

T. C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SARI ABDULLAH EFENDİ
NASÎHATÜ'L-MÜLÛK TERĖÎBÜN Lİ-HÛSNİ'S-
SÛLÛK (110a-218b) İNCELEME-METİN-SÖZLÛK-
DİZİN

(Yüksek Lisans Tezi)

Funda ÖZTÛRK

RİZE

2018

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**SARI ABDULLAH EFENDİ
NASÎHATÜ'L-MÜLÛK TERĖÎBÜN Lİ-HÛSNİ'S-
SÛLÛK (110a-218b) İNCELEME-METİN-SÖZLÛK-
DİZİN**

(Yüksek Lisans Tezi)

Funda ÖZTÛRK

Prof. Dr. Hasan Ali ESİR

Danışman

RİZE

2018

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Funda ÖZTÜRK tarafından hazırlanan "*Sarı Abdullah Efendi, Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk (110a-218b): İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*" başlıklı bu çalışma, 27/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan : Prof. Dr. Hasan Ali ESİR

..... Kabul/Red

Üye : Doç. Dr. Savaşkan Cem BAHADIR

..... Kabul/Red

Üye : Dr. Öğr. Görv. Mehmet Sait ÇALKA

..... Kabul/Red

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05/07/2018

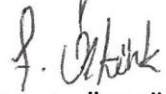
İmza

Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 29/06/2018

Funda ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

Türk edebiyatı nasihatnâme türü bakımından oldukça zengin bir edebiyattır. Öğüt vermek amacıyla söz söyleme geleneğinin, başta İslâm dininin temelini oluşturan Kur'ân-ı Kerîm'in, "Ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum" (Araf,7/62.) âyeti ve Hz. Muhammed'in "Din nasihattir."(Müslim İman 95/55, Ebu Davud 4944, Tirmizî 1990) hadîsinden yola çıkılarak şekillendiği görülmektedir.

Yaratılışımızda bulunan öğüt dinleme ve yeri geldiğinde öğüt verme özelliğimizi göz önüne aldığımızda, nasihatnâmelerin toplumsal hayatımıza olan etkisi yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de yaptığımız incelemeler sonucunda nasihatnâme türüne ait olduğunu belirlediğimiz çalışmamız, Sarı Abdullah Efendi'nin XVII. yüzyılda "*Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*" adıyla kaleme aldığı bu eserini, edebiyatımızda hak ettiği değeri bulması ve bilim âlemine hizmet sunması amacıyla hazırladık.

Çalışmamız giriş kısmından sonra gelen üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında XVII. yüzyılın edebî ve siyasî durumu ve Türk edebiyatındaki nasihatnâmeler hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise eser, şekil, dil hususiyetleri ve muhteva açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde eserin (110^a-118^b) varakları arası transkripsiyonlu metni verilmiştir. Bu bölümden sonra eser hakkında genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmı verilmiştir. Metinde geçen Arapça Farsça kısımları orijinal hâliyle verilmiştir. Metinde geçen başlıklar roma rakamlarıyla sıralanmış ve bu başlıklar altında geçen, Arapça Farsça kısımlar numaralandırılarak transkripsiyonlu metnin ardından gelen Tercüme başlığı altında Türkçe çevirisi verilmiştir. Roma rakamları ile numaralandırılmış başlıklar altındaki Arapça Farsça kısımlar her başlık altında 1'den başlayarak numaralandırılmıştır. Eserin sonundaki Arapça istinsah kaydı transkripsiyon harfleriyle verilmiştir. Notlar başlığı altında eserde geçen tasavvufî ıstılahlar, eserler ve şahsiyetler hakkında

bilgi verilmiştir. Bu kısım oluşturulurken *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve İslam Alimleri Ansiklopedisi*'nden yararlanılmıştır. Eserde geçen *Mesnevî*'den alıntı beyitlerin tercümesi yapılırken Prof. Dr. Mehmet KANAR'ın *Mesnevi* adlı eserinden ve Tahirü'l-MEVLEVÎ'nin *Mesnevi Şerhi* adlı eserlerinde yararlanılmıştır. Tasavvufî terimler sözlüğü oluştururken Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU'nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Seçme Sözlük bölümü oluşturulurken kelimelerin metindeki anlamları verilmiştir. Ardından Dizin kısmı oluşturulmuş, en sonda ise yararlandığımız kaynaklar verilmiştir.

Tezimi tamamlarken gördüğüm teşvik ve yardımlarından dolayı başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hasan Ali ESİR'e ve diğer Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Funda ÖZTÜRK

RİZE / 2018

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	3
ETİK BEYAN	4
ÖN SÖZ	5
İÇİNDEKİLER	7
ÖZET	9
ABSTRACT	10
KISALTMALAR.....	11
TABLOLAR LİSTESİ.....	12
RESİMLER LİSTESİ	13
GİRİŞ	14
1. XVII. Yüzyıl Siyâsî ve Edebî Durum	14
1.1. Siyâsî Durum	14
1.2. Edebî Durum	16
2. Türk Edebiyatında Nasîhatnâmeler	18
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. SARI ABDULLAH EFENDİ HAKKINDA	22
1.1. Hayatı	22
1.2. İlmî ve Edebî Kişiliği	23
1.3. Eserleri	24
İKİNCİ BÖLÜM	
2. NASÎHATÜ'L-MÜLÛK TERĞÎBÜN Lİ-HÛSNİ'S-SÛLÛK'ÜN	
İNCELENMESİ.....	27
2.1. Şekil Olarak İncelenmesi	28
2.1.1. Eserin Yazma Nüshaları	28
2.1.2. Metnin İmlâ Hususiyetleri	29
2.1.3. Nazım Şekilleri	30
2.1.4. Vezin.....	34
2.1.5. Kafiye	35
2.2. Eserin Dil Hususiyetleri ve Üslûbu.....	37

2.2.1. Kelime Gurupları.....	38
2.2.2. Cümle Çeşitleri.....	40
2.2.3. Seci (İç Kafiye).....	43
2.3. Muhteva Özellikleri	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASİHATÜ'L-MÜLÛK TERĞÎBÛN Lİ-HÛSNİ'S-SÛLÛK (110a-218b)

TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	59
SONUÇ.....	308
TECÛMELER	309
1. NOTLAR	425
1.1. Tasavvufi İstılahlar.....	425
1.2. Şahsiyetler	435
1.3. Eserler	465
SEÇME SÖZLÛK	473
DİZİN	502
KAYNAKLAR.....	525
ÖZ GEÇMİŞ.....	529

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hasan Ali ESİR

Hazırlayan: Funda ÖZTÜRK

Yıl: 2018

Sayfa Sayısı: 529

ÖZET

SARI ABDULLAH EFENDİ, NASÎHATÜ'L-MÛLÛK TERĞÎBÛN Li-HÛSNİ'-SÛLÛK (110a-218b): İNCELEME-METİN-SÖZLÛK-DİZİN.

Bu çalışma, XVII. yüzyılda telif edilen Sarı Abdullah Efendi'ye ait *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* adlı eser üzerine hazırlanmıştır. Nasîhâtname türünde yazılmış bu eser, Türk Edebiyatında yazılmış nasîhatnâmeler arasında önemli bir yere sahiptir. Dini tasavvufî bilgi ve öğütler verilen eser, bâblar şeklinde oluşmuş, her bâbda farklı bir konu işlenmiştir. İçerisinde çok fazla âyet, hadîs, Arapça, Farsça manzum ve mensur parçalar bulunmaktadır. Çalışmamız, giriş, üç bölüm, tercümelemler, notlar, seçme sözlük ve dizin başlıkları altında ele alınmıştır. Amacımız bu eseri Türk edebiyatı tarihindeki yerine yerleştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Nasîhatnâme, Sarı Abdullah Efendi, Ahlak, Tasavvuf, XVII. Yüzyıl

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Turkish Language and Literature

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Hasan Ali ESİR

Author: Funda ÖZTÜRK

Year: 2018

Pages: 529

ABSTRACT

SARİ ABDULLAH EFENDİ, NASİHATU'L-MULUK TERGİBUN Lİ-HUSNİ'S-SULUK (110a-218b): STUDY-TEXT- DİCTIONARY-INDEX.

This study was prepared that *Nasihatu'l-Muluk Tergibun Li-Husni's-Suluk* which is written by Sarı Abdullah Efendi in XVII century. This work which was written in the type of advice (nasihatname) have importance among the examples written in Turkish literature. This work which inform about religious Sufi information and advice was written as chapters format and each chapters express different subject. It has a lot of versicle, hadith, arabic and persian poetical and prosaic parts. The study is handled under the introduction, three chapters, translations, marks, optional dictionary, index heading headings. Our aim is to place this piece in place of turkish history.

Key words: Nasîhatnâme, Sarı Abdullah Efendi, Morality, Mysticism, XVIIth century.

KISALTMALAR

- As. : Aleyhisselam
age. : Adı geen eser
cc. : Celle Celaluhu
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hz. : Hazret, Hazret-i
ks. : Kaddesallahu Sırruhu
M. : Miladi
no. : Numara
öl. : lm
Prof. : Profesör
s. : Sayfa
sav. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
yy. : Yüz yıl

TABLÖLAR LİSTESİ

[Sayfa]

Tablo 1 Manzûm Kısımlarda Kullanılan Arûz kalıpları.....	34
Tablo 2 Çeviri Yazı İşâretleri.....	58

RESİMLER LİSTESİ

[Sayfa]

Resim 1 Sarı Abdullah Efendi'nin Mezarı.....528

GİRİŞ

1. XVII. Yüzyıl Siyâsî ve Edebî Durum

1.1. Siyâsî Durum

992 (1584) doğmuş ve 22 Ekim 1660'da vefat etmiş olan Sarı Abdullah Efendi toplamda dokuz padişah döneminde yaşamıştır. Buradan hareketle onun, III. Murad (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623, ikinci kez), IV. Murad (1623-1640), Sultan İbrahim(1640-1648), IV. Mehmed (1647-1687) devirlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılın ikinci yarısında, doğuda ve batıda geniş sınırlara ulaşmıştı. Ancak bu yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti eski güç ve ilerleme hızını kaybetti.

XVII. yüzyıla gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti siyâsî ve sosyal yönden duraklama dönemine girmiş, devlet teşkilatı, askerî yapı ve iktisadî durum yönünden ise büyük sarsıntılar geçirmiştir.¹

Osmanlı İmparatorluğu, XVII. yüzyıla Eğri Fatihî III. Mehmet idaresinde girdi. Fakat Hoca Sadeddîn Efendi'nin direnmesiyle kazandığı bu zafere karşılık, Anadolu'da Celâlî isyanları başlamış ve devleti içinden sarsan olaylara yol açmıştır. I. Ahmed zamanında devam eden Celâlî ayaklanmaları dolayısıyla Avusturya savaşlarına ara vermek istemiş, 1606'da Zitvatorok Antlaşması imzalanmıştır. Zitvatorok Antlaşması, Osmanlı Devleti için Avrupa'da ilerleme emellerine son verme devresine girdiğini ima eden bir dönüm noktası olmuştur. Yine I. Ahmed zamanında, Kuyucu Murad Paşa'nın sert tedbirleriyle Celâlî isyanları bastırılmış, hatta bu devirde Sultân Ahmed Câmîi gibi bir sanat eseri inşa edilmiştir.

¹Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 241.

Bu dönemde Doğu, başta mezhep kavgaları olmak üzere çeşitli problemlerle uğraşırken Batı, yavaş yavaş büyümüş, Rönesans'ı takip eden dönemde yeni bir devre girmiştir.

Osmanlı toplumunda yüzyıllarca hoşgörüle karşılanan tasavvuf düşüncesi bu yüzyılda katı bir muhalefetle karşılaşmıştır. IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed devirlerinde ortaya çıkmış Kadızâdeliler hareketi bu yüzyıla damgasını vurmuştur. Osmanlı sarayı üzerinde etkili olmaya başlayan Kadızâdeliler, bazı kaynaklarda “Fakihler” olarak da anılmaktadır. Kadızâdeliler 17. yüzyılda sosyal, kültürel ve dinî alanda gittikçe alevlenen bir akımın temsilcileri olmuşlardır. 17. yüzyılda reddiyeci bir tavırla, dinde tasfiye hareketi meydana getiren Kadızâdeliler çoğunlukla kadı ve vâizlerden oluşmaktaydılar. Bilhassa Mevlevî ve Halvetileri hedef alan bu hareket, bütün tasavvufî hayatı karşısına almıştır. Bu hareketin başlıca üç önemli lideri: Kadızâde Mehmed Efendi, Üstüvânî Mehmed Efendi, Vânî Mehmed Efendi'dir.

Kadızâdelilerin hitap ettiği kesim çoğunluk itibariyle iyi eğitim görmemiş ve İstanbul'a sonradan yerleşmiş taşralılardan oluşmaktaydı. Kadızâdelilerin bir diğer hedefi ise saray ve çevresi olmuştur. Valide Sultan, saray ağaları, ve harem üzerinde etkili olmaya çalışan Kadızâdeliler pek çok taraftar toplamayı başarmıştır. IV. Mehmed dönemine geldiğinde, Kadızâdeliler ve tasavvuf ehli arasında dengeli bir politikanın yürütüldüğü görülür. Nitekim IV. Mehmed'in kılıç kuşanmasına Mevlevî Mehmed Paşa'da katılmış yine bu dönemde Mevlevî Sarı Abdullah Efendi padişaha nasihat vermek amacıyla kaleme aldığı *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbü'n Li-Hüsni's-Sülûk* adlı eser de Mevlevîlerin saray üzerinde etkili olma çabasını gösterir. Bu yüzyılda Osmanlı devletinin siyasî, sosyal ve ekonomik yönden bozulmuş olması ve padişah, vezirlerin tartışma konularını değerlendirebilecek eğitimden yoksun olmaları bu hareketin yüzyıl içinde gelişme ve yayılmasına imkân sağlamıştır.²

Bu yüzyıla damga vuran diğer bir olay ise II. Osman'ın, Lehistan seferi sonrası ordudaki bozulmayı görmesi ve orduda yenilik yapmak istemesi sonucu

² Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016) 10-20.

Yeniçeriler tarafından katledilmesidir. Tarihte ilk defa, bir Osmanlı padişahı kendi ordusu tarafından şehit edilmiştir.

Devlet idaresinde disiplin kaybolmuş, idare otoritesini kaybetmiş, devlet içte ve hatta dış siyasette saray kadınlarının müdahalesine maruz kalmıştır. IV. Murad çok sert tedbirlerle bu gidişatı önlemeye çalışmıştır. IV. Murad'ın ölümü üzerine tahta geçen Sultan İbrahim devrinde tekrar bir sarsılma yaşayan Osmanlı saltanatı, IV. Mehmed zamanında bilhassa Köprülüler devrinde adeta XVI. Yüzyıldaki ihtişamına dönmüştür. Köprülü Mehmed Paşa güçlü idaresiyle bozulan devlet otoritesini yeniden sağlamayı başarmıştır. Vasiyeti üzerine yerine geçen oğlu Fazıl Ahmed Paşa devrinde ise bilhassa Avrupa'da siyâsi zaferler kazanılmıştır. Başta Uyvar zaferi olmak üzere yirmi küsur yıl süren Girid Savaşı zaferle son bulmuştur. Fakat Kara Mustafa Paşa'nın tedbirsiz hareketleri nedeniyle mağlubiyetle son bulan İkinci Viyana Kuşatması, Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuştur. Viyana bozgunu arkasından Venedik, Rusya, Avusturya ve Polonya devletleri kendi aralarında Kutsal İttifak kurarak vakit geçirmeksizin Osmanlı Devleti üzerine saldırdılar. Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak amacıyla açılan ve 15 yıl süren bu savaş, Fazıl Ahmed Paşa'nın öldürülmesiyle Osmanlı Devleti'nin aleyhine döndü. XVII. yüzyıl 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşmasının ağır şartları altında kapanmıştır.³

1.2. Edebî Durum

Osmanlı Devleti bu asırda siyasî, iktisadî ve içtimaî alanlardaki olumsuzluklara rağmen Türk edebiyatının yükseliş ve gelişimini devam ettirdiği görülür. Geçmiş asırlarda olduğu gibi bu yüzyılda da Osmanlı hanedanı, âlim, sanatkâr ve şairi koruma politikasını devam ettirmiştir. Nitekim Sultan I. Ahmed 'Bahtî', Sultan II. Osman 'Farisî' mahlasıyla şiiirler söylemiştir.

Bu asırda şairler, geçen asırlara nazaran sosyal ve ekonomik konulara daha fazla eğilmiş, çevrelerinde olan olayları gözlemleyerek bunları şiiirde kullanmışlardır. Nef'î, Nev'î-zâde Atâ'î, Nâbî, Sâbit gibi şairlerin şiiirlerinde

³ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979), 643-644.

sosyal eleştiri ön plana çıkar. Yüzyılın en önemli kaside şairleri; Nef'î ve Sabrî, gazel şairleri; Şeyhülislâm Yahya, Şeyhülislâm Bahâyî, Neşâtî, Nâ'ili-i Kadîm, Fehîm-i Kadîm, Vecdî, İsmetî, Şehrî, Nedîm-i Kadîm, Nâbî, Sâbit, mesnevi şairleri ise hamse sahibi olan Nev'î-zâde Atâ'î, Ganî-zâde Nâdirî ve Nâbî'dir

Her ne kadar daha önce gelen klasik şairler tarafından aynı muhtevada eserler kaleme almış ve bir şairi sadece tek bir üslup içerisinde değerlendirmek doğru olmasada⁴ araştırmacılar tarafından bu yüzyılda şairler dört farklı üslup çevresinde değerlendirilmiştir. Bunlar:

Klâsik Üslûp: bu üslûp, Bu şiir anlayışının en belirgin özelliği, şiirselliğe muhtevadan daha fazla önem verilmesidir.

Sebk-i Hindî: Hindistan dışında yaşayan ve Hint felsefesinin, edebî zevkinin, Hint şiirinin etkisinde kalan, çoğunlukla İranlı olan şairlerin oluşturdukları şiir tarzına verilen isimdir. Bu üslûp, Türk şiirinde zengin ve ince hayaller ile ıstırap ve elem konularının gelişmesine yol açmıştır.⁵

Hikemî Tarz: bu üslûp, düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, başka bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiirlerin kaleme alındığı üsluba denir.⁶

Mahallî Tarz: şiirde, yerli ve mahallî unsurlara fazlaca yer verme anlayışıdır.⁷

XVII. yüzyıl Osmanlı sahası, mensur eserler açısından da oldukça zengindir. Yüzyılın önemli mensur eserleri arasında sayılan tezkireler, genellikle çok sade olmayan bir dille yazılmıştır. Yüzyılın belli başlı tezkireleri şöyle sıralanabilir; *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Kâf-zâde Fâizî tarafından kaleme alınan *Zübdetü'l-Eş'âr*, *Tezkire-i Rızâ*, Kâf-zâde Fâizî'nin tezkiresine zeyl olarak yazılan *Yümnî Tezkiresi*, Rıza tezkiresi olarak da bilinen *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'dır. Bu yüzyılda yazılmış mensur eserler arasında adından söz ettirecek diğer bir grup ise tarihlerdir. Bunlardan, Peçevî ve Naîmâ Tarihleri sade nesir üslubuyla yazılmıştır. Bu yüzyılda süslü yani estetik nesir üslubuyla eser veren sanatçılar arasında

⁴ Şavaşkan Cem Bahadır, "Nedîm'in Hikemî Yönü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34 (2014): 19-28.

⁵ Şentürk-Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 246-247-248.

⁶ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Akçağ,2013), 198.

⁷ Şentürk-Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 250-251.

özellikle, Veysî ve Nergisî akla gelir. Her ikisi de Arapça ve Farsça kelime kullanımının arttığı, seci yani iç kafiye yaparak zincirleme tamlamalarıyla sözün olabildiğince uzatıldığı, buna karşın düşüncenin ikinci plana atıldığı süslü nesrin tanınmış temsilcileridir.

XVII. yüzyılda Mevlânâ'nın Mesnevî'sine çeşitli şerhlerin yazıldığı görülmektedir. Ankaralı İsmail Rüsûhî Efendi *Fâtihu'l-ebiyât* ismini verdiği eserinde *Mesnevi*'yi şerh etmiştir. Yine Sarı Abdullah Efendi'nin *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* adını verdiği eserinde, *Mesnevî*'nin birinci cildini beş cilt halinde şerh etmiştir.⁸

2. Türk Edebiyatında Nasîhatnâmeler

Öğüt anlamına gelen Arapça “nasîhât” ve Farsça “pend” sözcüklerinden türemiş olan nasîhatnâme, edebiyat terminolojisinde İslam, tasavvuf, gelenek ve görenek vb. hemen her konuda ahlaki öğütlerin verildiği manzum ve mensur ya da manzum-mensur karışık eserlerin karşılığı olarak kullanılmıştır.⁹

Nasîhatnâmeler, ahlâkî konularda yazılan eserlerdir. İslâm dininde yapılması veya yapılmaması gerekenler doğrudan açıklanmış, bu yapılırken de doğrudan Kur'an ve Hadîs temel alınmıştır. Ayrıca mahallî gelenek ve davranışlardan yararlı olanlar da kabul görmüştür. Nasîhatnâmelerde, iyi, güzel ve yararlı olan konularda doğrudan teşvik ve tavsiye edilerek, birer beyitle öğütler somutlaştırılmıştır. İstenilmeyen davranış ve toplum için zararlı sayılan konularda, yine birer öğüt cümlesi veya beyti biçiminde ifade edilmiştir. Öğütler verilirken âyetlere, hadîslere, büyüklerin sözlerine veya atasözlerine dayandırılmış; hacimli eserlerde ise çeşitli hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse çıkarılmıştır.¹⁰

Nasîhat konulu kitaplar arasında halk için yazılanların yanında aydınlara yönelik edebî değer taşıyanlar da vardır. Bu eserleri dinî, siyasî, tasavvufî vb. şeklinde ayırmak mümkündür. Çeşitli meslek yahut ilim dallarını ilgilendiren nasîhatnâmelerle bu dalların belli oranlarda yer aldığı eserler de mevcuttur. İslâm

⁸ Şentürk-Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 278-286.

⁹ Mehmet Aça-Haluk Gökalp-İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* (Ankara: Kesit Yayınları, 2012), 403.

¹⁰ Mahmut Kaplan, “Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3, (1992): 23-68.

filozoflarının amelî ve medenî ilimleri sınıflandırırken ahlâk ve siyaseti birer disiplin kabul etmeleri bu türün gelişip zenginleşmesini sağlamıştır. Toplumların daha çok çözülme dönemlerinde kaleme alınan nasihatnâmeler, bozulma gösteren alanlarda çözüm önerileri içeren öğütlere yer vermiştir. Tarihî süreçte şartların ve anlayışların değişmesiyle nasihatnâmelerin içerikleri de farklılıklar gösterir. Türk edebiyatında öğüt verme amacıyla söz söyleme geleneği çok eski tarihlere kadar gitmektedir. Bu bakımdan, kalıplaşmış ifadelerden oluşan atasözleri, Türk edebiyatındaki nasihatnâmelerin ilk örnekleri sayılabilirler.

Kutadgu Bilig, *Atabetü'l-Hakayık* ve Hoca Ahmed Yesevi'nin *Divân-ı Hikmet* adlı eserleri bu geleneği devam ettirmişlerdir. Hatta bunlardan Bilge Kağan'ın Türk milletine bazı nasihatlerde bulunduğu, Orhun Yazıtları edebiyatımızın ilk nasihatnâmesi sayılabilir.

Anadolu'daki ilk nasihatnâme örnekleri, XIII. yüzyılda görülmeye başlar. Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyye*'si ile Ahmed Fakih'in *Çarhnâme*'si bunlardandır.

XIV. yüzyılda ilk nasihatnâme, Hoca Mes'ûd'un, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân* isimli eserinden tercüme ettiği *Ferhengnâme-i Sa'dî*'dir. Yine Süleyman adlı bir şair tarafından yazılan ve 203 beyitlik kısmı elde bulunan nasihatnâme ile Emîr Sultan müntesiplerinden Aydınlı Mürîdî'nin *Pend-i Ricâl* adlı eseri bu yüzyılda kaleme alınmış nasihatnâmeler arsındadır.¹¹

XIV. yüzyılda yazılan bir diğer eser Süleyman adlı bir şairin *Nasihatnâme*'sidir. Cuma günü, Cuma gecesi, Receb ve Ramazan aylarının faziletlerini anlatır; dünyanın faniliğinden, ahirete hazırlıklı olmak gerektiğinden bahseder.¹²

XV. yüzyıla ait bilinen ilk nasihatnâme Hurûfî şairi Refîî'nin 1451 beyitlik *Beşâretnâme*'sidir. Ahmed-i Dâî'nin Farsça'dan tercüme ettiği *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-Pusereş*, Türk edebiyatında daha sonra ortaya çıkacak olan, çocuklara yönelik nasihatnâme türündeki eserlerin ilk örneğidir.

Sinan Paşa'nın *Maârifnâme* isimli mensur nasihatnâmesi bu dönemde çok itibar görmüştür. Fâtih Sultan Mehmed devri şairlerinden, Gülşenî-i Saruhânî'nin

¹¹İskender Pala, "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 32: 410.

¹²Kaplan, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri", 23-68.

yazdığı *Dilgüşâ* hikâyelerin de yer aldığı bir nasihat kitabıdır. Dede Ömer Rüşenî'nin *Nasihatnâmesi*, Germiyanlı Yetîmî'nin *İbretnâme*'si ile Şeyh Eşref'in çocuklara yönelik *Nasihatnâme*'si de bu yüzyıla aittir.

XVI. yüzyılda Türk edebiyatının nasihatnâme türünde büyük bir artış görülmektedir. Yüzyılın başında adı tespit edilemeyen bir şairin, Yâkub Bey'e ithaf ettiği *Nasihat-i Günahkâr*'ı dinî içerikli olup *Divân-ı Günahkâr* ve *Sefernâme-i Günahkâr* adlarıyla da anılır. Derviş Şemseddin'in Yavuz Sultan Selim'e sunduğu *Dehmurg* adlı mesnevi önemli bir nasihatnâmedir. Eserde anlatım kuşlar arasında geçen fabllar şeklinde sürer. Şah İsmâil'in *Nasihatnâme*'si, Karamanlı Şeyh Cemâlî'nin mensur *Nesâyihu's-Sûfiyye fi'l-Mevâizi'd-Dîniyye*'si ve İbrâhim Gülşenî'nin *Nasihatnâme*'si de bu dönemde kaleme alınmış önemli mesnevilerdir. Geyveli Güvâhî'nin *Pendnâme*'si içinde atasözü, Nasreddin Hoca fıkraları ve fabllar barındırır.

Hızrî'nin *Âb-ı Hayât*'ı, Muhyî'nin *Pendnâme-i Şâhî* olarak da bilinen *Manzûme-i Tıbb*'i, Kanûnî Sultan Süleyman çağı şairlerinden, Askerî'nin cinsel içerikli *Pendnâme*'si, Zaîfî Pîr Mehmed'in *Bâğ-ı Behişt* adlı *Bostân* tercümesiyle, 1714 beyitlik *Bostân-ı Nesâyih* adlı *Pendnâme-i Attâr* tercümesi, Bihiştî Ramazan Efendi'nin *Heşt Bihişt*'i, Cemâlî'nin *Risâle-i Durûb-ı Emsâl*'i XVI. yüzyılın önemli nasihatnâmeleri arasında sayılabilir.

Yüzyılın sonuna doğru nasihat kitaplarının sayısında artış görülmüştür. Şemseddin Sivâsî'nin sembolik mesnevisi *Mir'âtü'l-Ahlâk* ve *Mişkâtü'l-Eşvâk*'ı, tasavvufî bir içerikle kaleme alınıp çiçekleri konuşturduğu *Gülşen- 'Âbâd*'ı ve dinî konularda yazdığı *Nasihatnâme* adlı küçük nâsihatnâmesi bunlardandır. Aynı dönemde Emîrî adlı bir şair de, *Gülşen-i Ebrâr* ve *Mir'âtü'l-Ebrâr* ile *Muhtârü'l-Ahyâr* adlı iki nasihatnâme yazmıştır.

XVII. yüzyılda nasihat kitaplarında dinî, ahlâkî, tasavvufî konular yanında özellikle devlet ve yönetim ile ilgili problemlere ağırlık verildiği görülmektedir. Bu yüzyılda daha ziyade yönetimi ilgilendiren konular işlenmiştir. Sâfî Mustafa Efendi'nin *Gülşen-i Pend*'i özellikle meslek ahlâkıyla ilgili öğütler içermektedir. Hasan Kâfî Akhisârî'nin eseri olan *Usûlü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Âlem*'i, Veysî'nin *Hâbnâme*'si, Koçi Bey'in *Risâle*'si, IV. Murad'ın musâhiblerinden Aziz Efendi'nin *Kânun-nâme-i Sultânî*'si, Kâtib Çelebi'nin *Düstürü'l-Amel li-İslâhi'l-*

Halel'i, Hezarfen Hüseyin Efendi'nin *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîni Âli Osmân*'ı Sarı Abdullah Efendi'nin IV. Mehmed'e takdim ettiği *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* de bu döneme ait çok sayıdaki nasîhatnâmelerden bazılarıdır.

XVIII. yüzyılda nasîhatnâme türünün Türk edebiyatındaki en meşhur eserini Nâbî yazmıştır. Nâbî, yazmış olduğu *Hayriyye* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin aksayan yönlerini, bozulan yapısını ve gençlere nasîhatler verirken “örnek insan” modelini çizmeye çalışmıştır.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Nesâyihu'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ*'sı, Seyyid Mehmed Emrullah Emîrî'nin *Nasîhatnâme-i Emîrî*'si, Akhisarlı Vassâf Abdullah Efendi'nin *Hayâl-i Behcet-Âbâd* adlı eseri, Diyarbakırlı Seyyid Ahmed Mürşidî Efendi'nin *Pend-i Mürşidî*'si, Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Naîmüddîn'in *Pend-nâmesi* ve Sünbülzâde Vehbî'nin *Lütfiyye*'si bu yüzyıldaki nasîhatnâmelerden bazılarıdır.

XIX. yüzyılda nasîhat kitaplarına eskisi kadar önem verilmemiştir. Daha çok kısa manzumeler şeklinde kaleme alınmıştır. Erzurumlu Mehmed Şerîfî'nin *Pend-i Gülistân-ı Şerîfî* bu yüzyılın kitap şeklindeki tek nasîhatnâmesidir. Cumhuriyet devrinde nasîhatnâme türü eserler önemini tamamen yitirmiştir.¹³

¹³ Pala, “Nasihatnâme”, 410.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SARI ABDULLAH EFENDİ HAKKINDA

1.1. Hayatı

Abdullah Efendi, *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*'ün sonunda vermiş olduğu istinsah kaydında, isim ve künyesini “Abdullah bin es-Seyyid Muhammed bin Abdullah” olarak kaydeder. İstanbul'da doğduğunu orada yaşadığını belirtir. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melamilik ve Melamiler* adlı eserinde doğum tarihini 992 (1584) olarak kaydetmiştir.

Babası mağrib şehzadelerinden Seyyid Muhammed Efendi, İstanbul'a gelerek burada gördüğü hürmetkârane muamele dolayısıyla buraya yerleşmiştir. Sultan I. Ahmed devri sadrâzamlarından Halil Paşa'nın biraderi Muhammed Paşa'nın kızıyla evlenmesinden, Abdullah Efendi dünyaya gelmiştir. Abdullah Efendi öğrenme yaşına geldiğinde Halil Paşa kendisinin tahsil ve terbiyesiyle ilgilenmiştir. Yine Paşa'nın delâletiyle dönemin fazilet sahiplerinden istifade etmiş, büyük mutasavvıf Aziz Mahmud Hüdâî'den feyz almıştır.¹⁴ Tarikate ilk intisabı, Aziz Mahmud Hüdâî'ye olmuş, vefatından sonra Bayrâmiye'den Hacı Beşir Ağa'ya bağlanmıştır.¹⁵

Çeşitli tarikat erbabı ile tanışmış ve büyük bir tarikat terbiyesiyle yetişmiş olan Abdullah Efendi, bu konuya *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*'de şöyle açıklık getirmiştir. “Aslen Bayrâmi ve tarîkaten Celvetî terbiyyeten ve bürûziyyeten fî rûhâniyyeten Mevlevî”dir.

Halil Paşa, Abdullah Efendi'yi kendisine tezkireci yapmış, Paşa'nın şark komutanlığı sırasında da Reisü'l-Küttâb olan Muhammed Efendi'nin Tokat'ta ölümü üzerine kendisi bu göreve tâyin olunmuştur. Fakat o sene içinde sadrazamlığa Hüsrev Paşa'nın getirilmesi dolayısıyla Halil Paşa'yla beraber Üsküdar'a dönmüş, Hüdâî Hazretleri'nin dergâhında inzivaya çekilmiştir. Paşa'nın

¹⁴ Bursa M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Meral Yayınevi),192-193.

¹⁵ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Kitapevi, 2015) 2: 522.

vefatından sonra on yıl kadar bu şekilde vakit geçirmiş, 1637 yılında Reîs'ül-küttâb kaymakamlığına tâyin edilmiştir. Sultan IV. Murâd'ın emri altında Bağdât Seferine katılmıştır. İsmâil Efendi'nin ölümü üzerine, Reîs'ül-küttâblığa getirilmiştir. Sefer dönüşünde bu görevden alınıp, bir sene sonra Reîs'ül-küttâb kaymakamlığına verilmiştir. 1640 senesinde Anadolu muhâsebeciliği ve bir ay sonra da cizye muhâsebeciliği verildi. 1650 yılında Piyâde muhâbeleciliğine (Askerî kayıt ve yoklama işleri), 1655 senesinde Mensûh mukâtaacılığına getirildi. Bu vazifede iken 1658'de görevden çekildi. Bundan sonra ölümüne kadar Kocamustafapaşa Dergâhı yanındaki evinde kitap yazmak ve ibâdet etmekle vakit geçirdi.¹⁶

Sarı Abdullah Efendi, 22 Safer 1071 tarihinde (22 Ekim 1660) vefat etmiştir. Vefatı üzerine birçok şair tarih düştür. Bunlardan Nâilî-i Kadîmi:

Vakt-i rihlette dedim Nâilîyâ târihin
Zâyir-i 'adn ola rûhu Sarı Abdullah'ın

Beyti ebced hesabıyla 1071 (1660) tarihine tekabül etmektedir. Mezarı Topkapı'dan Maltepe hastahanesine giden caddenin solundaki Maltepe mezarlığındadır. Mezar taşında “Merd-i ma'nevî şarih-i Mesnevi sabıkan Reistül-Küttab Hz. Abdullah Efendi ibni Seyyid Muhammed ruh-i şerifleri için ve cem'i ehli îman ervahı için rizaen Lillâh için fâtiha” ibaresi yer almaktadır.¹⁷

1.2. İlmî ve Edebî Kişiliği

Sarı Abdullah Efendi, XVII. yüzyılda çeşitli eserleri, ilmi ve devlet ricalindeki görevleriyle önem kazanmış bir şahsiyettir. Eserlerine bakıldığında onun Arapça ve Farsça'ya vakıf olduğu ve iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Sarı Abdullah Efendi, “Abdî” mahlasıyla tasavvufî manzumeler kaleme almıştır. Bu manzumelerin çoğu didaktik olmakla birlikte, aralarında edebî değeri yüksek manzumeler de bulunmaktadır. Bunların en tanınmış, seyrü sülûke dair

¹⁶ İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; “Sarı Abdullah Efendi”, (İstanbul: İhlâs Gazetecilik) 10: 189-190.

¹⁷ M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 193.

“*Meslekü’l-uşşâk*” adlı kasidesidir. La‘lîzâde Abdülbâki Efendi, buna kırk yedi beyitlik bir zeyl yazmıştır. Sarı Abdullah Efendi, tasavvufî kişiliğinin yanı sıra hattatlığı, özellikle ağaç, çiçek yetiştiriciliği ve bahçe düzenlemesiyle tanınmıştır. Yedi yeni zerrin lâle çeşidi yetiştirdiği, bunların üçünün kendi ismiyle tanındığı, en ünlüsünün “yamalı kabak” adlı zerrin türü olduğu bilinmektedir. Kendisine “Sarı” lakabının yetiştirdiği zerrinlerin renginden dolayı verildiği rivâyet edilmektedir. Sarı Abdullah Efendi’ye bu konudaki ustalığı sebebiyle Sultan İbrâhim tarafından “şükûfe-perverân” üzerine reis ve mümeyyiz tayin edilmiş ve kendisine bir berat verilmiştir.¹⁸

Sarı Abdullah Efendi’nin çevresinde kendisinden feyz alan kişiler bulunmaktadır. Bunlardan Neşâti, dervişlikten evvel Sarı Abdullah Efendi Reisü’l-Küttap iken kendisinin kesedârlığını yapmış, bu suretle Melamet neşvesini Şârih-i Mesnevi’den almıştır. (Melamilik) Yine aynı devirde yaşamış olan, Cevrî Sarı Abdullah Efendiden feyz almış özellikle Divân’ında 19 beyitlik Sarı Abdullah Efendi’nin vasıflarını anlatan bir kıt’a vardır. Kendisinden etkilenenler arasında oğlu Mustafa Resmi Efendi, Hüseyin Dede, La‘li Şeyh Mehmet zikr edilebilir.¹⁹

1.3. Eserleri

Tasavvufî, ilmi ve edebî kişiliği eserlerine yansıyan Sarı Abdullah Efendi’nin birçok Arapça, Türkçe eseri vardır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu çalışmaya konu olan eserinden başka on adet eserinin varlığını tespit edebildik.

1. Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî: Sarı Abdullah Efendi’nin ‘Şârih-i Mesnevi’ unvanıyla anılmasını sağlayan en ünlü eseridir. Mesnevi’nin I. cildi’nin şerhidir. Eser Sultan IV. Murad’a sunulmuştur.²⁰

¹⁸ Nihat Azamat, “Sarı Abdullah Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 36: 147.

¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), s. 143-155.

²⁰ Azamat, “Sarı Abdullah Efendi”, 147.

2. Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebde'i ve'l-Me'âd: Türkçe ve matbu bir eserdir. 1871 yılında İstanbul'da basılmıştır. Beş bölüm ve bir hatimeden oluşur.

I. Bölüm: Hz. Âdem hilâfeti, Âdem'in yaratılışındaki haller anlatılmıştır.

II. Bölüm: Özünü sevme talebi, kalbin cilâsı, gavs ve insan-ı kâmil anlatılmıştır.

III. Bölüm: Sülûk ehlinin kısımları anlatılmıştır.

IV. Bab: Dünyadan korkutma, Hakkın yoluna ve mürşid-i kâmile isteklendirme ve fakirlere kötü zan beslemekten çekinmek ve sülûk sahiplerine açıklanması lâzım bazı erkân ve şartları anlatılmıştır.

V. Bölüm: Nakşibendîye, Bayramîye, Halvetîye, Mevlevîye, Kübrevî-

ye, Kadiriyye'nin umumî ananevi silsileleri, Ebu Bekr-i Sıddık ve İmam-ı

Ali hazretlerinden Fahr-i Kâinata son bulan ve bu münasebetle bazı imamlar, sahabe, tabiin ve evliya menkıbeleri anlatılır.

En son kısımda ise, hayvanı ruh, insanî ruh ve bazı bilgiler aktarılmıştır.

3. Cevâhirü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye: Eser, Bağdat'ın alınması üzerine tebrik amacıyla Sultan IV. Murad'a ithafen yazılmış olup mensurdur. Eser de 4 mezhep İmamıyla bazı evliyaların menkıbelerinden bahsedilir.

4. Mir'âtü'l-asfiyâ fi Sifât-ı Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ: Melâmi taifeleri hakkında Fütûhât-ı Mekkiyye'nin muhtelif bölümlerinde ve fasıllarında geçmiş olan sözlerin açıklamasıyla, Muhyiddin Arabi Hazretlerinin menkıbe ve faziletlerinden bahseder. Eser Arapça olup basılmamıştır.

5. Meslekü'l-Uşşâk: Eser Türkçe olup, La'lizade Abdülbaki Efendi'nin *Sergüzeştî*'nin son kısmına eklenmiştir. La'lizade bu kasideye bir zeyl yazmıştır.²¹

6. Tevkîât-ı Selâtin-i Osmâniye (Dustûru'l-İnşâ): Eseri, II. Beyazıd devrinden kendi dönemine kadar 170 civarında siyasî belgeyi içerir. 1053 (1643) yılında tertib edilmiştir. Sarı Abdullah Efendi belgelerin bir kısmını Reisü'l-Küttaplığı sırasında bizzat kaleme almış, bir kısmını Cevrîye yazdırmıştır.²²

²¹ M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 193-195.

²² Azamat, "Sarı Abdullah Efendi", 147.

7. Tedbirü'n-Neş'eteyn ve Islâhu'n-Nüşateyn: 15 bölüm üzerine düzenlenmiş siyasî ve ahlâkî bir eserdir.²³

8. Gülşen-i Râz: Tam adı “Gülşen-i Râz-ı Ârifân fî Beyân-ı Usûl-i Râh-ı İrfân” olan eser, 29 bölümden oluşmaktadır. 1012 beyit halinde, mesnevî nazım biçimiyle, yazılmıştır. Eserde tarikat usûllerinden bahsedilir. Allah'ın verdiği nimetlerin şükr etmek için bu eseri yazdığını anlatır. Eserde bilgi vermek ön planda olduğu için sanatlı söyleyişten ziyade öğreticilik ön plana çıkmıştır. Bu eserden yola çıkarak Sarı Abdullah Efendi'nin tasavvufa, dinî ilimlere vakıf olduğu, şiiri de öğretme amaçlı yazdığı anlaşılabilir.²⁴

9. Vâridât-ı Sarı Abdullah Efendi

Eserde Hz. Ali'ye ait olan “ilim bir noktadır onu cahiller çoğaltır” sözünde geçen nokta sembolü ele alınmıştır. Eserde yirmi iki başlık altında nokta sembolü yirmi iki farklı anlatımı verilmiştir.

10. Divân

Sarı Abdullah Efendi'nin şiir ve ilahilerinin toplandığı eseridir.²⁵

11. Tezimizin konusu olan *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* üzerinde ilerleyen bölümlerde detaylıca durulacaktır.

²³ M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 195.

²⁴ Bünyamin Ayçiçeği, “Sarı Abdullâh Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Gülşen-i Râz Adlı Mesnevîsinin Transkripsiyonlu Metni” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.)

²⁵ Aytekin, Ülker, “Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2002), 115.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NASİHATÜ'L-MÜLÛK TERĞİBÜN Lİ-HÛSNI'S-SÛLÛK'ÜN İNCELENMESİ

Eserin sonunda verilmiş olan istinsah kaydından eserin hicrî 1059 (1649) yılında telif edildiği anlaşılmaktadır. IV. Mehmed'e takdim edilen eser, manzum ve mensur karışık şekilde kaleme alınmış bir nasihatnâmedir. Osmânzâde Tâip, eseri Telhîsu'n-Nevâyih ismiyle özetleyerek Sultan III. Ahmed'e sunmuştur.²⁶ Eser 1283'te Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis Matbaasında 75 sayfa halinde basılmıştır.

Sarı Abdullah Efendi, sebep-i telif kısmında eseri bab-ı evvel ve bab-ı sani olmak üzere iki kısma ayırır. Bu kısımları da kendi içinde fasl-ı evvel ve fasl-ı sani olarak ikiye ayırmıştır.

Bab-ı evvel kısmında geçen konular; Der-intizâm-ı umûr-ı dünyâ ve ehlihâ ve lüzum u cûd-ı halîfe-i Mevlâ

Fasl-ı evvel kısmında geçen konular; Der-zıkr-i hilâfet-i Âdem u Mûsâ vü Yûsuf u Dâvûd u Süleymân , 'Aleyhi's-selâm, bimevâ'izhâ

Fasl-ı sani kısmında geçen konular; Der-zıkr-i hilâfet-i hulefâ-i râşidin a'nî çehâr-ı yâr-ı güzîn rızvanullâhi 'aleyhim ecma'in ve neşâihü'l-mülûk ve't-terhibü mine'zulmi ve't-tergîbü ilâ hüsni's-sülûk ve ba'zî hikâyât u 'ibra

Bab-ı Sani kısmında geçen konular; Der-beyân-ı ahvâl-i 'uqbâ

Fasl-ı evvel kısmında geçen konular; Der-zıkr-i mevt u haqîkat-ı mevt ve kabz-ı 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâm' ervâh ra ve ahvâl-i berzâh

Fasl-ı sani kısmında geçen konular; Der-қыâmü's-sa'âti ve nefh şûr ve haşr-ı ecsâd me'a'l-ervâhi ve ahvâl-i 'araşât ve cehennem ü havf ve cennet ü recâ vüs'at-ı rahmet-i Hüdâ olmak üzere eserde geçen konuları zikretmiştir.

Eserde, başlıkta işlenen konuları desteklemek amacıyla sık sık konuya uygun âyet, hadîs, Farsça ve Arapça beyitler ve bilhassa İbn-i Arabî, Gazzâlî, Ebû Tâlip

²⁶ M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 195.

Mekkî olmak üzere birçok meşhur kaynaktan alıntılar yapılmıştır. Yine her başlıkta konuya uygun olarak *Mesnevî*'den beyitler verilmiştir. Eserde geçen Sarı Abdullah Efendi sebep-i telif kısmında eseri yazış amacını şöyle beyan eder;

“...adl u ihsâna terğib ve zulm u tuğyandan termîb için taşnîf olunduğuna binâ'en *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* tesmiyesiyle tavşîf kılındı ümididir ki semî' kabûl ile işğâ iden erbâb-ı nihâye sebep-i nîl sa'âdet-i dünyâ ve 'uqbâ olub “Fe lemmâ nesû mâ zukkirû bihî fetahnâ aleyhim ebvâbe kulli şey'in, hattâ izâ ferihû bimâ ûtû, ehaznâhum bagteten fe izâhum mublisûn(mublisûne)”²⁷ âyet-i kerîmesiyle tehdîd olunan ehl-i nisyân olmayalar...”[2^b-3^a] Anlaşıldığı üzere Sarı Abdullah Efendi, eserini yazarken adalet ve ihsanı isteklendirmek ayrıca zulm ve taşkınlıktan uzak durulmasının gerektiğini nasîhat etmeyi amaçlamıştır.

2.1. Şekil Olarak İncelenmesi

2.1.1. Eserin Yazma Nüshaları

Süleymaniye Hekimoğlu Kütütüphanesi; no: 0679, 25x13x2(20x8) Koyu kahverengi miklebi kopmuş, şîrazeli, zencirekli ve şemseli meşin ciltlidir. İnce sarı, âharlı kağıt serlevha müzeyyen mezehhep çift altın cedvel. Başlıklar âyet ve hadisler sürh 25 satır, 218 varaktır. 1059'da müellif tarafından yazılmıştır.

Süleymaniye-Esad Efendi Kütüphanesi; no:1910, kahverengi miklepli, şîrazeli, zencirekli, şemseli meşin cilt. Kâğıt kalın ve sarı aharlıdır. Nesih hat çift, altın cedvel yirmi beş satır iki yüz yirmi iki varaktır. İstinsah kaydı yoktur.

Süleymaniye Pertev Paşa Kütüphanesi; no: 339, koyu kahverengi miklepli, şîrazeli zencirekli meşin cilt. İnce aharlı sarı kâğıt. Talik hat ile serlevha

²⁷ Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımardıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar. (En'âm, 6/44.)

müzeeyen müzehhep çift altın cedvel başlıklar sürh 19 satır 430 varaktır. Baş tarafında fihrist yer almaktadır. İstinsah kaydı yoktur.

Süleymaniye Halet Efendi Kütüphanesi; no: 299 ebru kaplı mukavva zarf içinde koyu kahverengi miklepli şirazeli zencireklimsşin cilt. İnce sarı aharlı kâğıt. Talik hat müzeeyen müzehhep çift altın cedvel. Âyet, hadis ve başlıklar sürh 23 satır 327 varaktır. Baş tarafında fihrist yer almaktadır.

Katologlarda adı geçen fakat elimizde bulunmayan nüshalar:

Nuruosmaniye Kütüphanesi; no: 4343

Nuruosmaniye Kütüphanesi; no: 4342

Nuruosmaniye Kütüphanesi; no: 2638

Üniversite Kütüphanesi; no: 2215

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu; no: 4527/3

Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi; no: 43 Ze 945

İstanbul Millet Kütüphanesi; no: 743

2.1.2. Metnin İmlâ Hususiyetleri

Yazmada görülen bazı imlâ hususiyetleri şunlardır:

Zarf fiil eki olan -ıp eserin tümünde -ıb, -ub şeklindedir. Örneğin;

بوزیلوب (111^a), ایدوب (111^b), استیوب (119),

Bu dönemde seyrek kullanılmaya başlayan -uban zarf fiil eki metinde üç yerde kullanılmıştır. Örneğin;

(152^a) قجوين (144^a) اوروين

Metinde Türkçe manzumelerde yer yer -gıl / -gil teklik ikinci kişi emir kipinin kullanımına rastlanır. Örneğin;

(212^a) ايلكل (211^b) كوتركل (125^a) اينكل (144^a) ايتمكل

Metinde iki yerde çokluk birinci şahıs -vuz ekinin kullanımına rastlanır. Örneğin;

(206^b) اجمياوز (125^a) اوله وز

Türkçe manzumelerde -durur bildirme ekinin kullanımına rastlanır.

(215^a) وقتدرر (211^b) قاندرر (144^a) وارددر

Metinde bazı Farsça terkipler ی ile gösterilmiştir.

(148^b) صورتی دم

2.1.3. Nazım Şekilleri

İncelediğimiz *Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* (110^a-218^b) varakları arasında, bir aded müstezad, sekiz aded mesnevi, beş aded gazel nazım şekilleriyle yazılmış toplamda on dört aded Türkçe manzume tespit edilmiştir. Bu parçalar çoğunlukla nasihat amacı gütmekle birlikte sade bir dille kaleme alınmıştır.

a) Mesnevî

Sözlük anlamı “ikişer, ikişerlik” demektir. Bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde ve her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kafiyeli bir nazım

biçiminin adıdır.²⁸ İncelemiş olduğumuz *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*'te dört tanesi dokuz beyit, iki tanesi beş beyit, bir tanesi on sekiz beyit, bir tanesi dört beyit, bir tanesi üç beyit olmak üzere dokuz adet mesnevi nazım biçimiyle yazılmış Türkçe manzume vardır. Örnek olarak:

Bende işi dâ'imâ'îşyân olur

Hağğa lâyıq'afv ile ğufrân olur

Ger cihân halkına ğufrân eylese

Bağr-ı cūdundan ne noğşân eyleye

Lutfu çokdur kıllara 'afvı 'imād

Eyledim ben kavle lutfı i'timād

b) Müstezâd

Müstezâd kelimesinin sözlük anlamı artırılmak istenen şey demektir. Bir edebiyat terimi, olarak gazelden türetilen ve mısralarının birisi uzun birisi kısa olmak üzere belli vezinlerle yazılan nazım şeklidir.²⁹

Müstezadların asıl vezni “mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün” kalıbıdır. Bu vezinde ziyade mısralar “mef'ûlü feûlün” cüzüyle yazılır. Az miktarda da olsa diğer aruz kalıplarıyla beraber ziyade mısralar da hesaba katılarak müstezadlarda yirmi dört kalıbın kullanıldığı belirlenmiştir.³⁰

İncelemiş olduğumuz *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*'te 12 beyitlik bir adet müstezâd bulunmaktadır. Bu müstezâdın ilk dört beyti şöyledir:

²⁸ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2007), 79.

²⁹ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 68.

³⁰ Filiz Kılıç, “Müstezad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989),32: 149.

Ey ‘ākıl-ı dānā göziñ aç bağ bu cihāna
Hiç kimse alamı

Çün bunı bilürsin ki bunıñ soñ ucu anı
Terk itsen ola mı

Zî renc ü ‘anā‘ kim dürişirsiniğ gice gündüz
Tutam mı şanursiniğ

Ger tıtdı Süleymān dirseñ kendüsi anı
almıñ ola nāmı^{130a)}

c) Gazel

Gazel kelimesinin asıl anlamı aşktan bahsetmek, kadınlarla âşıkâne konuşmak, onlarla bu tarzda dostluk ve sohbette bulunmaktır. Edebiyat terimi olarak, ilk beyiti kendi içinde, diğeri beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitleri kafiyeli olmak üzere genellikle beş ile dokuz beyit arasında yazılan nazım biçimidir.³¹ İncelenmiş olan *Nasihatü'l-Mülük Terğibün Li-Hüsni's-Sülûk*'ta mevcûd olan gazeller genellikle hikemî ya da sûfiyane gazel diyebileceğimiz tarzda kaleme alınmıştır. Eserde bir adet sekiz beyitlik, bir adet on altı beyitlik, bir adet yedi beyitlik olmak üzere toplamda üç adet gazel vardır.

Olmaya ey nefsi-zâlim dünyaya aldanasın
Ger aña aldanasın şeytāna sen aldanasın

Bu ecel meydânına hiç almaz kimse görmedin
Başını lahd taşına uruban uyanasın

Tende cān beş gün konakdur çok günahlar itmegil

³¹Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 47.

Eger mevāzīfan didi pes ‘izzet it mihmāna sen

Dünyeniñ murdārına sen çok uzatdñ eliñi
El saña virir tanıqlık olmaya kim dāne sen

Dünye gencīniñ yılāni vardurur ādı ecel
Korq yılānından anıñ gel varma genc ü kāne sen

Tā‘at ve zikrile cāniñ zevraqlıñ çek bir kenār
Yohsa ğarq olduñ günāhiñ baħrına ‘ummāna sen

Uyuma ğaflet uyħusunda kıl niyāzile namāz
Eliñi qaldır yüziñ tıt raħmet-i raħmāna sen

Raħmetinden kesme ümmīd ger günāhiñ Kāf ola
Ola Ğaqqı raħmeti bir demde yarlığana sen(144^a)

d) Kıt‘a

Sözlükte “parça, kısım” anlamına gelen kıt‘a, Arap şiirinde anlam bütünlüğü taşıyan aynı vezin ve kafiyedeki beyitler topluluğu için kullanılmaktadır.

Türk edebiyatında kıt‘a, İran edebiyatındakine benzer özellikler gösteren, iki veya daha çok beyitten meydana gelmiş bir nazım şekli olup matla‘ ve mahlası bulunmayan bir gazel gibi beyitlerinin ikinci mısraları birbiriyle kafiyeli olan nazım şeklidir. Beyit sayısı ikiden fazla olan arttırılmış kıt‘alar da vardır ki bu tip kıt‘alara kıt‘a-ı kebîre (büyük kıt‘a) adı verilir. *Nasihatü'l-Mülûk Terġibün Li-Hüsni's-Sülûk*'te geçen Kıt‘alar genellikle tasavvufî ve nasihat içeriklidir. *Nasihatü'l-Mülûk Terġibün Li-Hüsni's-Sülûk*'ta incelediğimiz bölümde on beş ve yedi beyit olmak üzere iki adet kıta bulunmaktadır. Bunlardan ilki 15 beyit olup kıt‘a-i kebire özelliği taşımaktadır. Bu kıt‘a-i kebirenin ilk dört beyti şöyledir:

Pes ol ridā-i kibriyā berzah olur kim nūr-ı zāt
Andan tecellî eyleye tākāt bula tā aşfiyā

Bārî çün anı göreler cümle yire yüz uralar
Secde idüben turalar göze ire nūr-ı zāt

İre hitāb-ı müstetāb kalkıñ sücuddan oldur tīb
Çün eyledim keşf-i hicāb görsün yüzümi evliyā

Bu vaqt ‘ibādet-çün değil bu vaqt ziyāret-çündürur
Bu vaqt şühüd vaqtidir bu vaqtdurur vaqt-i liķā(212^b)

2.1.4. Vezin

Nasihatü'l-Mülük Terğībün Li-Hüsni's-Sülük 110a-218b varakları arasında iki adet mısra ayrıca bir adet müstezad, dokuz adet mesnevi, üç adet gazel, ik adet kıt'a, nazım şekilleriyle yazılmış toplamda on altı adet Türkçe manzume tespit edilmiştir. Bunların vezinleri şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 1. *Manzûm Kısımlarda Kullanılan Arûz Kalıpları*

Müstezâd	Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ûlün Mefâ'ilü / fe'ûlün
Gazel	Fâ'ilâtün / fe'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün
Kıt'a	Müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün
Mesnevi	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ûlün Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fa'lün Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Mısra	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fa'lün

2.1.5. Kafiye

Şiirlerin, mısra sonlarında yazılış ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan ses benzerliğidir. Arap edebiyatında kafiye düzenini oluşturan harfler özel isimler altında incelenmiştir.

- 1.Revî; Kafiye'nin asıl olan son harfidir, kafiye'de birbirine uygun olması gereken harf budur.
- 2.Te'sîs; Revî ile aralarında harekeli bir harf bulunan "elif"tir.
- 3.Dahîl; Te'sîs ile revî arasındaki harftir.
- 4.Ridf; Aralarında harekeli bir harf bulunmak üzere revîden önce yer alan elif vb. uzun vâv-ı sâkine veya esre ile okunan yâ-yı sâkinedir.
- 5.Kayd; Elif, vav ve "yâ"nın dışında revîden hemen önce gelen sâkin harftir.
- 6.Vasıl; Revîyi takip eden harftir. Bu harf sâkin durumdaki revîyi harekeli duruma getirir.
- 7.Hurûc; Vaslı takip eden harftir.
- 8.Mezîd; Hurûcu takip eden harftir.
- 9.Nâire; Mezîdi takip eden bir veya daha fazla harftir.³²

Türk Dilinde harekeyle beraber uzun ünlünün de olmayışı, kafiye'de elif, vav ve yâ ünlülerinden oluşan kafiye harfleri yerine kafiye düzeninde daha basit ve anlaşılır bir sıralamayı gündeme getirmiştir.

³² Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 265.

Böylece kafiye yapıyı oluşturan harfler revîye olan yakınlık sırasına göre ridf, te'sîs, dahîl ve kayd olarak öne doğru; vasıl, hurûc, mezîd ve nâire olarak da sona doğru sınıflandırılır. Bir kafiye revî harfiyle beraber ridf de varsa “kâfiye-i mürâdefe”, te'sîs de varsa “kâfiye-i müessesese”, bunlara dahîl ve kayd da eklenmiş ise “kâfiye-i mukayyede” ortaya çıkar. Revî harfinden sonra gelen ilk harfe vasıl, ikinciye hurûc, üçüncüye mezîd ve dördüncüden itibaren ne kadar harf varsa hepsine birden nâire denir. Modern Türk şiirinde revî harfinden sonra gelen harflerin tamamı redif olarak kabul edilmiş ve bunda herhangi bir uzunluk ölçüsü aranmamıştır.³³

a) Mücerred Kafiye: Sadece revî harfinin bulunduğu kafiye dir.³⁴ Sondaki bir sesin tekrarlanmasıyla yapılan kafiye dir. İncelenmiş olan eserde Türkçe manzum parçalarda mücerred kafiye ye örnek yoktur.

b) Mürdef Kafiye: Ridf harfinin bulunduğu kafiye dir.³⁵ Dolayısıyla bir uzun ünlüyle bir sessiz harften oluşan kafiye dir.

Cümle ‘âlem oldu zâtından ‘ayân
Lîk zâtından viren kimdir nişân

c) Mukayyed Kafiye: Kayd harfinin bulunduğu kafiye dir.³⁶ İki sessiz harfle biten kelimelerle oluşan kafiye dir.

Nedir nakli anıñ aña Ey dōst
Ki mümtâz olasıñ ki mağz ile post

d) Müesses Kafiye: Tesis harfinin bulunduğu kafiye dir.³⁷

³³İsmail Durmuş-Mürsel Öztürk-İskender Pala, “Kafiye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989),24: 151.

³⁴ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 265.

³⁵ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 265.

³⁶ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 265.

³⁷ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü-Kafiye*, 265.

Anıñ ardınca iriŝe bir sehāb
Yüzlerine ol dağı saça gülāb

Bu haberler kim işitdiñ āşikār
Hoş naŝihatdir unutma zinhār

2.2. Eserin Dil Hususiyetleri ve Üslūbu

Eserin incelediğimiz sayfa aralıklarını (110^a-218^b) göz önünde bulundurduğumuzda, eserin edebiyatımızda “süslü nesir” diyebileceğimiz bir üslūpla kaleme alındığı görülmektedir. Eserde Arapça, Farsça kelime ve terkiplere sık sık yer verildiği görülür. Eser yer yer secilerle süslenmiş bu bakımdan eserin öğreticiliğın yanında sanat endişesi de gözeten bir dili olduğu görülmektedir. Manzum parçalar genel olarak sade bir üslūpla kaleme alınsa da yer yer Farsça, Arapça kelimelerin kullanıldığı manzum parçalar da vardır.

Süslü nesrin, eser içerisindeki kullanımıyla ilgili bazı örnekler;

...İmdi ey hullān-ı uḡrevī, yevm-i su’āl ve aḡvāl-i zilzāl-i āfākī ve enfüsī muntazam silk-i maḡāl olup eger lisān-ı ḡāl ve eger zebān-ı ḡāl ile zemīn iḡrāc-ı eḡḡāl itdigün ve herkesin ŝāhid-i ḡālī olduğun mengūŝ-ı gūŝ-ı bāl itdikse zinhār maḡŝūŝ-yıl-ḡāl olmayup derūnuḡda iḡtilāl dağı varise ŝıdḡ u yaḡñniyye mübeddel olmağıçün dergāh-ı muḡavvelü’l-aḡvāle tazarru’ u ibtihāl...(168^a)

...Pes cebhe-i isti’dādına ḡalem-i ‘ināyet-i ezeliyye-i raḡamkeŝ sa’ādet-i ebedīyye olan Mūsā-yı rūḡ-ı aḡ-ı e’azzi olan Hārūn ‘aḡl-ı ma’ādun ḡuvvet-i refāḡatiyle Fir’avn-ı nefsi ḡarīḡ-i vaḡdete da’vet için ‘aŝā-yı ejder-sīmā-yı ḡahr-ı ḡudādan terḡīb-i iḡrāc yed-i beyzā-yı ḡudā ile cānib-i tevḡīde terḡīb itdikde...(116^b)

...Pes dünyā denāetden i’tibār olunursa denī vü sāfil vü fānī vü zāil vü ḡurb ma’nāsına olan dünüvvdən i’tibār olunursa dānā vü ‘ācil u ḡarīb-nümā-yı firīb-i dil olduğuna binā’en dünyā ile müsem mā olmuşdur. Ve leyliḡ nehāra vülūcı gibi

dünyânın dahı uhrâ-yı ‘uqbâya muntehî olup ânen fe-ânen uhrâya karîb olduğu için erbâb-ı hidâye-i dünyâ menâzil-i uhrâdan bir menzildir... (110^a)

Eserin geneline hâkim olan ve kullanılan dil malzemesi için örnek olarak şunlar verilebilir:

2.2.1. Kelime Gurupları

a) Sayı Grubu: Basamak sistemine göre sıralanmış ve herhangi bir ek almadan yanyana gelmiş sayı adlarının oluşturduğu gruptur. Metinde geçen bazı sayı grupları şöyledir;

...üç yüz, iki yüz seksen dört, dört bin, on sekiz,...

b) Zarf Fiil Grubu: Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.³⁸ Metinde geçen zarf fiil grubuna örnekler şöyledir;

...‘azâb-ı nârdan havfları variken, zîkr-i mevti ikşâr iderek, vâdî-i eymeni istişmâm iderek, Elif’den Yâ’ya varınca...

c) Sıfat Tamlaması: Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.³⁹ Metinde geçen bazı sıfat tamlamaları şöyledir;

...‘âlem-i hiss ü şehâdet, ‘ulemâ-i şân-ı rûh, ahlâk-ı hüsni ve ervâh-ı süedâ, şüret-i hasene, tämme-i kübrâya, haşrı inkâr iden münkirler, nefis-i gümrah, zelzele-i şedide, nefis-i gâfil, dil-i agâh, nefis-i mülheme, kaçarât-ı dürer-bâr, eşk-i hün, ciğer-i pür-yâre ve sîne-i şad-pâre, melekât-ı reddiyye, şıfat-ı reddiyye, müstağrak-ı deryâ-yı vücûd-ı muṭlak...

³⁸ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 57.

³⁹ Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 48

d) İsim Tamlaması: İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliği işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.⁴⁰ Metinde geçen bazı isim tamlamaları şöyledir;

...‘āciz u ‘ānī ve denī vü cānīleriñ hālī, ‘ālemiñ izāsında, ħurūfuñ her biri, dünyānın cem‘ ü tekşirine, aşfiyā’nın kifayāt- ı merātib-i maķāmātı, ellerinin keffini, çeşm-i iķānında ğavāyetiñ ğāyetī, Hāķķ Celle ve ‘Alānın ķadr ü celālī, ‘ibād-ı mücriminin cem‘ zünübunı, bāñınanıñ kirdārından, Hādīs-i şerīfin ħükmüne, esmā vü şıfātın cümlesi, edyāniñ aĥķāmını, ħasenātınıñ müşāhedesi,...

e) Ünlem Grubu: Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.⁴¹ İncelediğimiz metinde geçen bazı ünlem grupları şöyledir;

...Ey veled-i ādem, ah ey şinevā-yı āġāh, ah ey ħullān mü’minīn, ah ey ġuş-ı ħuş-ı şinevā, ah ey müstemi ‘āġāh, ah ey nefis müşevveş, ey sālīk-i tarīķ, ah ey dil-i āġāh, ey teşne-i şarāb-ı kevşer, ey birader-i pāk-nihād, ey kerīm-i ġaffār ve raĥīm ü settār, ey cuhūd-ı ‘anūdlar, ey sālīk-i rāh-ı tarīķat, ey ġāfil u āmiyy, ah ey maġlūb ħab-ı ġaflet....

f) Edat Grubu: Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.⁴² İncelediğimiz metinde geçen bazı edat grupları şöyledir;

...süd köpüġi gibi, vāĥide gibi olmuşiken, mümtāz olduġu gibi, iĥtilāfāt gibi, ħasenātınıñ müşāhedesi için, redd ü tezyīf için, mustemi‘ āġāh imāte için, def itdiġiçün....

g) Bağlama Grubu: Bağlanma edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.⁴³ İncelediğimiz metinde geçen bazı bağlama grupları şöyledir;

⁴⁰ Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 42

⁴¹ Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 70

⁴² Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 62.

⁴³ Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 65.

...şifāt-ı rabbāniyye ve esmā-i İlāhīyye, ‘uqbā-yı hüveydā ve dünyā-yı nā-būd u nā-peydā, maḥşūr ve ‘uqbāda, cehālet ile mürtekib, kemāl-i hırş ile ḥayāt-ı dünyā-yı sa‘ādet-i ‘uqbā, ı raḥīm ü ğaffār ile na‘īm-i pāy-dāra...

h) İsim Fiil Grubu: Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur.⁴⁴ İncelediğimiz metinde geçen bazı isim fiil grupları şöyledir;

...ve tezkiye-i nefse mühtedī olmak, ḥāme-i mağfıret ile yazılmış, mağlūb hırş u şehvet olmak gerekdir.....

2.2.2. Cümle Çeşitleri

1) Yükleminin Türüne Göre Cümleler

a) Fiil Cümlesi: Yüklemi çekimli bir fiilden oluşan cümlelere fiil cümlesi denir.

...ferdāniyyet-i Ḥaḳka beyyināt-ı şahiḥe idügin me‘aniye kılub maḳarr-ı ḥavāss ise ṭabāyi‘-i çārekane ‘anāşır-ı erba‘adan mürekkeb ḳalīb-ı insānīde olub beden-i mec‘ul şehvet-i mecbūl ise lā-cerem ekl ü şürbe muḥtāc olduğuna binā’en mehālīkden ḥıfz u ḥirāset ve ‘ibādet-i ḥaḳka taḳviyet için maṭ‘am ve mülebbes tedārikine himmet ve kesb-i ḥalāl ve ṭayyibe diḳḳat ve ḳader-i kifāyete ḳanā‘at ile dünyāyı mezra‘a-i āḫıret itmişlerdir....(110^b)

b) İsim Cümlesi: Yüklemi ek eylemle çekimlenmiş bir isimden oluşan cümlelere isim cümlesi denir.

⁴⁴ Karahan, *Türkçe Söz Dizimi*, 55.

....Ve leyliñ nehāra vülücü gibi dünyānıñ dahı uhrā-yı ‘uqbāya muntehī olub ānen fe-ānen uhrāya qarīb olduğı içün erbāb-ı hidāye-i dünyā menāzil-i uhrādan bir menzildir....(110^a)

2) Anlamlarına Göre Cümleler

a) **Olumlu Cümle:** Herhangi bir eylemin yapıldığını veya yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelere olumlu cümle denir.

.....İmdi zühd-i ‘avāmm terk-i harām ve zübde-i havāşş terk-i ziyāde ve zühd-i ehaşş havāşş-ı mā-sivā-yı kalbden iħrācdır...(111^a)

b) **Olumsuz Cümle:** Eylemin yapılmadığını, sözü edilen yargının bulunmadığını, gerçekleşmediğini anlatan cümlelere olumsuz cümle denir.

...Fe-emmā ol ism-i vücūdi-i cüz’ī olurise ta’yīn-i mizāc-ı ğayr-ı kāmīl itmekle ol ta’ayyunāt u teşkilāt zīr-i felek-i kamerde olan ta’vikāt-ı ta’lik idüb āsumān-ı şifāta irtikā’ ve evc-i müdānāt i’tilā’ idemez...(112^b)

...Mūsā-yı ruħ ile Fir‘avn-ı nefis şulħ u āştī idüb beynūnet kalmaz zīrā hümā-yı lā-mekān-ı āşiyān olan ruħ-ı insānī ħalvet-ħāne-i kırbetde bī-vesm ü resm işneyniyet baħr-ı deñizin vaħdet engiz-i reng-peziir levn ü keşret olmayub nefis-i rüħdan mütemeyyiz değıl idi...(116^b)

3) Yapılarına Göre Cümleler

a) **Basit Cümle:** Tek yargı bildiren cümlelere basit cümle denir.

...Yoħsa hiç-kes dinar u ‘aķār ve ħazīne-i bisyār ile sultān-ı cihān-muķā’ olunmaz...(120^a)

b) **Birleşik Cümle:** Tek bir yüklemi ve bu yükleme bağı en az bir yan

cümleciği bulunan cümlelere birleşik cümle denir. Yani yapısında birden fazla cümle bulunduran cümlelerdir. Temel cümleyle yan cümlelerin bir araya geliş şekillerine göre birleşik cümleler çeşitlere ayrılır.

Girişik Birleşik Cümle: Yan cümlesi fiilimsilerle kurulan cümlelere girişik birleşik cümle denir. Fiilimsinin yer aldığı bölüm yan cümle, yüklem bulduğu bölüme de temel cümledir.

... Fe-emmā dünyā-yı mekkāre vü sehḥāre gözi bağlayub pīş nihāde-i nāzar olan mevṭi göstermez...(123^b)

Ki’li Birleşik Cümle: Ki’li birleşik cümle iki tane yargısı olan, yargıları birbirine “ki” bağlacı ile bağlanan cümlelerdir.

...İmdi zemm olunan şol ‘ilmdir ki āḥirete menfa‘ati olmaya ve ‘ulemā’-i sū‘ anlardır ki dünyāya göñül virüb ‘ilmi ile ‘amel itmeye... (122^b)

Şartlı Birleşik Cümle: Birleşik cümlelerde, yan cümlecik temel cümleye şart anlamı katarak bağlanmışsa, bu tür cümlelere şartlı birleşik cümle denir. Şartlı birleşik cümlelerde yan cümlecik sadece “-se, -sa” ekiyle oluşturulur.

...Biri ‘ilm-i zāhir ve biri ‘ilm-i bāṭın oldıysa ‘ulemā-i bi’llāh ‘ulemā-i sū‘ ile ‘ulemā-i āḥireti fark itmişlerdir... (122^b)

İç İçe Birleşik Cümle: Bir temel cümleyle, onun içinde kullanılan bir yardımcı cümleden oluşan cümlelere denir. İçe içe birleşik cümlelerde yardımcı cümle de bağımsız bir cümledir.

...Rivāyet iderler ki Rabia‘i Adeviye melekü’l-mevṭ geldikde sen kimsin, didi...(128^a)

c) **Sıralı Cümle:** Basit ya da birleşik yapıları birden fazla cümlelerin birbirine

virgöl (,) veya noktalı virgülle (;) bağlanması sonucu oluşturulan cümlelere sıralı cümle denir. Sıralı cümlelerin en az iki yüklemi vardır.

...Ve kuvā-yi bedeniyye ifāza-i envār buḡār-ı laṭifinden bī-behre olup, hiss ü hareketden kalmağla felç külli vuḡū'a gelüp, ḡālet-i mezbūreye mevt-i ṭabī'ye tesmiye olunur... (132b)

d) Bağlı Cümle: Aralarında anlam ilgisi bulunan basit veya birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelere bağlı cümle denir.

...Pes şāni'-i zū'l-celāli ve'l-cemāl ve mübdi'-i müte'āl-i bī-mişāl vech-i nūr u cemāl ile ibdā' vü icād idüb neseb ü izāfāt-ı bedīdār ve dünyā vü mā-fī-hā-i āşikār ve 'uḡbā ru-puş perde-i ihtifā' vü istitār olmuştur...(112a)

2.2.3. Seci (İç Kafiye)

Arapça bir kelimedir. Lügat anlamı kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesi tekrarlayarak ötmeleri demek olan seci, nesirde fâsıla sonlarında aynı harfin bulunmasıdır. Terim anlamı olarak kısaca “nesirdeki kafiye” olarak bilinen seciye, kuşların ötüşündeki ahenkten hareketle bu ad verilmiştir.

Edebiyatımızda, secili yazmaya olan ilgi ve merakın oluşmasında, secinin ilk ve en güzel örneklerinin Kur'ân-ı Kerîm' de bulunduğu dair inanç etkili olmuştur. Kur'ân'daki ilâhi ahenk ve akıcılık İslâm dünyasındaki bütün edebiyatlar da ve Türk edebiyatını da derinden etkilemiştir. Bu ahenkte etkin bir unsur olan secinin kabul edilen en kısa tanımı “nesirdeki kafiye” olması, o kafiyeyi kullanan sanatkârın kabiliyetini gösterir.

Noktalama işaretinin bulunmadığı eski nesrimizde seci çoğunlukla virgöl, bazen noktalı virgöl, bazen de nokta görevini yapmıştır. Ama her ne halde olursa olsun secinin söz öbekleri (tamlamalar, cümlecik veya cümleler) arasında simetrik bir denge oluşturduğu kesindir.

Seci kelimelerdeki ses tekrarının yanı sıra kelimelerin vezinlerinin de dikkate alınması ile başlıca şu kısımlara ayrılır:

a) **Mutarraf seci:** Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin (revilerinin) aynı olmasıdır.⁴⁵

İncelediğimiz eserdeki şu kısım bu seciye örnektir;

...Fe-emmā ol ism-i vücūdi-i cüz'ī olurise ta'yīn-i mizāc-ı ğayr-ı kāmīl itmekle ol ta'ayyunāt u teşkilāt zīr-i felek-i ķamerde olan ta'vikāt-ı ta'lik idüb āsumān-ı şifāta irtikā' ve evc-i müdānāt i'tilā' idemez. Ve sūr-ı 'unşuriyye-i mezbūre murād-ı li-ġayrihā olub ba'zısı emzice ve sūr-ı kāmīl için esbāb u şürüt meşābesinde olur. Ābā vü ümmehāt gibi bā'zı deh-i aşfiyā'nın kifayāt-ı merātib-i maķāmāt-ı i'māratına ālāt u mu'āvenāt ba'zı daħı tertīb ü i'māret-i 'ālem-i şehādete musahħarāt olur... (112^b)

b) **Mütevâzi seci:** Fâsılların revî harfî yanısıra vezin itibarıyla de aynı olmasına denir.⁴⁶

...leṭāfet ü kesāfet ve ḥiffet ü rezānet ve liynet ü ḥuşūnet ve ruṭūbet ü yubūset ve ḥarāret u burūdet ve ḥalāvet ü merāretî... (110^b)

İncelemekte olduğumuz metinde geçen bu kısım Mütevâzi seci'ye örnektir.

c) **Murassa seci:** Fâsılalarda olduğu gibi onlardan önceki kelimelerin de karşılıkları olan kelimeler ile secili ve aynı vezinde olmasına denir. “Ahmed zübde-i emâsil ü akrandır ve birâder-i ser-bülendi umde-i efâdil ü a'yândır.”cümlesinde “akrân” ile “a'yân” sözcükleri fâsıladır. Bu iki sözcüğün aslî son sesi olan “n” nin her iki fâsılının sonunda tekrarlanması seci doğurur.⁴⁷

İncelemiş olduğumuz metinde geçen;

⁴⁵ Okuyucu-Kartal-Köksal, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, 18-19.

⁴⁶ Okuyucu-Kartal-Köksal, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, 24

⁴⁷ Okuyucu-Kartal-Köksal, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, 24

...İlāhî, Raḥîm ü Raḥmān sensin ki pūşende-i ḥaṭāsın ve bir Kerîm ü Sübhānsın ki idrāk-i ḥalkdan cūdāsın. İncelemiştir olduğumuz metinde geçen bu cümlede ḥaṭā ve cūdā sözcükleri fasıladır. Bu iki sözcüğün aslı son sesi olan elif harfinin her iki fasılanın sonunda tekrarlanması murassa seciyi doğurur.

Metinde geçen aşağıda verdiğimiz kısım üç seci türünde içinde barındırır. Bu kısım seci ender seciye örnektir.

Ey vehhāb-ı zū'l-‘atā, bir dil-i şeydā vir ki ‘aşkıyla cānı fedā kılalım ve bir himmet-i ‘ālî vir ki ol cihānı kār-sāzı olalım, bir taḥva-yı rūzî kııl ki dünyādan beri olalım, bir cezbe-i Raḥmānî erzānî buyur ki kayd-ı hesṭiden āzād olalım, bir ḳadem-i şābitü’ş-şıdḳ vir ki rāh-ı rāstdan sürçmeyelim, bir dīde-i bīnā-ı müyesser it ki ḥubb-ı cāh ḳāhına düşmeyelim, dest-gīr ol ki senden özge dest-gīrimiz yok, bizi ḳabūl it ki ḡayrı melca‘ u mencāmız yok. Ey Hakīm ü ‘Alīm sen ta‘līm it ki şerī‘ati bilelim, sen telḳīn it ki ādāb-ı tarīḳati ri‘āyet idelim, ḳanā‘at-ı ‘ināyet buyur ki ṭama‘dan beri olalım, ebvāb-ı fazl u iḥsānı ḡuşāde kııl ki daḳḳ-ı ebvāb-ı aḡyār itmeyelim, ‘ayn-ı vaḥdet-bīn vir ki ḡayrı görmeyelim; derdlü gönüller dermānı sensin, yoḡsa ma‘lūlātdan şifā gelmez; fettāḥ-ı müşkilāt sensin, yoḡsa muḳayyed ü besteden hīḳbir kār ḡuşāda olmaz. İlāhî cānımıza kendü şafānı ve ḳalbimize kendü hevānı vir.

2.3. Muhteva Özellikleri

Toplamda 218 varak ve iki bölümden oluşan eserin konusu nasihatidir. Konusu itibariyle dini tasavvufi bir nasihatnâme özelliği gösteren bu eserde ağır bir dil ve anlaşılması güç konular işlenmiştir. Bunun sebebi olarak eserin bir padişaha sunulması sebep gösterilebilir. Yine eserde işlenen her konunun İbnü'l Arabî, Abdulkerîm Cîlî gibi anlaşılması güç kaynaklardan alıntılarla delillendirilmesi onun avamdan çok havasa hitap eden bir yapısı ve içeriği olduğunu gösterir.

Sarı Abdullah Efendi, eseri kaleme alırken konuları belli bir düzene göre başlıklandırmış ve ayet, hadis, belli kaynaklardan aldığı alıntılarla konuları delillendirmiştir. Örnek vermek gerekirse bâb-ı sani kısmında itibaren insanın

ölümü, ruhunun Azrail tarafından kabz edilmesi, kabir ve berzah, arasat, surun üflenmesi, cesetlerin haşredilmesi, cehennem, amellerin tartılması, sırat, kevser, cennet ve cennetin tabakaları, cennet ehlinin Allah'ı ziyareti gibi kıyametin kopmasıyla gerçekleşecek her bir olay sırasıyla sunulmuştur.

Eser iki bâbdan oluşur. Bu iki bab kendi içinde ikiye ayrılır. Bu bab ve kısımların isimleri başlıklar halinde eserde yer almıştır. Eserde geçen başlıklar şöyledir;

- A. Dünya İşlerinin düzeni, Halifenin cömertliği ve gerekliliği
 - a) Hilâfet-i Adem, Mûsâ , Yûsûf, Dâvûd ve Süleymân
 - b) Hulefâ-i Raşidin, Meliklere Nasihatler, Zülmden Korkutma, Bazı Hikayeler
- B. Ahval-i Ukbâ
 - a) Mevt, Hakikat-i Mevt, Kabz-ı Azrail, Ervâh, Ahvâl-i Berzah
 - b) Kıyamet Saati, Nefh-i Sur, Haşrı Ecsad, Ahvâl-i Arasat, Cehennem ü Havf, Cennet ü Recâ, Rahmet-i Hüdâ

İncelemiş olduğumuz *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* (110^a-218^b) varakları arasında geçen bölümlerin özeti;

[I]

Zikr-i Mezemmet-i Dünyâ ve Ahbâbuhâ Mekrhâ

Ebû Hureyre'nin Hz. Muhammed'den naklettiği bir hadisle başlamış olan bu bölümde dünyanın geçiciliğinde bahsedilmiştir. Dünyanın alçak, sefil ve geçici olduğunu bu yüzden dünya adını aldığı belirtilir. İnsan bedeninin yeme içmeye ve şehvete mahkûm olduğu ancak insanın bu dünyada Hakka ibadet etmesinin gerektiği ve helal kazanç sağlaması gerektiği üzerinde durulmuş ancak cahil insanların şehvete ve dünya malına meyilli olduğuna vurgu yapılır. Fakat asıl saadetin ahirette olduğu cahillerin ise bu saadetten mahrum kalacağı nasihat edilir.

Bu kısımdan sonra Kâsım-ı Envâr'a ait zühd ile ilgili beyitler örnek verilmiştir. Ardından Peygamber Efendimizin zahidlikle alakalı buyurduğu: "Dünyada zahidlik, helal olanı haram etmek veya malı ziyan etmekle olmaz. Gerçek zahidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmendir" hadisi örnek verilmiştir.

[II]

Der-Zikr-i Sıfât-ı Mütezâdde-ı Reh-i Rabbâniyye ve Esmâ-i Mütebâine-i İlâhiyye ve Acâibe-i Kazâ vü Kader

Bölümde insanın yaratılışına, insanın yaratılma sebebine, Allah ile insanın arasındaki bağı nasıl kurulacağına değinilmektedir. Allah'ın insanı en mükemmel şekilde yaratıp onu canlı kıldığı anlatılmaktadır. İnsanın ruhsuz bir hiç olduğu vurgulanmıştır. Allah'ın isimlerinin insan ve Allah arasında bir bağ kurduğu belirtilmektedir. İnsan Rahman ismini zikrettiğinde Allah'tan bağışlanmayı dilemiş olur. Eğer bu isteğinde ihlas sahibi ise Allah onu bağışlayacaktır. Çünkü Allah bağışlayan ve merhamet edendir. İsimlerin bağ kurduğu bir gerçektir. Bunun yanında insanın nasıl ölürse öyle dirileceği bölümde değinilen bir konudur. İnsan salih amel üzerine ölürse salih amel üzerine dirilir, insan zelil şekilde ölürse ne yazık ki zelil şekilde dirilecektir. Bu sebeple insan bu gerçeğin farkında olmalı ve her an ölecek gibi yaşamalıdır.

[III]

Der-Zikr-i Ahvâl-i Cenîn Der-Rahm-ı Mâder ve Terbiyet-Kerden i Heft Ahter be Munâvebe

Bölüm İbni Mes'ud'un aktardığı, Resûlullah'ın insanın anne karnında oluşumunu ve anne karnında et parça haline geldiğinde rızkının, ecelinin, amelinin ve iyi mi kötü mü insan olacağını yazıldığını anlatan Hadîsi ile başlamaktadır. İnsan anne karnında iyi ya da kötü bir insan olarak var olmaya başlar. İnsanlardan bazılarının cehennemlik işler yaptığı ve cehenneme gittiği anlatılmaktadır. İnsanın çamurdan bir özle başlayan yaratılışına değinilmektedir. Bölümde âyetlerle dualar ve Allah'ın emirleri de sözü geçen konulardır. Ayrıca Allah'ın varlığı ve birliğinden, insan gözünün Allah'ın zatını görmekten aciz olduğundan bahsedilmektedir.

[IV]

Der-Zikr-i Tulu-ı Âfitâb Ez-Mağrib ve B'az Tevîlât ve Hurûc-ı Mehdî

Bölüm güneşin doğudan doğması gibi batıdan doğmasının da olağan olduğunu, güneşin batıdan doğduğu gün tevbe kapısının kapanacağını ve o vakitte iman edenin imanının ona bir fayda getirmeyeceğini anlatarak başlamaktadır. Resûlullah'ın Hadîsleri ile dünyada meydana gelecek olaylar hakkında bilgi sunan bölüm Hz. İsa'nın bir dönem dünyaya ineceği ve hüküm süreceği, devrinin adalet ve barış devri olacağı belirtilmektedir. İsa peygamberin Allahû Teâlâ tarafından yeryüzünden alınıp tekrar gönderileceğinden bahsedilmektedir. Ayrıca İmam Mehdî'nin hüküm sürerken haricilerin katlini emredeceği, en büyük düşmanının âîmler olacağı vurgulanmaktadır. Ancak onların korktukları için İmam Mehdî'nin hükmüne itaat edecekleri de belirtilmektedir. Ahir zamanda zühd sahibi olmayan âîmlerin olacağından, Kur'ân'ın yalnız resminin ve İslam'ın yalnız isminin kalacağından bahsedilmektedir. Resulullah'ın bir Hadîsinde zikir meclislerini

cennet bahçesi olarak tasvir etmesi de zikrin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bölüm kısaca ahir zamanda yaşanacak olayların daha çok Hadîslerle anlatılmasından ibarettir.

[V]

Bâb-ı Sâni Der-Beyân-ı Ahvâl-i Ükbâ

Cennetin yalnız kendilerine ait olduğunu iddia eden fırkaların ölümü asla temenni edemeyecekleri çünkü önceden yapmış oldukları işlerin sonuçlarından korktuklarını âyetler ile anlatan bölümde hiç kimsenin ölümden kaçıp kurtulamayacağı vurgulanmaktadır. Ölümü istemenin yalnız Allah dostlarına doğru olduğunu çünkü onların ölümü isteme sebeplerinin Allah'a kavuşma isteği olduğunu anlatmaktadır. Uzun yaşamanın yanlış yolda olanı azaptan kurtarmayacağı, insanın yaşlandıkça mala ve hayata karşı hırsının gençleştiği de vurgulanan noktalar. Hidâyete karşı sapıklığı satın alanların üzerinden azabın azaltılmayacağı ve onlara yardım edilmeyeceği belirtilmektedir. İnsanın her an ölüme hazır yaşaması ve dünyada bir süre duran bir yolcu olduğunu unutmaması gerektiği anlatılmaktadır. Bölümde ölümden korkmamanın gerektiği, ölümü ancak kuşku içinde olanların sevmeyeceği, ölümün seveni sevdiğine kavuşturan olduğunun bilinci olmak gerektiği, her canlının ölümü tadacak olduğu, ölümün sıkça anılması gerektiği, ancak ölümü istemenin doğru olmadığı üzerinde durulan konulardır. Ölümün kalbi ölümden uzaklaştıran her şeyden arındırılmak suretiyle hatırlanması gerektiği belirtilmektedir.

[VI]

Der-Zikr-i Rūh-ı İnsânî ve Rūh-ı Hayvânî ve Nefs ve Akl ve Hakikat-ı Mevt

Bölüm ruhun Allah tarafından insana verildiği, Allah'ın emrinde olduğu, ruhun olmadığı bedenın yumuşak cesetten ibaret olduğu anlatılmaktadır. Ruhun ancak Allah'ın bileceği bir şey olduğu vurgulanmaktadır. Hayvanda da bulunan ruhun insandan ayrıldığı kısım insanın emaneti yüklenmesinden kaynaklı ayrıcalık sahibi olmasıdır. Ruhun asla bitmeyen bir şey olduğu ölüm ile birlikte bir yerden başka yere gittiği ve hakkının kabir olduğu belirtilmektedir. Ruhun bedeni yalnızca kullandığı ve bedenın yok olmasıyla yok olmadığı da açıklanmaktadır.

[VII]

Der-Zikr-i Rūh-ı Azam ve Nefs-i Külliyye

Hadıs ve âyetlerle ruhun yaratılan en büyük şey olduğu, Allah'ın yarattığı ilk şeyin akıl olduğu, insanın en büyük düşmanının nefsi olduğu anlatılmaktadır. Aklın ilk yaratılması İslâm'ın düşünmeye önem veren bir din olarak kendini göstermesiyle açıkça bağdaşmaktadır. İnsan akıl sahibi bir varlık olarak düşünmeli ve doğruyu yanlıştan ayırt etmelidir. İlmin Çin'de olsa bulunması gerektiği belirtilerek ilme verilen değer gözler önüne serilmektedir. Hesap gününde insanların salih amel işleyeninin işlemeyenden ayrılacağı, kalbin hikmetle dolmasının kırk gün ihlasla İslamiyet'e uymakla mümkün olduğu belirtilmektedir. Hesap gününde adaletin yerini bulacağı ve İslamiyet'in bir kolaylıklar dini olduğu belirtilenlerden çıkarılabilecek sonuçlardır.

[VIII]

Der-Zikr-i Azrâil Aleyhi's-selâm ve Keyfiyyet-i Kabz Kerden Ervâh ve Baz Tahkîkât-ı Şeyh-i Ekber, Kuddusi ve Sırruhu'l-Azîz, Der-Hâlet-i Mevt

İnsanların kaçacak bir yerinin olmadığı ve Allah'ın huzurunda buldukları o gün diyerek başlayan bölüm de o günden kastın hesap günü olduğu çıkarımı yapılabilir. Günahkâr insanın o günün azabından kurtulmak için varını yoğunu feda etmeye hazır olduğu belirtilmektedir. Allah hakkındaki bilgisini keşiften alan âlimden bahsedilmektedir. Elde edilen bilgi takva ve salih amelden elde edildiği için tam ve iyidir.

[IX]

Mevize-i Müdhiş

Şeyh'in Ömer b. Abdülaziz'in katıldığı bir cenazede yaşadığı olayı aktarması ile başlayan bölüm ölen insanın toprağın altında yaşayabileceği sıkıntılı ve elzem dolu olaylara değinmektedir. Şöyle ki insan yaşarken rahatlık ve sefa içerisinde bir varlık iken öldüğü andan itibaren dünya üzerine sahip olduğu hiçbir şeyin kıymeti kalmaz. İnsanın ömrü tükendiğinde ve ölüm anı geldiğinde dünyada onu önemli kılan her tür mevki, zenginlik bir anda hiçleşir. Hatta dünyaya tamah eden insanın zevk içinde geçirdiği hayat toprağın altında ona işkence etmeye başlar. İnsan bu dünyada yapması gereken, amel defterinde onunla toprağın altına girecek olan salih amelleri olmadığına ne rezil bir mahluka dönüşmektedir. Bölüm insanın dünya da yaptıkları faydalı ve faydasız işlerin öldükten sonra ona aynı şekilde fayda ya da zarar getireceğini bir rivâyet üzerinden anlatmaktadır. İnsanın eğer bilseydi bu dünyada hiçbir zenginliği gözünün görmeyeceği lakin bilmese dahi ölen onca insana, kılınan onca cenaze namazına rağmen hala dünya sevgisiyle dolup taşığını, ne büyük bir yanlışın içinde olduğuna dair bilgiler sunulmaktadır.

[X]

Der-Zikr-i Ahvâl-i Kabr u Berzah

Bölüm rivâyetler aracılığıyla kabirde melekler tarafından sorguya çekilen bir kulun akıbetini anlatmaktadır. Mümin bir kulun kabrinin genişleyip aydınlanacağı, kâfir ve münafık bir kulun ise şiddetli bir kabir azabıyla kıyamet gününe kadar kıvranacağı belirtilmektedir. Resûlullah'ın kabir azabından sakınmak için nelere dikkat edilmesi gerektiğini anlatan çeşitli Hadîslerinden, kabir azabının hafiflemesi için Âyete'l Kürsi'nin faziletlerinden bahsedilmektedir. İnsanın niyetinin amelinden daha hayırlı olduğu, kendini beğenmenin ve Allah'ın rahmetinden ümidi kesmenin insanı helak edeceği rivâyetlerle açıklanmıştır.

[XI]

Fasl-ı Sâni Der-Kıyâmü's-Sâati ve Nefh-i Sur ve Haşr-ı Ecsâd Maal-ervâh ve Ahvâl-i 'Arasât ve Cehennem ve Havf ve Cennet ü Recâ, Vüsat-ı Rahmet Hüdâ

Bölümde kıyamet gününe değinilmektedir. İnsanın hesap günü gelmedenevvel kendisini hesaba çekmesi gerektiği belirtilmektedir. Kıyamet günü geldiğinde insanın yeniden diriltileceği, Allah'ın huzuruna çıkarılıp amellerinin karşılığının verileceği, Allah'ın vaaadinin gerçekleştiğini anlayacakları âyetlerle açıklanmaktadır.

[XII]

Der-Zikr-i Eşrât-ı Sâate

Bölümde ilmin azalması, içkinin artması, cahilliğin ve zinanın çoğalması, güneşin batıdan doğması, insanların İslam'a yabancı kalması, emanete ihanet edilmesi gibi daha pek çok kıyamet alametleri rivâyetler aracılığıyla anlatılmaktadır. Kıyametin iman edenlerin değil de kötü insanların başına kopacağına, ayrıca kıyametin Cuma günü kopacağını insanlar hariç herkesin ve her şeyin bildiğine değinilmiştir.

[XIII]

Der-Zikr-i Sûr ve Nefh-i Sûr ve Zelzele ve Helâk-i Zevâ en-Nüfûs

Bölüm Allah'ın cam gibi beyaz inciden yarattığı sūr ve daha sonra yarattığı İsrâfil hakkında bilgi vermektedir. Allah'ın emir vermesiyle İsrâfil'in sūra üç kez üfleyeceğinden, birinci üfürmenin bütün göklerdeki ve yerdekileri korkutacak olan korku üfürmesi olduğundan, şehitlerin bu korkudan emin olacaklarından bahsedilmiştir. İkinci üfürmenin ise Allah'ın diledikleri dışında göklerin ve yer halkının öleceği yıkılma üfürmesi olacağından, melekler dahi ölüp de hiçbir şey kalmayınca ilk olduğu gibi son olanın da Allahû Teâlâ olacağı açıklanmıştır.

[XIV]

**Der-Zikr-i Meks-i Ervâh Mevt-i Der-Miyân-ı Nefhateyn ve Der-Zikr-i Nefha-
i Ba's ve Der-İhyâ-i Mevt-i Ma'a'l-Ecsâd**

Bölümde insanın kıyamet gününde çürümeyen tek bir kemikten yeniden diriltileceğine değinilmiştir. Kıyamet gününde cihanın şeklinin bozulacağı, herkesin bir meydanda toplanacağı ve herkesin yaptıklarının karşılığını alacağı, Müslümanlara iyilik ve hoşnutluk verilirken kâfirlere ateşle azap edileceği, güçlünün güçsüze esir düşeceği, iyi ya da kötü her amelin hesabının sorulacağı, yeryüzünün insanların yaptıkları her şeyi anlatacağı, Allah dostlarına hiçbir korkunun olmadığı rivâyet ve âyetlerle açıklanmıştır.

[XV]

Der-Vasf-ı Cehennem

Bölümde cehennemden, her insanın cehenneme varacağından, ancak bazı insanlara cehennemde kömür haline geldikleri zaman şefaet edileceğinden ve cennet nehirlerine dağıtılacağından bahsedilmiştir. Resûlullah'ın buyurduğu üzere ameller tartılırken, amel defterleri dağıtılırken ve sırat kurulurken kimsenin kimseyi düşünmeyeceğine değinilmiştir.

[XVI]

Mevize-i Kurtubiyye

Bölümde cehennemde on dokuz cehennem meleğinin bulunduğu, kalplerinde merhamet bulunmadığından, yalnızca azap için yaratıldıklarından ve cehennemin yerin yedi kat dibinde olduğundan bahsedilmektedir. Resûlullah cehennem meleğinden korunmak için "Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm" denmesi

gerektiğini buyurmaktadır. Ayrıca bir rivâyetle insanların kıyamet günü kabirlerinden çıplak olarak çıkacağı ve çıplak haşredileceği belirtilmiştir.

[XVII]

Der-Zikr-i Mevâkîf ve Suver-i Amâl ve Mîzân ve Sırât u Kevser

Âyetler ve Hadîsler aracılığıyla hesap gününde herkesin yaptıklarından mesul tutulacağı, zalimin zulmünden, kâfirin küfründen sorumlu tutularak cehenneme gideceği anlatılmaktadır. Allah'ın o gün kâfirlerin hesabını meleklerle bırakacağı ve müminlerin hesabını kendi soracağı belirtilmektedir. Müminlerin kitabının sağ eline verileceği kâfirlerin kitabının ise sol eline verileceği vurgulanmıştır.

[XVIII]

Der-Vezn-i Amâl

İnsanların yaptıkları iyilik ve kötülüğün hesabının görüldüğü hesap gününde iyilik kefesini ağır basan insanın kurtuluşa ereceği, iyilik kefesi boş olan yahut hafif kalan insanın kurtuluştan mahrum kalacağı söylenmektedir. Resulullah'ın Hadîsiyle insanların hesap gününü nasıl bekleyeceği anlatılmaktadır. İnsanların o gün yalnızca kendi neflerini kurtarmak için yalvaracakları belirtilmektedir. Yalnızca Hz. Muhammed (sav.) ümmetinin kurtuluşu için dua edeceği de vurgulanmaktadır. İnananların Allah'ı gördüklerinde tanıyacakları ve ona secde edecekleri de bahsi geçen konulardandır. Mu'tezile cennete girse dahi Allah'ı göremeyecektir. Çünkü onlar Allah'ın görülebileceğine inanmamışlardır.

[XIX]

Ve Fî Tertîbi Ahvâli'l-Kiyâmete Ale'l-İcmâl

Bu bölümde ölümden sonra şefaât, sırat, cennet cehennem, amellerin tartılması gibi konular anlatılmıştır.

[XX]

Der-Zikr-i Havzu'l Kevşer

Kıyamet gününde peygamber efendimize verilecek olan havuzdan, o sudan içenlerin bir daha susamayacağından, kevser ırmağından bahsedilmektedir. Hesap gününden insanların Allah'ın tayin ettiği imamlarıyla çağrılacakları belirtilmektedir. Mennân ismi ile bakılan kısmın cennet, Kahir ismi ile bakılan kısmın cehennem olduğu, cehennem ehline azaba dayanmaları için kuvvet verildiği aksi takdirde yok olup azaptan kurtulacakları vurgu yapılan noktalardır.

[XXI]

Der-Zikr-i Afv u Mağfîret Vüsat-ı Rahmet ve Duhûl-i Cennet

İnsanı hidâyete yalnızca Allah'ın eriştireceği, Allah'ın başkasına boyun eğenden hoşlanmadığını, gönlünü O'na vereni boş çevirmediğinden bahsedilmektedir. Allah katında en kerim olanın en çok takva sahibi olan olduğu, dua etmenin Allah'tan karşılık görmek için gerekli olduğu, Allah'ın affedici olduğu ve ondan umudu kesenin yalnızca kâfirler olacağı belirtilmektedir. Peygamber Efendimizin amcası Hz. Hamza'yı öldüren Vahşi'nin Müslüman olmak istemesini ancak hatalarının büyüklüğü yüzünden bunu yapamadığını belirten mektubuna karşılık inen âyetlerle Allah'ın şirk dışındaki bütün günahları

affedecek kadar merhametli ve bağışlayıcı olduğu anlatılmaktadır. Günah ne kadar büyük olursa olsun tevbe kapısının açık olduğu, Allah kulunun günahlarını affettiğinde yerini iyiliklerle dolduracağı belirtilmektedir. Allah'tan başka ibadet edilmeyi hak eden hiçbir ilah olmadığı, cennet ehlinin görünüşü ve özellikleri anlatılmaktadır. Cennet ehlinin koltukları, hizmetçileri, uyumayacak olmaları, en güzel şarkıları dinleyecekleri âyetler ve Hadîslerle açıklanmaktadır.

[XXII]

Der-Zikr-i Aded-i Cinân ve Tabakâtuhâ

Âyetlerle cennet kapıları hakkında bilgi verilmektedir. Peygamber Efendimizin Hadîsiyle namazını kılan, orucunu tutan, zekâtını veren insanlar için kıyamet günü cennetin sekiz kapısının açılacağı belirtilmektedir. Cennetin tabakaları âyet ve hadîslerle desteklenecek şekilde anlatılmıştır.

[XXIII]

Fî Zikr-i Ziyâret-i Ehli'l-Cenneti Rabbihim ve Rü'yetihim

Bu bölümde cennet ehlinin Rabbini ziyareti ve Allah'ın onlara İzzet ve ikramı en sonunda Rabblerin yüzünde ki perdenin kalkmasıyla ona kavuşmaları Müslim'den aktarılan uzun bir hadisle anlatıldığı bölümdür.

Tablo 2. Çeviri Yazı İşâretleri

ا (إ)	a, ā	ص	ş
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**NASÎHATÜ'L-MÛLÛK TERĠÎBÜN LÎ-HÛSNÎ'S-SÛLÛK (110a-218b)
TRANSKRİPSİYONLU METNİ**

[110^a]

بدنيا دل ميند وهر که مردست	که دنيا سر اندوه و دردست
بکورستان نظر کن تا ببینی	که دنيا مینشينا زاجه کردست

(1)

عن ابی هريرة رضی اللہ عنہ قال لے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا اریک
 الدنيا جميعها قلت نعم فاخذ بيدي لے فرقة فيهاروش انس وعذرا
 وحق وعظام دواب فقال ابی هريرة هذه الرؤس كانت كحصى
 كرسكم وتامل كما لكم ثم ہی اليوم عظام بلا جلد ثم تصير ترابا وهذه العذرا
 الوان اطعمتم اکتسبوا من این کتبوها ثم قدفوا من بطونهم قاصد
 والناس تحتبنونها وهذه المرق البالية كانت لکسهم فاصبحت اولاد
 تصرفقها وتقلبها وهذه العظام عظام دوابهم التي كانوا ينتجعون اطراف
 البلاد فمن كان باکیا علی الدنيا فلیک علیہ انا اول حکیم وقادرک

(2)

Ammā ol ḥakīm ü qādir ki ḥikmet-i bedī'a ve esrār-ı bezī'a sendendir ki
 mezmūme ve mühtelike olan dünyā ḥaḳīqat-i dünyāyı bilenler ḥaḳḳında bi-

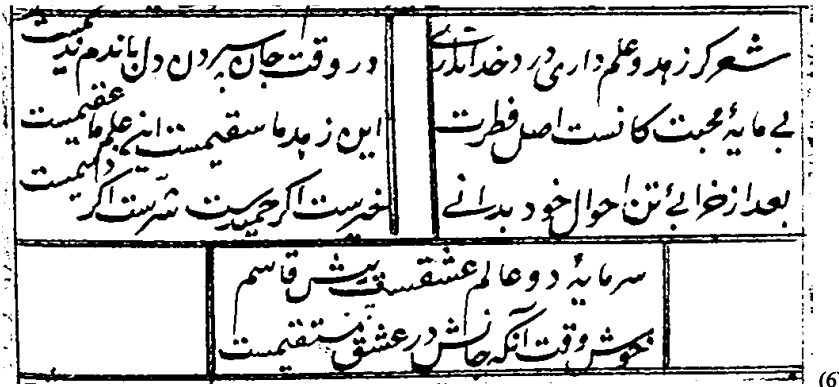
الدنيا مزعة الاخرة (3) Zīrā dünyā ḳable'l-
 'aynihā mezra'a-i āhiretdir. mevt evān-ı ḥayātda olan ḥālātdır. Pes dünyā denāetden i'tibār olunursa denī vü
 sāfil vü fānī vü zāil vü ḳurb ma'nāsına olan dünüvvden i'tibār olunursa dānā vü
 'ācil u ḳarīb-nümā-yı firīb-i dil olduḡuna binā'en dünyā ile müsem mā olmuşdur.
 Ve leyliḡ nehāra vülücü gibi dünyāniḡ daḡı uḡrā-yı 'uḳbāya müntehī olup ānen fe-
 ānen uḡrāya ḳarīb olduḡı için erbāb-ı hidāye-i dünyā menāzil-i uḡrādan bir
 menzildir. Ve rūḡ-ı insānī melekūt-ı 'ulyādan bu 'ālem-i kevn ü fesādda nāsūt-ı
 süfelāya nüzül itdiḡi ma'rifet-i Ḥaḳḳ ve rū'yet-i cemāl-i muḡlaḳ ḡuşūli içündür.
 Ma'rifet ise seyri ile'llāḡ idenlere eşerden müeşşire bi-tarīḳi'l-istidlāl 'arz-ı cemāl
 یدر.

سنیریم ایاتنا فی الافاق و فی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق

Fe-izā ke-enne kezālik ecrām-ı ‘ulviyye-i laṭife ve ecsām-ı süfliyye-i keşifede olan şanāyi’-i ‘ac̄be ve bedāyi’-i ġarībeniñ pestī ü rif’at ve levn u şüret ve şekl ü hey’et ve sükün u hareket ve buṭū’ u sür’at ve ikbāl ü ric’ati görmekle [110^b] Ve eşyāniñ leṭāfet ü kesāfet ve ḥiffet ü rezānet ve liynet ü ḥuşūnet ve ruṭūbet ü yubūset ve ḥarāret u burūdet ve ḥalāvet ü merāreti lems ü zevk ile ve revāyiḥ-ı ṭayyibe vü ḥabiş-i şemm ile ve envā’-ı aşvāt ve elḥān u naġamāt ve elfāz-ı kelimāt işitmek ile ve her biriniñ me’ānī-i muḥtelife ve ḥāşşıyyāt-ı mütebāyinelerin fark u temyīz ḥavāss-ı ḥamse-i zāhire vu bāṭınanıñ kirdārından olmağla aşār-i kevnıyyede

bedidār olan āyāt-ı İlähiyye ⁽⁵⁾ **دقی کل شے لہ آیتہ تدل علی اند واحد** vefkince vaḥdāniyyet-i ḥalāka delālāt-ı şariḥ ve ferdāniyyet-i ḥaḳka beyyināt-ı şahīḥe idüġin me’aniye kı lup maḳarr-ı ḥavāss ise ṭabāyi’-i çārekane ‘anāşır-ı erba’adan mürekkeb ḳalīb-ı insānīde olup beden-i mec’ul şehvet-i mecbūl ise lā-cerem ekl ü şürbe muḥtāc olduğuna binā’en mehālikden ḥifz u ḥirāset ve ‘ibādet-i ḥaḳka taḳviyet için maṭ’am ve mülebbes tedārikine himmet ve kesb-i ḥalāl ve ṭayyibe diḳkat ve ḳader-i kifāyete ḳanā’at ile dūnyāyı mezra’a-i āḥiret itmişlerdir. Ammā cūhelā-i kemāl ḥırş-ı şehvet ile dūnyāniñ cem’ ü teksīrine meyl-i raġbet idüp sa’ādet-i uḥrevīyyeden maḥrūm olmuşlardır. Ba’z ḥumekā daḫı bir üstād-ı kāmil ve mürşid-i mükemmele bilā-mürāca’at ma’nā-yı zūhdi bilmek müyesser olmadugundan ġaflet ile nefsin tāḳati olmayacak nice riyāzāt u meşāḳkat ve derd ü miḥnet çeküb ‘āḳibet-i evḥām u ḥayālāt ile ‘aḳlına daḫı ihtilāl gelüp şarāb-ı ṭahūr ‘ışk u maḥabbetden bir nesne nūş itmez Ḳāsim-ı Envār anıñçün dimişdir.

Şi’ir

كما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الزهادة في الدنيا ليس بتحريم الحلال ولا اضاعة المال ولكن الزهادة ان لا تكون بما في يدك او ثقت مما في يد الله

وقال الجنيد: الزهد خلوا اليد من الدنيا وخلو القلب من طلبها وسيرها هو اكل الشعير ولبس العباء وقيل حقيقة الزهد في قوله تعالى لعلكم تتقون اكل ما فاكتم ولا تفرحوا بما آتاكم وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل ما الهاك عن مولاك فهو دنياك آتيدى زهد عوام ترك حرام

(7) [111^a]

İmdi zühd-i ‘avāmm terk-i harām ve zübde-i havāşş terk-i ziyāde ve zühd-i ehaşş havāşş-ı mā-sivā-yı kalbden ihrācdır. Ah ey merd-i ‘aql, tabāyi’ vü ‘anāşırdan tereküb iden şürete ve anlardan hāşıl olan lezzete meyl ü maḥabbet iden gāfil ‘anāşır-ı müteğayyire ve tabāyi’-i mütebeddile bozulup her biri sür’at-ı istihāle ile ḥayyiz tabiatlerine rucū itdikde ümīd itdigi bāṭıl mānend-ı zıll-ı zā’il gā’ib ü mużmaḥill olmağla muḥibb-i lā-ya’kıl çāh-ı cehilde menkūs tabiat-ı ḥayvāniyye ve maḥbūs-ı zindān-ı nef sāniyye olup maḥhūr-ı ṭavārık-ı eflākī ve me’sūr-ı tārik-ı ḥākī olur. Ve ol gārık-ı baḥr-i mevvāc-ı ḥādisāt ve ḥarık-ı nār-ı vehhāc-ı kerbāt ber-vefķ-i

بر وفق الغريق يتخمش بكل شيشة

(8) kemāl-i ızṭrāb-ı irtibākından

girü sebab-i helākī olan ḥādisāta teşebbüs ile anlardan meded umar heyhāt heyhāt!

Nazm

بباید کرد بر هر کار تا خیر	چه چاره چون شد از کشتن
که تا از شدی در غم گرفتار	نمردی پیش بنی اول کار
بشد مخفی کنون عین العینت	در یغافاش شد سر از زنت
وجود خوشتن در باختی خوض	ببست خود بچاه انداختی خود
بجز حق مر ترا عنخواره نیست	تو رسوائی و اکنون چاره نیست

(9)

Ah ey birader-i ş‘ad-ahter, Ruzbihān Baklī’niñ āsmān-ı vıcdānından leme‘ān iden
hürşīd-ı ma‘rifet-i ziyā-güsteri perde-cünbān-ı sırr-ı kazā vü kader olduysa hātır-ı
enverde cilve-ger ola ki ‘ayān-ı şābit-i şübüt levāzım u aḥvāl ile i‘tibār olunursa ol
mertebeye kazā ve şahā’if ecrām-ı semāviye üzerine mecmū‘a-yı levāzım ile
nüzü̇l idüp şūr u niseb evzā’-yı felekiyye ve hey’et-ı kırānāt u ittişālāt-ı
kevkebiyye ile zāhir olsa ana kader ta‘bir olunur ilhāmına. Perverd-gārā Ma‘būdā
Kadirā

Nazm

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

Cümle ‘ālem oldu zātından ‘ayān

Līk zātından viren kimdir nişān

Kā’inātın varınā sensin ilah

Āsitānında gedālar pādişāh

‘İbretile kıl nazār bu ‘ibrete

Nice ġarḳ oldu dü ‘ālem ḥayrete

Kendözine kimsenin hīç rāhı yok

Zerrenin hīç zerreden āġāhı yok

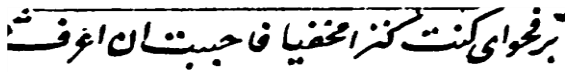
Kime kim ḥaḳḳdan ‘ināyet yār olur

Zerre iken mihr-i pūr envār olur

[II]

[112a]Der-Zıkr-i Şifāt-ı Mütezādde-i Reh-i Rabbāniyye ve Esmā-i Mütebāyine-i
İlāhīyye ve ‘Acā’ibe-i Kazā’ ve Kader

Ey hem-dem-i sīm-i subh-ı cemāl, ol ḥayy u eḥad-ı bī-zevāl ve ḳayyūm u ferd ü

şamed-i lā-yezālīñ ber-feḥvā-yı (1)

feyz-i cūd-ı ğayb-ı hüviyyeti huşul-ı ma'rifet için ta'ayyünāt-ı şifāt u esmā-yı iktizā idüp hazret-i vahdet-i ehadıyyet nāzil-i mertebe-i vāhıdiyyet olmağla ber-

fehvā-yı **فخلقت المخلوق للعرف** (2) şifāt-ı Rabbāniyye ve esmā-i İlāhiyye dağı ta'ayyünāt-ı eşyā-yı istid'ā' itdiyse ibdā' ile idā'da iki vech-i mu'teber olup biri nūr u cemāl ve biri ğamūr u celāl ile ta'bīr kılındı.

Pes şāni'-i zū'l-celāli ve'l-cemāl ve mübdi'-i müte'āl-i bī-mişāl vech-i nūr u cemāl ile ibdā' vü icād idüp neseb ü izāfāt-ı bedīdār ve dünyā vü mā-fi-hā-i āşıkār ve 'uqbā ru-puş perde-i ihtifā' vü istitār olmuşdur. Ve vech-i ğamūr-ı celāl ile i'dām u ifnā' kılmağla 'uqbā-yı hüveydā ve dünyā-yı nā-būd u nā-peydā olur. Pes esmā-i cemāliyye ve celāliyyeden herbiriniñ terbiye-i mute'ayyinede min-ħayşī'l-ıktizā birer müddet-i mu'ayyeneleri olup şu'un-ı şifātiyye ef'āl-i Rabbāniyyeden zuhūra gelen aşār-ı kevniyye muanan u mazbūta ve ba'zı ba'zına menū u merbūt olmuşdur. Żabt ise ef'âlde bidāyet ü nihāyet-i i'tibārından huşule gelmekle muķtezā-yı esmā-i İlāhiyye-i devriyye ve murtezā-yı şifāt-ı Rabbāniye olup nihāyet-i muttasıl nuķat-ı dā'ire-i bidāyet olduğu ecilden ümmehāt-ı esmā-i külliyye-i vücūdiyye-i seb'a-i zātiyyeden her biriniñ tevāb'ı olan esmā-yı cüz'ıye ile birer muķtezāları olup bu 'ālem hiss ü şehādet-i ta'ayyününde olan eşbāh-ı insāniyyeden her bir şuret ism vücūdiniñ mededine muhtāctır ki haķıķat-ı insāniyyeden her bir mededini bir ism-i mümıd-i küllī veyahod ism-i cüz'ı terbiye idüb lisān-ı merbūb ol ism-i mürebbiyye tābi' ve 'ākıbetü'l-'ākıbe ol isme rāci' olur. Kemā ķāle el- Maħmūd eş-Şebüsteri, Rahmetullāh Te'ālā

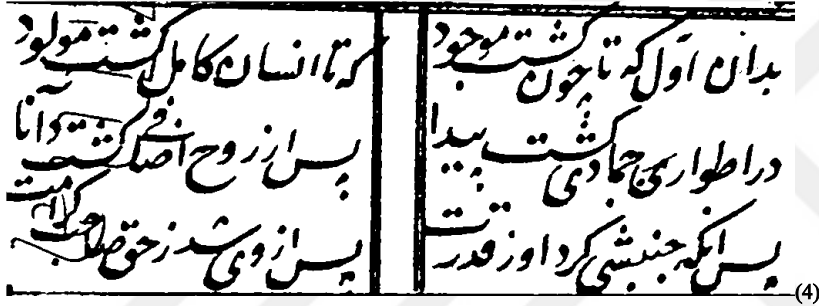
Nazm

زخود باهر یکی خطی و سیمست | معاد و مبدأ و مهربان است

[112^b]

از ان اسمند موجودات قائم | بدان اسمند در بسیج دائم
بمبدأهر یکی زان مصدری شد | بوقت بازگشتن چون درمی شد
از ان در کما داول او بدر شد | اگر چه در معاش او در بدر شد

Esmā-i İlahīyye ise h̄ite vü kemâlde külliyyet ü cüz'iyette mütefāvitü'd-derecāt olup her bir ism için her bir felekde min-ḥayṣi'l-kevākib ve'l-menāzil ve ḡayrihā bir mazḥar-ı ṣābit olmaḡla bu 'ālem-i kevn ü fesādda ol müzāhir ile zāhir olup lācerem her bir ismiñ ḥāzretinden bir meded-i ṣūret-i beṣerī ve vücūd-ı insānī 'unşuri ta'yini için min-ḥayṣi'l-müzāhire müte'ayyin olur. Pes ol ism-i vücūdi külli olursa muṭlaqā bir kāmiliñ mizāci ta'yinine tevcīh idüp ol meded-i eḡad ise bilā-tevaḡḡufu ta'vīḡ-i 'anāşır u muvelledātdan ḡuzer ve suver-ı aḡziye-i mütenā vile ṣūret-i nuṭfeye istiḡāle ile şulb-ı pederden raḡm-ı madere sefer idüp ol kāmiliñ mizāci müte'ayyin olur. Yā'ni rūsül ü enbiyā ve kümel-i evliyā vücūda gelüp suver-ı 'unşuriyeleri murādü'l-'aynihā olur. Maḡmūd Şebūsterī *Gülşen-i Rāz*'da işaret idüp demişdir.

Fe-emmā ol ism-i vücūdi-i cüz'ī olurise ta'yīn-i mizāc-ı ḡayr-ı kāmil itmekle ol ta'ayyunāt u teşkilāt zīr-i felek-i ḡamerde olan ta'vīḡāt-ı ta'lik idüb āsumān-ı şifāta irtikā' ve evc-i müdānāt i'tilā' idemez. Ve sūr-ı 'unşuriyye-i mezbūre murād-ı li-ḡayrihā olup ba'zısı emzice ve sūr-ı kümmel için esbāb u şürūt meşābesinde olur. Ābā vü ümmehāt gibi bā'zı deh-i aşfiyā'nıñ kifayāt-ı merātib-i maḡāmātı i'māratına ālāt u mu'āvenāt ba'zı daḡı tertīb ü i'māret-i 'ālem-i şehādete musaḡḡarāt olur 'avāmmu'n-nās gibi. pes ism-i vücūdi-i cüz'ī kendü mazḥar-ı ḡayṣiyyetinden vażi'-yi felekī ve ittişāl-i kevkebi ile bir mizāciñ sālimen ta'yīnin iḡtizā itmişiken eşerde bu ism-i mümiddiñ müzāri' olanı [113^a] İsm-i cüz'ī aḡir bir teşekkül ve ittişāl-i diḡer ile anıñ fesādına teveccūh idüp ol müte'ayyin helāk olur. Tā ol hengām-ı selāmet-encāma deḡin ki ol ism ü vücūdi bir vaż' u ittişāl-i ḡayr-ı mükerrer ile bī-mu'ārız u muḡālif ol meded-i ta'yīn ve a'rec-i evc-i illiyīn ider. Ve ta'vīḡātden her bir nev' bir vaż'-ı nā-mülāyim ile ol sırr u vücūdīye bir ḡicāb-ı muḡlimdir. Ammā mezḡeb-i bāṭıl ehl-i tenāsuḡ deḡil. Zīrā merātib-i tenezzülāt āḡir merātib-i vücūd olan insānda nihāyet bulub tekrār bu 'āleme ric'at itmez velākin ber-vefḡ-i

تَمَوُّونَ كَمَا تَمَوَّتُونَ⁽⁵⁾ dünyāda her ne kesb iderse bir berzahda şūr müktesebesıyla maḥşūr ve ‘uqbāda a‘māline göre maḥhūr veyāḥod me‘cūr olur.

[III]

Der-Zıkr-i Ahvāl-i Cenīn Der-Raḥm-ı Māder ve Terbiyet-Kerden i Heft Aḥter be Munāvebe

Ey rūḥ-ı muşavver ve püser-i ş‘ad-aḥter-i çünki nuḥfe-i şulb-i pederden sefer ve raḥm-ı māder-i maḥarr eyleye nuḥfe-i merd ü zen mumtezic ü muḥtelit ve bir şekl-i müstedir-i mānend-i beyza-yı müctemi‘ ve birbiriyle müttehid olup ol nuḥfe evvelā beyāz süd köpügi gibi olur ki istiḥāle-i mezbureye raḡve ve mertebe-i zübdiyye ta‘bīr olunur ve mertebe-i mezburede taḥrīk-i kuvvet-i musavvere nuḡta-i şülüş-i demeviyye zāhir olup birisi vasaḡda müsteḡirr olur ki maḥall-i dildir. Birisi cānib-i yemīnde olur kim maḥall-i cigerdir. Ve nuḡta-ı şalişe bu üslup üzere bir şekl-i müşelles iki nuḡta miyānında fevḡāni qarār tutar ki maḥall-i çeşm ü dimāḡdır. Ve bundan sonra maḥall-i sırrada bir nuḡta-i demeviyye zuhūr idüp nāfe mute‘ayyin olur. Bu ḥāletde ol zübde-i müdevverin üzerine duman gibi bir buḡār çöküp örümcek aḡından ince bir perde-i raḡīḡ olup şuret-i cem‘iyyet-i insāiyye-yi tefriḡadan ḥıfz için ihāta ider. Ve a‘zādan ibtidā hüveydā olan dildir. Ba‘zılar çeşm-ü dimāḡ ba‘zılar daḡı dehāndır dimişler. Ve bi’l-cümle ḥālet-i evvelide nuḥfe vech-i meşrūḥ üzere şekl-pezir olub ḥālet-i sāniyede derūn-i şikemde olan cild-i raḡīḡ ki ana şıfāḡ dirler ki nuḥfe-i zübdiyye üzerinde [113^b] ḥāşıl olan nuḡta-i demeviyye mülteşikanıḡ çökeginde tekevvün iden köpükden istiḥāle-i maḥsūsa ile şuret sırraya mustehil olur. Ve ḥālet-i şālişede ‘alaḡ olur ki ‘alaḡ-ı dem-i ḡalīze dirler. Ve ta’-i vahdetle ‘alaḡa bir pāre uyuşuḡ ve bıḡtılanmış ḡana dirler. Ve ḥālet-i rābi‘ada ‘alaḡa müzḡa olur. Ya’nī guşḡ-pārelik mertebesine münḡalib olur ve ‘urūḡ-ı muteḡarrık ü a‘şāb zāhire olup rü’esā’-i a‘zā‘ olan şuret-i dil ü dimāḡ u ciger aşıḡār olur. Ve ḥālet-i ḡāmisede üstühānlar tekevvün idüp baş omuzdan ve iki bāzū elleriyle pehlüden ve iki uyluḡ dizleri ve ayakları ile şikemden munfaşıl ve her bir a‘zā‘ birbirinden mütemeyyiz olup hey’et-i insāiyye bi’t-tamām müteşekkil olur. Ve bundan sonra ḡāziyye vu nāmiyye kuvvetden fi’le gelüp

mürekkebi-rūh-ı insānī olan rūh-ı hayvāniyye müsta‘idd olur. Ve hālet-i intikālde zeker-i ünşiden esra‘ ve eyyām-ı zuhūri eḳalldır. Zīrā zükūrda olan ḫarāret ināşda olan ḫarāretten eşedd ü ekserdir. Sūr‘at-i intikāl ise ḫarārete göredir. Vaḳt-ı inkılābda nuḫfe-i ricl nuḫfe-i zenden aḳvā ise bi-iznillāh cenīn erkek olur. Ve nuḫfe-i zen ḳaviyyet olur ise cenīn dişi olur. Ve hengām-ı ḫamlin ekser-i evḳātında vech-i zeker gūşt-i mādere müteveccih ve vech-i ünşa māderin şikemine müteveccih olup ikisi daḫı ellerinin keffini yüzlerine tutup zenaḫların zānūlarına vaz‘ idüb her ḫarafi birbire şöyle muḫtemi‘-i munḳabızdır ki nazar olsa güyā ki bir kīse-i dehān-bestedir. Ve vaz‘-ı ḫamlin vaḳti geldikde bi-emri’llāh raḫm-ı māderden cenīne berbād ḳavi vü maḫrec musallaḫ olurki becceye ḫareket-i ḫurūc ḫuşūle gelmekle memerr-i müzīḳden ‘ubūr ve fezā-yı dūnyāda zuhūr ider.

وعن ابن مسعود رضي
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان خلق احدكم يجمع في بطنه اربعين
يوماً ثم تكون حلقة مثل ذلك ثم يكون مثل ذلك ثم يبعث الله
ملكاً يارب كل مات فيكتب عمله واجله ورزقه وشوقه وسعيه ثم ينفخ
[114a]

فيه الروح وان الرجل يعجل اهل النار حتى يكون بينه وبينها الا ذراع يسبق
عليه الكتاب فيعجل اهل النار فيدخل اهل النار (1)

ve ḫukemā’-i mücerribīn müddet-i hengām-ı istiḫālāt kırḳ güne dek tamām olur didikleri işbu ḫadīs-i şerīfin ḫükmüne muḫālif olmaḡla İmām Faḫreddīn Rāzi ehl-i tecāribuḡ kırḳ gün didikleri hālet-i icmāliye göre olup istiḫālāt-ı mezbūreniḡ kemāl-i zuhūri evc-i erba‘īn mürūrundan şonra olmaḡla ḳavl-i ḫukemā’ daḫı ḫadīs-i şerīfin münāfi olmaz diyü tevfiḳ itmişler. Pes dört ay ki evc-i erba‘īndir. Cevāriḡ ü a‘zā’-yı cenīn tesviye-i ḳarīn olduḡda rūh-ı hayvānī ḳabūlüne müsta‘idd olur. Ya’nī rūh-ı hayvānī ḫayāt u ḫiss ü ḫarekete ḳābil bir buḫār-ı laḫifdir ki cesed-i cenīne Hazret-i Kādir-i Vehḫābdan ifāza buyurulup rūh-ı hayvānīde olan vesāḫet-i ‘tidāl ile rūh-ı insānī-i izāfi revzene-i rūh-ı hayvānīden cesed-i cenīne leme‘ān ve Hazret-i ‘Alīmden şu‘ā’-i dāniş-i dirāḫşān olup şūret-i insāniye itmāma irişür.

حَا قَالَتْ عَا وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سَلَالَةٍ مَرْطُوعِينَ
 ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نَظْفَةً فِي تَرَائِمٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
 مَضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمَضْغَةَ عِظًا مَّا عَسَوْنَا الْعِظَامَ لِحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ (2)

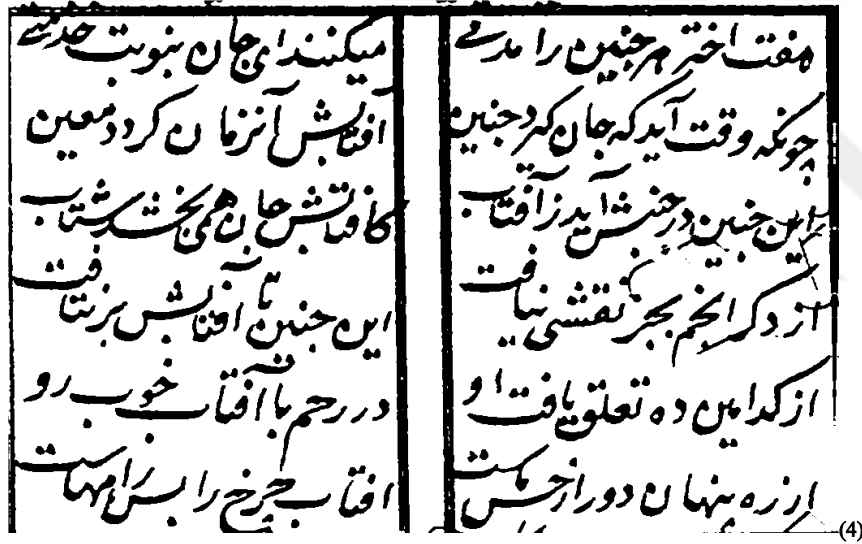
ve hikmet-i İlâhiyedendir ki erhâm-ı ümmehâtta olan nuṭfe-i insâniyyeye peder ü mâderinden b‘azı hâlet eşer ider. Meşelâ hîn ü viḳa‘ ve âvân-ı ictimâ‘ da eşnâ‘-yı nüzül-i nuṭfede peder ü mâderden ba‘z-ı şifât u niyyât-ı ḥaseneve yâhûd aḳvâl ü ef‘âl-i müstahsene vücûda gelse ol ḥayrın eşeri nuṭfeye sirâyet idüp rahmde anıḡla perveriş bulur. Ve hîn-i tevellüdde sa‘âdetle vücûda gelüp veled-i sa‘âdet-mend daḡı ḥasenâta raḡbet ile şulehâ-yı ümmetden olur. Fe-emmâ zamân-ı mübâşerette ve âvân-ı nüzül-i nuṭfede peder ü mâder-den efkâr-ı fâside ve âsâr-ı çaşîde ve yâhûd ehl-i ḥaḳḳa inkâr u ‘adâvet ve bunun emşâli tuḡyân u ḡavâyet tebâdür eylese kezâlik nuṭfeye sirâyet idüp mütevellid olan veled-i ma‘şiyet ve şekâvet ile muttaşîf olur. Ve vâlidîniḡ birinden ḥasene ve birinden seyyi’e [114^b] zâhire olsa nuṭfe-i ḥasene ve seyyi’e ile mümtezic olup mevlûd daḡı sa‘âdet ü şekâvet miyânında mütereddid olur. Ve mevlûd-i mezbûre terbiye-i muşâdife iderse zulemât-ı şekâvetden ḥurûc ve nûr-ı sa‘âdete ‘urûc idüp

السعيد من سعد في بطن أمه والشقي في بطن أمه والشقي قد يسود (3)

ḥadiş-i şerîfi ile bu ma‘nâya daḡı işâret bulunup zıkr olunan hâl-i levḥ-i ḳadere mumâsil olur. Ve bundan mâ-‘adâ âb-ı peder ile âb-ı mâder ictimâ‘i itdikde bi-ḳudretillah muzâhir esmâ vü şifât ilahiyye olan kevakıb-i seb‘adan ibtidâ züḡal terbiyesine daḡil olup yek mâh kâmil-i cenîni terbiye ḳılıp ḳuvvet-i masikesini ḥıfz ider. Mâh-ı düvvümde müşterî terbiye idüp eşer-i terbiyesiyle ‘aleḳa olur. Ve ḥarâret ihtilâc zuhûra gelür. Ve şehri-şâlişde merriḡ terbiyesiyle muzḡa olup metanet ü şehânet ve ḳuvvet-i azbiyye ḥuşûle gelür. Ve şehri-râbi‘de daḡil terbiye-i şems oldukda cesed-i cenînde rûḡ hüveydâ olup ḥayât bulur. Ve şehri-ḡâmisde zühre perveriş idüp hey‘et-i insâniyye vücûda gelüp ḳuvvet-i şehvâni nümâyân olur. Ve şehri-sâdisde ‘uṡârid terbiye idüp nuḳûş-ı çeşm ü ebrû ile ziynet şekl-i şemâ‘il zâhir olur. Ve şehri-sâbi‘de perveriş-i ḳamer ile vücûd-i insâni tamâm olup zâhir ü baḡını ḡareket itmege başlar. Ve ḡabiat-ı ḳamerde olan ruṡûbetin mizâc-ı ḡayât ile münâsebeti olmaḡla veled mâh-ı heftümde tevellud itse

gālib hāl budur ki ol mevlūd ila mā-şā'e'llāh bāki olur. Vālā-yı şehr-i sāmīnde tekrār zūhal terbiyesine dāhīl olup veled iş bu mäh-ı heştümde dünyāya gelürse ağleb-i hāl budur ki hayāt-pezir olmayup mevt işābet ider. Zīrā ṭabīat-ı zūhal bürudet u yübüset ve mevt ile kemāl münāsebeti vardır. Ammā cenīn rahm-ı māderde mekin olursa şehr-i tāsi'de terbiye-i müşteriye qarīn olup mäh-ı nühümde tevellūd iden mevlūd biḳudretillah bāki ḳalup berḫürdār-ı 'ömr olur. [115^a] Zīrā ṭabī'at-ı müşteri ḥarr u ratb u hayāta münāsib olmağla mevlūd-i merbübī daḫı ḳuvetde olur. Ve ferzend-i mezbūr cāy-ı muzīḳ rahmden fezā'-yı vesī'-i dünyāya geldikde mecmū'a-i insānīyyenin itmāmı ḥarr-ı bulūğda olurki ana bulūğ-ı cismānī dirler. Ve Mevlānā Celāleddini Rūmī, Ḳaddasāllahu sırrahu'l-'azīz, *Meşnevī Şerīf*'de terbiye-i heft-aḫteri taḫḳīḳ idüp buyurmuşlardır.

Meşnevī

İmdi şol abd-ı hidāyet intimā'ya ki 'ināyet-i rabbāniyye-i rehnümā ola rahm-ı māder-de olan cenīn min-ḥayşī'l-ma'nī seb'a-i seyyarenin her birinden perveriş-yafte hayāt u cünbişi āfitābdan pezīreften oldığı gibi ber-vefk-i

مرتین لیل مکتوت السموات
بمن لم یولد (5)

meşime-i tende olan ruḫ manend-i cenīn bir kerre daḫı toğār ve tevellūd-i ulā seyri 'an'illāh ve tevellūd-i şānisī seyri ilal'lāh olmağla tekml-i kemālāt-ı

insāniyye ve taḫşil ḳurbāt-ı sübhāniyye için ber-vefk-i *العباد اصباح الارض*

(6) evvelā muḫte-i dīn ve kevākib-ı düriye şer'-i metīn olan 'ulemā'-i muvaḫḫidīn terbiyesine daḫīl olup aḫkām-ı şer'ıyye ile tezyīn-i şūret-i islāmiyye idüp ḥarekāt

u sekenāt ve kelimāt-ı mu‘āmelāt-ı muvāfiķ şeri‘at-ı nebeviyye olur. Ba‘de tevḥīd-i ef‘āl ü şıfāta irşād eyleyen terbiye-i ebrār u aḫyār ile taḫşīl-i aḫlāķ-ı ḫamīde idüp etvār-ı ef‘āl u a‘māl u aḫvālī muṭābıķ ṭarīķat-ı Muḫammediyye olur. Ba‘d-ez-īn ḫalb-i müzekkī müsta‘idd verziş cezebāt-ı Rabbāniyye olduķda vāriş-i ekmel-i ḫaķīķat-i Aḫmediyye olan ḫuṭb u zamān ve afitāb-ı cihān-ı cān terbiyesine [115^b] dāḫil olup nefḫ-i cezbe-i raḫmāniyye ve ifāza-i nūr-ı maḫabbet-i Rabbāniyye itmekle rūḫ-ı sālīķ āb-ı ḫayāt-ı tecelliyāt-ı zātīyye nūş idüp cünbişe gelür. Ve merātib-i me‘ād-ı ‘urūc ḫılır. Zīrā āfitāb-ı cezebāt-ı Rabbāniyye dil-i ṭalībde pertev-endāz-ı envār-ı ḫaķīķat-ı Muḫammediyye olduķda

مجتذبة من جذبات الحق | توازی عمل الثقلین (7) sırrı aşıķār olup seyri ‘ani’llāhda ‘ālem-i ğayb-ı ṭalāķından ‘ālem-i şehādet ü taķyīde nüzül itdiği gibi seyri ilel-lāhda daḫı cenāḫ-ı cezebātla menāzil-i keşrātdan güzer mebbe’-i aşlıyye sefer ider. Ve mü‘min-i ḫaķīķī olup rāḫ-ı müstaķīm-i yakīnde şābit-ķadem ve rāsiḫ-i dem olur.

Gülşen-i Rāz

زفیض جذبہ یا از خاکس بر ما	اگر نوری رسد از عالم جان
وز ان را ہی کہ آغواز کردد	دلش از نور حق هم از کردد
رہی باید ز ایمان یقینی	ز جذبہ یا ز برہان یقینی
رخ آرد سوی علیتین ما جوار	کند یک جذبہ از سببین فجار

Ammā ‘iyāzen-bi’llāh Te‘āla mevlūd-i seyri ‘ani’llāhda ḫalup seyri ile’llāh ‘azīmet itmezise ruḫ bedenden ḫurūc itdikde ṭabayi‘-i erba‘a’nın her biri kendülerin ḫayyiz ṭabīatlerine rücū‘ idüp ve ḫurb-ı i‘tidāl-i ṭabayi‘den ḫuşūle gelen mizāc ki ruḫ-ı ḫayvānidir ma‘dūm olur. Ve ruḫ-ı insānī ‘urūca ḫadar olmağla ḫaķķ bulurki ne ḫāle giriftar olur.

Beyt

هم در دست درین وقوع در زمان چیست | جاره کار من بدل کرد ان چیست (9)

ربنا اتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقمنا عذاب النار ربنا
فاغفر لنا ذنوبنا وكفرنا عما سياتنا وتوفنا مع الأبرار

(10)

İmdi herkesiñ ‘ayn-ı sâbitesî maḥkûmîdir. Fe-emmâ muḳtezâ-yı ḳudret kâmile-i İlâhîyye ve ḥikmet-i şamile-i Rabbâniyye ile enbiyâ vü evliyâda ḥukm iden mazharı oldukları ism-i hâdî ve eşkiyâda ḥukm iden mazharı ism-i muḳdilldir ki her bir fırka maḥkûm-ı ma‘nî olup

قبل من قبل في الأزل بما علمه ورد من رد في الأزل بما علمه

(11) vefkince meger

hidâyet ü sa‘âdet eger dâlâlet u şekâvet herkese taḳsîm-i ezeliḳdir. [116^a]

<p>در جباري برای زار يست نخبت باشد دليل اختيار وين درينج و نخبت از پر حست کافران در کار عقبی جبری اند جا هلا نرا کار دنیا اختيار سجود دنیا را خوش آين آمدند سوی عین جان و دل کشند</p>	<p>این نه جبارین معنی جبار است زار می باشد دلیل اضطرار که بودی اختیار این شرم حست انبیا و رکار دنیا جبری اند انبیا را کار عقبی اختيار کافران چون جنس سجین آمدند انبیا چون جنس علیین بدند</p>
---	--

(12)

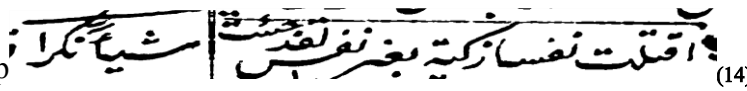
Pes cemî‘ mevcûdât-ı müzâhir esmâ u şifât olup ihtilâfât-ı şifât daḥı min-ḥaysi‘t-tecelliyât ve‘t- te‘ayyünâtdır. İhtilâfât-ı müzâhir daḥı tecelliyât-ı muḥtelif-e-i esmâ ve şifâtladır. Zîrâ

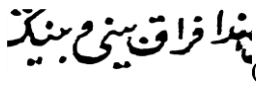
چونکه بی رنگی سیر رنگ شد | موسی با موسی در جنگ شد

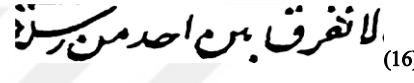
(13) Maẓmûnı üzre bî-

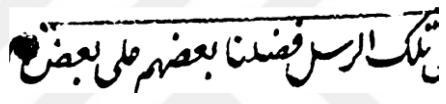
rengi ki mertebe-i lâ-ta‘ayyünâtdır. Çünki esmâ vü şifât-ı muteḳâbile ile munşabig levn-i ta‘ayyün oldı. Muḳtezâ-yı salṭanat ism-i zâhir ihfâ‘-i vaḥdet ve ibda-i keşret olduğıçün lâ-cerem te‘ayyünâtıñ ba‘zında ḳurb ve ba‘zında bu‘d

zuhūra gelüb lā te‘ayyün ü bī-rengī elvān-ı te‘ayyünāt ile mer‘ī olduğu cihetden her bir ta‘ayyün min-ḥayṣi’l-bāṭın mazhar-ı ḥaḳīḳat-ı vaḥide iken min-ḥayṣi’z-zāhir ta‘ayyün-i aḥerde olan ḥaḳīḳat-ı şifāt-ı aḥir ile zāhire olmağla esmā-i mutezāddenin daḫi müzāhiri birbirine iḥtilāf itdiler. Meşelā Musa-yı kelīmu’llāh, ‘aleyhi’ş-şalavātullāh, ‘ilm-i ledünnī-i te‘allümü için Hızır, ‘aleyhi’s-selāma, lede’t-telāki terk-i i’tirāza te‘ahhüd itmişiken Hızır nebiden ḫılāf-ı zāhir ba‘z fi’l şadır olup ‘ale’l-huşuş bi-ḥasebi’z-zāhir mücib yoğiken ḳatl-i nefse taḥammül

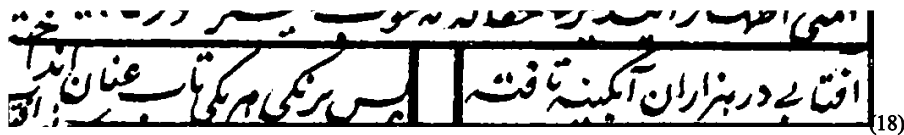
idemeyüp (14) ḳavliyle

i’tirāz idüp Hızır, ‘Aleyhi’s-selām, daḫi (15) ḳavliyele

müfāreḳat itdiler. Ve hemḩünīn ber-muşaddaḳ-ı (16) enbiyā vü mürselīn ümmetlerin tevḫīd-i rabbül‘ālemīne da‘vet cihetinde yek-

rengīde olup ve lakīn ber-feḫvā-yı (17) evḳātiḫ iḳtizāsı ve isti’dādāt-ı ümmetiḫ istid‘ā’sı üzre ḫükm-i Rabb ve mürīd-i ḳadīr ile şāri’-i aḫīr [116^b] şāri’-i sābıḩıḫ aḫḳām-ı şerī‘atını nesh ü tağayyür ile derecāt-ı ḳābiliyyāt ümmetī izḫār itdiler. Ḥaḳḳā ki ki ne ḫüb dimişlerdir.

Beyt

 (18)

Ārī, eger mecālī-i tecelliyāt olan merāyā-yı ta‘ayyünāt maḫv-ı temeyyüzāt eylese bī-rengi-i nūr-ı afitāb ḥaḳīḳat-ı aşliyyesiyle ḩehre-tāb olurdu. Ammā merāyā-yı vücūd-ı ta’dād-ı nümūd mütelāşī ve nābūd olmadıḩḩa keşret-i a’dād mümkinü’l-ittihād olmaz fe-emmā,

 (19)

mazmūnı üzre ḩünkü ta‘ayyün-ı hestī mebdē’-i aşliyyesi olan nistīye irişir ki mertebe-i lā-ta‘ayyün ü bī-rengidir. Mūsā-yı ruḫ ile Fir‘avn-ı nefş şulḫ u aşti idüp beynūnet kalmaz zīrā ḫümā-yı lā-mekān-ı aşiyān olan ruḫ-ı insānī ḫalvet-ḫāne-i ḩurbetde bī-vesm ü resm işneyniyyet baḫr-i deḫizin vaḫdet-engiz-i reng-pezīr-i levn ü keşret olmayup nefş-i rūḫdan mütemeyyīz degil idi. ḩünkü rūḫ-ı insānī

emr-i Rabbānī ile mertebe-i ta‘ayyüne nüzül ve anāşır-ı ṭabāyi‘ den mürekkebe olan kālīb-ı insāniye min-ḥayşī‘t-ta‘alluḫ duḥūl idüp mütelevvin reng-i keşret oldı. Nefs ile rūḥ-ı ta‘ayyün ḥāşşalarıyla birbirinden mufāraḳat idüp semt-i muḥālefete düşdiler. Pes cebhe-i isti‘dādına kalem-i ‘ināyet-i ezeliyye-i raḳamkeş sa‘ādet-i ebediyye olan Mūsā-yı rūḥ-ı aḫ-ı e‘azzi olan Hārūn ‘aḳl-ı ma‘ādun kuvvet-i refāḳatiyle Fir‘avn-ı nefsi ṭarīḳ-i vaḥdete da‘vet için ‘aşā-yı ejder-sīmā-yı ḳahr-ı ḥudādan terḥīb-i iḥrāc yed-i beyzā-yı hüdā ile cānib-i tevḥīde terḡīb itdikde hidāyet-i ḥaḳḳ ile da‘vet-i icābet fermānı rūḥa itā‘at gösterdi. Rūḥ daḫı aḥkām-ı şerī‘at ile terbiye-i nefse diḳḳat ve ḥaḳīḳat vāḥidesine cezbe-i himmet itmekle nār-ı hesti sūz-ı cezebāt-ı raḥmāniyye ḳal‘-ı esās-ı enāniyyet ve ḥıla‘-i libās-ı nefsāniyyet idüp celābīb-i eşkāl ü şūverden cilve-ger olan şāhid-i vaḥdet-i bī-rengi ile hüveydā ve in‘ikas-ı tecelli-i aḫadiyyet teḳābül-i şūver-i [117^a] ta‘ayyünāt-ı maḥv-ı nā-peydā itmekle ber-feḥvā-yı kerīme-i

یا ایها النفس المطمئنة ارجعي الی ربک
راضیه ورضیه فادخلی مع عبادی وادخلی جناتی (20)

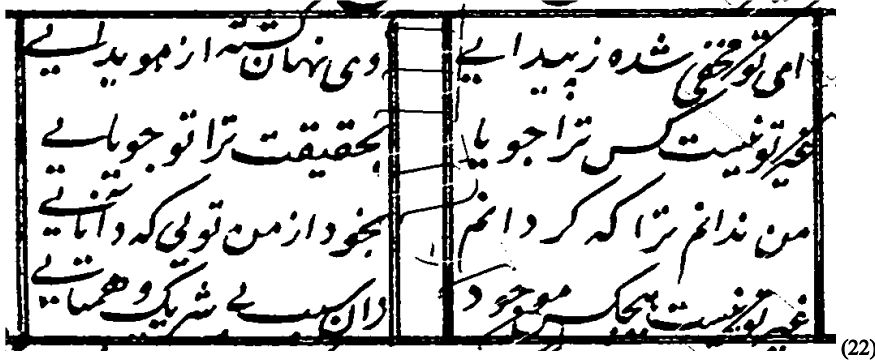
Bilā temeyyüz ü tebāyun ḥaḳīḳat-ı vāḥidelerine i‘tilā’ ve ‘ibād-ı aşfiyā’ ile dāḫil-i cennet-i alā’-yı rızā’ ve kemā fi’l-evvel vāḥid ü yektā oldular.

Ḳıṭ‘a

چشم چو ز خطا کرید دو بند کردی	او شنست انکه دل او دلبر و جانانه گشت
اختلافی ز رزء صورت اگر است چه باک	آتش و شمع و شب و مجلس و پروانه گشت

(21)

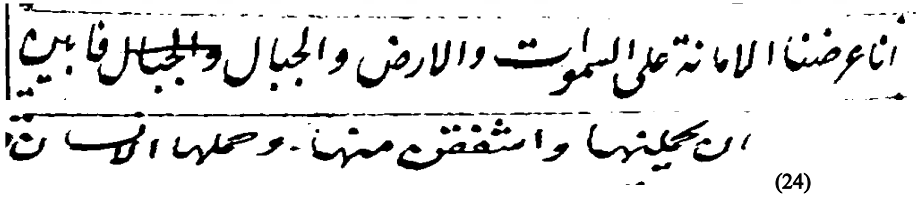
İmdi ey dīde-i yaḳīn ve ‘ayn u vaḥdet-bīn, ta‘dād-ı emvāc mucib-i ta‘addūd-i deryā-yı mevvāc oldugı gibi keşrāt-ı ta‘ayyünāt daḫı ḳādiḫ ü ḥiddet-i zāt olmayup eger su‘edā eger eşḳiyā müzāhir şifāt-ı müteḳābile-i Sübhāniyye ve mecālī-i esmā-i mutebāyine-i Rabbāniyedirki esmā ü şifātın cümlesi zāt-ı müsemmā ve mevşūfa rāci‘lerdür. Ve egerçe min-ḥayşī‘z-zāhir iḥtilāf-ı müzāhir muḳtezilerdir. Ammā min-ḥayşī‘l-bāṭın mecmū‘a müzāhir tābi‘-i ma‘nā-yı vāḥiddir.

Ey birader-i pāk-nihād-ı sākinān-ı ğurbet abād ve kâṭana ‘ālem-i kevn ü fesād olanlarda şu‘ūr daḥı yoĝise

Mefhūmı üzre yine ḥaḳikat-i sırriyeleri rece‘ān-ı me‘āda meyl idüp ḥaṭṭ-ı nihāyeti nuḳṭa-i bidāyete iṣāl-i talep iderler. Ve rāh-ı vuṣlatı dil-i ademīden ğayrda bulamazlar. Zīrā ma‘rifet-i Sübhāni nev‘-i insāniye erzānī buyurılıp kabūl-i emānet kemāl-i ma‘rifete isti‘dād-i ademī-zāde müyesser olmuṣdır. Kemā kāle Te‘ālā

Pes maḫzar-ı cemī‘ esmā vü ṣfāt ve mücellā-yı tecelli-i zāt olmaḫ kâbiliyyeti insāna maḫṣūṣ bir devlet iken [117^b] nefis-i cāhil maḫzar-ı küllī olmaḫ devletinden

ĝāfil olursa nefisine zūlm-i ‘azīm itdigi **آنہ کان ظلوموا جہولاً** (25) ḳavl-i kerīmi ile i‘lām buyuruldu. Ah ey ḥāfiż-ı esrār-ı emānet ve fā‘iz-i envār-ı ḫilāfet, ṣfāt-ı ilahiyyeden olan feyz-i Rabbāniyye ḥaḳḳdan ğayri mālīk olmadıĝı için emānet tesmiye olunup insāna vedī‘at olunmuṣdur. Ve ‘arz feyz-i be-ṭarīḳi’t-taḫyīr-i mükevvenāt-ı ‘āmm ve min-ḥayṣi’l-icāb insāna ḥāṣṣ oldıĝıçün feyz-i Rabbāniyye bilā-vāṣıṭa ḥaḳḳdan kabūl iden ruḥ-i insānī olmuṣdur. Ve cemī‘ eṣyāniḫ feyz-i Rabbāniye eṣedd iḫtiyāçları olmaĝla ‘ukūs-ı envār-ı füyüzāt-ı Rabbāniyye mülk ü melekūta insāndan cilveger olmuṣdur. Meṣelā vesāṭat-ı şüret-i insāniye ile envā‘ sanayi-i acībe nümāyān olup ‘ālem-i ḫiss ü ṣehādet engele ābādān olur. Ve ‘ālem-i

melekût ki bâtın-ı kevn u ‘âlem âhiretdir. Rûh-ı insâniyyeden istifâza idüp a‘mâl-ı şalîha aqvâl-i hâlişe ki şavm u şalat ve hacc u zekât ve tesbîhât u tehlîlât ve sâ’ir ‘ibādâtıdan dârü’s-şevâb olan cenânda kuşur u vildân ve hür u gilmân ve eşcâr u esmâr ve ni‘am-ı bisyâr-ı bedîdâr olup lâ-cerem zâhir ‘âlem zâhir âdem ile ârâste ve bâtın-ı ‘âlem dağı bâtın âdem ile pîrâste olmağla zıkr olunan emânet-i sırrı hilâfet ta‘bîr olunmuşdur. Ve sîga-i mübâlağa vârid olan zalûm u cehûl ile ana işâret olunmuşdur. Zâlim-i gayra zûlm iden ve câhil gayrın nefsine câhil olandır. Ammâ zalûm nefsine zûlm idüp cehûl dağı nefsini bilmeyendir. Pes insânın haml-ı emânetde nefsine zûlmî şey’ gayr-ı mevzi‘ne vaz’ ve nefsini a‘bâ-i tekellûf ile ifnâ’ itdügidir. Ve nefsine câhil olduğı fenâda beğâdan gâfil olup kendüsini mücerred ekl ü şürbe muhtâç olan behâ’imden kıyasiyle bu şuret-i cismâniyye-i kışr ve lübbi rûh olduğı lübb dağı min-vechi kışr olup anıj dağı lübbi olduğı ve lübb lübb lübb olan emânetin şâhibi idügin bilmez ve ol maḥbûb-ı ezeli

بأحكامهم ويحبونه

(26) buyurduğı mülâhaza kalmayup mâsivâya meyl-i maḥabbet ile nefsine câhil olur. Pes her kaḅkı merd-i ‘âqıl [118^a] ve ‘ârif-i kâmil zulümât-ı cismâniyye-i kışrıñdan ‘ubûr ve lübb ü rûhâniyye-i nûrâniyye ile zuhûr eylese

أَنَّ السَّبْعِينَ الْفَجَابَ مِنْ نُورِ ظِلْمَتَا

(27) vefkince hücüb-i zulmânîyyeden güzer itdikle hicâb-ı nûrâniyyeden pîş-nihâd-ı nazâr bulmağla dersâ‘at kışr-ı rûhânî-i nûrânîden dağı nehzat ve şol lübb lübb lübb haḅîkatü’l-ḅaḅâyıka şarîme ider.

لَوْ كَشَعْنَا لَأَحْرَقْتُمْ سَبْحَتًا وَحَجَبًا مَا أَنْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقَةٍ (28)

Mefhûmu ki haḅîkatde maḅlûb oldur. Sâlik-i fânî garḅ-ı deryâ-yı gayb-i hüviyyet olur. Pes ‘ârif-i vâşıl nefsini ‘ârif olub ve nefsini ‘ârif olduğda Rabbini bir tevḅîd ile ‘ârif olur ki tevḅîd-i mezbûrda şirk olmaz.

که بشکد حقیقت ادم	هیچ موجود نیست در عالم
عین حق را حقیقت همه نیز	داند آدم حقیقت همه چیز
گشته ظاهر بصورت اعیان	بیند آن عین را بچشم عیان
بلکه خاص خواص انسانیست	لیک این دولتی نداشت
آن امانت که حضرت حق گفت	جانبا نه اشارت نیست بجهت
قد عرضنا الامانة فابین	بر سماوات و ارض و باقی البین
کافل کلها سوی الانان	لیس فی الکلون کانتا من کلان
زانکه انسان ظلوم بود و جهول	خیر ان کسش نکند و قبول
خست پنهان بقای سردرا	ظلم او ان که گستی خود را
صورت آن ز لوح دل نرود	چرا که حق بود
تغز حسی که عین معرفتست	نیکه ظلمی که عین معرفتست

(29)

Ah maḥabbet bir belādır ki dermānı yok. 'Işk bir deryādır ki pāyānı yok. Ey maḥrem-i ḥarīm cemāl-i vaḥdet maa'l-vāsıta eger bilā-vāsıta şüret-i kevnıyede tecellı eyleyen ol eḥadü'z-z-zāt ve sermediyü's-şifāt olup

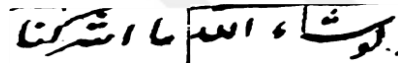
Beyt

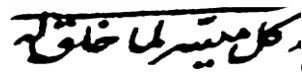
که جو او نیست در سرای خود	بحقیقت کسی در موحود
---------------------------	---------------------

(30)

Mefhūmu emr-i muḥakkağdır. Ve 'ulviyyāt u süfliyyātda olan mecmū'a-i şüver-ı mümkināt deryā-yı ervāḥ-ı mevcūdāt olan baḥr-i muḥiṭ esmā vü şifātın kef-i emvāc[118^b] meşıyyeti olup rüy-ı ebedı olan ḥāşākin cünbişi telāṭum-ı deryādan zuhūra gelür. Yoḥsa deryā-yı temevvüc itse ḥāşakde ḥareket olmaz. İmdi müḥarrik-i ḥāşāk-i vücūd olan deryā-yı şühüd ḥarekāt-ı şüver-ı kā'inātđan birini iskān-i irāde eylese deryā-yı ḥayātđan sāḥil-i memāta endāḥte kılup ḥāşāk-i şüver-i ḥarekātđan güsiste olur. Merreten ba'de-i uḥrā sāḥil-i memātdan mevcgāh-ı

hayāta cezbe itse ecsām-ı mevtāya hareket virir. Ve kezālik deryā-yı mevvāc ‘ışk-ı şūriş-i ‘āşık iskân-ı irāde eylese zübde-i ta‘ayyunun sâhil-i beşeriyete red idüp cūş-ı uşurūşdan qalır. Ve yine tahrîk dilese mevcgâh-ı ‘ışka cezb idüp deryā-veş cünbiş gelür. Ey mübtelâ-yı derd-i ‘ışk ‘āşıkıñ hüd vücūdi yok. Cihân kün feyekün buñunda ve şūn-ı gūn-ā-gūn ğayb u kümün da iken zuhūr-ı hafādan müstağnī olan deryā-yı ‘ışk-ı muṭlaq, ḥüsn ü cemālin aşikār vaz‘ u kemālin izhār için ḥalvet-ḥāne-i vahdetden bī-keşret hüdüş u qadem müzāhir-i vücūd u ‘ademe tecelli idüp çeşm-i ‘uyūndan nazār ve cemāl-i bā-kemāliñ kendü kendüye merāyā-yı gūn-ā-gūnde cilve-ger itdi. Ve hezārān rüde-āsār-ı tecelliyāt-ı cemālin gösterüp ‘āşık u ma‘şūk nā-meyl-i emvāc ta‘ayyünātıñ kimi Vāmık u ‘Azrā’ ve kimi Mecnūn u Leylī olup imkân u vācib ve fā‘il ü kâbil ve evvel ü āḥir ve bāṭın u zāhir ī‘tibārları hüveydā ve sulṭān u bende ve ğani vü fakīr ve kebīr ü sağīr ve Ādem ü İblīs ve mü‘min ü kâfir emlāk u eflāk ve pestī-i kūrre-i ḥāk ve dünyā vü āḥiret ve nār u nūr ve cennet ü ḥūr ta‘ayyünātı peydā olup mecālī-i tecelliyāt-ı muḥtelife bedīdār ve cümlesi Muḥammed ‘ışkına āşikār oldı. Ve da‘vetin icābet iden ḥavāşş-ı ehl-i hidāyet ve maḳbūl-i ḥaḳḳ ve icābet itmeyen eşḥāş ehl-i ḍalālet ve maḥzūl-i muṭlaq oldı. Ammā hidāyet ü ḍalālet kısmet-i ezeli imiş. Ve bizim

kısmetimiz ḍalālet imiş diyü beṭālet ü kesālet ile (31) diyenlerden ve semt-i çep-endāzi cebre gidenlerden olmayup [119^a] belki

 (32) mā‘nāsın mülāḥaza ile tevbe vü inābet ve ḥaḳḳdan meded ü ‘ināyet isteyüp fırsatı fevt itmeyesün ve emr-i şerī‘ate mütāb‘at ve vāriş-i ḥaḳīkat-ı Muḥammediyye olan evliyāya muḥabbet ü muvāfaḳat ile küdurāt-ı ḍalāletden ḥalāşa bezl-i himmet eylesesin yoḥsa bu fırsat fevt olduğdan sonra ḥasret ü nedāmetin miḳdār-ı zerre menfa‘ati olmaz.

 (33)

İmdi maḳbūl olan ḳabl ityānu’l-āyeti ğaybı imāndır. Yoḥsa ḥīn-i ihtizārda aḥvāl-i āḥiret āşikār olduğda imān-ı ‘ameliñ menfa‘ati olmaz. Zīrā ḥalet-i ğargara da bāb-ı tevbe münsedd olup ol ḥālde olan imāna imān-ı ye’s dirler. Bu āyet-i kerīmede olan āyet-i ātiye eşrāt-ı sâ‘atden olan şol ‘alāmetdirki āfitāb mağribden ṭulū‘ idüp āsmānda olan bāb-ı tevbe ḳapanur ve andan sonra hic-kesiñ iḳrār u imānı ḳabüle

kařin olmayup red olur. Ey mü'min-i řāfin dil ve müstemi'-i kabil çünki řemsin mağribden tulū' zikr olundı. Sem'-i hūřla isgā kıl ki Muhyiddīn 'Arabī, Ƙuddise Sırruhu, 'Ankā-i Muğrib nām kitābında ne buyurur.

[IV]

Der-Zikr-i Tulū'-ı Āfitāb-ı Ez-Mağrib ve B'az Te'vīlāt ve Hüruc-ı Mehdī

صح التقدم لعالم غيب الانسان على فيه من سب الحيوان فهو محرکه ومصرفه
ومنهجه ومعرفه ولكن اجتنب عن اكثر انفس عالم غيبهم ظهر فلذلك
حرموا الكتاب الالهي واقتناء الدرر وحيل بينهم وبين مطلع الانوار بطل
هذا الجدار وان كان له وجود شريف وسر لطيف انبهك عليه
وانذبك اليه شرح يعني فحينئذ انبهك على هذا الاسرار بما شادى كل اياه
م واعفكح يعني باطالبا قبالا م ان الوارث ورثان كما كان العالم
عالمان ح يعني عالم الغيب والشهادة م فالوارث الاعلى في عالم
درث اسرار وتجليات انوار والوارث الاكسنى في عالم الادي
ورث اختلاف على امصار وتعب احرار ولما كانت الشمس لا بد لها
من تحول مطلعها وتبدل موضعها وكذلك لا بد من طلوع شمس خلق

[119^b]

على خلقها يعني تستدل بها على حالك ومقامك من قوة عزائم واعلم
ان الشمس لم تزل جارية من المغرب الى المشرق بنفسها كما لم تزل جارية من المشرق
الى المغرب بغيرها غير ان البصر قاصر واللب عقل جائر ولا بد لها يوما ان تظهر حركتها
وتعطين بركتها فمن جاء اجله المسمى ولم تغفر حوبته فقد اعلق باب توبته وطلعت
شمس من المغرب ولا ينفعه ايمان ذلك الوقت ما لم يكن آمن من قبل وهو
متبصر فان الله يقبل توبته عبده ما لم يغفره ولما كان هذا الامر هو الكثرة
الحقنى بالبحر الغريب اشار الى ان القدر هو مقعد الصدق ومحل اسرار الحق وهو

Ey şinevā-yı ruşen-i dil! Şeyh-i Ekber, Kādesallāhu Sırruhū, işāret buyurdığı esrār-ı ġarībden ‘acibāne fehm itdik. İmdi fehm-i derrākde cilve-nāk olaki ‘ālem-i min-ħayṣi’l-ġayb ve’ş-şehādetü ħabībī, Hātemü’r-risālet ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyyeti ‘ālemlere raḥmet olduġuĉün nūr ve nübüvvet ü risālet ve emr-i şerī‘at u ‘azīmetle ‘ālem-i mülk ve’ş-şehādete ve sırrı velāyet ü kurbet ve ħaġāyık-ı ma‘rifet-i nefṣ ü ma‘rifet-i Rabb ile ‘ālem-i ġayb u melekūta zāhiren ve bāḥınan ħalīfe ve resūl idüp cemī‘ milel ü edyāniġ aḥkāmını nesh ile şaġaleyne anıġ da‘vet-i ‘āmmesini ħabūl ve nūr-ı hidāyetine vuşul emr idüp kendü rızāsını anıġ teslīmine menūṭ kıldı. Lākin mażhar-ı ‘ināyet-i ezeliyye olmayan mercūm u merdūdlar ümmet-i icābetden olmayup raḥmet-i ħass-ı ħaġġdan maḥrūm ve maṭrūd ħaldılar feizā ke-enne kezālik işbu risāleniġ evāyilinde ve zıkr-i Hulefā-i Rāşidin de beyān olunduġu üzere verāset-i Aḥmediyye ve ħilāfet-i Muḥammediyye daḥi ümmet-i maġbūlesiĉün min-ħayṣi’l-ġayb ve’ş-şehādet şatırına münġasım oldı. verāset-i mezbūre dinar u ‘aġār cihetinden olmayup belki tecelliyāt-ı envār ve füyüzāt-ı esrār cihetinden oldı. Pes vereşe-i Muḥammedi kısmına münġasım olup bir kısmı şol vāriş ekmel-i ħaġīġat-i Muḥammediyyedir ki envār-ı ġaybiye-i Muştafiyyeniġ vārişi olup ħuṭb u zamān olmuşdur. Ve bir kısmı ‘ālem-i şehādetde olan ħilāfet-i şuveriyyedir ki [120^a] mülük u selāṭin mevhibe-i İlähiyye ile ħalīfe-i resūl olup

اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم (2) tertibine

mażhar olmuşlardır. Velākin emr-i ħilāfetleri mücerred intizām bilād-ı emşār ve ferāġ-i bāl-i abīd aḥrār iĉün olmaġla tecelliyāt-ı envār u esrārdan maḥcūblardır. Fe-emmā selāṭin-i cihānın olan ħilāfet daḥi mücerred ħuvvet-i cismāniyet ve ħazine-i ve miknet ile olmayup belki ser hükümetleri bir emr-i ma‘nevīdir ki ol ma‘nā üzerlerinden ref‘ olsa eşer-i ħilāfet ħalmayup hıĉ ferd itā‘at eylemez. Zīrā pādişahlara mucib-i itā‘at ol emr-i ma‘nevīdir. Yoḡsa hıĉ-kes dinar u ‘aġār ve ħazīne-i bisyār ile sultān cihān-muṭā‘ olunmaz. Kezālik mertebe-i ħutbiyyet ve ħaşşa-i ifāza nūr u muḥabbet ilm ü ma‘rifet ve mücāhede vü riyāzet ve ħavāriġ-ı ‘adet ve izḥār-ı kerāmet ile olmayup maḥz-ı fazl-ı İlähiden i‘ṭā‘ olunmuş bir emr-i ma‘nevīdir ki Ĥaġġ Te‘ālā dilerse ‘ālime dilerse bir ħarf oġmamış ümmiyye

‘ināyet idüp ‘ulüm-ı evvelîn ve āhirîn levḥ-i sīnesinde bilā-vāsıta ḥaḳıḳat-ı Muḥammediyye’den in‘ikās idüp

Vefkince ‘ulüm-ı ‘ulemā anıñ deryā-yı ‘ilm-i ledünninde bir ḳatre-i güm-geşte olur. Pes eger ḥilāfet-i zāhire ve eger bāṭına maḥz-ı mevhibe-i İlähīyye idigi ma‘lüm olduysa bu daḥi cilve-ger zamīr-i envār olaki āfitāb-ı çarüm āsmāniñ lâcerem her gün bir burcdan bir burca ve bir maşrıḳdan ve bir maḡribe intikāl-i taḥavvül ve irtihāl-i tebeddüli olduḡı gibi āfitāb-ı ḥilāfet eger zāhiri eger ma‘nevī ilā-yevmi’l-ḳıyām burüc u matāli‘ u meşarıḳ u maḡarib meşābesinde olan ḳavālib ve eşbāḥa min-ḥayṣi’l bürüz taḥavvül ü intikālden ḥālī olmaz. Ve āfitābıñ maşrıḳdan maḡribe olan ḥarketi bi-nefsihā olmayup taḥrık-i felek-i ‘arş ve taḥrık-i melā’ike ileidir. Ve maḡribden maşrıḳa olan ḥareketi bi-nefsihā ve bi-iḳtizā-i ṭabi‘hādır. Zīrā iḳtizā-i nūr zuhūr iken ğumurda olan ḥareketi ḳasr-ı ḳāsır ile olup maḡribden maşrıḳa olan ḥareketi ğumurdan zuhūra olmaḡla [120^b] bi-nefsihā olmuşdur. Kezālik zāhiren ve bāṭınān āfitāb-ı envār-ı ḥaḳıḳat ve ḥurşid-i ziyāğüster esrār-ı ḥilāfet daḥi her ḳanḳı velī ve yaḥōd sultān-ı vālīniñ maşrıḳ-ı vücūdundan ṭulū‘ itmişiken mevt-i ıztırāre ile ğurüb itdikle yerine gelecek ḥalīfenin maḡrib ḳālīb-ı ḳalbinde āfil olup maḡrib-i mezbūr-ı āfitāb-ı ḥilāfetin ṭulū‘una maşrıḳ ve ḥareket ü zuhūrı binefsihā vāḳi‘ olur. Ah ey şinevā-yı āḡāḥ āfitābıñ ḥūr-ı maḡribden ṭulū‘-yı eşrāt-ı sā‘atden oldu ise her bir Resūlu, ‘aleyhi’s-selāmın, daḥi kezālik devirleri āḡire irüp vücūd-ı müste‘ārlarında olan nūr-ı āfitāb-ı risālet ve ḥurşid-i āsmān-ı şeri‘ātleri ğurüb ile maḡrib-i Muḥammediyyeniñ maşrıḳından ṭulū‘ itdigi eşrāt-ı sā‘atden bir emr-i ġarībdır ki her kim dīn-i sābıḳıñı terk ve maşrıḳ-ı Muhammediden ṭulū‘ iden āfitāb-ı risālet ve şeri‘atıñ nūrundan ḳabül-i in‘ikāsıla iṭa‘āt ve da‘vet-i icābet itdise ḥizlān-ı küfürden ḥalāş olup mü‘min-i muvaḥḥid oldu. Ve her kim muḥālefet idüp şeri‘at-ı Mūsā ve dīn-i İsä baña kāfdir dirise yüz yirmi dōrt binden bir eksik enbiyā ve rūsül pīşine İmān getirüp her biriyle şoḥbet itmiş olsa mādām ki eşhedü enlā ilāhe ille’llāh ve eşhedü enne muḥammeden resūlullah kelime-i celīlesiyle iḳrār-ı bi’l-lisān ve taşdıḳ-i bi’l-cenān itmeye zümre-i Yehūdī ve fırḳa-i Nuşşāraya mülteḥik olur. Megerki ḳablü’l-ba‘se, enbiyāya mütāba‘at ile dūnyādan āḡirete intikāl itmiş ola anıñ İmānı

mağbūldür. Meşelâ selâṭin-ı cihāndan her ƙanƙı pādişāha mevt işābet idüp anıñ maşrıƙ-ı vüçüdündan ṭulū‘ iden mihr-i saltānat tahtına cülūs iden her ƙanƙı ḫalīfeniñ mağrib-i vüçüdündan leme‘ān iderse bu daḫı ol devletiñ eşrāt-ı sâ‘atinden ‘alāmetdir ki zir-i ḫükmünde olan memālikiñ ḫalkı anıñ bey‘atına ve emriniñ iṭa‘ātine me‘mūr olurlar. Ve ‘umūmen aşḫāb-ı imāret ü ḫükümet ve erbāb-ı cihet ve ḫizmet lacerem anıñ ṭuğrasıyla mu‘anven tecdīd-i berāta muhtāc olup sultān-ı sâbıƙ beni bu ḫizmete ta‘yīn itmişdi dimekle ol ḫizmeti taşarrufa ḫudretleri olmaz ve kezālik ḫutb-ı daire-i āsmān-ı [121^a] ḫulūb-ı sālīkān olan vāriş-i ekmel ḫaḫīƙat-i nebī-i aḫiri’z-zamān bi-irādetu’llāh Te‘ālā ālem-i şehādetden āḫirete intikāl itdikde bu daḫı eşrāt-ı sâ‘atden bir ‘aceb ḫāletdir ki ol nūr-ı ḫaḫīƙat-i Muḫammediyye bi-ḫasebi’l-verāseti’l-kemāliyye her ƙanƙı burc-ı şeref-i dercin mağrib-i ƙalīb ve maşrıƙ-ı ƙalbinden ṭulū‘ iderse aḫmār-ı ƙalbleri ol mazhar-ı ḫaḫīƙat-ı Muḫammediyye ve müfīz-i cezebāt-ı Rabbāniyyeden iktibās-ı envār-ı muḫabbet iden eger efrād eger ulū’l-‘ilm ve sâ‘ir aşḫāb-ı aḫbābıñ üzerine vācibdir ki anıñ ḫilāfetine i‘tikād-ı tām ile ikrār-ı i‘tirāf idüp tecdīd-i ṭuğrā-yı envār-ı muḫabbet ve teşyīd-i binā-yı esrār-ı ma‘rifet ideler. Şöyle ki anıñ maşrıƙına müteveccih olmayub bende ḫod nūr-ı muḫabbet lā-mu‘add fi zamāninā olan ḫutba ne ḫācet dise aḫmār-ı muḫabbetine ḫusūf-ı nuḫūset-i müstevli olur. Ve kezālik nūr-ı āfitāb rūḫ-ı insānī daḫı mağrib-i cismānīyye gelince ḫareketi ıztırārı ve mağrib kālbüdden merci‘-i aşlīsi olan maşrıƙ-ı melekūta ḫareketi iḫtiyārīdir. Pes her mü’mine vācibdir ki vüçüdünda işrāƙ iden āfitāb-ı rūḫı kūsūfla mağrib-i mevtden ṭulū‘ itmezden evvel tevbe-i rücu‘ ve a‘māl-i şālīḫa ile vereşe-i ḫaḫīƙat Muştafāviyye olan aşḫāb-ı irşād ve ulū’l-‘ilm olanlarıñ dāmen-i terbiyelerine teşebbüş idüp ƙable’l-ḫulūl el-ecel ḫavme-i hidāyete dāḫil ve maşrıƙ-ı āfitāb-ı vaḫdete nā’il ola yoḫsa ba‘de’l-mevt olan dirīğ u ḫasretiñ menfa‘ati olmaz. Ah Ey müstemi‘-i agāḫ āfitāb-ı velāyetiñ mağribden olan ṭulū‘-yı bir daḫı ḫurūc-ı Mehdī ve nüzūl-ı ‘İsā’da olur ki emārāt-ı ḫiyāmet-i kübrādan bir ‘alāmet-i ‘azīmedir

عظيمة • نكاروى عن ابن عباس رضى الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 كيف تنكأه انا في اولها وعيسى في اخوها والمهدى من ابنه حتى يسطرها
 وروى قال عليه السلام سيكون بعدى خلفاء ومن بعد الخلفاء واهراء •
 ومن بعد الاهراء ملوك • وبعد الملوك جبابرة • ثم يخرج رجل من اهل بيتى علاء
 الارض عدلا كما ملئت جورا • ثم يومر بعده القحطاني فوالذي بعثني بالحق
 ما هو بدونك عن الاوزاعي • وقيل حسين بن الفضل بل تجد نزول عيسى من السماء

[121^b]

في القرآن قال نعم قوله تعالى وكهلا وهو من لم يكمل في الدنيا وانما معنا
 وكهلا بعد نزوله من السماء • وعن ابي هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم • الانبياء اخوة لعلات امهاتهم شتى ودينهم واحد
 وانه اولي الناس بعيسى بن مريم لانه لم يكن بيني وبينه نبي ويوشك
 ان ينزل فيكم ابن مريم حكما وعذلا • وانه نازل على امتي وخليفتي عليهم
 فاذا رأيتوه فاعرفوه • فانه رجل مربع الخلق مائل الحجرة والبياض سبط جبر
 كان رأسه يقطر وان لم يصبه بلل بين محضرتين • فكسبه الصليب • وقيل
 للترزة • ويضع الجزية • ويقبض المال • وليكنن الرواحا جاجا او ^{معتمرا}
 اولي شينتها جميعا • ويقا تلكنس على الاسلام حتى تنكأ في زمانه الملل
 كلها غير الاسلام • وتكون السجدة واحدة بتدري العالمين • وبهك في زمانه
 مسج الضلالة الكذاب الدجال • ويقع الامن في الارض حتى ترتفع الاسود
 مع الابيض والنور مع البقر • والذئب مع الغنم • وتلعب الصبيان مع الجبابرة
 لا يضر بعضهم بعضا • ثم يلبث في الارض اربعين سنة وتزوج ويولد
 ثم يتوفى ويصلى له مسلمون ويدفونه اقرؤا ان شئتم • وان من اهل الكتاب
 الا يؤمنن به قبل موته بعيدا • ابو هريرة ثلث مرات • وكذا روى عنه
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم • اذا اهبط الله المسيح يعيشت في هذه الامة
 يمشي ثم يموت بمدينتي هذه ويدفن الى جنب قبري فطوبى لاي كبر
 وعم يحشران بين البنين

(4)

El-ḥāşıl Mehdī āl-i Muḥammed'den olup zamānı geldikte şulb-i pederden rahm-ı mādere güzer ve dünyāya sefer idüp ḥaḳḳ-ı 'adl ile ḥurūc ider. Ve İsā, 'aleyhi's-selām, dahı semādan zemīne hubūt idüp Mehdī ile mülākāt u vuşlātda Mehdīye iḳtidā ider. Ve Mehdī İsādan evvel vefat idüp İsā, 'aleyhi's-selām, kırk yıl mu'ammer olur. Ve 'Abdurrahman Ḥalebī 'Ankā-i Muḡribī şerḥ idüp ahir kitābda ahvāl-i Mehdī esnā-yı beyānda *Futūhatü'l-Mekkiyye*'den naḳl idüp

قال الشيخ رضي الله عنه في آخر كتابه ولما كان ذو الحجة أو ان الفضل والتعين حملنا ما بعده من الشهور على السنين

[122^a]

من السنين فكان طلوعه بعد انقضاء الحياء ومرجوف للحجاء وهو كان مباداة بعد انقضاء الصاد والشاء بعد ميلاد الأشاء وانتظام الاضراء وتعل ان قد يدخل السابع في العدم فقله ذلك أو ان الحكم في دولة العز بظهور وعند انقضائه وجود ختم اوليائه عند فناء العدد الوتر المذكور في الشعر

وكنتم به لغو بعيت | لعام العقد فوا ما عليها

قال عبد الرحمن بن الحسن الشافعي الحدي في شرحه وهو كناية عن اوان طلوع وظهوره واليه الاشارة بقوله او ان الفضل والتعين لان زمن هذا الامام المهدي زمن فضل وبركة وعدل لانه ثور يقتل الجوارح قبل نزول نبي اسعيسى وقوله والتعين فمقتين هو الحكم والقضاء والافتاء ولا يشاركه فيه احد حتى قال الشيخ في الفتوحات المكية اذا ظهر هذا الامام المهدي فليس له عدو الا العلماء خاصة لانه لا يبقى لهم ريا ولا يميزون عن العادة ولا يبقى لهم علم بحكم الا قليل ويرتفع الخلاف من العالم في الاحكام بوجود هذا الامام ولولا ان سيف بيد المهدي لاقتى الفقهاء بقتله ولكن الله يظلمه بالسيف فيطيعونه خوفا فيقبولوا حكمه من غير ايمان به بل يضمرون خلافه العدة على الراوي الله اعلم

(5)

Ol zamānda olan 'ulemā' selefleri gibi olmayup mücerred esīr-i ḥubb-ı riyyāset ve maḡlūb ḥırş u şehvet olmak gerekdir ki ḥaḳḳdan ve ehl-i ḥaḳḳdan 'udūl eyleyeler. Yoḥsa ulemā'-i bi'llāh ki vāriş-i enbiyādır. Anlar Mehdī'ye inkār u 'adāvet itmek iḥtimālî yokdur.

İfaḍullāh 'aleynā envārı 'ilmihim ve ber-hem

حكاوى بن حكاوى

في تاريخه عن ابن الديلمي عن معاذ قال قال عليه السلام سيأتي على الناس
زمان لا يبقى فيه القرآن الا رسمه • ولا من الا سلام الا اسمه يسمون •
وهم بعد انفس منه مساجدهم حامرة خراب من الهدى فقهاء ذلك
الزمان شر فقهاء تحت ظل السماء منهم خرجت الفتنة واليهم يعود •

Pes Mehdîniñ ħurūcî bu maḳūle-i zamāna müşādîf olup aĥvāl-i ħurūc-ı Mehdî de tafşilât-ı keşire vardır. Tâlib olanlar maĥalline mürâca‘at itsünler.[122^b] bu maĥallde mücerred ħurūc-ı Mehdî taĥḳîkî için bu kadar ile iktifâ olundu. El-‘ilmu ‘inde’llâhi, imdi ey müstemi‘-i kâbil, Mehdî ĥod zamānı geldikde ħurūc ider. Sen ferdâ ġamına düşmeyüp kendü bulundugun zamānı görüp işlâĥ-ı nefse cehd kıl. ‘Ulemâ-i bi’llâh ve‘ârifân-ı agâĥın her birini tarîĥ-i ĥaĥĥa delâlet itdikleri cihetden Mehdî-i ümmet bilüp anlara mütâba‘at kıl ‘ulemâ-i dîne muĥabbet idüp ‘ulemâ-i sūdan ihtirâz it zîrâ mazhar-i ‘ilm-i İlâhî olan kümmelin ‘ilmi ‘ilm-i Rabbânidir. Ve nazâr-ı iksîr eşerlerinde olan te’sîr-i ‘inâyet-i Ĥaĥĥ ile anların vücūd-ı biĥbūdlarında bil-ĥaşşadır. Ve ‘ilm-ı şaṭrına münĥasım olur. Biri ‘ilm-i zâhir ve biri ‘ilm-i bâṭın oldıysa ‘ulemâ-i bi’llâh ‘ulemâ-i sū ile ‘ulemâ-i âĥireti fark itmîşlerdir.

حكاوى بن حكاوى

المنى في قوت القلوب • اعلم ان العلماء قد فرقت بين العلم بالله
وبين العلم بامر الله • فذلك العالم الكامل • وعالم بالله غير عالم بامر الله
فذلك التقى الخائف • والعالم الذي هو غير عالم بالله • وهو العالم

Pes ‘ilmden murâd ‘amel olup zâhir ‘unvân bâṭın vaĥ‘i olmuştur.

حكاوى بن الظاهر والباطن علما لا يتغنى احدهما عن صاحبه
بمنزلة الاسلام والايان مرتبط كل واحد بالآخر • وكالحب والقتل
لا ينفك احدهما عن صاحبه •

İmdi zemm olunan şol ‘ilmdir ki āhirete menfā‘ati olmaya ve ‘ulemā’-i sū‘ anlardır ki dünyāya gönül virüp ‘ilmi ile ‘amel itmeye.

كفار روى عن علي و ابن عباس و كعب بن زهير رضي الله عنهم قالوا يكون اخر الزمان
علماء يترددون اكنهن في الدنيا ولا يترددون • ويخوفون ولا يخافون •
ويهنون عن غشيان الولاة ولا يهتفون • ويؤثرون الدنيا على الآخرة
ويأكلون الدنيا باسنتهم اكلا يقربون الاغنياء • ويباعدون الفقراء
يتغايرون على العلم كما يتغايرون على الرجال • يعصب احدهم
على جلد اذ اجاس غيره • فذلك خطم العلم • فقال ابن عباس
رضي الله عنه اولئك الجبارون اعداء الرحمن • ايمحى خوج مهديه

(9)

İmdi hürüc-ı Mehdīde [123^a] haḳḳa kā’il olmayup Mehdīye ‘adāvet idenler bu şifātla muttaşif olanlardır. Pes ‘ulemā-yı bi’llah nüdraten ve nāşih-āgāh-ı kılet üzere olmağla Ebū Ṭālib Mekkī buyurlar.

سور ركة زوينا عن بعض علمائنا انه قال كان في البصرة مائة وعشرون
شكلا في الذكر والوعظ ولم يكن من بيكلم في المعرفة واليقين والمقام
والاحوال الا ستة منهم سهل بن عبد الله والصبيح وعبد الرحيم وقد كان
علماء الظاهر اذا شكك عليهم في سئدة لاختلاف الادلة ساوا اهل
بانه لانهم اقرب التوفيق عندهم وابعدهم الهوى والعصبية • وقد سم
الثوري بين العلماء المتكلمين ثلثة اقسام فوصفهم بما كنهم وقال المتكلمون
ثلثة اصحاب الكراسي وهم القضاة واصحاب الاساطين وهم المفتون •
واصحاب الزوايا وهم اهل المعرفة • فاجاس اهل التوحيد والمعرفة بهو المجاس
اقين ومارياض الجنة قال مجاس الكرك

(10)

İmdi Ebū Ṭālib Mekkī taḳḳik itdigi ‘ulemā-yı bi’llah ve ‘ārifān-ı āgāh ile hevā-yı nefse mağlūb olan bī-intibāhlar ma‘lūm olduysa sen daḳı taḥḥir-i ḳalb ve tezkiye-i nefse mühtedī olmak istersen irādetini bir ‘ālim-i billah irādetine teslīm idüp aḳa mütāba‘at ḳıl.

Nazm

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

‘İlm farz oldu saña vâcib ‘amel
Sen ferâgat hâşılın tül-i emel

‘İlm kim virmez saña Hakkdan haber
Zâyi‘ itme ‘ömrüñi kıılma nazar

Zava‘ yol bulamazsın ol mişbâhdan
Nesne fetḥ olmaz saña miftâhdan

‘İlm ile taḳvâ kaçankim yâr olur
Ehl-i ‘ilm ol vaḳt-ı ber-ḥür-dâr olur

Älemin maḳşüdü sensin cânısın
Ḥayf ola ger olasın şâgird ten

Mecmâ‘ü‘l-bahreyn uzaktır aç göziñ
Câm-ı cemsin hîç şaḡma kendöziñ

Älem-i kübrâsın ey âlî-güher
Gâfil ü maḡrûr ḳalma bî-ḥaber

Şâh iken dilenci olmaḳ ‘ârdır
Dīve ḳul olsa melek düşvârdır

Neyidin ḥâliñden āgâh olmadın
Nefse uyduñ ‘ışḳa hem-râh olmadın

Senliginden ‘ârif ol ḳurtar seni
Ol yeter ṫarḫ eyle bu cân u teni[123^b]

Ya'nî gönül sırrını bilmek gerek
Kendü fikriñden girü dönmek gerek

Ger cinānıñ cennetine giresiñ
Tañrıñ dīdārıñ anda göresin

Anda görmez görmeyen bunda haqq
Ger faqīh olsun gerekse müttakī

Çün mesīhā söyleyesin gūş kııl
Cām-ı vaḥdet āl elinden nūş kııl

Her kim ol meyden içer āgāh olur
Mest-i āşık maḥrem-i dergāh olur

Ol sa'adet gencini ger bulasıñ
Enbiyā sırrına hem-rāz olasıñ

Bulmayan bu genci bil olmaz ğani
Bir ğani bunsuz baña göster qanı

Derd-i ḥāşıl kııl ger istersen devā
Derd ile olur kamu ḥācet-revā

Ah Ey müstemi'-i pāk-nihād, ādemī-zāde içün mergī pīş-nihād itmişlerdir. Fe-
emmā dünyā-yı mekkāre vü seḥḥāre gözi bağlayup pīş-nihāde-i nazar olan mevti
göstermez. Ve füc'eten ol günün gelecegin zikr itdirmez. Mevt gelmezden evvel
mevt içün āmāde olmayanıñ ḥod ba'de'l-mevt dirīĝ-i ḥasretinden ne fāide. Ey
ĝāfil mülāḥaza kııl ki ḥālet-i ihtizārda olan kimseniñ endīşesi ne māl u mülküne ve
ne akrabā ve ferzendine ne faqr u ĝınāsınadır, belki ḥāṭıra ve efkārı. Eyā bu cān
bedenden müfārekat itdikde acebā nā'il-i rūḥ u reyḥān ve yāḥod dāḥil-i ḥamīm-i

nīrān olacaqmıdır ğamındadır. Ah Ey ğāfil-i bī-intibāh, dūnyāda ādemī-zāde ile olan kār ü bārıñ ğod hengām-ı mevte dektür. Ammā mevtden ōnra ser ü kārıñ ālem-i ğaybde olan firiŝtegān ile olacaqdır. İmdi ba‘de‘l-mevt mülākī olacaĝın melekler ile ğable‘l-mevt anlarıñ ŝıfātını kesb idüp ūns ü āŝinā-yı ğuŝūle getir ki ħīnū‘t-telākī bilā-vaĥŝet muvāneset ü münāsebet vüçüda gele ve illā eŝrār u ŝeyātīn ile me‘nūs olursañ ve öyle saña ki ğarīn-i ŝeyātīn olursañ

كافا قاتك يوم ترى الملكة لا بشرى يومئذ للمجرمين (11) İmdi ey cān-ı peder, bir kaç ğün cefā-i a‘dā‘-yı keŝide ve zaĥm-ı aĝyārı çeŝide ğulüb-ı müŝt uranlara sineñi sendān it ve āsīb ü belādan nālān olmayup ğandān ol. ‘Acebā ey dost-ı dūŝmān kim idüĝin bilür misin? [124^a] Dūŝmen bu dūnyā-yı bī-vefādır ki kendü ebnāsını ebnā-i ‘uĝbāya ğavāle ğı lup erbāb-ı ğaĝı azürde iderler. Pes lāzım olan ŝabr u taĥammüldür ki çekilen meŝaĝĝāt bir kaç ğüne dek nihāyet bulup derd ü belāya mübtelā olanlar rāĥat ve cūhelā vü ğumekā rüsvā vü melāmet olurlar.

كافا قاتك اليوم تجزي كل نفس بما سبت لا ظلم اليوم (12) Ah ey ihvān u ğullān, tıynet-i insānī ğod meŝaĝĝatle esiriŝte olup lā-cerem meŝaĝĝat-ı cibillīye-i insāniyye ħīn-i mevte dek vüçüd-ı insāniden münfekk olmaz. Pes Ħaĝĝ, Celle ve ‘Alā, ‘ibād-ı mü‘minīni emr ü nehye mübtelā ğıldı ki cibilletlerinde nihāde olan meŝaĝĝat-ı rızā-yı ğaĝĝ için bāzil ve muĝābelesinde sa‘ādet u rāĥat-ı ebediyyeye nā‘il ola ŝöyle ki cehl ü ğaflet ile ol meŝaĝĝati tarīĝ-i ğaĝĝa bezli himmet itmeye Ħaĝĝ Te‘ālā ehl-i dūnyā ilticāsınıñ zilletine mübtelā ğı lup mecbül olduĝı meŝaĝĝāti anlarıñ yoluna ŝarf ider. Ve mevte iŝābet itdikde ğasret u nedāmet meŝaĝĝatine ğiriftār olup derd ü miĥnet āteŝine yanar. İmdi benim cānım bir kaç ğünlük ‘ömrde bu meŝaĝĝati ğaĝĝ yoluna ŝarf idüp mestāne belki divāne ğibi külliyyet ile ğaĝĝa tevellā ü ‘aĝyārdan teberrā idüp iĝdām-i maĥabbet ile ‘azm-i rāh-ı vaĥdet ğıl.

قيل كما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم لا يكفل أيمان الرجل حتى يتقيا أنه مجنون (13) İmdi meŝā‘ib ve ŝedā‘id-i cihāna Ħaĝĝ muĥabbeti için şabr u taĥammül ğıl ki

ber-fehvā-yı **اِنَّ كُنْتُمْ بِبَصِيْرٍ بِالْعِبَادَةِ** (14) Hüdā kıllarını görür gam yime
ve her halleriñi bilür elem çekme bā-ħuşuş Mışrā

برصدا آید ضرر فی برکھدا (15)

mazmūnunca belā ve zarar tene işābet idüp gevher-i imāna zarar gelmez gevher-i
imān ħod āteşe yanmaz ve hıçbir āfet aña zarar itmez imānı bir berrāķ-ı peymādır
ki rākibin a‘lā-yı ‘iliyyiñe götürür. Ve muħabbet bir ‘anķadır ki cenāħına peyveste
olanları evc-i rubūbiyete uçurur.

اِكْمَالِ تَعَالَى فِي مَقْعَدِ صَدَقٍ عِنْدَ | مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ (16) Ey kerīm-i

Gaffār ve Raħīm ü Settār, ğaflet-i cehālet ile mürtekib-i maāşī olup nefsimize
zulm itdik. Luţf u keremiñden ricā ideriz ki [124^b] seyyi’ātimizi maġfired kıllup
ma‘şiyetimizi küfrden ictinābımıza baġışla ve tã‘atde olan taķşirātı āb-ı rüy-ı imān
içün ‘avf idüp fi‘le gelmeyen tã‘ati itmiş yirine tut. İlāhī bir tã‘atde ki ihlāş
olmayana i‘tibār-ı ihlāş ise āfāt ile ālūde olan zuafādan şudūra gelmek ne ihtimāl-i
i‘timād u iftiķārımız maħz-ı fażl u ‘ināyetinedir. Ey kerīm ü settār çünki senden
ġayrı raħīm-i ğaffār yokdur. Niyāz ideriz ki ķabāih-i a‘māl ve feşāih-i ef‘ālimizi
settāre-i maġfiretiñle pūşide ve kıfl-ı ye‘s ile beste olan ebvāb-ı recā’-yı mefātih-i
raħmet ve ‘ināyetiñ ile ġuşāde kıllup bu fūrū-bürde-i çāh-ı cināyāt ve esirāne-i
şehvātı zulemāt ġavāyetde kımayup yed-i tevfiķ ve keremiñle dest-i münācātımız
tutup nūr-ı hidāyete çıkār. Sīne-i keder-i siriştemize bir nūr-ı ħuzūrını ifāza buyur
ki mirat-ı cemāl-nümā-yı vaħdet olup ebvāb-ı müşāhedāt çeşm-i cenāna meftūħa
ve keşf-i ħaķāyık muayyenāt dīde-i cāna meşrūħ ola ey kerīm-i bī-hemtā in‘āmin
olan ālā ve na‘māya şükr-i bī-müntehā ki maħz-ı aţā ve ihşāniñdan bu gedāları
ħil‘at-ı imānla mümtāz-ı cihān buyurduñ niyāz ideriz ki ol ‘ünvān-ı ahd-nāme-i
vefā mizbān-ı miħmānhāne-i şafā çerāġ-ı belāġ-ı enbiyā şem‘-i cem‘-i aşfiyā
erike-nişin şefā‘at-i ħātem-nāme-i risālet-i ‘aliyye ekmeli’t-taħiyye hürmetine
‘ināyet buyurulan ħil‘at-ı imānı ķāmet-ı şıdk u iķānımızdan ħila‘ itmeyüp küdürāt-
ı dālālet ve zulmāt-ı ġavāyet semtine meyl ü raġbet itdirme ve tārīķ-i müstakīmi
İslāmda şābit kıdem idüp şol sū‘-i a‘māl ki kılem-i hikmet levħ-i kıdere

مجموعه وائش وئيبث (17)

yazmıŝdır, lütfundan dileriz ki ber-fehvä-yı
āb-ı mağfiretinle maħv idüp ħalbimizi ol seyyi'atı 'amele getürmekden munŝarif
ve anı daħı bizden munŝarif ħılup dünyā ve uħrāda zümre-i fuħarā ve fırħa-i
etħıyādan dūr itme

[Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün]

Ey ħüdāvend-i zemīn-i āsumān
Pādiŝāh-ı āŝikāra o nihān[125^a]

Raħmetin deryāsına yoħdur kenār
Fazl u iħsānıñçün ey Perverd-i ħār

Aħmed-i muħtār ve 'İsī ħaħķı çün
Nūħ u İbrāhīm ve Mūsā ħaħķı çün

Enbiyā vu evliyā Ķur'ān ħaħı
Encüm ü eflāk ve çār-erkān ħaħı

Āŝıķ-ı ŝādıķlarıñdan ħıl bizi
Ĥizmete lāyıķlarıñdan ħıl bizi

Ķulluğundan ħāfil itme bir nefes
Ey ħamu dūŝmüŝlere feryād-ı res

Ķoma kim ħul olavuz nefsimize
Himmet-i ālī naŝīb itgil bize

Ķullarıñdan ħıl bizi yā Ze'l-celāl
Ķuluğ olmaħdır kemāl-i ehl-i ħāl

Bu du‘āmız müstecāb it yā Mücīb
Reşş-i envār it be-didār-ı ḥabīb

[V]

Bāb-1 Sānī Der-Beyān-ı Aḥvāl-i ‘Ūqbā

Faşl-ı evvel der-zikr-i mevt ve ḥaḳīḳat-ı mevt ve ḳabz-ı ‘Azrā’il, aleyhi’s-selām, ervāḥrā ve aḥvāl-i berzah ve ḳāle’llāhu tebāreke Te‘ālā fī-sūreti’l-Baḳara

وقل ان كانت لكم الدر
الآخرة عند الله خالصة من دون الناس فتمنوا الموت ان كنتم صادقين
ولن يتموه لربا بما قدمت ايديهم واكمه عليهم بالظالمين (1)

ve ḳāle’llāhu Te‘ālā fī sureti’l-Cum‘a

وقل ان الموت الذي يظنون منه فانه ملائمتكم ثم تردون الى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون (2)

Ey ḥullān-ı mü’minīn zümre-i müfessirin, bu āyet-i kerīmeniñ sebab-i nüzülunda rivāyāt-ı şaḥīḥ ile şaḥā’if-i tefsīrinde gelen taḳrīr ile naḳş-ı nigīn-i yaḳīn itmişler ki zümre-i Yehūd ve fırḳa-i Nuşşārī

المن يدخل الجنة الا من كان هوذا اوتى نصارى (3) feḥvā-yı kerīmesi üzre bizden ğayrı kimesne dāḥil-i cennet olmaz iddiā itdiklerinde Ḥazret-i Semī‘ u ‘Alīm

تملك ما نيتهم قل يا تو ابر يا كنتم ان كنتم صادقين (4) ḳavl-i kerīmi ile anlarıñ da‘vāları kizb ü bāṭıl ve ümniyyeleri vehm-i bilā-tāil olduĝın Ḥazret-i Ḥātemi’r-risāle, ‘aleyhi’s-selāma, vaḥy ile i‘lām idüp buyurdu ki ḥabībim ol

kezzāb-ı lāimler نحن ابناء الله واجباؤه (5) diyü da‘vā-yı maḥabbet ve temennā-yı cennet itdikleriniñ şihḥatine ibrāz-ı ḥüccet taleb idüp diki eger ḳurb u mekānetde sāir nāsdan siz aḳreb u efḍal olub Ḥazret-i Ḥaḳḳa [125^b] muḥibb-i şādīḳ ve na‘īm-i cennet-i ḥaşşeten sizniñ ḥanginize lāyīḳ olduğunda şādīḳ isenüz bilā-tereddüd-i temenni-i mevt idünüz kim ümīd itdigiñiz nāz u na‘īm ve nevāḥt-ı

kerīm ü rahīme vāşıl olasız, ammā ol müsteħaqq-i ‘azāb-ı elīm ve mütābī’i dīv-i racīm olan le’ımlere mevt ü fenādan ħavf u bīmleri temennā-yı mevt itdirmek ne ihtimāldir diyü da‘vālarında kāzib oldukların mü’minlere dağı tefhīm için

اولن تمينوه ابدًا بما قدمت ايديهم

(6) kavlı-i kerīmi ile te’kīd idüp buyurur ki Yehūd-ı düzağ-ı qarīn kitāb-ı Tevrātı elleriyle tahrīf ve nebī-i ahiri’z-zamāniñ vaşf-ı şerīfini ketm ile ne maķūle saķar-mekīn oldukların bilüp ħubb-ı dünyā vü riyāset ve ħırş u şehvete mütāba‘at ile taķdīm itdikleri āşām u seyyi’ātiñ sebebi ile nūr-ı imāndan maħrūm ve b‘ud u ħızlānda mercūm itdikleri ma‘lūmları olmağla hergiz temennī-i mevt itmek ihtimāli yoķdur.

ذروني عن ابن عباس رضي الله عنهما في كبحهم الآية ابي ادعوا بالموت على الكذب الفريقتين

(7) Pes İbni Abbās rivāyeti üzere Ĥazret-i Ĥāce-i kāināt, ‘aleyhi efđalü’s-şalavāt, zümre-i Yehūda teblīg-i risālet buyurdu ki; Ey cuhūd-i ‘anūdlar, eger Ĥaķķ sizin cānibiniñde olup benim risāletim muṭlaķ ve İslām dīn-i Ĥaķķ degil ise duā‘ ve mübāhele kılunuz kim ferīķayndan ķankı taraf da‘vāda kāzib ise mevt işābeti ile helāk-ı mülĥaķ olur. Ol Yehūd-ı anūdların ise vaşf-ı Muĥammedī Tevrātda meşhūrları olup ber-feĥvā-yı kerīme-i

كايرون انباءهم

(8) şıdķ-ı nübüvvet ve ĥatm-ı risāletine ‘arīf olup şübhe-i ālūde degillerdi. Belki

قولي جاءهم رسول من عند الله مصدق لما همم نبذ فرلق من الذين اوتوا

(9) Vefķ-i kerīmi üzere fart-ı fesādlarından ketm idüp ne maķūle kezzāb oldukların bildikleri için teklīf olunan duā‘ ve mübāheleden ibā ve imtinā‘ itdiler fe-li-hāzā ol ķāfile-i sālār rāh-ı Hüdā ĥabīb-i Hüdā, ‘aleyhi mine’s-şalavātü’l-ezkā,

لو تمنوا الموت لفض كل انسان منهم بريقة وما بقى يهودى على وجه الارض

(10) **والله عليم بالظالمين**

(11) buyurdılar. Ĥaķķ Sübhānehu ve Te‘ālā dağı [126^a] kavlı-i kerīmi ile anların küfr ü đalāletde münhemik oldukların beyān ve bu āyet-i kerīme ile da‘vā-yı maĥabbetu’llah idenlerin şıdķ u kizbinī temennā-yı mevt ile imtiĥān idüp muĥibb-i şādıķları

آن اصحاب الجنة اليوم في شغل فاكهون (12) va'd-ı kerîmi ile beşîr ve müddeî-i

kāzibleri وامننا اليوم ايها البحر مومن (13) va'd-ı tevbihi ile tahzir buyurdu. Zîrâ eş'âr-ı kâzibîn ve kirdâr şâdiqîn mevti ihtiyâr ile ârzü-yı rü'yete didâr-ı kird-gârdır.

الحاق بالجنيد قدس سره المحرر

يكون شاقا الى مولاه ووفاته احب اليه من البقاء واذ اعلم ان فيه الرجوع الى مولاه فهو تمني الموت وذلك قوله تعالى ان زعمتم انكم اولياء الله فممن دون الناس فتمنوا الموت ان كنتم صادقين (14)

Zîrâ hayât-ı dünyevîyye kemâl-i hırş ve maḥabbet, Yehūd-ı İblîs-i sîretleri muḳtezâ-yı cibilletleri olmağla Haḳḳ Te'âla buyurur ki

الحق تعالى يبورركم وكتجدنم احرص الناس على حياة ومن الذين اشركوا يود احادهم لو كبر الفسنة وما لهم بمخرج من العذاب ان يعبروا نديهم بما يعملون (15)

İbni Abbâs, rağıyallâhu anhu, buyurur ki "احرص الناس على حياة" (16) kavliyle

تأیفة-i Cuhūdân ve "ومن الذين اشركوا" (17) kavliyle zümre-i Gebrân murâd

olunup "يود احادهم" (18) kavlinde olan hem zamir-i müşriklere veyâḥod Yehūdilere bi'llâh olmağla Yahūdilere râce'adır. Ḥâşıl-ı ma'nâ ḥabîbim sen ve nûr u imânla 'ayn-ı cenânları güşâde olan her bir 'abd-ı mü'min nazar itse lâcerem Yehūdileri tûl-i hayât-ı ḥaḳîre-i dünyâya cemî' nâsdan ve müşriklerden daḥı ḥarişter bulursan zîrâ müşriklerin ḥaşr u ba'se inkârları olduğı cihetden ḥavf-ı 'azâb-ı nâr ile daḥı fikrleri olmayup hayât-ı dünyâdan gayrı ne vardır? diyü ḥariş-i hayât iken Yehūdiler âhirete ikrâr ve 'azâb-ı nârdan ḥavfları variken müşriklerden ziyâde hayât-ı dünyâya ḥarişlerdir nice ḥariş olmasunlar ki

اولقد علموا لمن اشتريه ما له في الاخرة من خلاق

(19) fehvā-yı kerîmi üzre sevdā-yı riyāset ve hevā-yı nefse mütāba‘at anları menkūs-ı Hāviye-i küfr-ü dālālet idüp sa‘ādet-i uḫrevīyyeden bī-behre ve bī-naṣīb [126^b] oldukların bildikleri için bārī dünyāda mu‘ammer olalım diyü müşriklerden ziyāde ḫarīṣ olup her biri biñ yıl mu‘ammer olsa hergiz temennā-yı mevt itmezler. Ammā çi fā’ide farazī biñ yıl mu‘ammer daḫı olsalar ber-fehvā-yı

وما هو بمنزلة من العذاب ان يعجز

(20) hīç mu‘ammer olmaqlığı ‘āciz insānı ‘azāb-ı nārdan müba‘id olmaz. Herkes cezā-i seyyi’ātin görüp her ne kadar tūl-ı ‘ömri daḫı olsa eger Gübr-i tersā eger Yehūd u Nassārā ber-vefḳ-i

فاولئك اصحاب النار خالدون محمد في النار

(21) olup

واند بصيرة بما يعملون

(22) fehvā-yı şerīfi üzere her biriniñ ef‘āl ü aḫvālını Ḥaḳḳ, Celle ve ‘Alā, dānā vü binādır. Ah kim cibillet-i ādemī ḫırṣ-ı tūl-ı ‘ömr ile esirişte olmağla Ḥazret server-i ‘ālem, ‘aleyhi’s-selām, ḫırṣ-ı nihād-ı ādemīden ḫaber virüp

يحرم ابن ادم ويشب منه اتيناك حرس على المال والحرس على العبد

(23) buyurmuşlar. Ve *Tevrāt* dan intihāb-ı tercüme olunmuş mevā‘ızdandır. Ya’nī Ḥaḳḳ Te‘ālā ‘ibādına nuṣḫ için *Tevrāt* da buyurmuş ki

يا ابن آدم اجك يضحك يا ملك وقصنا في يضحك من حذرک وتصدیر
 يضحك من تذبیرک واخرت يضحك من دنياک ولسنتی يضحك من حرصک
 فان رزقک موزون ومعروف مکنون مخزون فتبادر الموت بعلمک
 فان رزقک لا يأکل غیرک نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا
 الدنيا حرة علا ولها في کفی ثبوا لقائى وحواد على اعدائى کفى کرهوا لقاءى
 يا ابن آدم الموت نازل بک وان کرحت واصبر حکم ربک فانک بالحقین
 يا ابن آدم تريد اريد ولا يكون الا ما اريد من قصدی عفتی ومن عفتی
 ارادنی ومن ارادنی طلبنی ومن طلبنی وجدنی ومن وجدنی
 ومن خدمنی کرهنی ومن ذکرنی ذکرته يا ابن آدم لا یخلص عک من تدوی
 اربع اموات الموت الاحمر والموت الاصفر والموت الابيض
 والموت الاسود فالموت الاحمر احتمال الجفا وكف الادی والموت
 الاصفر الجوع والاصطبار والاعتسار والموت الابيض العزلة
 والموت الاسود مخالفة النفس الطوی والاتباع الهوی فیضک

[127^a] عن سبیل الله (24) Fe-emmā zümre-i Yehūduḡ mevā'z-ı Tevrīd

بمعنا وعصينا _____
 mesmū'aları olmuşken mazhar-ı 'ināyet-i ezeliyye olmayup
 (25)diyü hidāyeti dalālete tebdīl itdikleri için

اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم وما كانوا مهتدين (26)

kaavl-i kerīmi ile tārīḡ-i Haḡḡa mühtedī olmayup ticāretlerinde 'adem-i ribḡ ile
 ḡürān-ı 'azīme mübtelā oldukları i'lām ve kemāl-i ḡırş ile ḡayāt-ı dünyā-yı
 sa'adet-i 'uḡbā üzerine iḡtiyār itdikleri için

اولئك الذين اشتروا الحيوة الدنيا بالآخرة فلا يخفف عنهم العذاب ولا هم ينصرون (27)

āyet-i kerīmesiyle 'azāb-ı elīme giriftār olacakları inbā ve ifhām buyuruldu. İmdi
 encām-ı kār ve rüz-ı şümāra iḡrār u imānı olan ebrār u aḡyār kerem ü faẓl-ı raḡīm
 ü ḡaffār ile na'im-i pāydāra ümīd-vār olup da'vālarında şādīḡ olduklarına binā'en
 tül-ı emeli terk ile mevte ḡāzır u āmāde olurlar.

بِحَقِّ قَالِ سَوَّلَ اللهُ

عليه وسلم لعبد الله بن عمر رضي الله عنهما كن في الدنيا كأنك غريب
أو عابر سبيل و عد نفسك من أهل القبور إذا أصبحت فلا تسجدت نفسك
بالمساء وإذا أمسيت فلا تسجدت نفسك بالصباح وخذ من حياك
لموتك و من صحتك لسقمك فانك ربنا عبد الله لا تترحم اسمك عذله و قال
يحيى بن معاذ اطع ربك و لا تنزع من الموت و لا تسرحن بفراق الاحبة
فليس يخترق من لاجبائك من تقدم عليهم و قال لقمان حكيم لابنه
يا بني لا تترحم من يفاك فاستعد له قبل ان يفاك و قيل لهذا المعنى

(28)

يارأقد اللبس سروراناو	ان الحوادث قد تفرق اسجارا
اقضى القرون التي كانت	اكر اللبالي اقبالا وادبارا

(29)

Ah ey şinevâ-yı âgâh ve dîde-i bâ-intibâh, egerçi bu âyet-i kerîme küffâr u Yehûduñ mevtden firâr ve hayât-ı dünyâya kemâl-i hırşların ihbârdır. Velâkin anlarda olan ef'âl-i zemîme ve ahlâk-ı seyyi'e her kimde bulunsa ol zemîme-i memdüha olduğı ğod emr-i muqarrerdir. Pes ebrâr u ahyâr âyât-ı Qurâ'niyyede olan aĥbârdan nuş-ı seyyâr ile ĥişsedâr olup külliyyet ile dünyâya gönül virmekden ve cemî' maqđürâtını [127^b] zeĥârif-i dünyâ iştiğaline şarf itmekden kemâl-i ihtirâz ile zemîme olan ĥubb-ı dünyâdan tezkiye-i nefse muhtedî olmağıçün dergâh-ı çâre-sâz-ı niyâzdan ĥâlî olmazlar. Ve mücerred-i şürete kanâ'at itmeyüp ĥaĥîqate vuşul için Ĥaĥĥdan meded ü 'inâyet-i recâ' iderler. Ve Ĥaĥĥıñ 'ilmine nihâyet olmadıĥın bilüp faĥaĥ zâhire ĥaşr itmezler. Fe-li-hâzâ Necmeddin Daye bu âyet-i kerîme tefsîrinde

تمنى الموت على العواذ
ان من علامات الدنيا

didikden sonra

وفيه إشارة اخرى

ان المنكرين على ارباب علوم الباطن يزعمون انهم من اهل النجات والدرجات
دون الائمة المحققين فجعل الله اماره اهل النجاة ان تتر من الحيوة وتمنى الموت
وبذا وصف حال السالك الصادق والمتحقق العاشق كما قال بعضهم شعير

(30)

اقتلوني ثقاة ان في قتل حياتي
او مما تاتي في حياتي وحياتي في طمارة

(31)

وحال المنكرين من اهل الالمواء والبدع والمداهنين الحريصين على الدنيا
بخلاف هذا فانهم كن يمينوه ابدافا لعبد المطيع بحسب الرجوع الى سيده
والعبد الابن لا يريد الرجوع الى سيده وفي الحديث الصحيح من أحب لقاء الله
أحب الله لقاءه ومن كره لقاء الله كره الله لقاءه
نتيجة محبة الله للقاء العبد كقولهم تعال يحبهم ويحبوننا

(32)

Ammā ey sālik-i rāh-ı tarikat olan erbāb-ı ma'rifet, ben hüd tehdide dāhil degilim
ahvāl-i bātına vākıfım diyü

Beyt

[Mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün]

Şarāb-ı hüsne ey çeşm-i maḥmūr

Şākın aldanma olma mest-i maḡrūr

Zirā sülükda nice mekr ü telbīs vardır ki anıñla memkür olanlar zümre-i aşdikādın
mehcür qalurlar fe-li-hāzā 'Alāüddevle-i Simnānī bu ma'nāya tenbīh idüp

ان زعمتم | انكم اولياء الله من دون الناس

(33)

āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde min-ḡaysi't-taṭbīk 'ale'n-nefs böyle taḡkīk ider ki

ان كنتم صادقين في هذه الدعوة
ya'nī

ايها القوي المؤمنة باللطيفة السرية من حيث الظاهر وهي القوي التي
اذا اشتغل صاحبها بالسلوك وشاهد انوار السرور والمعارف السرية
آمنت بالآيات السرية واطلقت بانوارها فظننت بان ليس وراء عبادة
ورجعت الى عالمها واشتغلت بشؤونها التي تركتها وقت سلوكها فقالت

ايها صديق غيبي في الاشتغال من مشغولات النفس بعترها العيون والغرور
من الحق في السرية والانوار التي تشاهد حتى يستدار عنها الحق في حيث
لا يغير ويجهل تلك المعارف والانوار كدليل بقولها في حجب الظاهر
ما حتى اذا جاءه لم يجد شيئا هو وحد الله عنده فوقف حاسبا وتاسبا
في الحاسبة وليس لاحد من اهل الاخرة بيت عزلا بها فهو قبايلته ونبيل
العافية وحين المنقلب والطارق والشايع على طاعة الله وعبوديته
مكابرة لبيت محمد سيد الاجاب على الله عليه وسلم واذا دعيتا للحقبة
التي في عالم الخلق والحق بيت عن قوتها خوفا على تركها بالشهوات
بعد ان كانتها في السلوك الخسري ورجوعنا الى ما لو فاستطبعنا نورا

[128^a]

انا وصلينا الى حضرة الله والحمد لله وحسبنا الاحتجاج الى دليل غيره
في طريقنا كفيقول الله في كتابه لبيد قل لهم فتمتوا الموتى ان كنتم صناديق
في محبتهم وحاشقون بحالنا يعني اشتغلوا بالمجاهدة ليحصلوا الموت
الارادى الاختياري ولا يمتنعوا بها بما قدمت ايديهم لا يشتغلون
ولا يجتهدون في تضييق النفس ولا يشتغلون ان كشف غطاؤهم بما
ايديهم من الاشتغال بما هم المحاجة فاشهدوا لله والحمد لله علم الظاهر
الذين ظلموا على قواهم بعد شتى لهم بذكر الله وتحصيل الاستعداد السري
بالرجوع الى لوفات طبعهم ويزكوا السلوك والذكر فانه الموت الذي
تفرون منه فانه ملائكتهم يعني انتم تفرون من الموت الاختياري

ملا قبحكم لا محالة

(34) imdi benim rūḥum ‘āşık-ı şādık oldur ki hıçbir hâlde hevâ-yı ṭab‘a mütâba‘at itmeyüp nefsine ‘ibâdetden kesâlet virmeye mücâhededen güsiste olmayup bî-hicâbetin maḥbûba vuşul için ḥırmen-i firîfte âteş-i ‘aşka yağa

من احب اقاء الله احب الله لقاءه نه خوب

(35) bu zümre ‘aceb mergûbdur.

باشد که زن قفص مهر پر وارزم | در باغ الهی شان میانم

(36)

Menkuldür ki ‘Abbas Ğiffārî bir bölük ḥalkıñ tã‘undan firârin görüp aytdı

أيطاعون خذني

(37) ya‘nî ey tã‘ün senden firâr idenleri neylersin? [128^b]

Bizim kâşânemize qâdem-rence kıl ki seni cânla qâbul ideriz. Bişr Ḥârîş daḥı buyurmuşlardır ki

مالي انكرو الموت ولايكرو الموت الا المرئيب

(38) Hâkkâ berîd-i mevt

anların ‘adûsıdur ki vaşl-ı maḥbûbı zevk itmeyeler.

فلا تجزع من الموت انما | خليف في الاحياء في كل

(39)

Ah kim bu mevt bir qavmiñ rāḥatı ve bir qavmiñ āfeti ve bir qavmiñ rûz-ı devleti ve bir qavmiñ târîk-i şeb-i miḥneti ve bir qavmiñ renc-i ‘anâsı ve bir qavmiñ rāḥat u şafâsı ve bir qavme kıyâmet ü belâ ve bir qavme selâmet ü şifa ve bir qavme nihâyet-i medet-i iştıyâk ve bir qavme bidâyet-i rûz-ı firâkdır. Rivâyet iderler ki Râbi‘a-i Adeviye melekü’l-mevt geldikde sen kimsin didi, ol daḥı ben hâdimü’l-lezzâti ve mevtü’l-etfâlim dimekle, Râbi‘a-i Adeviye aytdı merḥabâ civân-merdân kendüni ne ‘aceb nişân bed ile vaşf idüp sende olan ḥaşlet-i ḥaseneden ḥaber virmedin ‘Azrâ’il, ‘alehi’s-selâm, aytdı bende olan ḥasene nedir? Râbi‘a ayttı

كنت موصل الجيب الى الجيب

(40) ve mervîdir ki Şevrî’ye aḥbâbından

biri gelüp aytdı baña falân diyâra sefer lazım geldi, bir ḥizmet-i şerîfiñiz varise işâret buyur ki cânâ minnetdir. Şevrî aytdı: ey yâr-ı şādık eger bir maḥalde mevte müşâdif olursañ ol dostumuza bizden selâm ve bu beytiñ mefḥümüyle ḥatm-ı kelâm it buyurdi.

Beyt

کرجان باشارتی بخوابی ز سزا در جا فرستم و توقف مکنم (41)

Naql olunur ki Hüseyn-i Mansûr hümâ-yı vaşl dostı cev̄v-i hevâ-yı tefrîdde gördükde şikârî arzûsına düşüp, lâkin dest-i ümîdi sâyesine dağı irmeyüp dembeste kaldı. Bi'l-âhire cezbe-i haqq-ı sırr Mansûra beşâret virüp aytdı: Ey Mansûr hümâ-yı vuslat yâr-i şikâr itmek murâdıñ ise sırrı zîr-i pâ kılmak gerekse Mansûr-ı ser-bâz dağı derhâl sırr-ı ihtiyârını pây-ı fenâya endâhte kılup ber-dâr-ı zülfi yâr oldu. Ve âsmân-ı heftümden geçüp maķâm-ı maķ'ad-ı şıdka uçdı. Ey müstemî'î nîk, fehmi temenâ-yı mevt dağı her hâlde [129^a] maṭlûb degildir. Zîrâ gâh faqr u muşibete 'adem-i taşabbur ve gâh cefâ ve belâya 'adem-i taḥammül ile min-ḥayşî'l-acz temennâ-yı mevt menhîdir.

کما قال عليه السلام لا يتمنن أحدكم الموت يفضر نزل ولكن ليقل اللهم حينئذ إذا كانت الحيوة خيراً لي وتوفني
إذا كانت الوفاة خيراً لي (42)

Zîrâ kesret-i vukû'-i beliyyâta 'adem-i taşabbur ile olan temennâ-yı mevt eşrât-ı sa'atden idügüne ḥadîş-i şerîf vârid olmuşdur.

عن أبي ذر رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تقوم الساعة حتى يروا من البلاء حتى يرى للحبيبت على أعواده فيقول يا ليت كنت مكان هذه أو يقول القائل وهل تدري على ما يقدم فيقول كان مكان (43)

Ya'nî kıyâmet kâ'im olmaz beliyyât-ı keşîre görilmeyince ḥattâ tetebbu u fiten bir mertebeye varır ki merd-i zende cesed-i mürdeyi cenâzede gördükde kâşki bunun yerine ben olaydım diyü temennâ-yı mevt ider. Ve birisi anı levm idüp, ey gâfil ol mevtiñ menzil-i sa'âdet veyâḥod şekâ'vet midir ne bilürsin ḥattâ anıñ mekânında ben olaydım dîrsen didikde ḳanda olursa olsun diyü cevâb virür. İmdi ne tetebbu' u beliyyâtdan 'acz ve şikâyet ile temennâ-yı mevt eyleyesin ve ne müzahrefât-ı dünyâya farṭ-ı maḥabbet ile ḥarîş-i ḥayât u şıḥḥat ve maḡlûb-ı hevâ-yı şehvet

olasın, ammā fitne-i dīne müte'allik fesādın zuhūrundan sen daḥī meftūn olmamağ için temennā-yı mevt cā'izdir. Nitekim ed'īye-i me'sūredendir.

اللهم انك تعلم اني
 وترك المنكرات وحببت الخير واذا اردت بعبادك فتنة فامضني
 اليك غير مغتور

(44) İmdi benim cānim, nefsi belāya şabr itmemekle mevti istemek başka ve fitne-i dīne mübtelā olmamağ için mevt istemek başka, ḥubb-ı liḳā'u'llāh ile temenna-yı mevt başkadır. Ḥāşıl-ı kelām her ḥâlde temennā-yı mevt maṭlūb-ı muṭlağ degil ise mevti ferāmūş daḥī hīç vechle cā'iz degildir. Zīrā hīç ferd mevtden ḥalāş olmayup ber-mūcib-i

كل نفس ذائقة الموت (45) Lā-cerem bir gün her bir nefis şarāb-ı mevti nūş

يدر. Ve daḥī **حي ان يؤخر الله اذا جاء اجزها** (46) ḳavl-i kerīmi vefkince beher-ḥāl ecel vaḳt ve sā'atin geçürmez fe-li-hāzā [129^b]

حبیب خدایم میبطفد علی بندگی و سلم اکثره و اذکر ما درم المذنبین
 بنور نبی و دخی ترکت فیکم و اعظمت صامتا و ناطقا فالتمت الموت
 و اطلق القرآن جو سوردی و قال علی السلام کفی بالموت و اعظا و رو
 قالته ایستدضی ایستدضی ایستدضی ایستدضی ایستدضی ایستدضی ایستدضی ایستدضی
 قال نعم من ینکر الموت فی الیوم و الیلینة عشرین حره و رو می قال جل
 من الانصار و رسول الله من کس الکس و اکرم الناس قال اکثرهم بیوت
 ذاکر و اشدهم اهل استعداد و لکن الکیس ذموا بشرف الدنيا
 و کرامة الاخی و رو می قال صلی الله علیه و سلم اکلمکم بحیب ان یدخل الجنة

قالوا نعم قال قصروا آجالكم واجعلوا آجالكم بين ابصاركم واستحيوا
 من الله حتى الرب كما قيل عجت لمن طيب الدنيا والموت يطلبه
 وروى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بحاجس قد استعداه الضحك فقال
 شربوا عجاكم فذكر طرفة اللذات قبل ما هو قال الموت فقال صلى الله عليه وسلم
 لو تعلم البهايم من الموت كما يعلم ابن آدم لما اكلتم بهننا ولو ان كل من
 صلى الله عليه وسلم واحسن الشا عليه فقال كيف كان ذكر صاحبكم الموت
 ما كنا نكاد نسمع بذكر الموت قال فان صاحبكم ليس من اهل الكفر
 اخوف ما اخاف على امته خصلتان اتباع الهوى وطول الامل وروى
 اشترى اساة وليدة الى شهرين فقال عليه السلام الاتحجون من اساة
 المشتري الى شهرين ان اساة لطويل الامل والذى نفسي بيده ما طر
 عيناي الا ظننت ان شفرتي لا يلتقيان حتى يقبض الله روحي والاربع
 طرفة فظننت حتى اقبض ولا لقمت لقمة الا ظننت ان لا اسبغها حتى
 اغص بها من الموت ثم قال يا بنى آدم ان كنتم تعقلون فجدوا اليكم
 من الموت والذى نفسي بيده انها توعدون ولا توبوا انتم بمحجزين

(47)

Ah mevt, bir hā'il-i 'azmdır ki andan a'zam bir hevli dağı yokdur.

قد طمأن خوف المنية وللمخوف ما يعقب المنية

(48)

[Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün]

[Mef'ülü / fe'ülün]

Ey 'ākıl-ı dānā göziñ aç bak bu cihāna

Hîç kimse kıala mı[130^a]

Çün bunı bilürsinki bunıñ şoñ ucı kıanı

Terk itsen ola mı

Zî renc ü 'anā' kim dürişirsinğ gice gündüz

Ŧutam mı şanursinğ

Ger Ŧıtdı Süleymān dirseñ kendüsi kıanı

Ŧalmış ola nāmı

Ten beslemege hā dūrüşirsen gice gündüz
Hoş geldügi için

Likin bilesin irişecek sonra ziyanı
Ey gāfil u āmiyy

Ṭā‘at idegör ‘āqıl isen rūḥa gıdādır
Cāhillere uyma

Ger yakmağa istemez iseñ odlara cānı
Terk eyle ḥarāmı

Ger āḥirete şıdqla ināndıñ ise sen
Ol yola yarāğ it

Zühdile geçür bāri geçen devr-i zamānı
Olunca tamāmı

Dünyāya gelen işi çögetmek imiş āḥir
Ger yoḥsul eger bāy

Biñ yaşayanıñ şonı ölüm tutma gümānı
Pes saña qala mı

Pes mevtden gāfletin aşlı ṭül-i emeldir ki ‘ayn-ı cehildir.

Der-fā’ide-i zıkr-i mevt

Ey zākir-i mevt, zıkr-i mevtden ‘azīm-i menfa‘at vardır. Cümle-i menāfi‘dendir ki zıkr-i mevt-i dünyāya buğz-ı ĩrāş idüp müzahrefātına rağbet itdirmez. Pes

حب الدنيا رأس كل خطيئة

(49) olduğı gibi buğz-ı dünyā dağı re‘s-i küllī

hasenedir. Ve zikr-i mevt dünyādan kılet ü nefret ve kalil-i kanā'at itdürüp tül-i emelden ferāgat itdirir. Ve āhirete ve likā'-i Hākka muḥabbet itdirir. Ve kāle

سورة مدون
 قول الغزالي لا يقبل الخلق على الدنيا الا قلته التفكير في الموت
 وطريق التفكير في ان الموت في القلب من قلبه عن كل فكر سواه ويجلس في خلوة
 ويشتر ذكر الموت بعين قلبه ويتفكر اولاً في اقاربه واشكال الذين
 فيتم ذكرهم واحداً واحداً ويتذكر خسرانهم واعلمهم وركونهم الى اجهاد والمال
 ثم يتذكر معياريهم عند الموت ثم يترجم على فوات العمر وتضييعه
 ثم يتفكر في اجاب وهم كيف تنزقت في التراب وصارت جيفة
 يأكلها الديدان ثم يرجع الى نفسه ويعلم انه كواحد منهم امله كما علمهم
 ومصرعه كغيرهم ثم ينظر في اعضائه كيف تنفست والى جدته كيف يأكلها

[130^b]

والى سانه كيف يهري ويصير جيفة في فيه فاذا فعل ذلك تبعض
 عليك الدنيا وكنت سعيدا اذا سعيد من عظم بغيره ولذلك قال
 صلى الله عليه وسلم ايها الكسركان الموت على غيرنا كتب وكان الحق فيها
 على غيرنا وجب وكان الذي شبع من الاموات سفر عن قريب البينا
 راجعون بيوتهم اجدا ثم وتأكل تراشهم كانوا مخلدون بعدهم قد سينا كل
 واعظته وامننا كل حاجته وقال الغزالي في سياق هذا الكلام اعلم
 ان العارف الكامل المستتم بذكر الله تعالى مستغن عن ذكر الموت بل حيا
 الفناء في التوحيد لا التفات الى ماضي ومستقبل ولا الى الحان من حيث انه
 حال بل هو ابن وقته بمعنى انه كما لمتى يذكره لست اقول متخذاً فلا تحصل
 فتغلط او تسي الظن وكذلك يفارق الخوف والرجاء لانها سوطان

يسوقان العبد الى هذه الحالة التي هو ملابساها بالذوق وكيف
يذكر الموت وانما يراود ذكر الموت لينقطع علاقه قلبه عما يفارقه كما يموت
والعارف قد مات عمرة في حق الدنيا وفي حق كل ما يفارقه كما لموت
فانه قد ترفع وتتره عن الالتفات الى الاخرة فضلا عن الدنيا قد
عليه ما سوى الله ولم يبق له من الموت الا كشف الغطاء ليزداد وضوح
الا ليزداد يقيناً وهو معنى قول علي رضي الله عنه لو كشف الغطاء
ما ازددت يقيناً فان النظر الى غيره من وراء الستار لا يزول ويرفع
يقينا بل وضوحاً فقط فاذا ذكر الموت يحتاج اليه من في قلبه التفات
الى الدنيا ليعلم انه سيفارقه فلا يعتكف بحته عليها ولذلك
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان روح المقتول تفت في روعه
اجبت اجبت فانك مفارقة وعش ما شئت فانك ميت
واعلم ما شئت فانك مجزي به

Ah müstemi'-i kâbil,

Beyt

او مكر نيز نور الله بود | اندرون بگشت اوراره بود

maẓmūni üzre İmām Muḥammed Ğazzālī vaşf itdiği 'ārif-i ekmelu'llāh nūrile
naẓar idüp ol nūrile bevātin-ı eşya-yı re'yü'l-ayn görür. Zīrā ol [131^a] kümmel-i
aşfiyā موتوا قبل ان تموتوا (52) şahbāsından cām-ı muşaffā nūş idüp tāj-ı

ما ازددت يقيناً |

iştiḫā' ile mütevvec ve dībāc-ı irtizā ile mübtehic olmağla
لو كشف الغطاء (53) evcātına 'urüc itmişlerdir. Ve deryā-yı 'ışka bir vechle
müstağrak olmuşlardır ki māzī vü müstakbel farkından қalmışlardır. Egerçe
'inde'l-mevt ğitā-i mezbūre herkes münkeşif olur. Velākin ḫālet-i ye'sde olan

keşif menfa'ati olmaz. Pes keşf-i gîṭā ḳable ḫulūlî'l-ecel olmak gerekdir ki İmām 'Ali, Kerreme'llāhu vechehu, gibi şehādet ile melekūt-ı pīş-nihāde-i şūhidī ola

الاکبر... من بعد منزه الامام... من عني او كشف الغطاء...
 الامام او غيره... من عني... في الغطاء...
 وكذا... من الغطاء... او هو...
 كشف غطاء... من قوله...
 ان كان... من علم...
 حق... من علم...
 كشف الغطاء... من علم...
 الغطاء... من علم...
 عند... من علم...
 صاحبه... من علم...
 في حق... من علم...
 اليقين... من علم...
 عين... من علم...
 فيشاهدون... من علم... (54)

نشانه صدق یان ای جوابه	انکه آمدن کجوش ترا حرکت نذران
گرفت موفتوا کلکم من قبل ان	نیست کامل و بجو اکمال دین
رو بکورستان و پیش نشین	یا فی الموت تموتوا با لفتان
	آن بخوشان سخن کورا باین

[131^b]

<p> هیچ مردن نیست بر سر زمره ورنه از جاهلی بصیرا اوفتاد مقعد صدق و حلیم حقی شده بهت گفت آن شهید اشیر نیستیش درد و دریغ و غبن که چرا قبله نکردم مرگ را قبله کردم من همه عمر از حول کردن خاک غلیظ و تیره است تا در و اشکال غیبی رود بد کام در صحرائی دل باید نهاد آن تویی که بی بدن داری بهر روز و مرگ این دم حده سال </p>	<p> حشر است کشم بود بر در میان دولت و عیش کشاد رسته زین اب و کل و اشکده که هر آنکه کرد از دنیا گذر بلکه شش صد دریغ از بهر فوت مخزن هر دولت و مهر برک را آن خیالاتی که گشت در اصل صیفا شش کن ز آنکه صیقل گیر عکس حوری و ملک در روی سپید ز آنکه در صحرائی کل نبود کشاد بس من شش جسم جان بر شش تا نشوی عشق سرمد خواجسته شاد </p>
---	--

(55)

İmdi benim cānım, ümīddir ki zıkr-i mevti iksār iderek perde-keş olup mevtiñ ḥaḳīqatıñ bilesin ve mādāmki zāt u ḥaḳīqātıñ olan rūḥ ki ‘ārif olmayasın ḥaḳīqat-i mevti daḥı bilmezsin ma‘rifet-i rūḥ ise eḥaff u elṭaf-ı eṣyādır. Megerki Ḥaḳḳ Te‘ālā kendü hidāyeti nūr ile bildire.

Hāfız

کس ندانست که منزله محشوق کجاست
 این قدر است که بانگ چو سه می آید

(56)

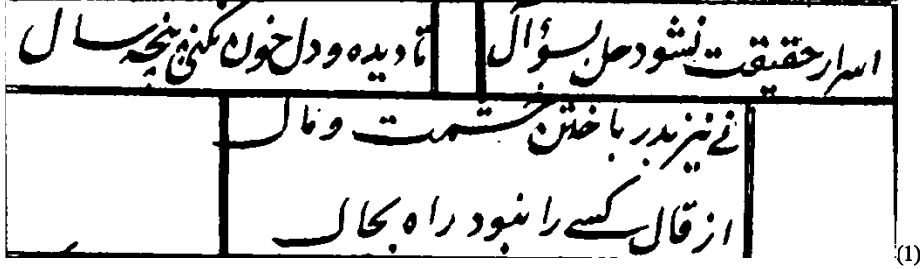
[VI]

Der-Zıkr-i Rūḥ-ı İnsānī ve Rūḥ-ı Ḥayvānī ve Nefs ve ‘Akl ve Ḥaḳīqat-ı Mevt

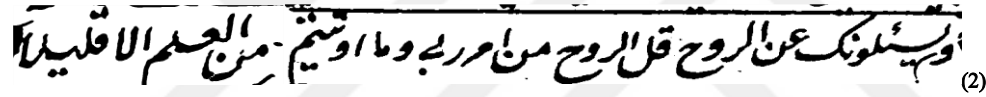
Ey rūḥ-ı mücessem ma‘cūn-ı vücūd-ı insānī iki şeyden mürekkebdir. Birisi kālbūd ‘unşurıdır ki beden ta‘bir olunur. Çeşm-i zāhir anı idrāke kādirdir. Birisi bātındır ki çeşm-i zāhire cilve-ger olmayup nūr-ı başiretle görilür. Anıñ ta‘rifi gāḥ

nefs ve gāh rūḥ ve gāh ḳalbdır. Ve sa‘ādet ü şeqāvet aña maḥşūşdur. Ammā ḥaḳīḳat-ı rūḥdan iḥbāra şerī‘at-ı muṭahharada ruḥşat yoḳdur, zīrā iḥbāra daḫı imkān olmayup lisānla tefhīm müşkilidir. Anıñçün dimişlerdir:

Rubā‘i [132^a]

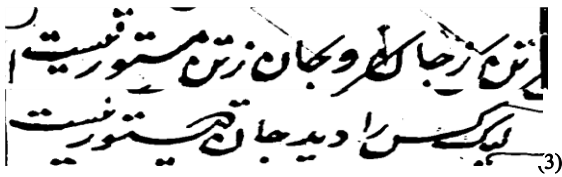

Velākin kümmel-i muḥaḳḳıḳīn tavişif-i rūḥda ḳābil-i ta‘bīr olanı böyle tahrīr itmişler ki ḥāce-i ‘ālem, şalla’llāhu aleyhi ve sellem’den, tā‘ife-i Yehūd māhiyyet-i rūḥdan su‘āl itdiklerinde mes‘ul-i ‘anhāda gāyet ile ğumūzet ve lisānla beyānda kemāl-i şu‘ūbet olmağla vaḫye terkīb ile sūkūt buyurmuşlarıdı. Tā‘ife-i Yehūdun ise dīde-i fu‘ādları olmayup ḫayvān-nihād olmağla

Ḳavli kerīme nāzil oldı. Zīrā rūḥ-ı ‘ālem emrden olup ‘ālem-i ḫalḳ olan ḫüsn ü şehādet ile rūḥun ma‘rifetī müyesser degildir. Fe-li-hāzā Mevlānā Celāleddīn Rūmī, Ḳaddesallāhu sırrahū'l-‘azīz, daḫı

Beyt

buyurmuşlardır. İmdi şol şey ki mesāḫat u kemiyet ve miḳdār u kısmet ḳabūl eyleye aña ‘ālem-i ḫalḳ dirler ve ḫalḳıñ ma‘nā-yı luğavīsi taḳdīrdır. Ḳalb ise kemiyet u mesāḫat ve miḳdār u kısmet ḳabūl itmez. Zīrā ḳalb kısmet-pezīr oldı. Bir ṫarafda ‘ilm ve bir ṫarafda cehl taşavvur olunup ḫālet-i vāḫidede hem ‘ālim ve hem cāhil olurdu. Bu ḫod muḫalldur. Pes ḳalb ḳabūl-i kısmetden mu‘arrā olduysa rūḥ daḫı bi-ṫarīḳi’l-ülā kısmet pezīr degildir. Ve ḫalḳıñ ma‘nā-yı ıştılāḫīsi āferīde dimekdir. Pes bu ma‘nā i‘tibāriyle rūḥ-ı ‘ālem ḫalḳdan ve ma‘nā-yı evvel murād olunursa ‘ālem emrden olur. Ve rūḥ için ba‘zılar ḳadīm bazıları daḫı ğaraż diyüp ğalaṫa düşmüşlerdir. Zīrā ğaraż-ı ḳā‘im bizātiḫi olmayup elvān gibi ḳıyāmī ğayr

ile olandır. Ve kadīm-i ezelīdir. Rūḥ ise egerçe ebedīdir. Lākin ḥādīs olub ezelī degildir. Bu taqdīrce ne kadīm olur ne ğaraż, ba‘zılar daḥı rūḥı cism ü vehm itmişlerdir. Çem ise ḥod kābil-i tecezzī ve kısmetdir. Rūḥ ise kısmet ve tecezzīden mücerreddir. Velākin kısmet-pezīr olan bir rūḥ daḥı [132^b] vardır ki kısmetden ‘urā olan rūḥuḡ ğayrīdir. Ve ol rūḥda insānla ḥayvān müştereklerdir. Pes rūḥ min-ḥayṣı’l-i ‘tibārī nev‘ine münkasım olup birine rūḥ-ı ḥayvānī ve birine rūḥ-ı insānī tesmiye olunmuşdur. Ve rūḥ-ı ḥayvānīniḡ menba‘yı cānib-i eyser-i bedende olan laḥm-ı şanevberīdir ki aġziye-i laṭifenin lūbb ü eltafi laḥm-ı şanevberīye dāḥil ve andan bir dem raḳīḳ ḥāşıl olur ki aḡa süveydā-yı dil dirler. Ve ol dem ışfāniḡ ḥarāret-i ‘azīziyesinden bir neccār-ı laṭif müteşā‘id olup vesātet-i ‘urūḳ u zavārib ile ol bicār-ı laṭifin keyfiyyetinden kavī-i bedeniyye müte’essire ve müteḥarrike olur. Ve dimāġa şu‘ūd itdikde ḥarāreti i‘tidāl bulmaġla kuvvet-i sāmi‘a ve bāşıra lāmise ve kuvvet-i nuṭḳ u zaiḳa ḥuşūle gelür. Ve eger ‘urūḳ u zavāribden birinin memerr-i cereyānında bir ‘ārıza vāḳi‘ olub ol bicārın rāḥ-ı şu‘ūduna sedd olsa ol cānibde olan a‘zā-i ḥareketden ve dem-i ‘urūḳ cereyānından ḳalup felc vāḳi‘ olur. Ve etıbbā‘ ilācına tedbīr kıılır. Pes müddet-i medīde vü tavīle ve yāḥod ba‘ż bevāiş sāde-i şedīde-i ğayrı-i müzīle ile laḥm-ı şanevberīye bürüdet-i ġālibe olduġda tenāvül-i ġidādan ġüsiste olup i‘tidāl-i mizāce iḡtilāl gelür. Ve kuvā-yi bedeniyye ifāza-i envār-ı buḡār-ı laṭifinden bī-behre olup ḥiss ü ḥareketden ḳalmaġla felc-i küllī vukū‘a gelüp ḥālet-i mezbūreye mevt-i ṭabī‘ye tesmiye olunur. Ve mizāc i‘tidālīniḡ bevāiş-i iḡtilālīni irād iden bir melekdir ki ḳabz-ı rūḥa müvekkil olduġı için melekü’l-mevt dirler ki ‘Azrā’il, ‘aleyhi‘s-selāmdir, ve mevt-i mezbūreyi mevt-i ḥayvānī ile ta‘bīr iderler. Ammā ḳalb ile ta‘bīr itdikleri rūḥdan ḥayvānāta behre olmayup maḥall-i nūr-ı imān ve mehbiṭ-ı esrār-ı ‘irfān olan ol rūḥdur ki ne cisimdir ne ‘araż, belki emr-i Rabbānī ve nefḥ-i Sübhānī olan bir nūr-ı mücerred-i şa‘şa‘anīdir ki anıḡ māhiyyeti zebān ile beyān daḥil-i dā‘ire-i imkān olmayup çeşm-i ser anı idrāke ḳādir degildir. Ḥāşıl-ı kelām nefḥ-i Rabbānī olan rūḥ-ı insānī mevt ile ma‘dūm u fānī olmayup belki **Mışrā‘**

برصدف اید ضرر فی برکه (4) mażmūnunca rūḥ-ı ḥayvānī vesātatıyla [133^a] memleket-i tende cārī olan ḥükmi nāfiḳ olmaz. Ve bedenden ḳaṭ‘-ı ‘alāḳa itdikde aḡvāl ü efkārden her ne iktisāb itmiş ise ‘arāż-ı a‘māl ba‘de’l-mevt cevāhir ü şuver-i mütenāsibe ile berzaḡda ve uḡrāda zāhir olur.

بحسب مقال الغزالي

لكم شتى ان تعرف حقيقة الموت وما بينه ولن تعرف ذلك ما لم تعرف حقيقة الحياة ولن تعرف حقيقة الحياة ما لم تعرف حقيقة الروح •
وهي نفسك وحقيقتك • وهي اخفى الاشياء عنك ولا تطعم في غير
ريك قبل ان تعرف نفسك • واعني بنفسك روحك التي هي خاصية
الانس المضافة الى الله تعالى في قوله قل الروح من امر ربي وفي قوله ونحت
فيه من روحى دون الروح الجسم اللطيف الذى هو حامل قوة الروح
التي تنبعث من القلب وتنتشر في جملة البدن من تجاوب العروق
والضواريب • فيفيض منها نور حسن البصر على العين • ونور السمع على الاذن
وكذا سائر القوى الحواس كما يفيض من السراج نور على حيطان البيت
اذا ادير في جوانبه فان هذه الروح يشرك البهايم فيها وتمتحن بالموت
لانه نجار اعتدل في نضج عند اعتدال مزاج الاخلاق • فاذا انحل المزاج •
بطل كما يبطل النور الفاضل من السراج عند انطفاء السراج بانقطاع
الماء عنه او بالانفراج • وانقطاع الغذاء عن الحيوان يفقد هذه
الروح • لان الغذاء له كالدمن للسراج • والقفل له كالنخ في السراج
ولا يحل هذه الروح المعرفة والامانة بل المجال للامانة الروح الخالصة
ونعني بالامانة تعدد عمدة التكليف بان يتعرض لخطر الثواب والعقاب
بالطاعة والمعصية • وهذه الروح لا يفنى البتة ولا يموت بل يتبدل
بالموت حالها فقط • ويتبدل منزلها وينتقل من منزل الى منزل • والقبر
في حقها اما روضة من رياض الجنة • او حفرة من حفر النيران • اذ لم يكن
لها مع البدن علاقة تسوي تعاملها للبدن • واقناصها لا الى المعرفة
بواسطة شبكة الحواس فالبدن التما ومركبها وشبكتهما وبطلان الالة
والركب والشبكة لا يوجب بطلان الصايد • نعم ان بطلت الشبكة

بعد الصراج من الصيد فبطلانه عنيمة • اذ يتخلص من نعله وحمله • ولذلك
قال صلى الله عليه وسلم الموت تحفة المؤمن • وان بطلت الشبكة قبل الصيد
عظم فيه اللسرة والندامة والالام • فلذلك يقول المقصود راجعون
لعلى عمل صالحا بل ان كان الف الشبكة واجبها وتعلق قلبه بحسن صورتها
وصنعها وما يتعلق بها كان من العذاب ضعفين • احدها سرقة نوات
الصيد الذي لا يقفص الا بشبكة البدن • والثاني زوال الشبكة مع
القلب بها كما نطقت به الاخبار • وشهدت له شواهد لا تنبص •
وله ما اذن الشرح في ذكر تحقيق صفة • اذ لا يجتمعه الا الراخون في العدم • (5)

İmdi benim rûhum erbâb-ı keşf u şühüd taḥkîk itdigi üzre mevt ile rûha ‘adem-i târî olmadıysa fülân kes mürde-i ma‘dûm oldu demek ve hem batıldır. Zîrâ ma‘dûm olsa kırtulurdu. Belki mevt ile fânî olmayan rûh-ı insânî perde-i hestî dünyâdan perde-i hestî-yi uḥrâya intikâl idüp seniñ hestî ü ḥaḳîḳatıñ her ḳanda ise seniñledir. Pes her ḳanḳı perde-i hestîden bir perde-i hestî-i âhere ki naḳl oluna riḫlet itdigi perdeniñ ahâlisi fevt oldu dirler. Ve nüzül itdigi perde-i hestîniñ erbâbı toĝdı dirler. Ve çünki âdemî ol cihâna intikâl ide eger yeg ve eger bed a‘mâlınden ğayrı hem-şoḫbeti olmaz. Vâveylâ aña ki bedlere muḳârin ola devlet ve sa‘âdet aña ki a‘mâl-i ḫasene ile hem-şoḫbet ola.

Beyt

ریت بزبان روح تو ان گفتن | حرفی بدو صد صبح نون گفتن (6)

Pes ⁽⁷⁾ نغمت فی من روحی • Ḳavl-i kerîmi ile iḫbâr olunan şân-ı rûh-ı insânîde ⁽⁸⁾ buyuruldıysa rûh-ı ‘ademden olmayup aña fenâ tetarruḳ itmez.

Fe-li-hâzâ maḳâtil-i Rahmu’llâh ⁽⁹⁾ قل الروح من امر ربي • kerîmesini tefsîr idüb

Ebû Bekir Verrâk, Ḳuddise sırruhu, daḫl ⁽¹⁰⁾ الروح لا تدخل تحت ذلك • dimişlerdir. Ey rûh-ı muşavver rûḫ dâḫil olmaya bi-ḫaḳḳ lâ-mekânî olur. Ey müstemi‘ behre-perver [134^a]

«ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفى الف سنة» (11) ḥadīṣ-i

şerīfını ehl-i keşf ve īkān böyle beyān itmişler ki: Hılkıyyet-i rūḥ-ı şaffet fıtrātī ‘araz-ı izhār ve şıfat-ı kudretī irādeden ‘ibāretdir. Senenin her bir günü seniñ dünyādan biñ yılıcadır ki kâbil-i şümār degildir. ta‘dād-ı şühūr u eyyām ḥod felek-i şems ve kameriñ icādından şoñradır. Ve hılkat-ı rūḥda āsumān u zemīniñ vücūdi lāzımdır ki mäh-ı sāl daḥı kâbil-i şümār ola.

Beyt

خود شمار اینجا بود کا خرد بود | بیشمارت از ظرف کان بر بود (12)

Pes bu bir sırr-ı garībe işāretdir ki keşf-i şaḥīḥ ve şühūd-ı şarīḥden gayr ile

bilinmez ḥaḳḳā ki **قل الروح من امر ربي** (13) kerīmesinden özge ta‘rīf olmaz.

Fe-li-hāzā ba‘z ‘ulemā çünki rūḥ ḥalḳdan ibhām olundu. Fehme akreb olan budur ki ḥaḳīqāt-i rūḥuñ ‘ilmini Ḥaḳḳ Celle ve ‘Alā kendü nefsi çün istīşār idüp ḥattā Fahr-ı ‘Ālem, şalla’llāhu aleyhi ve sellem, daḥı ḥaḳīqāt-i rūḥa ‘ālim olmaya dimişdir. Fe-emmā zümre-i muḥaḳḳikīn bu maḳūle-i kelimāte cür’et sū’i edebdir diyü ḳavl-i mezbūri ḳabūl itmeyüp menşüb-ı Resülü’llāh, ‘alehi’ş-şalavātullāhī, ‘arīf-i rūḥ olmamaḳdan ecel ve vā’iz-i ḥuşūşā Resül, ‘aleyhi’s-selām, ‘ālem-i bi’llāh iken rūḥ-ı ‘ālem olmamaḳ ne ihtimāldir dimişler.

کوهر درج صد مکنات سلسله جنیان وجود از عدم آب ندیده کل آدم هنوز پشتی و رویی نبود شمع را مقام آن فرجه انکشت تو کشور جانرا شکر ستیان کند در هوس یک شکر افشانست ای شکرستان شکر افشانے	اختیرج عرف کائنات جنبش اولی محیط قدم بود زرخ شمع نبوت فروز شمعی و نور از نور سد جمع را بحر کرم موج زن از زمشت تو لعل لبست چون شکر افشان کند طوطی طبعم که شنا خوانست بو که کنم تازه ثنا خوانے
--	---

(14)

[VII]

Der-Zikr-i Rūh-ı A'zam ve Nefs-i Külliyye

Ey rūh-ı 'ālem, ebvāb-ı keşf-i kadem erbāb-ı hādeşāna mesdüde olup. [134^b] 'ayn-ı zāt-ı ezel hīç aḥade güşāde degil iken İzid-i müte'āl cemāl-i Zū'l-celālını 'ayānen görmek ve kelām-ı ezeliyi lā-yezālını şifāhen işittirmek için 'ayn-ı Aḥmede keşf-i ebvāb-ı kadem idüp 'ulūm-ı ledünniyye-yi meftūḥa bulsun diyü kalb-i Aḥmedī ve rūh-ı Muḥammedī ebvābını güşāde kı lup ta'rīf-i zāt-ı bī-çünī ser-Muştafāya ifāde buyurdu. Ve bir vechle keşf-i sübūḥāt ve vech-i eḥadü'z-zāt itdigi mefātīḥ-i tevḥīd ve envār-ı tefrīd ile ḥabībiniḡ vüçüd-ı şerīflerinde olan her bir ser-müyını meftūḥ kı lup mecmū'a-i 'ayn-ı vüçüdiyle müşāhede-i cemāl eyledi. Ve envār-ı füyūzāt-ı cemāliyye vüçüd-ı laṭifinden bir vechle leme'ān itdigi ol āfītāb-ı felek esmā vü şifātı müşāhede iden 'aşıklar beşeriyet ile görmeyüp ḥurşīd-i beşerelerinde tele'lü' eyleyen nūr-ı Rubūbiyyeti bilā-reyb imtirā 'ayn-ı yakīnlerinde hüveydā bulmağla her biri hestī-i mevhūmların ifnā idüp

الم تر انى بك كيف مد العظم

(1) kerīmesiniḡ maḥrem-i serā-perde sırrı oldılar. Fe-li-hāzā ol nūr-ı şa'sa'anī-ı şamedānī 'uyūn-ı güşāde olan 'uşşāk-ı bī-

من رانى فقد رانى الحق

vüçüdlara (2) kazıyyesiyle nūr-ı cemāl-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyeden keşf-i kınā' buyurdu. Ve çeşm-i nā-maḥremden mestūr olmağla

ما هذا الا بشر مثنا

(3) diyenlerin ḥırmānların beyān için

وتراهم ينظرون اياكم لا يرون

(4) buyuruldu. Pes maḥrem-i ḥarīm ins-i cemāl-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye olan 'arīfān-ı ilahī ol āfītāb-ı asumān ḥaḳīḳatini envār-ı bāriḳāt-ı hidāyetinden iktibās itdikleri işrākāt-ı tecelliyāt-ı Rabbāniyye ile ġark-ı deryā-yı hüviyyet ve cām-ı cemāl-nümā-yı vaḥdet oldukları ḥāle inkişāf-ı sübūḥāt vech-i eḥadiyyet ref'-i ḥicāb-ı ġayriyyet itmekle bi-tarīki'l-keşfü'l-şahīḥ rūh-ı a'zam-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye idüğüne şübheleri ḳalmayup ve rütbe-i 'aliyye-i Aḥmediyye kendü ḥaḳīḳatı olan rūh-ı 'arīf olmamağdan ecell ü a'lā idüğü şühüd-ı şarīḥ ile ma'āniye kı lmağla rūh-ı a'zam ve nefsi-i külliyye ve nefsi ile rūḥdan tevellüd iden āşariniḡ ma'rifeti beyānında böyle taḥḳīḳ iderler ki eşer-i

müessire münāsib olmak lāzımeden [135^a] olduğuna binā'en müessir-i ḥaḳīḳiden şādr olan evvel bir mevcūddur ki ḥazret-i vācibü'l-vücūd ve müfizü'l-cūd evvel mevcūdī zu esmā vü şifāt idüb vücūd ile 'adem-i beyninde vāsıta ve ḥudūş ile ḳadem miyānında rābıta ḳıldı. Ve şifāt u kemālāt-ı mezbūre ile muttaşif olan vücūd-ı ekreme rūḥ-ı a'zam ve ḥalifetu'llāh fi'l-ālem tesmīye olundu.

كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى عَظْمًا مِنَ الرُّوحِ (5) Rūḥ-ı a'zam ise ḥaḳīḳat-i Muḥammediyyedir ki cevher-i ferd-i nūrānīdir. Cevheriyyeti zuhūrda zāt-ı mütecellīniḡ mazḥar-ı tāmı olduğı cihetdendir. Pes cevheriyyeti i'tibāriyle rūḥa nefsi vāḥide tesmiye olunmuştur.

كَقَوْلِهِ تَعَالَى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ (6) ve nūraniyyeti i'tibāriyle 'aḳl-ı evvel tesmiye olunmuştur.

كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَوَّلُ خَلْقِ اللَّهِ الْعَقْلُ (7)

Pes rūḥ zāt-ı 'aḳl-ı küll olmaḡla zāt-ı 'aḳl i'tibār idenler rūḥ ile 'aḳl beynini temyīz itmemişler ve zāt-ı min-ḥayşī'z-zāt i'tibār idenler fark-ı beyyin bulmuşlardır. Ve rūḥuḡ beyne'l-ḥudūş ve'l-ḳıdem olan tevassuḡı i'tibāriyle rūḥ için cenbīn i'tibār olunup cenb-i eyserinde nefsi külliye icād olunmaḡla cüz'üḡ küllden infişālī gibi nefsi küllī daḡı rūḡdan mütemeyyiz olup cenbeyn miyānında meyl-i maḳarr üzre nefsi ile rūḥ miyānında meyl u tecāzūbe vāḳi' olmuştur. Ve izdivāc-ı Ādem ü Ḥavvādan zuhūr-ı nitāca ḳazā-i Rabbānī-i cereyānī gibi rūḡda olan fi'l ü te'sīr cihetinden daḡı zükūret ve nefside olan te'eşür ü infi'āl cihetinden unūşet olduğuna binā'en mecmūa'-i mükevvenāt netīceten ba'de netīcete 'ale'l-tertīb rūḥ ile nefsi külliyyeden zuhūra gelüp ḥattā emri İllāhī nihāyet merātīb-i vücūd olan nev'ī insāniyye ta'alluḡ itmişdir. Ve nihāyet dāire-i vücūd-ı munḡabıḳ-ı bidāyet olmaḡla bidāyet-i vücūdda olan rūḥ ile nefsi vücūd-ı ādemde zuhūr idüp rūḡla nefsi insānda zāhir olmaḡla zükūret u unūşet-i insāniyye daḡı zükūret u unūşet-i ḡayvāniyyeye muzāf olmuştur.[135^b] ve 'aḳlıḡ ḡāşşeten insāna vech-i iḡtişāşı rūḡla nefsiḡ insānda olan zuhūrunuḡ 'alāmetidir. Nevi'den şūret-i rūḡda zāhir olan evvel-i şaḡş-ı adem ve şūret-i nefside zuhūr iden şaḡş-ı evvel dıl'-ı eyser Ādem'den vücūda gelen Ḥavvādır ki cümle kāināt rūḥ ile nefsi külliyyeden be'dīdār olduğı gibi Ādem ile izdivāc Ḥavvādan daḡı zürriyāt-ı insān mütevellid

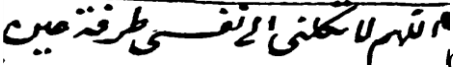
olmuştur. Her bir şahş-ı insānīde şüret-i rūḥ u nefsi-i cüz'iyetin zāhire olmağla ikisinden rūḥ ile nefsin sırrı olan laṭīf-i ḳalb tevellüd idüb ber-feḥvā-yı

سینما برینخ لایبرین

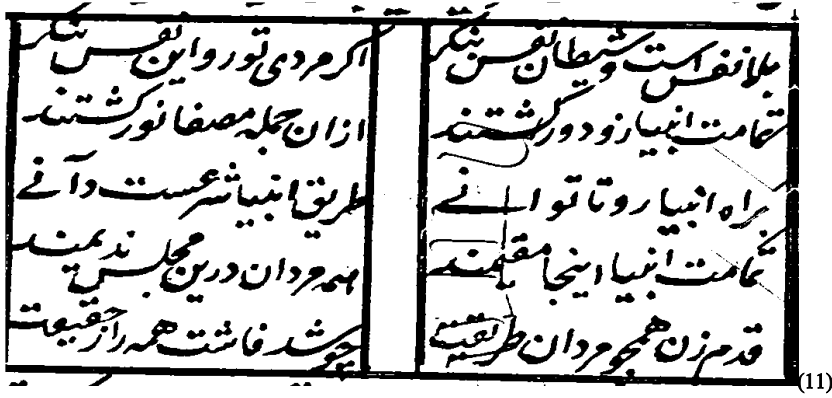
(8) laṭīfe-i ḳalbiyye berzaḥ u rūḥ ile nefsi cāmi'a olmuştur. Ve ḳalb ü nefsi ü rūḥ müteḳāribetü'l-ma'nā olmağla ba'z ba'zına isti'āre ḳılınup rūḥ ile nefsi u ḳalb ve nefsi ü ḳalb ta'bīri ile rūḥ murād olunmuştur. Ve nūrāniyyet-i rūḥa 'aḳıl-i evvel tesmiye olundığı gibi nefsin daḥi nūrāniyyeti olmağla 'aḳıl-ı sānī tesmiye olunmuştur. Fe-emmā 'aḳıl-ı evvel ḳalbi mebd-i aḣlīsi olan evci kemālāt-ı rūḥa delālet ider. Ve 'aḳıl-ı sānī ḳalbi nefsi ü ṭabīat cezb ü da'vet ile cānib-i rūḥa muvāfaqatdan men' ider. Pes 'aḳıl ol rūḥı emri-i Ḥaḳḳa da'vet itdiği için mülk ü 'aḳıl-ı sānī ḳalbi nefsi ü ṭabīate ve 'imāret-i şürete da'vet ve ekl-i şecere-i şehvete delālet ile ḳurb-ı İllāhiden dūr behişt-i tecelliyāt-ı şıfātiyyeden mehcūr itdüğü için şeytānla tesmiye olunup rüfeḳā-i nefsi olan iānet ḳuvā-yı ṭabī'iyye ile insānī mülhike-i dūnyāya terḡīb ider. Ṭabī'at ise cism ile rūḥ miyānında berzaḥ ve beynehümā da olan ta'alluḳa rābıta olmağla ṭabī'at için biri şāf ve biri keder iki vech zāhir olur ya'nī şāf olan vech-i ṭabī'at cānib-i nefse müteveccih olup vech-i mezbūr şāf olduğu için şüret-i nefsi daḥi bī-ḥasebi'l-esmā ve's-şıfāt vech-i şāf ṭabī'atde in'ikās ider. Ve aḳa rūḥ-ı ḥayvānī ta'bīr olunup ervāḥ-ı ḥayvānāt andan müstemide olur ve rūḥ [136^a] ṭabī'ī rūḥ-ı nebātī müstemidd olduğu rūḥ-ı ḥayvānī miyānında rābıta olup nefsi ise rūḥ-ı ḥayvānīye muttaşıl ve şüret nefsi-i rūḥ-ı ḥayvānīde mün'akisi olduğu cihetten ba'zı eḥyānda rūḥ-ı ḥayvānīye nefsi-i ıtlāk olunur. Mütāba'atından nehy ile zemm olunup

احمدی مردوک نفسک التی من جنیبک

(9) Ḥadīşi ile mekrinden taḥzīr olunan emmāre-i bi's-sūi bu nefsidir ki Ḥazret-i Ḥāce-i 'Alem, şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme,

Allāhım (10) buyurup mecmūa'-i enbiyā ve evliyā bu nefse muḥālefetde 'ināyet-i Ḥaḳḳ ile sābit ḳadem olup tevfiḳ-i İllāhī ile iṭā'at-i Ḥaḳḳda vāziḥ-ı dem olmuştur. Zū'afā'-yı ümmeti mekr ü ḥada'sından taḥvīf ile çok naṣīhatler itmişlerdir.

Nazm

Ammā rūḥuñ evşāf-ı i'tibāriyle ismi daḥı alemdir. Zırā şuver-ı kelimātı rūḥ-ı 'ayn cem'den ihrāca vāsıta olmada alem ve ḥafı-i maḥall-i zuhūr ve tafşile devāt ve maḥall-i zuhūr u tafşile daḥı levḥ meşābesinde olmuşlardır. Aḥā binā'en ki nefis-i külliye şuver-ı ma'lūmātı abülde mānend-i levḥ cilve-ger olmuşdur. Ve

ber-feḫvā-yı **ونفخت فيه من روحي** (12) rūḥa nefes-i raḥmānı daḥı dirler. Zırā nefḥ-i nefesden zāhir olup ve nefesde olan rıḥ mazḥār-ı ḥayāt olduğı gibi rūḥ daḥı mazḥār-ı ḥayāt olmuşdur. Ve nefes madde-i şuver-i kelimāt olduğı gibi rūḥ daḥı eşḥāş-ı beşeriyye üzerine fā'ize olan ervāḥ-ı kelimātıḡ maddesi olup

او كلمته القاها الى عويم (13) kerımesiyle tenāsüb mezbure-i işāret buyurulmuşdur. Ve rūḥ-ı şıfat kelāma muḥtaşşā olduđı için nuṭ daḥı ruḥa muḥtaşş olmuşdur. Ve nefes-i min-ḥaysi't-tecevvüz cüz'ı rūḥ tadır olunup[136^b] nuṭ-ı nefes nuṭ-ı rūḥuñ fer'ı olmuşdur. Ve rūḥuñ kelāma sebep iḥtişāşı rūḥ emrden olduđıdır. Fe-li-hāzā ḥitāb şer'ı daḥı 'aqla tevcih itmişdir. Zırā rūḥ ile nefes-i insānı zuhūrna delil olan 'aıldır.

وذلك فضل الله يؤتيه من يشاء، والله ذو الفضل العظيم (14) El-ḥāşıl şinevā-yı āgāh-ı dil, tecelliyāt-ı mezbüreniḡ cümlesi sırr-ı nāsütide zuhūr idüp

الآن سرى اناسه (15) ḥadıs-i şerıfi ile şüret-i kemāliyye ḥaıat-ı cāmi'a-i insāniyyeye işāret buyurulmuşdur. Pes sevād-ı a'zam nefis-i velāyet olup ezvā-ı maā'nı-i āyāt ve aḥlā-ı esmā vü şıfāt ve keyfiyāt u kemiyyāt u hey'āt ve maḥall-i tafşil-i külliyyāt u cüz'ıyyāt ve 'ulviyyāt u süfliyyāt mazḥar-ı verāset-i kemāliyye-i velāyet-i muṭlaa-ı Muḥammediyyeye muḥtaşş olmağla

اطلبوا العلم ولو بالعين

(16) hadīs-i şerīfi ile ol vāriş-i ekmeliñ talebine işāret buyurulmuşdur. Beled-i emīn anıñ yümñinden ‘ibāretdir. Ve ol ekmel-i kümmel cām-ı cemāl-nümā-ı tecelli-i zāt ve maḥbūbu’l-ḥıṣāl ve maḥmūdu’ş-şıfāt olmağla zāt-ı bihbūdi ekvānda olan a’yāniñ ḳalbi ve şūret-i vāḥidiyyeti olub rūḥı şūret-i istivā’-i Raḥmānīdir. Ve rūḥu fi’l-aşli vāḥid ve bi-ḥasebi’l-merātib yeridir. Ve nefsi ekmel neher-i ḥayāt ve ‘aql-ı ‘ayn-ı ḥayāt olub ‘aql daḥı fi’l-aşli vāḥid bi-ḥasebi’l-merātib-i ‘aşeredir. Ve ‘aqlı tercümān-ı rūḥ olduğı içün lisān-ı insānī ‘aqlıdan olup beyānī-i müdebbir-i heyākil ü şevākil-i insanīdir. Ve ‘aqlı emr ile meşhūd ve tecelli ile müte’essir ve mevcūd-ı evvel olup eşyāya iḥātası mazhar-ı tecellī olduğı içündür. Ve maḥkeme-i ālemde ḥük-m-i ḥelāl ü ḥarām kirdār-ı ‘aql olup rūḥ-ı şūret-i istivā’ ve ‘aql-ı şūret-i iḥāta ve ḳalb-i şūret-i cem‘iyye ve nefsi şūret-i fevḳiyyedir. Ve ‘ulviyyāt u süfliyyātın ḥaḳıḳati olup ma’nā-yı fevḳiyyet-i ḥaḳıḳat-i nefsi olmağla fevḳ-i ma’nī-i ‘ulvī ve süflī olmuşdur. Ve ism-i bātın u zāhir ile her ne zāhir olursa nefsdan zāhir olub nefsdan bātın olur. Ve zāhir u [137^a] bātın miyānında, vaḳ’i olan mir‘āt-ı şūret nefsi küllī olmağla mecmū’a-i eşkāl-i ‘ulviyye vü süfliyye ile müteşekkile olmağla bātın nefsiñ şūret-i fevḳiyyeti vaḳ’i olmuşdur. Ammā nefsi daḥı bi-i’tibārī’l-merātib-i evcedir. Birisi zāhirdir ki aña nefsi vāḥide dirler. Ve biri bātındır ki aña nefsi vācide dirler ve beynehümāda bir nefsi daḥı vardır ki nefsi āḥaze ve ḥaḳıḳat-i nefsi ta’bīr iderler. Pes şūret-i zāhire-i insān-ı kebīr şūret-i ‘ālem-i ḥiss ü şehādet ve ḥaḳıḳat-i bātına-i insān-ı kebīr ve rūḥ-ı a’zam olmağla tercümānı olan ‘aql-ı küllī ve ḥāzin-i ḳahramānı olan nefsi küllī ile mutasarrıf mülk-i melekūt olduğı içün ‘arş ü ferş ve mürekkebātın mecmū’ına insān-ı kebīr ta’bīr olunmuşdur. Ve insān-ı şağīr ile nev’-i beşer murād olunup insān-ı kebīr ta’bīr olunmuşdur ki insān-ı kebīriñ nüşḥa-i münteḥaba ve münticesidir. Ve bi-ḥasebi’ş-şūra şağīr ise min-ḥayşī’l-ma’nā ‘ālem-i kebīr-i insān-ı şağīrdır ki şūret-i zāhirişi beşeriyyeti ve ḥaḳıḳat-i bātınası rūḥ-ı a’zamdan nefḥ olunan rūḥ-ı insānīdir ki maḥv-ı keşirāt ve ifnā’-i ta’ayyunāt ile nihāyeti muttaşıl noḳta-i bidāyeti olup ber-mūcib-i

أني جاعل في الأرض خليفة

(17)

Ḥaḳḳdan istifāza ve ḥaḳḳa ifāza ile serīr-i ḥilāfetde mekīn ve maḳālīd-i umūr-ı cumḥūra emīn olmuşdur. İmdi benim rūḥum sen daḥı ber-feḥvā-yı

روبا يعقلها الا العالمون

(18) 'ulemā-i šān-ı rūḥ olan 'urefā-yı velāyet-intimādan istid'ā idersen kāmil ü mükemmel bir 'ārif ü aşıḡ terbiye ve himmetiyle nefsdan ve zūlmāt-ı şıfāt nefsdan ḥurūc ve envār-ı bāriḡāt-ı ḡalbe vülūc it ki nūr-ı ḡalb ile 'ārif-i nefis olasın ve ḡalbden ve şıfāt-ı ḡalbden 'ubūr idüp maḡām-ı sırra dāḡil ol ki 'ilm-i sırır ile 'arif ḡalb olasın ve sırırdan 'ubūr idüp ālem-i sırra vāşıl ol ki nūr-ı rūḥ ile 'ārif-i sırır olasın ve rūḡdan 'ubūr idüp ālem-i ḡafāya vāşıl ol ki şevāhid-i Ḥaḡḡ ile 'ārif-i rūḥ olasın ve menzil-i ḡafādan 'ubūr it ki vāşıl lūbb-i deryā-yı ḡaḡīḡat olup [137^b] eşi'a-i envār-ı cemāl ile 'ārif-i Rabb olasın ve saṡevāt-ı tecelliyāt-ı celāl ile eneiyyet-i vücūddan güzer it ki Ḥaḡḡ ile Ḥaḡḡ-ı 'ārif olup muvaḡḡid-ı ḡaḡīḡi olasın zīrā terk-i āb ü gil itmedikçe pertev-i nūr-ı cemāl-i cānānı göremezsin ve mādāmki rüfekā-i hevādan cüdā olmayasın devlet-i ḡurb o ednāyı bulamazsın ve şeh-bāz dīde-yi ḡayr-ı benīnden beste ḡılmadıḡca cemāl-i vaḡdeti göremezsin ve āfītāb-veş ser-efgende olmadıḡca 'arş-āsā ser-efrāz olımazsın ve hevā-yı 'aşḡ-ı yār ile ḡalbiḡi meḡbīt-i envār-ı cezebāt itmedikçe

این روح القدس نفثت فی روحی سر

(19) sırırına 'ārif olamazsın ve bi-zebānlıḡ ile iḡlās-pişe olmadıḡca

من اخلصت بربيعين صباحا نظرت

(20) çeşme-sāriḡiḡi sākī-i esrārı olamazsın.

ای زبده مجمل و مفصل با هر تو کائنات ذره در عین تو آخری و ظاهر آیات جمال دلر بایه تو آینه جهان نمایه بر ظاهر و باطن دو عالم ای حل تو مشکلات عالم	ای د تو مفصلات مجمل با جو تو ممکنات منهل در علم تو طاسنی و اولی در شان تو کشتی کشت منزل در تست همه جهان مشعل از جانب حق تو یه موکل ای شکل جمله کان برت حل
---	---

کنجی که طلسم اوست آدم
ذات که صفات اوست آدم

(21)

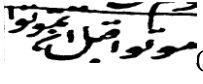
Pes ey müştāk-ı cemāl-i vaḡdet, İcād-ı vücūd-i insānīde ḡikmet-i zıkr olunan üç kemālāta 'urūca himmet itmek içündür. İmdi dīde-i dilden ref'i perde-i ḡaflet idüp

ol āfitāb-ı ḥaḳīḳatın pertev-i envār-ı muḥabbeti ile ḥayāt-pezīr olduğun bil ve gül-
zār-ı nīstiye ‘ārız olan jāle-i hestīyi işrāk-ı tecelliyātıyla maḥv u muẓmaḥill kıl. Bu
hod ma‘lūmdur ki

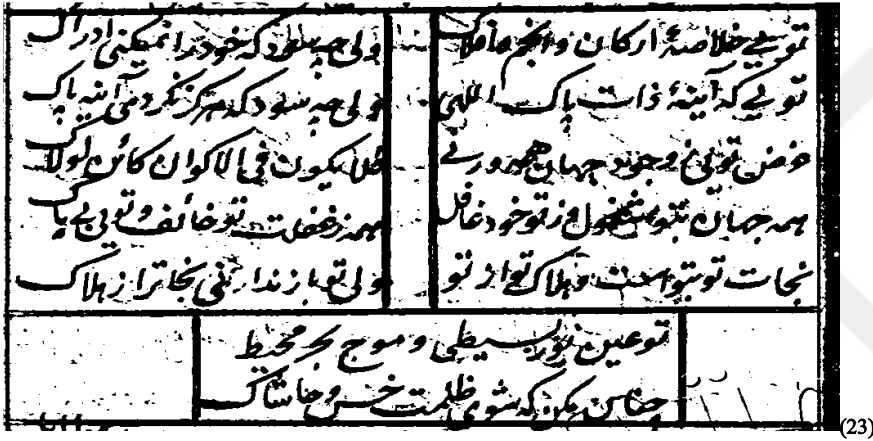
[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

Mısrâ‘ Zerrenin olmaz vücūdī bī-vücūd-i āfitāb

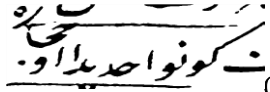
Pes kayd-ı hestī-i mevhūm seni kimiñ cevarından maḥrūm itdügün idrāk itdünse

derd-i iştiyākla sūzināk ol ve [138^a] rütbesine nâ'il olup ḥulāşa-
i mevcūd idügünden gāfil olma!

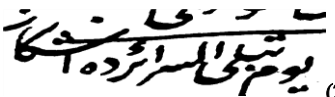
Mağribi

Ah ey mağlūb ḥab-ı gāflet, zemherīr-i ṭabī'atda bürüdet-ı mutāba'at-ı hevā ile
yaḥ-pāre-i ḥırş u şehvet olan mütecemmidān-i bevādi farktañ ḥarāret-ı āteş-i ‘aşkı

ḳabüle isti'dād-ı ḳābiliyyetleri olmazsa riḥ ü şarşar mev (24)
tevbīhi ile fūrū-bürde-i çāh-ı ḥasret ü nedāmet ider. Ah ey nefsi-güm-rāh

 (25) hengāmından evvel rū-yı dilde olan sevādı
āb-ı tevbe vü inābet ile izāle kıl ki sa'adet-i şeqāvetden

 (26) aşikār olan aḥvāl u eṭvārı rūḥ-ı insānī ḳable'l-mevt
meşime-i ten ve raḥm-ı bedende kesb itmişidi. Pes ḥālet-i mevte şifāt-ı mezbūre
şikem-i ecsāmdan toğup anıñla ḥaşr olur. Ah kim raḥm-ı tende olan cān-ı baṭar ne
şüretle toğacaḳ ve ālem-i berzaḥa ne şifātla varacaḳ ve 'Azrā'il, 'aleyhi's-selām,
cānı nice alacaḳdır? Mülāḥaza kılup aña göre yān yāḳıl ah ey nefsi-gāfil, 'acebā

‘azrā’ il, ‘aleyhi’s-selām, kimdir; bilür misin ve anın kabz-ı rûha geldiği sâ’ati fikr ider misin?

[VIII]

Der-Zikr-i ‘Azrā’ il, ‘Aleyhi’s-selām, ve Keyfiyyet Kabz Kerden Ervāh ve Ba’z Tahkikāt-ı Şeyh-i Ekber, Kıddise ve Sırruhu’l-‘Aziz, Der-Hālet-i Mevt

Pes’ilm-i şerife nihān olmaya ki Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām, şüret-i ‘aql-ı küllī olduğu gibi Azrā’il, ‘aleyhi’s-selām, dağı şüret-i vehm-i küllī olmuştur. Ve Hakk Sübhānehu ve Te’ālā vehmi vücūdda libas-ı kahr ile izhār idüp insānda olanı [138^b] aqvā-yı şey’ dağı kuvvet-i vehmiyyesidir. Ve kuvvet-i mezbüre ‘aql u fikri ve muşavvere ve müdrikeyi cümle havāss zāhire ve bāṭınayı kendü hükmüne cezb ü taqlīb ile mağlūb-ı vehm olmuştardır. Pes Azrā’il, ‘aleyhi’s-selām, dağı nūr-ı kuvvet-i vehmiyyeden halk olunmağla aqvā-yı melā’ike olup anđan gayrı bir melek tahmīr-i ṭynet-i ādem için zemīnden bir kabza hāk aḥzına kadir olmadı. ‘Azrā’il, ‘aleyhi’s-selāmın, hod kabz itdiği hāk-ı rūh-ı zemīn idüğü cesed-i ādem rūh-ı zemīnden halk olundu. Fe-li-hāzā kabz-ı rūha dağı ‘Azrā’il, ‘aleyhi’s-selām, me’mūr olmuştur. Ve ervāhını kabz itdiği eşbāhın cemī’i aḥvāline ‘Azrā’il, ‘aleyhi’s-selāmda, bir ma’rifet huşūle gelmiştir ki şerhi hadd-i imkānda degildir. Zīrā her cinsiñ rūhını kabz itdikde ol cinsiñ hāline enseb bir şüret ile zāhir ve ba’z eşhāş-ı şüretten mücerred besāṭatle bāhir olur. Muķābele-i rūhda ol şüret ile mer’i olduğda rūh aña min-ḥayṣi’t-ta’alluķ-ı ta’aşşuķ idüp cesedden ḥurūc ider. Cesed ise muķaddemen rūhı imsāk itmekle rūh dağı cesede ta’aşşuķ itmişidi. Pes beyne’r-rūh ve’l-cesed olan ta’alluķı ve ta’aşşuķı nez’ için ḥāşşa-i ‘Azrā’iliyyeden nümāyān olan şuver-i munteķişa ta’aşşuķını miyānında münāza’a vaķ’a olup ‘ākībet-i cezb-i Azrā’ilī gālib olmağın rūh-ı cesedden kaṭ’-i ta’alluķı ile fi’l-hāl ḥurūc ider. Ḥurūc-ı mezbūr ise bir emr-i garībdir. Zīrā rūh min-ḥayṣi’t-ta’alluķ cesede duḥūl ile fi’l-aşl ‘ālem-i ervāhda olan maḥallinden müfāreķat itmeyüp belki mekān-ı aşlında maa’l-istikrār cesede ta’alluķ ile nazar itmiştir. ‘Ādet-i ervāh ise bu üslūb üzredir ki merkez-i aşlısinden bilā-müfāreķat her kankı maḥalle nazar itse aña bi-ḥasebi’t-ta’alluķ ḥulūl ider. Emr-i mezbūr ise ‘aqla muḥāll görünüp ehl-i keşf ve yaķāinden gayrısı bu ma’nāyı bilmez. Pes rūh nazar

ittihād ile cisme nazār idüp şeyiñ hüviyyetinde olan hūlūl gibi rūh dahı cesede ta'alluķ itdikde iktisāb taşvīr-i cesedi kıılır. Ve hūlūl-ı mezbūr-ı ol vehlede [139^a] huşūle gelüp sonra rūh cesedden aħir 'ömre deġin iktisābdan hāliye olmaz. Ya'nī rūh ālet cüsdāniyye ile yā budur ki aħlāķ-ı İlähiyye rāziye kesb idüp evc-i iliyyine 'urūc ider. Veyāhod aħlāķ-ı reddiyye-i behimiye-i arziye iktisāb idüp şıfāt reddiyye-i mezbūre ile siccīn-i tabī'atde ķalub şu'ūda ķādir olmaz ve ķunki rūh ecel-i maħtūma deġin taħşīl-i aħlāķdan mūnfekk olmadı ise 'Azrā'il ķabz-ı rūha geldikde müddet-i hayātında olan i'tikādāt ve a'māl ve şıfātın 'indallah olan hāline mūnāsib şūret-i hasene veyāhod seyyi'esine göre şūret-i ķabīhe ile görünüp ķabz-ı rūh ider. Meşelā ehl-i taķvāya şuver-ı hasene-i enbiyā vü evliyā ve melā'ike-i aşfiyā ile mer'ī olur. Ve erbāb-ı fışķ u hevāya şūret-i ķabīhe-i şeyātin ve eşķāl-i ejderha ve şīr u peleng ve bebr u neheng ve envā' süver-i mehībe-i mer'ūbe ile hüveydā olup her cinse hāl ve maķāmına göre temsil ider. meşelā ķār-pāya şūret-i nimr ü esed ve tuyūra şūret-ı bāzi ve 'uķāb ve şūret zābiħ ü şayyād ile nūmāyān olur. Ve eger basīta-i ġayr-ı mer'ī ile zāhir olursa ebrār-ı mü'minīne revāyiħ-ı tībe füccār u fāsıķıne revāyiħ-ı mühlike-i ħabīşe keyfiyyeti ile bāhir olup ebrār u aħyār ol rāyiħa-i tībe-i rāħat-efzāniñ şafāsından 'İliyyīne cevelān ider. Ve füssāķa u füccār ol rāyiħa-i ħabīşe-i semiyyeniñ ezasından cān virir. Ve rūh cesedden ba'de'l-ħurūc ebed-ül-ābād berzahda şūret-i kesbiye ve tāmme-i kübrā dūnyāda ħurūc itdigi beden u şūret ħissiyyesinden müfāraķat itmez. Velākin berzahda manend-i hāb-ı na'im şuver-i mūktesebesiyle mu'azzez veyāhod mu'azzeb olup 'arz-ı ekberde vāķ'ı olacaķ aħvālīniñ enmūzeci ve ālem-i berzāħ āħiretiñ mir'ātı vaķ'ı olur.

او معظّمه قطب الدین بن محیی الدین تبریزی
 مسطور در که حتی بجای آن و تقاطع جهان از نور و انزای پای تخت
 و مستقر سر سلطنت ساخته و در منتهی آن جهان حجاب از نور و بمنزله
 شاخصی که برابر آفتاب دارند تا چنانچه از اظلمی محض افتد و ظل این جهانست

تا در انیم و بقاء و این حجاب را اجلی است مضر و ب که چون آن اجل سر آید
 بردارند و چون آن حجاب بردارند این جهان منسوخ شود چنانچه
 ظل منسوخ گردد و نور در رفع شاخص و نور آن جهان منسوخ گردد و کلیت آن را
 فرو گیرد و بمنزله دریایی که مد آغاز کند و هر عمارت که بر ساحل آن باشد خراب
 سازد تا همه دریا شود و چنانکه کنان این جهان جمله غرقه آن نور گردند
 و چون ایشان که معتاد به ظل شده اند و دیده ایشان از آن نور آن عارض
 گردد که خفاش از دیدن آفتاب روی نماید از آن نور که بختن گیرند

بهر سوی که روی نمهند آن نور بینند یقول الانسان یومئذ این المفسر
 کلا لا وزرالی ربک یومئذ المستقر در آن صحای بچپایان حیران و سرگردان
 گردند یوم کیون الناس لو ائس المبتوث مگر جماعتی که در حیات دنیا
 کوشش بوحیثیت انبیا کرده باشند و بتدریج خود را با نور اشک کرده
 پاره پاره بران دلیر شده و ام ذکر و عبادت و سلوک بسبیل قدر
 و طهارت و بیه صرف و جاز ناحیه ظل بجانب نور که ایشان را از نور در رفع حجاب
 کلال عارض نکرد بلکه برای انعقاد مناسبت تمتع و تغذی بدان حاصل شود
 چه نور فی ذاته لذیذ است مانع ابتهاج و استمتاع بدان عدم مناسبت است
 عدم استمتاع جعل بکلاب هوئند خفاش بنور آفتاب کما قال القائل بیت

ای احت دیگران غذای برین	خورشید جهانی و نیای برین
-------------------------	--------------------------

و عارف محقق مولانا رومی اشارت باین معانی گفته بطلم

پاره پاره توی کن با نور روز	ورنه خفاشی بانے بیفروز
بسلیمان خون ای خفاش	ورنه در ظلمت بانے در ابد

و اگر کسی سؤاَل کند که همین جهان عبارتست از مجموع این اشیا چون رفع شوند پس چیزی نماند که نور آن جهان بر او تابد و او تاب نیاید و معذب باشد جواب آنست که این جهان نشأه ایست اشیا را نه عین حقیقت اشیا و به بطلان نشأه بطلان ذوالنشأه لازم نیاید لکن مادام که ذوالنشأه معتاد به نشأه می شده و اثر استیاس بر او باقیست

از نشأه می خیر آن باشد مستوحش است و بان معذب و منغص همچون کسی که در خواب صورتی ببیند و بر آن عاشق شود چون بیدار گردد و آن صورت را نبیند به نیافت آن معذب باشد چنانچه خواب و بیداری دو طور است این نشأه را این نشأه و نشأه اخوی دو طور است نشأه اصلی را و راه نجات که تدریج است بسوی استیاس با نور قدس بدوام مراقبه و ذکر و تجنب از ارجاس و قاذویات بشریه توان یافت بان در کار کشید که رفع حجاب عظم که بر رفع آن قیامت کبری قائم شود و روز دیکه شده اقترب است و انشقاق نور رفع حجاب ادنی که بر رخاستن آن قیامت صغری برخیزد از شرک فعلی زدیکه شرک کل امر و مصیبت فی اهل و الموت ادنی من شرک العسله زینهار و زینهار که تسلیف بخود راه ندید کار بر این مقدم ندارید که کاری ازین اهم نیست که خود را از عذاب آید و نکال سرمد خلاص کنید که چون سوط عذاب برداشتند الیه و فقیر و عظیم و حقیر و شاه و کد که یک چوب برانند و روی هم بکس برینند جز بعروه و ثقی تقوی انجا تمسک نتوان جست جبال اسباب و انساب جمله انجا بریده باشد بخواند آسمان و زمین سکونند که این سخن در کثرت و در آن هیچ خلط نیست و روزی خواهد بود که انانکه فرغان نبردند پشیمان شوند اما چه حاصل

چون تو استمندی استم چه سود / چون بد استم تو استم نبود
 ز نه بار و کم بار که این سخن ببازی نگیرند و بهر اندانند و عم خود بخورند که
 کسی عم کسی نمخورد و آن زمان که عذاب خدا فرود آمد هر کس بخود در مانده
 بدار عم فرزند نیست چه جای غم که بود المرحوم لو یفتدی من عذاب یومئذ
 ببینه و صاحبته و اخیه و فصیلته التي تووید و من فی الارض جمیعاً عم بحیه
 اعادنا الله و ایاکم من عذاب النار و رزقنا و ایاکم عقبی الدار و نقصنا الله
 و ایاکم للمبادرة الی التوبة قبل وصول التوبة و جعلنا و ایاکم ممن یزجر
 و ذکر فادکر بجمرة وسیلة الکبریٰ محی المصطفیٰ صلی الله علیه و علی اله و صحبه

(1)

اولی النهی و قال شیخ رضی الله عنه فی الفتوحات المکیة فی الجاس

[140^b]

و السبعین و ما تـ اعلم ان کل محضری علیه اشاعرة صورة یشهد کلها
 او بعضها لا بد من ذلك و هی صورة عملة و صورة عملة و صورة اعتقاده
 و صورة مقامه و صورة حاله و صورة رسوله و صورة الملک
 و صورة اسم من اسماء الاعمال و صورة اسم من صورة الصفات
 و صورة اسم من صورة النعوت و صورة اسم من اسماء التزییه و صور
 اسم من اسماء الذات و قال قدس الله سره و العلماء بالله تعالی
 رجل اخذ علمه بالله عن نظر و استدلال و رجل اخذ علمه عن کشف و معلوم
 ان صورة الکشف تم و اکمل و اجمل فی التجدی من صورة النظر و الاستدلال
 لما یطرا فیها من الشبه و کل الصورتین یفرح بها العبد فان محبه فی علمه

نفسه كان صورة علم دون صورة علم من لم يصحده عوى فتفاوت الكمال
 في جمال صورة التجلي على قدر نيته واما الذي يتجلى له علمه عند الموت فيكون
 في صورة حسنة او قبيحة لا بد من ذلك والحسن والقبح على انشاء العال
 من الكمال والنقص فان كان ثم عمله كما امره ولم ينقص شيئا من اركانه و
 وادائه هراه في حصر صورة وكان براقا ووجهه يسرى به على اهل العالمين
 وان كان ينقص شيء من اركانه وشروطه وادائه رآه في قبح صورة وهو يرى
 الى حين وعباد الله على طبقات في العون فمنهم من عمله حسن ومنهم من عمله
 حسن ومنهم من عمله جميل ومنهم من عمله اجمل واما الذي يتجلى له صورة الحق
 فهو على حسب ما كان عليه في دار الدنيا فينظره كما يرى جبريل في صورة دحية
 وتزيد صورة اعتقاده حسنا وجمالا بحسب المشاهدة واما الذي يتجلى له
 صورة مقامه فهو الذي يلحق بدرجة الارواح النورية فيظهر له مقامه
 فيه في معرفة لا يدخلها شك ولا ريبه فهو اما حزين واما فرح مسرور والفرح
 على كل من زيات مسدا الفرح والسرور واما من يتجلى له خواتم من قبضات
 فاذا ما تنجلي حاله كان بحسب ميزان الشرح فان كان تبسط في حاله
 الايق به فيه القبح قضاه في البرزخ فلا يزال مقبوضا بقدر ما فرط واما من
 رسوله فهو خاص برؤية ارساخ فان العلماء ورثة الانبياء فتارة

يرى هذا عيسى عليه السلام عند اختصاره وتارة يرى موسى وابراهيم عليهما السلام
 او محمدا صلى الله عليه وآله او ابي بنه كان على جميع افضل الصلوة والسلام
 فمن الناس من ينطق باسم ذلك النبي الذي ورثه عند ما يأتيه فرحاه لكون
 كلام سعاد فيتبشع عند رؤية ذلك النبي بالسعادة فيقول عند
 عيسى المسيح وهو لا قلب فيسمع الحاضرون فيسبون به الظن ويعتقدون
 انه تنصر عند الموت وسلب من دين الاسلام وكذلك يظنون بمن ينطق
 باسم موسى انه تهود وليس كذلك انما ذلك النطق من اكره السعداء عند انبعاث
 وهذا امر لا يعرفه الا اهل الكشف واما من يتجلى الملك فهذا الملك هو ملكه الذي
 شاركه في المقام فان فهم صافين والسبحين وغير ذلك من المقام فينزل
 الى ذلك الشخص صاحب هذا المقام مؤثرا وجليلا فرما يسمى عند الموت

براسه و تامل و حجب لکن هذا لا يكون للعامة و انما ذلك لابل الاختصاص
 لان راجح عن كثرة التفسير و اما العامة فتتفر وجوههم عند رؤية ذلك
 و ذلك لغلبة الاحوال النفسانية في اعمالهم و احوالهم
 و اما يحلج له اسم فهو الاسم الذي كان غالبا عليه من اسماء الالفاظ كالجبر
 بمعنى الموجد و الباري و الصور و الزقاق و الحصى و كل اسم يطلق
 فان كان بذلك مراده في اعماله فذلك الاسم تجلج له في حسن صورة
 و كان من لازمة الاسم و العزج و ان كان دخله في تلك الاعمال
 او غفلة او فتور كان حضوره ممتننه و كل صورة تخاطب القلب
 فان كان عملا ملاحظا طبت تلك الصورة و هي غاية الحسن و تقول له
 انا ذكرك فليس و ان كان عملا ناقصا خاطبت صورته و هو في اقبح صورة
 فتقول انا ذكرك فيجز و يقاس على ذلك بقية الاسماء التي توشح نوا

(2)

Ey gūş-ı şinevâ, zîkr olunan aḥvâli sem‘-i cânla ıŝgâ kıldinsa ŧekk ü imtirâ itme ki
 süver müktesebe-i aḥlâḳ-ı ḥüsnî ve ervâḥ-ı sü‘edâ ve süver-i şifât-ı reddiyye ile
 ervâḥ-ı eşkiyâ cânıñ bedenden ḥâlet-i cüdâyisinde yemîn u şimâlde şaf-ârâ olup
 tenden ḥurûc itdigi gibi levşü’l vedd-i nefş ü şehvet[141^b] ve seyyi’e-i rüy-ı
 ma‘şiyet olanları ‘azâb melekleri fırça-i eşkiyâya ilşâḳ ve tasfiye-i ḳalb ü nefş
 idüp envâr-ı tâ‘at ile sepîd-i rüy-ı hidâyet olan etkîyâ-yı melâ’ike-i rahmet zümre-i
 celîle-i aşfiyâya ilḥâḳ iderler. Zîrâ ḳable’l-mevt hüner ve ‘ayb-ı ‘âlem-i gaybde
 olup mâdâm ki rûḥ rû-pûşi olan perde-i tenden ḥurûc itmediḳçe ḳanḳı gürühdan
 idigi Ḥaḳḳdan ğayrı kimseniñ ma‘lûmî degildir. Megerki Ḥaḳḳ, Celle ve ‘Alâ,
 vahiy ile bildirdigi enbiyâ ve keşf ile gösterdigi kümmel-i aşfiyâ ola. Niteḳîm
 Mevlânâ Ḥüdâvendigâr buyurmuşlardır.

<p> ترک در دزدانست و زلزله تا چه کونه زاید آن جان بطبر رومیان کونید بس زینکست او پس غایب اختلاف بیض سود روم رارومی بدرهم از میان آنکه نازده شناسد آنکست کاندرون بکست او زاره بود </p>	<p> تن چو ماد و طغی جاز احامله جمله جانهای کنشسته منتظر ز نیان کونید خود از کت او چون زاید در جهان جان بود کر بود زکی بر نشن نیان تا زاد او مشکلات عالمست او مگر نظر بنور الله بود </p>
---	---

(3)

تنقظ نفسك يا هذا وانتبه • واحضر عقلك وميز ما يشبه • اما هذا
 فمنك اليوم وغدا لست به • اخواني تفكروا في مصارع الذين سبقوا
 وتدبروا ومصيرهم انطلقوا واعلموا ان القوم انقسموا واقترقوا •
 فمنهم قوم سعدوا وقوم شقوا • اين من كان في سرور وعنبه • اين من
 بسط اليد في سيط البسطه • لقد اوقعهم الموت في اضعف الخطفه •
 امت ما كنتم همرا معطلنا • اكانهم لم يكونوا قبلها خلقتوا
 هذا داء اب الرمان فان صفا وغلطه • كم تحون الموت منا اخوانا • كم قرن
 في اللجاد اقوانا • كم مترف ابدل الموت ديدانا • هذا امر الينا قد ندانا •
 كم معدود المعيده صارت ثيابه الكفانه • بين المهرم العاليه واين التجايزه •
 اما تخاف با دم اللذات والمنى المناجزه • لقد امكننت الفرصه ايها

[142^a]

العجونه • وقد زال القاطع وارفع الحاجه • آه للغافل كيف ينام • اما نوطه
 النيا والايام • اين الملوك الحكام • اين سكان القصور والخيام • دارت
 على الكحل رؤس الحمام • يا من اجل خلفه وامله قدام • رب يوم له مفتاح ماله
 من ختام • ويبقى وجبريك ذوالجلال والاکرام • فان هذه الوصية تلغى
 والسلام (1)

Ah ey şinevâ-yı āgâh, haberde vârid olmuştur ki kaçan cân bedenden tayerân
 eyleye meyyite üç şayha-i hevl-nâk ile nidâ gelür ki ey veled-i âdem sen dünyâyı
 ve dünyâ seni terk itdi. Ve sen cem' iderken dünyâ seni harc idüp 'ömriñi telef
 itdi. Ey 'âciz-i miskîn 'acebâ sen dünyâyı mı yoḥsa dünyâ seni mi helâk itdi. Pes
 ten-şüya vaz' olunduḡda daḡı üç nidâ gelür ki ey ferzend-i âdem qanı, senin
 melâhatlü yüziñ ve kuvvetlü cismiñ şararup solmuşt ne 'aceb nâ-tüvân olmuştıñ.
 Qanı bülbül-âsâ güyâ olan lisân-ı feşâhat beyânıñ nuṡuḡdan qalup şâmit olmuştun.
 Qanı zümre-i aḡabibbâ vü eviddâ ki nice mâh u sâl şoḡbet ü ülfet ve laḡmıñ laḡmı
 ile nefsi vâḡide gibi olmuştiken şimdi senden ne 'aceb mütevaḡḡış olmuştlar. Ve
 kefen-piçide olduḡda daḡı üç nidâ gelür ki ey faḡîr-i bî-çâre bu dūr u dirâz sefere
 bî-zâd u zevâda gitdin bir daḡı ḡod 'avdet itmezsin. Varacaḡ menzil ise 'aceb

hatar-nāk idügin görürsün ve tābūta vaz‘ olunduğda üç nidā gelür ki ey veled-i ādem sa‘ādet saña tāib olduñsa ve devlet saña Hakk’a itā‘at kıldıñsa vāveylā saña tövbe ve rızāsız gıtdünse ki giriftār-ı ‘ikāb olursın ve meyt-i defn olunduğda dört melek emr-i Hakk ile kabr-i meyte gelürler. Melā’ikeden birisi hitāb ider ki ey müflis cānı kad inkażati’l-acāl ve inkaṭa’tül-amāl biri daḥı ‘itāb ider ki zehebetü’l-envāl ve baḳıyyetü’l-āmāl ve biri daḥı tevbḥ ider ki zaletü’l-eşgāl ve baḳıyyetü’l-ehvāl dördüncü melek daḥı

طوبى لك ان كان مطعمك من الجلال • وكنت مشغولا بخدمة ذى الجلال •⁽²⁾ diyüp

gider. Mervīdir ki binti Resūli mücteba, ‘aleyhi ekmelü’t-teḥāyyā, Fāṭıma tü’z-Zehrā dünyādan dār-ı beḳāya riḥlet itdiked [143^b] İmām ‘Alī el-Mürteza ve İmām Ḥasan Müctebā ve İmam Ḥüseyn-i şehīd-i Kerbelā ve Ebū Zer Ğıfārī, ‘aleyhim rıḍvānu’llāhi Te‘ālā, cenāzesin götürüp defn itdiler. Ebū Zer Ğıfārī girye vü zarı ile aytdı: Ey kabr ‘acebā sende defn olan cesed-i aḥar kim idügin bilür misin. Seyyidü’l-beşer, ‘aleyhi’s-şalāvāt mā-dāretü’ş-şems ve’l-ḳamer, duḥter-i sa‘daḥter Fāṭıma tü’z-Zehrā ve zevce-i muṭaḥhara-i ‘Alī’yül-Mürteza ve māder-i Ḥasan ve Ḥüseyn-i dü-nūr-ı çeşm-i Muşṭafadır, derḥāl kabirden bir nidā-yı ḥayret-efzā işıtdiler ki āgāḥ olasız ki ben ki kabrim mevzi’-i ḥaseb maḳarr-ı neseb degilim belki maḥall-i ‘amel mesken-i kesbim, benden ḳalbi ḥālīş ve ‘ameli şālīḥ olandan ḡayrı hıç-kes necāt bulamaz. *Fütūḥāt-ı Mekkiye*’nin evāḥirinde mestūr olan veşāyāda mezkūrdur ki:

قال شيخ رضى الله عنه • بلغنى ان عمر بن عبد العزيز
 شيخ جنازة فلما انصرفوا تأخر عمر • واصحابه ناجية عن الجنازة •
 فقال لبعض اصحابه • يا امية المؤمنين جنازة وانت ولها ما خرت
 عنها وتركتها فقال نعم • ما داني القبر خلفي يا عمر بن عبد العزيز الا ان
 ما صنعت بالاحبة • قلت بلى • قال فرقت الكفين بالذراعين •
 والذراعين من العضدين • والعضدين من الكتفين • والكتفين من الوركين •
 والوركين من الفخذين • والفخذين من الركبتين • والركبتين من الساقين •
 والساقين من القدمين • ثم بكى عمر • ثم قال لا ان الدنيا بقا ولم قليل
 وعزير ما ذليل • وغنيها فقير • وش بها يرم • وحيها يموت • فلما خرم

بالتذلل والغور الى اقبالها مع معرفتكم بسرعة اذ بارها هو المغرور من اختربها
 اين كانها الذين بنو مداينها وشققوا النهار بها وغرسوا اشجارها
 واقاموا فيها اياما يسيرة غزتهم بصحبتهم فاغتر وانبش عليهم فركبوا المعاصي
 انهم كانوا والدم في الدنيا مغبوطين بالاموال على كثرة المنع عليهم محبودين
 على جمعها ما صنع الرب بابدانهم والربن حبس ادهم والديدان
 بعظامهم واوصالهم كانوا في الدنيا على اسرة ممهدة وفرش منضوذة
 بين خدم تجدمون واهل كرمون وجيران يعصدون فاذا مرت بهم

[143a]

فتادم ان كنت مناديا هو بعينكم وانظر الى معاريف من انهم
 واسأل غنيهم ما بقي من غناهم واسأل فقيرهم ما بقي من فقرهم واسأل لهم
 عن الاسن التي كانوا يشككون بها وعن الاعين التي كانوا ينظرون بها
 واسألهم عن الجبود الرقيقة والوجوه الحسنه والابواب والعمرة
 ما صنعت بها الديان محبت الالوان اكلت اللحمان وعمر الوجوه
 ونحت المحاسن وكست الفقار وابانت الاعضاء وفوقت الالوان
 واين حجابهم وقباهم واين خدمهم وعبدهم وجمعهم ومكنونهم وانبش
 ما فرشوا فرشا ولا وضعوا هناك شيئا ولا غرسوا لهم شجرا ولا انزلوهم
 من الجدران الى مساكن المنزوات والفضوات اليسر الليل
 عليهم سواء اليسر في مدلحة ظلماء قد جيل بينهم وبين العرش فارقوا
 الا حجة فكم من نعم وناعمة اسجوا ووجوههم باليد وحبس ادهم فاعينهم
 بائنة واوصالهم متمزقة وقد كسرت الحداقت على الوجنات
 وامتلأت الكافوا وما وصديدها ودبت دواب الارض في اجسادهم
 تفقت اعضائهم ثم لم يلبسوا والله الايسر حتى عادت العظام
 رسما كما قد فارقوا الحداق وصاروا الكسفة الى المضايق قد تزوجوا
 نساؤهم وترددت في الطرق ابناؤهم وتوزعت الورثة وديانهم
 كترتهم فمنهم والله الموضع له في قبره الغض الطسرفية المستعم بلذته
 يا ساكن المقرفدا ما الذي عرك من الدنيا جعل تعلم بيتي او بيتي لك

اين دارك الفيحاء ونهك نه المطرد • واين تترتكس الى خاضرة تببيها •
 واين رفاق ثيابك • واين طيبك • واين نجومك • واين كسوك •
 لصيفك وشتاك • اما رأيت قد تزلج الا و غمايدفع عنك دخلا • وهو
 يرشح عرقه ويتلفظ عطشا يتقد في سكرات الموت وغرابة حجاب الامر من السماء
 وجاء غالب الامر والقضا • وجاء من الامر الاجل مما لا يتخبر منه مبهات
 يا مقص الوالد والاخ والولد • وحاسد • يا مكفر الميت وحامله • محلي
 في القبر وارجع عنه ليت شعري كيف كنت على حسنة الشري ليت شعري •

فنادم ان كنت مناديا • هو بعكهم • وانظر الى عارب منازلهم •
 واسأل غنيهم ما بقي من غناهم • واسأل فقيرهم ما بقي من فقرهم • واسأل كرمهم
 عن الاسن التي كانوا يتكلمون بها • وعن الامين التي كانوا ينظرون بها •
 واسألهم من الجود الرقيقة • والوجه الحسن • والاباء والعمرة •
 ما صنعت بها الديار • محت الالوان • اكلت اللحمان • وعفرت الوجوه
 ونحت المحاسن • وكرت الفقار • وابانت الاعضاء • وفرقت الكسب
 واين حجابهم وقباهم • واين خدمهم وعبيدهم • وجمعهم ومكذونهم • والله
 يا فرشوا فرشا • ولا وضعوا هناك مشكاه • ولا غسوا لهم شجرا • ولا انزلوهم
 من اللحد قرارها اليسوا في منازل الجنوات • والقدوات • اليس الليل والنهار
 عليهم سواء • اليس هم في مدلية ظلمات • قد جيل بينهم وبين العرش فاروا
 الا حجة • حكم من ناعم وناعمة • اسجوا ووجوههم باليد • وحب ادهم فاعانهم

يا حي خدك تمدني اليه • يا حي خدك تمدني اليه • يا حي خدك تمدني اليه •
 يا حيا وراك كاش حشر في الموت • يا حي خدك تمدني اليه • يا حي خدك تمدني اليه •
 الموت عند خروج من الدنيا • يا حي خدك تمدني اليه • يا حي خدك تمدني اليه •
 سهو وغفلة هو ليك نوم والردى لك لازم • يا حي خدك تمدني اليه • يا حي خدك تمدني اليه •
 كذلك في الدنيا تعيش البهايم • ثم انصرف فابقي بعد ذلك لاجمعة • يا حي خدك تمدني اليه •
 رحمة الله عليه رحمة واسعة

(3)

Ah ey hullān-ı mü'minîn, ba'z müznibîn 'ömr-i nāzenîni menâhiye bezl idüp
 eyyâm u sâ'ati ma'âşide güzerân itmişiken nâ-gehân 'inâyet-i Rabbânî qarîn-i hâli

olmağla ey ‘āṣī vü cānī niceye dek bu gâflet u nā-dānī ‘ömr hoş pâyāna vardı? Semend-i tuğyānıñ güsiste ‘inān olmadı diyü tercümānī-i nefis-i levvāme ile tevfiḳ-i mennānī bend-i Ḥaḳḳānī itmekle derḫāl ol faḳīr ü ‘ānī ser-girānī-i ḥāb-ı gâfletden yaḳazān olur ve ḥayāt-ı ‘āriyeti ḥıla’-i libās itmedin hezār-nedāmet ile tevbe vü istiğfāra mübaşeret itdikle:

﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله﴾ (4) nidāsı evbāb-

1 ricā ve ḥācet-i fetḥ idüp ﴿اوسارعو الى مغفرة من ربكم﴾ (5) bedreḳa-i rāh-ı hidāyet olmağla ol münhemik-i ma‘ṣiyet-i mağfiret-i Raḥmāna müsāra‘at ile ‘atebe-i raḥmeti fersüde-i rüy-ı zarā‘at olur. Ol gāfūr u raḥīm ve gāfūr u kerīm daḥı ber-feḥvā-yı

﴿ان الله يغفر الذنوب جميعا اذ هو الغفور الرحيم﴾ (6) maḥz-ı fazl u ‘ināyetī ile ‘abd-ı tā’ibiñ tevbesin ḳabūl ve cemī‘ zünübun mağfiret idüp mübeşşir-i

﴿التائب من الذنب كمن لا ذنب له﴾ (7) lāyıḳ-ı raḥmet-i İlahīyye olduğun tebşīr ider.

Pes dīde-i imān ve çeşm-i ikānında gāvāyetin gāyeti ‘uḳūbet idigi nümāyān olan iḥvān-ı pāk-nihād lā-cerem cānını ‘uḳūbetden taḥlīşe Ḥaḳḳdan meded-i ‘ināyet recā ider. Ammā ḥayfā vü dirīgā dīde-i ikānları olmayan ehl-i ḥizlāna ki tevbe ve inābet mühtedī olmadın mevt işābeti ile evvel-i menāzil-i uḫrādan olan ḳabre dāḥil olduḳda gūn-ā gūn su’āl ve nekāle giriftār olup aḳda olan nedāmetin münfiḳi olmaz.

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

Olmaya ey nefis-i zālīm dünyaya aldanasın

Ger aḳa aldanasın şeyṭān sen aldanasın[144^a]

Bu ecel meydānına hīç ḳalmaz kimse görmedin

Başını laḥd taşınā uruban uyanasın

Tende cān beş gūn ḳonaḳdur çok gūnahlar itmegil

Ger mevāzīfan didi pes ‘izzet it miḥmāna sen

Dünyenin murdârına sen çok uzatdın eliñi
El saña virir tanıklık olmaya kim dâne sen

Dünye gencîniñ yılânî vardurur âdı ecel
Korķ yılanından anıñ gel varma genc ü kâne sen

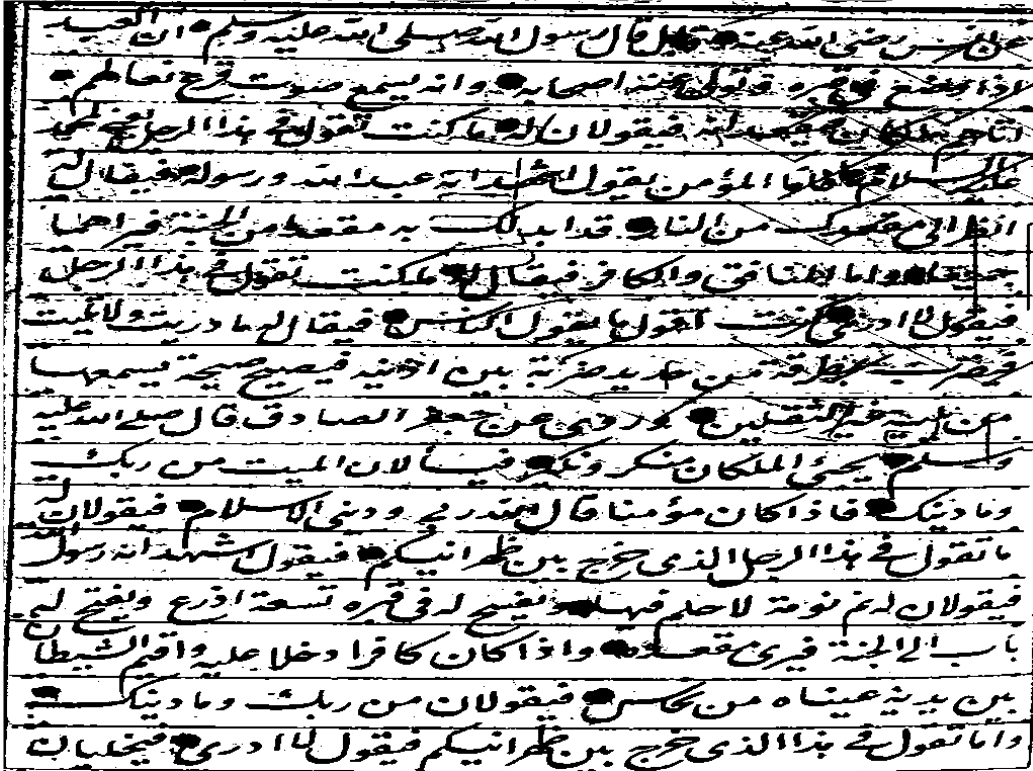
Ṭā'at u zikrile cāniñ zevraķıñ çek bir kenār
Yoħsa ğarķ olduñ günāhiñ baħrına 'ummāna sen

Uyma ğaflet uyħusunda kıl niyāzile namāz
Eliñi ħaldır yüziñ tüt raħmet-i raħmāna sen

Raħmetinden kesme ümmîd ger günāhiñ Kāf ola
Ola Ĥakkı raħmeti bir demde yarlığana sen

[X]

Der-Zikr-i Ahvāl-i Ķabr u Berzah

بين وبين الشيطان ويفتح له باب النار ويرى معه فيها
 وعن الحسن بن النبي صلى الله عليه وسلم ان هذه الامة تنسج قبور
 فان المؤمن اذا وضع في قبره اتاه ملك فيقول ان كنت تعد فان
 الله يقول عبد الله فيقول ان كنت تقول في هذا الرجل فيقول عبد
 ورسوله قال فابى ال عن شيء غير ما فينطلق به الى بيت الذي كان النبي
 فيقال له هذا بيتك في النار ولكن الله عصمك ورحمك وابدلك
 بيتا في الجنة فيقول عونه حتى اذهب بالبشرخ اهل فيقال له ان
 وان الكافر اذا وضع في قبره اتاه ملك فيقول ان كنت تعبد فيقول
 لا ادري فيقال له لا دريت ولا تبت فيقول ان كنت تقول في
 الرجل فيقول ان كنت اقول يا يقول الناس فان فضربه بمطراق فضة

بن اذنيه فيصيح صيحة يسمعونها الخفاق في المشقة وروى
 قال عليه السلام في الكافر ينادى مناد من السماء فيقول له في قبره
 من النار والنسوة شاب النار وافتح له بابا الى النار حتى ياتيها
 وما عندنا شيء له فيضربانه بمطرقة ثلاث ضربات ليرسها ضربته
 الا يطير قبره لو ضربت بك المطرقة جمال تهاة لك انت في قبره
 وروى عن الصادق رضي الله عنه في المصاوت يصيد عند القبر
 بوحى الله عز وجل الى الهواء فيضغطة ضغطة اشده من ضغطة العير
 وعن انس بن البخاري وسلم ان النبي صلى الله عليه وسلم دخل حكا
 لبني النجار فسمع صوتا ففرغ فقال من اصحاب هذه القبور فقالوا
 يا رسول الله ناس اتوا في الى هلية فقال نعوذ بالله من عذاب القبر
 وفي رواية اخرى في المتخفق والكافر ليضيق عليه قبره حتى تختلف

اضلاعه نعوذ بالله من عذابه ولقمة

(1)

Pes kabirde olan ‘azāb u sū‘āl emr-i muḥakḳak olup inkāra mecāl yokdur.

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ (2) ḳavl-i kerīmi ile su‘āl-i ḳabre işāret buyurulmuşdur. Ve daḫı

الَّذِينَ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ (3) āyet-i kerīmesi

[145^a] ‘azāb-ı ḳabr ü berzaha delālet-i vāziḥadır. Ve, ibni Mes‘ūd, Raḍıyallahu ‘anhu’dan, rivāyet olunan

أَنَّ رَوَّاحِمَ فِي أَجْوَابِ طَيْرٍ سَوْدٍ يُعْرَضُونَ عَلَى النَّارِ بِرُؤُوسِهِمْ وَعَشِيًّا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (4)

ḥadīs-i şerifi, işbāt-ı ‘azāb-ı berzah için şehādet-i şarḥadır.

وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ لَا أَخْفَانُ تَدَا فَنَالَهُ عَوْتُ اللَّهِ أَنْ يَسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ (5)

Ya‘nī ey benim aşhābım eger siz ḥavfdan zehre-çāk ve füc’eten helāk olmaḳdan ḥavf itmesem ‘azāb-ı ḳabirden ba‘zını size işitdirmek için Ḥaḳḳdan istid‘ā iderdim buyurdılar. Şadaḳa Resūlü’llāh

أَهْلُ الْمَنِّ الظَّلْمَةُ فِي الْقَبْرِ وَهَوَالُ الْمَاءِ وَشَوْخُ قُبُورِهِمْ وَتَوَفُّقُ الْعُرْصَةِ فِي سَيْدِ حَبَابَةٍ وَمَعَى حَمَلِ تَقْصِيلِ أَهْلِ حَمَلِ تَقْصِيلِ وَكُودِ الْعُقْبَانِ (6)

Mervīdir ki bir gūn ‘Osmān bin Affān, Raḍıyallāhu ‘anhu, bir ḳabre varup liḫye-i mübārekelerin ḡarḳa-i eşk-i ḥun-āb idince aḡlādı. Rūfekāsı sebeb-i girye-i bisyārdan istifsār itdiklerinde buyurdular ki, ey ḥullān-ı şafā bu ḳabriḡ şāḫibine bükā iderim. Zīrā Faḫr-ı ‘ālem, şalla’llāhu aleyhi ve sellem,

أَنَّ الْقَبْرَ مِنْزِلٌ مِنَ الْمَنِّ إِلَى الْآخِرَةِ (7) buyurmuşdur. İmdi her kim bu ‘aḳabeden suhūlet ile necāt bulursa bundan sonra daḫı ehl-i necātdandır. Ve şöyle ki ‘azāb-ı ḳabirden ḫalāş olmaya ma‘ba’dī daḫı maḫūf olup ‘azāb-ı yevmü’n-nüşūr ‘azāb-ı ḳabirden eşeddir buyurdılar. Ve Süfyān Şevrī buyurmuşlar ki, bir kimse ḳabre duḫūldan evvel ḳabri çok zıkr eylese ḫīn-i duḫūlda ḳabri riyāz-ı cennetden bir

ravza olur. Meci' ecele degin dāhil-i kabir olacağından gāfil ve tā'atde mütekāsıl olsa hīn-i duḥūlde kabri derekāt-ı 'azāb bir çāh-ı muzlim olur.

اکما قال صلى الله عليه وسلم: **أما القبر روضة من رياض الجنة | أوحفرة من حفرة النار** (8) Ey

hullān-ı aḥyār, 'azāb-ı kabriñ esbābı bisyārdır. Velākin a'zām-ı esbābı ḥubb-ı dūnyā ve kizb söylemek ve emānetde ḥıyānet itmek ve nemīme ve bedene bevl bulaşdırmaktır. Fe-li-hāzā Ḥātem'ül-enbiyā, 'aleyhi mines-şalāvatu'l-ezka,[145^b]bedene bevl tokundurmakdan ihtiyāt ve ihtirāz ile emr idüp buyurur ki

بدنه بول و...
استنزهوا من البول فإن عامة عذاب القبر منه • وقال ابن عباس رضي الله عنهما
عن النبي صلى الله عليه وسلم بقبرين فقال انهما يعذبان وما يعذبان كبير
أما احدهما كان لا يستنزه من البول • وأما الآخر فكان يمشي بالنميمة • ثم اخذ
جريدة رطبة فشقها بنصفين • ثم غرز في كل قبر واحدة • فقال لعلي بن
العذاب عنهما ما لم يبيا • وفتية ابواليث رحمة الله عليه بوير مشركه • (9)

'Azāb-ı kabirden ḥalāş dört şey'i mülāzemet ile olur. Birisi şalāta müdāvemet ve birisi i'tā'-i şıdka ve birisi tilāvet-i Qur'ān ve birisi daḥı zıkr ü tesbīhe mülāzemetdir ki bunların her biri kabri vāsi' vü münevver ider.

وفي فضائل آية الكرسي قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قرأ آية الكرسي
مرة صرف الله عنه الف مكره من مكره الدنيا والف مكره من مكره
الآخرة أيسر مكره الدنيا الف مرة • وأيسر مكره الآخرة عذاب القبر • (10)

Ammā beyne'l-'ulemā, 'azāb-ı kabirde nice kelimāt vaḥ'a olup her biri kendü kavlini taḥvīyet için bir delīl vü sened itmişlerdir. Pes 'ulemādan ba'zı dir ki meyyitiñ rūḥı dūnyāda olduḡu gibi kabirde daḥı cesede duḥūl ile ḫalkup oturur. Ve su'āl ü ḥesāb rūḥ ile cesede ma'an vaḥ'i olur. Ve ba'zıları daḥı su'āl-i dūne'l-cesed rūḥ içündür diyüp ba'zılar daḥı rūḥ cesediñ sadrına gelince dāhil olur. Ba'zılar daḥı rūḥ-ı meyyitiñ cesediyle kefeni miyānına dāhil olur diyüp muḥtelifü'r-rivāyāt olmuşlardır. Ammā evveli ve aḥiri budur ki mü'min olan şıdka 'azāb-ı kabre i'tikād u ikrār idüp keyfiyyetine iştiḡāl itmeye

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
 يَسْلُطُ عَلَى الْكَافِرِ فِي قَبْرِهُ تِسْعَةٌ وَتَسْعُونَ تَنِينًا كُلُّ تَنِينٍ تِسْعَةٌ رُوسٌ
 يَنْهَشُونَ وَيَلِيعُونَ حَتَّى يَقْوَمَ الْعَمَةُ لَوْ أَنَّ تَنِينًا مِنْهَا لَفُجَّ فِي الْأَرْضِ
 مَا أَنْبَتَتْ خَضَاءً صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

(11) Ah ey müstemi'-i āgāh,

'acebā ol tinnīn nedir? Fehm itdin mi? İmdi fehm itdiñse mü fehme himmet kı1 ki
 Ḥazreti Seyyidü'l-Beşer, [146^a]'aleyhi's-şalvātullah, küffāra olacağ 'azāb-ı
 kabirden haber verüp buyurdular ki 'azāb-ı kabir ki 'iķāb-ı berzahdır. Her bir
 kāfirin üzerine toksān toğuz 'aded ejderhā musallağ olur. Ve her bir ejderhānıñ
 toğuzar başı olur. Ve her birisi cism-i kāfiri ledğ ü les' idüp yevm-i nüşürün
 zuhūruna dek 'azāb iderler. Ve eger ol şu'bānlardan birisi fem-i pür-seminde olan
 rīḥ-i zehr-ālūduğ cüz'ısi vech-i arza nefḥ eylese ebedü'l-ābād zemīnde nebātāt
 bitmezdi.

نباتات بتردی قال الغزالی فی کتاب الاربعین فی اصول الدین
 او من اجاب الله وماله وعقاره وجارتي وفرسه وشيابه تألم بفراقها
 سواء سلبت هذه الاشياء عنه وسلب هو عنده بان حمل الى موضع
 اخر وحيل بينه وبينها فالمرت يسلبك هذه الاشياء ويجوز بينك
 وبينها فيكون عذابك بقدر عشقك لها والموت ينجح بينك وبين الله
 ويقطع عنك هذه الجوارس الشاغلة المشوشة فيكون لذتك في القوم
 على الله تعالى بقدر حجبك له وانسك بذكره ولاجل هذا نهيك وقال
 انا برك الازم فالزم برك واجمع العبارات لعذاب الآخرة قوله
 وحيل بينهم وبين ما يشتهون وللاطلاع الا الشهوة عند مقارنته
 ولا موم الا الشهوة ولكن عند مفارقة المشتهى ولا ينبغي ان تغفل

فمقول انه كان هذا سبب لعذاب القبر فاما في امان منه اذ لا علاج فيه
 ويحل متلع الدنيا فان هذا لا تدركه بالحقيقة ما لم تطرح الدنيا وتخرج عنها
 بالكلية ما حكم من رجل باع جاريته على ظن انه لا علاج تبينه وبينها فلما
 اخذها المشتري اشتعل من قلبه نيران الغواص واحترق بها احتراقا
 ربما القى نغم في الماء والنار ليقتل نفسه ويخلص منها فكذلك
 يكون حالك في القبر في كل ما يتعلق بقلبك من الدنيا ولذلك قال
 اجببا اجببت فانك مفارقة ووراء هذا عذاب اعظم منه
 وهو حسرة المرمان عن القرب من الله تعالى والنظر الى وجه كرم
 وينكشف بالموت عظم قدر ما فات منه وان كان لا يعظم قدر عندك

[146^b]

قل الموت لان الموت سبب لاكتشاف ما لم يكن انكشافه قبله كما ان
 سبب اكتشاف العيب بمثال او غير مثال والنوم اخ الموت
 ولكنه ذو نية بكثير فخذ ان خذ امان يتضا عفا ان على كل ميت كان
 غير الله احب اليه من الله وكان الله بغير الله اكثر من الله بالله
 وهما ضروريان تعرفهما ان عرفت بالحقيقة الروح وبقائه بعد
 وعلايقه وما يضافه بالطبع وما يوافقته اه اى كوشش هو شئ تنووا

(12)

Ah ey gūş-ı hüş-ı şinevâ ve ‘ayn-ı cānı rüşenâ, yine Muḥammed Gāzzālî *İhyâ* ve *Kimyâ* da buyurlar ki ḥubb u dünyâdan hüveydâ olan su‘bân-ı lese‘ân ḥod zât-ı meyyitden ḥâric olmayup belki rūḥ-ı meyyitiñ kesb itdigi şifâtıdır. Zîrâ zıkr olunan ejder ne rūḥ-ı meyyitiñ şifâtından vücûda gelmiş ve ḳable’l-mevt şamîm-i fu‘âdda mütemekkin olmuşidi. Fe-emmâ ğalebe-i şehvet ü hevâ ve istîlâ-yı ḥubb-ı dünyâ dîde-i dili nâ-binâ kıлмаğla ḳable’l-mevt idrâke ḳâdir olmayup ḥaḳîkat-i ḥâl ba‘de’l-mevt zâhir olur.

كفار وبي عن علي رضي الله عنه الكائن تمام اذا ماتوا انتبهوا
 وقال تعالى فكشفنا عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد

(13)

Ve hayyāt-ı mezbūreniñ ‘add-ı ru’esā’ ahlāk-ı zemīme-i külliye şehvāt-ı dünyeviyyeniñ ‘adedi muqābildir, egerçe ahlāk-ı reddiyye keşiredir. Velākin bā-i ‘tibāri’l küllī hūb-ı dünyādan münşa‘ib olan ahlāk-ı zemīme hıkd u ḥased ve riyā vü kibr ve hırş u mekr ve ḥada‘a vü ḥabb, māl u cāh ve buğz u ‘adāvetdir. Ammā toksān toquz ‘adede olan sırrı enşār nūr-ı nübüvvetden ğayrile ma‘lūm ve āşikār olmaz. Ah ey mübtelā-yı bī-çāre, hayyāt-ı mezbūre eger zāt meyyitden ḥāriç olaydı izāle ve inşirāfi taşavvur olunurdu. Ammā inşirāfi nice mutesavverdirki hayye-i mezbūre bi-‘aynihā meyyitin hayātında kendüsiyle olan şifāt reddiyesidir ki ba‘de‘l-mevt şüret-i hayyeye munqalib olur. Ve sūrāhī şamīm-i fu‘ādda olmağla zaḥm-ı nīşī ḥāricde olan les‘-i efā‘iden hezār mertebe-i eşedd olup bu ma‘nā-yı

انما اعلمتكم

(14) ḥadīs-i şerīfi mü’eyyedir. İmdi benim rūḥum,

كلا الواعظون علم اليقين لتزول الحجيم

(15) kerīmesiniñ mefhūmuñ

iz‘ān kılup caḥīmi ‘ayne‘l-yaḳīn görmezden evvel ğayba īmān ile ve nūr-ı ilme‘l-yaḳīn ile bāṭınında ṭaleb kıl ki hayyāt-ı şifāt-ı zemīmeyi izāle ve helāk idüp qabr ve berzah ḥalāş olasin yoḥsa

اليوم تجزي كل نفس بما كتبت لا ظلم اليوم

(16) mūcibince cezā‘-i

a‘māl, qabirde ve āhiretde görölmesi muqarrerdir. Fe-emmā ervāḥ-ı mevti için ḥayr du‘ā ve ba‘zı ḥayrāt idüp şevābını rūḥuna ihdā ile ‘azāb-ı qabriñ taḥfif-i beyānında nice eḥādīs-i şerīfi vārid olmuşdur.

ثُمَّ رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَا مِنْ رَجُلٍ سَلِمَ مَوْتَهُ لِيُقِيمَ
عَلَيْهِ حِكْمَةٌ أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يَشْكُرُونَ بِاللَّهِ إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ قَبِيَّةً
أَيَّ قَبْلِ شَفَاعَتِهِمْ فِي حَقِّهِ • وَفِي فَضَائِلِ آيَةِ الْكُرْسِيِّ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لِمَوْتَةٍ أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْقَبْرِ نُورًا
إِلَى الْمَوْءَبِ أَرْبَعِينَ نَوْرًا وَرَفَعَ كُلَّ وَاحِدٍ دَرَجَةً وَأَعْطَى الْقَارِيَةَ
ثَوَابَ سَبْعِينَ نَبِيًّا وَخَلَقَ فِي كُلِّ حَرْفٍ مَكَالِيمَ يَسْجُدُ لِلَّهِ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

(17)

El-ḥāṣil zikr olunan iḥbār u rivāyātın cümlesi ba'de'l-mevt nefsiñ beḳāsına delâlet itmişdir.

نما قل الغزالي لعكس تقول المشهور عند
أهل العلم أن الإنسان ليعدم بالموت ثم يعاد • وإن عذاب القبر
يكون بليغين • وعقارب • وحيات • وما ذكرته بخلاف ذلك • وأعلم
أن من قال إن الموت معناه العدم فهو محجوب عن حضيض التعبد
ويضاع الاستبصار جميعاً • أما حرمانه عن ذروة الاستبصار فلا يدرك
مالم يستبصر • وأما حرمانه عن الثقل فنفقه من تلاوة الآيات
والأخبار • قال سدي • ولا تحببن الذين قتلوا في سبيل الله
أمواتاً بل أحياء عند ربهم يرزقون • الآية هذا في السعداء • وأما الآية
فقد ناداهم رسول الله صلى الله عليه وسلم • يوم بدر لما قتلوا فكان
يقول يا فلان يذكروا واحداً واحداً من جنابهم فقد وجدت ما وعدتكم

[147^b]

ربي حقا فهل وجدتم ما وعد ربكم حقا فمبين رسول الله وآياته
 وهو ما مات **يقول** الذي **يقول** ما انتم يا محمد **يقول** ما انتم
 كنتم لا يقدر **ون** على الجواب **وقال** صلى الله عليه وسلم **الموت** القيا
 من مات فقد قامت قيامته **واراد** بهذا القيا **المتخرج**
والقيا الكبري **يكون** بعد **والا** خيار في الدلالة **على** القيا
ارواح الموتى **وشعور**ها بما يجري في هذا العالم ايضا **كثيرة** **وقال**
في شرح اسماء الله الحسنى **المسمى** بالمقصد الاقصى **البعث** هو **البعث**
يحيى الخلق **يووم** النشور **ويبعث** في القبور **ويحصل** في الصدور
والبعث هي **الاشاة** الاخرة **ومع** فتهذا الاسم **موقوف** على **ق**

حقيقت البعث **وذلك** من **غمض** المعارف **واكثر** الخلق **مشة**
على قوتها **مجملة** **وتخيلات** مبهمه **وغايتهم** في تخيلهم **ان** الموت
عدم **والبعث** ايجادا **دامت** بعد **عدم** مثل **الاجاد** **والاول** **وظنهم**
ان الموت **عدم** غلط **وظنهم** **ان** الاجاد **الاشاة** مثل **الاجاد** **والاول**
ايضا غلط **فاما** **ظنهم** **ان** الموت **عدم** **فهو** باطل **بل** **القبور** **صحة**
من رياض المنتهى **وحفرة** من حفرة النار **والموت** اما **سعد** **فما**
ليسوا امواتا **بل** احياء **عند** ربهم **يرزقون** **واما** **اشقيا** **وهم** **ايضا**
احياء **ولذلك** ناداهم **رسول** الله **صلى** الله عليه وسلم **في** **قعر** **بئر**

الحديث **والما** **هذه** **الاشاة** **ولت** **ارباب** **البصائر** **على** **الاشاة**
خلق **للأبد** **وانه** **كسبيل** **للعدم** **نعم** **يقطع** **تارة** **تصرفه** **عن** **الحيد**
فيقال **اشاة** **وتارة** **يعاد** **اليه** **تصرفه** **فيقال** **احيه** **وبعث** **اي**
جده **وكشف** **تلك** **الحقيقة** **فما** **لا** **يحتلمه** **هذا** **الكتاب** **واما**
ظنهم **ان** **البعث** **ليس** **لا** **ايجادا** **دا** **ثانيا** **هو** **مثل** **الاجاد** **والاول**
غير **صحيح** **بل** **البعث** **انشاء** **آخر** **لا** **ينسب** **الانشاء** **والاول**
اصلا **وللان** **اشاة** **كثيرة** **وليست** **هي** **اشاة** **ان** **نقط**
ولذلك **قال** **تعالى** **ونشئكم** **فما** **لا** **تعلمون** **ولذلك** **قال** **بخلق**

[148a]

والعلقة وهو من سماء الله خلقا اخو قبايل الله اسرى لغيره
 بل المنطقه نشأة من التراب والعلقة نشأة من النطقه والمصنعة
 نشأة من العلقه والروح نشأة من المصنعة واشرف النشآت
 نشأة الروح بلالته وكونها امران ثانيا قال عند ذلك ثم انشأناه
 خلقا اخر فختار ك الله احسن الجن لغيره هو قال استؤمنك عن الروح
 قل الروح من امر ربي ثم خلق الادراكات الحسية بعد خلق اصل الروح
 نشأة اخرى ثم خلق النفس الذي يظهر لجميع سنين نشأة اخرى
 ثم خلق العقل ثم خلق ربه نشأة اخرى وكل ربه نشأة
 طوره وقد خلقنا اطلاق العلم بانه خاصية الولاية لمن يرزق ملكا
 نشأة اخرى وهو نوع من البصيرة والله تعالى باعش اسرار كانه
 البصيرة يوم النشور وكما انه يعبر ابن المهد فهم حقيقة القيمة
 قبل حصول القيمة ويعبر على المميز فهم حقيقة العقل وما يتكشف
 في طوره من العجائب قبل حصول العقل فكذلك يعبر فهم طور الولاية
 والنبوة في طور العقل فان الولاية طور كمال وراء نشأة العقل
 كما ان العقل طور كمال وراء نشأة القيمة والتميز طور كمال وراء
 نشأة الحواس وكما ان من طابع الكس انكار ما لم يبلغوه ولم ينالوه
 حتى يكتفوا كل واحد يكر ما لم يبلغه ولم يحصل له ولا يؤمن بما غاب عنه
 فمن طابع انكار الولاية وعجيبها هو النبوة وغايتها بل من طابع انكار
 النشأة التأسيسية والحياة الاخيرة لانهم لم يبلغوها بعد ولو عرض
 طور العقل وعالمه وما يظهر فيه من العجائب على المميز لانكره وحده واحال
 وجوده فمن آمن بشيء محال لا يبلغه فقد آمن بالغيب وذلك هو
 مفتاح السعادات وكما ان طور العقل وادراكاته ونشأته يعبر
 من الادراكات التي قبله فكذلك النشأة الاخرى بل بعد فلا يتبع
 ان يعاش النشأة الاخرى بالاولى وهذه النشآت هي اطوار ذات
 واحدة هو مراقبها التي يصعد فيها الى درجات الكمال حتى يقرب الى

[148^b]

التي هي منتهي كل مجال ويكون عند ذلك بين رد وقبول وسجاب ووصول
 فان مثل قوله اعدى العليين والاراد الى اسفل السفلين والمقصود
 ان لا مناسبة بين النشأتين الا من حيث الاسم ومن لم يعرف النشأة
 والبعث لم يعرف اسم البعث وشرح ذلك بطول فلتبني وزنتيب
 حقيقة البعث يرجع الى احياء الموتى بانشاءهم نشأة اخرى والجمل هو
 الموت الاكبر والعدم هو الحيوة الاشرف وقد ذكرنا ذلك في العلم الجليل
 في الكتاب وسماها حيوة وموتها هو من رقى عبر من الجهل الى المعرفة فقد
 نشأة اخرى وحياه حيوة طيبة فان كان للعبء مدخل في افادة الخالق
 العلم ودعاهم الى الله فذلك نوع من الاحياء وهو رتبة الانبياء ومن يرثهم من
 العلماء

(18)

[Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün]

Gel imdi anla bu taqrîr olanı

Lisân-ı keşfe taqrîr olanı

Nedurur naqli anıñ anla ey dost

Ki mümtâz olasıñ ki mağz ile post

Bu esrâr-ı bedî'a ola izhâr

Teraqqî vü tenezzül cümle etvâr

Şıfâtıñ ihtilâfından habîr ol

Me'âniden beşâret bul beşîr ol

Velî ey sâmi'-i esrâr-ı envâr

Sülük aḥvâlidir fehm eyle zinhâr

Şular kim fehm iderler nüş olsun

Ve ger fehm itmeye hāmūş olsun

Bil imdi ey gönül seyrine t̄alib
Bu sırrın keşfine cānile rāgıb

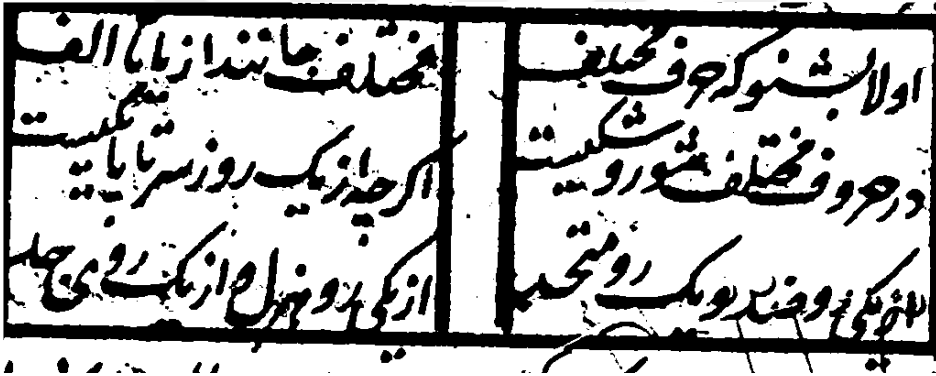
Bu kı̄l ü kı̄āl hāliyle görelim
Sülük idüp bu aḥvālī görelim

İlāhī ‘aql kı̄l gafletden āzād
Ki zevkıle kı̄lalım söze bünyād

Pes ‘ilm-i şerīfe nihān olmaya ki, mecmū‘a-i kevneyn olan insān-ı ‘ulviyyāt ve suflıyyāt miyānında berzah-ı cāmi‘ vaḳı‘ olup min-ḥayşı’l-küllıyye memleket-i insānīde umūr-ı şelāşe vardır ki her biriniñ ‘ālem-i ma‘nāda birer teşahḥuş ve ta‘ayyünleri vardır. Ve umūr-ı mezbūreniñ birisi zāhir ve ikisi ḥafı vü bātındır. Pes maḥfı olan rūḥ ile kı̄albdır ve zāhir olan muḳaddemā zıkr-i rūḥda beyān olunduğı üzere bu hey’et-i mecmū‘adır ki sebep-i kıyām şüret-i dem ve kıyām-ı dem-i ḥarāret ve kıyām-ı ḥarāret-i te’sīrāt-ı ‘ulviyyeden olan ḥayātla olup [149^a] bu neşee-i dünyeviyyede insāniñ zuhūrı ḥakā’ik-i erba‘a ile şābit olmuştur. Evvelā ḥayāt bedendir ki ḥūn ile kā’im olup ḥūn daḥı ağdıyeden ve ḥıss ü hareket beden-i demden ḥuşūle gelmiştir. Ve raḥm-ı māderden dünyāya gelince ve dünyāda āḥir ‘ömre varıca ğızā ile perveriş bulup ḥayvānāt-ı sā‘ire ile bu mertebede beraberdir. Velākin bi-ḳadri-i ḳabiliyyāt her nev‘-i ḥayvāniñ miyānında bir tefāvüt vardır ki bir nev‘de olan ḥāşşa nev‘-i āḥerde yokdur. Ve ḥakıḳat-ı şāniye ḳuvvet-i ‘ulviyyeniñ füyūzātıdır ki cevāriḥ-i insāniyyeden her bir ‘uzvda müstakırr olup insān anıñ ḳuvvetiyle ‘ulviyyāt ile münāsebet ider. Ve ‘ulviyyātından nüzül iden sa‘ādet u şeḳāvet daḥı münāsebet-i mezbūre ile vaḳa‘ olur. Ve t̄alī‘-i itlāk olunan te’sīrāt-ı ‘ulviyye gāh sa‘d ve gāh naḥs olmaḳ iḳtizā ider. Ve te’sīrāt-ı mezbūre egerçe bu ‘ālem kevn ü fesādda mevcūde olan mecmū‘a-i eşyāya sāryedir. Velākin insāniñ ‘ulviyyāt ile münāsebeti cümleden ekmel ü i’tidālī cümle eşyādan etemm ü ecmel olmağla te’sīrāt-ı ‘ulviyyeniñ vücūd u insānīde eşeri daḥı ḥadd-i kemālde olur. Ve ḥakıḳat-i şālişe ‘aḳıldır.

Ammā ‘aql-ı cüz’iyi ‘āmme degil zīrā ‘aql-ı cüz’iniñ za‘f u kuvveti dimāğın saķam u şihhatine mevķūfdur. Pes ‘aqlıdan murād ‘aql-ı müstefād u me‘āddır ki terk-i ‘aql-ı cüz’i idüp müteveccih-i küllī olmağla ‘aql-ı küllī dimişlerdir. Ve haķıķat-ı mezbūreniñ zuhūr-ı küllīsi enbiyā ve rüsül ve vāriş-i ekmel olan evliyā-ı kümmele maħşūş olup haķıķatde ‘aqlen anlardır. Fe-li-hāzā Şeyh-i ‘Attār Muħammed ‘aql-ı küll-dān diger hıç dimişdir. Ve enbiyā vü rüsül ve verese-i kümmel olan hādıyan-ı sübül meded-kānı ‘aql- küll olmağla insān hayvānāt-ı sā‘ireden ‘aql-ı cüz’i ile mümtāz olduğı gibi rüsül vü enbiyā ve kümmel-i evliyā daħı sā‘ir nāsdan mümtāzlardır. Ve vücūd-i insānīde ‘aql-ı küllīñ sebep-i zuhūri şüret ile sīretiniñ birbirine muvāfaķat ile i‘tidālidir. Ekşer nāsın ise sīretleri muħtell ve ğayr-ı şahīhe ve zemāim-i nefsanıyye ile mu‘tell u saķıme olduğıçün tezkiye-i nefis ve taşfiye-i ķalb ve tecelliye-i rüh ile ahlāķ-ı merziyye taşşiline ķadır olmayup ‘aql-ı küllīden bī-behrelerdir. Ve emrāz-ı ķalbiyenin eṭıbbāsı [149^b] enbiyā vü evliyā olmağla mādāmki merzā u saķamā aħķām-ı enbiyāya itā‘at ve tarıķ-i evliyāya mütāba‘at itmeye saķāmet-i ķalbine şihhat u istikāmet huşüle gelmez. Zīrā beyti pür-düdü şem‘-i çerāğ-ı münevver itmeyüp belki keşret-i düd nūr-ı çerāğ setr itdigi gibi nūr-ı beyzādan eşfā olan ziyā-yı hürşid ‘aql-ı küllī daħı terāküm-i zulmāt-ı nefis-i emmāre ve terāküb ü te‘āķub keşāfet-i hevā-yı ṭab‘-ı mükeddere ile ekder u ezlam olan hāne-i dil-i pür-düdü münevver itmez. Mevt ise ebdāna-i ṭārī rüh itse mevtden mücerred-i ‘ārī olup bedenden müfareķat itdikde bāķī ķalır. Ve berzahda ṭamme-i küberāya degin şüret-i müktesebesıyle mer‘i olur. Ve haķıķat-i rābi‘a enbiyā vü aşfiyāya maħşūş olup lisān anın haķıķatini beyān hadd-i imkānda olmaz. Zīrā ol rüh-ı aķdes ve haķıķāt-i ‘ālemdir ki haķıķāt-i Muħammedıyye andan ‘ibāretdir. Ve inzāl-ı kütüb ve bi‘şet-i enbiyā ve irşād-ı evliyā ol haķıķatiniñ küdüretini mişķale-i tevħid ile ķulüb-ı müsta‘dīnden izāle içündür. Pes şaķķāle-pezir hidāyet olmayan nüfūs-ı mükeddere-i zulmāniyye ‘aql-ı küllī ve haķıķat-i insāniyyeden mehcūr olduğıçün berzahda ve haşrde sīretinde olan şūr-ı hayvāniyye meş olınuş **ولم يشأ** (19) āyet-i kerīmesi mā-şadaķ şānı olur. Nice merdūd u memsüh olmasun ki nüfūs mükeddere-i cehele aġziyye-i süfliyye-i ṭab‘iyye ṭalebine müşteġil ve ğidā‘-i ‘ulviyye-i nūrāniyye-i rühāniyye ṭalebinden ğāfil olur. Ve müşteheyāt-ı cismāniyye ifrāt-ı tevaġġul ile ‘ömrleri baṭālet ve cehālet ile hālik ve cem‘-i māl u ṭaleb cāhide münhemik olmağla ulüm-ı

ḥaḳḳıyye idrākine mühtedi olmayup ḥaḳḳı bātıldan fark itmez. Ve gāzab u tehevür ‘ucb u tekebbür ve te‘addī-i vücūdī der-pīş idüp ḥayātı mebdē‘-i vuşul için iken tül-ı emele mebzül kıılır. Ve kuvve-i zā‘ıḳası lezzāt-ı baḳıyye-i tecelliyāt-ı İlāhıyye-i zevḳ idecek iken müstelezzāt dünyā-ı denie ile mütezevvıḳ olur. Ve ‘aḳl-ı şerīf ‘ilm-i bāḳī ve rızḳ-ı ma‘ne ḥuşūlüne vesile iken ticāret-i dünyevī ile ḥasāret-i ebedıyye mübtelā olur. Ve bi’l-cümle tül-ı emel ve baḥl u hırş ve ḥıḳd u ḥased ve ‘ucb u kibr ve gāzab u kızb ve bunun emşāli zemā‘im-i reddıyye [150^a] ictimā‘ ile esfel-i sāfilinde merdūd u mercüm ve rüḥ-ı i‘lāya ‘urücdan maḩrūd ve maḩrüm ḳalur. Ve seyr u ḥareketi ma‘kūs ve menkūs olup her ḳanḳı şıfatı gālib ise anıḳla maḥşür olur. İmdi nev‘-i insānī neşee-i dünyāda olan şüret-i insāniyyede mütteḥid ise sīretleri muḩtelif olduğunu Mevlānā Celāleddin Rūmī, Ḳuddise sırruhu, iḩtilāfāt-ı şüret-i ḥurūf-ı muḩarrıdeye teşbih idüp buyurmuşlar.

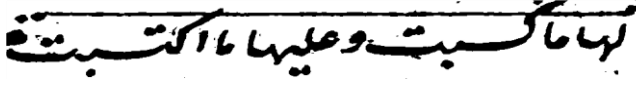

(20)

Ya‘nī evvelā cānla şinevā ol ki ḥaḳḳ-ı muḩtelif yādan elife varınca vāḳı‘ olan iḩtilāfāt gibi muḩtelifetü’ş-şıfāt ve’l-ervāḩdır. Ya‘nī ḥurūf birbirine muḩtelif olup egerçe bir yüzden elifden yāya varınca birdir. Zīrā cümlesi elifden elif daḩı noḳtadan zūḩūr itdigi cihetden mütteḥiddir. Ammā nice yüzden zıdd olup bir yüzden hezl ve bir yüzden ciddidir. Ya‘nī gāḩ olur ki ḥurūf-ı muḩarrıdeden tereküb iden kelimāt-ı melfūza hezl ü mizāḩ ve güftār nā-hem-vār olur. Ve gāḩ olur ki tesbīḩ ve tehlīl ve kelām-ı cemīl u celīl olup cümlesiniḩ terekübü yirmi sekiz ḥurūfdan ve ḥurūf-ı mezbüre elif ve noḳtadan bürüz itmişiken ‘ālem-i keşrāt ve ḥālet-i terekübāt da envā‘ iḩtilāfāt zūḩūra gelüp ḩayyibāt ile tekellüm idenler cennet ve nūra ve ḩabīşāt ile tekellüm idenler caḩīm ve nāra mülḩaḳ olur. Ah ey müstemī‘-i ‘āgāḩ-ı şu‘ā‘-i ḩurşıdden feyezān iden şu‘ā‘āt-ı mütekeşşireniḩ āfitāba olan nisbeti ve tenevvü‘āt-ı müzāḩir ile tenevvü‘ ü ta‘adüdden mücerred olan zāt-ı

hurşīdīn zeccācāt-ı muhtelif ve müte‘addide cilve-ger olan nūr-ı vaḥdāniyü’n-na‘tı gibi ervāḥ-ı müte‘addide daḥı pertev-i eşi‘a-i nūr-ı eḥadiyyet olduklarına nisbet ile müttehīde ve min-ḥaysi‘l-müzāhir muhtelif, müte‘addide olmağa ber-

fehvā-yı (21) ve ber-mā-şadaḳ-ı

[150^b] (22) nüfūs-ı nās berzaḥda

ve ḥaşrde bi-ḥasebi‘l-‘amāl ve‘l-aḥvāl birbirine muhtelif olup lâkin Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā ‘ibādīn ba‘zına hikmeti ve ba‘zına ḳudretī ile mu‘āmele ider. Pes hikmeti ile mu‘āmele buyurduḡı ‘ibādīn dūnyāda olan kesb u ‘amelīniḡ ḥaḳḳıḳati berzaḥda şuver-ı mütenāsibeye münḳalib olup, me‘ānī seyyi‘āt u ḥasenātınıḡ müşāhedesi için şuver-i muhtelif ḥaḳḳ ider. Ve ‘abd-ı kāsib kendü için ihzār olunan şüret-i müktesibeye müntaḳil olur. Meşelā şavm u şalat ve ḥacc u zekāt ve tesbīḥāt u tehlīlāt ve bunun emşālī ḥasenātınıḡ şuver-ı mütenāsibesini müheyyā bulup bir ‘amel-i cemīliniḡ şüretinden bir ‘amel-i cemīl şüret-i ḥasenesi müşāhedātına intīḳālden ḥālī olmaz. Ve dūnyāda iken itdigi a‘māl birbirine mümāsīl veyāḥod ecmel-i aḥlaş olduḡı gibi berzaḥda ma‘āniye olunan şuver u ā‘māl daḥı yā bi-ḫarīḳi‘l mesel yāḥod aḥsen u ecmel olup ḥaḳā‘iḳ-i umūr-ı müktesibe kendüye zuhūrdan ḥālī olmaz. Ve müşāhidi olan şuver-i muktesibenin ḥüsn ü behcet u ziyā ve nūrāniyyeti zalike‘l-‘ilmde olan ictimā‘-i ḥavāḫır ve ḥüsn-i maḳşad-ı zamā‘ir ve ḥulūş-ı niyyet ü ḳadr-i tā‘at ḥasebince olur. Ve hem-çünān ḳubḫ-ı şüret daḥı a‘māl-i seyyi‘e ve aḥlāḳ-ı reddīyede olan tevaḡḡul-ı inhimākına göre mütecessid olur. Meşelā zānī ü şāribü‘l-ḥamra a‘māl-i seyyi‘esinden şuver-ı ḳabḫe ḥaḳḳ olunup zānī için nārdan bir ferc-i müntin mütebeyyin olur. Ve ālet-i zīnā-yı ol ferc-i nāriyye idḫāl idüp ma‘şiyet-i mezbūrede olan iştiḡālī ḥasebince ḥarāret-i nār ve netāne-i rāyiḫa-i murdār ile giriftār-ı nekāl olur. Şāribü‘l-ḥamr için daḥı nārdan ḳadeḫ ve nārdan ḥamr virilüp, mu‘azzib u mu‘āḳab olur. Ve tā‘at ile ma‘şiyet beyninde müzebḫib olan için daḥı gāḫ nūrānī ve gāḫ zulmānī şuver-ı muhtelif ‘arz olunup şuver-ı mezbūreye intīḳālden ḥālī olmaz. Ve bi-tevātürī‘l-infi‘āl ḥaḳā‘iḳ-i umūru şeyen fe-şeyen zāhire ve ḫamme-i kübrā[151^a] eḫad-ı ḫükemīn üzerine bāhire olur. Ey seniyye-i tāb-dār ve dīde-i i‘tibār ḥābda bedīdār olan şuver ve āşār ḥod berzaḥda āşikār olacaḳ aḥvālīn nümūdārı deḡil midir. Meşelā meşāyiḫ-ı ḫarīḳat rū‘yāda rū-nümā olan şüret-i melā‘ike ve ebrār ve

bāğ u bōstān-ı pür-eşcār u ešmār ve gül-i gülzār ve çeşme-sār ve enhār-ı a‘māl-i şāliha ve ‘ulūm-ı dünyeye ve tesbīh u tehlīl ve evrād u ezkār ile ta‘bīr idüp ve bedgirdārlardan biri vākı‘asında ‘aqrēb görse şūret-i baħl ve şīr ü peleng görse ‘ucb u tekebbūr ve dīn ü dünyāsına cāhil ise şūret-i dübb ve zālīm ise haşerāt-ı deniyy, kezzāb ise şa‘leb, müfterī ise cinn ü ‘afārit, ehl-i riyā ve münāfık ise meymūn-ı hātır-āzār, ħubb-ı cāh ve māla giriftār ise mār, lūṭī ise fil, zāni ise cīfe-i murdār, ħarīş ise mūş, ħasūd ise şūret-i cu‘l, şāħib-i ħıkd ise şūret-i gurbe, ħarām u ribā-ħār ise şūret-i ħınzır, esīr-i şehvet ise şūret-i kilāb, ehl-i Ĥaĥķa inkār ve ‘adāveti var ise şūret-i küffār ve Yehūdda rū-nümā olup ve bunuñ emsālī şuver-i ħabīseyi zıkr olunan evşāf-ı seyyi’e ve a‘māl-i fāsıde ile ta‘bīr iderler. Pes berzah daħı buña mümeşşildir. Ammā ol fā‘il-i muħtār ve raħīm ü settār ve celīl ü cebbār Ĥazret-i dād-ār u kird-gār ‘ibādına ħudretiyle mu‘āmele iderse ‘abd-ı mezbūr me‘ānī-i ‘amelinde vaķi‘ olmayup şūret-i ħudret me‘ānīsini müşāhede ider. Meşelā ‘abd-ı ‘aşīniñ ma‘şiyetini maħz-ı keremi ile mağfıret itmekle şūret-i tā‘at şūphesine intıķāl idüp ilā yevmi’s- su‘āl bir şūret-i ħaseneden bir şūret-i ħasene ve yāħod aħsene intıķālden ħālī olmaz. Zīrā ‘amelde nāķiş ise niyyeti ħālīş idi, nazār

نية المؤمن خير من عمله

ise niyyetedir. Kemā ķāle, ‘aleyhi’s-selām,

(23)

Eyvāh ve dirīğ kim şūret-i itā‘at irā‘et iden ‘abd-ı ħavāyet-i ‘ākıbetiñ ezel-i azālde şāħıfe-i ħātımesine ķalem-i ķazā raķamzen-i şeķāvet olmuş ise a‘mālını ħabı idüp nārda olan[151^b] dereķātına göre şuver-i ķabīħe ile ilā-yevmi’l-ħisāb ‘ıķāb olunur. Zīrā a‘māl-i ħulūş u i‘tikād u mağfıret Ĥaĥķa istinād ile olmayup ‘ucb-ı ene’iyyet ve şūret-i tā‘atde ‘ayn-ı ma‘şiyet idi. Zīrā ber-feħvā-yı

أَنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَعَمَلِكُمْ بَلْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ

(24)

i‘tibār

niyyetedir. ‘Amel-i ħod ber-mā-şadaķ

أَنَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

(25)

şıdķ-ı

niyyet ile maķbūldür. Fe-li-hāzā

بِحَسْرَتِكُمْ عَلَى نِيَّاتِكُمْ

(26)

vārid olmuşdur.

Ĥuşūşā ‘ucb ile olan tā‘at ķabüle ķarīn olmaz. Nice ķabūl olsun ki ‘ucb-ı ma‘şiyet-i kebīredir.

كما قال عليه السلام ثلاث
 اذا ظن انه تحسن ونظر رجل الى بشرين منصور وهو يطيل المصاوة
 وكين العبادة فخر فرغ قال لا يغرنك ما اوتيت مني فاني ابا ليس
 عبد الله الا فسنه ثم صار الى ما صار اليه روى ابو يعلى عن ابن عمر
 عن النبي صلى الله عليه وسلم سياتي على الناس زمان يصلي في المسجد
 منهم الف رجل وزيادة لا يكون فيهم مؤمن يفعل الله ما يشاء ويحكم
 ما يريد وماركب بظلام للعبيد

(27)

İlahî ucb u ena'niyyetden sen şakla! Şefiü'l-müznibîn Hâtemü'n-nebiyyîn
 Muhammedü'l-Muştafâ, 'aleyhi's-şalat ve's-selâm, hürmetine bu 'abd-i 'aşîleri
 mazhar-ı 'inäyet-i ezeliyye olan 'ibād-ı merhūmeden kıl ve itmedüğümüz hayrı
 itmiş yerine tut. Ve ma'şiyetimizi āb-ı mağfiretinle maḥv idüp maḥz-ı faẓl u
 rahmetinle fā'at yerine geçür. Āmîn Yārabe'l-'ālemîn ey müstemi'-i āgāh! Hâzret-
 i Allāh berzaḥda bir kavm daḥı buyurmuşdur ki berzaḥda sākin olurlar. Ve
 berzaḥda 'ömr geçürürler, anlar ne dünyādan ve ne ahirdendir. Velākin halk
 olundukları aşl u muḥtedin[152^a] ittiḥādına binā'en ehl-i āhirete mülḥak olurlar.
 Pes ḳable'l-mevt her kimiñ rūḥāniyyeti anlar ile mücāneset itdise bade'l-mevt
 daḥı mücāneset ider. Meşelā vatanından gitdin ve diyar-ı āhire sefer iden şol kese
 beñzer ki varduğı şehrde bir kavme muḳarın olur ki muḳaddemā āşinā olmağla
 diyār-ı ğurbetde daḥı kemāl-i ülfet ve birbiriyle şöḥbet iderler hem-çünin
 mücāvırān-i belde-i berzaḥ daḥı ḳable'l-mevt kendülere muvānis ü mücānis olan
 ervāḥ ile ba'de'l-mevt ins-i ülfet idüp eger feraḥ ve eger teraḥda mā'iyet
 gösterirler. Fe-emmā şol kimesnelerin ervāḥı ki anlar ile dünyāda iken münāsebet
 ve mücāneset itmeye, ba'de'l-mevt daḥı muvāneset idemeyüp belki her birini
 kendüye ğayz u ğazab ile görüp müstevḥiş olurlar. Ve herbiri sebab-i 'azāb u
 'iḳāb olacaḳ şüver-i kabīḥ-i müḥiş ile mer'ī olmağla kemāl mertebe nefret-i 'acibe
 ḥuşüle gelür. Ammā ne fā'ide ḥalāşa imkān olmaz. Ne ḥüb sözdür.

Nazım

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fa'lün]

Çılmadın tevbe yıkılırsa ḥişār

Çaldun ol gördükleriyle hār u zār

Yok hişārın kim kaçuban giresin
Başını ‘aqlını bir dem diresin

Tevbe kıl eyyāma çün yokdur şebāt
Ger iki ‘ālemde isterseñ necāt

Bu haberler kim işitdiñ āşikār
Hoş naşihātdir unutma zinhār

Ah ey yār-ı vefādār hāb-ı gāfletden bīdār olup dīde-i i‘tibār ile nazar kılsañ şarīh u āşikār olur ki dünyā u āhiret ve berzah u kıyāmet vücūd eħaddir. Meşelā bi-hasebi’l-farz bir dā’ire gibidir ki beyne’l-kavseyni fāşıl-ı i‘tibār olunan hıtt-ı mefrūz-ı berzah ve nışfi dünyā ve nışfi āhiretdir. Ve seniñ ‘aynıñ olan şol eniyyetiñ ki hālā dünyāda anıñla mevcūdsun berzahda ve āhiretde dañı anıñla kâ’imsin velākin mā-beynde tefāvūt budur ki umūr-ı dünyeviyye ihtiyāriyye ve umūr-ı berzahıyye zarūrıyyedir. Zīrā umūr-ı berzahıyye dünyāya mebnıyye olup umūr-ı uhreviyye dañı umūr-ı berzahıyyeye mebnıyye ve zarūrıyyedir. İmdi zıkr olunan nikāt-ı kemā-hiye bilmek ve aħvāl-i berzah ve āhireti dīde-i haķīkat ile[152^b] görmek dilersen min-hayşī’l-bātin mücellā-yı tecelli-i ħazret-i eħadiyyet ve min-hayşī’z-zāhir nüşha-i cāmi‘-i dünyā ve āhiret, a’nī vāriş-i ekmel-i haķīkat-ı Muhammediyye olan mürşid-i tarīķ-i müstakīm-i hidāyetiñ dāmen-i maħabbetine peyveste-dest irādet olup ħulūş-ı niyyet ile edā‘-i merāsım-i ri‘āyet-i ħızmet-i tarīķat kıl ki vücūdda sārıye olan esrār-ı eħadiyyet-i meşhūduñ olup beyne’l-vücüb ve’l-ımkān berzah fāşıl olan kesrāt-ı ta‘ayyünātı ve eczā’-ı muħdeşātı kam‘ u ikāle itdiğıñ hālde min-hayşī’l-cem‘ Haķka ‘ibādet nokta-i nihāyeti nokta-i bidāyete ittişāl ile maķbūl-i ħazret ve mes‘ūd-ı dünyā vü āhiret olasıñ, ey dil-i şad-pāre ve sīne-i pür-yāre ol celīl ü cebbār ve fā‘il-i muħtārın irādet-i ezeliyye ve meşıyyet-i evveliyyesi kudret-i şamile-i sermediyyesiyle mevcūd itdiğı her birine birer isti‘dād u kâbiliyyet ‘atıyye idüp hıç biriniñ każā ve kadere muħālefete tākati olmayup dilerse ihyā, dilerse imāte dilerse icād, dilerse i‘dām, dilerse aħz-ı

intikām dilerse lütf u in‘ām ider, kendüne im‘ān-ı nazar it ki ‘adem olmak havfından nice lertzān iseñ ‘adem dağı sencileyin Haqqdan lertzān idügin iz‘ān kııl ve sen kendün bī-ihtiyār-i mevt-i ıztırārī ile cānib-i ‘ademe nice revān olursuñ ‘ademe dağı emr-i kün ile fermān olunduğda bī-ihtiyār cānib-i vücūda pāyān olur. İmdi haşr-ı ervāh maa’l-ecsād emr-i muhaqqak idügin iz‘ān kıılup reyb ü gümānda olmayasıñ ki bu cihān-ı fānīye gelmekden murād-ı hayāt-ı ebedī olan muḥabbet-i Rabbāniyye ḥuşūlīdir. Sen ise gāfil olup alayış-i dünyāsını ibkā’ ider vehmi ile dünyānıñ māl u cāhına gönül bağlamış ve müzahrefātına boyanmışsın ve aşlā mevt ve ‘ademi istemeyüp mevti tezekkür itseler keder virme diyü redd idersin. Ber-fehvā-yı

الذی جمع مالا وعدده یحب ان ماله اخذوه (28) māl u cāh seni dünyāda muḥalled ider. Ḥusbānile cān çekişe çekişe ebvāb-ı ehl-i dünyāya zillet ile mülāzemet idüp cem‘i mālā yilersen ve bu kadar yük aqcem [153^a] ve bu kadar biñ altunum vardır. diyü eyyām u sā‘ati ḥesāb ile geçürüp ve emlāk u ‘aḳārātdan uşānmayup dünyāyı cümleten virseler kanā‘at gelmeyüp bir kerre ‘aşkla Allāh dimekle kādīr olmayup maqşūd u ma‘būdun cāh u riyāset olur.

اقبال ابو العیاس السیرى عطاء الحق للمؤمن نوحا وكرامة
 واستدراجا فما ابقا عليك فهو كرامة وما ازال عنك تبين ان
 استدراج (29) Ammā çi fā‘ide bir gün melekü’l-mevt dürlü dürlü miñnet eyleye, rūhı bedenden nez‘ idüp tobraqdan gayrı ile toymayacak göz emlāk u erzāka ḥasret ile gidüp ḥalka olan cevr ve eziyyetiñ ‘uḳūbetiñ görür.

Şi‘r

لم تشتر الدين بالدينيا ولم تسم	فيا خسارة نفس تجارته
بمن له الغنم ببيع وني سلم	ومن بيع اجلا منه لعاجله
كشكر خوار يست ازجان	بمركه جو عشق خدای حسن
دوست درایت حیات نمازون	حکیمت بیچاره کندن سوم

(30)

İmdi nez'-i cān cānib-i mevte gelmege ve āb-ı hayāt muḥabbeti nūş itmemeğdir. Ve āb-ı hayāt 'ışk-ı nūş iden ölmez mi dırsen "Ölen ḥayvāndır 'āşık-ılar ölmez".

İmdi benim rūḥum

المؤمنون لا يموتون بل ينقلون من جوار الفناء الى دار البقا (31)

vefkince mü'minler ölmez ve Ḥakk, Sübhānehu ve Te'ālā, ecsād-ı enbiyā ve aşfiyāyı arz-ı ekmele itmege ḥarām idüp anlarıñ ecsād-ı tāhireleri ilā-yevmi'l-kıyām tar-i zinde turur.

الحق قال عليه السلام ان اندعروا جرحوا جرحنا على الارض ان تطعم منها شيئا (32)

Kezālik li-vechillāh ḳatli fi sebīli'llāh olan şühedānıñ ve evliyānıñ daḥı cesedleri çürimez ve evliyā, aşfiyānıñ cesedleri pūşide olmamaga sebep budur ki nūr-ı ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyeden ḳalblerine leme'ān iden muḥabbet-i İllāhīyye anlarıñ zāhir ü bātınlarına bir vechle eşer iderler ki cemi' urūḳ u zāvārib ve ḥaşşāşa vu a'zālarına feyezān idüp evrāk-ı verde gül-ābıñ sereyāni gibi evliyānıñ daḥı cism-i laḳıfleri ḥubb-ı Ḥüdā ile memlū olmadıḳ bir seri-mū ḳalmaz ve bu devlete nā'il olan āşıkān-ı İllāhī ve meczūbān-ı Rabbānī şüret-i beşerde[153^b] melek ve maḥz-ı nūr olup cismi me'kül-i türāb olmaḳdan ḥalāş olur. Ve kezālik ta'āmına ḥarām ve şübhelü şey ḥalt itmeyüp ḥelāl-i şırf tenāvul iden etḳiyā ve nefsin-i ihtisābla mizān-ı şerā'atde vezn iden aşfiyānıñ daḥı cesedleri çürimez.

تكملة روضة المطهر في النباهة مشرفوها المليون

المحتسب كما تبين في مدروان مات لم يرد اي لم ياكل الدود
كما قال الشيخ الربيع عبد الوهاب الشرايفي في كتابه المسمى بالمواعظ
فيها يذكر في الشيخ نور الدين الشونفي هو في جدى الشيخ علي قدس
اما الشيخ نور الدين فنزلت قبره بعد سنة وتسعة أشهر فوجدته طريا
كما وضعناه وكنيت رأيت له رؤيا قبل ان يموت وذلك اني سمعت
قالا يقول من اراد ان يزور النبي صلى الله عليه وسلم فليزره في المدحمة السوفية
عند الشيخ نور الدين فخصيت اليه فوجدت على بابها الاول ابا هريرة
وعلى الباب الثاني المقداد بن اسود وعلى الباب الثالث علي بن ابي طالب
رضي الله عنهم فقلت بلطام علي ابن رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لي
جاس على التحت داخل تلك الخنوة فوقف علي بابها فوجدت الشيخ نور الدين
هو الجاس فقلت له ابن رسول الله صلى الله عليه وسلم ففتن فخرجت يطلب
عليه السلام فظفر له وجهه عليه السلام في وجه الشيخ نور الدين فزال النور وتشنج
وجهه الشيخ نور الدين الى اصابع رجله فحق الشونفي وظهر رسول الله عليه السلام
فسلمت عليه فقصت هذه الرواية على الشيخ فقال ولدي سررت في عمري كلمة
مثل هذه الرواية قال ان صح مناك يا ولدي لا يبلى جسد فكان الامر كما ذكرناه
واما جدى الشيخ علي رضي الله عنه فكان يبالغ في الورع ويقول من احكم اكل الحلال
الضر لم يبل جده وكان لا ياكل قط طعام احد من شايخ البلاد ولا طعام
قاص ولا طعام مشرب ولا طعام احد لا يتورع وكان لا ياكل فراخ حمام
الا براج خلاكلها من فرخ الكسرة فلما مات والدي دفنوا خاوية بعد احدى وعشرين
سنة فوجدوه طريا كما وضعناه هكذا اخبرني الذي دفن والدي اما

خلق را دو دیده در خاک و محاسن : مسجد کمان فارزند در آب حیات (34)[154^a]

Mazmūnunca nūr-ı taḫvā ve muḥabbetden bī-behre olan ‘avāmıñ dīde-i fu’ādları bī-nūr olmağla bu ḥāl-i istib‘ād iderler. Ve āb-ı ḥayāt ḥubb-ı Gird-gārı meczūbān-ı İlāhīyi evşāf-ı beşeriyyeden ‘ārī kıluḫ ba‘de’l-fenā beḳā-i Ḥaḳḳla ḥayāt-ı ebedī bulduklarına i’tiḳād itmezler. Ümīddir ki iḫvān-ı pāk-nihād şahīḫi’l-i’tiḳād olup sa’y u icthād ile dīde-i fu’āda taḫşīl-i isti’dād ideler.

[Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün]

Eyâ laṭīf-i zamāne eyâ ḥalāş-ı zāt
İşit bu sözlerimi tā bulasın anda necāt
Şerī‘at emrini mürşid idin ṭarīḳate gir
Kim ol ṭarīḳat-ile sen içesin āb-ı ḥayāt
Ḥaḳīḳat ehli olursuñ görine her ne ki var
Demiñde ma‘rifetiñde buluna biñ ḥasenāt

Bu gün düriş öziñiçün eyü ‘amel idegör
Yarın ki ma‘rekelerde behişt ola ‘araşāt

Bu gün bu dār-ı fenā bir nefes-durur biliñüz
Bu bir nefesde kıliñ şad hezār şavm u şalāt

Seni diri ṭutanı yaḥşı bilgil ey ‘āşık
Ki her nefesde kıliñ anca şükr ü Kadr u Berāt

Resül-ı Seyyid-i Kevneyn ki mü’mine āyinedir
Bu mü’mīn āyinesinde göründi cümle şifāt

Beḳā elinden irişdik fenāda ‘ilm oḳudık
Bu ‘ilmle öziņi bildik ‘ömrine berekāt

Ḥazer ııl aņla seni sen öziņi bilmekiçün
şakın ki cennet içün olmasun yerin derekāt

Ḳaçan ki ıatlı idesin nefsinı oda atasın
İriře āyet-i fenzūr döne ḥayāta memāt

Düriş bu ma‘rifetiņ ḥırıasına cem‘ olagör
Dağıлма dört yaņa ‘āřık ki ıandasın heyhāt

Götürdi perdeyi ol çünki ‘ıřıdan itdi zuhūr
Yetürdi nūr-ı tecellī sürüldi çün zulmāt

Hezār teşne göņüller sözümden ala zülāl
Berıyye içre ıalanlar içeler āb-ı ḥayāt

Dilimden irdi ıalemden döküldi kāğıdadır
Dizildi cümle leṭāif cevāhir oldu berāt

Bu ıatre-i baır-i ḥaıııat sözini dürc idicek
Ki bir daıııada biņ dürlü göstere ḥalevāt

Bu ma‘rifet bu ḥaıııat ṭarııat oldu tamām
řerī‘at emri içün vir Muḥammede řalavāt

اللهم سيدي
ومولاي ان عذبتني فاناسحق لذلك وان رحمتني فانت الجدير بالرحمة
لنهننبا الهالك محقت اركان العقوة مني فلا قوة ولا حول وقويت بسطوة

[154^b]

قوة قدرتك يا ذا الطول فارحم السنة طال ما اشتغلت عنك بلغظها وعلوها
 استغرت اللحم في عاجل حظها وعيوننا كرت في حياض الشهوات
 يلحظها ونفوسنا غفدت فلم توفظنا زواج الهيبه بوغظها جعلت
 على العفة وانت الكريم وليست الاعضاء توب المعصية وانت
 التواب الرحيم يا رحيم يا غفار من لي اذا اعضت بوجهك عني
 ومن المسامح اذا اخذتني بما صدر مني فارحم ذلة عبد لا يرد عن رب
 راد ولا يصد عنه المنضوع بين يدي حضرته كما صد اليك انبياء الاقفا
 ولديك بسط الكف الاعتذار حاشاك ان ترد بها خائبة وانت الغني
 وترهنت فخر ابن فضلك ان ترجعها صفا وانت الملح ان كانت الرعدة
 لاهل الطاعة فمن لسوهم او السخط لاهل المعصية فمن غيرك مولاهم
 اسالك ان تحيي قلبي بنور معرفتك وتملاء سري بتجليات ذكرك

(35)

İlāhî, Raḥîm ü Raḥmân sensin ki püşende-i ḥaṭâsin ve bir Kerîm ü Sübhânsin ki idrâk-i ḥalkdan cüdâsin. Ey vehhâb-ı zü'l-'atâ, bir dil-i şeydâ vir ki 'aşkıñla cânı fedâ kılalım ve bir himmet-i 'âlî vir ki ol cihânıñ kâr-sâzı olalım, bir taqva-yı rüzî kııl ki dünyâdan beri olalım, bir cezbe-i Raḥmânî-i erzânî buyur ki kayd-ı hestîden âzâd olalım, bir qâdem-i şâbitü's-şıdıq vir ki râh-ı râstdan sürçmeyelim, bir dîde-i bînâ-ı müyesser it ki ḥubb-ı câh çâhına düşmeyelim, dest-gîr ol ki senden özge dest-gîrimiz yok, bizi qâbul it ki ğayrı melca' u mencâmız yok. Ey Hakîm ü 'Alîm sen ta'lîm it ki şerî'ati bilelim, sen telkîn it ki âdâb-ı tarîkati ri'âyet idelim, kanâ'at-ı 'inâyet buyur ki tama'dan beri olalım, ebvâb-ı fazl u iḥsânıñ güşâde kııl ki daqq-ı ebvâb-ı aġyâr itmeyelim, 'ayn-ı vaḥdet-i bîn vir ki ğayrı görmeyelim; derdlü gönüller dermânı sensin, yoḥsa ma'lûlâtdan şifa gelmez; fettâḥ-ı müşkilât sensin, yoḥsa muqayyed ü besteden hîçbir kâr güşâda olmaz. İlāhî cânımızda kendü şafâñı ve qalbimize kendü hevânı vir. El-ḥâşıl

ما را آن ده که ما را آن به مگذر ما را بکه و... [155^a] Rubā'ī (36)

بارب دل خلق را بر حمت جان	دروهم را بصباری در مان ده
من بنده ندانم که چه می باید خواست	داننده تو نیست هر آنچه بخت بر آن ده

[XI]

Faşl-ı Sānī: Der-Ḳıyāmü's-Sā'ati ve Nefh-i Şur ve Haşr-ı Ecsād Ma'al-ervāh ve Aḥvāl-i 'Araşāt ve Cehennem ve Ḥavf ve Cennet ü Recā, Vüs'at-ı Raḥmet-i Ḥūdā

İmdi benim rūḥum, selef-i şālihîniñ tarîk-i Ḥaḳḳda olan reviş ve izāle-i şıfat-ı zemîme bâbında kûşîşleri ma'lûm olduise sen daḥı 'ākîbet endîşi ile şimden şonra nefis ü hevâ ve ḥubb-ı mâ-sivâ ile mağşûş olmayup taḃ'-ı işr-i enbiyâ ve sâlik-i

râh-ı aşfiyâ olmağičün ber-vefḳ-i **هاسببوا قبل ان تحاسبوا** (1) nefsiñi ihtisâb idüp mişkât-ı riyâzât 'âcile-yi ihtiyâr ve 'uḳûbât-ı âcileden ictinâb kılasın ki tāmme-i kübrâda 'uḳûbet-i 'uzemâya giriftâr olmayasın. Zîrâ

و جازاء السبيبة مثله (2) vefḳince rü'yet-i cezâ-i a'mâl-ı emr-i muḳarrer olduğunda 'inde'l-mü'minîn-i eşkâl yokdur. Ve kıyâmetin envâ'ı üçdür. Bir nev'iyi kıyâmet-i şugrâdır ki herkesiñ mevtille olan ḳahr u fenâsı kendüye kıyâmet olur.

كأما قال عليه السلام من مات فقد قامت قيامته (3)

Ve bir nev'iyi kıyâmet-i vasatdır ki inde nefhi's-şûri'l-evvel muḳaddeme-i kübrâdan olan kıyâmetdir ki cemî' nâsiñ ervāhı def'aten vâhideten ve füc'eten ḳabz olunup âsumân u zemîn ve mâ fi-hâ olan cemî' eşyâ hâlik ü fânî olur.

يخافون كما ينظرون إلا صبغة واحدة تأخذهم وهم يخضون • وقال تعالى وتقع في الصور فصرعون فموتوا
ومر في الارض الامن شاء الله (4) ve kıyâmet-i kübrâ oldur ki

وإذا نفع في الصور فاذا هم من الاجداث يتسلمون (5)

fehvā-yı kerīmesi mūcibince ervāh-ı evvelīn ü āhirīn şūr-ı İsrāfīlden hūrūc ve bedenlū bedenlerine vülūc itdikle küffār u münāfikīn ve ‘iṣyānda mūnhemikīn

قالوا يا ويلنا من بعثنا من حرقرة (6) ve mü'minīn ü

هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون (7) dirler.

Emr-i İlahī intizār ile asmāna nazar [155^b] ve yā mevlā diyü ‘arṣa-i ‘arāṣāta giderler.

كما قال تعالى ان كان يستجيب الا صيحة واحدة
فاذا هم جميع لذيئهم محضون ولا تظلم نفس شيئا ولا تجزون
تعاونون بئس حق جمل وعلم ان الساعة آتية أكاد أخفيها لتجزى كل نفس

kaavl-i kerīmi ile vukū’, kıyāmeti taḥkīk idüp lākin vaqt-i mecī’ini ihfā’ buyurmuşdur. Fe-emmā ḳable’l-vukū’ı’s-sā’ate Ḥāzret-i Faḥr-ı ‘Ālem, ṣalla’līlāhu aleyhi ve sellemden, eşrāt-ı sā’atden nice emārāt u ‘alāmāt rivāyet olunmuşdur ki vaqtiḡ ḳurb-ı mecī’ine anlar ile istidlāl olunur.

[XII]

Der-Zikr-i Eşrāt-ı Sā’ate

كما روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ان من شراط الامة ان يربح
العلم ويكثر لليل ويكثر الزنا ويكثر شرب الخمر ويقتل الرجال
ويكثر النساء حتى يكون كخمين احواءة القيم الواحد وعن النبي
صلى الله عليه وسلم اذا اخذ الفوق دولا والامانة مغمنا والركوة مغرما
وتعلم لغير دين واطاع الرجل احواءة وعق امة وادنى اى حرب
صدقة واقصى اى احواءة وظهرت الاصوات في المساجد
وساد القبيلة فاسقم وكان زعيم القوم ارذلهم وكرم الرجل مخالفة
شبه وظهرت القينات اى الاماء المغنيات والمعازف وحج
الات الكهو واللعب وشربت الخمر ولعن اخوها الامة لولائها
فارتقبوا عند ذلك بيا حراء اى شديده وزلزله وخسفا وقذفا

ابي مطر السوء والبرد • وآيات متتابع كنظام قطع سلكه • وروى الطبر
 في الكبير عن ابي الدنيا • وابن العباس عن ابي موسى • لا تقوم الامة حتى يجعل
 كتاب الله عارا • ويكون الاسلام غريبا • وحتى تبدوا الشخاين الناس
 وحتى ينقص العلم • ويتقارب الزمان • وينقص عمر البشر • وينقص
 السنون والثمرات • وتؤتمن التهام • وتتم الامناء • ويصدق الكاذب
 ويكذب الصادق • ويكثر الهج • وحتى تبني الغرف فتتاول • وحتى تحرن
 ذوات الاولاد • وتفرح العواقر • ويظهر البغي والخذو الشح • ويهلك الناس

[156^a]

وكثرة الكذب • ويقال الصدق • حتى يختلف الامور بين الكاس ويتبع
الهوى • ويقضي بالظن • وكثرة المطر • ويقال البر • ويقضي العلم عينا •
ويغيبن الحسن فيصا • ويكون الولد غيظا • والشاة قيطا • وحتى يجر الفشا
وتروي الارض بيا • وتقوم الخطبا • بالكذب فيجعلون حتى لشرا امتي •
فمن صدقتم بذلك • ورضي به لم يرح راحة الجنة • وعن حذيفة بن اسيد
الغفاري رضي الله عنه • قال اذا طلع النبي عليه السلام • ونحن نتذكاره
فما نذكره • قالوا ان ذكر الساعة • قال انها لن تقوم حتى تروا قبلها
عشر آيات • فذكر الدخان • والرجال • والداية • وطولع الشمس من مغربها •
وزول عيسى بن مريم • وياخروج • وثلاثة خسوف • خسفا بالشرق •
وخسفا بالمغرب • وخسفا بجزيرة العرب • واخذ ذلك نار يخرج من بين
تطير الكاس المحترق • ومن اشراط الساعة خروج الدجال • وان يكون
جنة تعون سياره • وبنار عن يمينه • وانه مكتوب بين عينيه هذا الكافر بالله
وان يعطش الخسوف • ويجوعون حتى لا يجدوا من كل اوم مشربا الا عند
هذا الملعون • وان كل من آمن بيسق من نائه • ويطعم من طعامه •
ومن اكل من ذلك او شرب منه لا يفلح ابدا • ولقد يدخل المؤمن به الجنة
ومن دخل به الجنة اقلها الله عليه نار • وانه يدخل من الايمان به نار •
ومن دخل نار اقلها الله كبره • وانه في الكس من يأكل من الخشيش
الجزيرة الى الري فبعه كذا الضر • ثم انزل الله تعا عيسى عليه السلام • فاذا رآه
اللعين ذهب كما يذوب السنج في الماء • وفيه عيسى بالحرية فيعقله •

ومن اشراط الساعة خروج دابة الارض قال الله تعالى واذا وقع القول
 عليهم اخرجنا لهم دابة من الارض تكلمهم يعني تنبئهم بحقيقة ما وعدناهم
 من البعث والنشور والجنة والنار ان الناس كانوا باياتها لما يوقنون
 فلا جل ذلك اخرجنا لهم تلك الدابة ليعلموا انما قادرون على كل شيء
 فيوقنون بما يعدهم وبما تخبرهم به تلك الدابة فيخرج كل من يرجع الى الحق
 ويوقن بما اخبر به تعالى ومن اشراط الساعة ظهورها جوج وما جوج في الاطر

[156]

لا يعرفون معروفا ولا ينكرون منكرا فيتمثل لهم الشيطان فيقول
 الاستحيون فيقولون فماذا امرنا فيأمرهم بعبادة الاوثان وهم
 في ذلك دار رزقهم حسبي حسبي ثم ينفخ في الصور فلا يسمع الا
 لبيته ورفعت لبيته قالوا من سيمع رجل بلوط حوض ابيه فيصيح فيصيح
 الناس ثم يرسل الله مطرا كأنه الطل فتنبئت مقرا اجساد الناس ثم
 ينفخ في اخرى فاذا هم قيام ينظرون ثم يقال يا ايها الناس اذكروا اليوم
 وقفوهم انهم مسئولون ثم يقال اخرجوا بعث النار فيقال من كم فيقال
 من كل الف تسعمائة وتسعة وتسعون قال فذاك يوم يجعل فيه الولدان
 شيئا هو ذلك يوم يكشف عن ساق واخرج مسلم عن ابن جود رضي الله
 عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا تقوم الساعة الا على شرار الناس وفي مسلم
 عن عبد بن حميد وفي الترمذي عن انس لا تقوم الساعة حتى لا يقالغ الاثر
 الله الله وروى ابن حبان عن عبد بن حميد لا تقوم الساعة على احد
 يقول لا اله الا الله وعن ابن عباس لا تقوم الساعة حتى ترضخ رؤس
 اقوام بكواكب من السماء باستحلامهم عمل قوم لوط واخرج لحد وابوداود
 والنسائي عن اوس بن اوس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال
 ان من افضل ايامكم يوم الجمعة فيه خلق ادم وفيه قبض وفيه نعت الصو

حتى يلكوا ما فيها كلبون الثمار ويشربون البهار ثم يرسل الله عليهم في ليلة واحدة
 النعت فيموتون عن اخم فحينئذ يكثر الزرع وينبع الماصل وتطيب الثمار
 ويحمد الملك الجبار وهو اخرج مسلم عن ابن عمر قال قال رسول الله عليه السلام
 يخرج الدجال في امته فيكث اربعين لا ادرى اربعين يوماً او اربعين
 شهراً واربعين عاماً فيبعث الله عيسى بن مريم كأنه عمرة بن
 فيطلبه فيهلكه ثم يكث الناس سبع سنين ليس بين اثنين عداوة
 ثم يرسل الله ريحا باردة من قبل الشام فلا يبقى على وجه الارض احد في طلبه
 مثقال ذرة من خير او ايمان الا قبضته حتى لو ان احدكم دخل في كبد جبل
 لدخلته عليه حتى يقبضه فيبقى شرار الناس في حفرة الطير واحلام السباع

[157^a]

وفي المصنعة واخرج ابو داود عن ابي هريرة رضي الله عنه مرفوعاً ما من
 الا وهي مصبحة يوم الجمعة من حين تصبح حتى تطلع الشمس شفقا من الساعة
 الا الجح والاس و اخرج ابن ماجه عن ابي امامة بن عبد المنذر قال قال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من ملك مقرب ولا سماء ولا ارض ولا رياح
 ولا جبال ولا بحر الا هم يشفقن من يوم الجمعة وروى سعد بن منصور
 عن مجاهد عن النبي عليه السلام قال اذا كان يوم الجمعة فرج البروج
 وما خلق الله من شيء الا الا انسان واخرج الفريابي في اية ما ينظرون
 الآية واحدة قال تقوم الساعة والناس في اسواقهم يتبايعون
 وندعون

الثياب ويكلبون اللقح وفي حوايجهم فلا يستطيعون توصية ولا إلى
 يرجعون وروى عن زبير بن العوام قال ان الساعة تقوم والرجل يدع
 التوسل والرجل يلب الناقة ثم رام فلا يستطيعون توصية الا به ورح
 النبي صلى الله عليه وسلم قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لتقوم الساعة
 وقد نشر الرجلان ثوبهما بينهما فلا يتبايعانه ولا يطويانه ولتقوم
 الساعة وهو مليط حوضه فلا يسقي فيه ولتقوم الساعة وقد انصرت
 نبلين نعجه فلا يطويه ولتقوم الساعة وقد رفع اكلته الى فيه فلا يطعمها

(1)

[XIII]

Der-Zikr-i Şūr ve Nefḥ-i Şūr ve Zelzele ve Helāk-i Zevā en-Nüfūs

روى ابن مسعود وطول الصور كهيئة القرن يتفخ فيه ون
 ابن منبه قال خلق الله الصور من لؤلؤ بيضاء في صفاء الزجاجة
 ثم قال للعرض هذا الصور فتعلق به ثم قال كن فكان اسرافيل فامر
 ان يأخذ الصور فاخذه وبه ثقب بعد كل روح مخلوقه وليس
 منفوسة الا يخرج روحان من ثقب واحد وفي سبط الصور كوة كما
 السماء والارض و اسرافيل واضع فده على تلك الكوة ثم قال له الرب
 قد وكلت بالصور فانت للنفخة وللصيحة فدخل اسرافيل في مقدم
 فادخل رجله اليمنى تحت العرش وقدم اليسرى ولم يطرف لم خلق الله
 ينظر ما يؤمر به وروى عن ابي هريرة رضي الله عنه انه قال حدثنا

[157^b]

رسول الله صلى الله عليه وسلم من اعدا فرج من خلق السموات والارض خلق
الصورة فاعطاه اسرافيل فهو واضعه على فيه شاخص بصرة على الكرش تنظر
متى يؤمر فتدبت يا رسول الله ما الصورة قال القرن قدنت كيف هوه قال عظيم
ان عظم دارق فيه كعرض السماء والارض فينفخ فيه ثلث نفحات الاولى نفخة الفرغ
والثانية نفخة الصنق والثالثة نفخة القيام لرب العالمين فيامر الله اسرافيل
بالنفخة الاولى فيقول انفخ نفخة الفرغ فينفخ فينفخ فينفخ اهل السماء والارض
الامن شاء الله فيامره فيهدا ويطلبها ولا يفتر وهي التي يقول الله وما
هو لاء الا صيحة واحدة ما لها من فواق فيسبح الله الجبال فتتزم كالسحاب

فتكون سراباً وترتج الأرض بأهلها رجاها فتكون كالسفنينة الموقوفة في البحر
 تضربها الامواج وكما لقنديل المعاقن بالكرش ترتج الامواج وهي التي يقول
 الله يوم ترجف الارض تتبعها الرادفة فتميد الارض كما سكت على ظهرها
 فتذبل المراضع وتضع الحوامل وتشب الولدان وتظلم الساطين باربعة
 من الفزع حتى تأتي الاقطار فتلقاها الملائكة فتضرب وجوهها بجمع
 ويولي الكسب مدبرين ينادي بعضهم بعضه وهو الذي يقول الله يوم التناد
 فينماهم على ذلك تصدعت الارض فانصدعت من قطر القطر فزأوا عظاماً
 ثم نظروا الى السماء فاذا هو كالمهل ثم انشقت فانتشرت بنجومها وانخسفت
 شمسه وقرها وقال صلى الله عليه وسلم والاموات يومئذ لا يعلمون

بشئ من ذلك قلت يا رسول الله فمن استثنى الله في قوله الامن شاء الله
 قال اولئك الشهداء وانما يصل الفزع الى الاحياء وهم احياء عند ربهم
 يرزقون وقام الله فزع ذلك اليوم وهو عذاب يعثبه الله على شرار
 خلقه يقول الله يا ايها الكسب اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شئ عظيم
 يوم ترونها بكل مرصعة عما ارضعت وتضع كل ذات حمل حملها وترى الناس
 سكارى وما هم بسكارى ولكن عذاب الله شديد فيمكثون ذلك
 ماشاء الله ثم يأمر الله اسرافيل فينفخ نفخة الصعق فيصعق اهل السموات
 والارض الامن شاء الله فيقول ملك الموت قد مات اهل السماء والارض

[158^a]

الامن شئت فيقول الله وهو اعلم فمن بقى فيقول اى رب بعيت انت
 الحق الذي لا تموت وبعيت حملة الكرشي وبقى جبريل وميكائيل وبقيت انا
 فيقول الله فليمت جبريل وميكائيل فميتا ثم يأتي ملك الموت الى الجبار
 فيقول قد مات جبرائيل وميكائيل فيقول الله تعال فتمت حملة الكرشي
 وبارك الله الكرشي فيقبض الصور من اسرافيل ثم يأتي ملك الموت الى الجبار
 فيقول قد مات حملة عرشك فيقول وهو اعلم فمن بقى فيقول بقيت الحق
 لا يموت وبقيت انه فيقول انت ادانت خلق من خلق خلقتك لما رايت
 فميت فيقول الله الم لا الله الواحد الاحد طوى السماء والارض كطوى السجل

للكتاب وقال أنا الجبار لمن الملك اليوم ثم مات فلما يجيب احد ثم يقول
 لئن كنت قد اذوا احد القهار الى اخر الحديث هو اخرج النحاس في معا القرآن
 عن ابن مسعود رضي الله عنه ان ذلك يقع بعد الشراء ورجح القرطبي
 الاقول وقال ابن حجر ويكن الجمع بان ذلك يقع مرتين وقيل انه يقول في الجنة
 فيجيبه اهل الجنة بعد الواحد القهار (1)

Ah ey müstemi'-i āgāh, dīde-i pūr-intibāh Ḥazret-i Allāh, Celle celālūhu, feza'-yi ekber ve kıyāmet-i 'uzemā-yı kırān-ı 'azīmde taşrīhen ve te'kīden nice āyāt-ı beyyināt ile beyān-ı ḥabīb-i Resūl-i aḥiri'z-zamān, 'aleyhi'ş-şalāvātu'l-lāhi'r-Raḥmān, eḥādīs-i keşīre ile tibyān buyurup lā-maḥālete muḥakkaku'l- vukū'dır. Ve şekk ü gümānda olanlar muṭlak kāfirdir. Ve zıkr olunan eḥādīs-i mervīyye-i Nebeviyye ve āyāt-ı Qurā'niyye feḥvāsınca nefḥ-i evvel ü şāni ile mecmū'-i ecrām-ı semāvāt ve ecsām-ı 'āliyāt u sāfilāt ve tamām 'ayān-ı mevcūdāt-ı müntefī müstehlik olduğdan sonra cemī' aḥvāl-i zāhir ü bātından müntefī olan mecmū'-ı a'yān-ı devre-i zımniyye-i ḥafıyyeden ba'de'l- intikāl nefḥa-i şālīşe ile tekrār zāhire olup sü'edā'-i kemāllerine lāyık derecāt-ı cennāte nā'il ve eşkiyā-seyyi'elerine göre derekāt-ı 'uḳūbete dāḥil olur. Ve ḥālet-i mezbūreye kıyāmet-i 'uzemā ta'bīr iderler. Ammā zenādīk ü dehriyye ve ḥükemā-yı ṭabī'iyye ve ḡayr-ı zıkr olunan rüz-şümārı inkār idüp kāfir olmuşlardır. Velākin anları daḥı kendü 'aḳıllarına göre ilzām u tebkīt ve eflāk-ı ḳadīmdir. Fenātārı olmaz didiklerini [158^b] redd ü tezyīf için kendü lisānları üzere vukū'-ı kıyāmeti işbāt u taḥḳīk itmişlerdir. Ve işbāt budur ki çünki meşıyyet-i İllāhiyye vukū'-ı tāmme-i kübrāya ta'alluḳ eyleye bi-irādeti'llāh Te'ālā kırānāt-ı 'ulvīyye burūc-i işnā 'aşerden müselles-i nāriyyeden olan ḥamel ve esed burclarında kırān idüp ve ol ḥinde kevkeb-i merīḥ ḳalb-i esedde bulunmaḡla bi-kudreti'llāh Te'ālā 'ālemde bir āteş-i 'azīm zāhir olur ki zamān-ı ṭūfān-ı Nūḥda 'ālem-i ḡarḳ-āb olduğı gibi ol zamān daḥı cihān ve cihāniyān müstaḡraḳ-ı nār-ı suzān olup rüy-ı zemīnde mevcūd u müteneffisden ḥiç şey ḳalmayıp cümlesi helāk olur. Pes istilā-yı āteş-i mühlük-i nüfūs oldise bu daḥı mümkündür ki şiddet-i ḥarāret-i nārdan kürre-i ḥāk taḥlīl ile āb ola ḥükemā ḥod ḥākk-ı taḥlīl ile āb ve 'anāşır-ı sā'ire birbirine müteḥavvil

olduğun nice delâil ile işbât itmişlerdir. Pes çünkü nâr-ı muhrika mefrata-i ‘âlemi ihâta eyleye, zemîn-i âteşte kaynayup ve cibâl-i rāsiyāt bi-külliyetihā eriyüp cümlesi āba mütebeddil olur. Çünkü harāret-i nār ifrāt ile āba işr eyleye, āb-ı harāret-i nār ile āmīhte olup havāya ‘urūc ider. Ve havāda harāret-i nārdan yübüset galebe itmekle havā dağı nār-ı şırf olur. Zīrā ‘anāşırdan her kınkı āhere galebe itse anı kendü ṭab‘ına cezb ider. Ya ‘nī ruṭūbet-i yübüset gālibe olduğda ḥāk ṭab‘-ı āb ve harāret ruṭūbete gālīb olduğda havā ṭab‘-ı āteş kabūl ider. Ve çünkü āteş kendü ḥayyīzine ‘urūc eyleye elṭaf olur. Ve leṭāfeti ziyāde olduğda ṭabāyi‘-i sâ‘ireye dağı ‘urūc itdirüp ittiḥād-ı tām ve leṭāfet-i etemm ile eflākla münāsebet ḥāşıl olur. Ve hem-çünān her bir felek çünkü leṭāfet-i galebe eyleye mā-fevkinde olan felek ile münāsebet-i tām ḥuşūle gelüp nefis ile ‘aql-ı küllī cevher-i vāḥid oldukları gibi bu üslūb üzere mecmūa‘-yı eflāk cevher-i vāḥid olup ber-feḥvā-yı

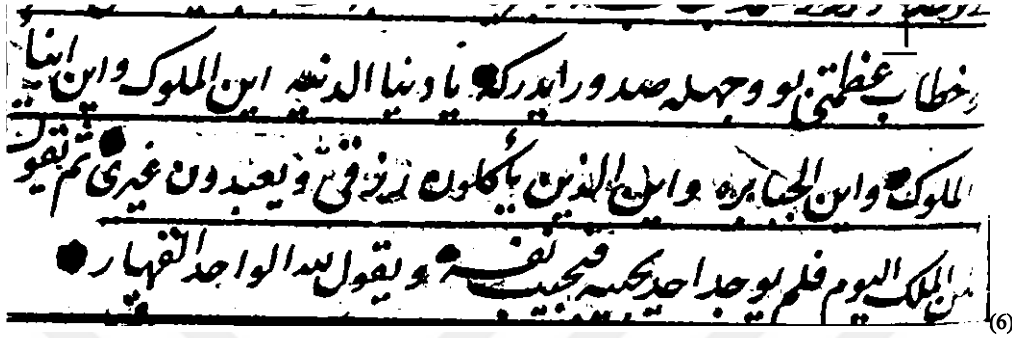
والسّموات مطويات بيمينه (2) ‘ālem-i ḡaybu’l-ḡuyūbda maḥfī olmağla

وكل شيء باكل الا وجهه (3) ḥükmi āşikār, [159^a] **وكان الله ولم يكن معه شيء** (4)

emrī be-dīdār olur. El-ḥāşıl gerek bu vechle ve gerek ḡayrı vechle icād u i‘dām yed-i ḡudret ve ḡabz-ı meşiyetinde olan fā‘il-i muḥtār ve ḡādir ü cebbār, mevcūd-ı ma‘dūm ve ma‘dūm-ı mevcūd kılip rüz-şümārda evvelīn ü āḡirīni icād u izḡār ve muṭī‘ları cennet-i dīdāra ve ‘āşileri nāra idḡāl ider. Āmennā ve şaddaḡnā bi’l-īmān ve’l iḡrār,

<p>که بر کلی عالمی پادشاهی نمیری و همه پیش تو میرند که شاه آشکارا و نهانی شدم در گوی تو مسکین و پادشاه که من جو فضل تو چیزی ندانم خداوندانم و عالمی تو که دارم در عنایت زاری بخاشی این کناه یا ندانم که اولی و ز ما حیران باند</p>	<p>تو شاه کنی چیزی که خوا تو شاه همه در تو آسیرند تو شاه هستی زینبیکه مانع و از رایگان کردی تو پادشاه بفضل تو بخش و در جهانم بران حکمی که کردی عالمی تو بروز عشرم بخش بیکبار بسی رحمت کنی یوم القیامه بخت اینست که کن ندانم</p>
--	---

Ah ey şinevâ-yı āgâh, vech-i arzda zü-ḥayât olan āmme-i mevcūdâtın ervâhı emr-i Ḥaḳḳ ile melek'ül-mevt kabz idüp cihāniyân ma'dûm u fânî olup şaḥîfe-i 'âlemde hîç eḥadîş nām u nişānı ḳalmadıḳdan sonra ol vāḥid-i vāḥid ve ferd ü şamed cenāb-ı 'azze ve kibriyâ senden cihān-ı bî-beḳāya nidā-yı celālet, ḥiṭāb-ı 'azameti bu vechle şudūr ider ki

[Fe'ûlün / fe'ûlün / fe'ûlün / fe'ûl]

Ḳanı ṭāk-ı Kisrâ ḳanı zer-i niṭāk

Ḳanı şāhı anuḡ ne ḳaşru ne ṭāk

Ḳanı ḳaşr-ı Ḳayşer ḳanı cām-ı cem

Ḳanı resm-i Rüstem ḳanı nām u ḡam

Yıḳılmış sarāyı ḡarāb u ḡarāb

Sarāy issi olmuş türāb u türāb

Bu kez ṭoprāk oldı be-küllî hebā

Bu kez āḡiret geldi uş merḡabā[159^b]

Bulunmaz biregim meded eyleye

Başına gelenleri redd eyleye

Dirīḡā ḳanı göz kim idrāk ide

Göre anı kim 'aḳlı derrāk ide

Göñül virmeye dūnyanın cāhına

Ki zīrā düşer şoḡ ucı çāhına

Yiter loğma hırka bir içim şarāb

Qalanı ider zīrā anuñ serāb

Helāline vardır haqīkat-i hisāb

Harāmına olur ki ‘azāb u ‘ikāb

Ah el-ḥazirū'l-ḥazir, ey gāfil-i bī-ḥaber, ol rūz-ı pūr-ḥaṭar bir yevm-i ‘arz-ı ekberdir ki eger saġir eger kebīr eger ġanī eger faqīr kesb itdiġi a‘mālden qalīl ü keşir ve naqīr ü kıtmīr su‘āl u ḥesāb olunup herkes mücazat-ı lāyıkasın görür. ‘Acabā ol kevnī fakr ile ḥavf ider misin? Vay saña, eger ol vaqt hevl-nākdan zehre-çāk olmazsın zīrā mü‘min olan lā-cerem-i ḥā’if olur. Nice ḥavf itmesün ki

و خافون ان كنتم مؤمنين (7) Ḥaqq Sübhānehu ve Te‘ālā kullarım eger mü‘minler iseñüz benim ‘azāb u ‘ikāb ve su‘āl ü ḥesābımdan ḥavf idünüz diyü emr idüp ‘ibād-ı mü‘minin üzerine ḥavf itmegi vācib kılmışdır. Zīrā ‘abd-i mü‘min Ḥaqqı bilür ve Ḥaqqı bilen Ḥaqqdan qorqar.

من عبادة العلماء هو قال صلى الله عليه وسلم انما اعلمكم بابئنا و ابئنا له
اخشيتة (8)

Pes Ḥaqq Sübhānehu ve Te‘ālāda eşedd-i ḥavf ile qorqanlar enbiyā ve evliyā ve ehl-i başiret olan ‘ulemādır. Ve aḥz ü ‘uqūbet-i İlāhīden emīn olup qorqmayanlar şol aġbiyā vü cūhelā ve ḥumekā vu ġafilāndır ki mülāḥaza-i sābıka ve fikr-i ḥātīmeden ‘urālardır. Ve ‘azamet ü celāl-i İlāhī fitnedən bī-behrelerdir.

ابو عثمان اهل ولاية الله ثلثة اصناف الانبياء والملائكة والصدوقين
قال الله تعا في الانبياء يدعوننا رغبا ورهبا وكانوا لنا خاشعين وقال
في الملائكة يخافون ربهم من فوقهم ويفعلون ما يؤمرون وقال في الصديقين
ويخشون ربهم ويخافون سوء العذاب وروى عن النبي صلى الله عليه وسلم
قال عليه السلام ما جاني جبريل قط الا وهو يريد خوفا من النار وقيل
لما ظهر على ابيس ما ظهر طفق جبرئيل ومكاشف عليهما السلام يبكيان

[160^a]

قاوحى الله تعا اليهما ما لهما يبكيان قال ايرب ما تأمن بكر فقال الله تعا
بهذا كونوا لا انا مكرى وقيل لما خلق الله النار طارت افئدة الملائكة
عن اماكنها فلما خلق نبوا دم عادت وكان ازيز قلب ابراهيم عليه السلام
يسمع في الصلوة من مسيرة ميل ويقع داود عليه السلام اربعين يوما
ساجدا لا يرفع راسه حتى نبت المعى من دمعه وقال ابو بكر الصديق
رضي الله عنه لطائر ليتني مشكك يا بطائر ولم اخلق هو قال عروذت الى الدنيا
ذبحني لطفه وقال ابن مسعود يا ليتني كنت رمادا هو قال ابو ذر ووددت
لو اني شجرة تعضد وقالت عائشة رضي الله عنها لو اني كنت نسيانيا

Mervîdir ki bir gün havâriyyûn ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm’dan, ilm-i ekberi ta‘rîf ricâ itdiler. Hâzret-i ‘İsâ buyurdular ki ‘ilm-i ekber üç şeyden ‘ibâretdir. Birisi havfun mina’llâhi birisi hubbu’llâh ve birisi rızâ, ve Yahyâ bin Mu‘âz buyururlar ki ‘ibâdetiñ ziyneti havf ve havfiñ ‘alâmeti kâsr-ı emeldir. Ve Ebû Hâfş buyururlar ki havf kûlûb-ı mü’minde bir siracdırki hayrdan ve şerden kâlbde her ne varsa anıñla görünür

او عن ابن مسعود رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

رأس الحكمة مخافة الله • وقال يحيى بن معاذ • كيف اخافك وانت
 كريم • وكيف لا اخافك وانت عزيز • وقال فضيل من خاف الله كل
 وقال ابو الحسن النوري الخائف يهرب من ربه الى ربه • وسئل الجنيد
 عن الخوف • فقال توقع العقوبة مع مجازي الانفس • وقال سفيان اصل الطاعة
 الخوف • والرجاء • والمحبة • وعلاوة الخوف ترك المحارم • وعلاوة الرجاء
 الرغبة في الطاعة • وعلاوة المحبة الشوق والانابة • وقال ذو النون دلالة الخوف
 للمرب • ودلالة الرجاء الطيب • ودلالة المحبة طه الخفاف • وقال
 بن منبه علاوة الخوف طاعة الله • ومن يعين الله ثم يزعم انه يخاف الله فقد
 وقال سهل بن عبد الله الناس كلهم مواتي الا العلماء • والعلماء كلهم نيام
 الا الخائفون • والخائفون كلهم في القنوط الا الراجون • والراجون كلهم في الغرور
 الا المحبون • والمحبون هم الموترون الله في كل حال • وقال ابو طالب الكعب في توبة

[160^b]

روي ان عليا رضي الله عنه قال لبعض الخائفين وقد اناه قلبه واحمر وجهه الخوف
 الى القنوط ما اصارك الى ارضي فقال ذنوبي العظيمة فقال ويحك ان رحمة
 اعظم من ذنوبك فقال ان ذنوبي اعظم ان كيف ما شئ فقال ان قنوطك من رحمة
 اعظم من ذنوبك والخوف جنود من جنود الله عز وجل قد يستخرج من قلوب
 والعابدين طلائع استخراج الرجاء يستحيل له القنوط المزاوة بنهايات الزهد
 وحقائق التوبة وشدة المراقبة وقد يفعل الله عز وجل جميع ذلك باهل
 والمحبة في مقامات الرجاء يستخرج منه الكرم والحياء والوفاء والحي والكرما
 الخوف من الخائفين • وقال بعض الغارفين من عبد الله بالخوف دون الرجاء
 غرق في بحر الافكار • ومن عبد الله تعالى بالرجاء دون الخوف تاه في مغاور
 ومن عبد الله بالخوف والرجاء استقام في محجة الاذكار

(10)

Ve Ebū ‘Alī Dekāk tahkik ider ki ma‘nā-yı havfda üç meretebe vardır; biri havfdır ki şart-1 imāndandır.

وَمَا كَفَرْنَا بِكَ | **وَخَافُونَ أَنْ كَتُمُوا مَوْنِي** (11) ve biri haşyetdir ki şart-1 ‘ilmdendir. Kemā kâle’llāhu Te‘ālā:

أَنَا بَحِشِي إِلَهُ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ | (12) ve biri heybetdir ki şart-1

ma‘rifetdendir. Kemā kâle’llāhu Te‘ālā **وَيُحَذِرُكُمْ أَنْ تَقْسُوا** (13) Pes

‘ukūbetden havf, maḳām-ı nefis ve meretebe-i gıybetdedir. Ve mekrden havf, maḳām-ı ḳalb ve meretebe-i huḳūrdadır. Ammā maḳām-ı sır ve müşāhedede havf-ı heybet ve iclāl olur. Zīrā ıḳşā-yı derecāt-ı havf ki heybet ü iclāldır, eḳaşş-ı havāşşa muhtaşşdır.

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا رَبُّنَا | **رَضَاكَ وَالْجَنَّةَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِهَا** (14)

İlahī, bizim ḫācetde eksügümüz yok, seniḳ rahmetde bizim günāhda eksügümüz yok, seniḳ maḡfiretde; İlahī feza‘-yı ekber ve pür-ḫaḫarda olan ḡam u ḡuşşalardan sen āzād idüp

إِلَّا أَنْتَ يَا رَبُّنَا | **رَضَاكَ وَالْجَنَّةَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِهَا** (15)

‘ināyetine mazḫar olan ḳullarıḳdan it; İlahī redd idüp nāra sürersen ‘adl seniḳdir, ḫasret ü nedāmet bize İlahī ḳabūl eyledik faḫl u iḫşān seniḳdir, devlet ü sa‘ādet bize,

Nazm

[Fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün]

Bende işi dā’imā ‘işyān olur

Ḫaḳḳa lāyık ‘afv ile ḡufrān olur

Ger cihān ḫaḳḳına ḡufrān eylese

Baḫr-i cūdundan ne noḳşān eyleye

Lutfu çokdur kullara 'afvı 'imād

Eyledim ben kavle lutfı i'timād[161^a]

[XIV]

Der-Zıkr-i Meks-i Ervāh Mevt-i Der-Miyān-ı Nefhateyn ve Der-Zıkr-i Nefha-i
Ba's ve Der-İhyā-i Mevt-i Ma'a'l-Ecsād

İlm-i şerīfe hafī olmaya ki zelzele ve şayha ile cemī' nūfūs helāk olduğdan sonra
vech-i arz hālī turup aslā ve kaṭ'ā rūy-ı zemīnde zī-rūhdan bir şey kalmaz.

کما اخرج ابن المبارک من سنن الحسن مابین النخعتین اربعون سنة لا ولي
يميت الله بها كل حي والاخي يحيى بها كل ميت واخرج الشيخان عن ابن بركة
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم مابین النخعتين اربعون قالوا يا ابا هريرة
اربعون يوما قال ابيت قالوا اربعون شهرا قال ابيت قالوا اربعون عاما
قال ابيت ثم نزل الله من السماء ماء فقتلوا من كان نبت البقر والاشجار
شئ الا يبلى الا عظاما واحدا وهو عجب الذنب ومن يركب الحاق يوم القيمة
قال القرطبي قد ورد في طريق اخر ان بين النخعتين اربعين عاما وهو قول ابى هريرة
ابن عوفية تاويله الاول معناه امتنع من بيان ذلك وتفسيره وهو على
كان عنده علم من ذلك سمعه من رسول الله صلى الله عليه وسلم والله اعلم
ابيت ان اسأل النبي عليه السلام عن ذلك وهو على هذا لم يكن عنده علم والاول
اظهر وانما لم يبينه لانه لا ضرورة اليه واخرج ابن جرير عن قتادة قال كانوا يرون
انها اربعون سنة نحو اخرج ابن ابي خاتم عن ابن عباس قال سئل ادم من اجاب
من ماء فيما بين الصحتين ومقدار ما بينهما اربعون عاما فينبت كل خلق بل
من انسان او طير او دابة ولو مر عليهم ما عرفهم قبل ذلك لعرفهم قبل ذلك لعرفهم
على وجه الارض قد نبتوا ثم يرسل الريح فتفوح بالاجساد فذلك قول الله
واذا النفوس زوجت

(1)

Ah müstemi‘-i āgāh, imāte için olan nāfiḥ-i nefḥa-i ūlā ile ba‘ṣ u ihyā için olan nāfiḥ-i nefḥa-i uḥrāda Ḥāzret-i ḥāce-i kā‘ināt, ‘aleyhi ekmeli’t-taḥiyāt’dan, rivāyet olunan ba‘zī eḥādīs-i šerīfe feḥvāsınca ta‘addud-i vüçūd nāfiḥ-i iktizā itmekle İmām Süyūṭī *Bürūru’s-Sāfire fī Umūri’l-Āḥire* nām kitabında irād itmiş ki.

يراد ايشك • قال القبطي قال علماؤنا الامم مجتمعون على ان الذي ينفتح في الصور
اسرافيل واخرج البزاز والحاكم عن ابي سعيد الخدري عن النبي صلى الله عليه وسلم

[161^b]

قال من صباح الا وملك ان موكلان بالصور ينتظران متى يؤمران واخرج
ابن ماجه والبخاري عن ابي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
ان صاحب الصور بايديها قرصان ملاحظان النظر متى يؤمران واخرج احمد
بسند رجاله ثقا ستخرج بهم مرآة قال الناقدان في السماء الثانية رأس
احدهما بالمشرق ورجلاه بالمغرب او قال رأس احدهما بالمغرب ورجلاه
بالمشرق ينتظران متى يؤمران ان ينفتح في الصور فينفتح واخرجه الحاكم من
ابن عمر وبلاشك قال القبطي هذه الاحاديث تدل على ان مع اسرافيل
ملك اخر فعل له قرنا اخر ينفتح فيه قلت با هو مصرح في حديث ابن ماجه عن ابي سعيد
واخرج الطبراني في الاوسط بسند حسن عن عبد الله بن الحرث قال كنت عند
رضي الله عنه وعندهما كعب الخير فذكر اسرافيل فقالت عايشة اخبرني اسرافيل
قال كعب عنكم العلم قالت اجل فاخبرني قال له اربعة اجنحة جناحان في اليمين
وجناح قد تسربل به وجناح على كاهله والقلم على اذنه فاذا نزل الوحي كتب القلم
ثم درست الملائكة وملك الصور على احدى ركبتيه هو قد نصب للاخرى فاعلم
الصور منظر ظهره وقد اذرا رأى اسرافيل ضم جناحيه ان ينفتح في الصور فقالت
عايشة رضي الله عنه هكذا سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ابن حجر هذا
يدل على ان النافع غير اسرافيل فليصير على انه ينفتح النفخة الاولى اذ اراى اسرافيل
ضم جناحيه ثم ينفتح اسرافيل النفخة الثانية وهي نفخة البعث وروى ابن حجر

رضى الله عنه عن النبي عليه السلام ويبدل الله الأرض غير الأرض والسموات
 فيسطرها ويسيطنها ويمدها مدا لاديم لا تزي فيها عوجا ولا امتع ثم زجر الله الخاق
 زجرة واحدة فاذا هم في هذه المبدلة في مثل ما كانوا فيه من الاول من كان في بطنها
 كان في بطنها من كان على ظهرها كان على ظهرها ثم نزل الله عليهم ماء من حيث
 ثم يأمر الله الاجساد ان تنبت كنبات الطراثيث او كنبات البقل حتى
 اذا تكاملت اجسادهم فكنفت كما كانت قال الله ليحيى حملة عرشى فحيون ويا
 اسرافيل ان ينفخ نفخة البعث فينفخ نفخة البعث فتخرج الارواح كانها النحل
 قد ملأت باين السماء والارض فيقول الله عز وجل وعزته وجلاله ليجمعن كل

[162^a]

روح الى جسده فتدخل الارواح في الارض الى الاجساد فتدخل الى الحياث
 ثم تمشي في الاجساد وشمى السم في اللذيع ثم تنشق الارض عنكم وانا اول من تنشق
 عنه الارض فخرجون والى يومئذ ساء ما يسطرون الى الله الحياث

ان جلود وان عظام رختة	فارسا كشته غبارا كنجمة
حمله ارندا نوحه سوى وجوه	در قامت هم شكور وهم عنود

(3)

Ey tālib-i ḥayāt-ı ebedī ve ragbet-i sa‘ādet-i sermedi, ‘āşıkān-ı Sübhānī ve ‘ārifān-ı Rabbānī ḳabl-i ḳıyāmü’s- sâ‘ate nār-ı cezebāt-ı Haḳḳ ile cülūd-ı ḥücüb-i nefsanıyye ve ‘izām-ı evşāf-ı beşeriyyelerin maḥv idüp nefh-i rūḥ-ı izāfī ve feyz-i şıfāt-ı Rabbāniyye ile beḳā ba‘de’l-fenā devletine nā’il olup ser-i ḥaşırñ müşāhedesiyle fārisān-ı meydān u ḥadeş oldukları gibi ṫämme-i kübrāda daḥı çürimiş tenler ve dağılmış toz olmuş üstüḥānlar yerlü yerine gelüp kemā-kān ḥayāt-ı cāvidānlar ‘arşa-i ‘araşātdan fārisān-ı gubār-engīz olup eger mü‘min-i şekür eger kāfir-i ‘anūd mevt ve ‘ademden müteveccih-i ḥayāt u vücūd olurlar. Kemā ḳāle Te‘ālā

اولم ير الانسان انا خلقناه من نطفة فلماذا يخصر بنفسه موهبتنا
 مثلا وليس خلقه قال من يحيى العظام وهى برميم قلن بحسبنا الذى انشاها
 اول مرة وهو بكل خلق عليم تهوى ان كعب بن خلف اتى النبي عليه السلام
 بعظم بال يقترب منه هو قال اترى ان ابني يحيى هذا بعد ارم فقال عليه السلام
 انتم وايضاحك ويذخلك النار خذلت

Ey müstemi' kâbil-i i'tibâr, huşûş sebep olmayup 'umûm lafza olduğı uşûl-i fıkhdâ hod müşebbetdir. Bu takdîrce münkir-i haşr ecsâd ma'a'l-ervâh olanlar eger Übey Bin Hâlef ve eger ol meşrebde olan nâ-haleflerin haşrde olan istib'âdlarını redd ü ibtâl için buyurur ki 'acabâ münkir-i haşr olan kâfirler kendü hâllerini fikr idüp görmezler mi ki biz 'azamet ü şân ve kudret-i tâmmemizile insânı eḥasse-i eşyâdan ve sūrâh-ı bevlden çıkan mâ'-i mehîn halk idüp rahm-ı mâderde nuḫfeden 'alaḫa ve 'alaḫdan mużġa ve mużġadan heykel-i insânî ve şûret-i şahşiyesini halk idüp[162^b] ve kisve-i beşeriyet gidürüp turân ba'de turin mużîk-i rahîmden cây-ı vest'a-ı dünyâya ihrâc eyledik ve dünyâda hûn ile pür olan pistân-ı mâder ü dâyeden leben-i şebhâ halk idüp aña ġidâ kıldık ve bundan mâ-'adâ 'aql u fehm ü iz'ân ve sem' ü başar u cân ile sarây-ı vücûdunu tezeyyün idüp kabz u batş ve kuvvet-i meşy ü hareket erzânî buyurduk. Pes 'ademden vücûda ve nuḫfeden merâtib-i mezbûre şühûduna dek bu vechle terbiye itmişiken şimdi bizimle huşûmet ider. Ve ı'zâm-ı remîmi eliyle oġup toz idüp Haḫḫ Te'âlâ bu çürimiş toz olmuş üstühânı nice halk ider diyü istib'âd u inkâr ile bize mesel-i darb ider. Ve ne şeyden halk olunduġun ferâmûş idüp tefekkür itmez. Hâbîbim ol kâfirin istib'âdı hâtır-ı şerîfine elem virmesün bizim cânımızdan Übey Bin Hâlef ve ol şıfat ile muttaşif olan kâfir-i nâ haleflere iblâġ-ı risâlet idüp diger ol cülûd-ı rihte 'ızâm-ı remîme ve pusîdeyi ol kâdir ü cebbâr ve fâ'il-i muhtâr ihyâ ider ki insân şey-i mezkûr degil iken evvel merrede anı inşâ ve icâd buyurdu. Ve ol kâdir-i muhtâr keyfiyyet-i halka 'alîm bir şâni'-i mübdi'-i kadîdir ki meşâriḫ u meġâribde perîşân olan eczâ-i müteferrikanın ba'zını ebdân-ı sibâ' ve ba'zını havâss-ı tuşûrdan ve bi'l-cümle baḫr u berden cem' ve halk idüp yevm-i ba'sda

rūhlarını bedenlerine i'āde ider. Ve mü'minleri cennete iṣāl, küffarı dūzaḥa idhāl ider. Ey kāfir-i bed-nihādlar, ḳudret-i Ḥaḳḳı nice inkār idersiz ki ber-feḥvā-yı

الذی جعلکم من الشجر الاخضر تاراً فاذا انتم منه توقدون (5)

beyniñizde isti'māl itdiginiz merḥ ü 'afār ismi ile ma'rūf olan şecer-i aḥḳardan sizin için nār icād ḳılup ol şeceri birbirine sürdikde ol dirāḥt-ı āb-dārdan nār bedīdār olur. Ve āteş yaḳup ṭabḥ-ı aṭ'ime-i me'kel ve iş'al-i meşā'il idersiz. Ey münkir-i lā-ya'ḳıl, iḥyā-ı mevtāyı nice istib'ād idersiz ki

ليس الذي خلق السموات والارض بقادر على ان يخلق مثلهم بل هو الخلاق العليم (6)

feḥvā-yı kerīmi üzere ol Ḳādir-i bī-Ḷün degilmidir ki semāvāt ve arzı 'ademden vücūda getürdü ol Ḥayy-ı Ḳayyūm bir Ḳādir ve Deyümdür ki semāvāt ve arz meşellü nice eşyāyı inşā ve icād ider. [163^a] Bī āmennā ve şaddaḳnā ol iḥda'z-zāt ve sermedi's-şifāt sizin vaşf itdiginiñizden muḳaddes ve münezzeḥ olup Ḥallāḳ u 'Alīmdir ve muşālih-i 'ibādı Dānā ve Tüvanadır. Ol Ḥayy-ı bī-zevāl bir Ḳādir ü Ḳayyūm-ı lā-Yezāldir ki ber-muşāddāḳ-ı

انما امره اذا اراد شيئا ان يقول كن فيكون (7)

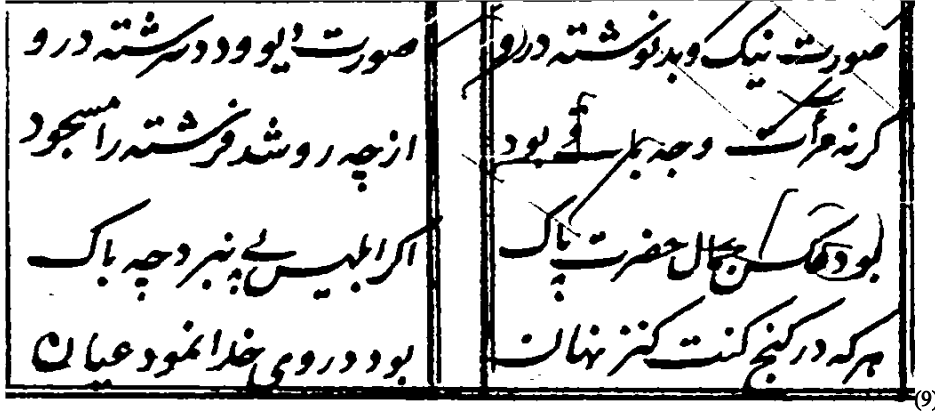
Bir şeyin icādını irāde itmez illā meşiyet ve irādeti ta'alluḳ itdikde ol şeyi ḳavl-i kün ile emr itmekle 'ademden vücūda gelüp tekevvün ider.

فما سبحان بیده ملکوت کل شیء والیه ترجعون (8)

neḳā'iş-i ḥadīşeden münezzeḥdir.

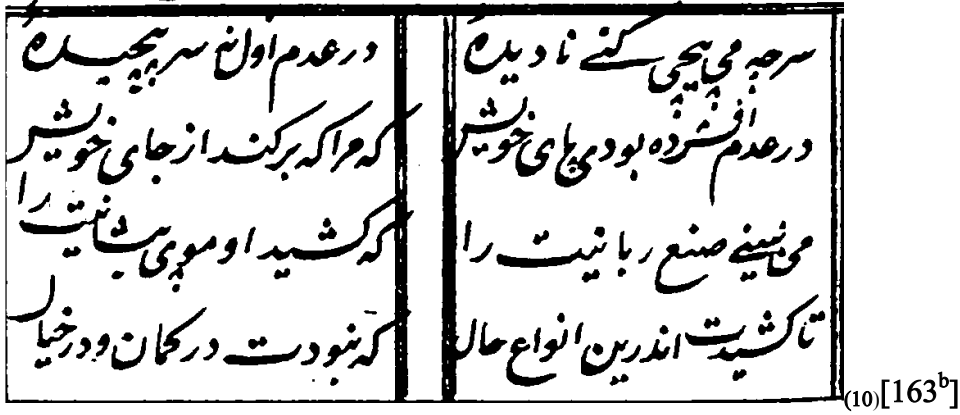
Mülkünde şerīki yoḳdur. Her şeyin melekūtı anıñ yed-i ḳudretindedir. Cemī' eşyānın eger mülk eger melekūtı anıñ ḳudretinden zāhirdir. Ve cümlesiniñ rücū'-ı Ḥaḳḳın ḳudretindedir. Ḥuşūşān ḥalḳ-ı insānda olan vücūh-ı iḥsān ve 'alāmāt-ı ḳudreti ekvānda olan ḳudretinden ekşerdir. Zīrā melek ü melekūt ve kevneyn ve 'ālemeynde olan her şey terkīb-i insānīde ma'cūn olup 'ilm-i esmā vü şifāt ve ma'rifet-i envār-ı zātı insāndadır. Pes insān, nefsinı 'ārif olsa Rabbini 'ārif olup her bir şeyde ḳudret-i Ḥaḳḳa şekk ü inkārı ḳalmaz. Zīrā ḥilḳıyyet bir mir'āt-ı ḥaḳīḳatdir ki erbāb-ı ma'rifete ḥaḳīḳat ol ḥilḳıyyetde tecelli itmişdir. Ḳatı çok ḳalb-i meyt vardır ki ba'de mevtü'l-cehālet ve'l-ḳasve Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te'ālā anı ma'rifeti ve nūr-ı afitāb-ı cemāliyle iḥyā itmişdir.

Nazm

İmdi haşrı inkâr-ı istib‘ād idenler şüret-i dīv u ded-i sirişte-i nihād olanlar Hazret-i Mevlānā daḥı haşre gümānı olanları *Meşnevī Şerīf*de tevbīh idüp buyurur ki

Nazm

ya‘nī mefhūm-ı ebyāt-ı meşnevī budur ki, ey haşrı inkâr iden münkirler ikrârdan niçün baş çevirirsin ve kudret-i Haqqıñ âşarı afitâbdan ‘ayân iken mânend-i şeb-pere niçün görmezleñürsün ve ba‘de’l-fenâ mertebe-i beķāya varmağdan niçün rūgerdân olursuñ. ‘Ademden vücūda gelmege baş çevürmemişidin, ‘ademde iken hod ayağıñı düşürüp şakımışidin, böyle deyü ki beni kendü yerimden kim qoparır? Ve ‘ademden kim çıkarır? Pes ‘ademden vücūda ihtiyārıñla mı geldin? Belki sebab-i icād-ı kün olan emr-i kün hâh- nâ-hâh seni dest-efşân ve pây-ı ‘ademden vücūda getürmedi mi? Bunu inkâra mecali mi vardır? Pes eşyâ-ı ‘ademden vücūda olan zuhûrlarında Haqq Te‘âlânıñ icbâr-ı ezeliyyesine muṭi‘leri olup kuvvet-i ebediyye ve celâlet-i sermedîyyesiniñ qahramân-ı salṭanat-ı mütün-ı ‘ademe ‘izzet-i kıdem ile galebe itdikle eşyâ-ı ma‘dūmeniñ ‘adem-i hurūca ihtiyârları mı olur? İmdi cümle umûr, mücidü’l-melik ve’l-melekütuñ kuvvet-i ceberûtuna

müte'allik olunduğunu niçün bilmeyesin, şun'-ı kudret-i İlâhîyyeyi görmez ve kelâm-ı Rabbâniyi işitmez misiz ki ber-fehvâ-yı

تامن دابة الامواخذ بناصيتها
(11)

Seni eliniñ saçıñdan tutup mekmen-i 'ademden nişîmen-i vücûda cezb itdi. El-hâşıl fi'l-arz olan eger hayvân eger insân ve mecmû'a-ı ekvân Hakk, Celle ve 'Alâniñ, yed-i kudretinde olup kabz-ı meşîyyetinden hurûca hîç ehadîñ tâkati yoktur. Dilerse ihyâ dilerse imâte ve ba'de'l-imâte yine hayât 'atâ ider. Amennâ ve Şadaḳnâ

كيف تكفون بالله وكنتم امواتا فاحياكم ثم تميتكم ثم يحييكم ثم يخرجكم من القبور
(12)

İmdi Hazret-i vâcibü'z-zât ve mucidü'l-mükevvinât, mecmûa'-ı maḥlûḳâtı dest-i kıdemi ile aḥz idüp emâkin-i 'ademden mesâkin-i vücûda ihrâc itmişdir. Ve mine'l-'arş ile'l-şeriy mümmkinâtı meyâdîn-i melekûta cezb idüp evliyâ aşfiyâsını mevâ'id-i tecellî-i şifât u zât ve âyât-ı ef'âliyle terbiye idüp ervâḥ-ı ḳudsiyelerini müşâhede-i tecellî-i zât ve ḳulüb-ı tecelli-i şifât ve 'uḳûl-i rü'yet-i envâr-ı ef'âl ile ziyâfet ve nüfûs-ı 'anâşir-ı künden olan aḡziye-i ṭabâyi'le terbiye buyurmuşdur.

Pes ol Hayy u Ḳayyûm-ı 'Alîm ber-vefḳ-i şirât-ı
(13) müstaḳîm-i rubûbiyyeti üzere olup tevfiḳ ü hidâyet ve lütf u 'inâyetiyle[164^a] i'vicâc-ı ḥadeşândan 'urâ olan sâlikân-ı râḥ-ı tecelliyât-ı zât u şifât-ı envâr-ı cezebât-ı tecelli-i ihdâ'z-zât ile küdürât-ı cismâniyye ve zulemât-ı nefsâniyyeden biri oldukları için anlarıñ ṭarîḳini ne bir 'illet sedd ider. Ve ne bir zillet-i mu'avvec kıılır.

كما قال بعض المحققين اى كيد يلحق من هو في قبضة الحق وسادق العز وجل
الحيب هو الكيد يلحق الابن هو اسير في طرق المخالف فهو قال بعض العارفين
في قوله تامن دابة كيف يكون لك محل وانت بغيرك قيامك وتقاؤك
ولذلك قيل من قال انا فقد نزع القبضة
(14)

Eyvāh u dirīg ey maḥbūs u zindān, şehvet ve menkūs-ı ğayyā-i nīrān-ı şübühāt-ı iḥyā ba‘de’l-imāteye delālet-i vāziḥa degil midir ki Cenāb-ı Rabbū’l-‘ālemīn ilā hazē’l-ḥīn seni envā‘-i eṭvār u neş’ete cezb idüp nebātdan ḥayvāna ḥayvāndan nuṭfe ve ‘alaḳa ve mużğaye ve laḥm u ‘ızāma ve şüret-i insāna ve ṭufületden şebāba ve kühület ü şeyḥūhet ve ‘aql u ferāsete ve cehlden ‘ilme getürüp enva‘-i merātib seyr itdirdigi ‘ademde iken vehm ü ḥayālınde yoğidi. Pes bundan şonra daḥı zann u ḥisbānında olmayan hezār-ı eṭvāra cezb ideceğine şekk ü gümān itmeyesin.

۱۵) کما قال تعالی یومئذ یصدراکنس شیتا لیروا | اعمالهم

Ebū Abdullāh Reşidüddīn *Keşfü’l-Esrār* ile mevsüm olan tefsirinde sure-i Zilzälde bu vechle taḥrīr iderki

بعد از آنکه این سوره همه صفات استجابت
 و بیان احوال اموات از روز که جهان بسیاست را سخات از بیخ برکنند و چون
 شک ز طره جبره هوا پر کنند ز کز که در زمین افکنند و خاک بجنبشش و دریا بچو
 ارنده و آب و آتش گردانند آسمان فرو کشایند و ستارگان فروریزند
 ماه از گردون بینکنند و آفتاب از فلک جداکنند ترکیب جهان نیست
 و نظام عالم خراب کنند و گرد از گردون برارند و از هوا فرشتگان فرو آیند
 و از خاک مردگان بر ایندانه در هوا فرشته ماند و نند در خاک مرده هم را
 در یک عرصه جمع کند و همه را یک در خویش دهد مؤمنانرا آسان و مومن
 کافرانرا انکال اخلاق و زقوم و قطران آبی سکین اندیشه کن که تا چه کردی
 آنچه ساختی آنروز را که از اعمال و اقوال بگذره نگذارند همه را در حساب آرند

[164^b]

و جز او آن تمامی برسانند • یوم توفی کل نفس کسبت و هم لا ینظرون • آنروز
 درگاه حکومت و خصومت بکشایند • خویش منطلومان براید • فریاد از ظالمی
 بر خیزد • کشتگی عاصیان ظاهر شده • اقویا در دست ضعیفان سیر شوند •
 فقر ابرام امیر گیرند • مطیع که طاعت دارست شادان و خندان بود •
 مقصر که تقصیر کرده کریان و سوزان بود • نه کس از بهره سمیت • و نه کس را
 کنت عنایت بوده • یوم بی السائر خاله من قوه و لانا صبر • بهر که را توفیق فوق
 بوده و سعادت مساعد در همه قرآن موعظه این آیت اورا بس بود •
 زیرا هر که داند که در روز حساب از اعمال و اقوال نغیر و قطعیه سوال کنند •
 و هیچ فرد نخواهند گذاشت • دوست در دامن توبه زند • و در هیچ معلوم
 کذافی کاری نکنند • و نفس خود را حساب کنند تا بایمان بود • و خلق از وحی
 در امان باشند • وی بسلام بود • و خلق از قصد خیانت وی بسلامت
 باشند • اینست که رسول صلیه السلام بفرمود • المؤمنین امنوا علیکم
 و دمانهم و اموالهم • و المسلمون من المسلمون من لیده و لانه • و المسلمون

(16)

Nazm

کشته پیدا اندر و احرار تو با تو گوید یک بیک که خیر و شر خوف و خشیت زددم از حد کشت راز اعیان تو در پرده نهان راه بجا از را انجام ساز انکهی از ره مراد خویش کیه	خاک باشد محراب خبار تو جمله در پیش تو آرد در نظر ای دریغ آرد هر دم تازه کشت چند گویم با تو این راز نهان ای دل از خون جگر یک جام ساز ای دل از ختن بده در پیش کیه
--	--

(17)

Ah ey nefsi müşevveşü'l-aḥvāl, yevm-i su'āl bir rüz-ı saht-ı ehvāldir ki terkīb-i cihān nā-yāb ve nizām-ı 'ālem ba'de'l-ḥarāb-ı cihāniyān tekrār ḥayāt-yāb olup mü'minlere cinānda iḥsānın bilā-ḥesāb ve kāfirlere nīrānda dürlü dürlü 'azāb u 'ikāb olacağıın rast-ı güftār

ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى

(18)

Ḥabīb-i Ḥūdā Muḥammed Muştafā, 'aleyhi nesāimü't-teḥāyā, iḥbār u inbā

buyurduḡda yevm-i dūnye olanlar متى يكون هذا (19) diyüp vaḡt-ı ityān ṡämme-i kübrādan istinbā itdiler.[165^a] Ḥaḡḡ Celle ve 'Alā daḡı yevm-i ḥesāba irtiyābda olanlara cevāb için Ḥātemü'l-enbiyā, 'aleyhi efdālū's-şalavāta, sūre-i Zilzālī vaḡy ü inzal idüp kıyāmetiñ meci'-i vaḡtini cezā-i a'māl için iḥfā itdik ise aḡvāl ü ehvālını i'lām idelim ki ol günün 'azametiniñ tefekkür ve aḡvālınıñizi tedebbür eyleyesiz diyü buyurur ki,

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اِذَا زُلْزِلَتْ الارض زلزالها واخرجت الارض انقاها هو قال الان بها

(20)

Ey şinevā-yı hidāyet, ḡarīn-i zelzele-i zemīn ḡable's-sā'at-i eşrāt-ı kıyāmetden olan nefḡa-i ūlāda ve bir daḡı ṡämme-i vukū'unda ba's için olan nefḡa-i uḡrāda vāḡi' olur.

نكحاروى ان هذا الزلزاله تم قبل الساعة في النصف من شهر رمضان من بعد ما طلوع الشمس مغربها

(21)

Pes mefhūm-ı āyet-i kerīme ḡaçan zemīn-i nefḡa-i ūlāda ber-feḡvā-yı

وان زلزلة الساعة شئ عظيم (22) emri Ḥaḡḡ ile mütezilzila ola sebeb-i zilzāl

ile arz-ı pür-işḡāl bir zelzele-i 'azīme ile ḡareket eyleyeñ ber-müciḡ-i

فيذربا قاصصا (23) üzerinde olan ebniye u eşcār vü cibāl u tilāl ber-

وترى الجبال كسها جادة وهي تمر السحاب نابودوناياب

mā-şadak-ı

(24)

ve ber-feḡvā-yı

اذا رجبت الارض رحلوت الجبال فكانت مباءا منبشاه (25)

Olalar. Zīrā kudret-i kāmīl-i Sübhāniyye ve hikmet-i şamīle-i Rabbāniyyeden zemīnde mümkin ü muḳaddire ve isti'dād-ı zātīsinde mekmen ü müzmer olan ḫarekāt-i şedīde kuvvetde fi'le gelüp zilzāle-i 'azīmül-ehvāl ile ba's için olan nefḫ-i şūr-ı İsrāfīlde derūnunda olan meknūnāt ve meknūzāt-ı emvātı, rahm-ı māderden mahrec olan veled gibi zemīn-i ḫāmil-i eşkālını derūnundan ihrāc ider. Kemā ḳāle Mevlānā Celāleddīn Rūmī, Ḳaddesallāhu sırrahū'l-asnā,

Nazm

یوم دین که زلزله زلزله
این زمین باشد لواء حالها
کو تخریب حجره اخبارها
در سخن آید زمین و خارها (26)

Ve bī'l-cümle çünki bu zelzele-i mehībe kuvvet-i arzdan fi'le gele ber-vefḫ-i

وقال الاستمال (27)

insān-ı za'if, zemīniñ ḫālāt-ı 'acībe ve ḫarekāt-ı ğarībe ile muḫracātın gördüklerinde medhūş u ḫayrān ve bī-hūş u ser-girān ve mānend-i berg-i ḫazān-ı lerzān olup kemāl-i ta'accüb ile, eyā bu zemīne ne vaḳi' oldu ki bī-ārām u bī-ḳarār olup[165^b] meşīme-i derūnunda olan cemī' mevdū'ātı nişimen-i şahrā-yı vücūda çıkardı diyüp dem-beste ḳalalar. Veyāḫod küffār-ı dūzah-me'āb envā' lev m u 'itāb ile nefs-i şūmlarına ḫitāb ideler ki eyvāh ve dirīġa, ey nefs-i ğümrah, zemīne ne vāḳi' oldu ki bu vechle tezelzül ü tebelbül ve aḫvāl ü ef'ālimizi ta'dād u tebekkel ider. Şübhe ḳalmadı ki ey nefs-i ğavī buña bā'ış ü bādī seniñ 'işyān u fesādıñ olmuşdur. Yoḫsa zemīn bu ḫālātı nice izḫār iderdi diyü,

يا ليتنا زدو ولا نكذب بايات ربنا و نكون من المؤمنين (28)

ḳavl-i kerīmi feḫvāsınca ah u enīn ideler. Ve mü'minān u müttekīyān-ı melā'ike-i rahmet

لا خوف عليكم ولا اثم من حزنوا (29)

ḳavl-i kerīmi ile tebşīr idüp anlar daḫı

الحمد لله اذوب عنا الحزن (30)

diyüp ḫamd u şükr ü minnet ile muntazır-ı rahmet olalar. Ah kim ol rüz-ı ciġer-süzda kelām-ı nās taḫvīl ḳılınup

Hazret-i Celil ü Cebbār ve Kādir ü Qāhhār tehvīl-i irāde itmekle kelām-ı ezelīsi ile

buyurur ki **يَوْمَئِذٍ تَجِدُ مَا أَخْبَرْنَا بِأَنْ رُبِّكَ وَرَحْمَتَنَا** (31) pes ber-mübteğā-yı kelām-ı kādīm-i Rabbānī zemīn-i cāmid rūz-ı cezāda ḥayy-ı nāṭıq ve šāhid-i ef‘āl-i ḥalā’ıq olup bā-ıkdār kādīr-i muḥtār zebān-ı faṣṭḥül-beyān rāst-güftār ile gir-dār-ı cihāniyānıñ nāqıl-i iḥbārı olur. Ve derūnunda meknūz u mūnderic olan defāin ü ḥazāini müstahrec olur. Ammā mānend-i ḥacer-i medar hıç eḥad-i iltifāt ile nazar itmez. Ve maḥrecātıñ her biri nuṭka gelüp

يَا خَافِلُ مَا كُنْتِ تَخْرَبُ دِينَكَ وَدِينَاكَ لِأَجْلِ (32)

diyü cūhelānıñ kendüye olan ḥırş-ı bisyārların tezkār ider. Ve sebep-i taḥaddüs budur ki Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā zemīne vaḥy ve ilhām ile tekellüme ḳudret-i tamām-ı i‘tā buyurup zemīn daḥı bir mūcib-i fermūde bir şey iḥfā itmeyüp cümlesini šāraḥat-ı enbā ve izḥār ider. Ve keyfiyyet-i nuṭk-ı zemīnde iḥtilāf olunup Ebū Müslim bu ḳavle zāhib olmuş ki yevm-i su‘ālde herkes ceza-ı a‘mālını görüp serā’ir ü zamā’ir āşikār olduḡuḅün ke-enne zemīn-i lisāna ḥāl ile her ferdiñ aḥvālını ve mu‘tezile dirler ki ba‘īd degildir ki zemīn-i cemād olduḡı ḥālde Ḥaḳḳ Te‘ālā zemīnde eşvāt-ı maḳta‘-i maḥşūşa icād idüp ḥaḳıḳatde mütekellim ve šāhid-i Ḥaḳḳ olur. Ammā cumhūr-ı ehl-i sūnnet ve cemā‘at katında ḳabūl-i ḥayāta ve nuṭka-i zebān-ı şart [166^a] olduḡı iḅün böyle taḥḳıḳ iderler ki ḥallāḳ-ı cihānıñ ḳudret-i tāmme-i bī-pāyānı zemīni ḥayvān-ı nāṭıq ve ‘āḳıl ḳılup üzerinde olan ḥaḳıñ lisān-ı faṣṭḥ ile a‘māl ü aḥvālın ḥaber virüp ‘uşātdan şikāyet ve muṭī‘alara şenā-i maḥmidet ile şehādet ider ki,

**ان فلانا صلي وزكي وصام ورج في • وان فلانا كافر وقتل وزنا وسرق وخان حتى
يود الكافران بساق الى النار • كمار وبي عن النبي صلى الله عليه وسلم ان الارض
يوم القمية بكل عمل عمل ظهر بها • وقال صلى الله عليه وسلم حافظوا على الوضوء وتيمم
احكامكم الصلوة • وتحفظوا من الارض فانها لكم ليس فيها احد يعيل فيها تيمم
ولا شر الا وهو تخبره وكان على رضى الله عنه • اذا فرغ بيت المال صلى فيه كفتين
ويقول شريدين اني ملائكت بحق و فرغتك بحق** (33)

Mevlānā Hüdāvendigār dahı mezheb-i ehl-i sünnete muvāfaqat idüp sibākda mestür olan *Meşnevī* beytinde

کو نمک است جهره اخبارها • در سخن اید زمین و خارها (34) dimişler. Ey sālīk-i tarīk ve hem-dem-i şādīk-ı aşhāb-ı tevfiq, āfākı enfüse taḥbīk ile böyle taḥkīk iderler ki iztīrāb-ı rūḥ-ı ḥayvānī ve kuvā-yı cismānī ile ‘ind-i nez‘-i rūḥu’l-insānī arz-ı beden ve zemīn-i ten bir zelzele-i külliye ile mütezilzıl olsa ki tilke’l-ḥāle vāki’ olan zelzele-i şedīde rūḥ-ı ḥayvānīniḡ ve beden-i za‘ifü’l-bünyānīḡ ḥarābı ve intikāzını müstevcibedir, pes sebeb-i zilzāl ile maqḍūrāt-ı kavī ve ervāḥdan olan hey‘āt-ı a‘māl ve qalbde meknūze olan i‘tikādāt-ı rāsiḡhanīḡ eşqālīni arz-ı beden-i

ihrāc eyledikde, ber-feḫvā-yı (35) **وقال ان كان مالها** nefsi-nāṭīka ta‘accüb-i tamām ile bašt-ı kelām ider ki eyā arz bedene ne vāki’ oldu ki böyle tezelzül ider? ‘Acabā zilzāl-i iūrāf mizācı mıdır? Yoḡsa gālebe-i aḡlāt mıdır? ‘Acabā ṭabībīḡ bu derde devāsı nedir? Pes arāzī-i ebdān ve cevāriḡ-i qālīb-ı insān ve Ḥayy-ı Rabbü’l-enām ile cümle iḡbārını inbā ve i‘lām ider.

کاروی عن انس بن مالك عن النبي عليه السلام ان العبد ليعالج الموت وكرات الموت وان غاص له ليدم بعضها على بعض تقول عليك سلام تفارقني و افارقك الى يوم القيامة (36)

تو چون زمین سر است	حکمت انجم و خورشید جاست
چو گو هست استخوانهای که	نبات موی اطرافت درخت است

[166^b]

تمت در وقت مردن از دنیا	بدرزد چون زمین وقت صفاست
چو روح از تن بکلیت جدا شد	زمینت قاع صدف لایم شد
برین منوال کشید حال عالم	که تو در خویشی بینی در آن دم
بقا حق راست با حله نیت	بیش جمله در سبع المشا

(37)

Ah ey dil-i agāh, kıyāmetiñ keşreti ma'lūm ve her bir kıyāmetiñ hevlinden hālās bir nev' tā'at ve birbirinden mütemeyyize mücāhede ve riyāzet ile müyesser idigi mefhūm olmağičün Hakk Sübhanehu ve Te'ālā her kıyāmeti bir ism-i hās ile tavşif idüp gāh Kıyāmet ve gāh Hākka ve gāh Ğāşiye ve Vākı'a ve Qāri'a ve sāra'a ve gāh rec'a ve zelzele ile ta'rīf ve ol günün 'uqūbatından tahvīf buyurur.

يا فرخا من الزلزلة واحوالها اذا زلزلت الارض زلزله انما ينفك الفرع عن الجذع والها
(38)

Ah ey nefsi gāfil, tūtalım kim yevm-i kıyāmetiñ vuqū'una münkir ve cāhil olmamışsın, ammā ne fā'ide yalnız kıyāmetiñ vuqū'unı ikrār kifāyet itmez. Ve duhūl-ı nārdan necāt virmez.

كما قال الله تعالى بسم الله الرحمن الرحيم اللهم احسن العباد
ان يتركوا ان يقولوا امنا وهم لا يفتنون ولقد فتنا الذين من قبلهم
فليعلمن الله الذين صدقوا وليعلمن الكاذبين ام حسب الذين يعلمون
ان يبقوناساء ما يكفون من كان يرجوا لقاء الله فان اجل الله لاتي
وهو السميع العليم ومن جاهد فانما يجاهد نفسه ان الله اغنى عن العالمين
(39)

Pes her mü'mine vācibdir ki eşnāf-ı kıyāmāta huşūl-i ma'rifetden sonra sebeb-i necāt, her kıyāmetiñ 'uqūbetinden olan tā'ati hulūş-ı niyyet ile 'amele götürüp tazarru' ve münācāta iştiğāl eyleye. Fe-izā ke-enne kezālik, yevmi'd-din māliki bu maħallde zikr itdigi kıyāmet-i qalbiyye olup aña nāfi' olan tā'āt daħı her mü'mine farz-ı 'ayn olan kelime-i şehādet ve ezkār-ı lisāniyye ve kıyām u ku'ūd ve rükū' u sücūd ve şavm u hacc ve zekāt ve hūdūd-ı keffārāt ve bi'l-cümle şehādet-i effākiyyeye müte'allik olan envā'-ı mücāhedāt-ı bedeniyye ve 'ibādāt-ı qalbiyyeye müdāvemet ve mesācid ü cevāmi' mülazemetdir. Fe-li-hāzā Mevlānā, Qūddise sirruhu, daħı *Mesnevīde* [167^a]

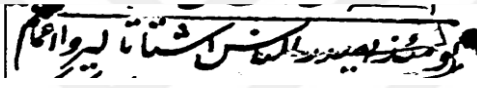
من ازالك روميكتم سر زماننا ناكواه من بود وريوم وين
(40)

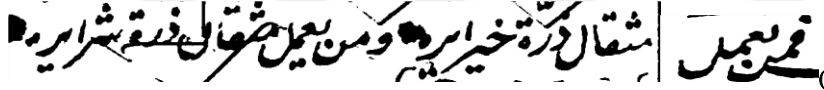
diyüp iltizām-ı tā'at-ı bedeniyyeye işāret buyurdular. İmdi ey nefsi mülheme, şöyle ki eşer-i enbiyā ya iktifā ile tā'at-i qalbiyyeyi edā idüp şe'air-i İslāmiyyede

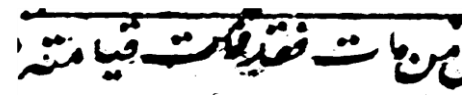
cevāriḥ ve kuvāyī bi-ṭarīki'l-müdāvime isti'māl ve ikāmet-i şalvete iştigāl ve evāmir-i Ḥaḫka imtişāl kılsıñ bi-fazlı'llāhi'l-meliki'l-müte'āl dāhiye-i kıyāmet-i kālībiyyeden ḫalāş ile mesrūrü'l-bāl olursıñ ah ey sālīk-i mücāhid-i sultān, zıkr-i lisāniniñ kālība nüzūli ḫīninde arz-ı kālīb-ı tezelzül ve ḫareket ile çünki iḫrāc-ı işkāl-i ḫāşiyet eyleye. Ehl-i 'irfān-ı yakzāna gerekdir ki eşkāl-ı maḫrece-i ḫāşiyāt-ı cismāniyyeye mültefit olmaya. Şöyle ki sālīk-i ṭarīkat dūn-ı himmet

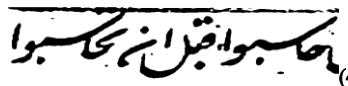
olup ḫavāşş-ı mezbūreye iltifāt ile (41) dirse ḫavāşş-ı mezbūreden iktisāb ḫayr u şerre ḫanḫı ḫāşşa kābil idügün eşkāl-i ḫāşşiyāt-ı taḫdīs-i iḫbār ider. Ve iḫbārı nefsenden olmayup ilhām ile i'lām ider. Zīrā mücāhid aña iltifāt u i'tibār ve ḫālinden istifsār itmekle Ḥaḫk Te'ālā aña vaḫy idüb ber-feḫvā-yı

 (42) ḫavāşş-ı kālībiyye iḫbārını taḫdīs için

intāk idüp (43) feḫvā-yı kerīmesince ḫayr u şerden şudūr iden 'amelleri ḫanḫı ḫāşiyetden şudūr itdügün görmek için müşāhedāt-ı ḫavāşşda nās şett ü müteḫarriḫ olur. Ve ber-mücib-i

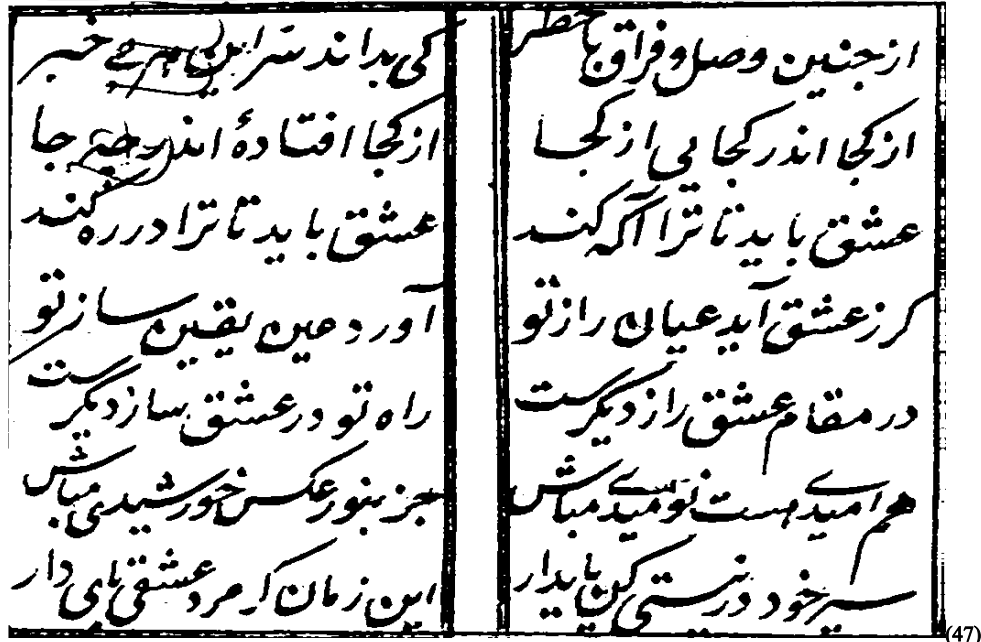
 (44) Şol men ki ḫayr u şerrden mişkāl-i zerre 'amel eyleye a'māl-i mezbūre ḫanḫı ḫāşiyetden şudūr itdise maşdarını görür. Fe-li-hāzā bu maḫām-ı ḫesābda miyān-ı nāsda münākaşa-i 'azīme vuḫū'a gelüp bu kıyāmetden eşed bir yevm-i ḫasret u nedāmet

daḫı olmaz. İmdi (45) mefhūmını iz'an idüp mevt-i ıztırārīden evvel mevt-i iḫtiyārı bī-zevḫ-i çeşān olasıñ ve ber-vefḫ-i

 (46) iḫtisāb-ı nefis idüp faẓl u 'ināyet-i Ḥaḫk ile ehvāl-i kıyāmet-i kālībiyyeden ve ḫasret ü nedāmetden necāt bulup erbāb-ı fevz ü felāḫdan olasıñ pes sülūkda teraḫḫī ile evc-i şühūda i'tilā idesıñ, cemāl-i kıdem müşāhede kılasıñ ve cemāl-i kıdem 'ayānen münkeşif olduğda arz-ı ḫulūb-i 'ārifīn [167^b] saṭvet-i 'izzete vuşul ile mütezelzil olup envār-ı 'azamet ve kibriyāniñ zuhūr ile bi-nu'ūti'l-mevācīd ḫareket ider. Ve ḫalbde mutazammın olan esrārı mu'ayyene itmekle eşkāl-i esrār-ı ma'ārif ve 'ulūm-ı mechūle-i Rabbāniyyeyi

büsuṭ-ı ḥazrete iḥrāc ider. Ve şāhibi'l-esrār olan 'ārif eşkāl-i ḥaḳīkiyyeden müte'accib olup mā-lehā kelāmın söyler. Ve rūhı aḡa şāhid olup serā'ir-i meknūnesini ḳalb-i 'ārife bildirir. Pes ol insān-ı 'ārifin ilhām-ı Ḥaḳḳ ile rūhı mülhem olduğı üzere nefsini 'ārif olur. Ve insān-ı ḥaḳīkī ḥālet-i mezbūrede mükāşifeden maḳām-ı müşāhede ve müşāhededen maḳām-ı vuşlata 'urūc idüp ḥayrātdan olan cezā-i a'mālinī görür. Velākin müşāhede-i Ḥaḳḳ ile aḡyārdan meşḡul olduğı için cezā-i a'māli ile muḳayyed olmaz. Ve faẓl u raḡmet Ḥaḳḳ-ı sebḳ itmekle ḥālet-i beşeriyyede olan ef'āl reddiyyesiyle mu'āḡeze olunmaduğun bilüp edā-i şükr-i ni'met için ḥarekāt-ı mezmūmeden ne maḳūle ḥarekāt vukū' gelmiş ise aḡı daḡı görüp mişkāl-i zerre zāhir olmadık şey ḳalmaz.

Nazm

İmdi ey ḥullān-ı uḡrevī, yevm-i su'al ve aḡvāl-i zilzāl-i āfākī ve enfūsī muntazam silk-i maḳāl olup eger lisān-ı ḥāl ve eger zebān-ı ḳāl ile zemīn iḥrāc-ı eşkāl itdigün ve herkesin şāhid-i ḥāli olduğun mengūş-ı gūş-ı bāl itdikse zinhār maḡşūş-yıl-ḥāl olmayup derūnuḡda iḡtilāl daḡı varise şıdk u yaḳīniyye mübeddel olmağıçün dergāh-ı muḡavvelū'l-aḡvāle tazarru'[168^a] u ibtihāl ve kemāl-i ittikāl ile

! دخول حالنا الى حسن الحالو

(48) münācātına iştigāl idüp felsefī mezḡeb ve

Dehrī-i meşreb olmaḡdan isti'āze eylesin zīrā felāsife ve Dehriyye nuḡḳ-ı cevāmidi inkār idüp zunūn-ı fāsıde ve inkār-ı kāsıdelerinde aḡcār u eşcār tekellūmünü tecvīz itmezler. O maḳūle-i ḡazale-i ḡālleye

Beyt

لطقاب ونطق خاك ونطق كل
است محسوس حواس اول
(49)

beyti ile cevāb virüp

وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا يفقهون حيم
(50) āyet-i kerīmesin kırā'at kıl.

أخرج ابو نعيم عن عبد الله بن الغسيل قال كنت
مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فرأيت العباس فقال يا عم اتبعني بيتك
فانطلق بهم فادخلهم النبي صلى الله عليه وسلم بيتا وعطاهم بشملة وقال اللهم
ان هؤلاء اهل بيتي وعترتي فاسترحمهم من النار كما استرحمتهم بهذه الشملة
قال فما بقى مدر ولا باب الا امن وفي رواية ان سيد الساعدي فامنت
اسكفة الاباب وحواطط البيت امين امين واخرج البخاري عن ابن عمر
ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يخطف الى جذع افها اتخذ المنبر تحول اليه فمن الجذع
فاتاه النبي صلى الله عليه وسلم فمسح فسكر
(51)

Ve zıkr olunan ḥadīs-i şerīf ṭuruk-ı müte'addide ile rivāyet olunan cezā'-i mezkūruḡ ḥanīni şarīḡ ü āşikār, mesmū'-ı şaḡābe-i kirām olmağla aḡa ḡannāna tesmiye olundu. El-ḡaşıl enbiyā ve evliyāya cemādāt u nebātāt ve tuyūr u ḡayvānāt zebān-ı faşīḡ ile nuṡḡ-ı kelimāt itdikleri nice iḡbārī aşār ile sābitdir. Zīrā mertebe-i 'ayne vāşıl olanlarıḡ ḡavāss-ı ḡaḡīḡat-ı istīnāsları tesbīḡ-i cemādātı işitmek ḡaḡḡ, Celle ve 'Alādan, kendülere kerāmetdir. Ve āḡeriḡ 'adem-i istimā'ları maḡcūb-ı ḡavāşī-i beşeriyet olduklarıdır.

چون کند بر قافلان اظهار رخم محبوب را بدان کردند دامن از منکر و نوحیند نیست الاستح و حامد و نذرین نیست هیچکس را شک	حق تقا حقایق اسرار کاخچه باشد شنیدنی شود واخچه باشد بدیدن بیند هیچ چیزی ز نامه و جامد وین بسمع خود شود مدرک
---	---

[168^b]

گر چه اهل نظر نمی کردند خالق خویش اجماع جوید رقم از مکه جانب صحرا که گفتند سلام بکم پیش که بوسه اسد بکرد و صبر	سرمه سبب شان همی شنوند همه شدند زنده و گویا مرغزی گفتت بار رسول خدا هیچ سنگ و درخت نماند پیش حیف باشد ازین متاع سفر
--	---

(52)

Pes felsefî meşreb olan gâfiller havâss-ı evliyâdan bî-behre ve câhiller olduklarıçün nuṭk-ı cemâdâtı muhâlâtdan zu‘m idüp sevdâsı galebe iden kimesneler yübüset-i dimâg ile cemâd-ı tekellüm itdi hayâline düşüp kuvvet ü ehemmesi kendüye nuṭk-ı cemâdı taḥayyül itdirir diyü inkâr iderler. Fe-emmâ ber-fehvâ-yı

فکرتنا عنک غطاءک فبصرک الیوم **حدیدہ**

(53) Ol tâife-i bâgiyenin gışâve-i

cismâniyyet ve teâmî-i dîde-i beşeriyyetleri mevt ile münkeşif olup

الیوم نختم علی افواہم و تکلمنا ایدیم و شهدار جہلم باکانوا **حدیدہ**

(54)

Hengâmi-i zâhir olduḡda câmid ü nâmîniṅ nuṭk u kelâmıṅ işidüp i‘tirâf iderler. Ve ḡable‘l-mevt ol dîde ve güş taḡşiline ‘adem-i isti‘dâdların bilmekle

اولو تری اذالمونو **ناکسوار و شہم**

(55)

Ne ma'nadır fehm idüp şad-hezār ḥasret-i nedāmet ile dāhil-i nīrān-ı 'uḳūbet olurlar. Ve ehl-i sūnnet ve cemā'at ğaybe īmānla mazhar-ı rahmet ve 'ināyet olup sālīkān-ı tarīkat ḥod ṭāmme-i kübrādan evvel nice kıyāmetler görüp ṭabaḳa-i ğaybiyye-i sāniyyeden olan ğayb-ı nefis nā'il olduḳda zūlmāt-ı nefsāniyye ref olmaḡla nuṭḳ-ı cemādātı şarāḫat işidüp felāsife ve münkirine

وكن لا تغفون بسبحم

(56) kelām-ı mu'ciz nizāmıyla cevāb virüp bu

ebyāt-ı şerīfe ile tevbīḥ-i taḳrī' iderler.

Nazm

چون تمام سنوی جمادی میروید	محرم جان جمادان چون شنوید
از جمادی عالم جاہتا روید	غلغل اجزای عالم بشنوید
چون ندارد جان تو قندہا	بہر نشکرده تا ویلہا

(57)

İmdi benim rūḫum, eger nuṭḳ-ı cemād eger ḥaşr-ı ervāḫ ma'a'l-ecsād emr-i muḫaḳḳaḳ idüğün bilüp ḥüsnü'l- i'tikād ve pāk-nihād olasın.

قال الشيخ رضي الله عنه
في الفتوحات في الباب بعين معنى قوله تعا كما بدأكم تعودون • اعلم ان الحق تعا

[169^a]

قد بدأنا على غير مثال سبق • وكذلك يكون نشأؤه في الآخرة على غير مثال سبق
 فمن علم ذلك لم يستبعد وقوع المحالات من حيث للعقل • والافلاك ذلك
 بحال من حيث القدر الآهية • وقال في الفتوحات في موضع آخر • اعلم ان منكر
 البعث والاعادة في الاجسام كفر • وصورة الاعادة ان الله تعالى ينزل
 من السماء مطرا يشبه منى الرجال تخلص منه الارض فينشئ الله تعالى منه الخلق
 الآخرة قائمة على عجب الذنب الذي بقى من نشأة الدنيا وهو صلها الذي لا يقبل
 اليه ثم اذا انشاها الله تعالى النشأة الآخرة وسواها وعدلها استعدت
 لقبول الارواح كما استعدت الشجر بالنارية التي فيه لقبول الاشتعال • وكانت الصور
 البرزخية كالسج المشتعلة بالارواح التي فيها فاذا نفع اسرافيل في الصور
 الذي هو الحضرة البرزخية التي تنتقل اليها بعد الموت مرت تلك النفوس على جميع
 تلك الصور البرزخية التي احتوى عليها الصور • فاطفاها كلها فيقول الله عز وجل
 لمن الملك اليوم فلا يجيب له احد • فادم النسخ الثانية اشتعلت تلك الصور
 المستعدة للاشتعال بارواحها • فاذا هم قيام ينظرون • فكل صور تقوم حية
 ناطقة بانطقها الله عز وجل فمنهم من ينطق بالحمد لله • ومنهم من ينطق بقوله
 من بعثنا من مردنه • ومنهم من ينطق بقوله سبحان من احيانا بعد ايماننا
 واليه النشور • وهكذا ينطق كل انسان بما كان عليه عند موته • وان كل ما كان
 منام • كما تجمله المستيقظ من منامه • انتهى كلام الشيخ • وقد سمي الصور الناقور
 كما قال تعالى فاذا نفخ في الصور • وروى عن رسول الله عليه السلام انه يقول فيها
 ايها الاعضاء والمتشمة والعظام البالية • والاجسام المتفرقة والجلود المتفرقة
 والواصل المنقطعة والشعور المتطائرة قوموا الى العرض على الله فخرج حينئذ
 ارواحهم من ثقب الصور • ولها دوى كدوى النحل • ورب العزة يقول عزني وجلا
 لا اعيدكم كما خلقتكم اولة • قال شيخ ابوطاهر عليه رحمة الله تعالى فاشعرت
 هذه الايات والاحاديث بان الصور مهيئة جبرئيل فيها ارواح المومنين
 وهو البرزخ الاول اليه • واسفلها الى جحيم • وما ورد في الاحاديث
 من مواضع الارواح مثل قوله صلى الله عليه وسلم ان ارواح الانبياء في جنات عدن

تصعد مرة وتخدر اخرى وتكون في الحمد منسوبة لاجسادهم سا جدا بعد تعاليم
 وارواح السعداء في الفردوس وارواح الشهداء في حواصل طير خضر
 معلقة تحت العرش وارواح اطفال المسلمين في حواصل عصافير الجنة
 عند جبال المسك وارواح ولدان المشركين في الجنات وليس لهم ماوى
 يخدمون اهل الجنة وارواح المسلمين الذين لهم تبعات معلقة في الهمى على
 الى الجنة ولا الى السماء حتى ترضى الخفاء وارواح الفساق المصيرين تغذ في القبر
 مع الجسد وارواح المنافقين في بئر ربهوت وارواح الكفار في بحرين
 على النار غدوا وعشيا

(58)

Ey gūş-ı bā-intibāh, sibākda mervī olan eḥādīs-i şerīfe mişdāqınca şūr-ı İsrāfīl'in 'aded-i ervāh-ı kadr-i şu'ub u sükübī olup 'arş-ı a'lādan tahte's-şerāya varınca şūr ile māl-ā-māl olmuşdur. Ve ervāhın cümlesi ale'l-yevmi'l-kiyām-ı şūrda maḥfūzdur. Ve emr-i İllāhī ile İsrāfīli ba's için şūrı nefh itdigi ervāhın her birine emākininde vāşıl ve bedenlü bedenlerine dāhil olurlar. Ve erbāb-ı keş ü şühūduñ bu ma'nā şöyle meşhūdları olmuş ki meşelā falān kes maşriḳda ve falān mağribde ve falān Bağdādda ve Şāmda ve 'Acemde ve Rūmda ve Ḥatā ve Ḥotan ve Hindū Şin ve Çinde ve bi'l-cümle aqtār-ı zemīnde olan eşḥaşa şu'a-i ḥurşid zav-ı nehāri nice ifāza iderse şūrda olan ervāh daḥı bī-ğalaṭ u ḥatā bedenlü bedenlerine ta'alluḳ iderler. Ve emvāt için iki berzah vardır. Ya'nī berzahın birisi ile'l-yevmi'l-ba's kubūrdadır. Birisi daḥı şūrda olan berzahdır ki berzah-ı kubūr, maḥbes-i ecsād ve berzah-ı şūr maḥbes-i ervāhdır. Ve lafz-ı berzah mekān-ı refi' ma'nāsına olan berzden mu'arredir dimişler. Pes ḳabre berzah tesmiyesi arzdan mürtefi' ve şura berzah tesmiyesi 'arş-ı mürtaḳī olduğu içündür. Ve ḥaşr daḥı mecmūa'-i ḥalāyıkın su'āl ü ḥisāb için ḥuzūr-ı Ḥaḳḳda cem' olacaḳlarından 'ibāretidir. Fe-emmā ḥaşr daḥı 'ām u ḥāşşdır. Ya'nī enbiyā vu evliyā ve etkıyā vu aşfiyā ber feḥvā-yı

يوم نحشر المتقين الى الرحمن وقد

(59)

ونسوق المجرمين الى جهنم وردا

(60)

feḥvā-yı

ṭabaḳātihim ḥazret-i ism-i cebbār ve müntaḳime ḥaşr olurlar. [170^a] İmdi benim

وكلته يرجع الى الصفة

rūḥum, mütenebbih ol ki (61) ne ma'nādır bilesin ve sü'edā ile eşkiyānıñ aşl u merāci'lerin fehm idesin. Ah ey tālib-i fevz-i felāḥ ve mu'tekid-ı ḥaşr-ı ecsād ma'a'l-ervāḥ eger nās-ı ibtidā emrden intihāya varınca keşrāt-ı şūr-ı ḥaşrdan istizāḥ olunursa Şeyḫ Muḥyiddin-i 'Arabī, Raḍiyallahu anhu, *Fütūḥāt-ı Mekkiyye*'niñ iki yüz seksen dördüncü bābında bu yüzden keşf ü izāḥ ider ki,

أيدركه فاعلم ان صور الحشر لا تحمر وكن تذكر منها طرفا وكل شجر حشر كان
 لهم في الدنيا فهو حشرهم في الصورة التي اخذ عليهم الميثاق فيها التثنية حشرهم
 من تكلم بالصوت الى هذه الصورة الجسمية الدنياوية التثنية حشرهم في الصورة
 التي ينتقل الروح اليها بعد الموت الرابع حشرهم في الصورة التي يولدون
 فيها في قبورهم وهي الصورة التي انتقلوا اليها بعد الموت الى الجسد الموصوف
 بالموت وكنه يؤخذ باصباح الخلاق الامين شاء الله عن حيات الميت
 وما هو فيه خبيبا وساعا الخاس حشرهم من الصورة التي سئلوا فيها الى الصور
 التي يحسكون في البرزخ فيكون احدهم فيها كالنائم الى نفخة البعث صيحت
 من تلك الصورة وحشر الى الصورة التي كان فارقتها في دار الدنيا
 ان كان بقى عليه سؤال لاجل جسده الموصوف بالتكليف فان لم يكن عليه
 سؤال حشر في الصورة التي يدخل بها الجنة او النار فان الناس اذا دخلوا
 الجنة او النار حشر وافق صوتهم لانهما واهل النار كلهم مسؤلون
 بخلاف اهل الجنة فان منهم من لا يسأل ثم اذا دخل اهل الجنة الجنة الكبر
 واستقروا فيها ثم اذا دعوا الى الرؤية حشروا في صورة تصليح للرؤية
 فاذا اعدوا حشروا في صورة تصليح للجنة اعلم ان كل صوت ينسب الى
 التي كان عليها ويرجع امره الى الحكم الصوت التي انتقل اليها حشر فيها ثم
 اذا دخل سوق الجنة ورأى ما فيه من الصور فأي صورة اعجبت دخل فيها
 وذهب بها الى داره والصوت في السوق ما رحمت ولا يزال اهل الجنة
 ينتقلون من صوت الى صورة احسن مما قبلها واهل النار بالعكس ابدال
 ودم الدهرين نسأل الله تعالى ان يميتني على الايمان ويلبيني الصوت

[170^b]

الصالحه لرؤية جمال الرحمن و يدخلني و اياكم بحوضه الجنان امين يا ارحم الراحمين
بكره سيد المرسلين صلي الله عليه و علي آله واصحابه و عن جميع الانبياء والمرسلين

[XV]

Der-Vaşf-1 Cehennem

Eyvāh u dirīgā! ey miskīn-i bī-intibāh, niçün āgāh olmazsın ve tevbe-i nedāmet ile derūndan ah itmezsin? Hīç hengām-ı ھاşrı anmāzsın bi'llāhi'l-'azīm nār-ı caḥīmīñ ḥiddetiñ 'azāb-ı elīmīñ batş u şiddetin bilseydiñ ser-rişte-i recāyı yitürüp n'olaydı mevcūd olmayup 'ademde mefkūd olaydım diridiñ ve leyl ü nehār dergāh-ı Raḥīm ü Ğaffārda fersūde rūy-ı zūll-i iftikār olup sırr-ı 'ibādeti zemīn-i itā'atden kaldırmayup göziñ yaşını deryā-yı zehḥār iderdiñ. Yezīd-i Rakkāşiden mervīdir ki bir gün Cebrā'il-i emīn ḥuzūr-ı seyyidü'l- murselīn, 'aleyhi's-şalavātullah, Rabbü'l-'ālemīne geldikde Cenāb-ı şefī'ül-müzniḃīn ruḥsār-ı Cibrīlde tegayyür

müşāhede itmekle, yā Cebrā'il **ما الى اراك متغير اللون** (1) diyüp sebebiñ su'al buyurdu. Cebrā'il aytdı

يا محمد جئتك الساعة التي امر الله تعالى فيها بمنافخ النار (2) ya'nī işbu sāt-i mecīdde Ḥaḥḥ, 'Azze ve Celle, ikād-ı nār-ı dūzāḥa emr kıldı. Sebeb-i tağayyür budur yā Muḥammed didi. Pes Resūl-i Ekrem Cebrā'il-i mükerrerden bu kelāmı istimā' itdikde, ey emīnü'l-vaḥy bize cehennemi vaşf it işidelim buyurdu. Cebrā'il aytdı: Yā Muḥammed,

ان الله تعالى لما خلقهم

جعل سبع طبقات ان اهلون طبقة منها فيها سبعون الف جبل
من نار وفي كل جبل سبعون الف واد من نار وفي كل واد سبعون الف
واد من نار وفي كل واد سبعون الف مدينة من نار وفي كل مدينة سبعون
الف الف محوطة من نار وفي كل محوطة سبعون الف الف بيت من نار وفي كل
بيت سبعون الف الف صندوق من نار وفي كل صندوق الف الف نوع العذاب
ثم اوقد عليها الف الف سنة فاحترت ثم اوقد عليها الف الف سنة فاحترت
ثم اوقد عليها الف الف سنة فاسودت فهي الان سوداء مظلمة والذي
يعتك بالحق نيا لوان رجلا بالمعذب يعذب لا حرق الذي بالمشرق ثم شدة
عذابها والذي يعتك بالحق نيا لوان ذراعا من السلسلة التي ذكرها الله تعالى

[171^a]

واجمع على جبل لوان يبلغ الارض السابعة قال تعالى خذوه فضاوة
ثم الجحيم يملوه ثم في سلسلة ذراعا فاسلكوه هذا ذراع الملائكة
كل ذراع سبعون باعا كل باع ابعدين الكوفة ومكة نحو قال تعالى اهل بيوت ابوان
كذلك ان بينهم جزواة عتقوا فقال النبي صلى الله عليه وسلم اهل كل ابنا هذه قالوا
وكيفها مخلوقة بعضها اسفل من بعض ثم يلبس اليها بسيرة سبعين
كل عيب منها اشد حر اذن الذي يلبس فوقه سبعين درجة كلما ارادوا ان يخرجوا
منها اعيدوا اليها فقال صلى الله عليه وسلم من سكان هذه الابواب فقالوا البواب

اهل اول فقيهنا نقول واسمه ابي ابي و الباب الثالث فقيهنا المشركون
 واسمه الجحيم والباب الثالث فقيه المصائبون واسمه سقره والباب الرابع
 فقيه النجس والمجوس واسمه ليطي والباب الخامس فقيه اليهود واسمه الحطمة
 والباب السادس فقيه النصارى واسمه السعير ثم امك جبرئيل عليه السلام
 فقال يا جبرئيل السلام لا تخبرني عن سكان الباب السابع فقال يا محمد لا تنسني عن
 فقال يا جبرئيل خبرني فقال هو جبرئيل في اهل الكائن من امك المذنبين ما تو
 ولم تنزل في النبي مغشيا عليه فوضع جبرئيل يده على حجره حتى افاق فقال
 يا جبرئيل عقلت مصيبتى واشتد حزني اومني يدخل البئر من امي قال نعم اهل
 من امك فكل رسول الله وكني جبرئيل فقال يا جبرئيل اشكي وانت روح الامين
 قال بل ولكن خائف ان اشكره كما ابتلي باروت وماروت آه امي درد مند

Ah ey derd-mend-i bi-dermān ve müstağrak-ı deryā-yı ‘ișyān, rāvī-i ḥadīş ider:
 Ḥazret-i Fahr-ı ‘Ālem şefī‘ü’l-ümem ümmet-i za‘îfeden tevbesiz vefât iden
 erbâb-ı kebâ’iri nâra duhûlün Cibrîlden haber aldıktan sonra ol serv-i revân ḥüzn-
 i firāvân ile menzil-i ravzatü’l-cenânlarına ḥırāmân olup üç güne dek şalvetden
 gayrı yire çıkmayup hiç eḥade tekellüm itmeyüp namâz u niyâza iştiğâl buyurdu.
 Ve çeşm-i mübârekinden kaṭarât-ı dürer-bâr döküp baḥr-i gâhı şuladı. Şahâbe-i
 kirâm daḥı ciger-süzân olup gözlerinî âb-ı ḥünla yâķütî renge boyadı. El-ḥâşıl
 yevm-i şâlişde yâr-ı gâr-ı şefîķ Ebû Bekr-i şiddîķ, Rağıyallâhu ‘anhu, bâb-ı
 sa‘âdet-i risâlet-penâha varup es-selâmun ‘aleyke [171^b] yâ ehl-i beyt-i raḥm-ı
 ḥâķ-i pâyi resûle yüz sürmege istîzân itdi. İçerüden Şiddîķa redd ü kaḫbûli müş‘ir
 cevâb şâdır olmamaķla ḥüzn ü bükâ ile dönüp gitti. Ba‘de ‘Ömer-ül Fârûķ,
 Rağıyallâhu ‘anhu, varup aña daḥı ya redd veyâḫod kaḫbûl ile cevâb şudür itmekle
 ah u enîn ile döndi. Ba‘de Selmân, Rağıyallâhu ‘anhu, varup aña daḥı şeyḫayn-ı
 efdâlîne vaķ‘i olan gibi cevâb virilmemek ile ağlayu ağlayu bâb-ı Resûle gâḫ
 gelüp gâḫ gidüp gâḫ ṭurup gâḫ oturup bi-l-aḫire bâb-ı Fâṭımayā varup ‘Alî’yi
 istedi bulamadı. Pes Fâṭıma tü’z-Zehrâya ayıttı: Yâ binti Resûle’llâḫ üç gündür ki

bedr-i ducā nūr-ı duḥā ḥabīb-i Ḥüdā namāzdan ğayrı çıkmaz ve birimize söylemez, ḥāk-i pāye yüz sürmege ruḥṣat buyurmaz. Dīde-i ḥaḳ-bīnleri eşk-i ḥūn-āb ile ṭolmuş ve yāḳūt-ı aḥmere dönmüş diyü derd-i ciger-süz ile ağladı. Pes Fāṭıma tü'z-Zehrā mānened-i bedr-i münīr menzil-i ismet-i tenvīrinden nehzat idüp ol āfītāb-ı asumān-ı risāletin burc-ı şeref-i ḥizmetine vardı. Ve bir miḳdār bāb-ı sidre-miṣālinde tevaḳḳuf ve müsül ile es-selāmu 'aleyke yā Resūlle'llāh ene Fāṭıma tü'z-Zehrā diyüp müşāhede-i cemāle izn istedi. Ol seyyidü'l-evvelīn ü aḥirīn daḥı mübārek başların secdeden ḳaldırıp fetḥ-i bāb ile duḥūle ruḥṣat buyurdu. Pes Fāṭıma tü'z-Zehrā nazār-endāz-ı vech-i mükerrerem-i Resūl-i müctebā olduğda gördiğim ruḥ-ı gül-gūmı şararup şolmuş ve 'ayn-ı Ḥüdā beynleri eşk-i ḥūn ile ṭolmuş ve meḥāsin-i şerīflerinden revān olan ḳaṭarāt-ı dumū'dan dūrer ü yevāḳıt dizilmiş Fāṭıma tü'z-Zehrā daḥı nālān u giryān olup aytdı: Ey Faḥr-ı Cihān ve nebi-yi aḥiri'z-zamān ricā iderim ki ḥālā zāt-ı kerīmü's-şānlarında nümāyān olan eşer-i ḥūzn-i firāvānıñ sebebini beyān buyurasız Ḥace-i 'Ālem, şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, buyurdılar ki yā Fāṭıma emīn-i vahy-i Rabbü'l 'ālemīn Cibrīl-i sidre mekīn, nüzül idüp cehenneminiñ ba'zı evşāfını 'aded-i ebvāb u ṭabaḳātını zikr idüp ve ümmet-i zā'feniniñ ehl-i kebā'iri bāb-ı evvelden dāḥil olacaḳların ḥaber virdi diyüp ḥadīs-i mezkūrı taḳrīr eyledi. Fāṭıma aytdı: Yā nebīye'llāh Cibrīl'e su'al buyurdunuz mı kim ümmet-i zā'fe ne keyfiyyet ile[172^a] dāḥil-i nār olalar. Resūl, 'alehi's-selām, buyurdu ki belī yā Fāṭıma su'al itdim, ḥaber virdi ki yā Resūlle'llāh ümmetiniñden olan ehl-i kebā'iri nāra melā'ike sürer. Ve sā'ir 'uşāt gibi sevādu'l-vech ve ezraḳu'l-'ayn olmaz ve ağızları mühürlemez ve şeyṭānla bir yire bağlanmaz ve üzerlerine selāsil ü aḳlāl va'z olunmaz. Fāṭıma aytdı: yā Resūle'llāh ya nice bağlanurlar. Resūlla'llāh, 'aleyhi's-selām, buyurdu ki:

بنور ديكه • اما الرجال في اللجج واما النساء فبالذوئيب والنواجك فكن في شبيهة
 من امتي يقاد الى النار • وهونيا دمي كشيتبا هوكم من افرع من امتي تقبض على عبا
 تقاد الى النار • وهنتي دمي افضيتاه واهتاك ترا احمق نيتي بهم الى مالك
 وهم نيا دمي ومحرمه غلاما راي مالكا وز فية النار • وشهيقا ورا واما هنا ترمي شرير
 كالقصر وكانه حمالا استبركوا عا نيو بانسولاسم محمد من الحبيب فميقول للملك لهم
 من انتم فميقولون نحن ممن انزل علينا القرآن • ونحن ممن يصوم رمضان فيقوم
 الملك بانزل القرآن الا على محمد • فاذا سمعوا باسم محمد صلوا وقالوا نحن فاذكر محمد

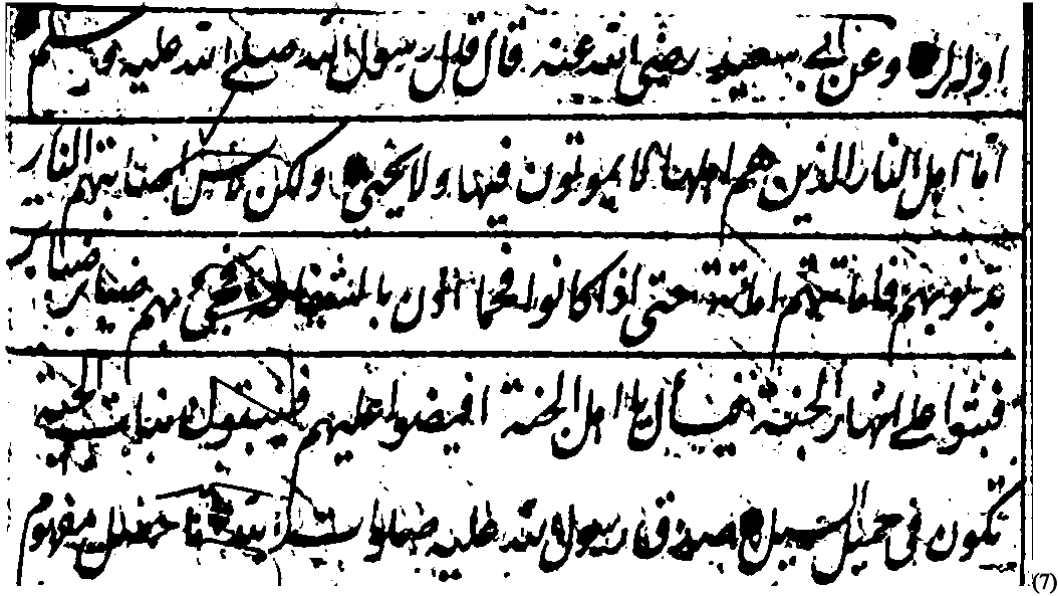
ah ey ciger-i pür-yäre ve sîne-i şad-päre, *İhyâ'-i 'Ulümde* mestürdur ki çeşm-i
 Mâlikin şüfretini ya'nî kirpük yirleri, ki göz қаpağının kenarlarıdır, iki қаpağı
 kenârının mâ-beyni yüz yıllık mesâfedir. Kaçan ehl-i kebâ'ir Mâliki gördükde
 amân amân yâ mâlik-i nirân bize ruşat vir bir zamân nefslerimize ağlaşalım
 diyeler. Mâlik dahı izn-i Hakk ile anlara ruşat virüp ümmet-i za'ıfe-i müznibe bir
 mertebe girye vü enîn ü nâle ve hanîn ideler ki gözlerinde yaş қalmayup қan ola.
 Mâlik bunların hâline ta'accüb ile ey miskinler ne 'aceb ağladınız, ammâ şimdiki
 hâlde olan ağlâmaқdan ne fâ'ide eger bu girye ve nâle ile bu günün hafvından
 dünyâda ağlayadınız şimdi bu 'azâb u 'ikâbdan beri olup dahil-i dâr-ı şevâb
 olurduğuz diyüp ol mücrim ü cânîleri cehenneme tarh ideler. Ol ümmet-i za'ıfe ve
 müznibe Lâ İlâhe İlle'llâh diyü tevḥîd itmekle, nâr-ı cehennem ol mücrimlerden

hârib olup ihrâқden ibâ eyleye, Mâlik nârın firârin görüp ^{يا ايا رخصيم} (5) diyü
 şiddet ile hitâb ide. Nârdan cevâb gele ki yâ Mâlik ben bunları nice ihrâқ idem ki
 cümlesi gülbânk-ı Lâ İlâhe İlle'llâh ile Hakkı tevḥîd itdiler Mâlik ide

نعم فبذلك امرهم رب العرش

(6) ya'nî ey nâr bunlar gerçek muvaḥḥidlerdir
 velâkin Rabb-i 'arş-ı 'azîm ve 'Alîm ü Hakkîm bunları [172^b] bu hâlleri ile nâra
 idḥâl emr itdi didikde, nâr-ı cehennem derhâl ehl-i kebâ'iri aḥz idüp ba'zını
 kademeyḥine ve ba'zını rûkbeteyn ve ba'zını şekmiḥe ba'zını şadıḥa ba'zını

hulkūmuña varınca yaqub āteş-i dūzah yüzlerine vardıkda Mālik nidā idüp, ey nār bunlarıñ vüçühını iħrāk itme ki dünyāda mesācide varup yüzleriñ yerlere sürüp dergāh-ı Hākka secdeler itmişlerdir. Ve qalblerin dağı yaqma ki şeh-r-i ramazānda şā'im olup çok teşnelikler çekmişlerdir diyüp, ilā mā-şā'a'llāh şefā'ate izn oluncaya degin nārda qalup yā Hānnān yā Mennān yā Raħmān diyüp feryād u fiğān ideler. Ve evsāh-ı zünūbdan muṭahhar ve qalblerinde olan nūr-ı cevher-i imān cilve-ger olduqda nārdan ḥalāş olup zerre imānı olanlar muḥalled qalmayup dāhil-i dār-ı ḥubān olalar.

Mefhūm-ı ḥadīş-i şerīf budur ki küffār-ı dūzah-ı qarār fi'l-aşl ehl-i nār olmağla

ber- fehvā-yı **لا يموت فيها ولا يحيا** (8) muḥalled fi'n-nār olurlar.

Velākin şol zümre-i mü'minīn-i muvaḥḥidīn ki ednās-ı zünüb ile mütedennis olup ḥayātda iken āb-ı tevbe vü nedāmet ile izāle-i levş-i ma'şiyet itmiş ola rüz-ı cezāda muṭahhar-ı levş-i zünüb, nār-ı 'uqūbet olduğuna binā'en muvaḥḥidler taḥḥir-i ednās cerā'im için dāhil-i nār-ı ḥamīm olduklarında her biri bi-ḳadri'z-zünüb yanup ḥadd-ı 'uqūbet nişābıñ bulduqda kerāmeten lehm-i nārda mü'minlere mevt işābet idüp ḥaḳīḳat üzere meyt olurlar. Ḥattā ḥaṭab-ı nārda yanup kömür olduğu gibi ehl-i zünūbuñ dağı hizem-i hamīmleri nār-ı ḥamīmde yanup faḥm-ı siyāh olup min-ba'd 'azāb-ı nārı hiss itmezler. Pes ḥazret-i Ğafūr u Raħīm ve 'Afv u Kerīmīñ nesīm-i fazl u iḥsānı vezān ve edān-ı emānı nümāyan olmağla şefā'ate izn-i raħmıñ olup nār-ı caḥīmde yanup [173^a] engüşt-i siyāh-ı caḥīm olan ebdān-ı

müznibîn bölük bölük ve demed demed düzahdan çıkarılıp melâi'ke-i rahmet gubâr-ı ecsâd-ı müznibîni mecârî-i enhâr-ı cennete mânend-i hûbübât-ı beşş vü tarh iderler. Ba'de ehl-i cennete nidâ olunup ey naz u na'im ile merba'-nişîn-i kuşûr-ı huld-ı berîn olan mü'minin, bu nâr-ı hecr-i hırmânda yanmış ve cism-i nâ-tüvânlar hâkister olmuş müznibîn-i mağfûrîn üzerine ifâza-i envâr-ı rahmet idinüz diyü teblîg-i risâlet iderler. Pes ecsâm-ı hâkister-i müznibîn hamîl-i seyl ve mecârî-i enhârda sür'at ile rüste olan nebâtât-ı hağrâ gibi derhâl terevvuğ iderler. Ve füyüzât-ı ehl-i cennâtdan hayât-ı cedîde ve bâkiyye ile dâhil-i cennât-i âliye olurlar. Pes mü'minlere cehennem dünyâda olan erbâb-ı cinâyâtın zindânı ve maħbûslara ħabs ve zindân te'dib ü 'uķûbet olduğı gibi mü'minler bilâ-mekş ve ħisâb-ı dâhil-i dâr-ı şevâb olacağ iken nice müddet ħabs-i cehennem çeküp cennetden mehcür oldukları anlara 'uķûbet olur. Ammâ zamân-ı necâta dek çekilen 'azâb u 'ikâba kimde tãkat olur. Ah ey şinevâ-yı âgâh!

وَأَنْتُمْ (9) āyet-i kerîmesi nüzül itdikde Resûl, 'aleyhi's-selâm, düzağı nice vücûh ile dağı vaşf idüp

بِحَرْبٍ شَدِيدٍ وَقَعْرٍ بَعِيدٍ وَحُلِيِّهَا حَدِيدٍ وَشَرَاهَا صَدِيدٍ وَكَلَامُهَا بِالْمِنْ مَزِيدٍ (10) diyü lisân-ı Cibrîlden 'ale't-tafşîl-inbâ ve iħbâr itdikde ħalb-i raķıķ Fâtıma taħammül idemeyüp mağşiyen 'aleyhâ olup düşdi ve müfıķa olduğda

لَيْتَنِي لَمْ أُولَدِ (11) dedi ve Ebû Bekr şiddiķ zârı zârı ağlayup

لَيْتَنِي كُنْتُ شَاتًا دَجُونًا وَأَكَلُونَ (12) diyüp 'Ömerü'l-Fârûķ dağı

لَيْتَنِي كُنْتُ شَجَرَةً يَقْطَعُونَ (13) ve 'Oşmân bin 'Affân **لَيْتَنِي لَمْ أَظْفِقْ** (14) ve

لَيْتَ أُمِّي لَمْ تَلِدْنِي (15) diyü herbiri girye-i bisyâr ile bir güne

güftâr idüp MâlikHata! Yer işareti tanımlanmamış. bin Selleme ise **النَّارُ النَّارُ** (16) diyü şayĥa ve feryâd ile şahrâya düşüp gitti. Ve nice günden sonra aşĥâb-ı güzîn anı arayup bir cebel-i şâmiħde feryâd u figân ider bulup ħuzûr-ı risâlet-penâha getürdiler. Rığvânu'llâhi Te'âlâ 'aleyhîmi ecma'in. Ve İbn-i Mesrûķdan

mervīdir ki ümmü'l-mü'minīn 'Ayişe, Rađıyallāhu 'anhā, rivāyet buyurmuşlar ki iki cihān güneşi Ḥātemü'n-nebiyyīn ve şefi'ü'l-müznibīn, 'aleyhi'ş-şalavātu'llāhi Rabbü'l-'ālemīn, [173^b] Bir gün hücremde uyuyorlaridi. Bu faķīre ehvāl-i kıyāmeti ḥātırā itmekle rikķat ile aġlādım. Tekātur-ı dumū'um ruḥ-ı gülgün-ı nebī-yi aḥirü'z-zamāna çekān olup yaķzān oldı. Ve ḥāl-i perīşānım görüp yā 'Āyişe niçün giryānsın buyurdı. Ben daḡı yā şefiü'l-ümmeť rüz-ı kıyāmeti ve ol günde olacaķ ḡasret ü nedāmeti fikr eyledim. 'Acebā yā Resüle'llāh ol günde ehliñi zıkr ider misin? Ḥālī ānki, dünyāda bāligān mā bāliġa eraķķ ve eşfeķīn.

تحال رسول

صلى الله عليه وسلم يا عايشة ثلاثة مواضع لا يذكر احد احدًا الا في عند الميزان حتى يعلم انه انخف او ثقل • وعند الصحيفة ياخذ صحيفة يمينه ام شماله • وعند الصراط حتى يجاوز عنه • يا عايشة • وعند الصراط الزالون والزالات كثيرة قال ثم بعد قراءة الكتب العرض على الرحمن والحسب كما قال تعالى فسوف يحاسبكم حسابا يسيرا

(17)

Ya'nī ḡazreti, şefiü'l-ümeme şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem, buyurdılar ki yā Āyişe üç mevzi'de hiç eḡad hiç eḡadı zıkr itmez. İllā nefsiñi zıkr ider. Ya'nī nefsiñi diyü zārī kıılır. Birisi mizāndadır ki ḡiffet ü şıķlete a'māli ma'lüm olunca. Birisi mekātib-i a'māli āvānındadır ki şāġdan mı virilür, yoḡsa şoldan mı şunılır 'ayān olunca, ve birisi 'inde'ş-şirātdır ki selāmet ile 'ubür idince. Yā Āyişe şirātda kıatı çok ayaķları sürçer buyurdılar. Mervīdir ki İmām 'Ali, Kerreme'llāhu Vecheye, bir kimesne gelüp yā 'Alī bize dünyāyı vaşf kııl, ve taṡvīl itme zīrā ḡıfz idemem diyü naşīḡat-ı iltimās itmekle buyurdılar ki

ان الدنيا حلال لها حساب • وحرامها عذاب • يحاسبكم
يوم القيامة في كل شيء • ورتين • مرة من اي شيء اكتبتم • ومرة بالانفقت
وكما قال تعالى يوم نحشر المتقين الى الرحمن وفدا • ونسوق للجرمين الى جهنم وردا

(18)

Hikāyet olunur ki bu āyet-i kerīme Yaḥyā-yı Mu‘āz, Ḳuddise sırruhunıñ, meclis-i şerīflerinde kırā‘at olunduğda buyurdular ki:

تَبِيهَا النَّاسُ مَحْصِلًا غَدَاً شَرُّهُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 حَشْرٌ أَحْسَرُهُ وَتَوْقِفُونَ يَوْمَ بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ فَرْدًا فَرْدًا وَتَسْأَلُونَ عَمَّا فَعَلْتُمْ
 حَقًّا حَقًّا وَيُقْرَبُ الْأَوْلِيَاءُ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفِدَا وَفِدَا وَيُرَدُّ الْعَاصُونَ إِلَى عَذَابِهِ
 وَرَدًّا وَرَدًّا وَكُلُّ هَذَا إِذَا دَكَّتْ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا تَبِيهَا
 وَجِي كَهَيْئَتِهِمْ وَيَأْوِيهِمْ وَيَأْوِيهِمْ إِخْوَانِي الْوَيْلُ لَكُمْ مِنْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ
 يَوْمًا

[174^a]

يَوْمَ الرَّاحِ قَهْرًا وَيَوْمَ الْإِزْفَةِ وَيَوْمَ الْبِنَادَةِ وَيَوْمَ الْحَسْرَةِ وَيَوْمَ الْمُنْكَاسَةِ
 وَيَوْمَ الْمَحَاسِبَةِ وَيَوْمَ الْمَسْأَلَةِ وَيَوْمَ الْمَوَازِنَةِ وَيَوْمَ الزَّلْزَلَةِ وَيَوْمَ الصَّبْحَةِ
 وَيَوْمَ النَّشُورِ وَيَوْمَ الثُّبُورِ وَيَوْمَ نَيْظِرِ الْمِرْأَةِ مَا قَدِمَتْ بِيَاهُ وَيَوْمَ التَّغَابُنِ
 وَيَوْمَ بَيْدَرِ النَّاسِ شَتَاتًا وَيَوْمَ تَبْيِضِ جُوهٍ وَتَسْوَدِ جُوهٍ وَيَوْمَ لَا يَنْفَعُ عَنَهُمْ
 كَيْدٌ شَيْئًا وَيَوْمَ كَانَ شَرٌّ مُسْتَطِيرًا وَيَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعذرتُهُمْ
 وَيَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ وَيَوْمَ تَأْتِي كُلَّ نَفْسٍ تَجَادُلٌ عَنْ نَفْسِهَا وَيَوْمَ تَهْلِكُ
 كُلُّ مَرْضَعَةٍ عَمَّا رَضَعَتْ وَيَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ
 وَبُرُوزِ الْوَأْتِدِ الْقَبَارِ وَيَوْمَ الْقَارِعَةِ وَيَوْمَ كَيُفُونَ النَّاسُ كَمَا كَفَرُوا فِي الْحَيَاةِ
 وَيَوْمَ يَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ وَيَوْمَ الصَّاخَةِ وَيَوْمَ الطَّامَةِ وَيَوْمَ تَأْتِي
 لَا تَحْكُمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ أَهْلُ الْكِنَّةِ فِي الْجَنَّةِ يَتَذَدُّونَ وَأَهْلُ النَّارِ فِي النَّارِ يُعْذَبُونَ

فَلْيَكُنْ مِنْ شِعْرِي أَنَا مِنْ أُمَّي الْغَرِيبِينَ (19)

Eyvāh u dirīg, şaḥābe-i gūzīn ve tābi‘īn ve selef-i şāliḥīn böyle diyecek; bizim gibi ‘āciz u ‘ānī ve denī ve cānīleriñ ḥālī ne olacaktır?

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fa‘lün
 Mıṣrā‘ Saḅa ḳaldı işimiz ey kerem issi Mevlā,

Ah kim mülāḥaza-i ḳahr-ı Ḥaḳḳ deryā-yı ḥavfa müstağraḳ idüp

قوم تکسرت چون بنجار سپه | چون تو اتم کرد این سهر را بدید (20)

Mazmūnınca ehvāl-i kıyāmete ḥadd u gāyet olmayup tecelliyāt-ı celāliyye kuvvet-i nuṭḡ-ı lisānı gūsisite ve zebān-ı ḥāme-i beyānı ūkeste idūp gūftāra mecāl kōmaz.

الشیخ الاکبر قدس سره الطهر فی الفتوحات ولقد سألت الله أن يطلعني
 على جهنم وأنها فما طلعني على ذلك وعرفت مكانها ولو لا أنه صلى الله عليه وسلم
 قال في علم الله كما سئل عنها لعينت مكانها ولكن الأدب يمنعها أن تتعدى
 مقام الأدب معه صلى الله عليه وسلم وقال الشيخ رضي الله عنه ورأيت أهلها
 يخامون مع أئمة الضلال الذين أضلواهم ومع اصنامهم التي كانوا يعبدونها
 من دون الله ورأيت صورة خصامهم صورة خصام أرباب المذاهب
 الشيعية مع أهل المذاهب الزائغة في طلب ادحاض حجج بعضهم بعضاً فأنكروا
 خصام أرباب المذاهب عندما مع أهل الزيغ أن ذكر خصام أهل النادر ورأيت
 الرحمة كلها في التسليم والالتصق من النبوة والوقوف عند حدودها هو الأدب

[174^b]

عند قراءة حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم وقراءة الأئمة المجتهدين
والعلماء العاطلين. وعدم رفع الصوت عند قراءة كلامهم ولما أطلعني عليها
رايت من دركات النار من حيث كونها دارا ماشاء الله ان يطلعني
وزايت فيها موضعا يسمى المظلمة نزلت فيها ماشاء الله ان انزل فعلمت
من ذلك الوقت كل عمل يتطور زارا. وكل عمل يتطور نعيما. وعلمت ان عذاب أهل جهنم
ما هو في جهنم حقيقة. وانما هو من اعمال الداخلين. وان شئت في ذلك شعر
النار منك وبالاعمال توقها. لما تصالحها في الخيال تطعمها
فانت بالطبع بارب منها ابدا. وانت في كل حال منك نشيها.

(21)

Mefhūm-ı ebyāt-ı şeyḫ budur ki nar-ı cehennem sendendir. Ya'nī evşāf-ı reddiyye ve ahlāf-ı seyyi'edir ki ol nār-ı a'māl-i şenī'a ve aqvāl-i ḳabīḥa ile iḳād idersin vaḳtā kim a'māl ü aqvāliñ şāliḥa vü ḥasene ola, derḥāl nār-ı dūzahı itfā idersin. Pes 'acebdir ki sen bi't-ṭab' nārdan firār u ibā idersin özge temāşadır ki her ḥalde senden şudūr iden seyyiātndan nār-ı dūzahı inşā idersin.

اقال

رسول الله عليه السلام ما منكم من احد الا وقد كتب مقعده من النار ومقعد
من الجنة. قالوا افلا تشكل على كتابنا يا رسول الله. قال عملوا فكل مسية خلقه

(22)

Ya'nī ḥayr-ı 'amel idiñüz. Zirā herkes ḥayr u şerden ḥalḳ olunduğı 'amele muvaffaq ve ol 'amel aña müyesserdir. Pes 'ilm-i ezelīde ehl-i cennet olanlara a'māl-i ḥasene müyesser ve ehl-i nāra a'māl-i seyyi'e muḳadder olup behiştilere a'māl-i dūzahı dūşvār ve dūzahīlere a'māl-i behiştī dūşvārdır. Nice dūşvār olmaya ki ehl-i behişt dā'imā nefsi muḥālefet-i mişkāt-i tekālīfī taḥammül ile ṭā'at u 'ibādetdedir. Ehl-i dūzah ise ḥāb-ı ḡafletde ve nefsi ü hevāya hemişe muvāfaḳat ve şehvete mütāba'at ile şenā'at ü ḡavāyetdedir.

کلیات او حق را آثار و آینه‌ی هستی آدمی جزئیات او خود از کلیات او حق
 باز مانده و آثار از آمد درس آشته اخگر باو حق باز خواهد نهاد
 خواهد یا نه خواهد در بیغ که تا او او بودن نسبت خود با حق درست نکرد

[175^a]

و خود را از خوب حق نساخت تا چون او را از او باز ستانند از حق
 او را کفیل و کیل و یار و عنکاسی باشد و چون از خود سر فرورده از دریا
 حق سر برآرد جز خود خود را یار و یاور می بیند اشته بر خود می تنبید
 اخگر چون باز دید این خودی نه خود از آن او بوده با امر خدای تا او درست
 بوده چون خدای خصم او آمد خودی از جانب او با جانب خدای گردید
 زبانش گواه خدای مدد دست پایی و جوارح و ارگاش مبین سبیل
 تا او و حیران ماند که است نظما را و همگی اینها بود و مجرد پرورش اینها
 یکدیگر مانند و نقلوا الجلود هم لم شهدتم علينا قالوا انطقنا الله انطقنا
 از درد دل ناله بر کشید که آبی کیده نه انی که عمر در باز دید کردن صورتها
 جیل و منظرهای بی برای تو بسر کرده ام آبی جلد نه انی که روزگار در پیدا
 کردن کلبس نیکو و جامه های نرم برای تو گذرانیدم آتش کم نه انی که
 همت من در این هزار کسوف بود تحصیل طعاهای لذت و میوه های
 و کزید و نان تنگ و آب خنک برای تو آبی اندام نه انی که ترا بهر شست
 و شوی و حمام برد و ام پاک و پاکیزه میداشتم آبی دست نه انی که
 ترا ز پورانگشترین می ارستم و ترا با لای فراز هر دست میداشتم
 چه افتاد که اکنون همه از من بر شسته اند و مرا چنین تنها و بی کس

گذشته ای که با من بر سر برمی آید اگر برای نیت بر من نیز باشد
 ای نامی این چه پستی که با من بر کرده راه بهشت خواهم روی چرا
 آن راه دیگر پیش میگیری ای خواجه معذوروار که خداوندم فاهدم الصراط
 الحجیم بنده را بفراوان خداوند باید بود خداوندم دیگر نیت ندو
 چند روزی بفراوان خداوند با تو در ساخته بودم و بفراوان او فرمان بردار تو
 بودم اما بدانکه هر بار که ترا میفرمودی که بجای که رضای خداوند من در آن بود
 روم و اگر چه هم بفراوان خداوند که مرا بفراوان بردارئی تو فرمان داده بود فرمان
 می بردم اما در زمان خویش نه لعنت بر تو میگردم اکنون من خصم توام
 و بس که چرا او دود عصیان میگردی و روز کاری مرا مکلف با آنچه

[175^b]

رضای خداوند من در آن نبود میداشتی اگر دستم کارم بر سر تو زدنت
 و اگر زبانت شعله نغزین بر تو کردنت اگر ناختم و ردم خسارت تو کندنت
 و اگر با بیم کارم ترا بحجیم و بحجیم آوردنت بیطوفون بینها و بین حمیمان
 در بیغ در بیغ که چون خدای العباد با من خصم ما اید ما یی ما خصم ما اید ما یی
 ما خصم ما کرد و ما یی ما از جدایه گزینید چون ما یی ما با ما چنین کند
 از دیگر چنین چه امید داریم و در بیغان دم که ما را ما نباشد خدای پرستان
 خدایا برای چنین دم پرستند و ان فی الله من کل مصیبه و خلفنا
 من کل فائت و در کامن کل نالفت برای ان دم بر خود خوانند اللهم
 اجعلنا من المؤمنین الصابرين القانتین الخاشعین و اخواننا اجمعین
 بحکم سید سلیمان

(1)

İhvân-ı ulü'l-i'tibârın merâyâ-yı zamâ'ir-i cilve-dârlarında be-dîdâr ola ki fı'l-
 hakîka nâr ve bâ'ış-i ta'zîb bi'n-nâri insânın bu 'âlem-i tabî'at-ı pür-ekdârda
 zâhiren ve bâ'tinen müzahrefât-ı dünyâ-yı nâ-pâydar müstelezzât-ı nefsi
 mekkârede inhimâkla ta'alluklarıdır. Aña binâ'en ki ta'allukât-ı tabî'iyeden her

bir ta'alluk-ı melekāt-ı reddiyeden bir melekeye mensübdür ki insān anı temellük idüp meleke-i mezbûre dahı aña temlîk olunmağla lisān-ı 'örfde aña meleke ve lisān-ı şer'ide melek ta'bîr olunur. Ve 'ālem-i kebîrde olan emlāk-ı 'ālem-i kebîriñ kuvā-yı rûhāniyye ve cismāniyyesinden 'ibāret olup 'ālem-i şağîr olan insān ki mecmû'a-i kevneyn ve enmūzec-i 'ālem-i kebîrdir, Beynehümāda olan muṭābakatıñ taḥaḥukḥuna binā'en aşḥāb-ı keşif ü 'ayān aḥlāk-ı ḥamīde-i cemīle şüretinde olan melekāt-ı ḥasene-i fāzılaya melā'ike-i Rıdvān ve evşāf-ı zemīme ve a'māl-i kabīḥe şüretinde olan melekāt-ı reddiyyeye zebāniye-i nîrān ta'bîr olunur. Zîrā lafz-ı zebāniye, feth-i zā ve taḥfîf-i yā ile, lisān-ı 'Arabda muhtesib ve a'vānı ve şart-ı sultāniyye itlāk olunup zebāniler dahı 'uşatı nāra tarḥ ve ref' itdikleriçün zebāniye ile tesmiye olunmuşdur. Zîr-i ezin dürtücü ya'nî iti verici ve def' idici ma'nāsındır.

الیه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه

(2) Vefk-i kerîmi üzere

melekāt-ı [176a] ḥamīde-i fāzıla a'lā-yı İlliyyîne terfî' itmekle melā'ike-i Rıdvān ve melekāt-ı reddiyye-i ḥabīse a'māl-i şenī'a ve aḥvāl-i kabīḥe aşḥābını a'lāya 'urücdan men' ve esfeli sāfilîne redd ü def' itdigiçün zebāniye-i nîrān ile ta'rîf olunmuşdur.

كَمَا قَالَ الشَّيْخُ

فِي الْقِصَّةِ الْأُولَى كَانَتْ الْمَلَائِكَةُ مِنْ بَعْضِ قُوَى تِلْكَ الصُّورَةِ الَّتِي فِي صُورَةِ
 الْعَالَمِ الْمَعْرُوفِ فِيهَا فِي اصطلاح القوم بالانسان الكبير فكانت الملائكة كما
 الروحانية والحسية التي في النشأة الانسانية فكانت القوم الروحانية
 والنفنية ملائكة وجود الانسان لان قوى العالم اجتمعت فيه باسرها
 فبالانسان من عالم حسيه والعالم انسان كبر بوجود الانسان فيه حصل

(3)

Melekāt-ı ḥamīde-i merziye sebep-i duḥûl-i cinān-ı şuveriyye vü ma'neviyye ve melekāt-ı reddiyye-i ğayrı merziyye sebep-i duḥûl-i nîrān-ı şuveriyye vü ma'neviyye olup enbiyā-i 'izām bu ma'nāyı vaḥy-i Rabbü'l-enām ile teblîğ ü i'lām ve evliyā-i kirām keşf ü ilhām ile tavzîḥ ü ifhām buyurmuşlardır. Pes her kimiñ dünyāya ta'alluḥu ekşer olursa aḥlākı aḥsen ü erdā ve her kimiñ dünyāya ta'alluḥu eḳall olursa evşāfı aḥsen ü a'lā ve aḥlākı elṭaf u eclā olur. Egerçekim

ta'allukāt-ı keşire melekāt daḥi bi-ḥasebi't-te'allukāt-ı mütenevvi'dir. Velâkin min-ḥayşî'l- icmâl ve'l-küllî ta'allukāt-ı dîniyye ve melekāt-ı reddiyye on toḳuz 'adede münḥaşır olmağla sâ'ik-i duḥûl-ı nâr-ı ḥırmân daḥi on toḳuz 'adeddir.

كما قال بل متعلق عليها تسعة عشر وما جعلنا أصحاب النار
 الا ملائكة وما جعلنا عدتهم الا فتنة للذين كفروا الاية • وقال الذين كفروا
 من اهل النار انهم كانوا اياما ملكا وقال سنده الزبانية • وقال
 عليهما ملائكة غلاظ شداد واجج ابن المبارك والبيهقي من طريق الازرق
 بن يس عن رجل من بني تميم قال كنا عند ابي العوام فقراء هذه الاية عليها تسعة
 فقال ما تقولون اتسعة عشر الفا قلت لا تسعة عشر الفا فقال من اين علمت
 ذلك قلت لان الله يقول ما جعلنا عدتهم الا فتنة للذين كفروا فقال
 ابو العوام صدقت هم تسعة عشر ملكا • وبهذا كل ملك منهم مرزبة من حديد
 لها شعبتان فيضرب بها الضربة يهوى بها سبعون الفا من منكبى كل

[176^b]

ملك منهم سيرة كذا وكذا • وروى ان مخزنة النار تسعة عشر ما بين منكبى احد
 من سيرة خزيف ليس في قلوبهم رحمة انما خلقوا للعباب يضرب الملك منهم
 الرجل من اهل النار الضربة فيتركة طحيننا من لادن قرنه الى قدمه واخرج من اذن
 قال يؤمر بالرجل الى النار فيعتد به مائة الف ملك • قال القرطبي المراد بقوله
 عليها تسعة عشر رؤسا هم • وما جعلنا الخزنة فلا يعلم عدتهم الا الله تعالى •

(4)

Pes İmâm Kırṭubî rivâyeti üzere ta'allukāt-ı reddiyye mütekeşşire olduğı gibi ḥazne-i nâr daḥi keşire ve min-ḥayşî'l-küllî melekāt-ı deniyye on toḳuz 'adede maḥşûra olduğı gibi zebâneye daḥi min-ḥayşî'r-rü'esâ on toḳuz 'adede münḥaşıradır. Fe-emmâ eger şüveriyye ve eger ma'nevîyye cennet ü düzah daḥi mine'l-'arş ile'l-ferş olan 'âlem-i ḥalk ve emrden hâriç degüldür. Zirâ cennetin

sakfı ‘arş ve ferşi felek-i kürsî olup cehennemîñ dağı maqarrı felek-i kamerin muğ‘arında olan tahte‘ş-şerâdadır.

كما روي الجنة في السماء السابعة العليا والنار
 في الارض السابعة السفلى واخرج البيهقي في الدلائل عن عبد الله بن سلام
 قال الجنة في السماء والنار في الارض كما قال تعالى وفي السماء رزقكم وما تعدون
 وقال تعالى عند سدرة المنتهى عند باجنة المأوى والصحيح ان نعيم في تاريخ صيدون
 عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان جهنم محيط بالجنة
 وان الجنة وراءها فذلك كان الصراط على جهنم طريقا الى الجنة واخرج احمد
 والبيهقي بسند رجاله ثقات عن يعلى بن امية ان النبي صلى الله عليه وسلم
 قال البحر هو جهنم واخرج احمد في الزهد عن سعيد بن الحسن قال البحر طين جلم
 واخرج ابو الشيخ في العظمة والبيهقي من طريق سعيد بن المسيب عن علي بن ابي طالب
 كرم الله وجهه قال ما رأيت يهوديا اصدق من فلان زعم ان نار الله الكبرى هي
 البحر فاذا كان يوم القيامة جمع الله فيه الشمس والقمر والنجوم ثم بعث عليه
 فسوته وروي عن كعب في قوله والبحر المسجور قال البحر يسجر فيصير جهنم واخرج
 البيهقي في شعب الایمان عن ابي بن مبه قال اشرف ذوالقرنین على جبل
 قاف فقال له يا قاف اخبرني بشئ من عظمة الله قال انه وراي ارضنا سيرة
 خمسمائة عام في خمسمائة عام من جبال تلج يحطم بعضها بعضا لولا هي لا خترت

من جهنم

[177^a] (5) İmdi behişt-i âsmân-ı berîn ve dūzağ-ı zemîn-i pöstinde idigi mesmū‘uñ olduysa tabāyi‘-i erba‘a-ı ‘anāşır-ı çār-kāneden terkīb olunan insānıñ zāhiren ve bāṭinen mecmū‘a-ı ta‘allukāt-ı mübdi‘l-kā’inātıñ kudret ü irādet-i vāz‘-i hikmetile mü‘essirāt-ı ‘ālem üşkutussāt olan seyyārāt-ı seb‘ ve burūc-ı işnā ‘aşerden hārice degildir. Ve Hāzret-i Hāḫḫ ve Kādir-i mutlak-ı civāri ve burūcdan her birine müvekkel birer melek ḫalk idüp burūc-ı mezbūreden her

bir burc irâdet-i Hakk ile ta'allukât-ı beşeriyyeden bir ta'alluka mahşûşdur. Ahkâm-ı burûc dahı seyyârât-ı seb'adan burûcdan olan bir kevkebe mute'allıktır. Ve cümlesi taşrif-i kudret-i meşiyet-i fâ'il-i muhtâr ile der-kâr ve esbâb-ı âsâr-ı şü'un-ı Perverd-gârdır. Ve irsâl-i rûsûl inzâl-i ketb ve esâs-ı teklîf ü tebşîr ve tahvîf-i insânî mu'cibe-i helâk u hizlân olan ta'allukât-ı reddiyye-i dünyeviyye-i deniyyeden tahtîş içündür. Tâ ki vahdâniyyet-i Hakk ve Resûllerine ve kütüb-i menzile ve ahkâmına ve cennet ü düzah ve şırât u mizân ve ba's u haşr ve su'âl ü hisâb ve şevâb u 'ikâb şıdkla imân götürüp ve melâ'ike-i Rıdvân ve zebâniye-i nîrân-ı 'ibâdu'llâh olduğuna hulûş-i derûn ile i'tikâd-ı tām idüp o emre imtisâl ü itâ'at ve nevâhiden ictinâb-ı mübâ'adet ile cism u cânını cehennem zebânîlerinden halâşa himmet ve Hakk Sübhânehu ve Te'âlâdan istid'â'-yı fazl u rahmet ile sebep-i duhûl-i cinân olan ahlâk-ı hamîdeye nâ'il ve melâ'ike-i Rıdvâna vâşıl olalar.

كَمَا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ ارَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ يَوْمِ يَوْمِ يَوْمِ
 مِنْ الزَّيْبَانِيَةِ تِسْعَةَ عَشَرَ فَعَلِيَّةً بِقِرَاءَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَإِنْ كَلَّمَ مِنْهَا
 كَلِمَةً لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ جَنَّةٍ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ جَنَّةٍ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ جَنَّةٍ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ جَنَّةٍ

(6)

Zîrâ Bi'smi'llâhda olan on üç 'aded hurûfuñ her biri bir 'âlemin izâsında vâkı' olmağla besmelede olan esmâ-i İllâhiyye-i zâtiyye vü şifâtiyyeden her bir ismin berekâtıyla ma'nâsını mülâhaza ve tecelliyâtını müşâhede ile kırâ'at iden 'abd-ı mennâcıyı ta'allukât-ı mezûreden halâş ve cenneti ihtisâş müyesser ider.

كَمَا قَالَ تَعَالَى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلَ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا

(7)

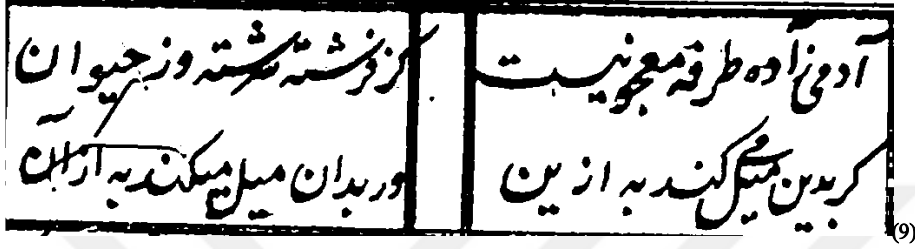
ma'nâyı tebettül hod mâ-sivâdan inkişâ' ve külliyyetle Hakkta tevcih ü ittibâ'dır.[177^b] Zîrâ mâ-sivâdan münka'ti' ve Hakkta müteveccih ve ehl-i Hakkta müttebi' olan kimesnede Hakkdan gayra ta'allukı kalmaz.

كَمَا قَالَ تَعَالَى الْيَوْمَ أَكْفَرْتُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُوقِنُونَ

كَمَا قَالَ تَعَالَى الْيَوْمَ أَكْفَرْتُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُوقِنُونَ

(8)

Mevte-i mezbûre hüd mevt-i irādîdir. Mevt-i ihtiyārî ise mâ-sivâyı terk ve küllîden inkıtâ‘ ve hürûc ve Hakk’a rücû‘ ile mebd-e-i aşlîye ‘urûcdur. Şifât-ı mezbûre ile ittîşâf ise mücib-i hayât-ı ebedî ve sebep-i bekâ-i sermedîdir. Ve bi’l-cümle bu dünyâda sebep-i duhûl-i nâr olan ta‘allukât-ı süflîyeden kalbini tahliye ve tecrîd itmeyenler. Ba‘del-mevti’l- ıztırânî ta‘allukât-ı dünyeviyyeden hâşıl olan melekât-ı reddiyye ile ‘ukbâda cehennem zebânilerine giriftâr olurlar. Ba‘de izaletü’l âlât ise izâle-i melekât-ı reddiyye muhâlâtdan olur, aınçün dimişlerdir.

İmdi ‘inâyet-i İlâhiyyeden ‘atîyye buyurulan esbâb u âlât-ı mevcûde iken tevbe ve nedâmet ile kemer-bend mücâhede ve riyâzet ol zinhâr dürlü dürlü mekr ü hadî‘at u hırş u şereh ve şehvet ile hall ü hürmet bilâ-tehâbbüs tena‘umât u tecemmülât için tahşîl-i müzahrefâta izâ‘at-ı evkât itmeyüp kalîle-i kanâ‘at kıl ve kesb ü ‘amelde ifsâd-ı ‘akîde ile mesâlik-i mehâlike düşmeyüp tarîk-i müstakîmden

sürçme ve ber-fehvâ-yı **وَاللَّغْنَىٰ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ** (10) terk-i hestî ve bûd ile

ifnâ-i vücûd idüp ber-vefķ-i **العبد وما يملكه كان لمولاه** (11) ‘abdîñ hîç şeye mâlik olmaduğuş bilüp mülki şâhibine teslim it ve ber-mücib-i kavî-i kerîm

وَاللَّغْنَىٰ عَنِ الْعَالَمِيَّةِ (12) ‘âlemlerden ġanî ve a‘vâz u agrâzdan müstagnî olan cevâd u kerîm ü muġnî faẓl u ihsânına muhtâc olan ‘ibâd çün devlet-i dünyâ ve âhireti maħz-ı luţf ve ‘inâyeti ile ‘ademden vücûda getürüp lâkin iktizâ-i hikmetle sa‘âdet-i uhreviyye vuşûlüne ‘âmâl-i şâliha huşûlini şart itmekle rûz-ı şümârda ‘ibâd-ı mükellifinden a‘mâl-i hasene-i hâlişe-i istifsâr olunub bâr-ı evzâr ile gelen eşrâra ey ġâfil u nâdân ve Hakk-ı ni‘meti küfrân, mezîd-i ihsânımızdan dünyâda saña ‘inâyet olunan kuvvet-i şebâbı ne kârda telef itdiñ ve rûz-ı şümârı[178a] tezekkür ve encâm-ı kârı ola ki bir ġün tefekkür eylesin diyü niçe mâh u sâl imhâl olunduñ. ‘Ömr-i güzerânı ne maķûle-i kârda ifnâ kıldıñ ve hayrât u hasenâta

bezl için verilen mâli ne cihetden kesb ve ne maħalle şarf itdiñ ve ‘aql u dāniş ile
ikrām olunduñ ve irsāl-i rūsul ile tarīķ-i tevħide da‘vet olunup

ليجبعنكم اليوم القسيمة

(13) kelām-ı mu‘ciz-i nizāmıyle sizi bu gün haşr idüp su‘āl ü

ħisāb ve ebrārı nā‘il-i dār-ı şevāb ve eşrārı dāħil-i ‘azāb u ‘iķāb edecegim tenbīh ü
te’kīd olunup i‘tizāra mecāl olmaduğun i‘lām itmişidim mūcibiyle ‘amele niçün
sa‘y itmedüñüz? Pes şimdiki ħālde yevm-i su‘ālde yalnız ve māl u ħānumānsız
belki ĩmānsız gelüp esīr-i maħabbeti olduğunuz muzahrefātın nā-çār ayrulup
faķır ü ‘uryān ve ħızlān u ħüsranla geldüñüz.

بِه كخار وى انكم تحشرون خفاة
عاهة نولا تم وراة عليه السلام كما برانا اول خلق نعيده وعدا علينا انا
كنا فاعلين وقال عايشة رضي الله عنها قلت يا رسول الله كثير
الرجال والنساء جميعا ينظر بعضهم البعض فقال عليه السلام يا عايشة
الامر شدي ان ينظر بعضهم البعض وفي الحديث الاخر يا امرئ
اسرفيل فينفع في الصور فيخرجون منها سراعا الى بهم ينسلون ثم يقومون
خفاة وانما هم يقفون موقفا واحدا مقدار سبعين عاما ينظر اليهم
ولا يقضى بهم فيكون حتى ينقطع الدموع ثم يكون دماه ويعرقون
حتى يبلغ ذلك عندهم ان يجزئهم ثم يدعون الى المحشر

(14)

Eyvāh ey ħalb-i ğaflet-penāh ve nefsi-ı cāħil ü ğümrah Muħammed Ğazzālī va‘z
idüp buyururlar ki

بيور رركه • فاستعد لهذا اليوم العظيم شانه المديد زمانه • الفهم
 سلطانة • القريب آوانه • يوم ترد فيه المعاذير • وتبلى السرير •
 ونظرة الضائر • وكشف الستار • يوم تخشع فيه الابصار • فنؤمئذ
 وضع الميزان • وسعرت النيران • وتغيرت الالوان • وحس اللسان •
 ونطقت جوارح الانسان • فيا ايها المسكين اللئيم • ما غك بربك الكريم
 حيث اغلقت الباب • وارخيت الستور • واستترت عن الخلاق

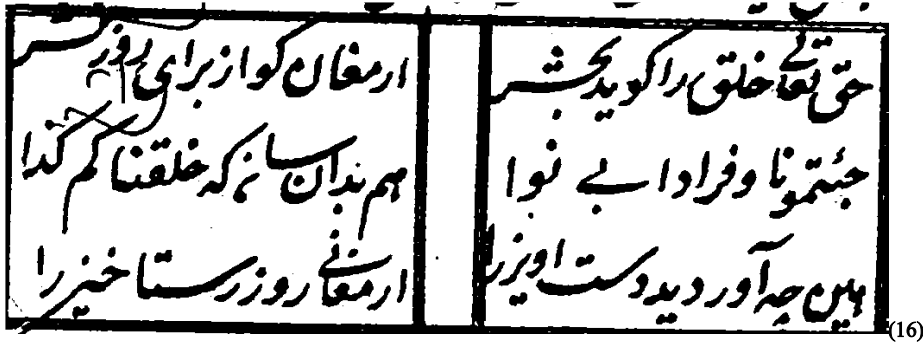
[178^b]

لو ما تجيت من الخالوم فقارنت العجز • فاذا انفك وقد شهدت عليك
 جوارحك فالويل لكل الويل لها يسكين • يرسل الله اليها سيد المرسلين • وينزل
 عليه الكتاب المبين • ويخبرنا بهذه الصفات من نوح يوم الدين •
 ثم يعرفنا غفلتنا ويقول اقرب لكس حسابهم وهم في غفلة معرضون •
 ما ياتيهم من رحمن ربهم محدث الا استمعوه وهم يلعبون لامية فلو بهم • ثم
 يعرفنا قرب القيامة فيقول اقربت الساعة وانشق القمر انهم يرونه
 بعيدا ونراه قريبا وما يدريك لعل الساعة تكون قريبا • ثم يكون آسن
 احوالنا ان نتخذ دراسته القرآن عملا فلان تدبر معانيه • ولان نظره في كثرة اوصاف
 هذا اليوم والاستعداد لتخصر دواهيته • فنعوذ بالله من هذه الغفلة •
 ان لم يتدركنا الله بواسع الرحمة ونرجو من لطف الله التوفيق والهداية •
 بحرمة شفيع الامة عليه السلام التحية

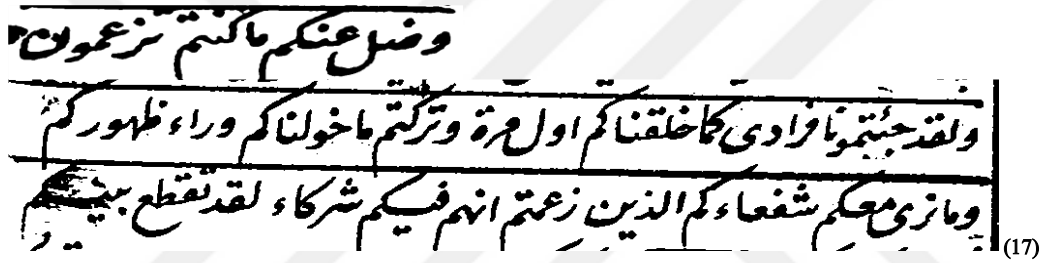
(15)

Ah ey şinevâ-yı āgâh, mev'ize-i Ğazzâlî'den intibâh huşûle geldiyse bâkıyât-ı
 şâlihât olan a'mâl-i hasene-i hâlişâta bezl-i maqđürât idüp dünyâya gönül bağlama
 ve hużür-ı Haġka armağansız varma diyü Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Ğuddise
 sırruhu, daġı *Meşnevi*-i Şerîfde buyururlar ki:

Meşnevî

Ya'nī rūz-ı haşrde Hakk Te'ālā ehl-i maşşere buyurur ki, yevm-i neşrden ötüri armağan kanı bize firāri vü bī-nevā geldenüz ve raḥm-ı māderden dünyāya 'üryān geldigiñiz gibi meydān-ı 'araşāta daḥı başı kabaḳ yalın ayak teni çıplaḳ geldiñüz bu rūz-ı rüst-ā-ḥīz için dest-i āvīze ne getirdünüz? Ey benī adem diyü su'al buyurula, Kemā ḳāle Te'ālā:

Bu āyet-i kerīme sūre-i En'āmdadır. Yā'nī Hakk Te'ālā bize iblāḡ için ḥabībi Muḥammed Muştafā, 'aleyhi's-selāma, kelām-ı ezelisi ile vaḥy idüp[179^a] buyurur ki: Ḥabībim biz küffāra vesāṭat-ı emlāk 'iḳāb ve yaḥod bilā-vāsīta 'itāb ile ḥiṭāb ideriz ki; ey küffār-ı bed-girdār taḥḳīḳa siz bizim pīş-i hükm ve ḳazāmıza firādi ve tenhā geldiñüz ve ḥīn-i velādetde baṭn-ı māderden evvel merrede sizi nice ḥalḳ itdim ise şimdi 'arşa-i 'araşāta daḥı dünyāda olan emlāk-ı erzāḳ ve evlād u etbā' ve cemi'-i ḥevaste vu sāḥteñüzden ḥāḥ u nā-ḥāḥ ayrılıp 'üryān u giryān geldiñüz. Ve dünyāda her ne ki size iḥsān ve 'atā itmişidim, dünyādan müfāreḳat itdikde cümlesini verā-i zahruñuza terk idüp ve dünyāda ḳoyup el yuduñuz ey müşrik ü kāfirler şol şüfe'a ve rüe'sa ve Lāt u 'Uzzā ve Hübel a'lāñuz kim bizim zāt-ı bī-Cūnumuza Ḥüdālīḳda anları şürekā-ı zu'm idüp

هُؤلَاءِ شَفَعَاءُنَا عِنْدَ رَبِّنَا (18) diyüp eşnām u evşāna secde-i 'ibādet iderdüñüz, şimdi anları sizinle görmüyoruz. Taḥḳīḳ sizinle anlarıñ beyni münḳaṭı' oldı. Ya'nī miyāniñızda olan ittişāl-i infişāle mütebeddil oldı. Ve her ne maḳūle eşyāyı ki kendiñüze dest-āvīz ve çāre-engīz ola zu'm iderdüñüz sizden ḡā'ib olup elinizden

gitdi. Ve mefkūd u ma'dūm olup bir vechle hālik oldiki güyā ki evvelden daḥi nā-
būd u ma'dūm idi. El-ḥāşıl

والفخر جنتونا وادى

(19) kavlı-i kerīmi taḥrī' ü tevbīḥdir. Ve sebab-i tevbīḥ-
i müşrikān-ı Mekke ve fuḡarā-yı iftiḥār ile bizim dünyāda emvāl u evlādımız çok,
āḥiretde daḥi bize 'azab yok diyüp dünyāda maḡdūrlarımız iki şeyiñ taḥşīline
maşrūf kıldılar. Birisi taḥşīl-i māl ve cāh u erzāk u emlāk ve birisi i'tikād u
i'timādları böyle olduğu emvāl u emlāk. Bunları dünyāda muḥalled kılip perestiş
itdikleri Lāt ve 'Uzzā ve mütāba'at ve münāsebet kıldıkları rüe'sā-i 'inda'llāh
kendülere şüfe'a ola. Pes bu zu'm-ı fāsīd ve 'amel-i kāsīd üzerinde iken dünyādan
mevt ile ḥurūc ve ḡabre vülūc vesiyemā 'arşa-i 'araşāta vürūd ile ḥālinde māl u
cāh u emlāk u erzākdan kendüleriyle bir şey ḡalmayup ve aşnām u evşān ve tevḡīr
ü ihtirām[179^b] kıldıkları ehl-i baḡy ve tuḡyānı 'inda'llāh kendülere şüfe'a
bulmayup bi-ḥılāf-ı ehl-i imān dünyāda taḥşīl ve aña i'timād ve ta'vīl kıldıkları
her şeyden ferd ü tenhā olurlar. Ve pīş-i ḥūkm ve ḡazāya münferid oldukları ḥālde
gelürler ammā ehl-i imān ve iḡkān-ı taḥşīl-i ma'rifet-i İllāhiyye ve iktisāb-ı a'māl-i
ḡayrīyye ve ittīşāf-ı aḡlāk-ı marzī itdikleri için ḡabre vardıklarında ma'rifet-i
Ḥallāk ve a'māl-i ḡasene ve aḡlāk kendüler ile ma'an rūz-ı şümārda ḡazır u āmāde
olurlar. Ve yevm-i me'āde zād u zevāde ile varup firādī varmazlar. Pes bu āyet-i
kerīme aḡvāl-i ḡıyāmetden ba'zı ḡānūn-ı mübīn olmuşdur. Birisi budur ki nefsi-
nāḡıḡa-i insāniyye bu cesed-i ḡulmāniyye ta'alluḡ eylediḡi bu kālbūd-i beşeri
iktisāb-ı ma'rifet-i Sübhāniyye için ve taḥşīl-i aḡlāk-ı Rabbāniyye ve tekmīl-i
kemālāt-ı insāniyye itmekle nefse ālet olmaḡıçındır. Pes zıkr olunan iki maḡlūbi
ḡuşūle ḡetürmediḡ nefsi-ı nāḡıḡa cesedden müfāreḡat itdikde lā-cerem ḡaserāt-ı
'azīme ve āfātı ḡavīye vü elīme olur. Zīrā ālet-i iktisāb sa'ādet-i ebediyye olan
cesedi bir daḡı ḡanda bulur. Ālet elde iken ise ibḡāl ü izā'at idüp intifā' itmemişidi.
Pes bu bir ḡasret-i nedāmetdir ki fevḡinde bir 'uḡūbet daḡı olmaz. Ve bir nedāmet
daḡı budur ki nefsi-ı nāḡıḡa ālet-i cüsdāniyye ile sa'ādet-i sermediyye ve kemālāt-ı
rūḡāniyye iktisābından ḡırmāni yetmez ma'a ḡāza ālet-i mezbūre ile her bir sā'atiñ
mürūrunda sā'at-i evvelden erdā bir 'amel-i fāsīd kesbinden ḡālī olmaz. Zīrā nefsi-
i emmāre bi's-sū'i te'kīd-i ḡırş u şehvet ile taḥşīl-i māl u cāha raḡbet ider. İnsān
ise fi'l-aşl 'ālem-i cismānīden 'ālem-i rūḡāniyye müsta'idd-i irtīḡā iken nefsi-

şüm, kışsa-yı münkalib ü muntekis ve kažiyye-yi mün‘akis idüp ‘ālem-i rūhānī maqşad-ı Rabbāniden ‘ālem-i cismānī hāviye-i nefsanīye ser-nigün olup maqşad-ı haqıki-yi ferāmūş kıılır. Ve lezzāt-ı cismāniyyede münhemik-i dil-hūş olur. Ve hālet-i intikāda mevt işābet itdikde kažiye-i idbāra münkalib ve emr-i ber-‘aks olup çār u nā-çār bī-ihtiyār ma‘a’l-iztırār-ı cismāniyyetden rūhāniyyete tevcih itdikde ifnā-i ‘ömr ile iktisāb[180^a] itdigi müzahrefāt-ı dünyeviyye verā-i zahr olan ‘ālem-i cismānīde kalur. Ve bir şey ki verā-ı zahrda kalur andan intifā‘ mümkin olmayup bu şifat-ı reddiyye, mucib-i hasret-i ebediyye olur. Pes

وترکتکم ماخولناکم وراء ظهورکم

(20) kavlı-i kerīmi bu ma‘nāya işāret ile delālet ider ki her māl ki maşārif-i hayrāta maşārif olmaya, mucib-i hisāb u ‘iķāb olur. Ammā emvāl-i müktesebe-i helāli ve cāh-ı hayrāta bezl ile şefakaten li-‘ibādu’llāh emr-i Haqıki ta‘zīm için taşadduk eylese emvālini verā-ı zahrında terk itmeyüp ilerü gönderüp cümlesini hāzır bulur.

اکما قدرتکما و ما تقدموالانفکم من خیر تجبوه عند الله (21)

Ve nedāmet-i ‘azīmeden biri dağı budur ki, şol gafele ki edyān-ı bātıla ve mezāhib-i dālileniñ nuşret ü i‘ānetinde it‘āb-ı nefis idüp kıyāmetde müntefi‘ olur. Zu‘m iderken meydān-ı ‘araşāta varup me‘āniye kıldıķda i‘tikād ile nef‘ umduğı mezāhib-i bātılasından ‘azāb-ı şedīd ve ‘iķāb-ı medīd görüp bükā olan ‘azāb cümleden eşedd olur. Nice eşedd olmasuñ ki bir şeyden ‘azāb u belā ve renc ü ‘anādan ğayrı mā-ħaşal yogiken bunlar ol bātılda ittifāķla bu kadar belā-yı ‘azīm ve anā-yı elīmi kıılāde-i bend raķabe ihtiyār itmişleridi. Ve bundan mā-‘adā ‘azāb-ı haclet ü şerm-sārīdür ki haqıkat-i hāl-i kıyāmetde aşikār olmağla Haqıkdır diyü i‘tikād itdikleri ‘ayn-ı dālālet ve maḥz-ı cehālet çıkup ma‘a’l-ı-tama‘ül-‘azīm huşūli ye‘s-i şedīd ile be‘s-i medīdün giriftār-ı ‘azāb-ı elīmi olurlar. Pes

وما ترى معكم شفعاءكم الذين زعمتم انهم فيكم شركاء (22)

ķavlı-i kerīmi bu ma‘nā-yı mübīndir. Ve aḥvāl-i kıyāmetden biri dağı budur ki nüfūs-ı ğāfileniñ iktisāba ķudreti variken fevt itdigi umūr-ı hayrāt vürüd-ı ‘araşātda zāhire olup mūcib-i huşūle mazarrat olan emr-i haṭar-nāk huşūle gelse velākin ba‘z vücdūhdan tedārik recā vü ümīdi varise elemi nev’an haḫfif ve sā’ire

göre za'if olur. Fe-emmā tedārik-i mā-fāt-ı mūmteni' ve ceber ü nokşān müte'azzir idügüne cezm ü yakīn bulunsa hüzni kavī ve renc ü 'anāsı 'azīm olur.

لقد تقطع بينكم

Ve İleyhi'l-işāret bi-ķavlihi Te'ālā [180^b] (23) ah ey

ولقد جئتمونا فرادى

müstemi'-i kâbil-i gâfil olma ki (24) ķavl-i kerīminde

süm'a vü riyā ile olan a'māle daḥı telmīḥ u işāret vardır. Ve belki bilā-süm'a olan a'māliḡ aṣḡābı 'arṣa-i 'araṣāta vardıkda a'māli ḡuṣemāsına tevzī' olunur. Bilā-'amel ferd ü tenhā ķalup müflis-i maḡbūn olur.

انكار روى عن ابن جرير رضى
انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم هل تذكرون من المنعس قالوا المنعس
فينا يا رسول الله من لادرم له اولامتع فقال عليه السلام المنعس من اتى
من ياتى يوم القيمة بصاوة وصيام وزكوة ويذة قدشم هذا واكل مال
وسفك دم هذا وضرب هذا فيعطى هذا من حسنة وهذا من حسنة
وان قضيت حسنة قبل ان يقضى عليه اخذ من خطاياكم فطرحته عليه
ثم طرح في النار (25) Eyvāh u dirigā, ey 'āciz ü miskin!

نفسك وانت مواظب على صيام النهار وقيام الليل كعبت انه
لا يقضى عليك يوم الا ويجزى على لسانك من غير الحسنة ما يستحق
جميع سناتك فكيف ببقية السيئات من اكل الحرام والشبهات
والتقصير في الطاعات وكيف ترجوا الخلاص من المظالم في يوم تقص
فيه الجوار من القراء قال مجاهد رضى الله عنه كان داود عليه السلام يقول
في مناجاة الهى اذا ذكرت خطيئتي ضاقت على الارض برجبها واذا
ذكرت رحمتك اردت على روجي سبحانك الهى اتيت اطباء وعلماء
ليداووا خطيئتي فكلام عليك يدلنى قبوسا للفا نطين من رحمتك
الهى سيدى ومولاي داود هود ود عليه سلام الله الودود (26)

böyle münācāt idicek bu ‘aceze-i mesākīn ü ğafele vü müznibīn ne disün? Ey Ğaffār u Settār, sen bir Raḥīm ü Ğaffārsın ki bir feḥvā-yı

تبتغون فضلا من الله ورضوانا
(27) erbāb-ı münācāt, deryā-yı ğufrān-ı bī-
ĝāyetinĝden dest-i ricālleri ile i‘tirāf-ı miyāh-ı ḥācāt iderler. İlähī sen o büyüklerin
‘Afv u Ğaffārsın ki ber-mıṣdāḳ-ı

اخرون اعترفوا بذنوبهم
(28) aṣār-ı evzārlarına i‘tirāf u ikrār iderler.
Mülekā-i ma‘būd ṣol miskīn ü faḳīrlerinĝ dest-ĝiri sen ki[181^a]ber-muḳtezā-yı

هل اياه تدعون
(29) senden ĝayrı melce‘ ve mecābilimiz ve ṣol üftāda feryād-

امن يجيب المضطر اذا دعاه
res sen ki ber-maĝzā-yı (30) ḥālet-i ‘acz u
iztirārda senden ĝayrıden nesne dilemezler. İlähī, bir kerīm-i zū'l-‘atāsiḡ ki bī-

وانا كم من كل ما سألتموه
vāsıta-i su‘āl-i āmāl ‘ibādi (31) mücibince iḥsān
u a‘tā idersin bir Raḥīm-i yektāsın ki bī-sābıḳa-i a‘māl-ı emtār-i efzālinĝden erbāb-

واسبع احدكم نعمة ظاهرة وباطنة
ı ḥācāta (32) bārān-ı raḥmet yagdırırısın. Yā
Sübḥān yā Ḥanān bir Rahman ve Mennānsın ki seniḡ deryā-yı vesī‘-i raḥmet-i bī-

تسبقت رحمتي على غضبي
pāyāniḡ ber-vefḳ-i (33) bī-sābıḳa-i bend ki
‘ibādiḡ işini dürmüş ve evsāḡ-ı zünübı yumuşdur. Ve maḡz-ı keremiḡ ḳulüb-i

لا تقنطوا من رحمة الله
‘uşātı nüvīd-i afv u ‘ināyet ile nevāzişin buyurup
(34) fermānıyla ebvāb-ı recā-yı meftūḡa buyurmuşsun. Yā Cebbār sen ki

ان يصركم الله فلا تحسبن
(35) feḥvāsınca her neyi ki sen baĝlayasın hiç
ferdānī açamaz ve sen nuşret itdüĝüne hiç eḡad ĝālib olamaz bir feyyāzsın ki

انما يفتح الله لك من رحمة فلا تحسبن
(36) mübteĝāsınca her neyi ki fetḡ idesin hiç kes bende-i ḳādir olamaz ve bir ‘afv u

وان كان لذنوبكم مغفرة لمن على علمهم
emr-i zī-kārsın ki (37) vefḳince

kemāl-i afv-ı keremîyle aşār-ı cerā'im ve evzār-ı kebā'iri setr ü mağfîret idersin. İllāhî 'izz ü celāl-i bî-nihāye ve deryā-yı rahmet-i bî-gāyetin Ḥaqqıçün ebvāb-ı fazl u 'ināyetinî bu 'abīd-i ālūde-i cināyāt üzerine güşāde kılip cürm ü ma'şiyetimiz mağfîret kıl ve ihsān-ı lütfünla şāh-rāhdan devr itme. Tevfîk ü hidāyet ḥod maḥz-ı 'ināyetindir. İşimiz lütfünla qalmışdır. Yoḥsa a'māle kim i'timād ider. Ah şad ah ve hezār-bār ah ey 'ārif-i āgāh, azamet-i celāl ve nevāl-i cemāl münkeşif oldukda cemī'-i ḥalkın a'māli muzmaḥıldir. Zīrā 'arā'is-i cemālden keşf-i niķāb iden erbāb-ı zevķ u vicdāna envār-ı ezeliyye leme'ān itmekle 'alemlerinde büşra ile bu ebyāt-ı laṭife tavşif-i şānları olur.[181^b]

چون شود در تو نیست و صفی بشتر
ز آنکه اعداد جمده لا کردند
وات تو بگذرد ز خیر و ز شر
چون در اخر سوی خدا کردند

Zīrā muķarrebān-ı der-gāh ve 'ārifān-ı bi'llāh 'amellerini Ḥaqq, Celle ve 'Alānıñ kadr ü celālîne lāyık görmezler. Ve leṭā'if-i fazl u 'ināyet-i bî-gāyet-i İllāhîden 'aṭiyye buyurulan seyyiāt-ı kerāmāta muvāzî bulmazlar. Pes 'inde rū'yetü'l

ķıdemi 'ademden ḥāric oldukları gibi bulunup **لقد جئتمونا فرادى** (39) ķavl-i kerīmîniñ biḥār-ı me'ānî-i bāṭınasına ve deryā-yı envār-ı esrār ḥaķāyıkına ğavṭa iderler. Fe-li-hāzā kibār-ı selefden ba'z 'āşıķlar

اجل مقاباة العبد افلاسيه والرجوع اليه خاليا من جميع طاعة (40)

buyurmuşlar.

وقيل لا يجمعنا ما اذا
على الله قال وما للفقير ان تقدم بشي على الغني سوى فقره فقال الله تعالى
ولقد جئتمونا فرادى خالين من اعمالكم واحواكم وطاعناكم وجئتمونا صدين
بوجدانيتي شاهدين مشاهدين بوصف الكشف والظلم كما جئتمونا
من العدم في بدو الامر حين عرفتم نفسى بقوله است برحم قلتم بى • آه

Ah ey Tālibu'llāh ve rāgīb-ı tarīk-ı seyri fi'llāh bu āyet-i kerīme hod müşrikān hod nümāyān ve 'abede-i evṣān ṣānındadır. Zümre-i muvaḥḥidin ḥükümünü şümülī ne cihetden tevfiḳ olunur, su'ālī vārid olursa

الذی للقرآن ظمراً ولبطنه بطناً الکی سبعة ابطنه (42)

ḥadīs-i şerīfi vefḳince āşīkān-ı Sübhānī ve meczübān-ı Rabbānī бүтүн-ı āyetde olan serā-perde-i ma'ānayı güşāde ve ḳınā'-i esrār ile mestür olan 'arūs-ı nekānet-i vech-i kerīm tecelliyātını müşāhede itdikde,

بغزه میدهدستی بغارت	ببوسه میکند بارش عمارت
رحیمه اوست دلهاست و مخمور	ارعل اوست جانها جمله شور

(43)

diyüb cezebāt-ı Ḥaḳḳ ile müstağraḳ-ı deryā-yı vücūd-ı mutlaḳ oldılar. Ve keyfiyyet-i rahīk-i 'ışḳla zemzem-i pür-zār,

محازی نیست احوال طریقت	له هر س یابد اسرار حقیقت
------------------------	--------------------------

(44)

olup nazar-endāz-ı mir'āt-ı ma'nā olduklarında Şeyḥ Muḥammed Şebüsterī *Gülşen-i Rāzda*

درون مهر نخبه جایست پنهان	بزرگفرومایست پنهان
---------------------------	--------------------

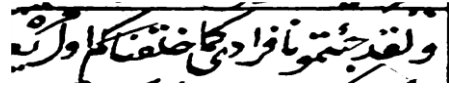
[182^a]

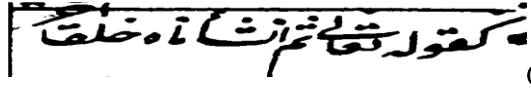
بیان نفس ما چون است کاز	مشوراضی برین اسلام ظاهر
چو کفر و دین بود قائم هستی	شود توحید عین بت برستی
برو بپلظه ایمان تازه کردان	مشمان شومسلمان شومسلمان

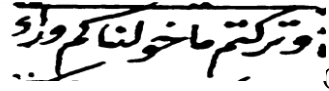
(45)

didügi ebyātın mefhūmun mülāḥaza kılup bu āyet-i kerīmede her bir nefse 'alā ḥiddet-i tevbīḥ u işāret buldılar. Aña binā'en ki lā-cerem mücii evvelā tecrīd, şāniyen tefrīd ba'de tevḥīd iledir. Pes tecrīd-i dünyā ve mā-fī-hādan tecrīddir. Ve tefrīd Allāha rücū'-ı tām ile dünyā ü āḫiret ve anlara olan te'alluḳātdan taḥliye-i derūn ile tefrīddir. Ya'nī rūḥ-ı insānī büru'-i ḥilḳatde ta'alluḳāt-ı kevneynde nice

mücerred ise hâlet-i rücû'da dağı ancılayın mücerred olup teferrüd itmekdir. Ke-

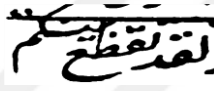
qavlühu Te'āla (46) ya'nī qable ta'alluqa bi'l-
qālīb rūḥuḡ ol hıḡkat-ı gibi dimekdir. Zırā rūḥuḡ qālība te'alluqı şāniyedir.

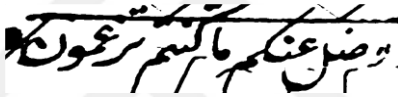
 (47) Pes seyri ila'llāh dūnyā ve āhiretten

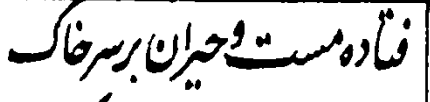
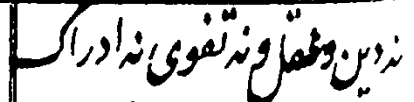

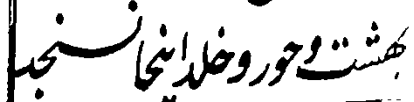
tecrīd u tefrīdiḡ ḡuşūli 'abdıḡ iktisābıyla olduḡuḡın (48)
buyurulmuştur. Ya'nī min-ta'alluqāti'l-kevneynde ba'd-ez-īn

 (49)

qavl-i kerīmi ile tenbīh buyurur ki şol a'māl ü ef'āl ki anlar sizi Allāha īşāl ider.

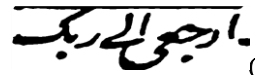
Zann u ḡayālinde idiḡüz (50) intihā-i seyriḡüzde a'māl ile siziḡ

beyninizde olan ta'alluq ḡüsiste oldı. (51) ve şol
a'māl ki siz anı mevşil-i ila'llāh zu'm iderdüḡüz, sizden ḡā'ib oldı. Bu maqām-ı
qurba irtikā iden aşḡāb-ı fenāyı Maḡmūd Şebüsterī tavşif ider ki

 (52)

Zırā sālīk-i meczūb sürādīkāt-ı 'izz-i maḡbūba vāşıl olduḡda, seyri nihāyet bulur.
Ve nihāyet seyr-i sālīk sürādīkāt-i 'izzetde vāқи' olduḡı Cebrā'il, 'aleyhi's-selām,
seyr-i leyle-i mi'rācda 'ind-i sidret'ül-müntehā müntehī olduḡuna mümāşıldir. Ve
fī'l-ḡaḡīka sidret'ül-müntehā mülkden ve insāndan seyri ila'llāh idenleriḡ
müntehā-yı seyrleriğir.[182^b] Pes seyri ila'llāh bir dağı tevḡīd iledir dimişidik.

İmdi tevḡīd dađı sālīk-i meczūb ve 'abd-i maḡlūb (53)
cezebātiyle maqām-ı vaḡdete vuşul iḡün tecelliyāt-ı zātīyye bi'ş-şifati'l-vāḡidiyye
feyz ü vaḡdāniyyeti qabül ile tevaḡḡuddur. Fe-emmā sālīk-i rāh-ı ḡaḡīkate 'ināyet-
i ezeliyye bi-cezbāti'r-rubūbiyye dest-gīr olmazsa seyri ila'llāh qalup seyri billāha
tay itmez. Pes sidrede müntehī ve bāqī olup

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ

(54) kerîmesi vird-i zebânî ve hîrz-ı cānî olur.

Beyt

بِهَرِّ آنِ مَعْنَى كِه شَدَّازْ دُوقِ پَیْدَا كَجَا تَعْبِیْرِ لَفْظِی یَا بَدَا یُنْجَا (55)

Ḥulāşa-i kelām, ey müstemi‘-i nîk-fercām, eger ‘avāmdan ol eger ḥavāşşdan, Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā her bir nefse vedī‘at itdigi emānātı viḳāye-i ṭa‘āt ile teslim-i ṭaleb idüp

فَمَا مِنَّا نَقَلْتِ مَوَازِنَهُ فَمَوْشِيَةً رَاضِيَةً وَأَمَّا مِنْ خِفْتِ مَوَازِنَهُ فَاوِيَةً (56)

fehvā-yı kerîmi üzere şaḳîlü‘l-evzân olanlar nā‘il-i derecât-ı şevâb ve ḥafîfü‘l-evzân olanlar dāḥil-i derekât-ı ‘iḳâb olmak emr-i muḥaḳḳaḳdır. Pes cemī‘ ervāḥ-ı insiyye şuver-ı a‘mâliyle ḥaşr olup. Rûz-ı cezâda aşḫâbına eger ḥasene ve eger seyyi‘e a‘mâli ‘arz olunduğıçün ṭamme-i kübrāya yevmü‘l-‘arzı‘l-ekber tesmiye olunmuşdur. Fe-izā ke-enne kezâlik rûz-ı ‘arz ve cezâ-yı ‘ulûm-ı nâfi‘a ve aşḫâb-ı a‘mâl-i şâliḥa ister. Zîrâ cemâl ü kemâl-i a‘mâl ü meḥâsin-i ḥişâli zuhûra gelüp bir devlet ü servere nā‘il olur ki zevali yok ve bir sa‘âdet ü nûra vâşıl olur ki üfûli yok. Kemā ḳāle‘llāhu Te‘ālā

یَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ سَعَىٰ نُورِهِمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَنْفُسِهِمْ
وَخَرَجَ الطَّلَبُ فِي عَنَابِ الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ قَالَ
لَيْسَ عِبْدٌ يَقُولُ إِلَّا اللَّهُ مائة مرة الا بعثه الله يوم القيمة ووجه
كالقمر ليلة البدر وقال تعالى يوم تبيض وجوه وتسود وجوه روى
عن ابن عباس رضي الله عنهما في هذه الآية قال تبيض وجوه اهل السنة
والجماعة وتسود وجوه اهل البدع والضلالة وعن ابن بكعب
في هذه الآية قال صاروا فرقتين يوم القيمة فحقيل لمن اسود ووجه

[183^a]

الفرتم بعدايمانكم فهو الايمان الذي كان في صلب ادم حيث كانوا
الله واحدا واما الذين ابضت وجوههم • فهم الذين استقاموا على
واخلصوا الدين • فيض الله وجوههم وادخلهم في رضوانه وحياته

(57)

Ve kâle Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Kuddise sirruhu, fi'l-Mesnevî

Mesnevî

پس قیامت روز عرض کرد هر که چون بندوی بد سودا است چون ندارد روی همچو آفتاب هر یک کل چون ندارد خا وانکه هر تپا کلت و سکنست	عوض او خواهد که بازید روز غمخیزش نوبت رسوایت و نخواهد بجز شبی همچو نقاب شد بهاران دشمن اسرار او بهار او را در چشم روشنست
--	--

(58)

[XVII]

Der-Zîkr-i Mevâkıf ve Şuver-i A'mâl ve Mîzân ve Şirâ' u Kevşer

الظلم ظلمات يوم القيامة

Ah ey şinevâ-yı āgāh

(1) ḥadīs-i şerīfī

mūcibince rūz-ı 'arz-ı ekber a'māl-i fāsīde ve 'akā'id-i kāsīde ile nefsine zulm
idüp qalbleri qararmışlarıñ yüz qaralığıdır.

قال ابن عيينة يفرج لك
 بصباحته وقرابته يوم القسيمة من شدة ما يرى من الاله والحق
 حتى ابيت في الاخبار عن النبي بهرة رضي الله عنه انه قال ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم قال اذا كان يوم القسيمة ترى الام ولدها فتقول يا ولده
 الم يكن لك بطن وعاء وشدة فيك سقاء وحجرى لك حواء فيقول
 انا امي تترى حريدين يا امانه فتقول ارفع عنى ذنبا واحدا فيقول يا امانه
 انا مشغول بمغشى فلا اتفرغ اليك

Ah ey gāfil ü le'im, zikr olunan 'arz-ı ekber bir yevm-i 'azîmedir ki Haḫḫ Celle ve
 'Alā ol ṭämme-i kübrāyı kitāb-ı mübînde yüz 'adedden ziyāde esmā ile tesmiye
 idüp evvelîn ü ahîrîn kabirlerinden ṭurup ḫafāten ve 'urāten meydān-ı 'araşātda
 ḫayrān-ı dem-beste ḫalup kimseden kimseye dermān olmayup melā'ike şaf şaf
 kâ'im oldukları için yevm-i kıyāmet tesmiye olundu. Ve cemi' ins ü cinn bir yire
 cem' olup ba'del-ḫisāb ve'l-su'āl

بعد الحساب والسؤال فريق في الجنة وفريق في السعيرا (3) oldukları için
 yevm-ü'l-cem' ve yevmü'l-firāk denildi. Ve ol günden sonra[183^b] ancılavin bir

gün dahı olmamağla **يوم عظيم** (4) ve **يوم عظيم** (5) ve **يوم عسير** (6) ve

يوم تغلب القلوب والابصار (8) ve **يوم تبدل اللبائر** (7)

يوم لا يبغى (10) ve **يوم تشخص فيه الابصار** (9) buyuruldu. Ah nefsi-zālim, ol

rüz-ı ḫasret ü nedāmeti tezekkür ider, envā'-i 'uḫūbāt mübtelā olup aḫvāl-i zulme
 dīger-gün ve ḫuşemā' elinde zebün ḫalup mālî yokdur ki vire, ḫişārî yokdur ki
 gire, ḫāmîsi yokdur ki vara, min-ledün Ādem ilā yevmi'n-nedem maḫşerde cem'
 olan rūsul ü enbiyā ve evliyā vü aşfiyā maḫzarında ḫōr u ḫaḫîr olup a'māl-i
 ḫaseneyi erbāb-ı ḫuḫūk alup mefālîs ve faḫîr ḫalup. Ve ḫuşemāniḫ evzārî üzerine
 taḫmîl olunup anıḫla dāḫil-i nār olup,

كماروى عن ابى هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
من كانت عنده مظلمة لاختيه من عرضه او شئ فليحلل منه اليوم قبل ان ياتي
له درهم ولادنيار وان كان له عمل صالح اخذ منه بقدر مظلمته وان لم يكن
حسنة اخذ من سيئات حسبه محمل عليه

(11)

Ah ey nefsi-gümrah, Süfyân-ı Sevri Hakk ile beyne'l-'abd olan yetmiş günâhdan huķûķ-ı 'ibâddan olan bir günâh-ı bed-terdir buyurur. Ve Yezîd bin Semure, mervîdir ki düzaħda mânend-i şeter-i ef'iler ve nîze mişâl 'akrebler olup ehl-i düzaħ ise şiddet-i ħurķat-ı nârdan feryâd ile taħfif-i 'azâba ümmîd-vâr olduklarında ħayyât u 'akârib olan dereķâta ileteler. Pes mâr u kejdümler şıçrayup dudaklarına yapışalar ve yüzleri derileri derilerin ķoparalar. Ehl-i düzaħ feryâd idüp meded bizi bunlardan ķurtarıñ ve ihtiyârımız ile 'azâb-ı nâra götürüñ didiklerinde Ĥazret-i Ķâdir ü Ķahhâr ħayyât u 'akâribi lisân-ı faşîħ ile güftâra getirüp ey civâr u sitem-kârlar Celîl ü Cebbâr ve fâ'il-i muħtâr bizi siz dünyâda 'ibâdu'llâhi eliniz ve diliniz ile itdiginiz cevr ü eziyyetden ħalk idüp bu gün size cezâ-i a'mâlinizi iderüz diyüp lediğ ü les' ideler. Ve lühûm u şuħûmu 'izâma varınca yuyup envâ'-ı 'azâb ile mu'akıb olalar.

وعن نعيم بن حبه
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ادنى الناس منزلة اهل النار عذابا بايوم القيمة [184^a]

رجل عليه لعنان من نار يعلى منها دماغه كأنه رجل وموانه يرمى انه احد
اهل النار عذابا

(12)

Ah kim, bu nefsi elinde 'âciz ve dermândeyuz ve nefsi diyüp söyleriz. Ammâ bilmeziz ki nefsi nedir, her dem nefsi elinden aġlârız ħaberimiz yokdur ki nedir. Süre-i Nebe de

يوم تفتح فالصور قاتون افواجا

(13) āyet-i kerīmesinde k̄ubūrdan

muvaqqıf-ı maḥşerde vārid olan cemā'atden Ḥāzret-i Faḥr-ı Kā'ināt-ı 'aliyye-i efdal'ūş-şalāvattan su'āl olunduğda buyurmuşlar ki

بِحشر عشرنا
 من امتي بعضهم على صورة القردة • وبعضهم على صورة الخنازير • وبعضهم
 يسجدون على وجوههم • وبعضهم على • وبعضهم صم كرم • وبعضهم مضغون
 السهم في دلاء على صدورهم يسيل القبح من افواههم يتقذراهل
 وبعضهم مقطعة ايديهم وارجلهم • وبعضهم يصلون على جدوع من نار •
 وبعضهم شذتنا من الجيف • وبعضهم يلبسون جبايا سابعة من قطران
 لازقتر بجوارحهم ثم قسروهم بالقنات • واهل السخت • واكل الربوا •
 والخنزيرين في الحكم • والمجيبين باعمالهم والعلماء الذين خالف قولهم •
 علماء والموزين جيرانهم • والساعين بالنس الى السلطان • واتنا بعين
 المشاهوت • المانعين حق الله • والمتكبرين الجيلاء • واخرج الطبري
 عن عوف بن مالك • قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم • اياكم الذنوب
 التي لا تغفر الاكل من غل اشياء آتت به يوم القيمة • واكل الربا من اكل الربا
 يوم يوم القيمة • مجنوننا تحبط • ثم قراء الذين ياكلون الربا لا يقومون
 الا كما يقوم الذي تحبط الشيطان من المس • وقال عليه السلام ما من رجل
 قراء القرآن فسيه الا لقي الله يوم القيمة وهو اذم • وقال عليه السلام
 يتكبرون يوم القيمة في صورة الذرة • وعنه عليه السلام من قراء القرآن
 لسا كل الناس جاء يوم القيمة • ووجه عظم النبي لحم • وقال عليه السلام
 ذوالوجهين الدنيا ياتى يوم القيمة وله وجهان من النار • وقال عليه السلام
 من كان ذالسين جعل الله يوم القيمة لسانين من نار • وعن ابن عمر
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم • من مات بما زاملنا ملقيا ككنا

[185^b]

كان علامة يوم القيمة ان يسفد سمع على الحرم طوم من لاء الشذويع واخرج
 الشيخان عن عائشة رضي الله عنها قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 من اظلم قيد شير من ارض طوقه الله يوم القيمة من سبع ارضين صدق
 رسول الله واخرج النراز والبيهقي عن ابن عباس قال شك ان المحشر
 بالشام فليقرأ هذه الآية وهو الذي اخرج الذين كفروا من ديارهم لاول المحشر
 قال لهم رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرجوا قالوا لا ابن قال الى ارض المحشر
 وروى بسند صحيح عن سمرة بن جندب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 كان يقول لنا انكم تحشرون الى بيت المقدس ثم تحتمون يوم القيمة
 وعن وهب بن منبه قال يقول لصخرة بيت المقدس لاصنعن عليكم
 ولا تحرن اليك خلقي وليأتينك داود يومئذ راكبها واخرج البيهقي
 في قوله فاذا هم بالساهرة قال بيت المقدس وروى عن ابن مسعود
 في قوله يوم تبدل الارض غير الارض قال تبدل ارضنا كما تبدل ارضنا
 فيها دم حرام ولم يعمل عليها خطيتة وفي رواية ابن جرير والحاكم عن ابن
 قال ارض بيضاء كانها سبيكة فضة هو عن ابي ايوب قال قال النبي صلى
 حبر من اليهود فقال ارايت اذ يقول الله يوم تبدل الارض غير الارض
 فابن الخلق عند ذلك قال اضياف الله لن يعجزهم ما لديه واخرج
 عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم احشر يوم القيمة بين
 ابي بكر وعمر حتى اقف بين المرين فيا تاهل المدينة وكما هو عن
 الحذري سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان الميث يبعث في ثياب
 الذي يموت فيها

(14)

Ebū Sa‘īdden rivāyet olunan işbu ḥadīs-i şerīf, ‘urāta ḥaşr olunurlar diyü rivāyet
 olunan ḥadīse mu‘arız olmağla ‘ulemā-ı ḥadīşin ekseri şiyāble medfūn olan
 şühedādır diyü tevciḥ idüp e’imme-i muḥaddisīnden Beyḥakī daḥı ba‘zılar ‘üryān
 ve ba‘zılar ekfānıyla ḥaşr olup yāḥod mevti ḳubūrdan ḳıyāmları ḥālinde şiyābla

hurūc idüp ba‘d-ez-în üzerlerinden şiyâb gidüp ‘üryân-ı maḥşûr olalar dimiş ve muḥaddişiñden[185^a] ba‘z muḥakkıkîñ dahı

وكبائر التقوى ذكرا خيرا

(15) kavlı-i kerîmi ile

ان الميت ينبعث في ثيابه

(16) ḥadîs-i şerîfînde vârid olan şiyâbdan murâd

‘amel-i şâlihîdür dimişler. Allâh ‘âlem ve Resûle el-ḥâşıl tāmme-i kübrâda cemî‘ mevti i‘âde ve ihyâ ve ‘arşa-i ‘arâşata ihzâr olunduğda miqdâr-ı tûl-ı yevm-i kıyâmet-i ‘uzmâ elli biñ yıl mu‘âdil olup mevâkıf-ı muhtelife ve ehline aḥvâl-i mütebâyine vardır. Ya‘nî mevķıf-ı cem‘ ve mevķıf-ı faşl ve bir mevķıf dahı vardır ki

لا يسأل عن ذنبيه ولا جان

(17) kerîmesiyle vaşf olunmuşdur. Bir

وقفهم انهم سؤلون

mevķıf dahı .

(18) bir mevķıfda dahı

بما تقي نفس تجادل عن نفسها وبرموقضه فم لا ينطقون

(19)

buyurulmuşdur. Ve rûz-ı ḥaşriñ muvâkıfında olan ḥesâb u su‘âl ve aḥvâl u ehvâl nice kütüb-i ‘Arabıyye vü Fârisıyye vü Türkiyyede meşelâ *Ravzatü’l-‘Ulemâ* ve *İhyâu’l-‘Ulûm* ve *Mişkatü’l-Envâr* ve *Budurü’s-Sâfire* ve Türkîde *Muḥammedıyye* ve *Envârü’l-‘Aşıkîn* ve bunuñ emşâlî kitâblarda tafşil olunup ekşer müslimniñ mesmû‘-i şerfleri olmuşdur. Ve bu risâle-i muḥtasarada aḥvâl-i kıyâmetiñ tafşiline vüs‘at olmayup mu‘ayyen miskîn Rahimehu’llâhıñ, *Ḥadîs-i Erba‘în Şerḥi* ki *Ravzatü’l-Vā‘izîn* ile müsemmadır, işbu maḥall laṭif-i bi-ibâretihî naḳl ihtiyâr olundu.

وقوف خلافت

بجمله تطویل انجامد تا بحدی که بعضی از غایت صبر و اندوه تباش
 راضی شوند به پیش آدم آید و از و شفاعت خواهند •
 تا حکم کرده شود میان خلق • او حواله کند بنوح • و نوح با ابراهیم •
 و ابراهیم بموسى • و موسی بعیسی • و عیسی به پیغمبر صلی الله علیه
 و سلم و علی جمیع الانبیاء پس سول شفاعت کند صلی الله علیه و سلم
 چنانکه حدیث در صحیحین واردست • بعد از آن نامه های اعمال
 و کردار خلق از دست راست و چپ رواند شود • و اهل سعادت با
 نامه بکست راست دهند که • فاما من اوتی کتابه یحیی فیقول یا اوم

[185^b]

اقرأوا کتابه • و اهل شقاوت را بکست چپ دهند که • و اما من اونی کتابه
 بشما فیقول یا لیتی لم اوت کتابه • و آنکه فرمود و اما من اوتی کتابه در او نظر
 نیز ناظر باحوال اهل شقاوتست و توفیق بین الایتن در روضه العلماء •
 از ابوالحسن مفسر نقل فرمود که مومنانرا نامه بکست راست دهند خواه
 مطیع و خواه عاصی و کافرانرا بکست چپ • ولیکن کافران رد و قسمند
 منکر بعث چنانچه امیه بن خلف بود • و مقرب بعث ولی منکر رسالت
 حضرت محمد صلی الله علیه و سلم • چون جهودان نسبت بکافران اول

مقمعه برسینه وی زنند چنانچه تا پشت وی بجا فده بعد از آن
 دست راست ویرادر کردن او غل کنند و دست چپ ویرا از سینه
 بیرون کشند و از پس پشت وی بردست راست حلقه کنند و نامه را
 بدست چپ وی دهند به شق صدقه و حکمت نامه دادن سوام بخواندن
 اقران کتاب است که مردم از طول عسده و تواتر احوال اعمال خود را فراموش
 کنند اجزاء الله و نسوه پس نیگو کردار حسنات خود نشان کرده و این
 نوعی از ثواب است و دیگر در عملین شونده و ترس عذاب و سیات
 قیامت برومی ستودگی کرده و این نوعی از عقاب است و این نامه را
 بیدیده ظالم محسوس کرده و شکر کردار ما در آن مثبت بینند بر وجه
 نظر کننده بر جزئی و کلی اقب کرده کقولہ تعالی ما لهذا الکتاب
 لایغادر صغیرة ولا کبیرة الا احصاها و این نامه را معقول گفتن
 نه محسوس و از حقیقت بحجاز شعبه است از مذهب باطل منکران
 حشر اجساد و بعد از وقوف بر جریدهای اعمال حساب باشد
 دلیل آیه فاما من و تے کتابه بهیمینه فسوف یحاسب حسابا بلیا
 و انبیا و فرشتگان که کاتبان اعمال بوده اند حاضر گردانند که
 وجع بالنبین و الشهداء و فرشتگان بر اعمال گواهی دهند
 و اعضا نیز برگزدارهای مردم اداء شهادت نمایند یوم تشهد
 علیکم سنتم و ایدیم و ارجلهم بما کانوا یعملون و این در حق کسی

توانند بود که با وجود نامه و شهادت ملائکه اعتراف بگناه خود
نکنند و همچنانکه بر فوج آتش مصرعه بوده بانکار نیز مصرع باشد و حساب
بنوعی کنند که بندگاران را بر خیر و شر ایشان واقف گردانند که
مقدار خود را ندانند و نوزادارند و آن کسان متعالی حبه من جردل اینها
بها و کفی بنا حسابین و خود بخود می خود سبحانه و تقا حساب
بندگان برود می کنند که و هو اسع الحاسبین و در معتمد توریسته
آورده که مومنان را خود حساب کند و کافران را بفرشتگان حواله
کند و هر که در قرآن فرموده که با آنان که مستوجب سخط او بینند
سخن نه گویند و لیلیست که با آنانکه از ایشان خشنود دست سخن خورند
گفتیم و اما احتیاط آنست که در وجه محاسبه قطع تاییم و حواله
بکلمه ای کنیم و آنچه فرموده و هو اسع الحاسبین معنی آنست که
حساب اولیین و آخرین در علم او حساب یکسر است با همه
نیکه و فاجر خطاب کند و حساب همه در یک وقت بکند نه یکی
بعد از دیگری چنانکه خلق بعثت همه در قدرت او چون خلق
یکسر است ما خلقکم و لا بعثکم الا کفرا احدی و طائفه
باشند که بلا حساب بهشت روند و طائفه را حساب آسان
و فوقه را بحساب باز دارند و برومی شدید کنند و ازین فرقه بعضی
فساق و جهنمگان باشند و بعضی کفار و لیکن شدید کفار زیاد باشند
و چون بعضی از مومنان که بر حمت نزدیکترند هیچان بهشت میرند
روا باشد که بعضی از کافران که بسخط نزدیکتر باشند هیچان بدوزخ
روند چنانچه فرموده و لایال عن ذنوبهم المجرمون

و بعد از محاسبه وزن اعمال باشد • تا اندازه عمل پیدا شود • و تفاوت
 خیر و شر در نظر بسند پیدا آید • و خلقان در وزن اعمال هر سه فرق
 خواهند بود • طائفه که نیکوئی ایشان بسیار بود • و بدیه نیکوئی

[186^b]

ایشان گران باشد • فلاح ایشان مقطوع بر بود • ممن نعمت موازی بود • و اولی
 هم المفلحون • و طائفه که کفرت ایشان بجز از خیر خالی باشد • و جاوید
 ماندن ایشان در دوزخ یقین باشد • و من جفت موازی بود • و اولی
 الذین خسروا انفسهم فی جهنم خالدون • و طائفه سیم مخلطی است که
 اصل ایمان دارند • و علمای هر گروه اند که مستوجب عذاب است • اند
 در برابر معاملات ایشان فرموده • ممن یعمل متعالم ذره خیر امره • و چون
 متعالم ذره شرا میره • اگر کسی سؤال کند که کار خوب چون از رحمت به نصیب
 اعمال او را وزن کردن چه فائده بود • جواب نسبت که • اعمال کار او را
 وزن کردن بجهت آن خواهد بود که • بعضی را از ایشان گران

باشد که باین اعمال نجات خواهند یافت مثل جمله رحم و انعام
 ضعفها مانند آن چنانچه بسیاری از مؤمنان باین اعمال نجات
 یابند چون آن اعمال را در کفیه نهند و کفر او را در کفیه دیگر همه آن
 اعمال نابود گردند و گفته و قد منا الی علموا من عمل طغیانه هباء منثورا
 و اینجا گفته اینست پس لطیف و آن آنست که چنانچه همه اعمال
 خیر با کفر هیچ بر نیاید اگر همه اعمال شر نیز با ایمان بشمارند در نیاید
 با وجود سبقت رحمت بر غضب چه عجب و می شاید که نفس کفر
 کافران را وزن کنند که کفار در کفر بر تفتاوت باشند مثلا آنکه
 منکر صانعست و در کفر برابر نبوده با آنکه اثبات صانع کند اگر چه
 اثبات او بر کفر باشد و آنکه بت پرست باشد برابر نبود با آنکه معتقد
 توحید بود و لیکن منکر سالک بود صلی الله علیه و سلم پس
 کفر ایشان را بر وجهی وزن کنند که مقدار عذاب ایشان و اعمال و مقر
 هر یک مقرر کرده چنانکه در باره منافقان فرمود ان المناقون
 في الدرك الاسفل من النار و در احادیث ثابت شده است که
 اربعة ابواب کلل باب منم جزو مقسوم و همچنان مؤمنان
 در یقین بر تفتاوتند و وزن اعمال ایشان از برای پدید کردن مقدار

[187^a]

توأب بود در برابر مقدار یقین در کیفیت وزن اعمال
 چنان بود که بحقیقت ترازوها بود هر ترازوی را در کفیه یکی نورانی
 و یکی ظلمانی نورانی از برای حسنات و وظلمانی از برای سیئات
 و نامه حسنات را بر مقدار حسنات کران کردند و نامه سیئات را نیز
 بنهین طریقه ناموافق آید این وجه بآن حدیث نمود و نه سج و بطلان
 چنانچه مستوفی هر یک ازین معتقدات را در تفسیر بحرالدرر ایراد نمودیم
 اینجا آنچه بدان ایمان واجبست پیش ایراد نمودیم و اینجا لطیفه
 دیگر است و آن آنست که اعتبار در حسنات قصد خیرای

حق تعالی دارد و اعتبار در سیئات عدم مبالغت از سخط خدای تعالی
 مثلا مؤمنی که طاعتی بجای آورد و ویرا دران طاعت مقصود رضای
 حق تعالی باشد و باعث بران دوستی حضرت است و آنچه شرطست دران
 طاعت از متابعت سنت بجای آورد و باین همه برسد که بحال قبول کند
 و دیگر میماند عن تقدریم رساند و از رعایت آداب و سنن و خوف
 از قبول و رد عاقل باشد اگر چه این هر دو شخص را در صورت عمل یکسان
 اما عمل ایشان از نظر برضای خدای تعالی یکسان نباشد و چنانچه در لواط
 البته تفاوت باشند و همچنین کسی که گناهی کند و چنان با آن گناه لغت
 گرفته باشد و بران دیگر گشته که از نهی عاقل ماند و در وقت فعل از عقوبت
 نترسد و از عاقبت نه اندیشد بلکه بدان شاد باشد برابر نباشد با کسی که
 همان گناه میکند و از ترس عقوبت لرزان بود و در حین فعل بشیمان •
 و میشس تبوبه و تلافی آن لابد عقوبت این گناه بنسبت با اولین
 زیاده باشد از عقوبت بنسبت با آخرین و دیگر صورتهای میان این
 شاست پس دانسته شد که این اعتبار در وزن اعمال صالحه قصد رضای
 خدا دارد و اخلاص دران و در اعمال سیئه و دلیری و عدم مبالغت بفعالان اعلم

[187b]

فوعن كعب قال اذا كان يوم القيامة يجمع الله

الاولين والآخرين فخرت الملائكة فصاروا صفوفاً فيقول الله جل جلاله
 بحميتهم فياتي بها تقاد بسبعين الف زمام حتى اذا كانت من الخلق
 على قدر يائة عام زفرت زفرة طارت لها افدت الخلق ثم زفرت ثانية
 فلا يبقى ملك مقرب ولا نبي مرسل الا جثا ركبتيه ثم زفرت لثا فتنفخ
 للناجر وتذبل العقول فيفزع كل امرء الى عمله حتى ان ابراهيم ليقول خلقت
 لا اسالك الا الله ويقول موسى بما جاء لا اسالك الا الله ويقول
 عيسى يا اكرمتي لا اسالك الا نفسي لا اسالك مريم التي ولدتني ومحمد
 صلى الله عليه وسلم فيقول امتي لا اسالك اليوم نفسي فيجيبه الجلس جل جلاله
 ان اولياي من امتك لا خوف عليهم ولا يحزنون فوعزني لا اقرن عينك
 ثم تقف الملائكة بين يدي الله ينتظرون ما يؤمرون ونحو حديث المفصل
 عن بهرة رضي الله عنه عن النبي عليه السلام وانا اول من تشق عنه
 الارض فتخرجون واللسان يومئذ ساها اليركهم حطاطين
 يقول الكافرون هذا يوم عسر خفاة عوادة غلا ثم تقفون لوقوف واحد
 سبعين عاماً ما ينظر اليكم ولا يقضي بينكم فتكون حتى تنقطع الدموع
 ثم تدمعون دما وتعرفون حتى يبلغ ذلك منكم ان يحكم او يبلغ الايمان
 فتصيرون وتقولون من يشفع لنا الى ربنا يقضي بيننا فيقولون
 من احق بذلك من ابيكم ادم خلقه الله بيده ونفخ فيه من روحه وكلمه
 قبل فياتون ادم فيطلبون اليه فيأبى ويقول انا انا صاحب ذلك
 فيأتون الانبياء نبيا نبيا كلما جاء وانبياء ما بي اليهم عليهم قال رسول الله
 حتى ياتوني فانطلق معهم حتى اتي الفحص فاخر سا جده قال ابو هريرة رضي
 يارسول الله ما الفحص قال قدام العرش حتى يبعث الله ملكا فيأخذ بعض
 فيقول يا محمد فاقول نعم يا رب فيقول ما شانك وهو علم فاقول يا رب
 قد وعدتني الشفاعة فشفعني في خلقك فاقض بيني فيقول شفعتك

اتيتكم فاقصني بيكم قال رسول الله عليه وسلم فارجع فاقص بيني وبين الناس
 فينا نحن وقومنا ذمنا حسنا من السماء وشديدا فينا فنزل اهل السماء الدنيا
 بمشقة من الارض من الجن والانس حتى اذ ادنوا من الارض اشرق في الارض
 بنورهم واخذوا مصافهم وقلنا لهم انيكم ربنا قالوا لا وموت ثم نزل
 اهل كل سماء على قدر ذلك من التضعيف ثم نزل الجبار تناكروا على
 في ظلال الغمام والملائكة ويحس عرش كعبه فقومهم يومئذ ثمانية وهم اليوم
 اربعة اقدمهم على الارض السفلى والارض السموية على حجوم والعرش
 على منهاكبهم لهم جلالهم يسبحهم يقولون سبحان ذي العزة والجلال
 سبحان ذي الملك والملكوت سبحان الذي لا يموت سبحان
 سبحان الذي عيت الخلاق ولا يموت سبحان سبحان سبحان ربنا
 للاعلى رب الملائكة والروح فيضع الله ذكره حيث يشاء من ارضه
 ثم يهتك فيقول يا عرش الجن والانس اني قد انصت لكم من يوم خلقكم اليه
 هذا اسمع قولكم واربى اعمالكم وصحفت اعمالكم فمن وجد غيرا فليخبر الله
 ومن وجد غير ذلك فلا يذوق الا النار ثم يامر الله جهنم فيخرج منها عنق
 ساطع مظلم ثم يقول الله الم اعهد اليكم يا بني ادم ان لا تعبدوا الشيطان
 في قوله واتنا زواجا اليوم اهل الجحيم فيمنه الله انس وبعثوا الامم يقول الله
 في كل امه حاجته كل امه تدعى الي كتابها فيقضي الله بين خلقه الا النطقين
 بل والانس فيقضي بين الوحش والبهائم حتى انه ليقصن الجاء من
 فاذا فرغ الله من ذلك فلم يبق تبعه عند واحدة للاخوي قال الله كوني ترايا
 فعند ذلك يقول الكافر يا ليتني كنت ترابا فيقضي الله بين العباد فيكون
 اول ما يقضيه فيه الدماء فيأتي كل قتيل في سبيل الله فيأمر الله كل قتيل فيل
 فيجعل الله واوداجه تشبه دمه فيقول ارب سب هذا قيم فتنة فيقول الله
 واودع لم قتلته فيقول ارب قتلته لتكون العزة لك فيقول الله صدقت
 فيجعل الله وجهه مثل نور الشمس ثم تشبه الملائكة الى الجنة ثم يامر الله
 كل قتيل فيل على غيظك فيأتي من قتل محمدا وشعبا وداودا واما

فيقول يا رب اسألني بما شئت • فيقول هو علم فيما قتلت • فنقول يا رب
 قتلت لكون العزة لي • فيقول الله تعبت • ثم لا تبقى نفس قتلها الا قتلها
 ولا مظلمة ظلمها الا اخذها • ثم كان شيعته ان كان عنده • وان شاء رحمه
 ثم يقضي بين باقى من خلقه حتى لا يبقى مظلمة عند احد الا اخذها للمظلوم • المظالم
 حتى لا يكلف شائب الملبأ بالدين • ثم بيعة ان يخلص اللين من الماء • فاذا فرغ
 اتقوا من ذكركم نادى مناد • فسمع الخلائق كلامهم • فيقول لا يلدخلكم • فم باكم تنتم
 وما كانوا يعبدون الله من دون الله فلا يبقى احد من ذكركم • فم باكم تنتم
 الامشيت له الهة بين يديه • ويجعل الله ملكا من الملائكة على صورة عيسى بن مريم
 وعزير • فيتبع هذا اليهود • ويتبع هذا النصراني • ثم تقودهم الهمم الى الزنا •
 وهم الذين يقول الله لو كان هؤلاء الهة ما ورودوا وكل فيها خالدون •
 فاذا لم يتقوا للمؤمنين • وفيهم المنافقون جاءهم الله فيما شاء • من هيب
 فقال يا ايها الناس ذهبوا • فالتفتوا اليهم • فالتفتوا اليهم • فالتفتوا اليهم •
 فيقولون واسد ما لنا الا الله • وما كنا نعبد غيره • فكشف لهم عن ساق
 وتجاهلهم من عظمتهم • يعرفون انه ربهم فيخرون سجدا على وجوههم • ويخجل كل منا من
 خلقه • ويجعل الله اصلاهم كصيا البقر • ثم يأذن لهم فيفزعون رؤسهم

(1)

Ey müstemî-i kâbil, iş bu hadîs-i şerîfin bu maḥallinde ba'z levâzım taḥkîk ve
 ifâde olunup ba'de bu hadîs-i şerîfi ilâ ahire itmâma 'azîmet oluna. İmdi Hakk
 Sübhânehu ve Te'âlâ 'urûc u nüzûldan ve cihet ü mekândan ve ḳurb u bu'ddan ve
 şûret ü şekilden münezzeḥ ve muḳaddes olup enbiyâ-i 'izâm ve evliyâ-i kirâm
 ḫuşûşen eḫâdîs-i şerîfe ile inbâ ve i'lâm buyurulan teşbîhler, ḫâşâ, mücesseme ve
 müşebbehe zu'm itdikleri ve tenzîhleri mu'atṭala vehm itdikleri gibi olmayup
 belki teşbîhleri 'ayn-ı tenzîhdir. Zümre-i mücesseme ise müteşâbihâtdan olan âyât

u eḫâdîsin te'viline mühtedî olmayup meşelâ **وجاء ربك** (2) âyeti

وشك الله البارحة (3)

والتدبير بتوبة عبده المؤمن (4) eḥādīs-i şerīfesini zāhire
 ve daḥī haml ü ḥaşr ile cismānī olan zehāb u iyāb ḥande vü gamm[189^a] ve feraḥ u
 hemmi taḥayyül idüp i'tikād-ı bātıl üzere olanlara Ḥaḳḳ, 'Azze ve Celle, yevm-i
 kıyāmetde 'aḳīdeleri üzere tecelli ider. Zīrā anlar kendü nefsinde taşavvurlarıyla
 ca'l itdikleri şüret-i İlähīden gayra i'tikād itmezler. Ḥall-i anke ol şüreti
 nefislerinde kendü zann ve vehmleriyle ihdās idüp ḥāşā ol şüret-i mec'üle üzere
 taşavvur ve i'tikād idüp aña ḥaşr itmişlerdir. Fe-li-hāzā Ḥaḳḳ Te'ālā her birine
 şüret-i i'tikādlarıyla tecellī eyledikde ikrār ve şüret-i uhrāda tecellī eyledikde inkār
 iderler. Nitekim Şaḫīḥ-i Müslim de mervīdir ki

رویدرکہ • انہ تعالیٰ تجدی یوم القیامۃ فی صورتہ ینکرونہ فیہما • ویقول انارکبم
 فیقولون نعوذ بانئذینک • انانحن لربنا منظر ون • فیقول ہل ینکم و ہل ینکم
 علانہ فیذکر وہبالہ • وہو علم بہا فیجالیہم فی تلک الصوت فیعرفونہ فیسجدونہ

(5) Pes bu ḥadīs-i şerīfde vāḳi' olan şüretden murād erbāb-ı 'aḳā'id-i muhtelifeniñ
 şuver-i i'tikādātıdır demişler.

اور وی عن ابی موسیٰ الأشعری رضی اللہ عنہ سمعت
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اذا کان یوم القیامۃ مثل کل قوم یعبدون
 فی دار الہیۃ فیذکر کل قوم الی ما کانوا یعبدون • ویبقی اہل التوحید
 فیقال لہم ما تنظرون وقد ذہب الناس فیقولون • لانا ربنا نعبدہ الی
 لہم نزلہ • فیقال لہم اتعرفونہ اذا راہتموہم فیقولون نعم • فیقال لہم کیف تعرفونہ
 ولم تروہ قالوا انہ لا شبہ لہ فیکنشفا لہم عن الحجاب فیظفرون الی اللہ
 یسجدون سجودہم ینقی اقوام فی ظہورہم مثل صبا البقر فیدون السجود فلا یستطیعون
 فیقولون لیسوا بادی کہ ضواروشکم قد جعلت بدل کل جبل منکم من الیہود والنصار
 فی النار

(6) ve muḳtedā-yı erbāb-ı taḫkīḳ-i Şeyḫ Muḫyiddin 'Arabī, Raḍıyallahu
 Te'ālā 'anhu, *Füṣūş*'da fass-ı hebdiyye buyururlar ki

فلا بد لكل شخص من عقيدة في ربه يرجع بها
 إليه ويطلبه فيها فاذا تجل له الحق فيها عرفه واقرب هو ان تجل له في غير ما ذكره
 تعوذ منه وانا وادب عليه في نفس الامر وهو عند نفسه قد تأدب
 معه فلا يعتد معتقدا لها الا ما جعل في نفسه فالآله في الاعتقاد
 بالجل فآروا الله ورسوله وما جعلوا فيها فانظر مراتب الناس في العلم بالله
 هو عين مراتبهم في الروية يوم القيمة

(7)

hāşıl-ı kelām mertbe-i cismāniyyet ve ‘aķīde-i [189^b] muķayyede-i fāsıde üzere olanlar nā’il-i sa‘ādet-i ‘uzmā-yı vaħdet olımazlar. Zırā ol vücūd-ı muṭlaķ ve Ĥazret-i Ĥaķķ min-ħayşı’l-ıṭlāk ve’t-ta‘ayyün u teķayyud ve bir şüretde tecellī idüp ol şüretde ķayd olan i’tikāddan münezzeħdir. Velākin min-ħayşı’l-esmā ve’ş-şıfāt zuhūrāt-ı muħtelife ve tecelliyāt-ı müteķeşşire ve mütebāyine vardır. Pes ķulüb-i ṭahirleri zunün-ı ‘aķliyye ve ‘aķā’id-i vehmiyyeden sāzece olan erbāb-ı keşf ü şühüd, Ĥaķķı bir şürete ĥaşr itmezler. Belki ekvān-ı muħtelifeden her bir şeyde tecelliyāt-ı Rabbāniyyeyi zalike’ş-şeyde esmā-i İlāħiden Rabb-i ĥāşşı olan ismiñ zuhūr-ı tecellisi ve isti’dād-ı eşyā ĥasebiyle müşāhede idüp bir tecellī de Ĥaķķa iķrār ve tecellī-i āħerde Ĥaķķı inkār itmezler. Ve müşāhede olunan tecelliyāta daħı ĥaşr itmeyüp cümle eşyāñıñ tecelliyātı ile müşāhede-i Ĥaķķ olurlar. Zırā tecellīde tekrār olmayup tecelliyāt u şu’unāt-ı ĥayr-ı mütenāħiyyedir.

كل يوم هو في شان

Ve ber- mücib-i

(8) cenāb Rabbi müste‘ān her ānda bir

tecellī vu şe’ndedir. Ammā ĥücb ü cismāniyye ile eyle mestür olan aşĥāb-ı vehm ü ĥayāl bu müşāhedededen meħcürdur.

هر كره في زاوان شد و ابا نبيت | كره ببيت والى صلب و انا نبيت

(9)

وقال الشيخ في الفتوحات ان المعزلة لا يرى الله يوم القيمة وان

الجنة لانه ما عرفه وما اعتقده بانه جائز الروية

(10)

Pes dünyāda nāsik-i ma‘rifet-i İlāħiyyede olan merātibine nazār ile rü‘yetu’llāħda anlarıñ merātibinden mütecellī olan her biriniñ isti’dādāt-ı muħtelifesi ve neşee-i

dünyâda olan terbiyesi haseble nâ‘il oldukları kemâle göredir ki ol kemâl anâ maḥşûşdur. Kemâl-i Ḥocendî

همه را نظری از تو تنها باشد	این توقع همه از دیدن بنیاد باشد
گر چه چون چشم تو افاده بکنجیت کمال	با خیال تو مینداز که تنها باشد

(11)

İmdi ey dīde-i keşf ü ‘ayān, rütbe-i ehl-i ‘irfān ve zümre-i zevk ü vicdān nā‘il olmak dilersen cemī‘-i ānātda müşāhede-i tecelliyāt eyliyesin ve bu ḥāletin sende zuhūr-ı bir pīr-i ḥāzır-ı hızır-fer terbiyesine vuşūle mevķūfdur ki nūr-ı muḥabbet ve cezbe-i [190^a]eḥadiyyet ile seni mertebe-i cismāniyyetden ḳurtarup çeşm-i cān ve ‘ayn-ı ikānı rūšenā ḳıl.

بیای که کردم از نقیشت غیر اینیہ پاک	که تا تو چهره خود را بدو کنی ادراک
که هست مظهر تمام لطف و صفا و پاک	تمام چهره خود را بدو توانی دید

(12)

Pes sābiķu’z-zikr ve Ebū Hureyreden mervī olan baķıyye-i ḥadīş-i şerīf budur ki

قال رسول الله عليه السلام • ويضرب الله الصراط بين ظهراني جهنم كقدر الشعر
 او كحد السيف عليه كلاب • وخطا طيف • وحسك كحسك السعدان • وونه
 جنة • وحض منزة • فيرون كطرف العين • او كطرح البرق • او كمر الريح •
 او كجيا والخيول • او كجيا والركاب • او كجيا والرجال • فجاج سلم • ورنج
 مخدوش • ومكوش على وجه جهنم • فاذا افضى من الجنة الى الجنة • قالوا من الجنة
 انما الربنا فنزل الجنة • فيقولون من احق من ابيكم ادم خلقه الله بيده • هو لمخ
 فيه من روجه • وكلمة قبله • واسجد له ملائكة • قياتون ادم فيطلبون ذلك اليه
 فيذكر ذنبا • ويقول انا بصاحب ذلك • ولكن عليكم بنوح فانه اول رسل الله

فيوت في توح في طلب ذلك اليه في ذكر دنيا ويقول انا بصاحب ذلك عليكم يا ابراهيم
 اتخذ خليدا فيوت ابراهيم في طلب ذلك اليه في ذكر دنيا ويقول انا بصاحب ذلك
 عليكم بموتى فانتم بعد قرب نجيا وكونكم تكلموا و انزل عليه التوراة فيوت موسى
 في طلب ذلك اليه في ذكر دنيا ويقول انا بصاحب ذلك و لكن عليكم بروح الله
 وكلمة ييسى بن مريم فيوت عيسى في طلب ذلك اليه فيقول انا بصاحبكم و لكن عليكم
 بحمدي الله عليه وسلم فيا توت و لكن عند رب ثلاث شفاعات وعذيرين
 فانطلق فاتى الجنة فاخذ بجلقة الباب ثم استفتح فيفتح له فاحيا وحيا
 فاذا دخلت الجنة فنظرت الى رب عززت ساجداه فاذن له بحمده ومجده
 بشي ما اذن به لاحد من خلقه ثم يقول ارفع رأسك يا محمد واشفع تشفع وسل
 تعطه فاذا رفعت رأسى قال الله هو علم ما شانك فاقول يا رب وعدتني
 الشفاعة فشفتني في اهل الجنة ان يدخلوا الجنة فيقول قد شفقتك فهم
 واذنت لهم في دخول الجنة فيقول قد شفقتك فيهم واذنت لهم في دخول الجنة

[190^b]

وكان رسول الله عليه السلام يقول والذي بعثني بالحق ما انتم في الدنيا باعرف
 بازواجكم و ساكنكم من اهل الجنة بازواجهم و ساكنهم فيدخل كل رجل منهم على
 و سبعين زوجة مما ينشئ الله و شقين ادميتين من ولد ادم لما فضل عليهما
 انشاء الله بعد اتهما الله في الدنيا فيدخل على الارل منهما في غرفة من باقوت
 على سائر من ذهب مكلن باللؤلؤ عليها سبعون حلة من سندس استبرقا
 ثم يضع يده بين كتفيها ثم ينظر الى يده من صدرها من وراء ثيابها و جلد
 و لحمها و انه لينظر الى مخ ساقتها كما ينظر احدكم الى السلسلة في قصبة اليا
 كبده لمرأة و كبده لمرأة فبينما هو عندها لا يعلمها ولا تعلمها ما ياتها من

الا وجدها عذراء ولا ستكى قبلها فبينما هو اذ نودى انا قد عرفنا انك لا تعلم
 ولا تعلم وانما لامنى ولا منية الا ان لك ازواجاً غير با فيخرج فيأتهم واحده
 واحده كلما جاء واحدة قالت والله ما اربح الجنة شيئا احسن منك
 وما في الجنة شئ احب الي منك فاذا وقع اهل النار في النار وقع فيها خلق كثير
 من خلق ربك قد اوتقتهم اعمالهم منهم من تأخذه القدمية لا يحاوز ذلك
 ومنهم من تأخذه الي ساقه ومنهم من تأخذه الي ركبته ومنهم من تأخذه
 الي حقويه ومنهم من تأخذ جده كله لا وجه يحرم الله صورته عليها
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاقول يا رب من وقع في النار من متي افيق
 الله اخرجوا من النار من عرفهم فيخرج اولئك حتى لا يبقى منهم احد ثم يأذن الله
 في الشفاعة فلا يبقى منهم احد ثم يأذن الله في الشفاعة فلا يبقى ولا شهيد
 الا شفيع فيقول الله اخرجوا من وجدتم في قلبه زنة الدينار ايماناً فيخرج
 اولئك حتى لا يبقى منهم احد ثم يشفع الله فيقول اخرجوا من وجدتم في
 ثلثي دينار ونصف دينار وثلث دينار وربع دينار ثم يقول قهر اطا
 ثم حبة خردل فيخرج اولئك حتى لا يبقى منهم احد وحتى لا يبقى في النار من
 عمل به خيراً قطه ولا يبقى احد له شفاعته الا شفيع حتى ان ابليس لعنه الله
 ليتناول ما يرى من رحمة الله رجاء ان يشفع له ثم يقول الله بقت انا
 وانا ارحم الراحمين فيدخل يده في جهنم فيخرج منها ما لا يحصى كثره كانهم اللحم

[191^a]

فينشرهم الله على ظهر يقال له الحيوان فينبئون كانت الجنة في حميل ييل على
 الشمس منها اخضر وما على الظل منها اصيفر فينبئون كنبات الطرا
 حتى يكونوا امثال الذر مكتوب في رقابهم للجهنميون عتقاء الله فيعمرهم

اهل الجنة بذلك الكتاب ما عملوا خيرا فغيرهم يمشون في الجنة ماشاء الله
 وذلك الكتاب في رقابهم ثم يقولون ربنا ارح عنا هذا الكتاب فنجيهم
 صحاح ابن العربي والقرطبي ومغلطاي وهو اخبره ابن جرير في تفسيره والطبري
 في الطولات وهو ابو يعلى في مسنده وهو البيهقي وغيرهم من ائمة المحدثين

(13)

[XIX]

Ve Fi Tertīb-i Ahvāl-i Kıyāmet 'Ale'l-İcmāl

قال ابن ربحان في الاشارة اذا اهلهم رؤس المحشر طلب من شيع لام
 ورؤسهم ما هم فيه وهو رؤس اتباع الرسل وترددوا الى الانبياء ووقت
 الكشافة امر آدم عليه السلام بان يخرج بعث النار من امته وهم سبعة
 اصناف البعثان الاولان يلقطهم عنق النار من بين الخلاق لقط
 الحام حب السمسم وهم اهل الكفر بالله محمد أو عتوله واهل الكفر بالله جهلا
 واعراضا ثم يقال لاهل الجمع لتتبع كل امته ما كانت تعبد فمن كان يعبد
 من دون الله شيئا اتبعه حتى يقذف في جهنم قال الله تعالى هناك
 تناولوا نفس ما اسلفت وردوا الى الله مولا هم الحق وضل عنهم كما
 يفترون وقال تعالى فكلوا فيها هم والغاوان وجنود ابلت جمعون
 ثم يعث الله البعث الرابع وهم قوم وحدوا الله وكذبوا الرسل
 جهلوا صفات الله جل جلاله وردوا عليه كتبه ورسله ثم يعث الله
 الجنس السادس وهم اهل الكتابين يأتون بهم عطا شاة فيقال لهم
 ما تبغون فيقولون عطا شاة فاسقنا فيقال لهم لا تردون
 نيسا لهم الى جهنم كانوا سرب يحطم بعضها بعضا فيردونها فيسقطون
 ثم تقع المحنة بالمنافقين والمؤمنين في معرفة ربهم وتسمية المعبود
 من دونه فيذهب الله المنافقين ويثبت المؤمنين ثم ينصب
 الصراط مجازا على متن جهنم فيسقط اهل البعد ومن عجز عن معرفة المؤمنين

في النار • ويجلس الباقون على تفاوت درجاتهم • ويحسون على قنطرة
 بين الجنة والنار • يتفاضلون مظالم كانت بينهم في الدنيا حتى اذا صفوا
 وذهبوا ودخلوا الجنة • ومن ذلك المقام موقوف اصحاب الاعراف
 قال القرطبي هكذا ذكر هذا الترتيب • وهو ترتيب حسن • وقال القرطبي
 نقلنا عن البعض استطاداً ما يقتضى ان الحساب قبل الصراط • وفي اثر
 ابن الكلبي ان الحساب على قنطرة الصراط ثم ذكر القرطبي في موضع اخر ان الآفة
 صراطين احدهما مجاز لا بل المشرك لهم • ثقيهم وخفيفهم • لا من دخل الجنة بغير حسنة
 او يقطع عنق النار • فاذا خدص من هذا الصراط الاكبر • ولا يخلص منه الا المؤمنون
 الذين علم الله منهم ان القصاص لا يستدحسناهم • حبسوا على صراط اخر
 لهم • ولا يرجع الى النار من هؤلاء احد • لانهم قد عموا الصراط المضروب
 على من جهنم الذي يسقط فيها من اوثقه ذنبه • واربع على الحنات بالقصاص
 جرمه • وقد صح في حديث ان اهل الجرد محبوبون على قنطرة بين الجنة والنار •
 يألون عن فضول اموال كانت بايديهم • وكلامه الاول يقتضى ان الحساب
 قبل الصراط الاول • وان الموحرات في المظالم خاصة • وقال النسفي في بحر الكلام
 فان قيل اين الحساب • واين الميزان • قلنا الميزان على الصراط • فتوزن حسنة
 كل احد وسيئة • فمن ثقلت موازينه يمضي الى الجنة • ومن كان من اهل الشقاوة
 يسقط في النار • وقال ابن حجر في شرح البخاري كان حبس اهل الجرد للمحاسبين على
 عند القنطرة التي يتفاضلون فيها بعد الجواز على الصراط • واما النور وردت الاحاديث
 بانه عند اعادة المرور على الصراط • واما ابتداء الكتب فهو قبل الميزان والحساب
 نقله النسفي عن العلماء لقوله تعالى فاما من اوتى كتابه يمينا فسوف يجازى حسابا
 سير له • وفي حديث لقيط ان تبيض الوجوه • وتسويد ما قبل الصراط • واعلم
 وقال القرطبي ذهب صاحب القوت وغيره الى ان الخوض يورد بعد الصراط

وهو غلط من قائله قال القزطبي يقتضيه فان الهامس يخرجون من قبورهم عظام
فناسب تقديم الحوض وقال السيوطي وقد ورد التصريح في حديث طويل
بان الحوض بعد الصراط وهو صحيح عند الحاكم وغيره ويؤيده من جهة المعنى

[192^a]

ان الصراط يسقط منه من يستقط من المؤمنين ويجدش فيه من
يجدش ووقوع ذلك للمؤمن بعد شربه من الحوض بعدد حساب
تقديم الصراط حتى اذا اخلص منه خلص شربه هو ذلك مبداء انواع
التعميم فان قيل فخلصوا قرب دخول الجنة فلم يحتج الى الشرب منه
قلت كلا بل هم محبوبون هناك لاجل المظالم وكان الشرب
في موقف القصاص ويحتمل الجمع بان يقع الشرب من الحوض
قبل الصراط لقوم وتأخيره بعده لآخرين بحسب ما عليهم من الذنوب
حتى يهدوا منها على الصراط ولعل هذا اقوى والله تعالى اعلم

[XX]

Der-Zikr-i Ḥavzu'l Kevşer

Cilve-ger-i zamîr-i ziyâ-güster ola ki lafz-ı Kevşer-i 'alî vezn-i fû'al-i keşretten olup ḥayr-ı keşîr ma'nâsınadır. Ve ihsân u 'atâsı keşîr olan ricâle daḥı beyne'l-A'râb kevşer dirler. Ammâ sûre-i Kevşerde İbni 'Aṭâ

الكوثر القرآن والنبوة

(1) diyü tefsîr itmişdir. İbni Eşîr daḥı *Nihāye*

de vech-i mezkûr üzere taḥrîr eylemişdir. Ve tavşîf-i ḥavz-ı Kevşer de ricâl ü nisâdan eḥâdiş-i şerîfe rivâyet iden 'aded-i şaḥâbe-i kirâm, 'aleyhim rıdvānu'llāhi's-selām, elli kimesneden mütecâvizdir.

زوسى عن خولة بنت قيس الانصارية

من بنى النجار امرأة مخرجة قالت جاءنا رسول الله عليه السلام
 يا فتات يا رسول الله بلغني ان لك يوم القيمة حوضا ما بين كذا
 الى كذا فقال نعم واحب الناس الى ان يروى حتى تومك • واعدل
 عن الخطاب رضى الله عنه سياتى قوم يكذبون بالحوش ويكذبون
 بالتسفاة • ويكذبون بقوم يخرجون من النار

(2)

buyurulmağla hāşa havz-ı Kevşerde şübhesi olanlardan izāle-i şübhe ve āb-ı Kevşere teşne-leb olanlara teşvîk için tavşîf-i āb-ı Kevşerde vürüd iden eḥādîş-i şerîfeden ba'zını irād u ityân idüp dimāğ-ı cinān lezzet-çeşan olduktan sonra süre-i Kevşerde muḥakkıkîniñ beyān eyledikleri [192^b] deḳā'ik-i nikātıñ tibyānına şürü' idelim in-şāa'llāhu'l-müste'ān ve aleyhi't-tüklān.

أخرج النجاشي عن عائشة رضى الله عنها انها سألت عن قوله تعالى
 انا اعطيناك الكوثر • قالت نهر في الجنة اعطيتكم صلوات الله عليه وسلم •
 شاطيا من ذهب عليه درجوف انية كعدد النجوم • واخرج احمد
 والترمذي صححه • وابن ماجه عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 الكوثر نهر في الجنة حافاه من ذهب • والماء يجرى على اللؤلؤ بيضا
 من اللبن واحل من العسل • واخرج الشيخان عن ابن عمر قال قال صلى الله
 حوضى سية شهراؤه ابيض من اللبن • ورواه الطيب من المسك وكثيرا
 كنجوم السماء من شرب منه فلا يظلم ابدا • واخرج الطبراني وابن خزيمة
 والحاكم وصححه ان النبي صلى الله عليه وسلم قال سيكون امرؤ من عبدي
 يكذبهم ولا تعينوهم على ظلمهم فمن فعل من يرد على الحوض • الى صل

(3)

El-hāşıl havz-ı Kevşer hakkında rivāyet olunan eḥādîş-i şerîfe yüzden ziyādedir. Ve İmām Kurtubî 'ulemā-i seلفden rivāyet ider ki dīn-i Ḥaḳḳdan rücū' idenler ve

rızā-yı Hakkā muhālif-i nā-meşrū'a ve müzahrefe kelimāt ile tekellüm idenler rüz-ı Hāşrdā havz-ı Kevşerden maḥrūm u maṭrūd olurlar. Ve eşedd-i maṭrūdīn ehl-i sünnet ve cemā'ate muhālefet iden Hāvāric ü Revāfız ve Mu'tezile ve Ceberiyye ve cevr ü zulmde ifrāt iden Cebābire ve Hakkı ketm ü ibtāl iden ve ehl ü akṛabāsını taḥkīr ü tezlīl idenler ve keb'iri i'lān ve ma'şiyeti istiḥfāf ile bu maḳūle günāh ne şeydir diyü ḳāyırmayan ve bunun emşāli münhemiki fi't-ṭuğyān olan tevbesiz mevte muşādif olursa şarāb-ı ṭahūr-ı Kevşerden maḥrūm olurlar.

وقد يقال انه اهل الكجائر يدون ويشربون فاذا دخلوا النار بعد ذلك
لم يعذبوا بالعطش (4)

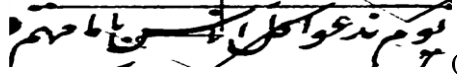
Ḳavl-i mezbūr sibākda mezkūr olan ihtilāf üzere āb-ı Kevşeriñ şürbi şırātı 'ubūrdan evveldir diyenleriñ i'tibārı üzeredir. Velākin kibār-ı seلفden ekşeri ḥuşuşān Ḳādī 'İyāz, aleyhi raḥmetu'llāhi'l-feyyāz, havz-ı Kevşerden iskā şırātı 'ubūrdan şonra olduğun tercīḥ ve ba'de'l-Ḥesāb[193^a]vukū'unı tavzīḥ itmişler. Ve Hāfız bin Hacer iki ḳavliñ beynini tevfiḳ için bu vechle taḥkīḳ ider ki,

وظاهر الحديث ان الخوض بجانب الجنة لينصب
من نحر الذي هو داخلها فلو كان من الصراط لحالت النار بينه وبين الماء
الذي يصيب من الكور فيه • واما ما اورد عليه من حديث ان جماعة يدعون
عن الخوض بعد ان يروه وينصب بهم الى النار فجوابة انهم يقر بون من الخوض
قبل ان يجكصوا من بقتية الصراط (5)

ey şāḥib-i ḥazz-ı evfer ve teşne-leb, havz-ı Kevşer cilve-nümā-yı mir'āt-ı zamīr-i enver ola ki tefsīr-i Kevşerde aḳvāl-ı keşire muḥarrir olup sebab-i nüzül süre-i Kevşer delāleti ile Kevşerden murād Fāṭima tü'z-Zehrādır demişler. Ve sebab-i nüzülde olan taḥkīḳ-i ḥilāfet 'Alī'niñ bebānında şehādeti zikriñden şonra e'imme-i İsnā 'Aşer tibyanında mezkūrdur. Ve 'ulemā-i tefsīrden ba'zı daḥı Kevşerden murād 'ulemā-i dīndir demişler. Hakkā ki 'ulemāi bi'llāh olanlar ḥayr-ı keşirdir. Zīrā

علماء امتی کا نبیاء بنی اسرائیل

(6) vefkince ‘ulemā-i ümmet-i ‘ibādu’llāhi mūcib-i sa‘ādet-i ebediyye olan ḥayrāta delālet ve menāhi vü mażarrātdan men‘ ü nehy ile tarīk-i hidāyete da‘vet iderler. Rivāyet olunur ki rüz-ı kıyāmetde ümmet-i Muḥammed ‘ulemāsının tevābi‘-i nebī-i İsrā’īl ve sā’ir kavmiñ enbiyāsı etbā’ndan çok ola. Mervīdir ki enbiyā-i ‘izām ‘arşa-i ‘araşāta geldiklerinde her biri ber-

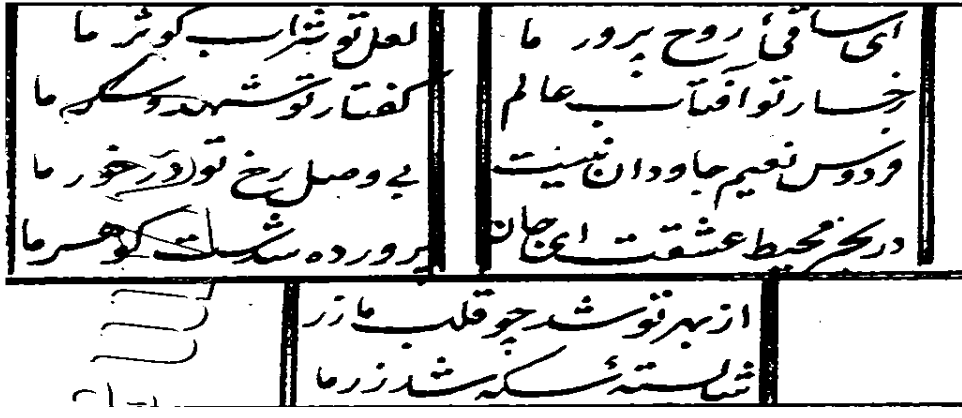
fehṽā-yı (7) tevābi‘-i ümmetleri ile gelüp ba‘z resül ü nebīniñ ümmeti faķať iki ba‘zınıñ ancak bir nefr ola ve ba‘zınıñ hīç olmaya, Luť, ‘aleyhi’s-selām, gibi ammā ‘ulemā-i ümmet-i Muḥammed geldiklerinde ekşeriniñ tevābi‘-i ulūf-ı keşire olup ḥuzūr-ı risālet-penāhda taht-ı Livā’ü’l-Ḥamdda müctemi‘ olalar. Ḥattā ‘ulemādan ba‘zınıñ tevābi‘i biñ ‘aded enbiyāniñ tevābi’nden ekşer ola.

وفي الطبقات الحنفية انه روى

عن ابي حنيفة رحمه الله ونقل مذهب الشيوخ واکابر العلوم نحو
من اربعة الاف نفر فضلا عن اقدميهم وابتدئوا بتابعه
وس عليه سائر الامة والمجتهدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين

(8)

[193^b] imdi fi’l-aşl Kevşer ḥayr-ı keşir oldıysa ol ‘aťā buyurulan Kevşer bir Kevşerdir ki Ḥaķķ Celle ve ‘Alā ḥabībi Muḥammed Muştafā, ‘aleyhi’s-şalavātu’llāhi’l-vefāye, vaḥdet ile ma‘rifet-i keşret ve ‘ayn-ı keşretde şuhūd-ı vaḥdet ve ‘alem-i tevḥīd tafsīli Kevşerini bi-tecellī’l-vāḥidi’l-keşir i‘tā’ vü iḥsān idüp Kevşer-i mezbur, cennetden cereyān ider bir nehrdir ki andan içen ebedī ‘aťşān olmaz. Pes Ḥazret-i Ḥaķķ maḥz-ı nūr-ı muṭlaķ olan ḥabībini bu vechle tecellī itmekle baḥr-i cemāle müstağrak olup ḳalb-i işfaları bir ḥavz-ı vesī‘-i Kevşerdir ki deryāyı ezel ü ebedden cereyān iden envār-ı müşāhedāt-ı zāt u şifāt ol ḥavz-ı Kevşerde ictimā‘ idüp ebedü’l-abād her bir nefsde sākīleri izdiyād bulur.

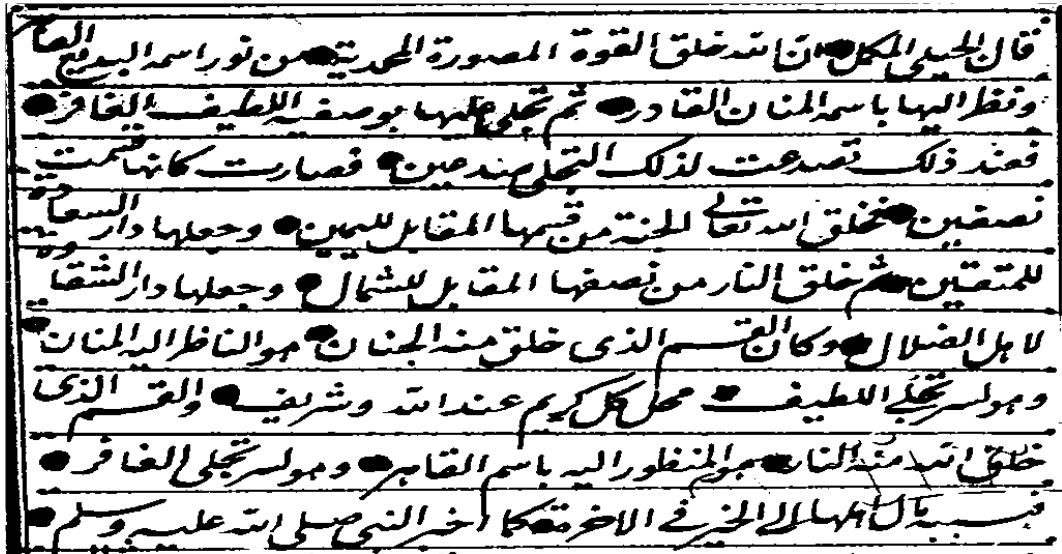
Ey teşne-i şarāb-ı Kevşer mādāmki beydā-i nefis ve tih-i kālībda mütereddid ü mütehayyirsin büstān-ı cinān ve cinān u cenānda olan Kevşer-i 'irfāndan hirmāndesin ammā bevādī-i nefsdan hüruc ve fezā-yı pehnā-yı qalbe vüluc ile nesīm-i riyāz-ı Vādī-i Eymeni istişmām iderek zirve-i haṭīre-i qudse 'uruc itdikde ber-mücib-i

أنا اعطيناك الكوثر

(10) bi'l-aşāle-i ḥabīb-i Hüdāya i'tā olunan kevşer-i ḥayāt-efzā bi't-tabi'yye saṇa daḥi ihsān u 'aṭā buyurilup ol ḥavz-ı aṭharda olan Kevşer lālī-i ziyā-güster ile dest-i sākī-i lütf u keremden ber-vefk-i

وسقاهم ربهم شرابا طهورا

(11) rahīk-i rakrāk 'aşk u muḥabbet ve şahbā-yı ervāk-ı berrāk zevk-i ma'rifet-i nüş idüp ebedī hūşa gelmezsin ve 'iṭāş-ı cān-ḥirāş-ı beriyye-i ṭabīatden ḥalāş olup min-ba'di zamān-ı hizlān olmazsın[194^a]

عن المناء ان الجبار يضع فيها قدمه فتقول قط قط ثم ينبت فيها حجر الجبار
 وسر هذا الحديث هو ان الله تعالى كلما خلق لاهل النار عذابا خلق لهم قوة
 على حمل ذلك العذاب والابلوكوا وانعدوا واستراحوا من ذلك العذاب
 فلا بد ان يخلق لهم قوة على حمل ما انزلهم ليعذروا عذابه وهو قوله تعالى
 كلما ضربت جلودهم بدلناهم جلودا اخرى لم يذوقوا العذاب فتبدلت
 الجلود وتتجدد لهم قوى لم تكن عندهم فتقولون في انفسهم لعله يعذبنا
 بما هو كئيب وكئيب لا تستشرفهم على ما جعله في قابلية تلك القوى
 من حمل العذاب فيم جلبه الله عندهم فيجلون بذلك ويعذرون
 فكش فحوم الذلي وقع في نفوسهم هو بمثابة المباشرة لهم بالعذاب
 ليكون امانه لهم على امانه كما ان اهل الجنة ايضا يشرون بنعيمهم قبل
 وقوعهم فيه ثم ان اهل النار اذا زال عنهم عذاب او تجدد لهم غيره
 لا تزول عنهم القوة الاولى لانها موهوبة بيد المنة فلا يسترجع الحق
 في هبته والعذاب نازل بهم بيد القهر فله ان يرفعه ويجعل غيره
 ثم لا يزالون يزدادون قوة بقوة كل عذاب حتى انتهوا الى الظهور
 فيهم بتواتر تلك القوى قوة الامة فاذا ظهرت فيهم تلك القوى
 الالهية جرتهم الى ان يضع الجبار قدمه لان صفات الحق لا تظهر

[194^b]

في احد شقي بعدها ثم اعلم ان الجبار انما يظفر عليهم من حيث تلك القوة
 الالهية التي كشفها لام بالمناسبة التي هي سبب الوصلة في كل شئ
 فيضع قدم التجبر على النار فذل وتخضع لقوته سبحانه وتعالى وتقول
 عند ذلك قط قط • وهذا كلام حال الذللة تحت قهر العزة عنه بهذا اللفظ
 قول الاتري قال تعالى رحمتي وسعت كل شئ • ولم يقل غضبي وسعت كل شئ
 ثم ان الله تعالى لما خلق النار من اسم القهار • وجعلها مظنة للحلال فتجلى
 عليها بسبع تجليات بالاسماء الجلالية فصارت معاني تلك التجليات
 سبع ابواب وطبقات لها • وفي كل طبقات دركات كثيرة • وان
 اهل كل طبقة لا يخرجون منها حتى يخوضون جميع دركات تلك الطبقة
 فمنهم من سبى الله عليه خوضها وهو منهم من يعبره عليه فاذا قطع الرطل
 جميع الدركات حينئذ يضع الجبار قدمه في النار • ومنها من لطيف •
 يقتضى وضع الجبار قدمه في حق كل مرة ثم في كل طبقة على جميع تلك
 التعددات مرة واحدة • ويوم واحد لكن اظلمت القدرة هذا التعدد
 وهذا الفرق في الزمان الواحد من اهل النار • وهذا امر عجيبا رقيه العقل
 ولا يدركه الا عن كشف • لان العقل منوط بالحكمة والكشف منوط
 بالقدرة فلا يعرف الا صاحب كشف • واما باب الطبقة التي خلقه الله
 من الكفر والشرك فعذابهم شر العذاب • وليس بمنته • كما قال تعالى
 ان الذين كفروا من اهل الكتاب والمشركين في نار جهنم خالدين فيها
 اولئك هم شر البرية • ولعدم تهاجي عذابهم قال تعالى يوم نقول لجهنم
 هل امتلأت وتقول هل من مزيد • وخلق الله الجنان بمزيد لطفه على تمان
 طبقات • وكل طبقة فيها جنات كثيرة • وفي كل جنات درجات
 لا تحصى ولا تنتهي

(12)

İlâhî seyyidî ve Mevlâyı, akdâh-ı füyûzât-ı cemâl-i vahdetden şahbâ nüşân-ı vecd ü muhabbet olan kurbet-i erbâb-ı melâmet hürmetine bu teşne-gân-ı bâdiye-i firkat

olan bī-ṭākatlara ıskā-i āb-ı Kevseri vuslat idüp maḥẓ-ı faẓl u ‘ināyetiñden eger muṭı‘ ve ‘āṣī eger dānā[195^a] vu kāṣī cümlesini ğarīḳ-i deryā-yı raḥmet-i bi-nihāyet kıl. Emān yā erḥame’r-rāḥim, bi-ḥürmeti seyyidi’l-murselīn ve bi-cāhı şefi’ü’l müznibin, şalla’llāhu ‘aleyhi ve ‘ālī ālīhi ve’ş-şāḥbihi’l-ecma’in.

[XXI]

Der-Zıkr-i ‘Afv u Mağfıret, Vüs‘at-ı Raḥmet ve Duḥül-i Cennet

Ey hem-dem-i sīm-i şubḥ-ı mağfıret-i Rabbānī ve müteşemmim-i ‘anberīn-i şemīm-i Kerem-i Sübhāni, ol Raḥīm ü Raḥmān ve Kerīm ü Mennānıñ biḥār-ı afv u iḥsānı telvīṣāt-ı zünüb-ı ehl-i ‘iṣyānı yuyup muḳābelesinde maḥẓ-ı faẓl u ‘ināyeti ile seyyi’atı ḥasenāta tebdīl ve ma’şıyeti tã‘ate taḥvīl idici bir ekremü’l-ekremīn ve erḥamu’r-rāḥimīndir ki faẓlı ‘ināyet-i ezeli ve kerem-i mağfıreti ebedīdir.

فَضْلُهُ وَعِنَايَتُهُ أَنْزَلَهُ وَكَرَمَهُ وَمَغْفِرَتُهُ أَبَدِيَّةٌ ۝ كَمَا قَالَ مُحَمَّدُ الْغَزَالِيُّ فِي تَرْجُمَةِ
 لِأَسْمَاءَ السُّعَيْبِيَّةِ ۝ الْكَرِيمُ هُوَ الَّذِي إِذَا قَدَّرَ عَنِّي ۝ وَإِذَا وَعَدَ وَقَلَعُوا إِذَا أَعْطَى
 رَأَى حَلَّتْ مِنْتَهُ الرَّجُلُ ۝ وَإِلَيْهَا كُمْ أَعْطَى وَلَمْ يَعْطَى ۝ وَإِنْ رَفَعْتَ حَاجَةً إِلَى غَيْرِهِ
 لَا يَرْضَى ۝ وَإِذَا جَاءَتْ حَابِتٌ وَمَا اسْتَقْصَى ۝ وَلَا يَضَعُ مِنَ الْأَذْيَابِ وَالْتِمَاحِ وَغَيْرِهَا
 عَنْ الْوَسَائِلِ وَالشَّفَعَةِ ۝ وَلَيْسَ يَجْمَعُ فَلَكَ إِلَّا إِسْمُكَ فَهُوَ الْكَرِيمُ الْمَطْلُوقُ ۝
 وَقَدْ تَمَّ الْعَبْدُ بِالْكِتَابِ هَذِهِ الْحِصَالِ ۝ وَكَانَ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ وَقَعَ التَّكْلِيفُ
 وَلِذَلِكَ قَدْ يُوصَفُ بِالْكَرِيمِ ۝ وَكَانَ نَاقِصًا بِالْإِضَافَةِ إِلَى الْكَرِيمِ الْمَطْلُوقِ ۝
 وَكَيْفَ لَا يُوصَفُ الْعَبْدُ ۝ وَقَدْ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۝ لَا تَقُولُوا الشَّجَرَةَ الْعَنْبُوبَ الْكَرِيمَ
 عَنْ الْوَسَائِلِ وَالشَّفَعَةِ ۝ وَلَيْسَ يَجْمَعُ فَلَكَ إِلَّا إِسْمُكَ فَهُوَ الْكَرِيمُ الْمَطْلُوقُ ۝
 وَقَدْ تَمَّ الْعَبْدُ بِالْكِتَابِ هَذِهِ الْحِصَالِ ۝ وَكَانَ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ وَقَعَ التَّكْلِيفُ
 وَلِذَلِكَ قَدْ يُوصَفُ بِالْكَرِيمِ ۝ وَكَانَ نَاقِصًا بِالْإِضَافَةِ إِلَى الْكَرِيمِ الْمَطْلُوقِ ۝
 وَكَيْفَ لَا يُوصَفُ الْعَبْدُ ۝ وَقَدْ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۝ لَا تَقُولُوا الشَّجَرَةَ الْعَنْبُوبَ الْكَرِيمَ
 فَإِنَّ الْكَرِيمَ الرَّجُلَ الْمُسْلِمَ

İmdi benīm rūḥum, ümmīd ü recā' ve tezarru' u ilticā'mız ol keremde kerīm-i ra'uf u raḥīmedir ki maḥz-ı fazl u kereminden kerem ü 'aṭāsına muḥtāc olan 'ibād-ı fuḳarāsını 'ademden vücūda ibrāz idüp bu şanāyi'-i ğarībe ve bedāyi'-i 'acībeniñ lā-cerem bir fā'il-i muḥtār ve mūcid u perverd-gārı olduĝun işbāt ile 'arif-i mübdi'l-kā'ināt olmaĝıçün 'aklı daḥı iḥsān u 'aṭā buyurdu. Ḥuşūşan kerem-i ḥāşşile daḥı mazhar-ı na'mā vü ālā idüp mevşil-i ile'l-Ḥaḳḳ olan şırāt-ı müstaḳīme delālet için irsāl-i rūsul ve bi'set-i enbiyā ile tarīḳ-i tevḥīde da'vet kıldı. Ve kemāl-i kereminden tevfiḳ-i 'ināyeti ile ḳalbimize hidāyetin refiḳ idüp da'vetlerin icābet ve kelāmların taşdıḳle zümre-i mü'minīne ilḥāḳ buyurdu. Ḥaḳḳā ki kerem-i kerīm olmasa imānı ḳabül ve taşdıḳ-i[195^b] resüle kimde liyāḳat olurdu.

الحمد الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله (2) Ey şinevā-yı āĝāh, ol Kerīm ü Raḥīmiñ luṭf-ı 'amīmidir ki nuṭḳ u cevāb degil tevcih-i ḥitāb daḥı isti'dād yogiken 'ālem-i zerrātda her birimizi muḥāṭab idüp luṭf u keremi ile

أنت بركم (3) ḥitābını istimā'a ḳābiliyyet ve zebān-ı isti'dādımızdan belā cevābı şudūruna ḳudret virüp aña göre hidāyet eyledüğünden mā-'adā fazl u iḥsānıyla dāḥil-i cenān idüp devām-ı şühūd-ı cemāl-i vedūd ile dā'imü'l-vücūd ḳılup ebedü'l-abād telāşı vü fenādan ve 'avārız-ı ḥavf ve ḥüzn ü 'anādan azād eyledi.

كأ قال تعال لا يسلم فيها نصب وما بهم عهدنا بجزين (4)

Ḥamd u sipās ol Raḥmān u Raḥīme ki, 'ibādet-i aşnāmda şarf-ı a'mār iden müşrikiñ 'ömründen bir nefes ḳalmışiken ḳable'l-ye's vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳa maḳarr-ı mü'min olsa bilā-ḥesāb u 'azāb dāḥil-i dārü's-şevāb ider. Ba'z kütüb-i münzeleden menḳüldurki Ḥaḳḳ Te'ālā melā'ikesine buyurur ki,

ما انصفتي عبدى انا استحيى ان اعزبه ومولاه استحيى ان يعصيه (5)

İmdi 'abd-ı kerīm daḥı aña dirler ki **ما تخك بركم** (6) 'itābından

ĝāfil olmayup belki **ان رحمة الله قريب من المحسنين** (7) feḥvā-yı kerīmi

üzere rahmet-i müc'ib-i kar'ib-i 'ibād-ı muhsin'ine kar'ib idüğün bilüp kemāl-i ittikā ile rahmet-i Hakk'a iltica eyleye.

مَا قَالَ سَدَّكَ انْ اَكْرَمَكَ عِنْدَ

التَّقِيْمِ وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْكَرَمُ التَّقْوَى وَلَا كَرَمَ اِلَّا بِالْتَّقْوَى (8)

İmdi kavlen ve fi'len ve süret u ma'nā ve zāhiren ve bā'tinen 'umūr-ı keş'ire vü kal'ile ve cüz'îyye vü küllîyyede Hakk'a teveccüh idüp her ne dilerseñ ker'im-i mutlak olan Cenāb-ı Hakk'dan dileyessin belki 'ālī himmet olup Hakk'dan Hakkı isteyüp ber-fehvā-yı

ادعوني (10) emrine ما زاع البصر وما طغى (9) māsiwāya iltifāt itmeyessin ki

imtişāl ile استجب لكم (11) müjdesinden rüşen-çeşm-i vecd ü hāl olasın. Bundan özge sürür-ı bî-fütür olurmu kim Hızret-i erham[196^a] ve ekrem le'tāif-i kerem ve savābig-i ni'am, fezā'il-i hikemiñ ifāza idüp 'ilm ü 'irfān ve cezbe-i Raḥmān ile iki cihāndan müstağnī olasın *Kūtu'l-Kulūb*de ba'zı kütüb-i münzeleden menkūldur ki, bir bende-i 'aşı ikşār-ı me'āşī ise melā'ike ol 'aşīniñ yüzine nef's-i büzāk iderler. Lākin ol Kerīm ü Raḥmān der-zamān maḥz-ı iḥsāniyla fazl u rahmetin gönderüp tefel-i melā'ike ile vech-i 'abdiñ mā-beynine ḥicāb olur. Zīrā büzāk-ı melā'ike vech-i 'aşıye mülāşīk olaydı siyāh-rū olurdu. Pes 'abd-ı 'aşıyi dünyāda olan sevād-ı vechden ḥıfz itdigi āsār-ı raḥmāniyyet-i Hakk'dır. Mervīdir ki benī İsrā'il zamānında şalīḥadan birine melekūt-ı arz-ı münkeşife olmağla 'ibādu'llāhdan nicesini mürtekeb-i ma'şiyet gördükde anlarıñ helākı içün bed-du'ā eyledi, vaz'-ı mezbūr-ı muğāyir rızā-yı Rabb-ı gāfūr olmağla āsmāndan bir kıt'a nār nüzül idüp mükāşif-i mezbūrı helāk eyledi. Zīrā edebī ri'āyet 'uyüb-ı 'ibādı setr ile mağfiretlerin recā eylemekdir. Pes 'abd-ı kerīm ḥalk-ı Muḥammedī ile teḥalluḳ idüp 'uyüb-ı nāsi yüze urmayan ve ḥalkıñ cefā vü ezāsına şabr u taḥammül ile baña eziyyet itdiler diyü du'ā-i 'alīyye itmeyendir.

نَحَا جَاءَ فِي الْجَبَانِ رَجُلًا
 وَطَى عَلَى عُنُقِ نَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَهُوَ كَسَدٌ حَتَّى الرِّقِ الْحَصْبِيِّ كَهَيْئَةِ
 قُرُوقِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْبِدْرَاءُ مَغْضِبًا عَلَيْهِ • فَقَالَ أَذْهَبَ لِمَا غَفَرَ
 لَكَ • فَأَوْحَى إِلَيْهِ أَنْتَ تَبْأَلِي عَلِيٌّ فِي خَلْقِي فَأَنْتَ قَدْ غَفَرْتَ لَهُ •
 فَشَغَلَ النَّبِيُّ نَفْسَهُ فَصَارَ ذَلِكَ ذَنْبًا يَسْتَغْفَرُ مِنْهُ •
 (12)

Pes bunda tenbîh budur ki, ehl-i keşf ü yakîn olan evliyâ ve ‘ârifin, belâ ve miñnetde şabr-ı güzîn olup kendülere ezâ iden mücrimîni dañı rañmet-i Hakkdan me’yûs kılmayalar.

رَوَى عَنْ كَعْبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ • أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ • يَا دَاوُدُ الْآتِرْدِ إِلَى عَبْدِ الْقَيْسِ مِنْهُ • قَالَ يَا رَبِّ وَمَا
 يَا بَقِ مِنْكَ • قَالَ عَبْدُ الْقَيْسِ بَيْدَهُ • وَقَالَ لَنْ يَغْفِرَ هَذَا لِي
 [196^b]

تَجَنَّبِي إِلَيْهِ وَتَجَنَّبِي كَجُودِي وَكِرْمِي وَتَجَاوَزِي عَنِ الذَّنُوبِ الْعَظَامِ • إِنَّ حَبِيبِي
 عِبَادِي إِلَى الذَّنْبِ يَجْتَنِبُنِي الْعِبَادِي • وَالْبَعْضُ الَّذِي يُؤَيِّسُ عِبَادِي مِنْ رَبِّي
 وَيُصِفْنِي بِالْمِصْفِ بِنَفْسِي • وَصِفَتِ نَفْسِي بِالرَّحْمَةِ لَمْ أَصِفْهَا بِغَيْرِهَا •
 (13)

Fe-li-hāzā selef-i şālihînden mervîdir ki eger mü’min eger kâfir ‘ibâdu’llâhdan bir ‘abd yokdur ki Yâ Rabbi diye illâ ol Rabbü’l-‘alemîn ve ekremü’l-ekremîni lebbeyk ‘abdî ile cevâp virir. Lâkin mü’minlerden qabûl-i ħusn ile telâqqi olunup na’il-i sa’âdet-i dâreyn olurlar. Ve küffâra sa’âdet-i uñrevîden behre vü naşîb olmayup anlar mücerred dünyâ-yı taleb itmekle ma’ûnet-i dünyeviyye ile recâları icâbet buyurılır.

وَمِنْ لَكِ قِيلَ رَحِمَنَ الدُّنْيَا وَرَحِيمَ الْآخِرَةِ
 (14)

İmdi hîçbir dâ’î yokdur ki Hakk Te’âlâ anıñ du’âsını qabûl ile recâsını ħuşûle getürmeye velâkin icâbât-ı mütenevvi’a ve derecât-ı müterâfidir. Ya’nî recâ

olunanın ba'zı bu dünyāda 'ācilen ḥuṣūle gelür, ve ḥayırlusı āḥirete te'hır olunur. Ve ba'z maṭlūbuḡ 'aynı vāḳı' olmaz, aḡa andan ḥayırlusı 'ıvāz olunur. Ve ba'z recādan dā'ıye bir sū-i ḳazā' ve belā işābeti muḥtemel olduḡıçün kemāl-i raḥmetinden ol mercū ve me'mūli dā'ıden şarf idüp enfa' u evlā ve ehem u aḥrā olanı i'tā' buyurur. Zırā dā'ı bileydi kendüye şerr ü zarar olanı herkes recā itmezdi ve ednā-yı icābet-i ḥaseneye ber-feḫvā-yı

من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها (15) on mertebeye dek mutezā'if olup bir recāya on 'aṭā-i 'ināyet buyurılır.

فلذلك

قيل لا يهلك على الله الا باك • وقيل لا يزال الله العبد حاجته مادامت
 للعب فيه حاجة • وبه اخلاق حجة يوجب على من عرفه بها ان لا ينقطع
 رجاء منه • ولا يصر • وجهه عنه • ولا يتفزع لغيره • ولا يتشغل بسواه •
 كما لا يعبد الا آياه • وان ينقطع اليه • ولا ينقطع عنه • اذ قد علم انه لا بد منه
 ومن بغى الذنوب الا الله • قال الامام احمد الغزالي في التجرید • ان كان لقلوبك
 لا اله الا الله • ثم معنى في القلب فلم تعوذ بفلان وترجو فلانا وتلوذ
 وتخاف فلانا • وما دمت تقول لا اله الا الله • وتانس بغية فلان •

[197^a]

ولست لنا من كان الله كان الله • وكانوا لنا خاشعين • وكنا لهم مطهرين
 كانوا لنا • كنا لهم • يا عبدي لم تلوذ بغيري • وازمة الامور كلها بيدي
 انا ملك الملك • اتصرف في ملكي لا يكون في هذا العالم الا ما اشاء • ولا ارجع
 في الكون الا ما ارید • فلانك لسواي • ولا تقنظ من رحمتي • فانه لا يقنظ من رحمتي
 الا كافر • ولا يامن بكري الا حاسر • انه لا يئس من روح الله الا القوم الجاهلون
 ولا يامن مكر الله الا القوم الخاسرون • قال جميل بن زياد دخل علي بن ابي طالب
 المسجد يوم الجمعة فاذا شات يجرش الناس فسم عليه • وقال من انت

قال انما عبد الله من امة الله من التراب خلقت والى التراب اصبه ومنه
 يتبعنى الله تعالى يوم القيامة وذلك قوله منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها
 نخرجكم تارة اخرى قال ابن كنت ومن ابن جئت قال كنت في بطن ابي
 وجئت من صلب ابي قال فاين تريد قال الى ربي قال فاين تركت ربي
 قال لم يكن شاكها فغاب ولم يكن غائبا مشهد عليه في كل مكان ولا يزول
 به من كان الى مكان ووجدت الله يقول فغواي الله قال على رضى الله
 فاحق الله عليك قال كل ما اوجب على سوله ما خلا اسرته قال فاحق العباد
 على الله قال ان نجيم من النار ويحكم الجنة قال من جاء بك الى ههنا قال
 قال كيف قال الله تعالى وهو قفى بذلك قال فاهى شئ تقول قال خيرا
 سمعناه ومن كان عنده فضل اخذنا عنه قال افتقر القرآن قال نعم
 قل فتبصر الناسح والمكسوخ قال نعم قال على رضى الله عنه الله يقول من
 يجعل مثقال ذرة خيرا يره الاية فان عمل ذرة حسنة ومثقال الف ذرة سيئة
 ما حاله قال يقول الله تعالى فان تبتم فلکم رؤس امواکم قال ان لم تب قال
 يقول عسى ان يرحمکم ربکم وعسى من الله واجب قال له على قال الله ومن
 يقتل مؤمنا متعدا نجزاؤه جهنم الاية قال يقول في سورة الفرقان الامن
 وامن عمل عملا صالحا الاية قال على كل نفس ما كسبت رمية قال
 يا امير المؤمنين يقول الله قلوبا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم الاية
 قال على قل يا فتى نسمع ثم جبر محلبة وقال ابو طالب المكى في قوة القلوب

[197^b]

في شرح مقام الرجاء وفي الاخبار المشهورة قراء رسول الله عليه السلام
 قلوبا عبادي الذين اسرفوا فقبض قبضة من التراب فقال هولاء للجنة ولا يا
 يا عمالهم السبيبة

(16)

Ey tālib-i mağfiret-i Hüdā, bu āyet-i kerīme-i rahmet-ihtivā, sūre-i Zümerdedir.

قال تعال رسول المجتبي قل يا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله
ان اتدفعوا الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم

(17) kâle Mevlânâ Celâleddîn

Rûmî, Kuddise sirruhu,

بندہ خود خواند احمد در رسد | جملہ عالم را بخوان قل یا عباد

(18)

ya'nî memleket-i insâniyyeniñ taşarrufunu Hakk Celle ve 'Alâ rüsül ü enbiyâ ve vâriş-i hakîkîleri olan evliyânîñ kabza-ı irşâdına teslim itdigiçün Hâzret-i Habîb-i ekrem, şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem, hîn-i irşâd hayrû'l-ümemde cümle-i halk-ı 'âlemi kendüye bende okıdı. Pes server-i ser-efrâz-ı kevneyn, halk-ı 'âleme bende-i hân olduğun zevk-i vicdânla iz'ân itmek istersen rütbe-i kurb-ı ferâ'izde

Hâzret-i feyyâz-ı muṭlaķıñ ber-vefk-i اکتا (19) lisâne sırrını mu'âyene ile

قل یا عبادي (20) kavlı-i kerîminde sitâre-güzîn olan cemâl-i 'arâ'isde deķâyık-ı müşâhede kıldıkda Nazm-ı *Meşnevî*

کرده قرآن از لب منغم است | مهر که گوید حق کعبت او کاوست

(21)

mazmûnuñca ol âb-ı hayât-ı ebedî kelimât-ı mu'ciz-âyât-ı şamedî 'ayn-ı lisân-ı Aḥmedîden cereyân idüp habîb-i Hüdâ ve bedr-i recâ kendüden fânî ve beķâ-i Hakkla bâķî olmağla

بے من وما عبادي (22) nidâsın iden Hâzret-i Muḥammed Muştafâdır.

Nazm

احمد رسول که خرد خاک اوست | هر دو جهان سینه قرآن اوست
گوش جهان حلقه کشمیر اوست | خود دو جهان حلقه تسلیم اوست
چون دو جهان دیده درود اوست | سر ز بے سجده فرود اوشتن

(23)

Hâşıl-ı kelâm Cenâb-ı Rabbü'l-enâm buyurur ki, habîbim 'uşât-ı ümmet-i faẓl u mağfiretime da'vet, vüs'at-ı raḥmetimle beşâret kılup haber-i meserret vir ki, ya

benim şol ‘ibādım ki, اسرف على النفس⁽²⁴⁾ raḥmet-i İlāhīyyeden me‘yūs olmayasız ki taḥkīkâ Ḥazret-i Ḥaḫḫ ve feyyāz-ı muṭlaḫ, ‘ibād-ı mücrimīnin cemī‘ zünūbuñı ‘afv u mağfıret buyurur. Taḥkīk-i şān budur ki, ol ‘Afv u Kerīm-i Ġafūr u Raḫīmdir.[198^a] Ekşer-i müfessırın bu āyet-i kerīmi küfr ü tuğyān ve ḫatl-i nüfūs ve keşret-i işām ile isrāf-ı ‘ale’l-enfüse iden şān-ı ‘uşātda nāzile olduğun rivāyet itmişler.

وقيل في شأن المشركين الذين اصابوا ذنوبا عظيما وكانوا يخافون
ان لا يغفر لهم لو امنوا فدعاهم الله بهذه الاية الى الايمان ابي عبادي

المسرفين

(25) Ve bir rivāyetde Ḥamza, Raḫıyallahu ‘anhıñ, ḫātlı Vaḫşī ḫaḫında nāzil olmuşdur.

عنه روى عن ابن عباس رضي الله عنهما ان وحشيا قاتل حمره
عم النبي صلى الله عليه وسلم من مكة اني اريد
بالحق ان لا يكون بمنعني آية انزلت عليك من القرآن • وهو قوله تعالى والذين
لا يدعون مع الله الها اخر ولا يقنون النفس التي حرم الله الاباحى والذين
الاية • وانى قد فعلت هذه الاشياء الثلاثة فقبل الى توبة فزلت هذه
الامن تاي امن وعمل صالحا فاولئك يبذل الله سيئاتهم حسنات
وكان الله غفورا رحیما • وكتب بذلك الى وحشى • فكتب وحشى الى
شرطا وهو العمل الصالح • وانا لا ادرى انى انى قد رعبه ام لا • فزل • ان الله
لا يغفر الا ويشرك به • ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء • فكتب بذلك الى
وكتب اليه ان فى الاية شرطا ايضا وهو قوله لمن يشاء • ولا ادرى انى
ان يغفر له ام لا • فزل قوله تعالى • فلى يا عبادى الذين اسرفوا الاية •
فكتب الى وحشى فلم يجبه فيه الشرطه فقدم الى المدينة فاسلم • پس

شرطا وهو العمل الصالح • وانا لا ادرى انها قدر عليه ام لا • فزل • ان ابدا
لا يغفر الا ويشرك به • ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء • فكتب بذلك الى
وكتب اليه ان في الالة شرطا ايضا وهو قوله لمن يشاء • وولا ادرى اشياء
ان يغفر له ام لا • فنزل قوله تعالى • قل يا عبادي الذين اسرفوا الاية •
فكتب الى وحشي فلم يجده في الشرطة فقدم الى المدينة فاسلم • بس

(26)

Pes erbāb-ı taḥkīk, dirler ki bu āyet-i kerīmede ‘ibādīn hem medḥine hem zemmine işāret vardır. Ya‘nī yā ‘ibādī kavline nisbet ile medḥ ve esrefü kavli ile vaşfa zemm vardır. Ah ey nefsi ma‘şiyet-i ālūde keşret-i zünüb ile raḥmet-i vāsi‘a-i İlāhīyyeden kânīta olma kim ol Erḥamu’r-rāḥīmīn ḥabībi şefi‘-ül müznibīne ḥitāb idüp ḳul yā ‘ibādī teblīḡi ile me‘mūr olduḡda muṭi‘leri yā ‘ibādī teşrīfi ile ḥāşşaten kendüler olmaḡ kıyāsiyle ref‘-i rü‘esā beşāşet ve ‘uşāt-ı müznibīn-i bezm gibi ālūde-i ma‘şiyetleriñ yā ‘ibādī teşrīfine ne liyāḳatı olsa gerek diyü ah-ı nedāmet ile ser-ber-zemīn-i ḥacālet[198^b] idüp müstaḡrak deryā-yı

الذين اسرفوا

mezellet olduḡları ḥāldel (27) vaşf-ı ‘ibādīye ḳayd olunmaḡla derḥāl aḫvāl-i münḳalibe olup nāḳışu’r-re’s olanlar nā‘il-i meserret oldılar. Ve ṭam‘-ı taḥşış ile rāfi‘u’r-re’s olanlar fersūde-rüy-ı zemīn-i ma‘zeret olup dest-i ‘uşāt-ı müslimīn-i muḡarrrik silsile-i maḡfired oldı. Ve Ḥazret-i erḥamu’r-rāḥim ‘ibād-ı müznibīniñ recāları ḳavī olmaḡiçün kemāl-i fazl u raḥmetiyle ehl-i

على نفسي

ma‘şiyeti tesliyet idüp ber-vefḳ-i (28) ey benim ibādım, isrāf itdünüzse kendü nefsiñüze isrāf itdünüz, benim şıfat-ı Raḥmāniyyet ü Ğāffariyyetim ḥod evsāḡ-ı zünübı taḥīr idüp ve fazl u keremim ṭālib-i maḡfired olanlarıñ seyyi‘atını ḥasenāta tebdil ider. İmdi ber-mücib-i

لا تعظوا من رحمة الله

(29) ḳalbiñizi luṭf u ‘ināyet ve ‘Afv u Raḥmetimizden ve iḥsān u maḡfiredimizden me‘yūs ḳılmayup deryā-yı cūd-ı bī-kerānımız maḡv u seyyi‘āt ideceginede şekk ü gümāndan berī olunuz kim ber-feḫvā-yı

ان الله يغفر الذنوب جميعا

(30) tahkik ü tahkik-i Hazret-i vâhibü't-tevfik cem'-i zünüb-ı yârü'l-Gâr zîrâ bir 'afv u kerîm ve ğafûr u raḥîmdir ki ber-

mübteġā-yı ^{بأنه هو الغفور الرحيم} (31) bî-reyb u gümân, raḥmet-i ğufrân, ol cevâd u mennâne maḥşûşdur.

ومن نكات اللطيفة في هذه الآية قال تعالى قل يا عبادي الذين آمنوا
على انفسهم ولم يقبل الذين شرئوا الجزاء الى غير ذلك لان فيه تحمیل
وتفضي لهم بل قال اسرفوا انظر الى لطفه وكرمه كيف عرض جميع المعاصي
بقوله اسرفوا فما ظنك بمن لا يفضي في الدنيا وانت على الذنوب
قائم فهل يفضي في الآخرة وانت على الذنوب تأدب ثم قال ان الله
يغفر الذنوب جميعا مؤكدا لئلا يقنط العاص من رحمة الله وان اقرف
الكبائر باسرها ثم قال انه هو الغفور الرحيم لان الماء اذا بل الثوب
او النار اذا احترقت او المسك اذا فاح لا يكون عجبا فكذلك الغفور
اذا غفر والرحيم اذا ارحم لا يكون عجبا

(32)

Ah ey nefsi sitemkâr, zünüb-ı[199^a] zenbiñ cem'î ve cem'î'an ḳavl-i te'kîd olmaġla ol kerîm ü settâr ve Raḥîm ü Ğâffar 'ibâd-ı müznibîne kemâl ü kerem ü iḥsânına beyân u izhâr idüp buyurur ki, zinhâr şekk ü inkârdan 'urâ olasız ki cümle zünübı raḥmetimle maġfîret ḳılup birini terk itmey ve faẓl u keremim ile cümleñüzi 'afv idüp biriñizi maḥrûm ḳomam.

ومن كرمه تعالى يقول ان كانت لكم جنات كثرية عمية فعلي شانكم عنانية ودية
وان غفور لكم في الازل وانتم في كتم العدم والرحيم عليكم الى الابد
الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيدنا محمد شفيع المذنبين واله
وسحبه اجمعين

(33)

İlāhā, Kerīmā, Raḥīmā, çünki ‘ibād-ı merhūmeyi ezel-ezâlde kelām-ı kadīminle yā ‘ibādī nidāsıyla ‘ibād-ı ḥavāşşından kıldın ve bilā-‘illet kabūl buyurduḡ muḥakaḡ oldu ki, li-illetin daḡı red itmeyüp cümlesin müstaḡraḡ-ı deryā-yı raḡmet eyleyesin.

كَمَا كَانَ وَزِيهَانَ النِّقْلِ قَدَسَ سِرَّهُ بِسَطِّ الْحَقِّ فِي هَذِهِ الْآيَةِ بِطَعْنِ عَطَايَاهُ
وَفُجْرِ بَجَارِ كَرَامَتِهِ كَعَطَاةِ الرَّحْمَةِ وَرَفَعِ حُجُوفِ الْغَيْرَةِ عَنِ اطْبَاقِ الْأَسْرَارِ
الَيْسَ كَيْفَ بَاعْبَادِي مِنْهُ تَخَافُونَ • وَمِنْ رَحْمَتِي تَقْنَطُونَ • مَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا
لَا تَقْنَطُوا عَفَا فِي اجْتِنَاكُمْ فِي الْأَزَلِ • وَحُكْمَتِي بِأَجْرَاءِ الذُّنُوبِ عَلَيْكُمْ • وَأَنَا
عَالِمٌ فِي الْأَزَلِ بِذُنُوبِكُمْ قَبْلَ وُجُودِكُمْ • وَأَبُوكُنْتُ غَضَبِيَا عَلَيْكُمْ بِذُنُوبِكُمْ مَا أَبُوكُنْتُ
وَالْأَزَلِ • أَجْنَبْتِيَا عَلَيْكُمْ لِأَفْتَقَارِكُمُ إِلَيَّ • وَعَجَزْتُ بَيْنَ يَدَيْكُمْ كَيْفَ يُفْتَحُ
مَنْ ذُنُوبِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَيَّ بِجَارِ رَحْمَتِي الْوَاسِعَةِ • وَجَمِيعِ الْخَطِيئَاتِ
الْقَلْبِ قَطْرَةً كَبُرَ بِجَارِ رَحْمَتِي • فَإِذَا فَتَحْتَ خَزَائِنَ جُودِي • يَدْخُلُ عَصِيَانِ
بِمِيعِ خَلَائِقِي فِي حَاشِيَةِ مَنْ حَوَاشِيهَا • وَهَذِهِ الْآيَةُ مِنْ أَعْظَمِ تَرْجِيئَةِ الْعِبَادِ
بِعَا مَعْلَى اللَّهِ بِهَا قُلُوبَ الَّذِينَ كُفُّوا الَّذِينَ يَحْتَسِبُونَ مِنْ دَقَائِقِهِ •
فِي تَمَوُّلِ الْأَبْسَاطِ كَيْفَ • فَإِنَّ أَغْفَرَ الصَّغَائِرَ وَالْكَبَائِرَ • وَالْأَسْرَارَ وَالضَّاهِرَ •
أَطْرَقَ عَنْ الْجَمِيعِ وَالْبِكْمِ الْفَوَارِ رَحْمَتِي حَتَّى تَتَّقُوا مَعِيَ أَيْدِيًا • وَتَنْظُرُوا
لِي وَجْهِي الْكَرِيمِ بِأَحْسَابِ • وَلَا عِتَابَ

(34)

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

İmdi ey recā-künende-i ‘Afv-ı Kerīm, (35) feḥvā-yı kerīmi üzre ol settār ve emr-i zi-kārın cūşış-i deryā-yı muḥīt-i raḡmet-i bī-kenār ma‘şiyet-i ‘uşātı [199b] ḡarḡ-ı envār-ı fazl-ı bī-şümār itmekle dest-i ümīd-i keremkerden bend-i ḡavf u ḡaşyet olan selāsil-i ye’s-i ḡunūḡı ref’ ü izāle eyledi. Ve çünki ol māḡız-zünüb ve ‘l-ḡaḡı’āt ber-mücib-i

إِنَّا وَلَكِ يَبْدُلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِكُمْ خَيْرَاتٍ

(36)

‘Uṣāt-ı tā’ibîn ve tā’ibātın seyyi’âtını ḥasenâta mübeddel kıla, yed-i kudret ve dest-i rahmetile şahâ’if-i ‘āmâle bir naqş-ı ğarîb tarḥ ider ki ‘alâ-rağmi’l-vuṣât seyyi’ât-ı ‘uṣât ‘ayn-ı tã‘at olur.

كما اخرج البيهقي عن انس رضي الله عنه • عن النبي صلى الله عليه وسلم قال يخرج لابن آدم يوم القيامة ثلاثة دواوين • ديوان عمله الصالح • وديوان خيالنعم من الله عليه • وديوان فيه الذنوب فقول الله لا يصغر نعمه في ديوان النعم • خذي منك من العمل الصالح • فتوعد بعد الصالح • فقول وعنتك ما استوفيت • وتبقى الذنوب والنعم • قد ذهب العمل الصالح كله • فاذا اراد الله ان يرحم عبدا • قال يا عبدي • قد ضاعفت حسناتك • وتجاوزت عن سيئاتك • ووتبت

الكعبة (37)

Ey rāğıb-ı ḥasenât, Ḥazret-i ğāfirü'l-ḥaṭî'yât, seyyi'âtı ḥasenâta mübeddel itmekle İblîs-i mercümüñ dîde-i temennâsı nâ-binâ olur. Nice maḫhûr ve a'mâ olmasun ki nefis-i emmâre elinde nâçâr kalan ma'siyet-girdârın nice rüzgâr pes u pîş ve yemîn ü yesârından ol vesvâs u mekkâr-ı âlâyiş-i bisyâr ile meger ne giriftâr idüp derekât-ı işrâra ilkâ ile nâr-ı caḥîme aşla ümniyyesinde iken sebkat-ı rahmet vüs'at-ı mağfîret ol 'abd-ı âlûde-i ma'siyetin lisânından kemâl-i nedâmet ile

استغفر الله من كل ذنب واتوب إليه (38) kelimâtını icrâya 'inâyet itmekle müstağrak-ı deryâ-yı mağfîret idüp şeytânın bu kadar yıllık emegi zâyi' olur. Ve nîrân-ı hıkd u ḥasedde muḥalled ḳalur.

وروي عن النبي صلى الله عليه وسلم • اذا تاب العبد من ذنوبه انسى الله ملائكة وبقاع الارض ساوية • وابد لها حسنا • فقول الملائكة وبقاع الارض طوبى لك من عبد صالح لم تعص الله • وروي قال صلى الله عليه وسلم • يا كريم العفو • فقال له جبريل عليه السلام

أتدرى ما تغيبه يا كريم العفو • هو ان عفى عن السيئات برحمته • ثم بدلها
 حسنات بكمه • وفي الاخبار المشهورة عن معاذ بن جبل واسر
 بن مالك • من قال لا اله الا الله دخل الجنة • ومن كان اخ كلامه
 لا اله الا الله لم تمسه النار • ومن لقي الله تقيا ولا يشرك بشيء
 حوت عليه النار • ومن كان في قلبه مثقال ذرة من الايمان دخل الجنة
 ولو يعلم الكافر سعة رحمة الله ما يبئس من رحمة الله تقيا احد •
 وقال تقيا في حسن عفو • عن ابي بصير • بعد ظهور الايات ^{الارباب}
 ثم اتخذ العيون بعد ما جاء تخم البيئات • فعفونا عن ذلك • وفي
 روى ان العبد اذا اذنب ذنبا يامر صاحب اليمين ان لا ^{يكتب}
 صاحب الشمال الى سبع ساعات • رجاء ان يجعل حسنة تحو بها •
 فاذا اذنب ذنبا اخر تم وتم حتى اجتمع عليه اربعة من الذنوب
 فاذا عمل حسنة واحدة يعطى له عشر حسنات • لقوله تقيا من جاء
 بالحسنة فله عشر امثالها • فيجعل الاربعة من الحسنة بازاء الاربعة
 من السيئة • وكتب البيهقي في ديوان حسناته فيصيح عند
 ذلك بليس • ويقول كيف استطاع على ابن ادم فانه اجهدت ليلا
 ونهارا فابطل حسنة واحدة • وجميع على فان القلب كل مرات تحب
 عن النجدة كدور است الشهوة والرغبة فيها فان قطرة من الهوى كدر
 بخار من الكهف • ويرفع من كل ذنب ظلمة عليه • ومن كل حسنة نور
 يعقل القلب • ولذا قال صلى الله عليه وسلم • اتبع الحسنة التسيه وقبلة
 النوب الى القلب • كنيسة الصابون الى الثوب • وروى ان رجلا
 اذنب من نبي اسرائيل مرة فتاب منه ذلك ثم عاد الى الذنب • ثم
 تاب حتى فعل ذلك اربع واثم فعاتبه نبي ذلك الزمان في تقضه
 التوبة • وما وده الذنب فقال اني مع ضعفى لا اعني المعذرة
 وانا عبده • فكيف يعي الرب من المغفرة • وهو ربي • فاوحى الله
 الى ذلك النبي صدق عبدي • قد غفرت له ذنبه وانا الغفور •

و اخرج الطبراني وابيهقي عن عمرو بن مخزوم الانصاري قال بعثنا
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثا لا يخرج الا الصلوة مكتوبة ثم يرجع
 فلما كان اليوم الرابع خرج اليها فقلنا يا رسول الله احببت عنا حتى
 ظننا انه قد احدث حدثا قال لم يحدث الا خيرا ان ربه وعده
 ان يدخل من امتي الجنة سبعين الفا لا حساب عليهم وانه سألني
 ربه في هذه الايام الثلاثة المزيد فوجدت ربه ماجدا كما فاعطاني
 مع كل واحد من سبعين الفا سبعين الفا قلت يا رب وتبلغ امتي
 هذا قال اكمل لك العدد من الالعاب و اخرج الشيخان عن ابن جبر
 سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان الله خلق الرحمة يوم
 خلقها مائة رحمة فامسك عنده تسعة وتسعين رحمة وارسل في خلقه
 كلهم رحمة واحدة ولو يعلم الكافر بكل الذي عند الله من الرحمة لم يبار
 من الجنة ولو يعلم المؤمن بكل الذي عند الله من العذاب لم يبار
 من النار وفي حديث جابر من استطاع منكم ان لا يموت الا وهو
 حسن الظن بربه فليصل ثم تلا هذه الآية وذكركم ظنكم الذي
 بربكم اريدكم ولانه قال عز وجل انا عند ظن عبدي فلينظر في ما شاء
 وكان ابن مسعود يحلف بالله ما احسن عبد ظنه بربه تعالى الا اعطاه
 ذلك لان الخيرة كله بيده فاذا اعطاه حسن الظن به فقد اعطاه
 ما يظنه لان الذي حسن ظنه هو الذي اراد ان يحققه له وقد ذم الله
 قوما وصفهم بالهلاك وظنوا بظن السوء في قوله تعالى وذكركم ظنكم
 الذي ظننتم بربكم الاية كما اخرج ابو نعيم عن سلم بن يساف قال بلغني
 انه يؤتى بالعبد يوم القيامة فيوقف بين يدي الله فيقول انظروا
 في حسنة فلا يوجد له حسنة فيقول انظروا في سيئة فتوجد له سيئة

كثرة هيقوه الى النار وهو يلتفت فيقول ردوه الى ما يلتفت
 فيقول اي رب لم يكن هذا ظني اورجائي فكيف فيقول صدقت فيقول
 به الى الجنة واخرج البيهقي عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

[201^a]

امر الله بعبده في النار فلما وقف على شفير النار التفت فقال يا رب ان
 كان ظني بك حسنا فقال الله ردوه انا عند ظن عبدي
 وفي رياض المذكرين في الباب الثلثين يوم بعد الى جهنم فاذا حلف
 ثلث الطريق التفت بكى ثم اذا خلف ثلثي الطريق التفت بكى
 ثم اذا اشرف على اسم التفت بكى فيقول الرب عز وجل ردوه
 ثم يقول مم التفت بك فيقول العبد انا التفت بالالتفاتة الاولى
 لانه ذكرت قولك وربك العفور ذو الرحمة والتفت الثانية
 لانه ذكرت قولك ومن يغفر الذنوب الا الله والتفت الثالثة
 وذكرت قولك لا تقنطوا من رحمة الله فيغفر له ويامر الى الجنة
 فيقول فيقول الله لم تبكي فيقول اتوقع منك العفو فيقول عفو
 عنك ثم يبكي فيقول لم تبكي فيقول اسالك منك رضاك
 فيقول رضيت عنك ثم يبكي فيقول اريد ان يعطى له كتابه رضوان
 الجنة حتى يدخل الجنة روى عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه
 قال حكيت مع النبي صلى الله عليه وسلم على رجل من الانصار وهو في سكر
 الموت فقال له عليه السلام تبت الى الله فلم يعجل سانه الرجل
 فما اشار بعينيه نحو السماء فقبم رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قيل يا رسول الله ما حكيت على هذا التكبم قال انه هذا الرضيع يعني هذا

المرصين عجز عن التوبة بكسائه • اومى بقلبه الى السماء وندم بقلبه •
 قال الله عز وجل للملائكة يا ملائكتي عبدى عجز عن التوبة لبسائه اومى
 وندم بقلبه • فلا اضيع ندمه وقوبته اشهدكم انه قد غفرت له •
 ملائكتي ايا عبدنا ب قبل موته بساعة قبلت توبته وغفرت له •
 ذنوبه ولو كانت اكثر من زبد البحر • وروى عن صالح بن كيسان •
 قال بلغنى ان الله يقول لمحمد صلى الله عليه وسلم • يوم القيمة يا محمد فيقول
 ليك يا رب ورب كل شئ • فيقول انى اليك حاجة فيجيب ساجدا
 فيقول كيف يكون لرب الحق حاجة • فيقول حاجتى اليك

[201^b]

ان كثرة السؤال • وفي فضل الخطاب • وقد ورد في الخبر يدعوا الله تعالى
 يوم القيمة شيخ فيقول له يا فعلت • فيقول من القربات ماشاء الله
 والله يعلم انه كاذب في قوله فيأمر به الى الجنة فيقول للملاكة يا رب
 كذب فيما ادعاه • فيقول الحق سبحانه قد علمت ذلك ولكنى سميت
 ان الكذب شيبته • واخرج الزايط في مكارم عن كعب • قال يؤتى
 بالرسول في اليوم القيمة فيقال له اجب ربك فينطلق به الى ربه
 لا يختر عنه • فيؤمر به الى الجنة فيرى منزلته ومنزلة اصحابه الذين
 كانوا يجامعونه على الخير • ويعينونه عليه • فيقال له هذه منزلة فلان
 وهذه منزلة فلان • فيرى ما اعد الله لهم في الجنة من الكرامة نحو ركب
 منزلة افضل من منازلهم • ويكسى حلة من ثياب الجنة • ويوضع
 على رأسه تاج • ويعلقه من ریح الجنة • ويشرق كوجهه حتى يكون
 مثل القمر • فيخرج فلما راه اطلق ملاء الا قالوا اللهم جعله منهم • حتى
 اصحابه الذين يجامعونه على الخير • ويعلمون • فيقول بشرنا فلان
 فان الله اعد لك في الجنة كذا وكذا • فلان ان بشرهم بما اعد الله لهم
 في الجنة من الكرامة حتى يعلموا • جوهرهم من البياض مثل ما علا وجهه
 فيعرفهم الناس ببياض وجوههم

(39)

İhvân-ı ahyâr u hullân-ı ebrârın zamâ'ir-i hurşîd envârında bedîdâr ola ki *Tefsîr-i Bahru'l-Ulûm* ve *Tezkire-i Hamdûniyye* ve *Riyâzû'l-Ebrâr*da ba'z ehadîş-i müteferriqadan me'huzına ve Enes bin Mâlik'den bu vechle mervîdir ki Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb Rûz-ı Hesâbda ehl-i maşşeri ba'de'l-hesâb dūzahîleri derekât-ı 'iķâb ve behiştîleri dâr-ı şevâba fermân eşnâsında kırk 'aded râyât-ı sa'âdet-âyât iķzâr olunup mü'minîn ve mü'minâtdan her bir fırķa kendülere maşşuş olan hasenâta göre birer 'alemin sâyesinde Cennât-ı Bâķıyâta bu üslûb üzre mübâderet ideler ki evvelâ Ebü'l-beşer Adem-i Safiyy şâniyen Nûh-ı Neciyy şâlişen İbrahîm Hâlîlu'llâh ba'd-ez-in İsmâ'îl Zebîhu'llâh[202^a] andan sonra Ya'ķûb-ı Nebî ve Yûsuf-ı Şiddik ve Hatîbü'l-Enbiyâ Şu'ayb ve Mûsâ Kelîmu'llâh ve birâder-i emcedî Hârûn ve Eyyüb-i Şabûr ve Dâvud Hâlîfetu'llâh ve Süleymân Emînu'llâh ve Zekerîyyâ ve veled-i muhteremi Yahyâ 'yî Ma'sûm ve İsâ Rûhu'llâh ki on beş 'aded enbiyâ-i 'izâm, 'aleyhimü's-şalâtu ve's-selâm, tamâm i'zâz u ikrâm ve tevkîr ü ihtirâm ile 'arşa-i 'arâşâta 'ale't-tertîbü'l-mezkûr da'vet ve her birine bir 'alem-i nûr-ı tal'at ta'yîn olunup her birinin ser-i sa'âdetine nûrdan bir tâc ve birer hîl'at-ı hidâyet-i ibtihâc buyurılıp hâciyân-ı mu'temirân ve müstağfirân u tâ'ibân 'alem-i Âdem, 'aleyhi's-selâm, ve şûkr-i güzârân 'alem-i Nûh ve fuķarâ-yı it'âm iden ehl-i şehâvet 'alem-i Hâlîl ve erbâb-ı şidķ u şafâ ve aşhâb-ı teslim ü rızâ 'alem-i İsmâ'îl ve ehl-i girye vü hanîn 'alem-i Ya'ķûb-ı hazîn ve hevâ-yı nefsi terk idenler ve ğarîbler 'alem-i Yûsuf ve İslâm içinde sefid-i rîş olan pîrlere 'alem-i Şu'ayb ve ehl-i iķlâş 'alem-i Mûsâ ve ahyâr u ebrâr 'alem-i Hârûn ve derd ü belâya şabr idenler 'alem-i Eyübb ve muķarrebler ve Hâķķ ile hükm idenler 'alem-i Dâvud ve 'âdil olan mülûk-ı mü'minîn 'alem-i Süleymân ve Hâķķa müştâķlar 'alem-i Zekerîyyâ ve zühhâd-ı mü'minîn 'alem-i Yahyâ ve taleb-i Hâķķ için seyeķât iden ehl-i riyâzat ve tecerrüd-güzîn 'alem-i İsâ, 'aleyhimü's-şalavâtu'llâh ve's-selâmuhu, sâyesinde cem' olup ķarîn-i hâl 'arş-ı a'lâdan bir nûr-ı sâti'z-zuhûr leme'ân idüp ol nûruķ içinden Livâ'û'l-Hamd ile müsemmâ bir 'alem-i rahmet-intimâ hüveydâ ola ki tûlî biķ yıllık ve 'arzî beş yüz yıllık olup başı yâķût-ı aķmer 'amûdı zümrüd-i aķķar ve ķabzası sîm-i hâmdan ola ve nûrdan üç cenâhı olup bir cenâhı maşriķda bir cenâhı mağribde ve bir cenâhı semâ-i dünyâda Mekke-i Mûkerreme üstüne sâye-endâz ola ve cenâhı birinde Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm, birinde El-hamdü'li'llâhi rabbi'l-'âlemîn,

birinden dağı Lā-ilāhe İlle'llāh Muħammedür'-r-Resūlü'llāh, kelimāt-ı sa'ādet-āyāt kalem-i kudret ile meşūr olup her bir satırı izhār-ı şıfāt-ı cūd-ı raħmet-i[202^b] Gird-gārı eyleye, 'Arşa-i 'Araşātda ola, ümem-i mā-teķaddem ve mā-teaħħar ol livā-yı nūr-güstere nazar idüp 'azamet-i şānında vālih ü ħayrān olalar. Ba'd-ez-ın cānib-i İzid-i mute'ālden ħiṭāb-ı raħmet iştımāl-i şādır ola ki Eyne'n-nebiyyü'l-ümmiyü'l-'Arabıyyı'l-Ḳureyşıyyü'l-Mekkıyyü'l-ħaramıyyü't-teħāmī Muħammed bin 'Abdullah Ḥātemü'n-nebiyyın ve seyyidü'l-murselın ve imāmü'l-mu'tteķın ve Resül-i Rabbü'l-'ālemın, şalla'llāhu 'aleyhi ve 'alī alihī ve's-şahbihi ecma'ın. El-ħāşıl ol sultān-ı taħt-ı sa'ādet ve bürhān-ı baħt sıyādet refi'-i menzilet-i Ḥabīb-i Ḥüdā Muħammed Muştafā, 'aleyhi's-şalavātu'l-evfā, aşnāf-ı izāz u ikrām ve envā' tebcıl ü ihtirāmla mecma'-i enbiyā-i izām, 'aleyhimü's-şalāt ve's-selām, ve müşhed-i evliyā-i kirām, eskenehumu'llāhu dāru's-selām, ve maħzar-ı ħavāşş u 'avāmm ve sā'ir enāmda şad-hezār u hezār melā'ike-i kirām istiķbāl ile meydān-ı 'Araşātı teşrīf idüp zıkr olunan Livā'ü'l-Ḥamd ol zāt-ı sütüde-i şıfāta ta'yın buyurulup fermān-ı İlāhī şādır ola ki

فمن عرف الله فليدخل تحت لوائه (40)

Ya'nī Ḥaķķ Sübhānehu ve Te'ālāyı tevħīd ile 'ārif olan mü'minler taħt-ı Livā'ü'l-Ḥamda cem' olup Seyyid-i Kevneyn ve Resül-i Şaķaleyn ile behişt-i 'anber-sirişte 'azımet itsünler buyurıla. Ve bundan sonra şahābe-i kirām için dağı elviye-i refi'ü's-şān tertīb olunup on yedinci livā Ebū Bekr Şiddīķ, Rağıyallahu 'anhu, virilüp müttakīler Ebū Bekr şiddīķ sancāğı altına varalar. On sekizinci 'Ömerü'l-

Fārūk, Rağıyallahu 'anhu, sancāğında *أحراب المعروف ونهى عن المنكر* (41) idenler cem' olalar on toķuzuncu 'Oşmān, Rağıya'llāhu, sancāğında ħalīm ü ra'ūf şıfātıyla muttaşıf olan müteheccidın cem' olalar. Yigirminci İmām 'Ali, Kerreme'llāhu Vechehu, sancāğında mücāhidler, yigirmi birinci ciger-güşe-i Muħammed Muştafā İmām-ı Ḥasan-ı ħüsn-i muħabbeti ve İmām Ḥüseyn-i şehīd-i Kerbelā sancāğı altında mazlūmen maķtül olanlar, yigirmi ikinci Mu'āz bin Cebel sancāğında 'ulemā'-yı dīn, yigirmi üçüncü [203^a] Abdullāh bin Mes'ūd sancāğında, Ḳur'ān-ı 'azım-i kırā'at idenler, yigirmi dördüncü 'amm-ı nebī Ḥamza, Rağıya'llāhu 'anhu, sancāğında ğazāda şehīd olanlar, yigirmi beşinci Ebū

Zer Ğifārī sancağında fuḳarā, yigirmi altıncı Bilāl-i Ḥabeşī sancağında mü'ezzinler, yigirmi yedinci Ebū'd-Derdā sancağında Ḥaḳḳ için terk-i māl ve ḥān u mān idenler cem' olanlar, yigirmi sekizinci muhācirīn ve enşār için bir 'alem naşb olunup

این السابقون الاولون

(42) ḥiṭābıyla kesb-i iḥtişāş idenler cem' ola yigirmi toḳuzuncu evliyāu'llāh için bir sancaḳ naşb ola

ألا ان اوليا الله لا تحب عليهم ولا هم يحزنون

(43) ḳavl-i kerīmi ile muḥātab olalar. Ba'd-ez-īn

أين الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله ثم لا يتبعون ما انفقوا منا ولا اذنبوا

(44) nidāsiyla otuzuncu sancaḳ bu tā'ife-i 'aliyyeye virile.

واین الذين تابوا واخلصوا دينهم الله

(45) ḥiṭābıyla otuz birinci sancaḳ

واین الذين اذا ذكروا حلت عليهم حلوه

(46) ḥiṭābıyla otuz ikinci sancaḳ

واین الذين في صلواتهم خاشعون

(47) ḥiṭābıyla otuz üçüncü sancaḳ

واین الذين لا ينسوا على الارض هوانا

(48) ḥiṭābıyla otuz dördüncü sancaḳ

او این الذين لا يريدون ان يخرجوا من الارض ولا تقصوا دله

(49) ḥiṭābıyla otuz beşinci sancaḳ ba'de

این الذين تتجافى جنوبهم عن المضاجع

(50) ḥiṭābıyla otuz altıncı sancaḳ

واین الذين يوفون بالندوة

(51) ḥiṭābıyla otuz yedinci sancaḳ ba'd-ez-īn

وآما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى

(52)

ta'rīf-i vaşf-ı şānlar olan zümreye otuz sekizinci sancaḳ, ba'de-zīn sā'ir şaḥābe-i kirām, Raḳıya'llāhu 'anhüm ecma'in, için otuz toḳuzuncu sancaḳ ta'yīn

buyurılıp ümmet-i merhūme-i Muştafiyyeden ahlāk-ı mezbūre taḥalluḳunı iktisāb iden her fırka sancakları altına varup mecmū‘-ı rūsül ü enbiyā, ‘aleyhimü’t-teḥāyā, tevābi‘ ile ve şuleḫā vü etḳiyā, e’imme ve metbū‘larile Livā’ü’l-Ḥamd mefḫar-ı mevcūdāt, ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt,[203^b] sāyesinde yetmiş biḡ rāyāt-ı sa‘ādāt-ı āyāt cem‘ olalar. ‘Alem-dār Livā’ü’l-Ḥamd İmām ‘Alī ve elviyye-i sâ’ireniḡ melâ’ike-i kirām olup eşnâf-ı ‘izzet ü behcet ve sa‘âdet ü kerāmet ile ‘Arşa-i ‘Araşâtdan nehẓat u cānib-i cennete tevcih ü ‘azīmet ideler. Fe-emmā zıkr olunan ‘ibād-ı ḫavāşşa maḫşūşa olan rāyāt-ı kirāmāt-āyātın zīr-i sāyesinde cem‘ olmaḡa kesb-i iḫtişāş itmeyen müznibīn-i muvaḫḫidīn, ‘Arşa-i ‘Araşâtdan ḡam-gīn ü ḫazīn ḳalmaḡla ḫāllarine aḡlāşup

هنا وملتنا قد مضت
مواكب الفائزين وبقينا بعدهم حائرين منقطعين فما لنا من شافعين
ولا صديق حميم

(53)

diyü nāle vü enīn ideler. Ya’nī erbāb-ı fevz ü felāḡ ve aşḫāb-ı ḫayr u necāḡ gitdiler. Biz ise şe’āmet-i zünūbdan miḡen ü beliyyāt ile meydān-ı ‘Araşâtda ḫayrān u sergerdān ḳaldıḡ. Ḥayfā ve dirīḡā, şuleḫā ve etḳiyādān ne aḡrabā ve ne āşinā ve şüfe‘ā bulmadıḡ ki cerāḫat-ı ḫāṭırımıza merhem ne rāḫat olaydı diyü ol ḳadar nevḫa vü zārī ideler ki kânūn-ı sīnelerinden heyecān iden tābiş-i derd ü iştiyāk ve derūn-ı pür-ḫūnlarından feverān iden cūşiş-i āteş-i iftirāḳları deryā-yı mevvāc-ı cūd-ı kerem-i kerīm-i ale’l-ıtlākı cūş u ḫurūşa getürüp raḫmet-i erḫamu’r-raḫimīn ve kerem-i ekremü’l ekremīn, zümre-i müznibīn-i muvaḫḫidiniḡ ‘afv u maḡfıretine iḳbāl itmekle ve re’y-i batīnen ‘Arşdan bir şadā-

yı şafā-baḫş şādır ola ki وعنته وجلاله في عظيم

من لاجميلة وغياث من لا غياث له. اما جابر المنكسرين. اما اسر المستوحشين

(54)

Ya’nī ‘azze ve celālim Ḥaḳḳ-çün, ey derd-mend-i bī-çāreler ḡam-gīn olmayasız ki ḫīş-i bī-ḫişān benim ve ḳalbleri münkesirleriḡ ḫāṭir-i şikestelerin cebr iden benim lütf u ‘ināyetimdir, müstevḫişiṅniḡ ünsi ḫasta göñülleriḡ celīsi benim raḫmetimdir. Ey melâ’ike-i muḳarrebīn bu derd-mend-i faḳīr ü bī-nevālar otuz ṭoḡuz sancakdan birinde maḳarr u me’vā bulmadılarsa bugün ol rüz-ı luṭf u ‘aṭādır ki maḫẓ-ı kerem

ü cūdum āmāde vü āşikār [204^a] ve hizāne-i fazl u rahmetim güşāde vü be-dīdār eyleyem. İmdi hāşşeten benim fazl u ihsānıma mahşūs bir ‘alem-i rahmet ihtivā vardır ki sāk-ı ‘arşda nihād ve bu tã’ife-i şūrīde-hāl için āmāde olmuştur. Varup ol rāyet-i rahmeti ‘Arşa-i ‘Araşātda naşb idüñüz kim ol müznibīn ve hātır-şikesteler benim rahmetim sancağı sāyesin penāh idüp mazhar-ı ‘afv u mağfiretim olalar. Melā’ike-i muqarrebīn dağı fermān-ı erhamu’r-rāhīmīn ile ol ‘alem-i şerfī meydān-ı ‘Araşāta getürüp üzerinde hāme-i mağfired ile

أمة مذنبة ورب عفوز

(55) yazılmış ola Qarīn-i hāl-i münādīler nidā ideler

این من قال لا اله الا الله فليدخل تحت لوائه

ki, (56) ya’nī her kim ‘ömründe bir

لا اله الا الله

kere (57) demiş ise benim rahmetim sancağının altına gelsün ve dārü’l-‘cināna varsun ve sa‘ādet-i ebediyye müşāhedātıyla müşerref olsunlar diyü teblīg-i risālet idüp zümre-i mezbūre zikr olunan kırkıncı sancağın altına varup Hakk Sübhānehu ve Te‘ālānıñ maḥz-ı rahmetiyle cānib-i cennete ‘azīmet eyleyeler.

أخرجه سعيد بن منصور والبيهقي عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه
 أنه كان إذا قرأه ثم أورشنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا
 فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخيرات قال الا ان
 سابقنا سابق ومقتصدنا تلج وظالمنا مغفور له واخرجه البيهقي
 من وجه اخر عنه مرفوعا واخرجه الفريابي عن البراء بن عازب قال مر
 رسول الله صلى الله عليه وسلم هذه الآية ثم قال كلتم ناج واخرجه البيهقي عن
 ابن زيد عن النبي صلى الله عليه وسلم في الآية قال كلتم في الجنة واخرجه مثل ذلك
 عن عيسى بن عطاء بن الاصناف الثلثة في الجنة وعن البراء بن عازب
 في قوله فمنهم ظالم لنفسه قال شهد على الله تعالى انه يدخلهم جميعا الجنة
 واخرجه سلم عن ابن مسعود رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال
 من يدخل الجنة رجل عيشة مرة ويكتب مرة وتسفع النار مرة فاذا جاوز
 التفت اليها فقار تبارك الذي نجاني منك لقد اعطاني شيئا
 ما اعطاه احد من الاولين والآخرين فترفع له شجرة فيقول اي رب ادرتني

من هذه الشجرة فلا تتظن بظلمها واشرب من ماؤها فيقول الله
 يا ابن آدم لعنتي ان اعطيتكها تسألني غير ما فيقول لا ارب وبعده
 ان لا يسأل له غير ما ورب يعذره لانه يرى لاصبر له عليه فيدينه منها
 فيتظن بظلمها ويشرب من ماؤها ثم ترفع له شجرة هي حسن الاولة
 فيقول اي رب ادنني من هذه لا اشرب من ماؤها واستظن بظلمها
 لا اسألك غير ما فيقول يا ابن آدم الم تعاهدني ان لاتسألني غير ما
 فيدينه منها ثم ترفع له شجرة عند باب الجنة هي حسن من الاوليين
 فيقول اي رب ادنني من هذه لا اسألك غير ما فيقول الم تعاهدني
 ان لا اسألني غير ما فيدينه منها فاذا ادناه منها سمع صوت من
 فيقول يا رب ادخلنيها فيقول ارضيك ان اعطيك الدنيا وما
 معها قال يا رب استنزني بـ وانت رب العالمين فيقول لني
 لا استنزني منك ولكني على ما شاء قادر

Ah kim miskin-i âdemî-zâde, Rabb-i kerîmden hitâb-ı rahmet nişâb-ı der-miyân nehâde olduġda dil-i ‘aşık-ı zâr Mūsâ-vâr ġadden tecâvüz ider. Anıġ-çün

ال تعطي الصبي واحدا فليس لك ثناء
 dimişlerdir ki (59) Mūsâ, ‘alehi’s-selâm, baştı münacâtda bî-vâsiġa-i kelâm-ı Rabbü’l-enâmı istimâ’ itmekle keyfiyyet-i lezzet-i hitâb ile serâ-perde-i rü’yete ġadem-nehâde olup

رب انظرني اليك
 (60) feryâdına başladı. Ke-zâlik rûz-ı ferdâda her bir murâd ki ‘aşıġa yüz göstere tâlib-i izdiyâd olup her bir merâma ki irişe ġavvâş-ı deryâ-yı

رب زدني تحية
 in‘âm olmaġın gūyâyı (61) olur zîrâ ne Ĥaġġıġ ‘inâyetine nihâyet ve ne ‘abdıġ ġâcetine ġâyet vardır. Müslim ibn Mes‘ud, Rağıyallâhu ‘anhudan, rivâyet itdiġi ġadıř-i mezkûr ki derd-mendân-ı ehl-i îmândan bir nîk-i ġazîz-i tesseffülden evc ü tereffu’-i irtikâsını tibyândır. Şeyġ Gülâbâdî, Ĥuddise sırruhu, Me‘âni’l-ahbâr-ı nâm kitâb-ı muġtârında ve Şeyġ Sa‘id Kâzerünî

‘aleyhimu’r-rahme, *Müselṣelāt*’ında Enes bin Mālik, Raḍiya’llāhu ‘anhu’dan, ḥadeṣni Resūlü’llāh, [205^a] ‘aleyhi’s-selām,

عليه السلام وهو تبسم وقال حدثني جبريل وهو تبسم لتبسم الرغب وال
عنوانه روايت وكلامه استغنى بي وانت رب العالمين (62)

geldikde Enes bin Mālik daḥı ittibā‘an Resūlü’llāh tebessüm itdügün ḥikāyet idüp bu vechle naql ider ki ehl-i īmāndan aḥīriterin dāḥil-i cinān olan bir merd-i mübtelā ‘iṣyāna dirler ki, saḡa işbu şırātdan ‘ubūr lazımdır ki, ḥattā çemenzār-ı inbisāta varup ḥuzūr eyleyesin. Ol derd-mend-i bī-çāre daḥı şırāta ḳadem-nihāde olduḳda mūdān bārik-ter ve altında çāh-ı cehennemī tārik-ter görüp vāsıta-i ma‘şiyet ile derūnuna ḥavf u ḥaşyet müstevlī olmaḡın suhūlet ile ‘ubūr müyesser olmayup leheb-i nīrān ise mānend-i şu‘bān endāmına pīçān ve şerareleri üzerine çıkan olduḳça feryād u fiḡān ile üftān u ḥizān ve lertzān u laḡzān, ḥayrān u sergerdān, hezārān u şu‘ūbet ile nice sāl-ı güzerānından sonra şırātı geçüp cehennemden taşra çıḳdıḳda ol bī-çāre-yi şüfeyreyi cehennemde oturdalar ve yüzini dūzaḥdan cānibe tutalar. Ol derd-mend daḥı şükür-güzārī-i rest-gārī-i nār için Ḥazret-i Perverd-gāra ḥamd idüp

تبارك الذي انجى منك بعد ما ريت منك ما ريت (63)

şenāsını tekrār ile bir müddet şefīr-i nārda ḳarār eyleye. Ve bi’l-āḥire ḥalḳa-zen-i bāb-ı recā olup ‘arz-ı niyāz eyleye ki, İlāhī, nār-ı dūzaḥıñ rā’iḥa-i kerīthe ve şūret-i şevēhāsından bī-tāḳat oldum. Lütf u keremiñden recā iderim ki benim yüzümü āteşden döndürmege ‘ināyet buyur. Ḥaḳḳ Celle ve ‘Alādan ḥitābı vārid ola ki yā ḳulum seni bu belādan ḥalāş idersem benden daḥı ne dilersin? Faḳīr ide yā Rabb hīç nesne istemem, tek hemān yüzümü nār-ı dūzaḥdan döndür. Ḥaḳḳ Te‘ālā diye ki, cā‘iz ki bu iḥsānıma ḳanā‘at itmeyüp bir ḡayrı şey recāsında olasın. ‘Abd-ı faḳīr daḥı bundan ḡayrı şey ḫaleb itmeyeceğine ‘ahd u peymān idüp yüzini āteşden döndürelər. Ol derd-i belā-keş bir ḳaç sā‘at miḥnetden rāḫat olduḳda nāgehān dūr-ā-dūr[205^b] mānend-i ḥiṣār bir dīvār nümāyān ola ki anda varılsa teḫaşşuna imkān ola ‘abd-ı faḳīriñ taḫammüli tārmār olup bī-iḫtiyār,

الذي خرجتني من النار برحمتك بلغني الحايط برحمتك (64) diye,

Ḥaḳḳ Sübhānehu ve Te‘ālā diye ki, eger bu ḫācetiñ daḥı icābet idersem cā‘iz ki bir

nesne daħı dileyesin ‘abd-ı fakīr daħı İlāhī bundan özge murādım yokdur diyü tekrār ‘ahd u mişāk ile ol dīvārıñ verāsında taħaşşun idüp āsūde iken nāgehan ol dīvārıñ verāsında bir sāye-i dıraht be-dīdār ola ki ihtiyāri elinden gidüp nālīş-i bisyārdan şonra niyāz ideki İlāhī çekilen aşār-ı miħnet ve meşekāt bi-külliyetihā gidüp refāhiyet-i tāmme ile ihtisāş bulsam, deryā-yı mevvāc ‘atā ve ihsānıña intikāş-ı tetarruk ider mi? Haħk Sübhānehu ve Te‘ālā diye ki,

أما عاهدت ربك ان لا تأخذاك الجبال وكل ثقل
أورا الى ايط فلعك تسأل وراء الشجرة

(65)

ya‘nī sen ħod Rabbiñle ‘ahd ü peymān itmedin mi ki bir nesne daħı ārzū itmeyem. Şāyed ki ol dıraht-ı sāye-güsterdeistirāhatda iken anıñ muķābelesinde nice maķāmāt-ı ‘āliyāt ve derecāt-ı sāmiyāt gördükde anlara daħı nā‘il olmaķ dā‘iyesiyle dest-güşā-yı ümniyāt olasin ol derd-mend-i bī-çāre, ey kerīm-i keşirü’l-‘atā, hemān anıñla iktifā iderim diyü müşāhid melā’iked e ‘ahd u peymān ve bundan ziyāde bir şey istemeyeceğine eymān itdikden şonra ol dırahtıñ sāyesinde bir zamān rāhat olup mehebb-i ins-i ceberüt dan vezān olan revāyiħ-i ķuds-i melekūt dimāğ-ı dil ü cānın mu‘atтар idüp qarīn-i ħāl etrāfa nazar iderken eyvān-ı gülşen-sarāy-ı behiştı uzakdan āreste ve envā‘-i muħassenāt ile pīrāste gördükde duħūle kemāl-i rağbet ve vuşūle ifrāt-ı muħabbet zāhir olup lākin mecma‘-i firişteğānda itdigi peymān-ı eymānı fikr itdikçe recāya cür‘et idemeyüp ‘āķibetü’l- āķibe te‘ākub-ı şarşar-ı ‘aşķ-ı iztirārımı[206^a] hetk-i estār ıştıbār ve şerm ü ħicābı tārmar idüp bī-ihtiyār güftāre gelüp diye ki,

أبي رحيم وغفار • اخر جنتي من النار برحمتك
وبلغتني الى ايط برحمتك • وبلغتني الشجرة برحمتك • ادخلني الجنة

(66)

pes ‘abd-ı mennāciye ħiṭāb şudūr ide ki ey bende-i keşirü’l-menāye ne ‘aceb şerm ü ħayā itmeyesin. Sen ħod mā-verā-yı şecerede olan menāzil-i laṭifeden ħiç nesne ṭaleb itmek üzere ‘ahd u yemīn itdün mi? ‘Aşıķ-ı zār ide ki ey Ğafūr u Ğaffār bu def‘a daħı, naķz-ı ahde qarār virdim. Zīrā dīde-i i‘tibārda āşikār oldu ki deryā-yı raħmetiñ dā‘imā cūşişdedir. Ĥüdā, ‘Azze ve Celle, lüṭf u keremiyle ħiṭāb ide ki ey benim ‘abd-ı maķbūlüm, seni cennete daħı dāħil ideyim ammā saña ķanā‘at gelmeyüp temennā-yı izdiyād-ı derecāt idersin. Ol daħı iktifā ideyim, yārabb diyü güft ü şinīdde iken ‘abd-ı mağfūr yemīn ü yesārında iki çeşme göre fermān-ı İlāhī

şadır ola ki ey benim ‘abd-ı hāşşım, cānib-i yemīnde olan çeşmeye girüp gâsl eyle. Çünkü ol bende ol çeşmeden yuna her miḥnet ü ğamm ve küdüret ü elem kalmayup pāk ola ve çeşme-i āhirden içüp ḥaşāiş-i behīmeden olan mecmū‘ aḥlāk-ı zemīmeden pāk ve evşāf-ı İlāhiyye ile tāb-nāk olup bir zamān ol çeşme-sārda ārām eyleye Ḥāzret-i İzid-i Müte‘āl-ḥalka-zen-i bāb-ı teḳāzā-yı su‘āl olup

ide ki **يا عبدى لك لاسان** (67) bende-i kerem dīde diye ki İlāhī tekrār bir nesneyi daḥı recādan istiḥyā’ iderim. Ḥaḳḳ Te‘ālā buyura ki, ey ḳulum rāzī olurmusun ki cennetde saḅa dūnyā-yı fānīniḅ onı ḳadar emlāk-ı cāvidānī iḥsān idem. ‘Abd-ı müste-mend daḥı bu ḳadar şādī ü dil-ḥūşīden ve bu ḳadar lūtf u ‘ināyete kendüde ‘adem-i ḳābiliyyet ve isti‘dād-ı mülāḥazasıyla istib‘ādından diye ki

يا رب اتزنى بى وانت رب العزيم (68)[206^b] Ḥaḳḳ Te‘ālā buyura ki, ey ḳulum saḅa efsūs itmezim lākin benim ḳudretim saḅa yüz ol ḳadar iḥsān u ‘aḫā itmege şāmildir. İmām, ‘Alī Kerreme’llāhu Vechehuden, mervīdir ki melā’ike-i raḥmet fevc fevc gelüp mü’minleri cennete sevḳ ve delālet idüp cümleden ayru Ḥāzret-i ḥātīm-i risālet ‘aliye efḫalū’t-taḥiye yürüye çünkü bāb-ı cennete varalar. Der-behişt muḳābelesinde bir dirāḫt sāye-güster göreler ki altından iki çeşme cereyān eyleye ol menzil-i maḳām-ı aḳdes diyeler ol çeşmeniḅ birinden içüp birinden gâsl ideler. Zāhiren ve bāḫinen ḫayyib ü ḫāhir olalar. Kemā ḳāle Te‘ālā,

وسقيهم ربهم شرابا طهورا (69) ba‘d-ez-īn cünūd-ı şunūf-ı melā’ike ehl-i cenneti istikbāl idüp şaff-ender-şaff ḫuralar. Ve ta‘zīm ü ikrāmıla selam vireler.

يا قال تعالى وقال لهم خزنتها سلام عليكم كانوا خلوا خالدين (70) Ba‘d-ez-īn sūvār olmaḅiçün ḥuyūl-ı müsevveme ve nāḳalar ve burāḳlar getüreler. Ve her behiştīye cennet ḫallerinden ikişer ḫil‘at-ı nūr-ı behcet geydüreler. Ve her behiştīniḅ şaḅınca ve şolunca ve önünce ve ardınca nice nice melā’ike-i hem-rāḫ u refīḳ ve muşāḫib-i şefīḳ olup bu üslūb üzere cennete ḳarīb olduklarında ḥürīler ‘arz-ı cemāl ḳılıp zūlf-i mu‘aḫḫar-ı revāyiḅ-ı ḫayyibesinden dimāḅlar mu‘aḫḫar ola

ve cennetlerin ni‘metin görüp hamd u sipās ideler. Ve ferāhī-i der-i behişt beş yüz yıllık yol olup hazimāne ve derbāne cennet, kudūm-ı ehli cennete muntazir olalar. Karīn-i hāl sened-i aşfiyā Hātemü’l-enbiyā habīb-i Hüdā Muhammed Muştafā, şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, cennet kapusına vardıkda hazinān-ı cennet, kimsin, diyeler. Hāzret-i risālet-penāh, ‘aleyhi’ş-şalavātu’llāh, Muhammedim didikde merhabā yā Muştafā yā müctebā Hākk Sübhānehu ve Te‘ālā’dan bize emr-i şerīf bu vechle şādır olmuşidi ki, habībim Muhammed Muştafādan ol hīç ferde cennet kapusın açmayavuz. Cennet hōd saña müştākdır. Sa‘ādet ile teşrīf buyur, yā Habībe’llāh, ‘aleyke selāmu’llāh diyeler.[207^a] Pes cennete ibtidā Seyyidül-Mürselīn gire, anıñ ardınca rüsül ü enbiyā, andan evliyā ve aşfiyā andan mü‘minān u sü‘edā girüb, duğūlleri yevm-i cum‘ada vāki‘ ola. Ve hīn-i duğūlde ehl-i cennetiñ ‘umūmen ahlāk-ı hasene olup tenlerinde mūdān eşer olmayup şāf u berrāk ola ve cümlesi şakalsız hūb yüzlü, sürmelü gözlü, bıyıqları henüz dirlemiş, kıvırcık saçlu otuz üçer yaşlu olalar. Fuqarāyla fahr iden fuqarā-yı şābirīn, ađniyādan beş yüz ol cennete gireler ve şabūr olmayan fuqarā kırk yıl ol dāhil-i cennet olalar. Ve cennetiñ sekiz kapusınıñ yedisinden fuqarā, birirsinden ađniyā gireler. Ve bir rivāyetde üç bölük tā’ife-i sā’ir, ehl-i cennetden muqaddem gireler. Biri şehīdler ve biri şol memlūk olan kıllar ki hem efendisi hizmetinden rāzī ola ve hem ‘ibādet-i Hākkda tekāsül itmemiş ola. Ve biri ehl ü ‘iyāl olan fakīr hāllere gire. Ve bir rivāyetde beş vākit namāz için tecdīd-i vuzū’ idenler. Ve serrāda ve darrāda Hākkā hamd idenler gire ve rüsül-i kirām nūrdan minberlerde ve evliyā-i i‘zām ve şühedā vü aşfiyā kürsīlerde oturup ol ihdā’z-zāt bilā-vāsıta, merhabā ey benim hāşş kıllarım dostlarım, maqbūllerim diyü hitāb eyleye ve envā’-i ta‘me-i cennet ile ziyāfet eyleyüp her birine yetmiş kat hulle-i kerāmet giydüre.

Muhammediyye

[Fā’ilātün / fā’ilātün / fā’ilün]

Çün yayalar hānları kim cān-ı sūr

Emr ide Rıdvāna kim imdi şūr

İrgüre vildān veşāif kāseler

İncülerden aq leţāif kāseler

Emr ide rıçvāna ʔonlar al berü
Gel ʔonat aḥbābımı tız gel berü

Oldaḥı ağcılara ide nidā
İdeler tā dürlü ḥil‘atlar edā

Ol ağaçlar üzre bitmiş ḥulleden
Her kişiye ire yetmiş ḥulleden

Anıḡ ardınca iriše bir seḥāb
Yüzlerine ol daḥı saça gülāb

Anın ardınca iriše ḥūr-i ‘ayn
Görneler iḥsān idiser ol Mu‘ın

Yüzlerinde öte nūr-ı şems ü kamer
Leblerinden şehd ile şeker ʔamar

Yitmiş vildān vire āb-ı ḥayāt
Yüzleri gül sözleri ʔand-ı nebāt[207^b]

في صفة اهل الجنة اخرج الشيخان عن اب هريرة رضي الله عنه قال قال رسول
عليه السلام اول مرة تدخل الجنة تتعلم على صورة القليلة البدن والذين هم
على اشد كوكب في اثناءة لا يبولون ولا يتغوطون ولا يتفانون •
ولا يمتخطون امشاطهم الذمب ورتحم المسك ومجا هم اللؤلؤة
وازواجهم حور العين • و اخلاقهم على خلق رجل واحد على صورة ابيهم ادم
ستين ذراعاً في السماء • وفي طعام باكل اهل الجنة اخرج مسلم عن
ان جبرائيل اليهود سأل رسول الله عليه السلام • اين يكون الكناس يوم تبدل
الارض غير الارض فقال عليه السلام هم في الظلمة دون الجسر قال

فمن اول الناس اجازة قلم فقراء المهجرين قال فما تحفتم حين يدخلون الجنة
قال زيادة كبد النون قال فما غذاؤهم على اثرها قال نخل لهم ثور الجنة الذي
ياكل حياطها قال فما شربهم قال من عين فيها تسكب سبيلا قال صدق
وفي زرش بل الجنة وارايمكم قال نعم وورش من فوعة وقال متكئين
على زرش بطائنها من استبرق وقال متكئين فيها على الاراك وقال
على هر موضونة متكئين عليها وقال فيها سرر من فوعة واكواب موضونة
ونمارق صفوفة وزراني مبنوثة وقال متكئين على زرف خضر وعقري
حسان وقال جوهر مقصورات في الخيام في خدم اهل الجنة من الغلمان
والولدان قال نعم عليهم غلمان لهم كانوا لو لم يكونوا واخرج النبي
وهناد والبيهقي عن ابن عمرو قال ان اهل الجنة منزلا من سبعي عليه
الخدادم كل خادم على عمل ليس عليه صاحبه وتلا هذه الآية اذ اراهم
حسبتم لو لو افشورا وفي خيل الجنة اخرج الطبراني والبيهقي بسند
جيد عن عبد الرحمن بن ساعدة قال كنت احب الخيل فقلت يا رسول
الله في الجنة خيل فقال ان ادخلك الله الجنة كان لك فيها خمس فراسخ
لجناحان يطير بك حيث شئت وفي لا نوم في الجنة
اخرج البزار والطبراني بسند صحيح عن جابر بن عبد الله قال قال رسول
الله ايام اهل الجنة قال النوم اخ الموت واهل الجنة لا ينامون

[208^a]

وفي وفق اهل الجنة اخرج مسلم عن انس رضي الله عنه ان رسول الله
عليه السلام قال ان الجنة لسوق فيها كتان المسكيات تونها كان جمعها
فتمتد بريح الشمال فتحثو في وجوههم وثيابهم فيزدادوا حسنا وجمالا
فيقول لهم اهلهم و الله لقد ازدادتم بعدنا حسنا وجمالا
وفي سماع اهل الجنة وغناهم اخرج الطبراني والبيهقي عن ابي امامة
عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من عبد يدخل الجنة الا وتجلس
عند راسه وعند رجلية ثنتان من الخمر العين تغتانه بحسن

ما سمعه الأسير والجن ليس بجزأ الشيطان ولكن تحمد الله
 وتعالى في شجرة الجنة قال تعا طوبى لهم وقال في سدر محضود
 اخرج ابو نعيم عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 ان في الجنة شجرة جذوعها من ذهب وفروعها من زبرجد
 ولؤلؤ فذهب لها ربح فتصفق فتنمع السامعون بصوتها
 نطق الذممة وفي انهار الجنة وعمونها قال تعا تجري من تحتها الانهار
 من خمر لذة للشاربين وانهار من عسل مصفى وقال عينا فيها نسبي
 سكبيل وقال مزاجها كما فور عينا يشرب بها عبدا والله فجرونها
 بغير ليل وقال مزاجها من شيم عينا يشرب بها المقربون

(71)

Der-zikr-i behişt

Āfākī enfüsi, hullān-ı ebrār ve ihvān u ahyār merāya-yı zamīriñde be-dīdār ola ki

والذين اتبعوهم باحسان رضي الله عنهم ورضوا عنه واعدهم جنات تجري من تحتها الانهار

(72)

vefk-i kerīmi üzere Ḥazret-i Qādir ü Perverd-gār, mü'minān-ı ebrār için envā'-i
 cennāt-ı 'āliye ve enhār-ı cāriye i'dād u ihzār itdügün ihbār idüp eger şüverī ve
 ma'nevī, eger āfākī vü enfüsī keşrāt-ı cennāt, enhār-ı cāriyāt bi-ḳadri tefāvüt-i
 merātib-i mü'minīn ü mü'mināt olduğun iş'ār buyurmuşdur.

نور را در مرتبه ترتیب است

Zirā _____ (73) Mażmūnı üzre imānda [208^b] min-

ḥayşī'l-küllī resmī vü yaḳīnī ve 'aynī vü ḥaḳḳī dört mertebe olup

Beyt

از بس هر رده قومی را مقام
 الحنفی صنفین بر دستان امام

(74)

vefkince her mertebenin erbābı vardır. Ve her birinin maḳāmına göre cennāt-ı
 'āliyāt ve enhār-ı cāriyāt i'tā buyurulmuşdur. Pes ehl-i imān-ı resmī, muḳallidāne
 ve ehl-i imān-ı yaḳīnī, ḥavāşş-ı mü'minān ve aşhāb-ı imān-ı 'aynī, ḥaşşü'l-ḥaşş ve
 erbāb-ı imān-ı Ḥaḳḳī, eḥaşşü'l-ḥavāşşdır ki bir kısmı ehl-i zāhir ve bir kısmı ehl-i

bâtin ve eḥaṣṣ-ı havāṣṣ-ı zāhir ile bâtin beynini cem‘ iden aşfiyâ olmağla cennet daḥı iki nev‘e münkasım olup biri behişt-i âfākî-i ecel ve bir kısmı behişt-i enfüs-i ‘âcildir ki cennet-i âfākîyye-i ecel kıyâmet-i kübrâ ve tāmme-i ‘uzemâda olur ki ol yevm-i mev‘ūd kıyyâm-ı erkân çār-kane-i kâ‘inât olan Ḥayy u ‘Alim ve Mürîd ü Qadîr isimlerinin edvâr-ı erba‘a-i zâtiyyeden devre-i vâhideniñ intihâ-i şarâhatı, ḥükm-i ferd-i dareynden ‘ibâret olup esmâ-i mezbûre terbiyyesi iktizâsının dünyâda olan inkişâsına nefḥ-i evvel i‘tibâr olunur. Ve devre-i mezbûreye müntesibe olan ecrâm-ı semâvât ve ecsâm-ı ‘âlîyât ve edvâr-ı mezbûre eflâkının ratḥ u fatḥı ber-vefḥ-ı sâbıku’l-zıkr nefḥ-i evvelihî müterettib olduğuna binâ‘en â‘yânı tamâmen müntefî olup devre-i ḥafîye-i zimniyye ḥükmüne intikâl iderler. Ve aḥvâl-i zâhire ve bâtinadan muhtefiye olan â‘yân-ı devre-i şarḥiyeden ba‘de’l-intikâl nefḥ-i şâniden ‘ibâret olan devre-i ḥafîye-i zimniyye-i ‘uḳbâda zuhûr idüp eşkiyâ vü eşrâr derekât-ı nâra dâhil ve ebrâr u aḥyâr kemâllerine lâyıḳ derecâta nâ‘il olup ḥâlet-i mezbûreye rûz-ı kıyâmet ta‘bîr olunur. Ve bu kıyâmetiñ ve vuḳû‘ı âfāk-i tedrîci ve küllî olur. Ve kıyâmet-i cüz’iyye-i efiye-i âfâkiye oldur ki ber muḳtezâ-yı na‘t-ı imkânı, ‘âlemiñ â‘yânı ve bu devreniñ ekvânı her bir nefste tecelliyât-ı nûriye-i cemâliyye ile mevcûd iken tecelliyât-ı zılliyye-i celâliyye ile mefkûde olup bu nev‘i kıyâmetiñ vuḳû‘ı ratḥ u fatḥ-ı semâvâta ve tetâbu‘-ı eşrât u emârât[209^a] muhtâc olmaz. Ve kıyâmet-i âfāk-ı mecmû‘-ı ‘a‘yân devreniñ mevt-i tabî‘î ü ıztırârilere mebnî olduğu gibi kıyâmet-i enfüsî daḥı tamâm-ı havâss ve kavî ve mebâdî-i idrâkât-ı cevâriḥ ü a‘zâ vü muḳtezâyât nefis ü hevânıñ mevt-i irâdî ve ihtiyârîsine mübtenî olup cennet-i ‘âcile-i âfâkiyye şuret-i cem‘iyyet-i kemâlât-ı zâtiyye ve şifâtiyye ve esmâ’iyyeden ‘ibâretidir. Ve her bir devreniñ a‘yânı bi’n-nev‘i mutteḥid ve bi’ş-şahş müteğâyir ve müte‘addid olduğu gibi cennet-i ‘âcile-i enfüsiyye daḥı bi’n-nev‘i vâhid ve a‘yân u eşhâş i‘tibâriyle müte‘addidir. İmdi bu sa‘âdet-i ebedî ve devlet-i sermedîniñ şerîḥ-i vuşul ve zerî‘a ḥuşulî zâhiren ve bâtinen keşretten ḥalvet ve ḥilâf-ı şer‘i olan lezzât-i cismâniyyeden ferâğat ve shevât-ı nefsâniyyeden mübâ‘adet ile iktisâb-ı kemâl-i şaffetdir. Pes bir merd-i pāk-nihâd bi-ḥaseb-i nûru’l- isti‘dâd, mü‘min-i şahihü’l-i‘tikâd olup bi-ḳadri vüs‘i’t- tākā ‘amel-i bezl-i himmet eylese.

وَمِنْ يَوْمٍ مِّنْ بَآئِنٍ وَيَعْلَمُ صَالِحِي الْكُفْرَةِ سِيَاةً وَنَدَخَلُ جَنَاتِ جَبْرِيْلٍ مِّنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ (75)

va'd-i kerîmi vefkince ne şeyden ittikâ ve 'amelini ne niyyet üzere binâ ider-se aña göre seyyi'âtı mağfûr olup Raĥmet-i Rabb-ı Ġafûr ile dâhil dâr-ı ebedü's-sürûr olur.

[XXII]

Der-Zikr-i 'Aded-i Cinân ve Tabaĥâtuhâ

قال تعالى كل من خاف مقام ربه جنتان • ثم قال من دونهما جنتان •
وقال جنت عدن مفتحة لهم الابواب • وقال كانت لهم جنات
الفردوس نزلا • وقال فروح وريحان وجنة نعيم • وقال
عند باجنة المأوى • وقال لهم فيها دار الخلد • وقال لهم دار السلام
عند ربهم • واخرج الناء وابن ماجه عن ابى هريرة رضى الله
عنه با من عبد يصلى الصدقات للخمس • ويصوم رمضان • ويخرج
الزكوة • ويحبتن الكبار السابع الافحت له ابواب الجنة النجى
يوم القيامة • وقال عبد الكريم الجبلى قدس سره • فى كتابه المسعى لانه

[209^b]

اعلم ان الجنان على ثمان طباق كل طبقة فيها جنات كثيرة فى كل جنة
درجات لا تحصى فالطبقة الاولى تسمى جنة السلام • وتسمى جنة المجازات
خلق الله باب هذه الجنة من الاعمال الصالحة تحكى الله فيها على اهلها بالتمسك
فصارت جزاء محض • وقوله عليه السلام لا يدخل احد الجنة بغيره • راويه الجنة
المؤمب • واما جنة المجازات فهى بالاعمال • قال الله تعالى فى حق اهل هذه الجنة
وان ليس للانسان الا ما سعى • وان سعيه سوف يرى • ثم يجزى جزاء الا
لا يدخل احد هذه الجنة الا بالاعمال • فمن لا عمل له لا يدخل فيها • وتسمى هذه
باليسرى • قال تعالى وا ما من اعطى اتقى • وصدق بالجنة فسيب

وسبب دخولها بقليل من الاعمال المقبولة في مسيرة لمن سيرها الله تعالى علم
 الطبقة الثابتة هي فوق الطبقة الاولى واعلى منها تسمى الجنة الخلد
 وجنة المكاسب والفرق بين جنة المجازاة وجنة المكاسب ان جنة
 المجازات بقدر الاعمال فلها مقابلة وجنة المكاسب لا يحصى محض
 لانها نتائج العقاييد والظنون الحسنه بالله تعالى ليس فيها شئ على غير
 المجازات بالاعمال البدنية تجلي الله على اهل هذه الجنة باسمه البديع
 فظهرت لاهل العقاييد الحسنه ما لم يكن تأمله ابتداءا اليها فجاب
 هذه الجنة مخوق من العقاييد والظنون بالله والرجاء لا يدخل هذه الجنة

الامن كانت فيه هذه المذكورات ومن لم يكن فيه شئ من هؤلاء
 لا يدخل جنة المكاسب لان ما يضاذه وهو الخسران ايضا يتنجس
 الرديه بالله تعالى قال تعالى وذكلم ظنكم الذي ظننتم بربكم اردكم فاصبحتم
 من الخسرين فاهل الظنون الرديه هم في نار الخسارة واهل الظنون الحسنه
 بالله تعالى هم في الجنة المكاسب الطبقة الثالثه تسمى جنة المواهب
 وهذه الطبقة اعلى من اللتين قبلها لان مواهب الحق لا تتناهى
 فيهب لمن لا عمل له ولا عقيدة ككثرة عمل اعمال كثيرة وعقاييد وغير ذلك
 رأيت في هذه الجنة اقواما من كل مله وطائفة ومن كل جنس اجناس
 بنى آدم حتى ان اهل العقاييد والاعمال اذا اعطاهم الله من بالمومنة

[210^a]

دخلوا هذه الجنة تجلي الله في اهلها باسمه الوهاب ولا يدخلها احد الا بمومنة
 الله تعالى وهو هي الجنة التي قال عليه السلام انه لا يدخلها احد بعمله فقل لواله ولا
 فقال لا انا الا ان تيجد في الله برحمته هذه الجنة اكبر الجنات واوسعها
 هي سر قوله ورحمتي وسعت كل شئ حتى انه لا يبقى احد من النوع الانساني
 الا وجوزت الحقايق من حيث الامكان الوهبي واما ما شاهدناه فاننا وجدنا
 في هذه الجنة من كل نوع من انواع المخلو والمخلو المختلفة طائفة لاكلها ولا
 بل فرقة من كل مله بخلاف جنة المجازات فانها مخصوصة بالاعمال الصالحة
 لا يدخلها الا اهلها واوسع منها جنة المكاسب لان الرب قريب من الجزاء
 لا يدخل من كثر المال حتى ينبت الرب عليه فخرس لاهل جنة المكاسب

بيتك العقاب والظنون الحسنه بالله • واما هذه الجنة اعني جنة المواب •
 فانها اوسع الجنات • حتى انها اوسع مما فوقها • وهذه المسماة في القران
 بجنة المأوى • قال الله تعالى • اما الذين امنوا وعملوا الصالحات فلم جننا
 للمأوى نزلنا بك انوارا يعنون • وللايقظ جزاء تنبيهها على انه يدخلهم جنة المواب •
 لاجنة المجازات • وللاجنة المكاسب • فهي مأوى لهم وقرى لهم من خزائن الجود
 والموهبة • غير مختصة لمن عمل الصالحات او لم يعمل فانهم الطبقة الرابعة
 تضمي جنة الاستحقاق • ووجه التبعين • وجنة الفطرة • وهذه الطبقة اعلى
 من الدواقر قبلها • فانها لا بمجازاة ولا بموهبة • بل لاقوام مخصوصة اقمقت
 خلقهم التي خلقهم الله عليهما • ان يدخلوا هذه بطريق الاستحقاق الاصل
 وهم طائفة من عباده خرجوا من دار الدنيا وارواحهم باقية على الفطرة
 الاصلية • فمنهم من عاش جميع عمره في الدنيا وهو على الفطرة واكثره هؤلاء
 بهاليل ومجانين واطفال • ومنهم من تزكى بالاعمال الصالحة والمجاهدة
 والرياضة والمعاملة الحسنه مع الله تعالى • فرجبت روحه من الخسيف البشر
 الى الفطرة الاصلية • فالفطرة الاصلية • قوله تعالى • لقد خلقنا الانسان
 في احسن تقويم • والذس البشري • قوله ثم ردناه اسفل سافلين •
 وهؤلاء الذين تزكوا وهم المستنون بقوله • الا الذين امنوا وعملوا الصالحات

[210^b]

فلم اج غير ممنون • يعني يدخلون هذه الجنة المسماة بجنة الاستحقاق
فولم حتى من غير ان يكون موهوبا ممنونا • وكسوبا مجازاة بطريق الاعمال
وغيرها • فهو لاء اعنى في تركه حتى يرجع الى فطرة الاصلية • هم المسمون
بالابرار • قال الله تعالى ان الابرار لفي نعيم • وسر هذا ان الله يجعل في اهلها
باسم الحق • فامتنع ان يدخلها الا من استحقها بطريق الاصاله والفطرة التي
فطره الله عليها • فمنهم من يخرج من الدنيا اليها • ومنهم من يجذب بالنار
حتى انتفت خبائثه فرجع الى الفطرة ثم استحقها فدخلها بعد دخول
النار • وسقف هذه هو العرش بخلاف الجنان المتقدم ذكرها فان
منهن سقف الادنى • بجنة السلام سقفها جنة الخلد • وجنة الخلد
سقفها جنة المأوى • وجنة المأوى المسماة بجنة الاستحقاق • وجنة
الفطرة • وجنة النعيم • فليس لها سقف الا العرش الطبقه الحادية
تسمى بالفردوس • وهي جنة المعارف ارضها متديعة متديعة الاتساع
وكلاهما ارتفاع الانسان فيها صاقت حتى ان اعلى مكان فيها اصيب
من سم الخياط • لا يوجد فيها شجر ولا نهر • ولا قصر • ولا حور • ولا عين •
الا اذا نظر اهلها اليها تحتم فاشرفوا في احدى الجنان التي هي تحتم •
فراوا تلك الاشياء المذكورة من المحور والقصور والولدان • واما
في جنة المعارف فلا يجدون شيئا من ذلك وكذلك فوقها
وهذه الجنة على باب العرش • وسقفها سقف الباب • واهل هذه
في مشاهد دائمة • وهم الشهداء • عنى شهداء الجاهل والحسن الالهي
قلاوا في محبة الله بسيف الفناء عن نفوسهم • فلا يشهدون
الا محبوبهم • وهذه الجنة هي المسماة بالكوسيلة • لان المعارف وسيلة
المعارف التي تعرف • واهل هذه الجنة اقل من اهل جميع الجنان المتقدمة
وكلاهما حلت الطبقة من هذه الجنة كانت كذلك الطبقة السادسة
تسمى بالفضيلة • واهلها الصديقون الذين اشق الله عليهم بانهم •
عندك مقدر • وهذه الجنة هي جنة الاسماء • وهي منبسطة على درج

العرش كل طائفة من اهل هذه الطبقة على درجة من درجات العرش
 اهلها اقل عددا من اهل جنة المعارف • ولكن اعلی مكانة عند الله تعالى
 وهؤلاء يسمون اهل اللذة الالهية • الطبقة السابعة •
 تسمى بالدرجة الرفيعة وهي جنة الصفات من حيث الاسم وهي جنة ^{الذات}
 من حيث الرسم • رضا باطن العرش واهلها يسمون اهل التحقق بالحقائق
 الالهية • وهم اقل عددا من اهل الطبقة التي مضى ذكرها واهلها هم المقربون
 اهل الخلافة الالهية وهؤلاء هم المكنون اولوا الغم من التحقق الالهي رايت
 الخليل ابراهيم عليه السلام قائما في بين هذا المخرج والوسط • ورايت طائفة
 من الرسل والاولياء في جانب الالهة شاخصين بابصارهم الى وسط
 هذا المخرج ورايت محمدا صلى الله عليه وسلم في وسطه شاخصا ببصره الى سقف
 العرش طالب للمقام المحمود الذي وعد الله به • الطبقة الثامنة
 تسمى بالمقام المحمود وهي جنة الذات ارضها سقف العرش ليس لاحد لها
 طريق وكل من اهل جنة الصفات طالب للوصول اليها يزعم انها ^{معهودة}
 باسمه دون غيره وزعم الكل حق • ولكن محمد صلى الله عليه وسلم لقوله
 ان المقام المحمود اعلى مقام في الجنة • وانها لا يكون الا لرجل واحد • وارجوا
 ان يكون اما مهودة ذلك الرجل صلى الله عليه وسلم • ثم اخبرني الله وعدة
 فلتؤمنون وتصدقوا باقواله • فانه لا ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى

اخبرني البيهقي وابن ابي الدنيا وابوشيج بنده حسن عن انس رضي الله عنه
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم • اذا دخل اهل الجنة الجنة اشتاقوا الى ^{الجنة}
 فيجيء سيرير هذا حتى يجاذي سيرير هذا فيمتدحان فيتمنى بذلك ويتجذبان
 بما كان في الدنيا فيقول احدهما لصاحبه • يا فلان تدرى يوم غفر لنا يوم
 كذا في موضع كذا وكذا فدعونا الله فغفر لنا • واخرج الطبراني وابن ابي الدنيا
 عن ابي ايوب عن النبي عليه السلام • فقال ان اهل الجنة تيزاورون علي بن ابي طالب
 بميض كلهن الياقوت • وليس في الجنة خزنة البهايم الا الابل والطيور •

[211^b] Pes der- gūş-vār-ı hullān u ebrār, ola ki şikāt-ı ahyār-ı aḥbār itdikleri eḥādīs-i Resūl-i muḥtār müsted‘āsınca mü‘minīn-i aşfiyā, behişt-i a‘lāda na‘mā vü ālā ile zevk ü şafāda olup zümre-i mü‘minīn ma‘şiyet-i intimādan tevbesiz giden zu‘afā-i dūzah, hecr-i iftirākda cezā-i seyyi’elerine sezā olan ‘azāb u ezāda bī-tāb u tüvānā ḳalup

Muḥammediyye

[Mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün]

Aḳar gözleriniḡ yāşı şanasın lü‘lü dürr lālā
Ne lü‘lü lāle deryādır ne deryā ḳandurur lāle

Ḳanı ol dürlü faḥr ile mu‘azzez yürüyen server
Ḳanı ol dürlü nāz ile şālınan serv-ḳad-ı bālā

Deger miydi şu ‘izzetler şoḡ ucı işbu ḥōrlıḡa
Yarar mıydı pelās ola libāsken o al u ala

Bular dūnyā sarāyında meger kim Ḥaḳḳa ‘āşıydı
Anıḡcün ol daḡı eyler cezāsını bu gün ‘adle

Meded ḳıl yā Ebe’l-Ḳāsım bize yā Aḡmed ah iriş
Ve yā faḥr-ı Muḥammed gel ki ḳılma bizi taḡcile

Eyā cennet ḳapuların açıcı gel Muḥammed gel
Ve yā ümmet-i şefi‘ gel vir oddan bize temhīle

Za‘īf ümmetlerindenüzki yoḡdur şabrımız oda
Ḡiyāş ile şefā‘at ḳıl bize faẓl ile tafḡīle

Pes ‘uşāt-ı mü‘minīn kāh dergāh-ı erḡamu’r-raḡimine niyāz u ḡanīn ve ḡāh şefi‘ü’l-müznibīn seyyidi’l-murselīnden ümmīd-i çāre-sāzı ile nāle vü enīn ḡālīnde peyk-i Rabbü’l-‘alemīn, Cibril-i sidre-mekīn ḡavālī-i dūzahdan güzerān

iderken gūş-ı şefkat cūşuna resān olmağla der-gāh-ı Rabb-ı müste‘āna dest-gūşā-
yı münacāt olup diye ki ey dānende-i āşikāre vü nihān ve Raḥīm ü Raḥmān,
maḥbūs-ı zindān-ı nīrān olan aḥvāl-i günahkārān-ı ümmet nebī-yi āḥirü’z-zamān
ḥod saña ‘ayāndır. Cenāb-ı ekremü’l-ekreminden Cibrīl-i emīne ḥiṭāb şadır ola ki
var imdi ḥabībim Ḥātemü’l-nebiyyīn ve şefi‘ü’l-müznibīne di ki ümmetini şefā‘at
kılısun. Pes Cibrīl-i emīn per-gūşā-yı ḥuzūr-ı seyyidü’l-murselīn olup

Muḥammediyye

[Mefâ’lün / mefâ’lün / mefâ’lün / mefâ’lün]

Gele göre ki cennetde bir incü ḥayme içinde
Ki dört biñ kıızıl altundan kaposu var temşilen

Oturmuş şoḥbet içinde şafā vü ‘işret içinde
Diye kim yā Resūlü’llāh revā mı ola ta’dilen

Ki sen bunda tağammüde za‘īf ümmetlerin odde
İşide pes ide secde bu işde ide ta‘cilen

Diye Ḥaḥḥ yā Muḥammed kim götürgil başını yirden
Şefā‘at kııl ḳabūl idem söziñ olmaya ta‘tilen

[212^a] Resūl iderdim yā Rabbi za‘īf ümmet ‘azāb içre
Diye var eylegil iḥrāc sözüñdir aḳvem-i kııla

Gelem pes Cibrīl ile göre[yim] Mālik tura örü
Diyem aç ḳapusun oduñ sözüme eyle ta‘vilen

Alam uçmaḳlara gidem yuyam ırmaḳlarında ben
Yeñi ola bedenleri ki şān olmadı tezlilen

Ḥāşıl-ı kelām, cenāb-ı zū’l-celāl ve’l-ikrām, şefā‘at-i seyyidü’l-enāmdan şonra
rūsūl-i fiḥām ve enbiyā-i ‘izām ve evliyā-i kirām ve bi’l-cümle ehl-i cennetiñ ḥāşş

ü ‘ammına ve şühedā vü ‘ulemāya şefā‘at için izn-i tām buyurmağla bāligān-mā-belağ her biri şefā‘atler kılup ‘uşāt-ı ehl-i İslāmdan cehennemde ferd kalmayup cümlesi dāhil-i cinān olduqdan sonra Hāzret-i, Ekrem’ül-ekremīn ve erhamu’r-rāhimīniñ, deryā-yı rahmet-i bī-gāyeti hūrūşa gelüp ‘ömründe hayr işlememiş ve tāt ü ‘ibādet itmemiş kavmi kabza-i keremi ile nārdan ihrāc buyurup küffār u müşrikīn ve zümre-i münāfikīnden gayrı ferd kalmaya ve dūzağdan cümleden sonra āzād olan kimesneniñ ismi münādī ola. Ve ahyār-ı ruvāt-ı ihbārdan mervīdir ki bir bende-i ālūde-i ma‘şiyet günahı kadar giriftār-ı ‘uqūbet olduqdan sonra mağz-ı luṭf-i Hāḳḳ ile mağhar-ı mağfiret olmağla dūzağdan ihrāc olunup der-i behište getürelər. Rıdvāna emr-i İlāhī şadır ola ki bu abd-i mağfūruñ leh için cennetde bir cāy-ı huzūr ihzār oluna Rıdvān diye ki, ey dānende her hāl zemīn-i behišt Cennetde olan ‘ibād ki taḳsīm olunup māl-ā-māl olmağla mağall-i güncāyiş ber-mevzi‘ kalmamışdır. Hıṭāb-ı İlāhī şadır ola ki ey Rıdvān seniñ havşala vu vehmüñ tenük ise benim meydān-ı ḳudretim vāsi‘dır. Pes ey Rıdvān eṣcār-ı enār-ı bāğ-ı cināndan bir dāne al kim benim āsār-ı ḳudret-i bī-pāyānım āşikār ola. Rıdvān dağı bā-fermān-ı dādār destine yek-dāne enār aldıqda Hāzret-i Ḳādir-i Perverd-gārdan ol dāne-i enāra hıṭāb şadır ola ki, ey dāne emrim ile tūlen ve ‘arzan vāsi‘ ol. Derhāl ol dāne hareket idüp bir mertebe-i vūs‘at huşūle gele ki, garbdan şarḳa degin on dūnyā miḳdārı vāsi‘ olup hezārān hūriyān-ı dūrri-i leme‘ān ve ğilmān u vildān ile ḳuşūr-i ‘āliye ve derecāt-ı mute‘āliye [212^b] ve enhār-ı cāriye ve eṣcār-ı müşmire-i sāmīye be-dīdār olup ol ‘abd-ı sa‘ādet-mende i‘tā ve ‘ināyet buyurulup müstakarr-ı serīr-i sermedīde üstüvār ola. Pes ehl-i tevḫīd ve īmāndan dūzağda ferd kalmayup dāhil-i behišt olduqda aṣḫāb-ı a‘rāf dağı cennete dāhil olalar.

اخراج البيهقي رحمه
 عن برة هريفة قال هم قوم قتلوا في سبيل الله وهم لآبائهم عاصون
 فمنعوا الجنة معصيتهم آباءهم ومنعوا النار بقتلهم في سبيل الله
 واخرج ابن مردويه عن جابر بن عبد الله قال سئل رسول الله عليه السلام
 عن ستوت حسنة وسيئاته فقال اولئك اصحاب الاعراف
 لم يدخلوا الجنة وهم يطيعون واخرج البيهقي عن ابي مجاز قال الاعراف
 مكان مرتفع عليه رجال من الملائكة يعرفونه اهل الجنة بكلامهم واهل
 سيئاتهم قال القوطبي حاصل الخلاف في تفسير اصحاب الاعراف
 اثني عشر قولاً أحدها انهم قوم استوت حسنتهم وسيئاتهم الثانية
 خرجوا للجهاد عصاة بغير اذن آباءهم الثالثة انهم اولاد الزنا الرابع
 انهم اصحاب الذنوب العظام من اهل القبلة الخامسة قوم لهم صغائر
 لم يكفر عنهم بالالام والمصائب في الدنيا ولا كبا ثر لهم فوهموا لينالهم
 بالجنس ثم يقابل صغائرهم السادسة الساج عدول القيامة الذين شهدوا
 على الناس وهم من كل امته السابعة قوم صالحون علماء الكثر من انهم شهدوا
 التاسع فضلاء المؤمنين والشهداء فرغوا من شغل انفسهم وقرعوا
 المطالعة احوال الناس العاشرة انهم من الانبياء عليه السلام الحادية
 هم العباس وحمزة وعلي وجعفر رضي الله عنهم الثانية عشر انهم ملائكة
 موكلون بهذه السور يميزون الكافرين من المؤمنين قيل
 ادخلهم الجنة والنار وقيل الاعراف سور كعرف الديك
 بين الجنة والنار وقيل انه جبل احد يوضع هناك بين الجنة

(3)

Pes beyne tenhiye ve'n-nār esbāb-ı tevakküfda vākı'a olan tefāsīr min-ḥaysi'l-
 ihtilāfü'l- [213^a]merātib idigi fehm olundıysa, Ruzbihān Baklī, Ḳuddise Sirruhu,

أَوْ عَلَى الْأَعْرَافِ رَجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمَاتِ سُبْحَانَكَ (4) āyet-i kerīmesinin

tefsirinde bu vechle tahkik ider ki,

ان الله عباده في الدنيا قلوبهم تطير في الملكوت وارواهم
تطير في الجبروت وعقولهم تستشف على الاسرار واسرارهم تطلع
على الانوار فيرون نبورا لله بان الله من العرش الى العرش
ويعرفون جميع الخلائق بسماوات العبد والقب التي تطهر من وجوههم
وهي منقوش خاتم السعادة والشقاوة الذي لا يقراه الا عارف
رباني وهذا اشار بقوله عليه السلام اتقوا فراسته المؤمن فانه
ينظر نبورا لله وهو اء على الاعراف وهي ذروة شرفات الحضرة
ليوم القيمة يطلعون على احوال الدارين ينظر اليهم اهل الجنة فيجسون
برؤيتهم افعال العذاب وينظر اليهم اهل الجنة فيترددون ووجوههم
سرور العرش وهم يشفقون على كل مقصر وينعمون على كل متوفر والدليل
على ذلك قوله تعالى ونادوا اصحاب الجنة ان سلام عليكم السلام
منهم عليكم زيادة قرب اهل الجنة وقوله تعالى لم يدخلوها وهم يطمعون
يعنى اهل الاعراف من عظم شانهم عند الله في حضرة توقوفوا
بالخلق وهم يطمعون ان يدخلوا الجنة ويعيشوا مع عوام اهل الجنة
كالمملوك يجلسون مع اهل الدناءة لمرجة لطيفة قلوبهم والفرح

بملككم (5) Pes 'ārifān-ı bi'llāh giriftār nār-ı fırkat-i ulub-i asīyelerinde olan āsār-ı zulmet ve ehl-i cenneti dil-i tāb-nāklarında olan envār-ı urbet ile 'ārif oldukları için ol zümre-i aşfiyā-i ma'rifet ittishāf-ı aşhāb-ı a'rāf ile tavşif olundu. A'rāf ise mevātin-i ehl-i ma'rifet olduğu için a'rāf ile ehl-i ma'rifet dağı ricāl ile ta'rif kılındı.

قال بعد تعافه وجوه يومئذ مناصرة الى ربها ناظرة • وقال الذين
احسنوا الحسنى وزيادة • وقال ولدنيا فزيد • واخرج مسلم

[213^b]

والترمذي • وابن ماجه • عن صهيب • عن النبي صلى الله عليه وسلم •
اذا دخل اهل الجنة الجنة يقول بعد تعافه تزيدون شيئا ازيدكم فيقولون
الم تبيض وجوهنا • الم تدخلنا الجنة • وتجننا من النار • قال فكشف الخياطين
فما اعطوا شيئا • احب اليهم من النظر الى ربهم • ثم تلى هذه الآية للذين
احسنوا الحسنى وزيادة • قال عبد القادر الجيلاني روى قال سئل رسول الله
صلى الله عليه وسلم • نادى مناد في الجنة فيسمع صوته اعلاهم • وادناهم •
واقصاهم • فيقول يا اهل الجنة • رضيتم بمنازلكم • فيقولون يا ججمعهم
نعم • والله لقد انزلنا ربنا منازل كرامة • لا ينبغي بها حول ولا قوة
ولا بهد بدل رضينا برضا ربنا • اللهم ربنا فانا سمعنا مناديك فاجتنبنا
للقول الصادق • اللهم اشتهينا النظر الى وجهك فارنا فانه افضل
ثواب عندك • قال فامر الله عز وجل عند ذلك الجنة التي فيها منزلة
ومجلسه واسمه السلام • خذي زينتك وتزيني • واستعدي لزيارة
عبادي سمعت لربها واطاعتها قبل ان تقضى الكلام • اخذت زينتها
فاستعدت لزار الله تعافه • فيامر الله تعافه ملكا من الملائكة ان ادعوا
عبادي الى زيارته • قال فيخرج ذلك الملك من عند الرحمن عز وجل •
فينادي على صوته بصوت لذاذ هود • يقول يا اهل الجنة يا اوليا
زوروا ربكم • قال فيسمع صوته اعلاهم • واسفلهم • فيركبون على النوق
والبرازين باجمعهم فيسيرون في ظل الى جنب تلال من مسك بغير

وزعفوان اصفر فيسرون عند الباب وتسلمهم ان يقولوا السلام
 علينا من ربنا فيستأذنون فيؤذن لهم فيعبدون ليدخلوا الباب
 فرب ريح من تحت العرش اسمها المشيرة فتسفف تلال المك
 والزعفوان فتشير جيوبهم ورؤسهم وثيابهم فيدخلون وينظرون
 الى عرش ربهم وكرسيه نور تلالاء عليهم من غير ان يجلي لهم
 فيقولون سبحانك ربنا قدوس رب الملائكة والروح تباركت
 ربنا وتعاليت اربنا ننظر الى وجهك قال فيامر الله الحجب التي

[214^a]

من نور ان اعترى ظلال ان يرتفع حجاب وراء حجاب حتى ترتفع
 سبعون حجابا هو شد نور من الذي يليه سبعون صنعا فيتحلى
 رب العزة عز وجل فيزور له سجدا ماشاء الله يقولون وبهم جود
 سبحانك كالحمد والتسبيح ابدان انجينا من النار وادخلتنا الجنة
 فقم الدار رضينا عنك الرضاء كله فارض عننا فيقول تبارك وتعالى
 ان قد رضيت عنكم الرضاء كله وليس هذا وان عمل ولا زهد هذا حين
 نظرة ونعيم فاسألونه اعطكم وتمنوا على ازدكم قال متمنون غير
 ان يتكلموا ان يدعهم ما اعطاهم فيقول ان اعطيكم الذي تمنيتهم
 ومثل الذي اعطيتكم قال فيرفعون رؤسهم بالكبر ولا يستطيعون
 ان يرفعوا ابصارهم الى ربهم مشددة نور رب العزة وذلك المنار
 يسمى شرقى قبة رب العالمين فيقول لهم رب العزة عز وجل
 مرحبا بعبادي وجراني واصفيائي واجبائي واوليائي
 وخيرتي من خلقي واهل طاعتي قال اذا بين يدي عرش العزة
 منار من نور دون تلك الكرسي الفرس النارق ودون النارق
 ازاي قال فيقول لهم رب العزة عز وجل هموا اجلسوا على كرسيكم
 متقدم الكرسي فيجلسون على تلك المنابر وتتقدم الانبياء ويجلسوا

على تلك الكرسى وتقدم الصالحون فيجلسون على النمارق الزرنية
 قال في وضع لهم موايد من نور على كل مائدة منها سبعون لونا مكلدة
 باللؤلؤ واليا قوت قال فيقول رب العزة لحفدة اطعموهم
 قال فيوضع لهم على كل مائدة سبعون الف صحيفة من دروياقوت
 في كل صحيفة سبعون لونا من الطعام قال فيقول كلوا يا عبادي قال
 فيأكلون ما شاء الله من ذلك قال فيقول بعضهم لبعض طعنا
 الذي عندنا هنا كاللحم قال فيقول رب العزة لحفدة اسقوا عبادي
 قال فيأتونهم شراب فيشربون منه فيقول بعضهم لبعض شرابنا
 عندنا الشراب كاللحم قال فيقول رب العزة فادوهم وكسوهم

[214^b]

وادوهم قال فيأتونهم بكسوة وحدة فيلبسونها فيقول بعضهم لبعض
 ان حلتنا وكسوتنا عند هذه كاللحم قال فيبنيهم جوس على كراسيهم
 بعث الله عز وجل عليهم ريحا من تحت العرش اشديا ضا من الثلج
 فتثيبهاهم ورؤسهم وجيوبهم فتطيبهم ثم ترفع عنهم الموايد مع عليها
 من الطعام فقال فيقول لهم رب العزة سلوني الان اعطكم وتمنوا على
 ازكم قال فيقولون باجمعهم اللهم ربنا فاننا لك رضاك فيقول الله
 اني قد رضيت عنكم يا عبادي قال فيخزون له سجدا بالتسبيح والكبير
 فيقول رب العزة يا عبادي ارفعوا رؤسكم ليس هذا يوم عمل هذا حين نظرتهم
 قال فيرفعون رؤسهم ووجوههم مشرقة من نور ربهم قال فيقول رب العزة

عز وجل انصرفوا الى منازلكم • قال فخرجون من عند ربهم ثم تلقاهم فلما هم يدعونهم
 قال فخرجون في كرب كل واحد منهم على ناقه او على بردونه في كرب معه
 سبعون الف سلام في من شاء منهم الى داره ثم يبعثه سائر
 حتى يقدم القصر الذي يريد • قال فاذا جاء الى قصره دخل على زوجته فقالت
 اليه ورجبت به فقالت ليا جيبى يا جيبى جنتى بحسن ونور وجمال
 وريح وكسوة وحلة معلم افا ركب عليها قال فينادى ملكا عند الرحمن •
 عز وجل بصوت عال فيقول اهل الجنة كذلك انتم تجدوا لكم النعم والملائكة
 يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم ان ركبتم تقراء عليكم ومعهم
 والاشربة والكسوة والحلة

(1)

Ey müstemî‘-i pâk-tıynet, muḳaddemât rü‘yet ü müşâhedât-ı tecelliyât-ı cemâl-i eḫadiyyette Ḳaffâl Şâşî rivâyet ider ki gülşen-sarây cennette rüsül-i kirâm aleyhimü’s-selâmın ziyâfetleri olup rüz-ı cum‘ada ehl-i behişt, dâḫil-i cennet ve her biri bi-ḫasebi‘l-merâtib mazḫar-ı ‘inâyet-i Rabbü‘l-izzet olmağla edâ-i merâsim-i şükr-i ni‘met için ḫamd u sipâs-ı bî-gâyet ideler. Rüz-ı şenbihde melâ‘ike-i raḫmet behiştîleri ziyâfâta da‘vet idüp dârü‘l-ḫulda ‘azîmet ve Âdem, ‘alehi’s-selâmın, muğtenem-ı şoḫbet ve mütena‘im-i ni‘âm-ı ziyâfeti olalar. Ve rüz-ı yek-şenbih cennet-i na‘imde Nüh, ‘alehi’s-selâm, ve rüz-ı dü-şenbih Firdevs-i berinde [215^a] İbrâhîm, ‘alehi’s-selâm, rüz-ı se-şenbe Cennet-i Me‘vâda Mūsâ, ‘alehi’s-selâm, ve rüz-ı çehâr-şenbih Dârü’s-selâmda ‘İsâ, ‘alehi’s-selâm, ziyâfetlerine da‘vet olunup her birinin ni‘âm-ı gün-â gün-ı mekremetlerinden zevḳ ü lezzet bulalar. Ve yevmü‘l-ḫamîsde Ḥazret-i ḫatm-ı şeref-nâme-i risâlet, ‘alehi ekmelü’tahiye, ziyâfetlerine da‘vet olunup cennet-i ‘Adnda ḫân-ı iḫsân-ı firâvân-ı fahr-ı cihân ile mustağrak-ı ‘atıyyât-ı bî-gâyet ve müstenşikk-ı fevâyiḫ-i miskiye-i füyüzât-ı bî-nihâyet olalar. Ve yevmü‘l-cum‘a ziyâret-i Cenâb-ı Ḥaḳḳ ve ziyâfet-i feyyâz-ı muṭlaka da‘vet olunmağla mecmü‘a-i rüsül-i enbiyâ ve evliyâ-i aşfiyâ ve mü‘minîn-i etḫiyâ ‘atebe-i ‘âliyye-i bâb-ı sidre-ı bâlâ-yı vaḫdet-serâ-yı ḫâtem-i risâletde cem‘ olup seyyid-i enbiyâ ve sennede-i evliyâ Muḫammed Muştafâ,

‘aleyhi mineş-şalavâtü’l-evfâ, dahı bedreka-i tarika-i vuşlat olup dârü’l-celâle teveccüh ve şarîmet ideler. Ve ger büyü-tü meleküt-ı ‘âla, nür-ı ezherden menâbir ve kürâsî ve nemâriķ ve zerâbî getürüp rüsül-i fiḥâm minberlere ve enbiyâ-i ‘izâm kürsîlere şu‘üd ve evliyâ-i kirâm ile mü’minân-ı zevi’l-iḥtirâm nemâriķ-ı vüzerâ bîde ku‘üd idüp melâ’ike-i muḳarrebîn cevâhir-i bevâhir-i medḥ ü şenâ-yı tehniyet-i kudüm-ı enbiyâ vü evliyâ için nişâr ideler. Ba’d-ez-în evvelâ İbrâhîm Ḥalîl, ‘aleyhi şalavâtu’llâhî’l-cemîl, kendüye nüzül iden Şuḥuf Rabb-ı celil-i tibyân ve bir ḥuṭbe-i cemîle beyân idüp anđan Mûsâ, ‘aleyhi’s-selâm, *Tevrâf* ve Dâvûd, ‘aleyhi’s-selâm, *Zebûr* ve ‘İsâ, ‘aleyhi’s-selâm, *İncîh* kırâ’at idüp şafâbahş-ı cenân-ı ehl-i cinân olalar. Ba’d-ez-în Cenâb-ı Seyyidü’l-Mürselîn, rahmetü’l-‘alemîn, için ‘Arş-ı berine hem-ser, yâķüt u aḥmerden bir minber-i nürmanzar naşb oluna ki biḡ yıllıķ irtifâ‘-ı olup pertev-i şu‘â’iyye aķtâr-ı cennâte leme‘ân eyleye. Pes ḳadren ekmel ve dereceten ‘âlî olan ol yekke-süvâr-ı ḳurb-i ev-ednâ sultân-ı rüsül-i enbiyâ, cem‘-i aşfiyâya tarîķ-i vaḥdeti delâlet ve kemâl-i vuşlata hidâyet için zirve-i medâric-i minber-i ziyâ-güstere i’tilâ idüp *Ḳur’ân*-ı ‘azîmede olan kelimât-ı lâḥütiyyeyi ibâret-i ceberütiye ile taḥķîķ ve taḥķîķini bir mertebe tedķîķ ide ki, enbiyâ ve mürselîn engüşt-i taḥşînlerin der-dehân idüp hezârân hezâr âferîn ile maḳâmât-ı kemâlât-ı Muḥammediye ḥayrân ve ervâḥ-ı ünsiyye-i mü’minîn[215^b] medâric-ı keşf ü ‘ayâna irtikâ ile müstaḡraķ-ı deryâ-yı zevķ-i vicdân olalar.

Muḥammediyye

[Mefâ’îlün / mefâ’îlün / fe’ûlün]

İde ḥall dört kitâbın muşkilâtın

Ḳıla münḥall ğumûz-ı mu’dilâtın

Mu‘ayyen bildire ‘ayne’l-yâķîni

Muḥaķķaķ göstere ḥaķķe’l-yâķîni

Hem andan bildiriser vaşf-ı zâtı

Hem anda anladisar keşf ü zâtı

Ki nice zāhir ola gözlere ol
Ki nice bāṭın ola yüzlere ol

Nice keşf idiser qadr-i celāli
Nice ‘arz idiser nūr-ı cemāli

Qarīn-i ḥāl, dest-i hūbūb-ı nefehāt-ı eḥādū’z-zāt, ref’ hūcūb-i ta‘ayyūnāt itmekle mihmanān-ı serāy-ı vuşlat-ı lā-yezāl-i şühūd-ı cemāl-i eḥadiyyet-i sermedi’ş-şifāt Rabb-i Müte‘āl ile vücūd-ı i‘tibārīden munfaşıl olup hüviyyet-i Ḥaqq fānī ve rubūbiyyet-i Cenāb-ı Muṭlaq ile bākī qalalar. Ve cemāl-i bī-hemtā-yı Mevlāyı ridā’-i kibriyā ile göreler. Zīrā ridā’-i kibriyā olmasa cezbāt-ı zāt-ı hestī-sūz, cümlesin ifnā idüp beqāya imkān olamazdı.

كَمَا سَبَقَ فِي رِوَايَةِ النَّبِازِ • مِنْ حَذِيفَةَ فَلَوْلَا أَنْ لَمْ يَمُوتُوا لَأَحْمَدُوا
(2)

[Müstefilün / müstefilün / müstefilün / müstefilün]

Pes ol ridā-i kibriyā berzaḥ olur kim nūr-ı zāt
Andan tecellī eyleye tākāt bula tā aşfiyā

Bārī çün anı göreler cümle yire yüz uralar
Secde idüben turalar göze ire nūr-ı zāt

İre ḥitāb-ı müstetāb qalkıñ sücūddan oldur tīb
Çün eyledim keşf-i ḥicāb görsün yüzümi evliyā

Bu vaqt ‘ibādet-çün degil bu vaqt ziyāret-çündürur
Bu vaqt şühūd vaqti-durur bu vaqt-durur vaqt-i liqā

Pes başını ḥalk kaldıra Bīçün cemālini görüp
Cān u gönül ḥayrān olup ‘aqlıyla ‘ışq yola cilā

Üçyüz yıl ola ki bular kirpiklerin yummayalar

Ėayrın yūziĖ gōrmeyeler ‘ayna iriŖe iltikā

Ŗol deĖlū iŖrāk eyleye nūr-ı tecellī bunlara
Kim baŖ u cān bulmayalar kim ideler anda fedā

Ŗol mertebe serĖoŖ olup kendūlerin bilmeyeler
Yollarını bulmayalar ne ibtidā ne intihā

Andan feriŖteler gele cūmle muĖarrebler bile
Tā kim bular menzil bula mūlkinde ide ihtidā

Alub gidib ta‘zīmile evlerine tekrīmile
Kim cennetiĖ bunlar ola sulţānları ehlū’l-velā

Ŗūn bunların ehli ire yüzleriniĖ nūrın göre
BiĖ dürlū taĖsīn ideler ide zehir hūsn ü bahā[216^a]

Bunlarda ide sizde hem o vağt gittik bizde hem
ArtmıŖ güzellik sizde hem olmaya bu hūсне bihā

Pes rāyet-i ‘ulyā budur pes āyet-i ŖuŖvā budur
Pes gāyet-i mermī budur bākī hevādır heb hebā

Budur hidāyet nūktesi budur bidāyet ĖaĖtes-i
Budur nihāyet noĖtası budur çū ĖaĖt-i istivā

Budur [bu] mālū’l-‘ārifin budur menālū’l-vāŖıfın
Budur kemālū’l-vāĖıfın budur [u] tamām i‘tilā

Ah ey dil-i Ŗeydā ve mübtelā-yı derd-i vālā, bu devlet-i ebedī beĖāya irtikā ve
sa‘ādet-i sermedī liĖāya i‘tilā iden aŖfiyāya

اذا طلع الصباح استغنى عن المصباح (3) kažiyyesi hüveydā olur.

بهدنة نور السموات والارض (4) her kimi ifnā

idirse **ما رأيت شيئا الا ورأيت الله** (5) güftār-ı bedīdār olur. Ve

envār-ı satı'a **مثل نوره شكوه فيها مصباح** (6) işrākīyle fenā-ender-fenā-ender-fenā ateş-i tecellī-i eħadi'l-cum'ada sermedi-şafā olandan

ليس في الوجود سوى الله تعالى (7) sa'kası ve hū hū şehkası āşikār olup

Evħadüddīn Kirmānī'niñ Rubā'ī

در جنتن کلام جم جهان بیو دم	روزنی شستم و شبی نه عنودم
راستاد جو وصف جام جم بستنودم	
نخود جام جهان بر نامی حم من لودم	

 (8)

rubā'īsi gūş-ı cānına mengūş-ı lü'lü-yı şeh-vār olur. Ve nār-ı cezbāt-ı 'ışk āşār-ı ta'ayyünātı ħark u envār-ı tecellī-i Ĥaqq şu'ūr-ı lā-şu'uri ġark idüp Mevlānā'nıñ Beyt

جمه معشوت وعاشق برده / زنده معشوت وعاشق برده (9)

Güftār-ı evrād u ezkārı olur. İmdi teşne-lebān-ı şerāb-ı varidāt-ı ġaybiyye ve müştākān-ı cām-ı cemāl-i tecelliyāt-ı zātiyye olan ihvānıñ mesāmi'-i 'ārīfānlarına āvīze-i dūrri leme'ān ola ki erbāb-ı zevķ ü vicdān bu vechle taħķīķ ü beyān itmişler ki künh-i zāt-ı Ĥaqq ve ġayb-ı hüviyyet-i muṭlaķ bā-i'tibār-ı vaħdetü'l-

اولا يحيطون بعلما (10) āferīdeden hiç ferdiñ müdrık-i meşhūdı olmaқdan münezzeħdir. Zīrā vücūd-ı Ĥaqq 'ayn-ı zāt-ı Ĥaqqdır. Ve Ĥaqqdan ġayrı[216^b] mevcūd-ı ħaķīķi olmayup vaħdet-i zātī cümle şeyden ġanī-i muṭlaķdır. Pes min-ħayşī'l-ıtlāķı'z-zāt tecellī-i zātī zātından ġayrınıñ meşhūdı olmaz. Fe-emmā küntü sem' ü başar cilvesinden zevķ-i şaħiħ ile olan şühūd-ı şarīhiñ müte'allıķı zāt-ı Ĥaqqda vāħidiyyet i'tibāriyle kendü zātına kendü 'ilmi ħayşiyetinden ġayrile olmadıġı cihetden idrāk-ı mezbūr mümteni' olmayup belki

تولايحيطون بشئ من علمه الا بما شاء (11) fehvāsınca meşiyet-i Hakkā te'alluk

ider. Eşyā ise şu'un-ı zātīye olup muṭlaḳıñ muḳayyede ve mümkinıñ vācibe olan izāfetleri gibi vücūd-ı mümkün mücāz olup i'tibār ḥasebiyle mevcūd ve bi-

ī'tibārī'l-ḥaḳīkī nā-būdlar olup **كل شيء باك لا وجه** (12) muḳtezāsınca

mevcūd-ı ḥaḳīkī Hakkdır ki ifnā-i zevātlar, iskāt-ı izāfetden sonra

والحكم واليه ترجعون (13) mübteğāsınca cemī' eşyā Hakkā rücu' ider, ve Hakk

Celle ve 'Alā dünyāda ve uḥrāda zāhirdir. Ve mümkinātı mezāhir olup ḥicāb u ḥafā ḥalkā göredir. Pes bu kafeş-i müseddes ve tengnā-yı mübtelā olan ervāḥ-ı ünsiyye-i pīş-nihāde dīde-i müşāhedātı olan şūver-i keşrāt ile ihticābda iken musta'idd-i iktisāb-ı sa'ādet olanlarıñ meşāmm-ı kābiliyetlerine

ان الكريم في ايام ادمم نغمات الافتراضات (14) kelimāt-ı sa'ādet-

ayātınıñ nesemāt-ı miskiyyetü'l-fevehāt-ı vezān olduḳda muzīḳ-i beşeriyyetden ḥurūc ve fezā'-yı vesī'a-i mülkiyyet-i 'urūca himmet itmekle çāre-sāz-ı yār u dil-nüvāzi dil-dārdan

لا طال شوق الا برار الى لقاء هو ان كشد شوقا القام (15)

ḥitābı bu vechle keşf-i rāz ider ki ey bevādi-i hecr ü firāk ve sūḥtegān-ı vādī-i belā-yı derd ü iştīyāk, taḥrīk-i silsile-i irādet ḥod bizim dest-i meşiyetimizden

vücūda geldi ve ber-vefḳ-i **فاجبت از اعراف** (16) āfitāb-ı muḥabbet bizim maşrīḳ-ı hidāyetimizden ṭulū' itdi. Ve nesīm-i şevḳ ü meveddet bizim ravza-i

rızamızdan esdi. **و يجبم ويجبونه** (17) Ḥuşūşan

[217^a] āvāzesi cihāniyāna bizden irişdi. İmdi bir kaç gün siz bi-çāreleri ḥücüb-i zulmānī vü nūrānīde āvāze kıldıḳ ise rābiṭa-i vuşlat-ı gūsiste ve silsile-i muḥabbet şikeste olur şanmayasız. Lākin meşşāta-i zūlf-i cemāl-i bī-hemtāmız nesemāt-ı ah u enin-i sūḥtegān-ı nār-ı firāk ve āb u cārüb-ı atebe-i kibriyāmız sirişk-i müje-i ḥünīn-ı miḥnet-i endūḥtegān-ı derd ü iştīyāḳdır. Qarībdir ki ḥübüb-ı cezebāt-ı 'ināyetimiz dīde-i ḥōd-bīnden ref'-i ğişāve-i keşrāt ve rubüb-ı keşf ü sūbhāt-ı

vech-i ehadü'z-zātımız kam'-ı zengār-ı hücüb-i ta'ayyünāt idüp vuşlata mütebeddil ve nihāyet-i bidāyete muttaşıl ola. Fe-emmā bir kaç gün tenevvür-i firkatde galeyān ve miḥnetde feverān idüp tezekkür-i mebdē'-i aşlıden gaflet ü nisyānda olmayasız. Zīrā derd ü gamm-ı firāk, ḳadr-i maṭlūbi bilenlerin kārı ve elem-i vehm-i iştıyāk-ı maḥbūba raġbet idenlerin yāridir. Fe-li-hāzā müştākān-ı cemāl-i zāt-ı pāk olanlar daḥı mestī-i şahbā-yı cām 'ışḳ-ı tāb-nākdan girībān-ı hestīlerin çāk ve fehm-i derrāklarından dīde-i ġarībini der-ḥāk idüp

الذین سبقتم لهم من آلهم

(18) zümre-i celīlesine pīr ü çālāk oldılar. Ve ber-

vefḳ-i اولئك عنها مبعدون

(19) düzaḥ-ı ṭabīatden dūr ve aġyārdan mehcūr oldukları için

وسيق الذين اتقوا بهم إلى الجنة

(20) vefḳince cennet-i a'lāya nā'il olup

ان تدجنه ليس فيها حور ولا قصور
والذين لم يعملوا بجاهنا حكا

ḥadīs-i şerīfi ile vaşf olunan dār-ı likāya irtikā itdiler. Ḥabbezā ve merḥabā, tecellī-i mezbūr şol behişt-i cāvidānīdir ki,

فيهما ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر

(22) diyü şefi'

Rüz-ı Maḥşer, 'aleyhi şalātu'llāh, ve'l-ḳamer, ta'rīf buyurmuşdur.

Nazm

که جزو دیدار او چیزی دیگر نیست	ز کنگه ذات حقش را خبر نیست
وله هم عاقبت حیران بمانی	همه دیدار یار است از بدانی
نمی یابد کسی اینجا کمالش	همه حیران شده اند در حمالش
همه در قعر بحر می باز ماندند	کسانی که اندرین ره جان نهند

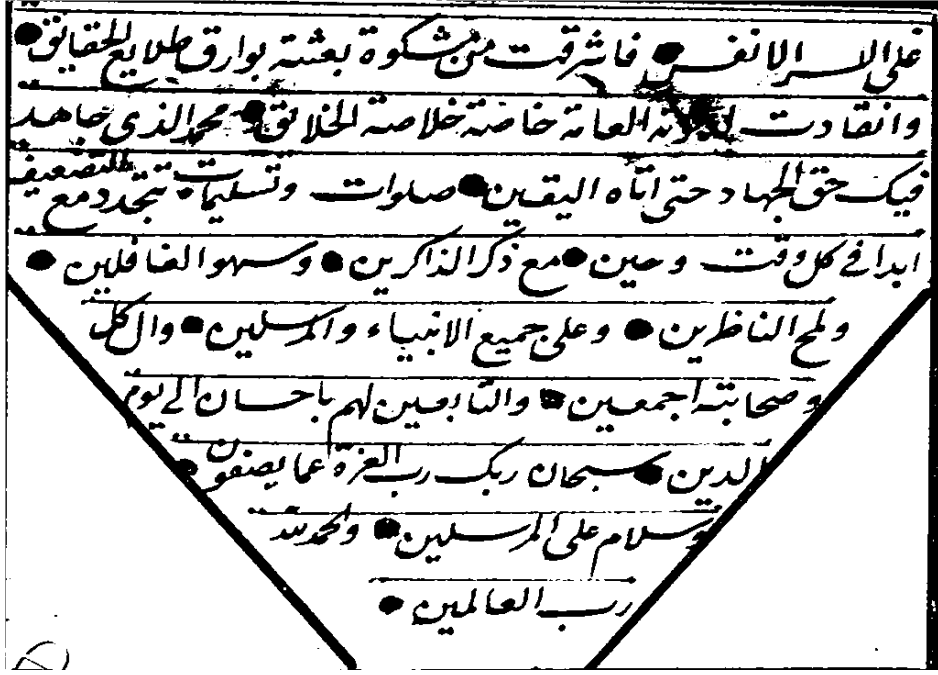
[217^b]

ولم خون گشت ای ساقی اسرار
 و اجامی بده زان جام باقی
 منزله چون تویی جمله یکی شد
 تویی جنت تویی جوران بیکبار
 باسان نیست اینجا یافتن کنج
 دو اکون ای دوای درد مندان
 شفای بخش از آب حیاتت
 حقیقت عشق مے بیند جمالت
 هر آنکو عشق باشد رهنمایش
 ز عشق این جلگی شرح و بیانت
 ز سر عشق اگر گویم ترا باز
 دو عالم جمله در گفتار عشقتند
 تو پنداری که این عشق کذافت
 ما عشقت اینجا محرم جان
 دو آیینیت عشق و دل تو بنکر
 رخ جانان درین آیین بنکر
 بیند از نی چجاب بود و نای بود
 از اینجا مینماید روی دلدار
 چو مردان جهان در خود سفر کن
 در اینجا اولیا و انبیا اند
 جلاش انبیا پاسخ نمود دست
 بقدر خود بیایب آنچه یایب
 عنای از بازگش از راه اسرار

مراد عشق تو کن تا بدیدار
 که تو هم جام و هم جان و ساقی
 مرادیدار ذاتت به شکی شد
 حجاب خود را پیش بردار
 اگر این کنج میخوای بر رنج
 مرا زین بند غم ازاد کرد ات
 نموداریم ده ترا عیان ذاتت
 که او دیدت اسرار نهایت
 رساند بخودی اندر خدایش
 ولیکن عشق به شرح و بیانت
 بدتر اند همه سر و کله راز
 همه در پرده بیند ار عشقتند
 که برق او نهاد کوه قافست
 ما عشقت اینجا محرم جان
 که پیدا شد در لوجانان سر اسرار
 در آیین همین آیین بنکر
 به بینی در زمان عین تو مقصودم
 عیان عشق باشد لیس فی الدار
 چو شتاقان یکی در خود نظر کن
 حقیقت جمله مردان خدا اند
 در اسرار کله بر کشود دست
 همی ترسم که تو خود را نیایب
 که هر کس نیست مرا گاه اسرار

مگو ای دل دیگر زین شیوه گفتار
 چو عشق ایدک شاید جمله اسرار

وَأَنْدَعْلِمُ بِالصُّوْبِ • وَالْيَدِ الْمَرْجِعِ وَالْمَاءِ بِ• بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ افْتَحْ وَأَحْتَمِ
 وَبِكَ احْتَكَمْ وَأَعْتَصِمْ فَانْتَ الْاَوَّلُ الْاٰخِرُ • وَاَنْتَ الْبَاطِنُ الظَّاهِرُ •
 وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ كَمَا هُوَ تَوْحِيدُ ذٰلِكَ • وَالْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ •
 وَحَمِيْلُ صِفَاتِكَ لَا اِحْصٰى شَيْءًا اَنْتَ عَلَيْكَ كَمَا اَشْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ •
 اِسْمًا لِكَوْنِ اِحْدِيَّةِ ذَاكَ • وَوَحْدَانِيَّةِ اِسْمَاكَ • وَفِرْدَانِيَّةِ صِفَاتِكَ •
 لَنْ تَسْلُبَ بَعُوْثَ غِيُوْثِ صِدْوَاتِكَ • وَتَحِيَّاتِكَ • وَفِعُوْثَ هَيْوَاتِكَ •
 نَفْحَاتِ تَسْلِيْمَاتِكَ • وَبَرَكَاتِكَ • وَفَوَاحِ فَوَاحِ مَعْطَاةِ اَسْرَارِ تَوَكُّرِكَ •
 وَنَوَافِحِ نَوَافِحِ عَجِيْبِ اَنْوَارِ اَسْرَارِكَ • عِدْمِ مَعْلُوْمَاتِكَ • وَمَدَادِ كَلِمَاتِكَ • وَزِيَّةِ
 مَخْلُوْقَاتِكَ • وَمَلَاءِ اَرْضِيكَ • وَهَمُوَاتِكَ • عَلَى اَفْضَلِ مَصْنُوْعَاتِكَ • وَجَلِ
 بِرِضَاكَ بِرَجْلِيَاكَ • وَكَمَلِ مَتَحَقِّقِ الْحَقَائِقِ اِسْمَاكَ • وَصِفَاتِكَ • وَاعْظِمِ
 مَتَحَقِّقِ بَدَائِعِ مَشَاهِدَاتِكَ • ذَاتِكَ اَشْرَفِ نَوْعِ الْاِنْسَانِ • وَانْ
 عِيُوْنِ الْاَعْيَانِ • الْمُسْتَحْصِنِ مِنْ خَالِصَةِ خِلَاصَةٍ وَلِدَعْدَانِ الْمُنْمُوْحِ
 بِبَدَائِعِ الْاٰهِيَّةِ • وَالْمُخْصُوْنِ بِمَوْجِ الْاَسْمَاءِ • وَغَايِبِ الْمَعْرُوْبَةِ
 اِلَى الْجَمْعِ الْفَرْقَانِ • وَالْمُخْصِنِ بِمَوَازِجِ الْقُرْبِ مِنَ النُّوعِ الْاٰثَرِ •
 مَوْرِدِ الْحَقَائِقِ الْاَزَلِيَّةِ وَمَصْدَرِهَا • وَجَامِعِ جَوَامِعِ مَقْرَدَاتِهَا وَمَنْبَرِهَا •
 وَخَطِيْبِهَا • اِذَا حَضَرَ فِي حَطَائِرِ قُدْسِهِ • وَمُرْشِدِهَا بِبَيْتِ اَسْمَاءِ الْمَعْمُوْرَةِ
 اَتَّخِذْ لِنَفْسِكَ • وَجَعَلْنَا ظَاهِرًا لِحَقَائِقِ قُدْسِكَ • مَدَقَ مَدَادِ نَقْطَةِ الْاَلْوَانِ
 وَمَنْبَعِ بِنَائِعِ الْحُكْمِ وَالْعِرْقَانِ • مِنْ خَتْمَتِهِ بِالْاَنْبِيَاءِ • وَوَرِثَتِ عُلُوْمِهِ
 الْاَصْفِيَاءِ • وَخَفَضَتْ اَبْصَارَ بَصَائِرِ سَكَانِ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى لِجَلَالِ
 جَمَالِهِ • وَحَنَّتْ اَرْوَاحَ رُوحِ الْاَنْبِيَاءِ اِلَى مَشَاهِدَاتِكَ كَمَالِهِ • وَتَفَعَّلَتْ
 لَفَاتَاتِ نَفْسِ الْمَلَاءِ الْاَعْلٰى اِلَى نَفَائِسِ لَفْحَانَتِهِ • وَتَطَاوَلَتْ اَعْنَاقُ الْعُقُوْبِ
 اِلَى اَعْيُنِ لِحَاثَةِ وَلِحَظَاتِهِ • فَعَجَّ اَنْدَبُهُ اِلَى الْمُسْتَوٰى الْاَقْدَسِ • وَاطْلَعَتْ

(24)

Ve kad ittifaḳu'l-ferāḡu min-tenmīkihi bi-fazlı'llāhi ve tevfiḳihi 'alā yedi müellifihi muḳtebesen mine'l-envāri'l-lāmi'ati'şāriḳati matlai'l-meşküvveti's-sāti'atı'l-bāriḳati fi-yevmi'l-eḫadi's-sādi 'aşere min-cemāzi'l-āhireti li-seneti tisa' ve ḫamsīn ve elf mine'l-hicreti'n-Nebeviyyeti, 'alā-şāhibihi ekmelü't-taḫiyyeti. Ve ene efḳaru'l-'ibād, ilā-rahmeti'llāhi'l-kerīmi'l-cevvād, 'Abdullāh bin es-Seyyid Muḫammed bin 'Abdullāh el-Ḳoşanḫinī, mevliden ve mevṫinen, el-Bayrāmi'l-Celveti't-tarıḳati, el-Mevlevī terbiyyeti bürüziyyeti rüḫāniyyeti. Ğafara'llāhu lehu ve li-vālideyhi ve'l-büneyyihi ve'l-üstāzihi ve mürebbīhi ḡaffernā'azīmen min- ledeyhi ve li-men ḳara'ahu ve ketebehu ve sem'ahu sem'an yaḳīnen ve li-men du'ānā bi'l-ḫayr. Fe-yessera'llāhu lehum fehmu daḳāyıḳı ḫaḳāyıḳı esrārihi. Ve fetāḫa aleyhim ebvābu'l-ḫayri küllīhi bi-lüṫfihi ve iḫsānihi ve berrehe āmin āmin yā erḫame'r-rāḫimīn ve yā mucībe's-sā'ilīn, bi-ḫürmetihi Ṭāhā ve Yāsīn.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz çalışmada Sarı Abdullah Efendi'nin hayatını, devrini, edebî kişiliğini ve eserlerini bölüm ve başlıklar halinde inceledik. Amacımız onun hayatını, dil ve üslubunu ve tür itibarıyla nasihatnameler arasında değerlendirilebilecek olan eseri *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk*'ü incelemek ve tanıtmaktır.

Sarı Abdullah Efendi ve eserleri hakkında şimdiye kadar pek çok araştırma yapılmış olsa da tezimizde yeni harflere çevirip incelediğimiz *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* adlı eseri üzerinde şimdiye kadar yapılmış bir çalışma tespit edemedik.

İncelediğimiz eserde geçen mensur kısımlar edebiyatımızda “süslü nesir” diyebileceğimiz üslûpla kaleme alınmıştır. Bu bakımdan edebiyatımızda bu üslûpla kaleme alınmış eserler arasında değerlendirilebilir. XVII. yüzyılda kaleme alınan ve (110^a-218^b) varakları arasını incelediğimiz bu eser manzum mensur karışık bir nasihatnâme özelliği gösterir. Bu nasihatnâme özellikle kendi döneminde yazılan padişaha yönelik nasihatnâmelerden farklıdır. Nitekim XVII. yüzyıl şairlerinden Kadı-zâde Mustafa İlmî 'nin Padişaha *Nasihat Yollu Manzume* adlı eseriyle Veysi'nin *Nasihat Yollu Manzume*'sinde doğrudan doğruya hükümdara hitab edilmiş ve devlet işleyişi eleştirilirken aynı yüzyılda yazılan *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* eseri eleştiriden ziyade daha çok tarikate davet, ahiret, cennet, cehennem, kıyamet gibi dini konular hakkında bilgiler ve nasihatler verilmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada amacımız Sarı Abdullah Efendi'nin *Nasihatü'l-Mülûk Terğîbün Li-Hüsni's-Sülûk* adlı eserini ilim dünyasına tanıtmak onun bu eserini edebiyatımızda yazılmış diğer nasihatnâmeler arasında yer almasını sağlamaktır.

TECÜMELER

[I]

Zikr-i Mezemmet-i Dünyâ ve Ahbâbuhâ Mekrhâ

(1) Mert olan kimse yüreğini dünyaya bağlamasın. Çünkü dünya baştan sona kadar endişe ve derttir. Mezarlığa bak ki görebilesin dünya, arkadaşlarıyla birlikte düşüp kalkanlara ne yapmış?

(2)Ebû Hureyre'de, Allah ondan razı olsun, rivâyet edildiğine göre Resulullah (sav), kendisine: “Ey Ebû Hureyre, sana dünyayı bütünüyle göstereyim mi?” buyurdu. Ben; “Evet” dedim. Bunun üzerine Resulullah (sav.) elimden tutarak beni bir mezbeleğe götürdü. Orada ölmüş insan kafatasları, insan pislikleri, eski elbise parçaları ve kemikler vardı. Resulullah (sav) buyurdular ki: “Ey Ebû Hureyre, bu kafatasları, sizin gibi tamahkâr, sizin emelleriniz gibi emel sahibi idiler. Sonra onlar bugün derisiz kemik oldular. Bir müddet sonra da kül olurlar. Bu pislikler insanların yedikleridir. Onları nereden kazandırsa kazanıp yediler. Sonra da karınlarından boşalttılar. Şimdi öyle bir hâl aldılar ki insanlar onlardan kaçınıyor. Şu eski ve çürümüş elbise parçaları onların elbiseleri idi. Şimdi ise öyle bir hâl aldılar ki onları rüzgâr yeldiriyor. Şu kemikler, onların, üzerlerine binip memleketleri dolaşarak ticaret yaptıkları hayvanlarının kemikleridir. Kim dünya için ağlıyorsa varsın ağlasın.”

(3) Dünya ahiretin tarlasıdır.

(4) Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'ân'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. (Fussilet, 41/53).

(5) Her şeyde O'nun varlığını, birliğini gösteren bir alâmet vardır. (Niyazi Mısıfî'ye ait beyittir.)

(6) Eğer bilgi sahibiyisen, zühdün varsa, Allah'tan bir şikâyetin yok demektir. İnsan yüreği can teslim ederken pişmanlık duyar. Fıtratında aslında sevgi eksikliği vardır. Bizim takvamız da ilmimiz de bu konuda eksik kalır. Ten haraplığından sonra kendi vücudunu anlarsın hamdetmişsen hayırdasın, vaktini sarhoşlukla geçirmişsen şerdesindir. Kâsım'a göre iki âlemin esası aşktır. Aşk yolunda doğru giden can hoştur.

(7) Resûlullah (sav) efendimiz buyurdular ki: "Dünyada zahidlik, helal olanı haram etmek veya malı ziyan etmekle olmaz. Gerçek zahidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmendir." (Hadis) Ve Cüneyd buyurur ki: "Zühd elin dünyadan boş olmasıdır. Kalbin taleplerden boş olmasıdır. O arpa yemek değildir ve aba giymek değildir." Ve denildi ki zühdün hakikati Allah'ın şu sözünde olduğu gibidir. Elinizden çıkana üzülmeysin ve "Allah'ın size verdiği nimetlerle şırmamayasınız diye (böyle yaptık)." (Hadîd, 57/23). Resulullah (sav) efendimiz buyurdular ki: "Seni Mevlâ'ndan alıkoyan her şey, senin dünyandır."

(8) Boğulan kişi bulduğu şeye yapışır. (Denize düşen yılanı sarılır).

(9) Yapman gereken bir işte geç kalıyorsun, işin düzgün gitmediği zaman çare nedir ki kader yüzünden oldu diyorsun? İşin başlangıcında sonunu düşünmedin. O yüzden sonuna kadar sıkıntıya girdin (acıyla uğraştın). Eyvah! Gizli sırrın açığa çıktı. Açık gözlerin kapandı. (Şu an gözlerini açık olduğunu zannediyorsun, halbuki kapanmış göremiyorsun). Kendi elinle kendini kuyuya attın. Kendini ancak kendin kaybettin. Sen rüsvasın (rezil olmuşsun), artık yapacak bir şey yok. Allah'tan başka hiç dert ortağın yok.

(10) Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. (Ra'd, 13/11). Âyet-i kerimesinin tefsirinde der ki: "Allah için emr-i meşîyyet-i sâbika ve emr-i imtihan olmak üzere iki durum vardır. Meşîyyet emr-i iradesi ile kaimdir ki değişmez sebeplere de bağlı değildir. İmtihan emri (iş, durum) ise kulluk sebeplerine bağlıdır. Kul meşîyyet-i sabikadan üzerindeki kudret-i kadimeye, o konuda tasarruf etme ile emr edilmiş olarak

yardımcı olur. O konuda kaderin sırrı, kaderin gücünün onu değiştirmesi ile değişir. Kader ve gücün kendini değiştirmesi ile Allah da onu değiştirir. Kul iki meşiyet ve iki güçten bir şeye kadir olur. Ancak Hak Sübhanehû kulluk nizamını ve Hakk'ın Kahir gücünü anlamak için sebeplerin bilinmesini istedi. Mürid durumunun fevkinde bir iddiada bulununca iddiası sebebiyle Hakk ona verdiklerini değiştirir, Yahut (Hakk'a) kurbiyyet (yaklaşma) kaynaklarını kapatır. (Mürid) İmtihan ve ayrılıkta kalır. Allah bir toplumun helakini murad ederse helak kaynaklarını onların gözünde güzelleştirir de ona (helake) kendi ayakları istekleri ve kararları ile giderler. Bu durum onların ezelde Velayet-i Sabıka ve Meşiyet-i hakimde seçilmemiş olmalarındandır. Belki onlar ezeli mahrumiyetle kendi başlarına bırakmışlardır. Meşiyet derecelerinin kemâle ulaşma konusunda, İblis gibi Allah'ın umûmi kereminden ve kadîm faziletlerinden uzak olarak yalnızlaşmışlar. Tek başlarına kalmışlardır. Çünkü o ebedi olan kifâyeti, ezeldeki hüsn-i inayetiyle onlar için geçmişte olan ıstifâiyet (seçilmişlik) ve velâyet nurlarını onlardan çekip almıştır. O nurlar onları arkalarında takip edip onları koruyor. Ebedi inayet nurları da onları önlerinde tamamen kuşatıp ibadet anında imtihandan koruyordu.

[II]

Der-Zikr-i Sıfât-ı Mütezâdde-ı Reh-i Rabbâniyye ve Esmâ-i Mütebâyine-i İlâhiyye ve Acâibe-i Kazâ vü Kader

- (1) Ben gizli bir hazine idim; bilinip tanınmak istedim.
- (2) Bilineyim diye mahlûkâtı yarattım.
- (3) Bütün canlılar Allah'ın ismine bağlanmışdır ve sürekli onun isimlerini tesbih ederler. Allah'ın isimleri sırasıyla söylenmiştir. Bu isimler insan ve Allah arasında bir kapı gibidir. Kapı çalınmadan bir yere girilmez. Allah'ın isimlerinden hangisi ilk inmişse o diğer isimlerden önce görevine başlar, her birinin ayrı görevi ve ayrı dereceleri vardır.

(4) Öncelikle insanın nasıl yaratıldığını araştır, daha sonra anlarsın ki insanın yaradılışta hiçbir eksik yoktur. (İnsan) mükemmel bir şekilde dünyaya gelmiştir. İnsan cansız ve cahil doğmuş, daha sonra ruhun etkisiyle canlanarak bilgi sahibi olmuştur. İnsanda ruh olmayınca o hiçbir şey değildir. Gücüyle, varlığıyla harekete geçen kişi Allah tarafından nimet ve keramet sahibi olur.

(5) Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz! (Hadîs)

[III]

Der-Zikr-i Ahvâl-i Cenîn Der-Rahm-ı Mâder ve Terbiyet-Kerden i Heft

Ahter be Munâvebe

(1) İbni Mes'ûd, Allah ondan razı olsun, demiştir ki: Resulüllah (sav.) bize şöyle buyurdu: “Sizden birinizin yaradılışının başlangıcı olan temel maddeler anasının karnında kırk günde derlenip toplanır. Sonra ikinci kırk günlük zaman içinde kan pıhtısı hâline döner. Sonra o kadar müddet zarfında da bir et parça haline gelir. Daha sonra Allah bir melek gönderir. Şu dört şeyi yazması emr olunur. O kimsenin rızkını, ecelini, amelini ve iyi bir kimse mi yoksa kötü bir kimse mi olacağı. Sonra ona ruh üfürür. Yine sizden biri cehennemliklerin yaptıkları işleri yapar ve kendisi ile cehennem arasında bir arşın mesafe kalır. Ve cehennemliklerin yaptıkları amelleri yaparak cehenneme girer.” (Hadis)

(2) “Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık.” (Mü'minûn, 23/12.) “Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik.” (Mü'minûn, 23/13.) “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!” (Mü'minûn, 23/14.)

(3) Uğurlu annesinin karnında da uğurlu olandır. Ve asi olan annesinin karnında da asidir. Asi de uğurlu olabilir.

(4) Yedi yıldızın ceninle bağlantı kurmasının bir zamanı var. Canım, bunlar sırayla cenine hizmet ederler. Ceninin canlanma vakti gelince o zaman güneş ona yardımcı olur. Bu cenin güneşle kıpırdamaya başlar, güneş ona aceleyle can bağışlar. Diğer yıldızlardan ancak nakış bulur. Bu cenine güneş ışığı vurmazsa, rahimde yüzü güzel güneşle hangi yoldan bağlantı kurar? Hislerimizden uzakta, gizli yoldan, gökteki güneşe çok yol vardır.

(5) İki kere doğmamış olan gökyüzünün hükümdarlığına asla giremez.

(6) Âlimler yeryüzünün kandilleridir.

(7) Hakk'ın cezvelerinden biri insanların ve cinlerin amellerine denktir.

(8) Eğer insana Allah tarafından doğru yol gösterilirse, ister herhangi bir sebeple olsun, ister insanın içten gelen coşkusuyla olsun insanı bereket ve rahmete götürür. (Bu insanın) yüreği Allah'ın nuruyla (Allah'ın) sırdaşı olarak hakikatlere kavuşur. Gerekli olan yolları yürüyerek geldiği makama tekrar döner. Eğer bilgi ve içteki coşkusuyla peygamberlerin yürüdüğü yolu anlarsa, kuşkusuz gerçek imana kavuşur. İçten gelen coşkusu ve şüphesizlikle gerçek imana sahip çıkan insan, dünya hapisanesinden kurtularak gökteki en yüksek ve kutsal makamlara kavuşur.

(9) Bu olayda (dünyada) hep dert var, o zaman derman nedir? Ben şaşkın Bidel, işimin (derdimin) çaresi nedir?

(10) “Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru.” (Bakara 2/201). “Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla. Kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al.” (Âl-i İmrân, 3/193).

(11) Demek ki ezelde sebepsiz kabullenilmiş olan artık kabullenilmiş ve ezelde sebepsiz reddedilmiş olan artık reddedilmiştir.

(12) Bu cebir değil, cebbarlığın manasıdır. Cebbarlığın zikri inlemek içindir. İnlememiz mecburiyetimizin delilidir. Utancımız ise seçme şansımızın delilidir.

Seçme şansımız yoksa, bu utanç, hayıflanmak niye? Peygamberler dünya işinde cebrîdir. Kâfirler ise ahiret işinde cebrîdir. Peygamberler ahiret işini tercih ederken, cahiller dünya işini tercih etti. Kâfirler zindan ehlinden oldular. Dünya zindanına isteyerek geldiler. Peygamberler İlliyyîn sınıfındandı. Can u gönülden İlliyyîne yöneldiler.

(13) Renksizlik rengin esiri olunca, bir Musa başka bir Musa ile savaşa girişti.

(14) Musa, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!” dedi. (Kehf, 18/74).

(15) İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir. (Kehf 18/78).

(16) Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz. (Bakara, 2/285).

(17) İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. (Bakara, 2/253).

(18) Güneş binlerce aynaya yansımış, her birinin rengine dizginlik yürütmüş.

(19) Renksizlik âlemine ulaşırsan, Musa ile Firavun’un karıştığı âleme erişirsin.

(20) Ey huzur içinde olan nefis! (Fecr, 89/27). Sen Ondan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (Fecr, 89/28). İyi kullarımın arasına gir. (Fecr, 89/29). Cennetime gir. (Fecr, 89/30).

(21) Şaşı göz hatadan biri iki görse de kalbe, sevgiliye ve dilbere (gönlünü çalana) karşı parlaktır. Sûretlerde (yüzlerde) farklılık varsa ayıp değil; ateş, mum, gece, meclis ve kelebek tümü birdir.

(22) Ey var olduğunda gizli olan (Allah)! Ey gizliliğinde aşikâr olan (Allah)! Seni arayana, senden başkası yoktur. Sensin hakikatte aranan. Seni tanımayan ben, eğer tanırsam yine sensin, seni benden fazla tanıyan (bilgi sahibi olan), senden başka kimse mevcut değil. Bu sebeple sen tek ve eşsizsin

(23) İnsanlar seni tanısa da tanımasa da sen hep varsın. Bir gün varlığını farkederek seni tanımaya çalışacaklar.

(24) Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. (Ahzâb, 33/72).

(25) Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. (Ahzâb, 33/72).

(26) Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. (Mâide, 5/54).

(27) Allah Teâlâ'nın nurdan ve zulmetten (karanlıktan) yetmiş bin perdesi vardır.

(28) Eğer (o perdeler) açılacak olsa, onun zatının nuru kendisine ulaşan gözü yakardı.

(29) Âdem'in hakikatini tanıyan hiçbir varlık âlemde yoktur. Yalnızca âdemin kendisi her şeyin hakikatini bilir. Hakk'ı da kendisini de herkesin hakikatini de bilir. O hakikati açık gözleriyle görür. Zahir olan zaten açık seçiktir. Fakat böyle bir yetenek kolay değildir. Bu ancak insanın özelliğidir. Ona doğru bir işaret vardır. Bu Allah'ın göklere, yeryüzüne ve onlarında onlara söylediği emanetidir. Bunu insandan başkası kabul etmedi. Halbuki insan karanlıkta ve cehalettedir. Haksızlıktayken kendi varlığını ezeli kalıcılıkta sakladı. Cehaletteyken hak olan her şeyin suretini gönül levlasından sildi. Kendisi adalet olan o haksızlık güzeldir. Kendisi marifet olan o cehalet hoştur.

(30) Vücut sarayında ondan başkası yoktur. Hakikati bilen yalnızca odur.

(31) Eğer Allah dileyseydi, biz de ortak koşmazdık. (En'âm, 6/148).

(32) Her yaratılanın görevi kolaylaştırılmıştır.

(33) Rabbinin âyetlerinden bazısı geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanını fayda vermez. (En'âm, 6/158).

[IV]

Der-Zikr-i Tulu-ı Âfitâb Ez-Mağrib ve B'az Tevîlât ve Hurûc-ı Mehdî

(1) Hayvan neslinin içinde mevcut olmayan insanın gayb âlemiyle öne geçişi de bu şekilde sahih olur. O hareket hâlinde, tasarruf hâlinde, uyanık hâlde ve tanıma hâlinindedir. Lâkin insanların çoğu izhar edilmeyen âlemin görünmezliklerinden yana perdelenmiş bir hâldedir. Bu ise en yüce olanı elde edebilmekten, mânevî incilere kâni olabilmekten; onların arasına konulduğu ve sırları beyân edildiği hâlde, onların aralarındakileri tahayyül edebilmekten ve sırlarını beyan edebilmekten mahrum oldukları içindir. Hâlbuki onlara konulan bu duvarın gölgesini ilâhî nûrların göz kamaştırıcı ışıltısıyla, saydam ve belirgin hâle getirir. Hiç şüphe yok ki şerefli bir varlık ve latîf bir sır artık onun olmuştur. Şu hâlde sen, ondan haberdar ol ve onu güzel bir biçimde gör! Âlem "İki âlem" olunca, vârisi de "İki vâris" olarak tanı! Ona âit olan en büyük âlemdeki "En ulu vâris", İlâhî sırların ve tecelliyât nûrlarının vârisidir. En küçük âlemdeki "Nûrlu vâris" ise, şehirlerin halifeliğinin ve hürleri köleleştirebilmenin vârisidir.

Güneş, yerini doğduğu çevreden kendini uzaklaştırmaksızın değiştirir. Yaratılışının zâhiri üzere, senin hakkındaki güneşin doğuşunun uzak olmayışı da tıpkı bunun gibidir. Bil ki, güneşin doğudan batıya doğru akıp gitmesi devam ettiği gibi; onun dışında, kendi nefsiyle, gözü şaşırtmaksızın ve Lût'ü hayrete düşürmeksizin, batıdan doğuya doğru akıp gitmesi de zevâl bulmaz. Dolayısıyla bir gün onun, onunla ilgili hareketini izhâr etmesi ve onun terkinin i'tâ etmesi hiç de uzak olmaz. Kişiyi belirli olan eceli gelir, Ona icâbet eder de mağfiret olunmaz. Zira artık tevbe kapısı kapanır ve Onun güneşi batıdan doğar. İşte bu vakitte, iman etmiş olmayan kimsenin imanı artık kendisine bir fayda sağlamaz. O ise basîreti oldukça güçlü olan kimsedir; hiç şüphe yok ki Allahû Teâlâ büyük olduğu hâlde büyüklük taslamayan kulunun tevbesini kabul eder. Bu iş batı denizindeki gizli hazine olunca kalp, doğruluğu ve hakk sırlarını işaret etti. Ve o çevredeki denizdir.

(2) Allah'a itâat edin. Peygamber'e itâat edin ve sizden olan ulu'l-emrede (idarecilere). (Nisâ, 4/59).

(3) Bunlarla bu görüşmemiz, hadîs kitaplarındaki hadîsler ve onları nakleden raviler vasıtasıyla değil, belki ab-ı hayat menba'ı olan gönüllerde olur.

(4) İbni Abbâs'dan, Allah onlardan razı olsun, rivâyet edildiğine göre Resulüllah (sav.) şöyle buyurdular: “Başında benim, sonunda İsa'nın ve ortasında ehl-i beytimden Mehdî'nin bulunacağı bir millet nasıl helak olabilir ki?”

Resulüllah (sav.) dan rivâyet edildiğine göre: “Benden sonra halifeler olacaktır. Hilafetten sonra emirler olacaktır. Emirlerden sonra ısırıcı bir saltanat olacak. Saltanattan sonra ceberut olacaktır. Sonra evimden biri çıkacak ve yeryüzünü adaletle dolduracak. Son Kahtani emredilecek. Yemin ederim ki Kahtanisiz Evzai bir şey yapamaz.” Hüseyin bin Fadl'dan nakledildiğine göre İsa'nın gökyüzünden nüzûlü Kur'ân'da Allahû Teâlâ'nın buyurduğu gibi “orta yaşlı” mı olacak? O dünyada orta yaşlı değildi. Ancak gökten indikten sonra orta yaşlı olacak. Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, rivâyet edildiğine göre Resulüllah (sav.); “Bütün nebiler kardeştir. Anneleri ayrı dinleri birdir. Meryem'in oğluna en yakın nebi benim. Çünkü benimle onun arasında başka bir peygamber yoktur. Meryem oğlu İsa hükümünü ve adaletini size indirmek üzeredir. O, benden sonra ümmetim içinde halifemdir. Eğer onu görürseniz onu tanıyın. Boyu uzun kısa arası bir adamdır. Yüzü kırmızıya çalar beyaz renktedir. Kısa ve az kıvrıkcık saçlıdır. Başına su değmediği hâlde, ıslak gibi görünür. Haçı kırar, domuzu öldürür ve cizyeyi kaldırır. Onun zamanında yalancı Deccâl helak olur. Yeryüzü huzur ile dolacak hatta aslanlar develer ile inekler kaplanlar ile ve koyunlar kurtlar ile aynı yerde kalacak. Çocuklar yılanlar ile birbirlerine zarar vermeden oynayacaklar. İsa yeryüzüne indiği zaman evlenecek, çocuğu olacak, yeryüzünde kırk yıl kalacaktır. Sonra ölecek müslümanlar onu gömüp namazını kılacak. İsterseniz okuyun. Kitap sahiplerinin bazıları İsa ölmeden önce ona inanmayacak (Ebû Hureyre 3 defa tekrar ediyor) ve ayrıca Peygamberimiz söyle rivâyet etti ki; “Eğer Allah Mesih'i indirirse bu ümmette yaşar sonra benim şehrimde ölür. Ömer'in mezarının yanına gömülür.”

(5) Şeyh, Allah ondan razı olsun, Ahir kitabında; "Biz onun fazilet ve tayinini Zilhicce'nin belli zamlarına taşıdık. O (Mehdî), sesli harflerden 'Hâ' bittikten hemen sonra doğmuş olur. Onun mîlâdı ise, parçaların inşâsının ve intizâmının ardından; 'Sâd' ve 'Se'nin bitişinden hemen sonra olur. İlim husûsunda da, peşinen yediye girmesi umulur. Buna, şiirde zikri geçen tek sayıların yok oluşuna göre

onun 'Hatm-i evliyâ'sının varlığının yok olmasına karşılık onun zuhûr etmesiyle, büyük bir devlette hükmünü yürüteceği anlardır da diyebilirsiniz!"

Ben altı kişi yerine bir kişi oldum.

Ve on yıl gücünde bir yıl oldu.

Abdurahman ibni'l-Hasan eş-Şafi el-Halebî şerh ettiği *Ankâ-i Muğrib*'de şöyle söylemiştir: Mehdî'nin gelmesi ve görünüşü onu işaret ettiği gibi imalıdır. Fazilet ve tayin şimdidir. İmam Mehdî zamanı bereket ve adelet zamanıdır. Çünkü İsâ inmeden önce Mehdî haricileri katl etmeyi emredecek. O müftü ve hüküm sahibi tayin edilmiştir. Ondan başkası olmaz. (Muhyiddîn Arabî *Ankâ'-i Muğrib* adlı eserinden alıntı.)

Fütûhât-ı Mekkiyye'de Şeyh şöyle söylemiştir: "İmam Mehdî ortaya çıktığında onun yegâne açık düşmanları âlimlerdir. Mehdî'den sonra onların başkanlığı kalmayacağı gibi sıradan insanlardan da ayrılmazlar. Ayrıca pek azı dışında onların hükümler hakkında da bir bilgileri kalmaz ve imanın varlığıyla birlikte hükümlere dair görüş ayrılıkları âlemden kalkar. Kılıç onun elinde olmasaydı âlimler onun öldürülme fetvasını verirlerdi. Ancak Allah ona kılıcını verir. Böylece âlimler ondan hem beklenti içine girerler, hem de korkarlar. İnanmadıkları hâlde hükmünü kabul ederler."

(6) İbn Asâkir tarihinde İbni Deylemi ve Mu'âz'dan rivâyet ettiği gibi Resulullah (sav.) dedi ki: "İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki, *Kur'ân-ı Kerim*'in yalnız resmi, İslam'ın yalnız ismi kalacaktır. Onlar, İslam'dan en uzak insanlar oldukları hâlde, İslami isimlerle isimlenecekler, mescitleri görünüşte ma'mûr olduğu hâlde, hidayet yönünden harap olacaktır. İşte o devrin âlimleri gök kubbenin altındaki âlimlerin en kötüleridir. Fitne onlardan çıkmış, yine kendilerine dönecektir."

(7) Ebû Tâlib Mekkî'nin *Kûtu'l-Kulûb*'da dediği gibi; "Allah'ı ve Onun emrini bilen âlim. Bu kâmil bir âlimdir. Allahû Teâlâ'yı bilen/marifetullah sahibi âlim, bu muttaki Allah'tan korkan birirsidir. Allahû Teâlâ'yı bilmeyen/marifetullaha sahip olmayan sadece Allah'ın emirlerini bilen âlim. Bu günaha dalan bir kimsedir." (Ebû Tâlib Mekkî'nin *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserinden alıntı.)

(8) Ebû Tâlib Mekkî'nin söylediğine göre: “Zâhir ve batın ilm, İslam ve iman dairesinde biri diğerinden ayrı kalmayacak, kalple beden gibi birbirine bağlı birbirinden ayrılmayan iki ilimdir.”

(9) Alî, İbni Abbâs ve Ka'b, Allah onlardan razı olsun, diyorlar ki: “Ahir zamanda öyle alimler olacak ki, insanları zühde davet edecek, fakat kendilerinde zühd namına bir şey olmayacaktır; insanları korkutacak, fakat kendilerinde korkudan eser kalmayacaktır; insanları büyüklere gönül vermekten men edecek, fakat kendileri büyüklerden ayrılmayacaklardır; dilleriyle dünyâyı yerecek, fakat zenginlere yaklaşp, fukaradan yüz çevireceklerdir; kadınların erkeklerine muhalefeti gibi, ilimlerine muhalefet edecekler, dostlarını başkaları ile görseler, onlara kızacaklardır. İbni Abbâs diyor ki, işte bunlar, zâlimler ve Allahû Teâlâ'nın düşmanlarıdır.”

(10) Âlimlerimizden bazısı d emiştir ki: “Basrada vaaz ve öğütlerle meşgul yüz yirmi kişi mevcuttu. Fakat marifet, yakîn, makam ve hâller konusunda konuşan ancak altı kişi vardı. Ebû Muhammed Sehl, es-Subeyhî ve Abdurrahim bunlardandı.

Zahir âlimleri, delillerin ihtilafı sebebiyle bir meselede müşkilata düştüklerinde, meseleyi marifetullah sahibi ariflere sorarlardı. Çünkü onlara göre ehlullah, İlâhî yardıma en yakın olup heva ve masiyetten en uzak kimselerdi.

Sevrî, mütekellimleri (kelamcıları), halk önünde konuşanları üç gruba ayırmış ve her grubu buldukları yerlere göre şöyle vasfetmiştir: Mütekellimler üç gruptur:

1- Kürsü ashabı: Bunlar kıssacılarıdır.

2- Sütun ashabı: Bunlar müftülerdir.

3- Tekke ashabı: Bunlar marifet ehli kimselerdir.

Şu hâlde marifetullah sahibi, tevhid ve marifet ehli kimselerle kurulan meclislerle ilgili Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Cennet bahçelerine uğradığınız zaman, oralara girip istifade ediniz, buyurdu. Cennet bahçeleri nerelerdir?” diye

sorulduğunda Resulü Allah (sav.): “Zikir meclisleridir, buyurdu.” (Ebû Tâlib Mekkî'nin Kûtu'l-Kulûb adlı eserinden alıntı.)

(11) Fakat melekleri görecekleri gün, işte o gün suçlulara hiçbir müjde yoktur. (Furkân, 25/27).

(12) Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün asla zulüm yoktur. (Mü'min, 40/17).

(13) İmanını tamamlamamış olana mecnun denir.

(14) Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir. (Mü'min 40/44).

(15) Zarar gelse bile sedefe gelir, inciye değil. (Mesnevî'den beyit.)

(16) Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler. (Kamer, 54/55).

(17) Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. (Ra'd, 13/39).

[V]

Bâb-ı Sâni Der-Beyân-ı Ahvâl-i Ükbâ

(1) De ki: “Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, yalnız sizinse ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin!” Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. Allah, o zâlimleri hakkıyla bilendir. (Bakara, 2/94, 95).

(2) De ki: “Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır. Sonra gaybı da, görünen âlemi de bilen Allah'a döndürüleceksiniz de, O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.” (Cum'a, 62/8).

(3) Bir de; “Yâhudi ve Hıristiyanlardan başkası Cennet'e girmeyecek” dediler. (Bakara, 2/111).

(4)Bu, onların kuruntuları! De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin.” (Bakara, 2/111).

(5) Biz Allah’ın oğulları ve sevgili kullarıyız. (Mâide, 5/18).

(6) Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. (Bakara, 2/95).

(7) İbni Abbâs, Allah ondan razı olsun, âyetin hükmünde şöyle rivâyet etti; “İki en yalancı fırkayı ölümle çağırın.”

(8) Onu (Peygamberi) kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanır. (En‘âm, 6/20).

(9)Onlara, Allah katından ellerinde bulunan Kitab’ı (Tevrât’ı) doğrulayıcı bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki bilmiyorlarmış gibi Allah’ın Kitab’ını (Tevrât’ı) arkalarına attılar. (Bakara, 2/101).

(10) Her insan ölümü yarın için bir ışık olarak temenni etseydi yeryüzünde Yâhudi kalmazdı.

(11)Allah, zâlimleri hakkıyla bilir. (Cum’a, 62/7), (Tevbe, 9/47), (En‘âm 6/58), (Bakara, 2/95), (Bakara, 2/246).

(12)Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. (Yâsîn, 36/55).

(13) “Ey suçlular! Ayrılın bugün!” (Yâsîn, 36/59).

(14) Cüneyd, Allah onun sırrını mukaddes etsin, dedi ki; “Muhib mevlasını özlemiş olur; onun ölümü baki kalmaktan daha çok ona sevgilidir. Onda (ölümde) mevlasına dönüşün olduğunu bildiği zaman o ölümü ister.”

Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah’ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin!” (Cum’a, 62/6).

(15)Andolsun, sen onların, yaşamaya, bütün insanlardan; hatta Allah’a ortak koşanlardan bile daha düşkün olduklarını görürsün. Onların her biri bin yıl

yaşamak ister. Hâlbuki uzun yaşamak, onları azaptan kurtaracak değildir. Allah, onların bütün işlediklerini görür. (Bakara, 2/96).

(16) Hayata karşı insanların en hırslısı. (Bakara, 2/96).

(17) Ve o kimseler Allah'a şirk koşanlar. (Bakara, 2/96).

(18) Onlardan her biri ister. (Bakara, 2/96).

(19) Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. (Bakara, 2/102).

(20) Hâlbuki uzun yaşamak, onları azaptan kurtaracak değildir. (Bakara, 2/96).

(21) İşte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedi kalacaklardır. (Bakara, 2/39) Ateşte ebedi kalacaklar.

(22) Allah, onların bütün işlediklerini görür. (Bakara, 2/96).

(23) Ademoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs.

(24) Allah *Tevrât*'ta buyurmuştur ki; "Ey âdemoğlu! Senin ecelin umudunla gülüyor. Benim hükmüm senin dikkatine gülüyor. Benim takdirim senin tedbirinden gülüyor. Benim ahiretim senin dünyana gülüyor. Benim kısmetim senin hırsına gülüyor. Senin rızkın hazinede bilinen bir yerdedir. Ölümü kendi yaptıklarıyla karşıla, çünkü senin rızkını başkası alamaz. Biz evliyelerimizin kısmetlerini dünyada bir kere ayırdık. Benim evliyelerim benle görüşmeyi istedikleri için dünya onlara acıdır. Ey âdemoğlu, Sen ölümden nefret etsen bile o sana gelir. Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Ey âdemoğlu! İstersen isterim ve benim istediğim başkasının olmuyor. Bana gelen beni tanır, beni tanıyan beni ister. Beni isteyen beni çağırır, beni çağıran beni bulur. Beni bulan bana hizmet eder. Bana hizmet eden beni hatırlar, beni hatırlayanı hatırlarım. Ey âdemoğlu! Dört ölümü tatmadan önce işin bitmez; kırmızı ölüm, sarı ölüm, beyaz ölüm ve siyah ölüm. Kırmızı ölüm cefaya dayanma ve zararın yasaklanmasıdır. Sarı ölüm açlık ve sabırlı olmaktır. Beyaz

ölüm yanlızlıktır. Siyah ölüm ise nefesine karşı gelmektir. Kendi isteklerine göre davranma, yoksa o seni Allah yolundan uzaklaştırır.”

(25) İşittik ve isyan ettik. (Bakara, 2/16).

(26) İşte onlar, hidâyete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır. (Bakara, 2/16).

(27) Onlar, ahireti verip dünya hayatını satın alan kimselerdir. Artık bunlardan azap hiç hafifletilmez. Onlara yardım da edilmez. (Bakara, 2/86).

(28) Resulullah (sav.) Abdullah İbni Ömer’e, Allah ondan razı olsun, şöyle buyurdu: “Sen dünyada bir garib veya bir yolcu gibi ol. Akşama erdin mi, sabahı bekleme, sabaha erdin mi akşamı bekleme. Sağlıklı olduğun sırada, hastalık hâli için hazırlık yap. Hayatta iken ölüm için hazırlık yap.” İbni Mu‘âz dedi ki: “Allah’a karşı hırslı olup ölümden kaçma ve sevdiklerinden ayrıldığında yalnız hissetme. Ayrıldığın, sevdiklerin kendisine gideceğinden daha değerli değil.” (Hadis)Lokmân Hekim oğluna: “Ey oğlum sen kiminle görüşeceğini bilemezsin. Onun için seni şaşırtmadan önce tedbirli ol!”

(29) Ey gecelerde uyuyan ve (gece başladığında) sevinen, havadisler seherde gelir; değmiş olduğu asırları yok etti. Geceleri tekrar edildiği zaman kaçıp gitti.

(30) Özlemek ölümü temenni etmenin alâmetlerinden biridir. Onun da başka bir işareti vardır. Gizli ilim sahipleri inkâr ederler. Onlar kurtuluş ve derece sahibi olduklarını iddia ederler. Sonra Allah kurtuluş sahipleri için alâmet verdi. Hayattayken ölümü temenni edenlerdir. Bu salık ve sadık kulun hâlini nitelendirir.

Bazı âşıkların da söylediği gibi:

(31) Beni öldürün, beni öldürün, yaşamım ölümümde, ölümüm yaşamımdadır. (Hallâc-ı Mansûr Arapça beyit.)

(32) Onlardan başka inkâr edenlerin hâli bidaet sahipleri, müdahinler ve dünyaya hırslı olanlardır. Onlar asla temenni etmezler. İtaatkar kul efendisine dönmeyi severken, asi kul efendisine dönmeyi sevmez. (Necmeddîn Dâye tefsiri.) Sahih

hadiste: “Kim Allah’a kavuşmayı severse / isterse, Allah da ona kavuşmayı sever / ister; kim de Allah’a kavuşmayı sevmezse / istemezse, Allah da ona kavuşmayı sevmez / istemez.”

(33) Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah’ın dostları olduğunu iddia ediyorsunuz. (Cum’a, 62/6).

(34) Âyet-i Kerimesinin tefsirinde Allah (cc.) nefse tatbik edilmeden, şöyle tahkik eder ki; siz bu iddiada samimi iseniz, yani zahir bakımından gizli latifeye inanmış güçler ki onların sahibi seyr-i sülûkla meşgul olduğunda gizli bir irfana mutluluk nurlarına şahit olur. Gizli âyetlere (delillere) inanır ve onların nurları ile gönlü huzur bulur. İbadetin ardında bir yerin olmadığını düşünür, onun dünyasına döner. Sülûku esnasında terk ettiği arzuları ile meşgul olur. Der ki: “Ben artık kavuştum. Nefsin şehvetleri ile meşgul olmak bana zarar vermez. Ucub (kendini beğenme) ve gurur onu gizli maarifetlerle ve şahit olduğu nurlarla başbaşa bırakır. Hatta bu onu bilmediği hakikatlere yükseltir. Bilmez ki bu maarifet ve nurları aşırı susamış kişinin çölde serapla karşılaşması gibidir. O serabı su sanır ona gittiğinde bir şey bulamaz. “Allah’ı yanında bulur ve bunu hesâbını tastamam görür.”(Nûr, 24/39). Muhasebede tartışır. Ahiret ehlinden ondan şiddetli azap gören yoktur. Ondan Allah’a sığınır, Allah’tan (cc.) güzel bir dönüş menâfiyet ona kullukta, itâatle ve sevgililerin efendisi Muhammed’e (as.) sebatkârlık dileriz. Gizlilikte onu yükselmenin gizli âlemine çağırırsa Hakk sülûkta kasvetlendirdikten ve tabiatına dönmesinden sonra şehvetlerini terk etmesinden korkarak davetten çekinir. Der ki; ben Allah’a (cc.) vasıl oldum? Allah bizim dostumuzdur. O bize yeter. Yolumuzda ondan başka delile ihtiyaç duymayız. Allahû Teâlâ kitabında Resulüne buyurur ki; “De ki; eğer (sevгимizde ve cemâlimizde olan aşkınızda) samimi iseniz ölümü arzulayın.” Yani iradi ve ihtiyari mücâhede ile ölümün hasıl olması için çabalayın “Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler.” (Bakara, 2/95). Yani onlar nefsi sıkıntıya sokmak için çalışmazlar, meşgul olmazlar. Gönüllerinin arzuları ve dünyaya sığınmaları ile meşguliyetlerinden elleriyle kazandıkları yüzünden örtünün açılmasını da istemezler. “Allah zalimleri en iyi bilendir.” (Bakara, 2/95). Ki onlar Allah’ın zikri ile gizli bir yetenek elde ettikten sonra tabiatlerindeki

melufâta dönmekle sülük ve zikri terk etmekle güçlerine zulmetmişlerdir. De ki: “Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır.” (Cuma, 62/8). Yani siz zorunlu ve ihtiyari ölümden kaçıyorsunuz. O size kesinlikle ulaşacaktır.

(35) Kim Allah’a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. (Hadis)

(36) Her bu kafesten uçmak istediğimde, Allah’ın bağında kendime yuva yapacağım.

(37) Ey vebâ, beni de al!

(38) Bişri Haris’den buyrulur ki; “Ölümden neden nefret ediyorsunuz? Ölümü, ancak kuşku içinde olan kimseler sevmez.”

(39) Ölümden korkma! O her an yaşayanlara halifedir. (Arapça beyit.)

(40) Seveni sevdiğine kavuşturan.

(41) Canı bir işaretle yolda vermek istersen, durmadan hemen gönderirim. (Farsça beyit.)

(42) Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurdu: “Başa gelen bir sıkıntı sebebiyle hiçbiriniz ölmeyi istemesin. Eğer ölümü istemek zorunda kalırsa şöyle desin: Allahım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece hayat ver. Ölmek benim için daha hayırlı olduğu zaman canımı al!”

(43) Ebû Zer, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki Resulüllah (sav.), şöyle buyurmuştur: “Belalar artmadan ve yaşayanlar ölümlerinin kabirlerini görüp, keşke onun yerinde ben olsaydım demeden kıyamet kopmaz. (Hadis)

(44) Ey Rabbim, senden iyi şeyleri yapmayı ve kötü şeyleri terk etmeyi istiyorum. Miskinleri sevmek istiyorum. Eğer kullarına fitneleri gösterirsen, bana göstermeden, benim ruhumu al.

(45) Her canlı ölümü tadacaktır. (Âli İmrân, 3/185).

(46) Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi asla ertelemez. (Münâfikûn 63/11).

(47) Allah'ın sevgilisi Muhammed Mustafa (sav.): "Lezzetleri yikan ölümü çokça anınız!" buyurdu ve ekledi "Size iki nasihatçı bıraktım. Biri susar, öteki konuşur. Susan vaiz, ölüm; konuşan vaiz ise, Kur'ân-ı Kerim'dir" buyurdu. Ve, Allah'ın selâmı onun üzerine olsun dedi ki; "ölüm en yeterli vaizdir." Hz. Aişe, Allah ondan razı olsun, Resulullah'a (sav.) şöyle demiştir; "Ya Resulellah, şehitlerle beraber başka biri haşır olunur mu?" "Evet, gece gündüz yirmi kere ölümü anan kimse." diye buyurmuşlardır. Ve rivâyet olunur ki Ensardan bir zat sordu ki: "Ya Resulellah insanların, en akıllısı ve en faziletlisi hangisidir?" Resulullah (sav.): "Ölümlle ilgili en çok konuşan ve ona en iyi hazırlanandır. İşte bunlar en zeki kimselerdir. Ve o zekiler dünyanın şerefiyle, ahiretin asaletiyle gitmişlerdir." dedi. (Resulullah) (sav.) sordu: "Hepiniz cennete girmek ister misiniz?" "Evet" dediler. "O zaman umutlarınızı azaltın, ecelleriniz gözünüzün önünde kalsın ve Allah'tan çokça utanın" dedi. Ve denildiği gibi ölüm onu çağırınca dünyayı isteyene çok şaşırdım. Resulullah (sav.) bir topluluğa uğradılar. Oradakiler gülmekten kırılıyordu. Bunu gören Resulullah (sav.) buyurdular ki; "Meclisinizi zevkleri gidereni anmakla karıştırınız." "Nedir o?" denildi. Resulullah (sav.); "Ölüm", buyurdu. (Resulullah) (sav.): "Eğer âdemoğlunun ölüm hakkında bildiğini hayvanat bilmiş olsaydı, onlardan semiz et yiyemezsiniz." Peygamberimiz'in (sav.) yanında bir adamdan bahsedilerek çok övülmüştü. Bunun üzerine Resulullah (sav.) onu övenlere sordu; "Bu arkadaşınızın ölümü anması nasıldı?" Oradakiler: "Biz ölümü andığını hiç işitmedik" dediler. Resulullah (sav.): "Arkadaşınız övdüğünüz kadar değildir" buyurdu. Ve (Resulullah) (sav.) şöyle buyurmuşlardır; "Ümmetim hakkında en çok korktuğum iki sıfat vardır. Biri umutlarının çoğalması, diğeri keyiflerine göre davranmalarıdır." Üsâme'nin bir aylık vade ile yaptığı alışveriş sizin tuhafınıza gitmiyor mu? Gerçekten Usâme uzun emel sahibi biriymiş. Nefsime kudret elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, gözlerimi açtığımda bir daha kapatmadan, yukarı kaldırdığımda aşağıya indirmeden öleceğimi, ağzıma bir lokma aldığımda da onun boğazımda takılıp kalacağını ve Allah'ın (cc.) ruhumu kabzederek öleceğimi düşünürüm." Sonra Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Ey âdemoğulları, Eğer akıllı iseniz kendinizi ölümlerden sayınız. Nefsime kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, size vaat edilen (ölüm) mutlaka gelecektir, siz bunu engelleyemezsiniz."

(48) Ölümünden korku beni rahatlatmıştı, ama ölümünden sonrası daha güçlü korkuttu.

(49) Dünya sevgisi bütün günahların başıdır.

(50) Muhammed Gazzâlî şöyle söyler: “İnsanların dünyaya yönelmesinde ölümle ilgili düşünmemelerinden başka sebep yoktur. Ölümü iyice düşünmenin yolu, kalpten ölümden başka olan her şeyi atmaktır. İnsan yalnız başına oturulmalı ve ölümü kalbinin içinde hatırlamaya çalışılmalıdır. Öncelikle arkadaşlarla ilgili düşünülmeli ve gelip geçenlerin suretleri teker teker hatırlanmalıdır. Onların hırsları, umutlarını, mal ve mülke yaslanmaları, ömürlerini nasıl geçirdikleri, hayıflanmaları, son olarak da ölümleri hatırlanmalıdır. Cesetlerinin toprakta nasıl yırtıldığı, cesetlerini kurtların yediği ve leş olduğu, göz bebeklerini böceklerin nasıl yediğini ve dillerinin ağızlarının içinde nasıl leş olduğu düşünülmelidir. Sonra insan kendine gelmeli. O, onlardan birinin umutlarını ve ölümünü kendi umutları ve ölümleri gibi bilmelidir. Eğer böyle yaparsa ve diğer insanlarda vaiz ederse mutlu olur. Bu yüzden Resulullah (sav.) ashabına şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Sanki ölüm bizden başka insanlar üzerine yazılmıştır. Sanki oradaki hak bize değil de başka insanlar üzerine yazılmıştır. Sanki oradaki hak bize değil de başkasına vacip kılınmıştır. Sanki ölümler yakında dönecek yolcularmış, biz de onlardan sonra dünyada ebediyen kalacaktık gibi onların miraslarını yiyoruz. Her nasîhati unutmuş ve başımıza belaların gelmesinden korkmuyoruz. Bu sözün üzerine Gazâlî diyor ki: Hem bilen hem de boşveren Allah’ı zikretmeyi ve ölümü zikretmeyi de boşverir. Tevhid yalnızca şimdiye değil hem geçmişe hem de geleceğe bakmaktır. Çünkü şimdilik vaktin oğlusudur. Yani o birleşen gibi ve birleşen dediğimde yanlış anlama havf ve reca tevhidden ayrılıyorlar. Çünkü onlar kulu bu hâle getiren kırbaçtır. Ölümü nasıl zikredilir? “Kalbi ölümden ayıran her şeyden alakayı keserek.” Ölümle birlikte perdeler keşfediliyor çünkü onunla birlikte perde daha belirginleşiyor. Ve Ali, Allah ondan razı olsun, “Perde kalksaydı inancımdeki kesinlik artmazdı.” Eğer ölüm zikredilirse insanın kalbi dünyaya yönelmiyor. Çünkü artık dünyadan ayrılacağını biliyor. Bu yüzden Peygamberimiz (sav.): “Ruhu'l Kuds benim gönlüme üfledi. Ne seversen sev, sonuçta ondan ayrılacaksın. Nasıl yaşarsan yaşa, sonuçta öleceksin ve ne yaparsan yap, onun karşılığını bulacaksın.” dedi.

(51) O Allah'ın nurunu, gizemli âlemi gören mümindir. Bu özellik onun vücudundadır.

(52) Ölmeden önce ölünüz.

(53) Perde kalksaydı, yakînim artmazdı.

(54) Şeyh Ekber'e, sırrı ve hakikatı muazzez ve müşerref olsun, örtüyü kaldırmanın anlamı soruldu. “Bununla murad İmâm (Ali) mı? Yoksa başkaları mıdır?” sordu. Şeyh, Allah ondan razı olsun, *Fütûhât*'ın ‘Şin’ babında 300 de, “Bu örtü ile murat (kastedilen), örtüsü kaldırılan herkestir veya daha ziyade ölüm anında örtüsü kaldırılan herkestir” dedi. Yine onun “yakînim artmazdı” sözü ise eğer ilim sahibi ile ilme'l yakîn, ayne'l-yakîn sahibi ise gördüğü, hakke'l-yakîn ise Hakk hakkında yakîni (imânı) artmazdı demektir. Çünkü o, kendinde olmayan örtünün açılmasını kastediyor. Şâyet öyle olsaydı örtünün açılması faydasız bir şey hakkında olmuş olurdu. Bu örtü ardından yokluk olan değil, bilakis varlık olan bir şeydir. Özetle bütün örtüler ölüm anında kaldırılır. Herkes için Hakk açıkça ortaya çıkar. Fakat bu örtünün açılması yeis hâlinde iman edenin imanı gibi mutluluk sağlamaz. Fakat bu herkes içindir. Ehl-i keşif ve şühûddan önce kişiler ise ayne'l-yakînden, hakka'l-yakîne intikal ederler. Bu iki grubun dışındakiler körlükten görür hâle intikal ederler ve körlük örtüsünün kaldırılmasıyla olayı müşahede ederler. İlimle değil.

(55) Delikanlı, iman doğruluğunun nişanesi, o sırada ölsen bile sana ölümün hoş gelmesidir. Canım, imanın böyle değilse kâmil değildir, demektir. Yürü, dini tamamlamaya savaş! Ölüm gelmeden önce ölün dedi, sonra fitne ile ölürsünüz. Kabristana git, bir an sessiz otur. O sessiz söz söyleyenlere bak. (Mesnevî'den beyit.)

(56)Sevgilinin kalacağı yerin nerde olduğunu kimse bilmez. Fakat kervanın geçtiği sesleri bellidir.

[VI]

Der-Zikr-i Rūh-ı İnsânî ve Rūh-ı Hayvânî ve Nefs ve Akl ve Hakikat-ı Mevt

(1) Hakkikatın sırları sorulmakla çözümez. Tabii insanın bu yolda elli yıl yüreği kan ağlamadıkça. Lafla kimse bir yere varamaz.

(2) Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir.” (İsrâ, 17/85).

(3) Ten candan, can da tenden gizli kapaklı değildir, lâkin canı görmek için kimseye izin yok.

(4) Zarar gelse bile sedefe gelir, inciye değil.

(5) Gazzâlî şöyle söylemiştir: “Sen ölümün hakikatini bilmek istiyorsun. Bil ki eğer hayatın hakikatini bilmeden ölümün hakikatini asla bilemeyeceksin. Ruhun hakikatini bilmeden hayatın hakikatini asla bilemeyeceksin. Ruh sensin, senin gerçeğin ve senden en saklanılan şeydir. Sen kendini tanımadan Rabbini tanımaya umutlanma. Kendin derken, bu senin ruhundur. Ruh insana aittir ve Allah tarafından verilmiştir. Allah; “De ki ruh Rabbinin emrindedir” (İsrâ, 17/85). Ve “Ona ruhumdan üfledim” (Sâd, 38/72). Buyurur. Ruhdan gayrısı yumuşak cesettir. Bu ceset kalpten gelen ve bedene yayılan hareketin ve hissin gücünü taşıyor. Bunlardan görme hissiyle gözler nurla dolup taşıyor. Ve işitme hissiyle kulaklar nurla dolup taşıyor. Bütün duyular lambadan evin duvarlarına yayılan nur gibidir. Aynı zamanda bu ruh hayvanlarda da vardır ve ölümle gider. Eğer mizaç çözülsünse lambadaki nurun üflenmesi gibi mizaç da gider. Hayvandan yemeğinin kesilmesi onun ruhunu bozar. Çünkü onun yemeği lambanın yağı gibidir. Onun ölümü ise lambanın nuruna üflemek gibidir. Emaneti yüklenmenin manası emanetin uhdesini hüsnü kabul ile kabul etmektir. Bu da insandan başkasına mümkün değildir. Ruh asla bitmez, ancak ölüm ile birlikte bir yerden başka bir yere hâlini değiştirir. Kabir onun hakkıdır. Ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukur olur. Ruhun bedeni kullanmaktan başka onunla bir ilgisi yoktur. Marifetin incilerini duyuların ağları ile elde etmekten

başka bir görevi yoktur. Beden onun aleti ve ağıdır. Aletin ve ağın yok olması avcının yok olması gibi değildir.”

(6) Ruhun diliyle sırrını söyleyemezsin. Yüzlerce sabah ona bir şey söyleyemezsin.

(7) Onun içine ruhumdan üfledim. (Sâd, 38/72).

(8) Ebedi olarak yaratılmıştır.

(9) De ki: “Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. (İsrâ, 17/85).

(10) Ruh itâat altına girmez.

(11) Allah ruhları cesetlerden iki bin yıl önce yarattı.

(12) Bencil hep sonda kalan bir insandır. Sonda kalanlar çoktur, (hesapsızdır) ve hayatın geri kalan kısmı bencillerle doludur. (Farsça beyt.)

(13) De ki: “Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. (İsrâ, 17/85).

(14) (Hz Muhammed) gökyüzünün yıldızı, kâinatın şerefisin, kâinattaki yaratılanlar arasındaki gevher ve inci kutususun. İnsanların (Peygamberlerin) kalabalığında son gelensin. Ama bu kalabalıkta kendin yokken ismin vardı. Senin nübüvvetin etrafı mum gibi aydınlatır. Sen gelmeden önce insanın vücudunun toprağı daha su görmemişti. Senin mumunun ışığı bütün âlemlere yayılır. Mumun arkası ve önü yoktur. (zahir ve batın aynıdır.) Senin yumruğunla lütuf denizi dalgalandı. Senin parmağınla yarılan (ay) sabit kaldı. Senin lal dudağın şeker saçtığında, karşıdaki insanın vücudu da şekeristan oluyor. Seni öven tabiatımın papağanı senden düşen tek bir şekerin hevesindedir. Ey şeker saçan şekeristân! Seni (övdüğüm), kokladığım zaman taze oluyorum. (Mola Câmî Farsça manzume.)

[VII]

Der-Zikr-i Rûh-ı Azam ve Nefs-i Külliyye

- (1) Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? (Furkân, 25/45).
- (2) Beni gören Hakkı görür. (Hadis)
- (3) Siz de ancak bizim gibi insansınız. (Yâsîn, 36/15), (Şu'arâ, 26 /154), (Şu'arâ, 26 /186).
- (4) Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler. (A'râf, 7/198).
- (5) Resulüallah (sav.) şöyle buyurdu; “Allah ruhtan daha büyük bir şey yaratmadı.”(Hadis.)
- (6) O ki, sizi bir tek nefisten (Âdem as.) yarattı. (A'râf, 7/189; Nisâ, 4/1).
- (7) Resulüallah (sav.) şöyle buyurdu; “Allah’ın ilk olarak yarattığı şey akıldır.”(Hadis.)
- (8) (Fakat) aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar. (Rahmân, 55/20.)
- (9) Senin en şiddetli düşmanın, iki yanının arasında bulunan nefstir. (Hadis.)
- (10) Allahım göz açıp kapama ölçüsünde bile olsa beni nefsimle başbaşa bırakma.
- (11) Bela nefstir, nefsin şeytanına dikkat et! Eğer yiğit isen muhakkak nefsini koru, enbiyâların hepsi ondan uzak durdu. Uzak durdukları için o yüksek nura ulaştılar. Gücün yettiği kadar enbiyaların yolunu tut. Bil ki enbiyaların yolu seriattir. Enbiyaların tamamı bu yoldadırlar. Bütün mert insanlar bu mecliste sohbet arkadaşlarıdır. Artık hakikat sırları ortaya çıktı gizlenecek bir şey kalmadı. Sen de tarikat mertleri gibi bu yolda yürümeye başla. (Farsça manzume.)
- (12) Onun içine ruhumdan üfledim. (Sâd 38 /72), (Hicr, 15/29).

- (13) Ve Meryem'e ilga ettiği kelimesidir. (Nisâ, 4/171).
- (14) İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir. (Hadîd, 57/21).
- (15) İnsan benim sırrımdır, ben de insanın sırrıyım.
- (16) İlim, Çin de bile olsa talep edin.
- (17) Muhakkak ki ben yeryüzünde bir halife kılacağım. (Bakara, 2/30).
- (18) Ve onu, âlimlerden başkası akıl (idrak) edemez. (Ankebût, 29/43).
- (19) Ruhu'l Kuds benim gönlüme üfledi.
- (20) Kırk gün ihlasla İslamiyet'e uyananın kalbini Allahû Teâlâ hikmetle doldurur.
- (21) Ey her şeyin özü olan (Hz. Muhammed) özlerde ayrıntılarda sende olan Hz. Peygamber. Ey ayrıntıların seçilmiş güzeli! Senin güneşin karşısında bütün evren küçük bir zerre gibidir. Bütün canlılar senin denizinde sulanır. Görünüşte son ve zahirsin. İlimde gizli ve ilksin. Gönül alan güzel âyetler senin şanında indirilmiştir. Sen dünyayı yansıtan aynasın. Bütün dünya seni temsil eder. İki âlemin içinde ve dışında, Allah tarafından seçilmiş müvekkil sensin. Seninle birlikte dünyadaki bütün sıkıntılar çözüldü. Senin için bütün sıkıntılar kolaydır. (Molla Câmî'den beyitler.)
- (22) Ölmeden evvel ölünüz.
- (23) (Ey İnsan!) Sensin erkânların, yıldızların ve göklerin özeti. Ama ne fayda ki sen kendini idrak edemiyorsun. Sen (yeryüzünde) Allah'ın aynasıdır ama ne faydası var ki sen hiçbir zaman bu aynayı temizlemedin. Bütün cihanda ne varsa oluş sebebi sensin. Sen olmazsan dünyada yaşam olmaz. Bütün cihan seninle meşgul ama sen kendinden habersizsin. Senin gafletinden bütün cihan üzülüyor. Ama sen pervasızsın (umursamazsın). Kurtuluşun da helâkin de sana bağlıdır. Ama sen yine de kurtuluşu helâkten ayıramıyorsun. Sen gökteki nürsün, yerdeki denizsin. Başkalarına zülm edecek bir iş yapma.
- (24) De ki: “(Şüphe mi var?) İster taş olun ister demir!” (İsrâ, 17/50).

(25) O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. (Âli İmrân, 3/106).

(26) Bütün sırların yoklanacağı günü hatırla! (Târik, 9/86).

[VIII]

Der-Zikr-i Azrâil, Aleyhi's-selâm, ve Keyfiyyet Kabz Kerden Ervâh ve Baz Tahkîkât-ı Şeyh-i Ekber, Kuddusi ve Sırruhu'l-Azîz, Der-Hâlet-i Mevt

(1) Kutbiddîn bin Muhyiddîn Tebrizi va'zında şöyle söylemiştir: “Hakk Sübhânehû ve Teâlâ cihanı nurdan yaratmış ve onu kalıcı saltanat tahtının başkenti yapmıştır. Ve o cihanın sonunda güneşe kadar yükselmiş bir perde (hicap) yaratmıştır. İster istemez bu perdeden ona uzun bir gölge (karanlık) düşer. Bu gölge bizim kaldığımız cihandır. Ve bu perdenin varlığı için bir sebep (delil) koyulmuştur. O sebep ortaya çıkınca (perde kaldırılınca) bu cihan ortadan kalkar. Şöyle ki; o yüksek güneş karşısında karanlık ortadan kalkar ve o cihanın nuru ortaya çıkar ve hepsi bütünlük emrini alırlar. Aşamayı aşan bir deniz gibi sahilde olan her binayı deniz almak için tahrip eder. Bu cihanın sakinleri çaresiz o nurda boğulurlar. Onlar karanlığa alışkın olduğu için gözleri o nurdan şikâyetçi olur. Güneşten yüzünü saklayan yarası gibi o nurdan kaçarlar. Ne tarafa bakarsa o nuru görürler. “O gün insan, kaçacak yer neresi diyecektir. Hayır, sığınacak bir yer yoktur. İzin günü karar kılınan yer senin Rabbinin Huzuru'dur (Rabbinin Katı'dır).” (Kıyame, 75/10-11-12).

Bu uçsuz bucaksız sahrada hayran ve şakin olurlar. “O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır.” (Kâri'a, 101/4). Dünya hayatında peygamberlerin vasiyetine kulak verenlerin dışındakiler o nurla tanışarak daima ve parça parça o nura karşı giderler. Zikir, ibadet ve temizlik gibi kutsal yoldaki davranışlara devam edenler ve karanlık noktadan nura yüz çevirenlerin gözleri yorgunluktan şikâyetçi olmazlar bilakis ondan faydalanmaktan ve onun lezzetini çıkarmada başarılıdırlar. Madem o zatındaki nur lezzetlidir ve o bolluktan

yararlanamama sebebi bağlantısızlıktır. Kuşların köpeklerden yararlanamaması gibi, yarasanın da güneşten yararlanamaması böyledir.

Başkalarına rahatsızlık, bana enerji verirsin. Bu âlemin güneşisin ama benim için bir dünyasın.

Ve bilgin arîf Mevlânâ Rûmî bu manaya işaret söylemiş ki;

Güneş ışığıyla huyunu paramparça et! Yoksa yarasa gibi ışısız kalırsın. Ey kötü yarasa, Süleyman'a alış da ebediyen zulmette kalma.

Kişi bu cihandaki eşyaların bir araya gelmesinden (mecmuasından) ibarettir. Ve kaybolunca öbür cihanın ışığı bu varlıklara yansıdığı zaman dayanamayacak bir şey var mı? diye sorarsa cevap şudur ki; “Bu cihan eşyalara (varlıklara) bir alâmettir. Eşyaların ta kendisidir.”

Batıl olan şeylere iki hayat gerekmez. Lakin batıl olan şeylere (ikinci bir hayat verilse de) onlar bir tek hayata alışmışlardır. Onlarda bir hayatın etkisi vardır. Başka bir hayata yabancıdırlar. Onlara ikinci bir hayat verilse de rahatsız olurlar. Rüyasında gördüğü yüze aşık olan kimse gibi uyandığı zaman o yüzü etrafında göremediği zaman azâp çeker. Rüya (uyku) ve uyanıklık iki çeşit olduğu gibi bu dünya ve öbür dünya da iki çeşittir. İnsanlar öbür dünyayı ve kurtuluş yolunu ancak sürekli zikretmek ve doğru yolu tutmakla, kötülük ve pislikten uzak durmakla kazanabilirler. Ve dikkatli olun büyük perde kaldırıldığında kıyamet kopar ve yaklaşmış “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” (Kamer, 54/1). Ve dünyanın küçük perdesi kaldırıldığında küçük kıyamet kopar. “Her insana “sabahın hayırlı olsun” denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır.” Sakın ve sakın gecikmeyin ve bundan başka bir işe üstünlük vermeyin çünkü sizi ebedi azâptan kurtaran başka üstün bir iş yoktur. Azâp kamçısı kaldırılınca emir ve fakir, büyük ve küçük, şah ve dilenci, hepsi bir sopa ile sürülür. Kimse kimsenin yüzünü göremez. Takva ve iyi amellerden başka bir şeye el atılmaz. İnsanın orada bütün akrabalarıyla, yakın kişilerle ve servetiyle bağı kesilir. Yeryüzü ve gökyüzünün Rabbine and olsun ki bu kelâm doğrudur ve onda hiçbir şey yanlış değildir. Gün gelir ferman almayanlar pişman olacaklar.

Ne hâsıl yapabildiğim zaman bilmedim, bildiğim zaman da yapmadım.

Sakin ve sakın bu sözü şakaya almasınlar ve boş sanmasınlar. Kendi derdine baksınlar. Çünkü kimse kimsenin umrunda değil. Allah'ın azabı indiği zaman herkesin kendi derdi başında olacak. Baba oğlunun umurunda olmaz. Ne kadar zordur.

“Günahkâr kimse ister ki, o günün azabından kurtulmak için oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran tüm ailesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini fidye olarak versin de, kendisini kurtarsın.” (Meâric, 70/11-14).

(2) Şeyhi Ekber, Allah ondan razı olsun, *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin 176. bölümünde şöyle dedi: “Ölüm gelince, hiç kuşkusuz on iki sûretin ya hepsini veya bir kısmını görmek gerekir ki, bu durum zorunludur. On iki sûret, amelinin sûreti, bilgisinin sûreti, inancının sûreti, makamının sûreti, hâlinin sûreti, Peygamber'inin sûreti, meleğin sûreti, fiil isimlerinden bir ismin, sıfat isimlerinden bir ismin ve nitelik isimlerinden birinin sûreti, tenzih isimlerinden birinin sûreti ve zat isimlerinden birinin sûretidir. En uygunu bütün bu sûretlerin ‘sad’ harfiyle değil ‘sin’ harfiyle olmasıdır. Allah onun sırrını mukaddes etsin şöyle dedi: Allahın âlimleri iki tür insandır. Birincisi, Allah hakkındaki bilgisini nazar (teorik inceleme) ve istidlalden almıştır. Diğeri ise, Allah hakkındaki bilgisini keşften almıştır. Keşf bilgisi tecellide daha tam ve iyidir. Çünkü keşf ve bilginin elde edilişi takvadan ve salih amelden kazanılmıştır.

Bir kısmı ise bilgisi olmayan inanç sahipleridir. Fakat söz konusu insanın inancı için kendiliğinde bulunduğu duruma uygundur. Bu kişi Allah hakkında bilen inandığı şekilde inanır. Fakat bu, Allah'ı bilenlerden birini taklit ederek gerçekleşmiştir. Fakat onun da inandığını tahayyül etmesi gerekir, çünkü inancını hayalden soyutlaması mümkün değildir. O ise, şimdi ölüm anındadır ve ölüm anının doğru hayal ki -kuşku kendisine ulaşamaz- mertebesine ulaşma imkânı vardır. Doğru hayal insanda dimağın önündeki güç değildir. Aksine o tıpkı Azrail'in Dıhye sûretinde gözükmesi gibi dıştan gelen bir hayaldir. Bu mertebe gerçek, doğru ve bağımsız müstakil bir mertebe olduğu gibi, manalara ve ruhlara elbise giydiren bedeni sûrete sahiptir. Bazı insanlara can çekişirken varis olduğu -

çünkü âlimler nebilerin varisleridir- peygamber gözüdür. Söz gelişi can çekişirken Hz. İsa'yı veya Hz. Musa'yı veya Hz. İbrahim'i veya Hz. Muhammed'i veya herhengi bir nebiyi görür. Bir kısmı geldiğinde sevinerek, çünkü bütün peygamberler mutlu insanlardır. Peygamberin adını söyler. Can çekişirken İsa der veya onu Allah'ın isimlendirdiği gibi Mesih adıyla zikreder. Bu daha yaygın isimdir. Orada bulunanlar ise, velinin böyle bir kelimeyi telaffuz ettiklerini görip kötü zanda bulunarak ölüm esnasında Hristiyan olduğunu ve İslamdan çıktığını zanneder. Ya da Musa'yı veya beni İsrail'den bir nebinin adını söyler. Yanındakiler ise adam için 'Yâhudi oldu' derler. Halbuki o, Allah nezdinde mutluların en mutlularındandır. Böyle bir müşahedeyi sıradan insanlar anlamaz. Onu keşf sahibi Allah ehli bilebilir. Gerçi söz konusu insan içinde bulunduğu bu hâli Hz. Muhammedin dininden elde etmiştir fakat önceki bir nebiye ait bu ortak hâle varistir. "Onlar kendilerine hidâyet ettiği kimselerdir. Onların hidâyetine uyulur." Âyetinde dile getirilen husus budur. Sûret ortak olunca Hakk, bu insana söz konusu (duruma ait) sûreti o nitelik sahibi peygamberde gösterir. Bu nitelik söz konusu peygambere aittir ve Hz. Muhammed de onda ortaktır. Örnek olarak, 'Beni hatırlamak için namaz kıl' âyetini verebiliriz. Peygamberin görünmesinin gayesi bu şahsın varis olduğu peygamberin ayrışmasını sağlamaktır. Varis olunan diğer peygamber Muhammed'in sûretinde görünseydi, diğer nebi ve meleklerden ayrı olarak sadece kendisine özgü hususlarda Hz. Muhammed'e varis olan şahıs işi karıştırdı. Bu isim fiil isimlerden ise can çekişme hâlinde ki insan o isim karşısındaki davranışa göre hareket eder. Örnek olarak vareden anlamında el-Hâlık, el-Bârî, el-Musavvir, er-Rezzak, el-Muhyi gibi bir fiili gerektiren isimleri verebiliriz. Bir kısmına ölüm esnasında makamda ortak olduğu meleğin sûreti görünür. Bu bağlamda meleklerin bir kısmı, 'saf duranlar', bir kısmı, 'tespih edenler', bir kısmı 'okuyandır.' Meleklerin sınıfları makamlarına göre değişir.

(3) Cisim, ana gibi cân çocuğuna gebedir. Ölüm ise doğurmak derdi ve zelzelesidir. Bu âleme gelmiş ve geçmiş ruhlarda: Bakalım şu, sevinerek mi yahut tiksinerik mi doğacak? Yani, ahiret âlemine gelecek ruh nasıldır? diye beklerler. Siyâhiler: o çocuk bizim derler. Rûmiler, yâni beyazlar da o, çok güzeldir diye kendilerinden sayarlar. Bir ruh, cân âlemine doğunca artık beyazlık ve siyahlık ihtilafı kalmaz. Eğer o ruh siyâhi olursa zenciler, Rûmi yani beyaz olursa, rûmiler

götürürler. O ruh doğmadıkça âlemi müşkilât içinde bırakır. Doğmamış olanı tanıyan ise azdır. Allah'ın nûruyla baktığı için derinin içini, yani sûretin siretini görmeye yol bulur.

[IX]

Mevize-i Müdhiş

(1) Ey insan! Kendine dikkat, et aklını başına getir, şüphelendiklerini fark et. Burası bugün senin evin yarın burada olmayacaksın. Kardeşlerim! Gelip geçenlerin ölümlerini düşünün onların sonlarını iyice düşünün. Bilin ki gruplar ayrılırlar. Bir grup mutlu olurken diğeri suçlanmış. Nerede neşeli ve mutlu olanlar? Nerede en ufak meselelere ellerini uzatanlar. Ölüm onları en zor anlarında yakalamış.

Onların yaşadıkları yerler harap olmuş, sanki daha önce yaratılmamışlar gibi.

Samimiyet ve hata bu zamanın âdetidir. Ölüm kardeşlerimize nasıl ihanet etti? Ne kadar dostumuz ateşin içinde kaldı? Bu bir gün bize de olabilir. Ne kadar insan bayram için elbise hazırladı? Ve elbiseleri onlara kefen oldu. Yüksek makamlılar nerede? Ölümden korkmak lazım. Ey çaresiz fırsatını kaçırdın. Ey habersiz nasıl uyuyorsun? Geceler ve günler seni uyandırmaz mı? Nerede hükümdarlar ve sultanlar? Nerede otağların ve sarayların sahipleri? Herkesin başında güvercinler dolaştı. Ey arkasında eceli ve önünde umudu olan adam! Belki bir gün gelecek ve bunu anahtarı sonsuz olacak sadece senin Allah'ın kalacak. Bu nasihat senin için yeterlidir.

(2) Ey helâl para yiyen sana tebrikler! Zü'l-celâl hizmetiyle meşgulsün.

(3) Şeyh, Allah ondan razı olsun, şöyle söylemiş; “Ömer b. Abdülaziz bir cenazeye katılmış. Namazdan ayrıldıklarında, Ömer ve arkadaşları cenazeden biraz geride kalmışlar. Bir arkadaşı şöyle demiş: “Ey müminlerin emiri! Cenazenin velisi sensin, fakat geride kaldın ve ayrıldın” Ömer şöyle demiş: Evet

kabir ardından “Ey Ömer b. Abdülaziz” diye beni çağırdı. Ve şöyle dedi: Sevdiklerine ne yaptığımı sormayacak mısınız?” Ben de “Soracağım” dedim. Şöyle dedi: “Kefenleri parçaladım, bedenleri dağıttım, kanları emdim, etleri yedim.” Sonra şöyle dedi: “Bana eklemlere ne yaptın? Diye sormayacak mısınız?” Ben de “Sorayım” dediğimde kabir şöyle dedi: “Avuçları bileklerden, bilekleri kollardan, kolları omuzlardan, ayakları bacaklardan, bacakları dizlerden, dizleri eklemlerden ayıştırdım.” Sonra Ömer ağlamış ve şöyle demiş: “Dünyada kalış pek azdır. Orada izzetli olan zelil, zengin olan fakir, genç olan yaşlı, canlı olan ölüdür. Hızla geçeceğini biliyorken dünya ikbali sizi aldatmasın. Gerçekte aldanmış olan, dünyayla aldanandır. Orada yerleşenler nerededir ki? Onlar şehirler kurmuş, nehirler açmış, ağaçlar dikmişler, dünyada birkaç gün ikamet edebilmişlerdir. Sağlıkları onları aldatmış, onlar da buna kanmış, gençlikleriyle aldanmışlar ve günahlara dalmışlardır. Vallahi onlar dünyada mal çokluğuyla böbürlenmiş ve aldanmış, onu vermemekte ısrarlı davranmış, mal toplamak maksadıyla hasetle çalışmışlardı. Toprak onların bedenlerine, kumlar cesetlerine ve kemiklerine ve eklemlerine neler yapmıştır? Dünyada kurulmuş bir sofranın etrafında ve hizmetçiler tarafından açılmış divanlar üzerinde bulunuyorlardı. Hizmetçiler onlara hizmet ediyor, aileleri ikramda bulunuyor, dostları onlarla oturup kalkıyorlardı. (Makam sahibi olunca) Onlardan birisiyle karşılaştığında, nida eden biri isen, kendisine nida eder, bir askeriyle karşılaşırın. Şimdi menzillerinin yakınlığına bir bak. Zenginlerine bir sor; zenginliğinden geride ne kaldı? Fakirlerine bir sor; fakirlikten geride ne kaldı? Kendileriyle konuştukları dillerine ve kendisiyle baktıkları gözlerini bir sor; ince derilerini, güzel yüzlerini, sağlam bedenlerini bir sor onlara! Toprak ve böcekler ne hâle getirmiştir hepsini? Renkler solmuş, etler yenilmiş, yüzleri kaybolmuş, güzellikler silinmiş, omurga kemikleri kırılmış, uzuvları saçılmış, eklemleri parçalanmıştır. Onların perdeleri ve örtüleri nerededir şimdi? Hizmetçileri, köleleri, zenginlikleri ve hazineleri nerededir? Allah’a yemin olsun ki onların geride açtıkları bir döşek, uzandıkları bir divan kalmamıştır. Onlar için dikili bir ağaç veya yerleştikleri bir mekân geride kalmamıştır. Onlar tek başlarına kaldıkları kabirlerinde değil midir? Gece ile gündüz onlar artık değil mi? Onlar karanlık mekânlarda değil mi? Onlarla amel yapmak arasında artık engeller vardır, sevdiklerinden ayrılmışlardır. Nimet gören erkek ve kadın

kaç tane? Onların yüzleri solmuş, bedenleri boyunlarından kopmuş, eklemleri parçalanmış, ağızları kan ve irin dolmuştur. Toprak bedenlerine dolmuş, uzuvlarını parçalamıştır. Az bir süre bekledikten sonra kemikleri toprağa dönüşecektir. Onlar bahçelerini terk etmiş, genişlikten sonra darlığa düşmüşlerdir. Geride bıraktıkları eşleri evlenmiş evlatları yollarda başıboş kalmıştır. Varisleri miraslarını ve yurtlarını dağıtmış ve tüketmiştir. Allah'a yemin olsun ki, onların bir kısmı için kabir genişletilmiş, onun içinde neşe ve sevinç içinde hazlarla nimetlenmektedir. Ey yarın kabre yerleşecek insan! Dünyada seni aldatan nedir? Sen bakî olacak mısın? Yoksa o güzel evin akan nehrin senin için baki olacak mıdır? Geride hangi meyve kalmıştır ve onun ölümünü ilan etmiştir. Hangi elbisen, hangi güzel kokun geride kalmıştır. Hangi buhurdanlık geride kaldı? Hani yazın ve kışın giydiğiniz elbiseler? Bak! Ölüm kendisine gelmiş, onu uzaklaştırmak için, yapabileceğin hiçbir şey yok! Bir yandan üzerinden terler boşanırken bir yandan da susamış ve sekerat-ı mevt içerisinde ve ölüm sıkıntılarında inlemektedir. Emir gökten gelmiş, kader ve kaza galip gelmiştir. İlahi emir ecelin bittiğini söylemiş, artık onun uzatılmasına imkân yoktur. Heyhat! Ey babayı, kardeşi ve kendisini yıkayanı görmezden gelen kişi! Ey ölüyü kefenleyen, taşıyan, onu kabre yerleştiren, oradan geriye dönenler! Nasıl da toprağın haşinliğine sahip olabildin? Keşke bilseydin; çürüme hangi yanaklarında başlayacak? O zaman hangi gözlerin ilk olarak akacak? Ey helak olanların komşusu! Ölümlülerin mahalli hâline geldin dünyadan çıkarken ölüm meleğinin beni nasıl bulacağını keşke bilseydim? Rabbimden bana nasıl bir haber getirecek?

(4) De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53).

(5) Ve Rabbiniz'den olan mağfirete koşun. (Âli İmrân, 3/133).

(6) Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü o, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Zümer, 39/53).

(7) Günahattan tövbe eden günahı işlememiş gibidir.

[X]

Der-Zikr-i Ahvâl-i Kabr u Berzah

(1) Enes; Allah ondan razı olsun, Resulüllah şöyle buyurdu: “Kul, kabri içine konulduğu ve arkadaşları ile cemaati geriye dönüp gittikleri zamanki ölü bunların yürürken çıkardıkları ayakkabılarının seslerini bile muhakkak işitir ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona: “Şu Muhammed adlı kimse hakkında ne derdin?” Diye sorarlar; bu soruya muhatap olan mü’min kul: Onun Allah’ın kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim, der. Bunun üzerine melekler tarafından: “Cehennemdeki oturacak yerine bak. Allah bu azâp yerini senin için cennetten bir oturacak makama tebdil etti, denilir de o mü’min kul, cehennem ve cennetteki o iki makamını beraberce görür. Münâfık ve kâfir olan kula gelince, ona da: “Ben nun hakkında bir şey bilmiyorum. Ben sadece insanların onun hakkında söyleye geldikleri sözü söyledim” diye cevap verir. Bunun üzerine ona: “Anlamadın ve uymadın” denir ve ona demirden tokmaklarla öyle bir vuruş vurulur ki, derhâl şiddetli bir sayha ile bağırır. Bu bağırışı insan ve cinlerden ibaret olan iki ağırlıktan başka bu ölüye yakın olan her şey işitir.”

Cafer-i Sadık, Allah ondan razı olsun, Resulüllah şöyle buyurur; “Ölü kabre konulunca birine Münker, diğerine Nekîr denilen iki siyah, çakır gözlü melek gelir. “Bu adam hakkında ne diyorsun?” derler. O da hayatta söylediği gibi; “O, Allah’ın kulu ve elçisidir. Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in de Allah’ın kulu ve elçisi olduğuna tanıklık ederim” der. Melekler; “Senin böyle söylediğini biliyorduk” derler. Sonra onun kabrinde, yetmiş çarpı yetmiş arşın yer açılır, kabrinin içi aydınlatılır. Ona: “Uyu” denilir. O der ki: “Gideyim, aileme haber vereyim.” Melekler derler ki; “Gelin gibi uyu”. Kendi ailesi içinde en sevdiği kimseden başkasının uyandıramayacağı gelin gibi uyu. Tâ Allah onu yattığı yerden kaldırmıncaya kadar. Münâfık ise: “Ben onun hakkında insanların bir şeyler söylediğini duydum, ben de öyle dedim. Bilmiyorum” der. Melekler derler ki; “Zaten biz senin böyle dediğini biliyorduk.” Toprağa da; “Onu sıkıştır” denilir.

Toprak onu öyle sıkıştırır ki kaburga kemikleri birbirine geçer. Allah kıyamette onu yattığı yerden diriltinceye kadar ona böyle azâp edilir.”

Resulullah (as.) dan rivâyet edilir ki; “Göklerden kâfirlere sesleniliyor ki; “Onların kabirlerine cehennemden bir yer dağıtın. Onlara cehennem elbisesini giydirin, cehennemden bir kapı açın. Ondan sonra bize gelip ona bir tokmakla üç kere vurulur. Her seferde onun kabri uçuyor. Eğer bu çekiçle bir dağa vurulsa toprak hâline gelir.”

Buhârî, Müslim ve Enes'ten rivâyet edilir ki: "Peygamberimiz, Beni Neccâr kabirlerinden bir ses duymuş ve korkmuştur. Bu kabir sahiplerinin kimler olduğunu sormuş? Dediler ki; “Ey Resulullah! Bunlar cahiliyet devrinde öldüler.” Buyurdu ki; “Allah bizi kabir azabından korusun.” Başka bir rivâyette buyrulur ki; “Münâfik ve kâfirlerin mezarları sıkıştırılıyor ve onların kemikleri birbirine karışıyor. Allah bizi kabir cezasından korusun.”

(2) Allah âmenû olanları (ölmeden önce Allah’a ulaşmayı dileyenleri) sabit sözle sebât ettirir. (İbrâhîm,14/27).

(3) (Öyle bir) ateş ki, onlar sabah akşam ona sunulurlar. Kıyametin kopacağı günde de. (Mü'min, 40/46).

(4) Onların ruhları gece gündüz kıyamet kopuncaya kadar siyah kuşların karınlarında ateşe giriyorlar.

(5) Zeyd bin Sabit, Allah ondan razı olsun, Resulullah (sav.) buyuruyor ki: “İşitmekte olduğum kabir azâbını size de duyurması için Allâh’a duâ ederdim.”

(6) Ah! Bu kabirdeki karanlıktan ve ölümün felaketinden, kabirden kalkmaktan ve yerlerde durmaktan. Yolumda zorluklar var, yanımda zor ağırlık var. Ah bu zor ağırlıktan ve bu zorlukların emeğinden.

(7)Resulullah (sav.) buyurur ki; “Kabir, ahiret menzillerinin ilkidir.”

(8) Resulullah (sav.) buyurur ki; “Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

(9) İdrarı iyice temizleyin çünkü onun yüzünden kabirde azâp çekeceksiniz. İbni Abbâs, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki; “Resulullah (sav.), kabirlerinde azap gören iki insanın sesini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “İkisi azâp görüyorlar. (Kendilerince) büyük bir günah sebebiyle azâp görmüyorlar. Oysaki bu büyük bir günahdır. Birisi idrarından sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında laf getirip götürürdü (koğuculuk yapardı).” Sonra bir dal istedi. Dalı ikiye ayırarak her birinin kabrinin başına bir parçasını koydu. Ona: “Ey Allah’ın Resulü bunu niçin yaptın” diye soruldu? Şöyle buyurdu: “Umulur ki bu dallar kurumadıkça onların azabı hafifletilir.”

(10) Âyete’l-Kürsi’nin faziletleriyle ilgili Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; “Kim Âyete’l-Kürsiyi bir defa okursa, Allah bin tane dünya zorluğunu ve bin tane ahiret zorluğunu geri çevirir. Geri çevrilen dünya zorluklarının en hafifi yoksulluk, ahiret zorluklarının en hafifi ise kabir azabıdır.”

(11) Ebû Sa‘id, Allah ondan razı olsun, Resulullah şöyle buyurdu; “Kabrinde kâfire doksan dokuz tinnin (ejderha) saldırtılır ve kıyamet gününe kadar onu ısıtırlar ve sokarlar ki, eğer onlardan birisi yeryüzüne üfleyecek olsa, orada hiçbir yeşillik kalmazdı.”

(12) Gazzâlî, *Dinde Kırk Prensipten* kitabında demiştir ki; “Kim ailesini malını, cariyesini, atını, elbisesini severse ondan ayrılınca üzümler acı çeker. İster o onlardan ayrılın ister onlar ondan ayrılın, başka bir yere taşınmak sûretiyle ikisinin arası açılmıştır. Ölüm seni bunlardan koparıp alır. Seninle onlar arasına giren de azabın onlara olan sevgin nispetinde olur. Ölüm seninle Allah arasındakileri boşaltır. Seni meşgul eden bu karışık duyguları kesip atar. Allah’a aranızdaki lezzetin ona olan sevgin ve onun zikrine olan ünsiyetin nispetinde olur. Ve yine der ki; “Ben sana gerekli olanım, sana gerekli olana yapış.” Bu anlatılanları şu âyet özetler; “Tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzuladıkları arasına bir engel konmuştur. Çünkü onlar derin bir şüphe içindeydiler. (Sebe,34/54). Lezzet arzu edenle arzulananın bir araya gelmesi ile, acı da arzulanana arzu edenin ayrılmasıyla meydana gelir. Şöyle diyebilirsin; Şayet kabir azabının sebebi bu ise ben güvendedim. Çünkü dünya malı ile bir ilgim yok. Fakat sen bunun hakikatini dünyayı bırakmadan ve tamamen dünyadan

çıkmadan kavrayamazsın. Nice adamlar var ki cariyesi ile kendisi arasında bir ilginin bulunmadığını sanarak cariyesini satanlar var ki müşteri onu alınca kalbinde ayrılık ateşi tutuşur. Onunla yanıp yakılır. Öldürmek (intihak) için kendini suya veya ateşe atan ondan kurtulmak uğruna. İşte dünyada kalbinin ilgi duyduğu her şey kabirde hâlin böyle olur. Bu sebeple şöyle söylemiştir; “İsteddiğini istediğin kadar sev ayrılacaksın.” Bunun ardında ondan büyük bir azâp var. O da Allah’a yakınlıktan ve ona bakmaktan ayrı kalmanın hasret acısıdır. Ölümle birlikte kaybedilenin büyüklüğü nispetinde ortaya çıkar. Kadri yüceltilmemiş olsa da.

(13) Ali, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki; “İnsanlar uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar.” denilmiştir. Allahû Teâlâ buyurur ki; “Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir (denir.)” (Kaf, 50/22).

(14) Sizin yaptıklarınız (amelleriniz) size geri döner.

(15) Hayır, kesin olarak bir dokunabilirsiniz, o cehennemi muhakkak göreceksiniz. (Teâsür, 5-6).

(16) Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün asla zulüm yoktur. (Mü’minûn, 40/17).

(17) İbni Abbâs, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki; “Bir müminin cenazesinde, kırk Müslüman bulunursa, Allahû Teâlâ o kırk kişiyi bu Müslümana şefâatçi kılar.”

Âyete’l-Kürsi’nin faziletleriyle ilgili Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; “Bir mümin Âyete’l-Kürsi’yi okuyup da sevabını kabirde yatanların ruhuna hibe ederse, Allah doğudan batıya kadar her ölünün kabrine kırk nur idhal eder (sokar).” Her yaratıldığı harfte bir melek kıyamet kopana kadar Allah’a tespih çeker.

(18) Gazzâlî söylemiştir ki; “Bil ki âlimlerin dediği gibi insan ölümle yok olur, sonra geri döner. Kabir azabında dediğim gibi yılan akrep ve diğer şeyler vardır. Bil ki “Ölüm yok olmaktır” diyenler taklidin alçak seviyesinden bile uzaktırlar. Görüşten uzaklaştırmak ise, göremeyen onu bilemez. Taklitten uzaklaştırılmayı ise âyet ve haberlerden biliyoruz. Allahû Teâlâ diyor ki; “Allah yolunda

öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar.” (Âli İmrân, 3/169). Bu mutlular içindir. Mutsuzlar ise onlar Hazret-i Peygamber onları Bedr vakasında çağırıp “Ey Fulan!” Teker teker der ki; “Allah'ın bana vadettiğini doğru buldum siz de doğru buldunuz mu?” Kendisine; “Öldürülen kişilere nasıl sesleniyorsunuz, onlar sizi duyarlar mı?” Diye sorduklarında cevaben şöyle buyurmuşlardır: “Söylediğimi siz onlar kadar iyi duyamazsınız. Lakin onlar cevap vermeye muktedir değillerdir.” Resulüllah şöyle buyurdu; “Ölüm kıyamettir ölen kişinin kıyameti kopmuştur.” Bununla küçük kıyamet kastedilmiştir. Ondan sonra büyük kıyamet kopar. Haberlerde, ölümlerin ruhlarının kalmasına bir kanıt vardır. Onlar o âlemde ne olduğunu hissederler. Esmâü'l-Hüsna'daki şerhinde demiştir ki; “El-Bais; bu diriltme günü halkı diriltene kabirlerinde halkı kaldıran, gönüllerinde saklı olanı meydana çıkaran demektir. Bas, ahiretteki dirilmedir. Bu ismin tam manasıyla manasını anlamak ve bilmek Bas'ın hakikatini bilmeye bağlıdır. Bu ise en derin ve en çetin bilgiler zincirindedir. İnsanlardan birçokları bu hususta yanlış tevehhümlere kapılırlar. Bunu çeşitli şekillerde izaha çalışırlar, derler ki ölüm yokluktur, baas, yok olduktan sonra yeniden diriltmektir, aynen birinci diriltme, canlandırma gibi... Bir kere onların ölümün yokluk olduğunu zannetmeleri yanlıştır. İkinci diriltmenin de birincisi gibi olduğunu sanmaları da yanlıştır. Ölümün yokluk olduğunu sanmak batıldır. Çünkü kabir ya ateş çukurlarından bir çukurdur; yahut da cennet bahçelerinden bir bahçedir. Ölmüş olanlarda ya mutlu kişilerdir ki, onlar ölü değildiler: Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma bilakis onlar rableri katında diridirler. Ya da bahtsız kişilerdir ki onlarda diridirler. Bu yüzden Resulüllah Bedir vakasında onları çağırmıştır. İşin iç yüzüne vakıf olan erbab-ı basiret, insan varlığının ebediyet için halk olduğunu bilir ve anlarlar. Ona yokluk arız olmaz. Evet, bazen cesedle ilgisi kesilir de kendisi hakkında öldü derler. Bazen cesede iade edilir de hakkında dirildi derler. Bu konuyu etraflıca anlatmak için bu kitabın hacmi müsait değildir. Dirilmenin ilk yaratılış gibi ikinci bir yaratılış olduğunu sananlar da bu zanlarında yanılmışlardır. Çünkü diriltmek ilk canlandırılışlarına uymayan yepyeni bir yaratma fiilinden ibarettir. Allahû Teâlâ der ki; “Sizi bilmediğiniz bir âlemde tekrar var edelim.” (Vâkıa, 56/61). Bu

yüzden alakayı yarattıktan sonra dedi ki; “Sonra onu başka bir yaratılışla insan hâline getirdik. En güzel bir şekilde yapıp yaratan (Ondan başka bir yaratan daha olmayan) Allah pek yücedir.” (Mü'minûn, 23/14). Nutfe topraktan yaratılmıştır, mudğa da nutfeden yaratılmıştır. Ruh da Alekadan sonra yaratılmıştır. Ruh şerefli bir şey, bir Emr-i Rabbânî olduğu için Allah onun hakkında Kurân'da; “Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!” (Mü'minûn, 23/14) buyurmuştur. Ve yine “Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki; Ruh Rabb'immin emrindedir.” (İsrâ, 17/85). Ruhun aslı yaratıldıktan sonra, insanların hisleri yaratılmıştır ki, bu başka bir yaratılıştır. Sonra yedi yaştan sonraki çocuğun mümeyyiz hâline getirilmesi de bir yaratılış sayılmalıdır. Aradan on beş sene gibi bir müddet geçtikten sonra akıl yaratılmaktadır. İnsanoğlunun her safhası bir hâl sayılmak itibari ile yeni bir yaratılış sayılmalıdır. Hâlbuki o, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.” (Nûh, 71/14). Sonra velâyet mertebesine ulaşması başka bir yaratılış sayılmalıdır. Daha sonra Peygamberliğin bazı insanlara Allah tarafından verilmesi yepyeni bir yaratma işidir. Bu da bir nevi diriltmedir. Peygamberleri gönderen hiç şüphe yok ki, Allah'tır. Onları ve bütün insanları kıyamet günü yeniden diriltecek olan da yine Allah'tır. Beşikteki çocuk, nasıl mümeyyiz bir çocuğun anladığını anlamıyorsa, mümeyyiz bir çocuk da aklı başına gelen bir kimsenin anladığını anlayamaz. Her aklı başında olan kişi de velâyet ve nübüvvet hâlini anlamakta güçlük çeker. Çünkü velâyet, aklın yaradılışı ötesindeki bir safhadır, aklın, temyiz ötesindeki bir safha olması gibi. Temyiz de Havass (duyular)ın yaradılışından sonra gelen safhadır. Evet insanoğlunun tabiatında, bilmediği ve görmediği hususları inkâr etmek vardır. Velilik ve peygamberlik derecesine ermeyen ve bunu anlamayan bazı kişilerin bunları inkâr etmesi gibi. Hatta onların tabiâtında, ikinci hayatı yani ahiret hayatını, bilmedikleri ve görmedikleri için inkâr etme huyu vardır. Akl-ı baliğ olan kişi de görülen ilerlemeleri, henüz o kıvamda olmayan küçük mümeyyiz çocuk bir türlü kabul etmez ve onu muhal sayar. Görmediği bir şeye iman eden kişi, gaybe iman etmiş demektir ki, saâdetin anahtarı budur işte! Rüşte eren kişi ile henüz bu çağa gelmeyen kişi arasında ki fark nasıl kıyaslanamazsa dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki fark kıyas değildir. Çünkü ahiret hayatı bambaşka birer hayattır: Orada insanlar Allah'ın

huzuruna çıkartılacaktır. Ya Allah tarafından kabul edilecekler veya da reddedileceklerdir. Ya Allah'ı görenlerden olacaklar veya da onun cemalini müşahede etmekten mahrum bırakılmış kişilerden olacaklardır. Allah tarafından hüsn-ü kabul görenler hiç şüphe yok ki, Alâ-yi İlliyyîne çıkacaklar, red edilenlerse Esfel-i Safiline indirileceklerdir. İki hayatın arasında münâsebet yoktur, dediğimiz zaman bu, isim yönündendir. Çünkü neşeti, bası bilmeyen kişi, Baisin ismini nereden bilecek? Bunun açıklaması uzar! Tenbih: Basın (diriltmenin) hakikati, ikinci bir inşa ile ölümlere can vermektir. Cehalet ise en büyük ölümdür! İlim en şerefli hayattır. Allah'ın kitabında ilimle cehli zikr etmiş ve bunlara hayat ve memmat ismini vermiştir. Kişiyi cehalet derecesinde, ilim derecesine yükseltene, onu ikinci defa diriltti derler. Ona güzel bir hayat yaşattı derler. Bu itibarla eğer ilmi meydana getirmekte ve halkı Allah'a çağırmakta kulun bir rolü varsa bu bir nevi ihyâ sayılır, ki bu, peygamberler ve âlimlerden kendilerine varis olacakların rütbesidir.

(19) Eğer dileseydik günahları sebebiyle onlara (musibetler) isâbet ettirirdik. (A'râf, 7/100).

(20) Önce dinle! harfler karışıktır. Ya'den Elif'e kadar farklı varlıklardır. Farklı harflerde heyecan, ızdırıp ve kuşku (duyguları) vardır. Gerçi hepsi baştan sona kadar ayındır. Kiminin yüzü zıt kimi de birleşiktir. Kiminin yüzü komik kimininki de serttir.

(21) İnsan için ancak çalıştığı vardır. (Necm, 53/39).

(22) Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Bakara, 2/ 286).

(23) Müminin niyeti amelinden hayırlıdır.

(24) Allah, sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O, sadece sizin kalplerinize ve işlerinize bakar.

(25) Ameller niyetlere göredir.

(26) İnsanlar nimetlerine göre mi hasredilir?

(27) Resulüllah (as.) buyurmuşlar ki; “Üç şey helâk edicidir: Cimrilik, nefesine uymak, kendini beğenmek.” İbni Mes’ûd, Allah ondan razı olsun: "Helak iki şeydedir: Biri Allah'ın rahmetinden ümidini kesmek, diğeri de kendini beğenmektedir. Çünkü ümidini kesen her şeyi bırakır amel etmez, kendini beğenen de kurtulduğunu sanarak yine ameli terkeder, demiştir.” Aişe'ye, Allah ondan razı olsun, soruldu: "Kişi ne zaman günahkâr olur?" O da cevap verdi; "Kendisini iyi insan zannettiğinde.” Bir adam, Bişr bin İbni Mansûr'u ibadetini iyi bir şekilde yaparken bakmış. Bunun üzerine İbni Mansûr ibadetini bitirdikten sonra adama "Gördüklerine hayran kalma iblis Allah'a bin sene ibadet etmiş sonra ona olan olmuştur." Dedi. Deylemi İbni Ömer'den rivâyet etmiştir ki; Peygamberimiz şöyle buyurdu; “İnsanlara bir zaman gelecek ki mescitte bin adamdan fazla kişi namaz kılarken onların arasında bir mümin bulunmayacak. Allah ne isterse yapar ve Allah kullarının arasında zâlim olmaz.”

(28) O ki, malı toplardı ve onu, tekrar tekrar sayardı. Malının onu ebedî kılacağını sanıyor. (Hümeze, 104/2-3).

(29) Ebû'l-Abbâs Seyyârî; “Allah'ın ihsanı iki çeşittir. Keramet ve istidrac (Allah'ın bazı kimselere onları sapıtmak için verdiği keramete benzer güç). Verdiği şeyi sende devamlı tutarsa bu keramet (ikram, ihsan)dır. Tutmazsa istidracdır.

(30) Ey ticaretle nefsinin bozan, dini dünyaya satın alma.

En güzel aşk hayatının bir parçası Allah'ın aşkı olan kimsedir. En güzel şükür insanın canı yandığında yapılan şükürdür. Ruh teslim etmek nedir ki? Ölümüne gitmek demektir. Ebedi hayata karışmaktır.

(31) Müminler ölmez ancak fenâ kapısından bekâ kapısına nakledilirler.

(32) Allah, Azze ve Celle, etimizden yeryüzünde bir şey yenilmesini haram kıldı.

(33) Taberânî *Nihâye* adlı eserinde merfuen rivâyet eder ki; “Muhtesip (sevabını Allah'tan bekleyen) müezzin kanına kükürt katılmış (mumyalanmış) gibi kurtlanmaz, kurtlar onun cesedini kemirmez. Şeyh Rabbânî, Şeyh Abdulvehhâb Şa'rânî *Yevâkit* adlı eserinde der ki; “Biz buna Nureddin eş-Şu'nî'de ve ceddin

Şeyh Ali de, Sırrı ve hakikati muazzez ve müşerref olsun, şahit olduk. Şeyh Nureddin'in de "Ben bir yıl dokuz ay sonra kabrine indim onu koyduğumuz gibi taze (bozulmamış) buldum. Ben onun için ölmeden önce bir rüya görmüştüm. Birisi şöyle diyordu; "Nebi (sav.) görmek isteyen Suyufiyye medresesinde. Şeyh Nureddin'in yanında ona vardım ve ilk kapısında Ebû Hureyre'yi gördüm. İkinci kapıda Mikdad bin Esved'i üçüncü kapıda Ali bin Ebû Talib'i, Allah ondan razı olsun ve imam Ali'ye "Resulüllah nerededir?" dedim. "Halvet halinde işte tahtın üzerinde oturuyor." dedi. Kapısında durdum ve tahtta oturan Şeyh Nureddin'i buldum. Ve ona "Resulüllah nerede?" dedim. Gülümsedi "Nebiyi mi istiyorsun?" dedi. Nureddin'in yüzünde Resulüllah'ın yüzü bana göründü. Şeyh Nureddin'in alnında ayak parmaklarının ucuna kadar bir yönde nur yayılıyordu. Şu'nî gizlendi. Resulüllah ortaya çıktı. Ona selam verdim ve bu rüyayı Şeyh'e anlattım, dedi ki; "Ey oğlum ömrümde böyle çok şeyi gizledim" ve dedi ki; "Eğer rüyan sahit ise cesedim çürümeyecek. Olay anlattığımız gibi oldu. Dedim Şeyh Ali, Allah ondan razı olsun, ise takvada aşırıydı. Dedi ki; "Helal yemek konusunda ve harcamada kim dikkat ederse cesedi çürümez." Asla ülkenin meşayihinden hiçbirinin hiçbir hakimin mübaşirin, takva sahibi olmayan hiçbirinin yemeğini yemezdi. Hatta başkalarının tarlasından beslendikleri için güvercin yarasa da yemezdi. Babam öldüğünde yirmi bir yıl sonra onun yanına gömdüler. Onu koydukları gibi taze bozulmamış buldular. Onu ve babamı defnedenler bana böyle anlattı.

(34) İnsanların iki gözü toprak ve ölümdeyken yüz kere ebedi hayattan şüphe ederler.

(35) Ey İlahi ve Mevlâ! Eğer beni cezalandırırsan ben bunu hak ettim demektir. Eğer bana rahmet edersen Rahîm sensin çünkü ben günahkârım, faniyim ve kuvvetsiz kaldım. Senin kudretinle kuvvetli oldum. Organlarım günah elbisesini giymiş. Tövbe ettiren ve Rahîm sensin. Ey Gafûr ve Rahîm! Eğer bana bakmazsan bana kim kalır ki? Yaptıklarımı kim affeder ki? Kapına gelen bu kulunu reddetme sana ellerimi af dileyerek uzatıyorum. Şüphesiz ki bu elleri boş boş geri çevirmeyeceksin. Çünkü zengin olan sensin, senin fazilet hazinen boş bırakmaz. Eğer rahmet, sadece itâat ehli için olursa, onlardan başkalarına kim kalır. Eğer

kızgınlık sadece günahkârlar için olursa senden başka onların Mevlâsı olamaz. Senden kalbimi imân nuruyla doldurmanı talep ediyorum.(Farsça manzume)

(36) Sonuçta bize yakışanı (iyilik) et. Bizden geçme.

(37) Ey Rabb! Rahmetinle insanların gönüllerine can ver. Hepsinin dertlerine sabırla dermân ver. Ben insan ne istediğimi bilmiyorum. Bilen sensin. Benim için ne daha doğru ise onu bana ver.

[XI]

Fasl-ı Sâni Der-Kıyâmü's-Sâati ve Nefh-i Sur ve Haşr-ı Ecsâd Maal-ervâh ve Ahvâl-i 'Arasât ve Cehennem ve Havf ve Cennet ü Recâ, Vüsat-ı Rahmet Hüdâ

(1) Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.

(2) Her günah karşısında aynı bir günah olur.

(3) Resulüllah (sav.) buyurur ki: “Ölen kişinin kıyameti kopmuştur.”

(4) Onlar ancak, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak korkunç bir ses bekliyorlar. (Yâsîn, 36/49).

Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. (Zümer, 39/68).

(5) Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rabblarına doğru akın akın gitmektedirler. (Yâsîn, 36/51).

(6) “Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı?” (Yâsîn, 36/52).

(7) Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler.” (Yâsîn, 36/52).

(8) Sadece korkunç bir ses olur. Bir de bakarsın, hepsi birden toplanıp huzurumuza çıkarılmışlardır. O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir. (Yâsîn, 36/53-54). Kıyamet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecek)tim. (Tâhâ 20/15).

[XII]

Der-Zikr-i Eşrât-ı Sâate

(1) Resulüllah (sav.)'dan buyrulur ki; “Kıyamet alâmetlerinden olmak üzere ilim azalacaktır, cehil yayılacaktır, zinâ şâyi olacaktır. İçki artacak. Kadınların mikdârı kesret, erkeklerinki killet bulacaktır. Bir derecedeki elli kadının yalnız bir bakanı olacaktır.” Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, “Devlet malı belirli çevrelerin menfaati yapıldığı, emanet kelepik ve zekât angarya sayıldığı, ilim dinden başka gaye için tahsil edildiği, kişi karısına itâat edip annesine âsi olduğu ve dostunu kendisine yaklaştırıp babasını uzaklaştırdığı, mescidlerde gürültüler baş gösterdiği, fâsık kimsenin kabilenin başına geçtiği ve aşâğılık adamın milletin lideri olduğu, şerrinden korkulduğu için kişiye ikramda bulunulduğu, şarkıcı kadınlar ve çalgı âletleri türediği, şaraplar içildiği ve bu ümmetin sonunda gelenler evvel gelenleri lânetlediği zaman; işte o zaman kızıl bir rüzgâr, zelzele, yere batma, şekil değiştirme, taşlanma ve ipi kopan bir kolyenin tanelerinin birbiri ardısına gitmesi gibi birbirini takip eden alâmetler beklesinler.”

Taberânî; Ebû'd-Dünyâ, İbni Asâkir ve Ebû Musâ'dan rivâyet etmiş ki; “Kıyametin kopması alâmetlerinden Kur'ân-ı Kerim'in ayıp olur. İnsanlar, İslâma yabancı olur. İnsanlar arasında kavgalar çıkar. İlm azalır. Hainler güvenilir eminlere güvenilmez olur. Yalancılara güvenilir, sadık (dürüst) olanlara inanılmaz.” Huzeyfe bin Esîd el-Gıfârî'den, Allah ondan razı olsun, rivâyet edilmiştir: “Biz kendi aramızda kıyametle ilgili müzâkere ederken yanımıza Peygamberimiz (sav.) çıkageldi. Bize: “Neyi müzâkere ediyorsunuz?” diye sordu.

Sahâbîler: “Kıyameti müzakare ediyoruz” dediler. Peygamber (sav.): “Siz kıyametten önce on alâmet görmedikçe, kıyamet kopmayacaktır” buyurdu. Sonra da Duhan/Dumanı, Deccâl'i, Dâbbetü'l-Arz'ı, güneşin batıdan doğmasını, İsâ bin Meryem'in inmesini, Ye'cûc ve Me'cûc'ü ve biri doğuda, biri batıda ve biri de Arâb yarımadasında olmak üzere üç yerin batmasını, bu alâmetlerin sonuncusu olan Yemen'den çıkıp insanları toplantı yerlerine doğru sürecek bir ateşin olacağını anlattı. Müslim ibni Ömer'den rivâyet eder ki; Resulüllah (sav.) şöyle buyurdu; “Deccâl ümmetimin hayatta olduğu bir zamanda ortaya çıkar. Kırk bu kadar zaman kalır. (Ravi kırk gün mü kırk ay mı kırk yıl mı dedi bilemiyorum diyor). Bunun üzerine Allah Meryem oğlu İsâ'yı yeryüzüne gönderir. O da Deccâli bularak ortadan kaldırır. Sonra insanlar aralarında hiçbir düşmanlık bulunmadan yedi yıl boyu daha yaşarlar. Sonra Allah Şam tarafından soğuk bir rüzgâr gönderir ve bu rüzgâr kalbinde zerre kadar hayır veya iman bulunan tüm müslümanların ruhunu alır gider. Şâyet biriniz bir dağın derinliklerine girmiş olsa bile bu rüzgâr oraya kadar girip onun canını da alır. Geriye her türlü kötülöklere kuş gibi hızlıca dalan, iyilik bilmez, fenalıktan sakınmaz, canavar gibi şerli insanlar kalır. Şeytan onlara insan kılığına girerek görünür ve: ‘Bana hâlâ inanmayacak mısınız’, der. Onlar da: ‘Ne yapmamızı emredersin derler?’ Şeytan da onlara putlara tapmalarını emreder, onlar bu hâldeyken rızıkları bol ve geçimleri güzel olur. Sonra Sûr'a üfürölür. Onun sesini duyan herkes dehşet ve şaşkınlık içinde yıkılıp kalır. Sûrun sesini ilk duyup can veren adam devesinin havuzunu çamurla tamir eden bir kimsedir, etrafındakiler de ölürler. Sonra Allah gölge gibi veya çiğ gibi bir yağmur gönderir de insanların çürümeye yüz tutmuş cesetleri bununla yeniden hayat bulur. Sonra ardından sûra bir kere daha üflenir, herkes yerinden fırlayıp kendilerine yapılacakları gözlemeye başlarlar. Sonra haydi Rabbinize geliniz, denir. Meleklerle de: ‘Onları alıkoyun, çünkü onlar sorguya çekileceklerdir denilir.’ Daha sonra meleklerle cehennemlikleri ayırın buyurulur. Onlar da, ‘Kaçta kaçını ayıralım?’ Diye sorarlar. ‘Bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu’ denilir. İşte o gün çocukların aniden saçlarının ağaracağı, incikten açılır işler güçleşir her türlü gerçeğin apaçık ortaya çıkacağı bir gündür.”

Müslim, ibni Mes'ûd'dan, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki Peygamberimiz şöyle buyurdu; “Kıyamet ancak kötü insanların başına kopar.” Müslim, Abd bin

Hamîd, Tirmizî ve Enes'ten şöyle rivâyet eder ki; "Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz." İbni Hayyân Abd bin Hamîd'den rivâyet etmiştir ki; "Lâ ilâhe illallah diyenlerin üzerine kıyamet kopmaz." İbni Abbâs'tan "Lût kavminin amelini helâl saymaları yüzünden, kavimlerin başları gökten (düşen) yıldızlarla ezilmedikçe kıyamet kopmaz." Ahmed ibni Davûd, Nesâî, Evs ibni Evs'den rivâyet etmiştir ki Peygamberimiz şöyle buyurdu; 'Cum'a en hayırlı gündür. Cuma günü Âdem yaratılmış, Cuma günü ruhunu almıştır. Cuma günü sûra üflenecek, Cuma günü kıyamet kopacaktır.' Ebû Davûd ve Ebû Hureyre, Allah onlardan razı olsun, 'Güneşin doğduğu günlerin en hayırlısı Cum'a günüdür. Kıyamet o gün kopacaktır. İnsanlar ve cinler hariç bütün canlılar kıyametin kopmasından korkarak Cum'a günü sabah olunca güneş doğuncaya kadar kulak kabartırlar.' İbni Mâce, Ebû İmâmet bin Abdu'l-Münzir; Resulullah (sav.) buyurur ki; 'Allah'a yakın hiçbir melek, hiçbir gök, hiçbir yer yoktur, hiçbir rüzgâr, hiçbir dağ ve taş yoktur ki, Kıyametin kopmasına sahne olacağı için Cum'a gününün heybetinden korkmasın.' Said bin Mansûr Mucâhid'den rivâyet etmiş ki; Peygamberimiz şöyle buyurdu "Cum'a günü geldiği zaman yeryüzü ve denizdeki bütün yaratılmışlar korkar insan hariç." Firyabî, "Onlar ancak, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak korkunç bir ses bekliyorlar." (Yâsîn, 36/49). Âyeti hakkında diyor ki; "İnsanlar çarşılarda ticaret yaparken, elbiselerini paylaşırken, ihtiyaç duyururken, bir şey yapmadan ehline dönerken kıyamet kopar." Ebû Hureyre'den Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; "İki kişi alışveriş yapmak için elbise açacaklar, henüz alışveriş yapıp elbiseyi dürmeden aniden kıyamet kopacaktır. Kişi sağmal devesini sağmış, kişi evine gelip henüz sütü içmeden kıyamet ani olarak bastırarak. Havuzunu amir edip su dolduracak fakat o sudan kullanamadan aniden kıyamet kopacak. Lokmasını ağzına götürüp daha yiyemeden kıyamet kopmuş olacak."

[XIII]

Der-Zikr-i Sûr ve Nefh-i Sûr ve Zelzele ve Helâk-i Zevâ en-Nüfûs

(1) İbni Mesûd rivâyet etmiştir ki; “Sûr içine üflenen boynuzdur.” İbni Münve'den rivâyet edilir ki; “Allah sûru cam gibi beyaz inciden yaratmış sonra ırza(namus) ‘sûru al’ dedi. Irz sûra yapışmış. Sonra kün (ol) deyip İsrâfil olmuş. Ona sûru alması emrini vermiş. İsrâfil sûru alıp bütün yaratılmış ruhlar ve nefislerin sayısınca delik açmış. İki ruh bir delikten çıkmaz. Sûr ortasında bir baca vardır. O baca aynı yer ve gök yuvarlağı gibidir. İsrâfil ağzını o bacaya koyar. Sonra Allah ona; ‘Sana sûr ile tevkil ettim üfleme ve korkunç ses senindir.’ dedi. Ondan sonra İsrâfil, Allah'ın tahtının önünde sağ ayağını götürüp sol ayağını ilerletip gözünü kırpmadan Allah'ın emrini bekler. Ebû Hureyre'den, Allah ondan razı olsun, rivâyet edilir ki Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurdu; “Allah yer ve göğü yarattıktan sonra sûru yarattı. İsrâfile verdi. İsrâfil sûru ağzına koyan kişidir. Ben: “Ey Allah'ın Resulü; Sûr nedir?” diye sordum. “Boynuzdur”, buyurdular. Ben: “O nasıldır?” Diye sordum. Şöyle buyurdular; “Büyüktür. Beni hak ile gönderen (Allah)'a yemin ederim ki; onun bir halkasının büyüklüğü göklerle yerin genişliği gibidir. Ona üç defa üflenecektir: Birinci üfürme, korku üfürmesidir. İkincisi, yıkılma üfürmesidir. Üçüncüsü ise kalkıp âlemlerin Rabbinin huzuruna dikilme üfürmesidir.” Allahû Teâlâ İsrâfil'e birinci üfürmeyi emredip; üfür, buyuracak. O, korku üfürmesini üfürüp Allah'ın diledikleri dışında bütün gökler ve yer halkı korkacak. Allahû Teâlâ ona emredecek de uzatacak ve kesinti yapmayacak. Bu, Allahû Teâlâ'nın: “Bunlar bir tek çılgılık beklemektedirler ki, onun bir an gecikmesi yoktur” sözü gibidir. Allahû Teâlâ dağları yürütecek. Onlar bir bulut gibi geçecek ve serap olacaklar. Sonra yeryüzü halkını öyle bir sarsacak ki, dalgaların çarptığı denize atılmış bir gemi gibi olacak. Yeryüzündeki halkı ters çevirip, rüzgârların salladığı Arş'da asılı bir kandil gibi yapacak. Bu durum, Allahû Teâlâ'nın: “O gün bir sarsıntı sarsar ve peşinden bir başkası gelir.” (Nâziât, 79/6). O gün kalpler korkudan titrer, (Nâziât, 79/8) âyetlerinde haber verdiği durumdur. İnsanlar, onun üzerinde sarsılıp çalkalanacak. Süt veren kadınlar çocuklarını unutacak, hâmileler karınlarındakini bırakacak, çocuklar

ihthiyarlayacak, şeytanlar korkudan uçar gibi kaçacaklar. Yeryüzünün kenarlarına varınca melekler onlara gelip yüzlerine vuracaklar ve onlar da dönecek. İnsanlar arkalarına dönüp kaçacak. Allah'ın emrinden onları koruyacak hiçbir şey olmayacak. Birbirlerini çağıracaklar. İşte bu, Allahû Teâlâ'nın çağırma günü, buyurduğu gündür. İşte bu, Allahû Teâlâ'nın çağırma günü, buyurduğu gündür. Onlar bu hâlde iken, yeryüzü bir baştan diğer bir başa kadar yarılıp çatlayacak. Bir benzerini görmedikleri büyük bir durumu görecekle. Bundan dolayı en iyisini Allahû Teâlâ'nın bildiği üzüntü ve korku onları kaplayacak. Sonra gökyüzüne bakacaklar ki o; erimiş bir maden gibi olmuş. Sonra yarılıp yıldızlar saçılacak, güneş ve ay batacak. Allah Resulü (sav.) buyurdular ki; “Ölüler bundan hiçbir şey bilmeyecekler.” Ey Resulullah! Allah'ın istisna ettikleri kimlerdir? Diye soruldu. Allah Resulü şöyle buyurdu; “Bunlar şehîdlerdir. Korku, dirilere ulaşacaktır. Allah Teâlâ, o günün korkusundan onları koruyup emîn kılacaktır. Bu, Allahû Teâlâ'nın yaratıklarının kötülere üzerine göndereceği bir azâbtır.” Doğrusu, kıyamet saatinin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, her emzikli (kadın) emzirdiğini unuttur, her yüklü (kadın) yükünü düşürür. İnsanları sarhoş gibi görürsün. Oysa sarhoş değildirler ama Allah'ın azabının çok çetin olmasındandır. (Hacc, 22/2). Onlar, Allah'ın dilediği kadar bu azâb içinde kalacaklardır. Sonra Allahû Teâlâ, İsrâfil'e yıkılma üfürmesini emredecek. O da yıkılma üfürmesini üfurecek ve Allah'ın diledikleri dışında gökler ve yer halkı yıkılacak. Bunlar bitince Ölüm meleği Cebbâr'a gelecek ve “Ey Rabbîm, Senin dilediklerin dışında gökler ve yer ehli öldü” diyecek. Allahû Teâlâ; kimlerin kaldığını en iyi bildiği hâlde; “Kimler kaldı?” diye soracak. Ölüm meleği; “Ey Rabbim, ölmeyecek diri olan sensin, Arş'ı taşıyanlar, Cibril ve Mikâil ve bir de ben kaldım, diyecek. Allahû Teâlâ; Cibril ve Mikâil ölsünler” buyuracak. Allah, Arş'ı konuşuracak ve o diyecek ki; ‘Ey Rabbim, Cibril ve Mikâil ölüyor! Allahû Teâlâ; “Sus; ben, Arş'ımın altında olan her şeye ölümü yazdım” buyuracak ve o ikisi ölecekler. Sonra ölüm meleği Cebbâr'a gelip; “Ey Rabbim, Cibril ve Mikâil öldü, diyecek. Allahû Teâlâ kimlerin kaldığını en iyi bilen olduğu hâlde; “Kim kaldı?” diye soracak. Ölüm meleği; “Asla ölmeyecek diri olan Sen, Arş'ımı taşıyanlar ve bir de ben kaldım” diyecek. Allahû Teâlâ; “Arş'ımı taşıyanlar ölsünler” buyuracak ve onlar da ölecekler. Allahû Teâlâ Arş'a emredecek ve o,

sûr'u İsrâfil'den alacak. Sonra ölüm meleği gelip; “Ey Rabbim, Arş'ını taşıyanlar öldü” diyecek. Allahû Teâlâ kimlerin kaldığını en iyi bilen olduğu hâlde; “Kim kaldı?” diye soracak. Ölüm meleği; “Ey Rabbim, asla ölmeyecek diri olan Sen ve bir de ben kaldım” diyecek. Allahû Teâlâ; “Sen, yaratıklarından bir yaratıksın. Şu gördüğünü görmem için seni yaratmıştım, sen de öl” buyuracak ve o da ölecek. Vâhid, Ahâd, Kakhâr olan, doğmamış ve doğurmamış olan Allah'dan başka, hiçbir şey kalmayınca ilk olduğu gibi Allahû Teâlâ sonda olacak. Gökleri ve yeri kitapları katlar gibi katlayacak sonra yayıp düzleyecek ve üç kere onları atacak ve “Ben Cebbâr'ım, Ben Cebbarım, Ben Cebbâr'ım” diye söyleyip üç kere; “Bu gün mülk kimindir?” diye seslenecek. Ona hiç kimse cevap vermeyecek ve kendi kendine “Vâhid, Kakhâr olan Allah'ım”, buyuracak. Nehhâs (Kur'ânın manasında) İbni Mes'ûd'dan ihraç etmiş ki; "Bunlar haşrdan sonra olur." Kurtubî bunu tercih etmiştir. İbni Hecerî diyor ki “Onlar iki kere olur.” Ve denir ki Cennette olurken cennet ehli ona "Mülk Kakhâr ve Vahid olan Allah'a aittir." derler.

(2) Gökler de onun kudretiyle dürülmüştür. (Zümer, 39/67).

(3) Onun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas 28/88).

(4) Allah vardı ve onunla birlikte hiçbir şey yoktu.

(5) Sen şahsın ve ne istersen onu yaparsın. Yeryüzünün ve bütün memleketin padişahısın, sen şahsın ve herkes sana esir düşmüştür. Sen kimseye gitmezsin herkes sana gelir. Sen şahsın ve ebedi kalmak sana yakışır. Gizli ve aşikâr olan sensin, sen beni hiçten buldun ve yarattın. Senin köyünde zavallı, mecnûn bir kul oldum. Bu dünyada işlediğim günahlarımı faziletinle bağışla. Çünkü ben bu dünyada senin faziletinden başka bir şey bilmiyorum. Verdiğin her hüküm doğrudur. Çünkü sen hakîmsin. Ey Allah'ım sen bu âlemin var olduğuna işaretsin. Kıyamet gününde bir kere olsa da beni bağışla. Özümle sana yalvarırım. Ahiret gününde çok rahmet eylesen ve bu ağır günahlarımı bağışla. Cennet buradadır fakat kimse bilmez. Bizden haberi olursa hayran kalırlar.

(6) Yâ dünyâ "Ben Melik'im cebbarlar nerede? Büyüklük taslayanlar (mutekebbirler) nerede?" "Ben Melik'im, cebbarlar, mutekebbirler nerede” der

sonra mülküne sorar ancak hiç kimse cevap vermez sonra kendisi cevap verir ki; “Allah Kahhâr ve Tek” dir.

(7) Eğer mü’min iseniz, benden korkun. (Âli İmrân, 3/175).

(8) Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. (Fâtır, 35/28).

Resulüllah şöyle buyurmuştur; “Allah’ı en çok ben tanırım bununla beraber ondan en çok ben korkarım.”

(9) Ebû Osman diyor ki; “Velâyetin ehli üç çeşittir; enbiyâ, melekler ve sıddıklar. Allah enbiyâ meselesinde der ki umarak ve korkarak bize yalvarırdı onlar bize karşı derin saygı içindeydiler. Allah melekler meselesinde der ki onlar üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerini ne emr olunursa onu yaparlar. Sıddıklar meselesinde der ki; Onlar Rablerinden korkarlar ve azabın en kötüsünden korkarlar.” Peygamberimizden rivâyet edilir ki; “Bana Cibril geldiği zamanlarda her zaman cehennemden titreyerek korktum.” Denir ki Allah cehennemi yarattıktan sonra meleklerin gönülleri yerlerinden uçmuş, Allah âdemoğullarını yarattıktan sonra ise gönülleri yerlerine dönmüş. İbrahîm’in (as.) kalbinin sesi namaz kıldığında mil mesafesinden duyulur. Ve Davûd (as.) kırk gün buyunca başını kaldırmadan secde etti.

Ebû Bekir, Allah ondan razı olsun, bir kuşa demiş ki; “Ey kuş keşke senin gibi olsaydım.” Ömer dedi ki; “Keşke koç olsaydım ehlim beni keserlerdi.” İbni Mes’ûd dedi ki; “Keşke kül olsaydım.” Ebû Zer dedi ki; “Keşke ağaç olsaydım.” Ayişe, Allah ondan razı olsun, dedi ki; “Keşke unutulmuş olsaydım.” der.

(10) İbni Mes’ûd, Allah ondan razı olsun, dedi ki Peygamberimiz şöyle buyurdu; “Hikmetin temeli Allaha korkmaktır.” Yahyâ İbni Muâz dedi ki; “Ey İlahi, sen kerim olunca nasıl senden korkmayayım? Yüce olunca nasıl senden korkmayayım.” Fazıl dedi ki; “Allah’tan korkmanın dili yorulur.” Ebü’l-Hüseyn en-Nûrî dedi ki; “Korkan, Rabbinden Rabbine kaçır.” Cüneyd’e korkmak hakkında soruldu; demiş ki; “Her nefesini alınca ceza tevaka etmektir.” Süfyân dedi ki; “İtâatin aslı korkmaktır recâdır ve sevmektir. Korkmanın alâmeti

günâhları bırakmaktır. Recânın alâmeti itâat istemektedir. Sevmenin alâmeti şevk ve tevbe etmektir.” Zünnûn dedi ki; “Korkmanın alâmeti kaçmaktır. Recanın alâmeti istemektir. Sevmenin alâmeti ağız ihtilafının olmamasıdır.” Münye dedi ki; “Korkmanın alâmeti Allah’a itâat etmektir. Birisi Allah’a isyan ederse sonra Allah’tan korkuyorum derse yalan söylemiş olur.” Sehl ibni Abdullah dedi ki; “Bütün insanlar ölür âlimler hariç bütün âlimler uyuyakaldı, korkanlar hariç bütün korkanlar umutsuzdur. Reca edenler hariç bütün reca edenler kibir içinde sevenler hariç sevenler her hâllerinde Allahı tercih ederler.” Ebû Talib el-Mekkî Kûtu'l-Kulûb’de rivâyet eder ki; “Hazreti Ali, Allah ondan razı olsun, kalbine korkudan ümitsizliği getirip “Eyvâh büyük günahlarım” diyen bazı korkanlara “Senin Allah’ın rahmetinden umudunu kesmen, işlediğin gûnahtan daha büyük bir suçtur.” dedi. O “Benim günahlarım Allah’ın affettiğinde daha büyüktür” dedi. Hazreti Ali ona; “Allah’ın rahmetinde umudunu kesmen günahlarında daha büyük bir gûnahtır.” Korku Allah’ın askerlerinden bir askerdir; Allah onunla kullarını kendisine sevkeder. Bazen korku mürid ve abidlerin kalplerinden ümidin ortaya çıkaramayacağı şeyleri çıkarır. O zaman Allah tarafından hayır murat edilen kalpler bu korku ile son derece zühd sahibi olur; gerçek tevbeye ulaşır ve sıkı bir murakabe sahibi olur. Allahû Teâlâ bazen bütün bunları ümit ve muhabbet sahipleri için recâ makamlarında yapar. Recâ kendilerinde cömertlik ve hayâyı ortaya çıkarır. Allah’ın kullarından bilenlerden bazıları der ki; “Kim Allah’a İlâhi rahmetten ümitli olmadan korku ile ibadet ederse, fikir denizinde boğulur. Kim ona korku olmadan ümit ve güvenme ile ibadet ederse, aldanma çukurlarında kendisini kaybeder. Kim hem korku ve hem de ümitle ibadet ederse, dosdoğru bir istikamet üzere yürür.”

(11) Eğer mü’min iseniz, benden korkun. (Âli İmrân, 3/175).

(12) Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. (Fâtır, 35/28).

(13) Ve Allah, sizi kendisinden sakındırır (takva sahibi olmanızı ister). (Âli İmrân, 3/28).

(14) Allah'ım senin rızanı, Cennetini istiyorum. Senin gazabından ve cehenneminden yine sana sığınırım.

(15) Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. (Yunûs, 10/62).

[XIV]

Der-Zikr-i Meks-i Ervâh Mevt-i Der-Miyân-ı Nefhateyn ve Der-Zikr-i Nefha-i Ba's ve Der-İhyâ-i Mevt-i Ma'a'l-Ecsâd

(1) İbni Mübârek Mürselü'l-Hasan'dan nakleder ki; "İki üfürük arasında kırk yıl vardır. Birincisinde Allah bütün yaşayanları öldürür. İkincisinde, bütün ölüleri diriltir." İki Şeyh (Ebû Hureyre'den) rivâyet etmişler ki Peygamberimiz şöyle buyurdu; Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki Resulullah (sav.): "İki sûr arasında kırk yıl vardır!" buyurmıştır. Bunun üzerine oradakiler: "Ey Ebû Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Fakat o; "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. Tekrar: "Kırk ay mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi ve (Resulullah'ın hadîsine devam etti): "Sonra Allah semadan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsan da bir kemik hariç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'z-zeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan terki edilecektir." Kurtubî söylemiş ki Ebû Hureyre "Bir şey diyemem" deyince bu iki anlamda olabilir. Birincisi (kırk yıl) tefsir edemez çünkü anlamını bilmiyordu. İkincisi Peygamberimizden duyunca (anlamı kapalıydı) kabul etmedi. Bu demektir ki Ebû Hureyre'nin haberi yoktu. Birincisi daha çok tercih edilir. İbn Ebû Hâtim nakletti ki İbn Abbâs şöyle demiş: "İki çığlık arasında Arş'in dibinde bulunan sudan bir vâdî akar. Bu iki çığlığın arası kırk yıldır. Böylece çürüyen her yaratık insan olsun, kuş olsun veya hayvan olsun topraktan biter. Daha önce onları tanıyan birisi oradan geçecek olursa, onları

tekrar yeryüzünde bitmiş olarak tanır. Sonra ruhlar gönderilir ve bedenleriyle birleştirilip eşleştirilir. “İşte Allahû Teâlâ'nın: Ruhlar (bedenlerle) karşılaştırıldığı zaman” (Tevkîr, 81/7) kavlından maksad budur.

(2) Kurtubî dedi ki, alimlerimiz birleşerek şöyle demişler; “Sûra üfüren İsrâfil'dir.” Bezzâz ve Hâkîm, Ebû Saîd el-Hudrî Peygamberimizden rivâyet eder ki; “Her sabah, sûra müekkel iki melek, ona üfleme emrini beklerler.” İbni Mâce ve Bezzâz Ebû Said'den çıkardı (nakletti) ki Resulullah (sav.); buyurdu ki; “Sûr'un iki sahibi ellerinde boru kendilerine ne zaman emredileceğini beklemekteler. Ahmed ise adamları güvenilir bir senedle Ebû Hureyre'den nakletti. O dedi ki; “O (sûra) üfüren iki melek ikinci semadadır. Birinin başı doğuda ayakkabısı batıdadır. Veya birinin başı batıda ayakkabısı doğudadır. Sûra ne zaman üfürüleceği emrini beklerler. Ve ona üfürürler. Ve Hâkîm bunu şüphesiz İbni Amr'ın hadîsinden nakletti. Kurtubî dedi ki; “Bu hadîsler delâlet eder ki İsrâfil'le beraber başka bir melek var herhalde onun da üfürdüğü bir borusu vardır.” İbni Mâce Ebû Said'den rivâyet ettiği hadîsinde açıklamış ki; “Taberânî Evsât adlı eserinden bir senedle Abdullah ibni Hars'tan rivâyetinde der ki; “Ayişe'nin, Allah ondan razı olsun, yanında idim. Yanında Ka'b'da vardı. İşte İsrâfil diye haber verdi. Ayişe, Allah ondan razı olsun, dedi ki “Bana İsrâfil'i anlat” Ka'b; “Bildığın hâlde mi?” dedi. “Evet” dedi Ayişe anlat. Ona dedi ki; “Onun dört kanadı var. İkiisi havada birine bürünmüş. Biri de sırtındadır. Kâlem kulağında vahiy indiğinde kâlem yazar. Sonra melekler ders yapar. Sûr meleği uyluklarında birini diğerine yaslamış sûr sırtının eğrisini yutmuş. İsrâfil'i görünce sûra üfürmek için kanatlarını çırpmış.” Aişe, Allah onda razı olsun, dedi ki; “Resulullah'dan (sav.) böyle duymuştum.” İbni Hacer dedi ki bu hadîs üfürenin İsrâfil'den başkası olduğuna delâlet eder. Birinci üfürüşe İsrâfil'i görünce üfürür, İsrâfil ise dirilme üfürüşü olan ikinci üfürüşe üfürür.

Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, rivâyet edildi ki Peygamberimiz (sav.); “Yeryüzü başka bir yeryüzü ile değiştirilir göklerde. (Allah) onu yayar ve düzeltir. Çeker genişletir. Onda bir eğrilik ve tümsek göremezsin. Sonra Allah mahlûkatı bir anda çıkarır. Bu değişik yerde önceden oldukları gibi olurlar. Yerin içinde olanlar içinde, üstünde olanlar üstünde. Sonra Allah arşın altında bir su indirir.

Sonra Allah Tursus bitkisi ve bakla bitkisi gibi bitmeleri için cesetlere emreder. Cesedlerin tekâmülü tamamlanınca eskiden oldukları gibi olurlar. Allahû Teâlâ, Arşı taşıyanların dirilmelerini buyurur. Dirilirler. İsrâfil'e dirilme üfürüğüne üfürmesini emreder. Üfürür ve ruhlar sanki hurmalar gibi yerle göğü doldurur." Allah, Azze ve Celle; "İzzetim ve Celâlim hakkı için her ruh cesedine dönsün" buyurur. Yerdeki bütün ruhlar cesetlere genizden girer ve zehirin yılan veya akrep ısırığında yürüdüğü gibi yürür. Sonra yer yarılr. Yer ilk yarıldığında çıkacak olan benim sonra siz çıkacaksınız. O gün herkes boyun eğerek Rabbine koşacaktır."

(3) O dökülen deriler ve kemikler, eskimiş ve tozlara ayrılmıştır. Yokluktan varoluşa saldırırlar. Kıyamet günü hem şükrederler (cennete gidenler) hem de inatçıdırlar (cehenneme gidenler).

(4) İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir. Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?" De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir." (Yâsîn, 36/77-78-79). Rivâyet edilir ki; "Übeyy bin Halef eline aldığı çürümüş bir kemikle Peygamberimizin (sav.) yanına geldi ve ona: "Ey Muhammed! Sen, çürüdüktan sonra Allah'ın bu kemiği dirilteceğini mi söylüyorsun?" dedi. Peygamberimiz ona "Evet! Allah seni öldürecek! Bu kemik gibi olduktan sonra yeniden diriltecek ve seni Cehenneme sokacak!" buyurdu.

(5) O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz. (Yâsîn, 36/80).

(6) Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir. (Yâsîn, 36/81).

(7) Bir şeyi dilediği zaman, onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir. (Yâsîn, 36/82).

(8) Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız ona döndürüleceksiniz. (Yâsîn, 36/83).

(9) İnsanın içinde hem iyi hem de kötü yüzü vardır. Hayvanın ve şeytanın yüzü de vardır. Eğer insanın yüzünde aynanın sebebi (Allah) olmasaydı o zaman niçin melekler (Âdeme) secde ettirildi. İnsanın aynasında Hazreti Allah'ın güzel sûreti vardır. Eğer bunu şeytan fark etmemişse ne fark eder. Her kimse ben gizli bir hazineyim. (Bu gizli hazine) Allah'a ayandır.

(10) Ey görmeyen başını nereye çeviriyorsun. İlk olarak yokluktan başını çevirme. Tek başına olduğun zaman beni kim burdan çıkaracak diye kederliydin. Sen, Allah insanları nasıl yaratıyor görmüyorsun. Başta saç yaratıp alında saç çıkartmadığını görmüyorsun. Seni bu hâlde yarattı. Allah'ın bu kemali senin hayalinde bile yoktu.

(11) Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın.(Hûd, 11/56).

(12) Siz cansız (henüz yok) iken sizi dirilten (dünyaya getiren) Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda ona döndürüleceksiniz. (Bakara, 2/28).

(13) Muhakkak ki benim Rabbim, Sırat-ı Mustakîm üzeredir. (Hûd, 11/56).

(14) Bazı Muhakkikinler şöyle diyor ki; “Allah elindeki herhangi bir şeyle tuzak yapar. Tuzak sadece yanlışlıklar yolunda esirler için kurulur. Ariflerin bazıları; “Herhangi bir hayvan” âyeti hakkında diyorlar ki; “Nasıl senin bir yerin olduğunda başkalarının orada kaldığı ve kalktığını bağışlıyorsun?” O yüzden denilmiş ki; “(Ben) diyen Allah'ın kabzasına ihtilaf eder.”

(15) O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. (Zilzâl, 99/6).

(16) Bil ki bu sûrenin tamamı kıyamet gününün vasıflarını ve o günün korkulan hâllerini, sabit kalan şeyleri ve dağların kökten koparılmasının beyânıdır. Deprem yeryüzünü koparır ve didilen yün gibi havada kalır. Toprak titremeye, deniz kaynamaya su ve ateş hâline gelir. Gökyüzünü açarlar ve yıldızlar düşer. Ayı dünyadan koparır, güneşi felektten ayırırlar. Cihanın şekli yok olur ve âlemin düzeni bozdurulur ve yeryüzünü gökyüzüne karıştırırlar. Havadan melekler iner

ve topraktan ölümler kalkarlar. Ne havada melek kalır ne de toprakta ölü kalır. Hepsini bir meydanda toplar ve hepsine kendi yaptıklarını verir. Müslümanlara iyilik ve hoşnutluk, kâfirlere ateşli sancılar, erimiş kömür ve zıkkım verir. Ey zavallı düşün amellerden yaşadıklarından bir zerre bile bırakmayan o güne ne yapmışsın ve ne biriktirmişsin? Hepsi hesaplanır ve cezası sonuna kadar verilir. Sonra herkese kazandığı amellerin karşılığı verilecek ve onlara asla haksızlık yapılmayacaktır. (Bakara, 2/285). O gün hükümetin ve düşmanlığın dergahını açarlar. Mazlumların gürültüsü çıkarken, zâlimlerin feryatları çıkar. Perişanlık ve asilik ortaya çıkar. Güçlüler güçsüzlere esir düşer. Fakirler emirlere üstün olurlar. Boyun eğen itâat ettiği için mutlu ve sevinçli olur, suçlu olan suç işlediği için yanar ve ağlar. Ne kimse korunur ne de kimseye güç verilir. Bütün sırların yoklanacağı günü hatırla! (O gün) artık insan için ne bir kuvvet vardır, ne de bir yardımcı. (Târik, 86/10). Arkadaşı başarı ve yardımcısı saâdet olan kimse için Ku'ân'da vaaz olarak bu âyet yeterlidir. Çünkü hesap gününde en aza ve en küçük işlediğin ve yaptığın amellerden sorulacağını ve hiç kimse bırakılmayacağını anlayan kimse (tevbe eteğini tutar) tevbe eder. Ve hiçbir işlemde dolandırıcılık yapmaz. Ve imanlı olup olmadığını anlamak için kendi nefisini sayar (hesaplar). Ve halk güven içinde olur, İslam yolunda olur ve halk ona ihanet etmemekte emin olurlar ve bu konuda Resul (as.) şöyle buyurdu. (İyi) müslüman, dilinden ve elinden müslümanların emin olduğu kişidir.

(17) Senin haberini götüren haberci topraktır. Onun içinde senin bütün sırların saklıdır. Yaptığın her şeyi iyilik ve kötülükleri tek tek gözünün önüne getirir. Eyvah! Derdim her an tazeleniyor. Korku ve ızdırıp yüreğimde haddinden geçti. Seninle bir kaç sırrımı söyleyeyim. Bu açık sırrımı perdende sakla. Ey gönül bu kanlı ciğerimden sen bir kâse yap başlamamış yolu başlat. Ey gönül sonuçta bu yola kendini at. O zaman bir ümitle bu yolu tut. (Farsça manzume)

(18) O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir. (Necm, 53/3-4)

(19) Bu ne zaman olacak?

(20) Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarıya çıkarıp attığı ve insan, “Ona ne oluyor?” dediği zaman. (Zilzâl, 99/1-3).

(21) Rivâyet edildiği gibi: O zelzele kıyametten önce Ramazan ayının yarısında olur sonra güneşin doğuşu batıdan olur.

(22) Çünkü kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir. (Hacc,22/1).

(23) Onların yerlerini dümdüz, boş bir alan hâlinde bırakacaktır. (Tâhâ, 20/106).

(24) Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. (Neml, 27/88). Yok olup gitti.

(25) Yeryüzü şiddetle sarsıldığı, dağlar parça parça dağılıp saçılmış toz olduğu ve siz de üç sınıf olduğunuz zaman, o, (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır. (Vâkıa, 56/3-7).

(26) O günki şiddetli depremler oluyor. Yeryüzü bu hâllerin şahidi olacak. Bu hadîsi söyleyen yeryüzü ve dikenler konuşmaya başlar.

(27) Ve insan: “Ona ne oluyor?” dediği (zaman). (Zilzâl, 99/3).

(28) “Keşke biz geri döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalanlamazdık mü’minlerden olurduk.” dediler. (En’âm, 6/27).

(29) Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. (Yûnus, 10/62).

(30) Hamd, bizden hüznü gideren Allah’a mahsustur.(Fâtır, 35/34).

(31) İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona (öyle) vahyetmiştir.(Zilzâl, 99/4-5).

(32) Ey gafil dinini ve dünyanı benim için yıkar mısın?

(33) Birisi namaz kıldı, zekât verdi, oruç tuttu ve hacca gitti ve birisi de kâfir oldu, öldü, zani oldu ve hırsızlık yaptı, cehenneme götürüldü. Kıyamet gününde yeryüzü bütün insanların yaptıklarını anlatır. Peygamberimiz şöyle buyurdu; “En

güzel amel namaz kılmaktır ve her zaman abdest alın, yeryüzünde dikkatli olun. O sizin anneniz gibidir. İyi de kötü de davranmanız o anlatır.”

(34) O haberleri ilân eder yeryüzü ve dikenler konuşmaya başlar.

(35) Ve insan ona ne oluyor dedi. (Zilzâl, 99/3).

(36) Enes İbni Mâlik'ten rivâyet edilmiş ki Peygambberimiz şöyle buyurdu; "Kul ölüm kederinden ve sarhoşluğunda tedavi edilir. Kemikleri birbirine selam verir. Cevap verirler "Aleyküm Selâm" derler. Kıyamet gününe kadar birbirimizden ayrılalım" derler.

(37) Vücudun yeryüzünde başın göktedir. Hislerin yıldızlar canında güneştir. O güçlü kemiklerin dağlardır. Bitkiler saçların, ağaçlar kollarındır. Ölüm sırasında vücudun korkudan yeryüzünün kıyamet günü gibi titrer. Ruh vücuttan tamamıyla çıktığı zaman ise bölük bölük yarılmış zemine (toprağa) benzer. Âlemin hâli bu şekilde olacaktır. O an sen kendini görürsün. Baki kalan ancak Hakk'tır. Ondaki başka her şey fanidir. Bunların hepsi Seb'ül Mesânî'de beyân edilmiştir.

(38) Zelzele ve onun hâllerinden Eyvah! Yerküre kendine has bir sarsıntıyla sallandığında onun hâllerinden korkmak neye yarar ki?

(39) Elif Lâm Mîm. İnsanlar, "İnadık" demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler. Andolsun, biz onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah, doğru söyleyenleri de mutlaka bilir, yalancıları da mutlaka bilir. Yoksa kötülük yapanlar, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sandılar? Ne kötü hükmediyorlar! Her kim Allah'a kavuşmayı umarsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir.(Ankebût, 29/1-6).

(40) Ben onun için başımı yere koyuyorum. Ta ki kıyamet gününde bana şahit olsun diye.

(41) Ona ne oluyor? (Zilzâl, 99/3).

(42) "Bizi her şeyi konuşuran Allah konuştu." (Fussilet, 41/21).

(43) O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. (Zilzâl, 99/6).

(44) Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlese, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlese, onun cezasını görecektir. (Zilzâl, 99/7-8).

(45) Kişi öldüğü zaman kıyameti kopmuştur.

(46) Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekin.

(47) Ceninin anne karnına düşmesi ve ayrılmasını her cahil anlayamaz. Nerden, neredesin (cenin). Nerden nasıl bir yere düşmüşsün. Aşkın seni agâh (haberdar) etmesi gerekir. Aşk seni (doğru) yola getirmeli. Hakikatin sırlarını aşk yoluyla çözebilirsen aşka gerçekten inanmış olursun (gözlerin açılır, hakikatı tanımış olursun). Aşk makamında sır başkadır. Yolun aşkın yoludur ama durum başkadır (girdiğin yol aşk yoludur ama bu yolda devam edip etmemen belli değil). Umutlu ol, umutsuz olma. Aşkın nurunda başka bir güneşe sığınma. Olmadığında ebedi ol. (İyi bir şey yap ki sen olmadan da ismin var olsun, hep anılsın). Bu zamanda aşık isen aşkında dirençli ol.

(48) Hâlin en güzeliyle durumumuzu güçlendir.

(49) Suyun dili, toprağın dili, çamurun dili onların dili ancak ehl-i dile mahsustur.

(50) Her şey onu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. (İsrâ, 17/44).

(51) Ebû Nuaym Abdullah İbni Gasil'den çıkarmış ki; "Resulullahla iken Abbâs'a uğradı ve ona "Ey amca beni takip et" dedi. Peygamberimiz onları bir eve götürüp bir örtü ile örttü ve "Ey Allah'ım bunlar benim ehlim ve hısmım bu örtü ile onları örttüğüm gibi sen de cehennemde onları ört" sonra dedi ki Ebû Useyd (es-Sa'idi)' rivâyet eder ki Kapının eşiği ve evin duvarları üç defa "Âmîn" dedi. Buhârî, İbni Ömer'den ihraç eder ki; "Resulullah (sav.) bir hurma kütüğüne dayanarak hutbe okudu. Minber edindikten sonra hurma kütüğüne dayanmaktan vazgeçti. Hurma kütüğü ağladı. Peygamber (sav.) gelip ona elini sürdü."

(52)Yüce Allah sırların hakikatlerini ona layık görenlere söyler. (Sırların hakikatlerini öğrenmeye layık olanlara söyler.) Sözün dinlendiği ortam Allah'ın (sevgilinin) daha çok yakınlığında bulunduğu alandır. Orada kendi gözüyle gözlemler. (Allah'ı) teşbih edenlerin dışında soyut ve somuttan hiçbirisi yoktur. Bunlar ancak akıl duyusuyla idrak edilir ve bundan hiç kimsenin şüphesi yoktur. Hep hamd ve tespih duyarlar, fakat görmezler. Hepsi hayatta ve konuşanlardır. Kendilerini yaratanı varlığıyla ararlar. Murteza (Hz. Ali), Allah'ın Resulüne söyledi ki; "Mekke'den sahraya doğru giderken önüme çıkan taş ve ağaçtan sana selam söylemeyen kalmadı. Şeytanın vesveselerine sarf olunca, yazıklar olsun bu muhteşem varlığa (insan vücuduna)."

(53) Artık bugün senin görüşün keskindir. (Kaf, 50/22).

(54) O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder. (Yâsîn, 36/65).

(55) Suçlular, Rabblerinin huzurunda boyunlarını büker. (Secde, 32/12).

(56) Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. (İsrâ, 17/44).

(57) Siz cansızlığa (ruh âlemine) gittiğinizde öteki ruhlarla tanışsınız (ruh âlemine gittiğiniz zaman yalnız kalmayacaksınız). Cansızlık âleminden canlılara giderseniz canlı hayattaki gürültüleri duyarsınız (canlıların hayatı sürekli geçişte ve seslidir, ruhların hayatı sakin ve seslidir). Sen ruh hâlindeyken, vücudun yoktur, gerçek hayatı için onu teslim etmişsindir.

(58) Şeyh, Allah ondan razı olsun, Fütûhât-ı Mekkiyye'nın yetmişinci babında biliyorum ki önceden olmayan bir örnekle başladık. Bu şekilde ahirette onun yaratılması başka bir örnektir. Onu bilen akıl biçimde imkânsız görmeyecek. Yoksa İlâhî kudretle ilgili imkânsızlık değildir dedi. Fütûhât'ta başka bir yerde diriliş ve cesetlere geri dönmeye imkânsız demek küfr etmektir. Döndürme şekli ise, Allah gökten, erkeklerin (menisi) gibi yağmur indirmiş ve ondan Allahû Teâlâ halkları yaratmış. Son yaratma dünyada kalan günaha bağlıdır. Eğer Allah son yaratmayı yaratırsa, ruhlar kabul etmeye hazır olur. Aynı ağaçların ateşe hazır olduğu gibi. İsrâfil sûra üflediğinde insan hayatta olduktan sonra berzâh âlemine

gider. Bu üflemeyle berzâh suretleri geçer. “Bugün mülk (hükümranlık) kimindir?” (Mü’min, 40/16). İkinci üfürük üflendiğinde yanmaya hazır suretler onların ruhlarıyla yanar ve bir anda bakarak kalkarlar. Her suret, Allah’ın tespitiyle konuşan her canlı kalkar. Bazıları Allah’a hamd ile konuşur. Bazıları; “Kim bizi yataklarımızdan diriltmiş?” Diye sorarlar. Ve şöyle her insan öldüğü zaman aynı şekilde söyler. Aynı uyuyanın uykusunda hayal ettiği gibi.” Dedi. Şeyh’in sözleri bitti. Sûr’a “Nakûr” denir. “Artık Nâkûr’a (Sur Borusu’na) üflendiği zaman.” (Müddessir, 74/8). Resulullah Efendimiz şöyle buyurdu; “Ey kırık organlar, bitmiş kemikler, ve parçalanmış cesedler, yırtılmış ciltler, kesilmiş damarlar ve uçurulmuş saçlar Allah’a arz edilmek için kalkın.” Onların ruhları surun deliğinden çıkar. Arılar gibi sesi vardır. Allah “Ey! İzzetim ve Celalimle yemin ederim ki ilk yaratıldığınız gibi bir daha döndüreceğim sizi.” Şeyh, Allah ona rahmet eylesin, “Bu âyetler ve hadîsler suretleri ve ölümler ruhlarını hapis edilmiş gibi bir şekilde hissettirmiştir. Bu birinci berzâh başı İlliyyin’e ve aşağı Siccin’e gider. Hadîsler de denmiş ki; Resulullah (sav.) Efendimizin buyurduğu gibi; “Enbiyânın ruhları Adn cennetlerindedir. Bir kez yüklenir ve bir kere de iner. Kabirde ruhları cesedlerine dost olur. Ve onlar secde ederler. Saidlerin ruhu Firdevstedir. Şehitlerin ruhları taht altında asılmış görünmeyen kuşların evlerindedir. Müslümanların çocuklarının ruhları misk dağlarındaki cennet kuşlarının yuvalarındadır. Müşriklerin çocuklarının ruhları cennette ama onların yeri yok sadece cennetlerin ehline hizmet verilir. Müslümanların ruhlarının boşlukta asılmış ekleri vardır. Hüküm verilmeden ne cennete ne de göğe gider. Fasıkların ruhları kabirde cesetle cezalandırılır. Münafıkların ruhları ölüm kuyusundadırlar. Kâfirlerin ruhları Siccin’dedir gece gündüz ateşe sunulurlar.”

(59) O gün muttakileri (takva sahiplerini), Rahmân’ın huzurunda izzet ve ikramla haşredeceğiz (toplayacağız). (Meryem, 19/85).

(60) Ve mücrimleri (suçluları), susamış olarak cehenneme sevkedeceğiz. (Meryem,19/85).

(61) Herşey aslına döner.

(62) Bilin ki haşrın sûretleri sayılmaz ama bazılarını söyleyebiliriz. İlk haşr Hakk'ın üzerindeki Rabbliğini kabul etmek üzere kendisinden söz alınırken giymiş olduğu sûret idi. İkinci haşr bu sûretten dünyadaki cisimsel sûrete intikal etmiş olduğu sûret idi. Üçüncü haşr ölümden sonra ruha intikal edildiği sûrettir. Dördüncü haşr kabirlerinde sorulan sûrettir ve bu sûret ölümden sonra ölümle vasfedilen cesede intikal ettiği sûrettir. Ama Allah halkların gördüklerini alır. Allah istediği ölünün hayatını yapar. Beşinci haşr onların sorgulandığı sûrette, Berzahta tutulduğu sûretteki bir haşrettir. Bu sûrette biri uyuyormuş gibi oluyor. Diriliş üflemesine kadar böyle sürer. Bu kez bu sûretten diriltilir ve dünya hayatında kendisinden ayrılmış olduğu sûrete geçer. Bu durum soru, onun üzerinde kalmışsa böyledir, yoksa bu sınıf ehli değil ise, kendisiyle cennete gireceği sûrette hasredilir. Kıyamet günü sorguya çekilen kimsenin sorgusu tamamlandığında, kendisiyle cennete veya cehenneme gireceği sûrete götürülür. Bütün cehennemlikler, sorguya çekileceklerdir. Cennete girdiklerinde ve oraya yerleştiklerinde ise (Hakkın yüzünü) görmeye davet edilirler ve onlar da koşarlar. Bu kez sadece görmeye uygun olabilecek bir sûrette hasredilirler. Geri döndüklerinde ise bu kez cennete uygun olacak sûrette hasredilirler. Ruh her sûrete girdiğinde, daha önceki sûretini unuttur. Ve hüküm yeni girdiği ve kendisine geçtiği sûrete aittir. Cennet çarşısına girdiğinde o oradaki sûretleri gördüğünde, gördüğü ve beğendiği her hangi bir sûrette hasredilir. Sürekli olarak cennette sonsuza varıncaya kadar bir sûretten başka bir sûrete geçer ve onda hasredilir. Bunun nedeni ilahi genişliğin öğrenilmesini sağlamaktır. Nasıl ki ruh için tecelli sûretleri tekrarlanmaz, aynı şekilde tecelligah da, kendisine gerçekleşen tecelli sûretine başka bir sûret ile karşılık vermeye gerek duyar ve bununla tecelliyi işaret eder. Allah benim mümin ruhumu alsın ve Rahmân güzelliğini görmek için salih bir sûrette soksun. Ve hem beni hem sizi cennete alsın. Amin, ya merhametlilerin en merhametlisi (olan Allah)!

[XV]

Der-Vasf-ı Cehennem

(1) Ey Cebrâil! Neden rengin değişti?

(2) Ya Muhammed yüce Allah cehennem ateşinin üflenmesini emretti.

(3) Allahû Teâlâ cehennemi yedi kat yarattı. En düşük katında yetmiş bin ateşten yaratılmış dağ vardır. Her dağda ateşten yaratılmış yetmiş bin vadi var, her vadide ateşten yetmiş bin şehir var. Her şehirde ateşten yetmiş bin kale var. Her kalede ateşten yetmiş bin ev var. Her evde ateşten yetmiş bin sandık var. Her sandıkta yetmiş bin farklı gıda var. Bu gıda bin sene pişirilmış kızarmış sonra binsene daha pişirilmış beyazlaşmış sonra bin sene daha pişirilmış siyahlaşmış şu an kapkara olmuştur. “Seni hak üzere nebi olarak diriltmiş olana yemin ederim ki eğer batıda bir adam cezalandırılırsa doğuda insanlar azabın şiddetinden yanardı.” (Allahû Teâlâ’nın Kur’ân’da bahsettiği) bu zincirin bir halkası bir dağ başına konulursa bu dağ yerin yedi kat dibine kadar erir. (Allah, şöyle der): “Onu yakalayıp bağlayın. Sonra onu cehenneme atın. Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu.” (Hâkka, 69/32). Her arşında meleklerin hesabınca Küfe ile Mekke arasındaki mesafe vardır. “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.” (Hicr, 15/44). Resulüllah şöyle buyurdu: Ona, “Bizim kapılarımız gibi mi?” Sordum. O “Hayır ama aşağı doğru yaratılmış. Kapıdan kapıya yetmiş yıllık mesafe var. Her kapı sonrakinden yetmiş yıl miktarıyla daha sıcaktır. Ondan çıkmak istediklerinde ona dönerler.” Resulüllah ona, “O kapıların nüfusu kimlerdir?” Sordu. O “Birinci kapı Havîye’dır. Orada münâfıklar var. İkinci kapı Cahîm’dır. Orada münâfıklar var. Üçüncü kapıda yıldıza tapanlar (sabiler) var. Adı Sekar’dır. Dördüncü kapıda şeytana uyan putperestler ve ateşperestler var, adı Lazâ’dır. Beşinci kapıda Yâhudi’ler var, adı Hukama’dır. Altıncı kapıda Hristiyanlar adı Sair’dır.” Dedi. Sonra Cebrâil sustu Hazreti Peygamber ona “Yedinci kapıdaki ehli anlatmayacak mısın?” Sordu. Cebrâil ona “Ey Muhammed bana sorma” dedi. Hazreti Peygamber ona “Ey Cebrâil bana anlat” dedi. Cebrâil Hazreti Peygambere “Yedinci kapı cehennemdir. Orada büyük günahları

işleyenler vardır. Ölmeden önce tevbe etmediler.” Resulüllah o anda bayılmış. Cebrâil Resulüllah kendine gelene kadar başını kucağına koymuş. Resulüllah ona “Ey Cebrâil! Felâketim büyüdü üzüntüm arttı. Cehenneme gidenler ümmetinden mi oluyor?” sordu. Cebrâil ona “Evet ümmetinden büyük günahları yapanlar var.” dedi. Resulüllah ve Cebrâil ağladılar.

(4) Erkekler ise sakalları ile kadınlar ise saçlarıyla ümmetinden ne kadar yaşlı insanlar cehenneme sürülürler. İnsanlar bağırarak “Eyvah! Yaşlandım” diyorlar. Ne kadar kadın alınlarından tutulup cehenneme sürülür. “Eyvah! Rezil oldum” bağırırken sonunda Mâlike götürülürler. Onlar bağırırken Ey Muhammed! “Cehennemi ve Mâliki görünce insanların onun içine atıldığını görünce korkudan ‘Muhammed’ ismini unuturlar. Mâlik onlara; “Kimsiniz” Der. Onlar Mâlike; “Kur’ân bize indirilmiş ve biz Ramazan ayında oruç tutuyoruz.” Derler. Mâlik onlara; “*Kur’ân-ı Kerîm* sadece Muhammed’e indirilmiştir.” der. Onlar ‘Muhammed’ adını duyunca bağırarak; “Biz Muhammed’in ümmetindeniz” derler.

(5) Ey ateş bunları al!

(6) Evet arşın Rabbi bunlara emr etti.

(7) Ebû Sa'id şöyle söylemiş Resulüllah (sav.) şöyle buyurdu; “Hakkıyla ehl-i nâr olan cehennemliklere gelince; şüphesiz ki onlar cehennemde ne ölürlere, ne de dirilirler. Lâkin bir takım insanlar vardır ki, günahları sebebiyle yahut hataları sebebiyle buyurmuştur ki; “Kendilerine ateş isâbet etmiş ve onları adamakıllı öldürmüştür.” Nihâyet (yanıp) kömür oldukları zaman (onlar hakkında) şefaâte izin verilecek. Ve takım takım getirilerek cennet nehirlerine dağıtılacaklar. Sonra (Cennetliklere hitaben) “Ey cennetlikler! Şunların üzerine su serpin,” denilecek, bu sûretle sel kalıntısında ot biter gibi bitecekler buyurdular.”

(8) Sonra orada ne ölür (kurtulur), ne de (rahat bir hayat) yaşar. (Al’â, 8/13).

(9) (Ey insanlar!) Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir. (Meryem, 19/71).

(10) Onun sıcaklığı şiddetli, dibi derin ve kamçıları demirdendir!

(11) Keşke doğurmasaydım.

(12) Ne olaydı hayvanların yiyeceği bir ot olsaydım.

(13) Keşke kesilen bir ağaç olsım.

(14) Keşke yaratılmasaydım.

(15) Keşke anam beni doğurmasaydı.

(16) Ateş Ateş!

(17) Resulüllah (sav.) şöyle buyurdu; “Yâ Ayişe! Sâdece üç yerde kimse kimseyi düşünmez. Birinci amelleri tartan Mizan önünde, herkes iyi amellerinin baskın mı çıktığını yoksa hafif mi kaldığını öğreninceye kadar. İkincisi amel defterleri dağıtılırken, herkes emel defterlerinin sağ tarafından mı yoksa sol tarafından mı veya arka tarafından mı verildiğini öğreninceye kadar. Üçüncüsü cehennem ta ortası üzerine Sırat kurulunca. Herkes üzerinden aşırıp aşamayacağını öğreninceye kadar.”

(18) Dünyanın helâli hesaptır haramı azâptır. Kıyamet gününde iki şeyden hesap sorulur; birincisi nereden getirmiştin, ikincisi nerde harcamıştın. Allah’a karşı gelmekten sakınanları Rahmân’ın huzurunda bir elçiler heyeti gibi toplayacağımız, suçluları da suya koşan susuz develer gibi cehenneme sevk edeceğimiz günü düşün! (Meryem, 19/85-86).

(19) Ey insanlar yavaş yavaş kıyamet gününde haşredileceksiniz ve bir gün teker teker Rahmân elinde durdurulacaksınız. Yaptıklarınız harfi harfine sorulacak. Evliya Rahmân yanına yakınlaşacak günahkârlar Allah azâbına getirilecekler. Ve o yeryüzü parça parça döküldüğü zaman ve Rabbin geldiği ve meleklerin saf saf dizildiği zaman olacaktır. Ey kardeşlerim bu günden elli bin sene miktarında korkun. Geri dönüş günü ve kıyamet günü ve pişmanlık günü ve hasret günü ve münakaşa günü, hesaplaşma günü ve mesele günü, karşılaştırma günü ve sarsıntı günü ve feryat günü ve yeniden diriliş günü ve dumanlı gün ve “O gün kişi, elleri ile takdim ettiği şeye bakacak.” (Nebe, 78/40) ve aldatan gün, “O gün insanlar ayrı ayrı ortaya çıkacak.” (Zilzâl, 9/6). “O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler

kararır.” (Âli İmrân, 3/106). “O gün onlara tuzakları herhangi bir şeyle fayda vermez.” (Tûr,52/46). “Ve şerri (her yere) yayılan günden korkarlar.” (İnsân, 76/7). “O gün zâlimlere, mazeretleri fayda vermez.” (Mü’min, 40/ 52). “O günki ne mal fayda verir ne oğullar!” (Şu’arâ, 26/88). “O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır.” (Nahl, 16/111). “Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirmekte olduğu çocuğundan geçer ve her hamile kadın da karnındaki çocuğunu düşürür.” (Hacc, 22/2). “O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar bir ve kahhar (her şeyin üzerinde yegâne hâkim) olan Allah’ın huzuruna çıkarlar.” (İbrâhîm, 14/48). Dehşet veren gün, “O gün insanlar dağılmış kelebekler gibi olurlar.” (Kâri’a, 101/5). Dehşetli çılgılık günü, her şeyi bastıran o felaket günü, “O gün geldiği zaman Allah’ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz.” (Hûd, 11/ 105). Son satır

(20) Buraya gelinceye kadar gücüm kesildi. Gücümün yettiği kadar sırrı çözmeye çalıştım.

(21) Şeyh-i Ekber, Allah onun sırrını mukaddes etsin, Fütûhât-ı Mekkiye’de dedi ki; “Allah’a cehennemi sordum ve gördüm ve onun yerini bildim. Resulullah “Allah bilir” dediği zaman yerini söylemedim. Bu Resulullah’ın “edeb” makamında durması demektir. Şeyh-i Ekber diyor ki; “Cehennem ehlinin karanlık imamlarıyla kavgasını gördüm. Esnâmlarıyla Allah’a karşı ibadet ettikleriyle kavgalarını gördüm. Onların kavgaları Hak mezhep sahiplerinin batıl mezhep sahipleriyle kavgası gibiydi. Beşariyet sınırlarında durmakta ve enbiyâdan olmakta ki bütün rahmeti gördüm. Hazreti Peygamberin hadîslerini okuduğum zaman ve imâmları, bilen âlimleri okuduğumda Allah cehennem derecelerini gösterdi. Orada bir yer gördüm ki karanlık diyorlar. Allah’ın isteğiyle oraya gittim ve bildim ki cehennem ehli cehennem içinde olmuyorlar.”

Ateş senden olur amellerini de sen yakarsın salih ameller yaparsan hemen (ateşi) söndürürsün. Elbette sen ondan (ateşten) kaçarsın ve her hâlinde sen ona yetişirsin.

(22) Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Hepiniz için hem cehennemde hem de cennette bir yer yazılmıştır."

[XVI]

Mevize-i Kurtubiyye

(1) Allah'ın emir külliyyatı işaretler ve dindir. İnsanlar kendi nefsinin emirlerin altında olduğu için Allah'ın genel emirlerinden geride kalmıştır. Sonunda ister istemez Allah'ın emirlerine başını koyacak. Ne yazık ki kendi Rabbiyle irtibat kurmayan kendisiydi. Uzakta durduğu için kendini Hakk cemaatinden yapmadı. Hakk onun kefilisi, vekili, yâri ve dert ortağı olur. Kendi kendinde kaybolunca kendini Hakk denizinde bulurdu. (Allah'tan uzaktayken) kendisinden başkasını dost ve yar saymazdı. (Yalnız idi). Kendi kendisine sorardı. Sonuçta bu (yalnızlıkta) kendisi değilmiş. Allah'ın emriyle o kendisini hazırlamıştı. Allah ile akraba olunca benliğinde Allah'a yöneldi. Dili Allah'ın şahadetine geldi. Hiçbir ümidi olmayan yanlış yolda olan eli, ayağı ve organları hepsi hayran oldu ve bunu dile getirdiler. Hayatınızı bu organları yetiştirmekle geçiriyorsunuz. Ve kendi ciltlerine (uzuvlarına): “Niçin bizim aleyhimize şahitlik ettiniz?” dediler. (Onlar da) dediler ki: “Bizi, her şeyi söyleten Allah söyledi.” (Fussilet, 41/21). “Ey göz bütün ömrümü sen güzel yüzleri ve muhteşem manzaraları görmem için geçirmedin mi? Ey ten (vücut) hayatı sana yumuşak ve güzel elbiseler bulmak için geçirdiğim değil misin? Ey karın gücüm yettiği kadar sana gece gündüz lezzetli yiyecekler, tatlı meyveler, ekmek ve soğuk su bulmakla geçirmedim mi? Ey endam seni hep yıkayıp temiz tutmadım mı? Ey el seni altın yüzükle süsleyip her ele üstün tutmadım mı?” Diye gönül acısından feryat etti. Ne oldu da bugün hepiniz benden vazgeçtiniz ve beni böyle yalnız ve kimsesiz bıraktınız? Ey baş olduğun yerdeysen benimle de birlikte ol. Ey ayak benimle istediğim cennet yoluna neden başka yolu tutuyorsun ki? Ey mazeretli hoca (dünya da inandığım Allah'ım)! “Ve onları cehennem yoluna hidâyet edin.” (Sâffât, 37/23). Diye buyurur. Kul Rabbinin fermanını taşımalı. Benim Rabbim sen değilsin başkadır. Birkaç gün sana baş eğendim. Ama bil ki her zaman bana Rabbimin rızası olmadığı bir yere gitmemi emir verdiğinde içimden bin defa sana lanet ederdim.

Halbuki senin emrini yerine getirirken Rabbimin emrini de yerine getirirdim. Şimdi sadece ben senin karşıdayım ve seninleyim. Neden beni günaha bulandırıyordun ve hayatımı Allah'ın rızası olmadığı bir şekilde sürmeye mecbur ediyordun?

(2) Güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir. (Fâtır, 35/10).

(3) Şeyh'in birinci Fas'ta dediği gibi "Melekeler bu sûretlerin bazılarında bir kuvvetti ve bu suret, tayfaların insanlarla hidâyetteki bir sûretidir. İnsanın yetişmesinde melekeler hiss ve manevî kuvvettir. Melekeler manevi ve nefsi kuvvettir. Çünkü bütün âlemdeki kuvvetler onların içinde toplandı. İnsan küçük bir âlemdir. Âlem insanın varlığıyla büyük bir insandır.

(4) "Üzerinde on dokuz (görevli melek) vardır. Ve biz, ateş ehlini (cehennem bekçilerini), meleklerden başkası kılmadık. Ve onların sayısını kâfirler için fitneden başka bir şey kılmadık" (Müddessir, 74/30-31). "Ve ateşin içinde olanlar, cehennem bekçilerine şöyle dediler." (Mü'min, 40/49). "Ey Mâlik!" diye seslenecekler." (Zuhrûf, 43/77). "Biz de zebânileri çağıracağız." (Alak, 96/18). "Onun üzerinde çok güçlü ve çok sert (acımasız) melekler vardır." (Tahrîm, 66/6).

İbni Mübârek ve Beyhakî *Tarikü'l-Ezrâk*'ta İbni Kays'tan çıkarmışlar ki; İbni Evvâm'daydık ve bu âyet "Üzerinde on dokuz (görevli melek) vardır." (Müddessir, 74/30-31). Âyetini okudu. Sonra bize "On dokuz bin mi diyorsunuz?" Sordu. Ben "Hayır on dokuzdur" dedim. Bana "Nerden biliyorsun?" sordu. Ona "Çünkü Allah diyor ki onların sayısını da inkârcılar için bir imtihan yaptık buyurmuştur" dedim. Bana "Doğru söyledin on dokuz melektir" dedi. "Her meleğin elinde demirden yapılmış iki taraflı tokmak var. Bir kere vurduğunda yetmiş bin omuz düşürür. On dokuz cehennem meleğinin omuzlarının arasında otuz ay mesafesinde yürüyüş vardır. Kalplerinde merhamet yoktur. Sadece azâp için yaratılmıştır. Onlardan bir melek adamı döverse onu parça parça eder." dedi. Ka'b, Allah ondan razı olsun, şöyle söyledi; "Adam cehenneme götürüldüğünde orda on bin melek onu karşılar." Kurtubî dedi ki; "Üzerinde on dokuz var" ile

kastedilen başkalarıdır. Görevli meleklerin tamamını ise Allah'tan başka kimse bilemez.

(5) Rivâyet edilir ki; "Cennet yedi kat göktedir, cehennem ise yedi kat yerin dibindedir." Beyhakî Delâil'de Abdullah bin Selâm'dan çıkarmıştır; "Cennet göktedir, Cehennem ise yerdedir." "Gökte rızkınız ve size vaad olunan şeyler vardır." (Zâriyât, 51/22). "Mevâ Cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır." (Necm, 53/15). Ebû Nuaym *Târîhu İsbahân*'da İbni Ömer'den çıkarmıştır ki Resulullah şöyle söyledi; "Cehennem dünyanın etrafındadır. Cennet onun arkasındadır. Sırat hehennem üzerinde, cennete giden yoldur." Ahmed ve Beyhakî güvenilir bir kimseden senetle Ya'la bin Ümeyye, Resulullah (sav.) buyurmuştur ki; "Cehennem denizdir." Ahmed'den ihraçtır ki Said bin Ebû Hasan dedi ki; "Denizin katları cehennemdir." Ebû's-Şeyh *Azamet*'de Beyhakî *Tarîk*'de Said ibni *Museyyeb*'de rivâyet etmiş ki Ali bin Ebû Talip demiştir ki; "Dürüst bir Yâhudi görmedim. Allah'ın büyük ateşi denizdir. Kıyamet günü Allah güneşi, ayı ve yıldızları bir araya toplar." Ka'b, Allah ondan razı olsun, Bahru'l Mescûr'la ilgili olarak "Deniz cehennem olur" dedi. Beyhâkî Şu'abu'l-İmân'da Münye'den dedi ki; "Zülkarneyn Kaf dağına gidip 'Ey Kâf! Allah'ın büyüklüklerinden bir şey anlatsana' Dedi. Kâf ona; İşte sana üç yüz yıllık yol olan şu ova. Allah, onu kar dağlarıyla doldurmuştur. Dağ, dağın üstüne sayısız olarak yığılmıştır. Daha da her zaman oraya kar yağıp durmada! Bir kar dağının üstüne başka bir kar dağı yığılıp durmakta karın soğukluğu, ta yerin dibine kadar işlemede! An be an o uçsuz bucaksız, o büyük ambardan kardan meydana gelen bir dağ üstüne kardan bir dağ daha yığılmada! Rabbim, böyle bir ova vermeseydi cehennem harareti beni mahvederdi!"

(6) Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu; "Bir kimse on dokuz cehennem zebanisinin şerrinden kurtulmak istiyorsa " Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm " desin. Besmele on dokuz harften meydana gelmektedir. Onun her bir harfinden dolayı, okuyanı koruması için bir kalkan yaratır."

(7) Rabbinin adını an ve bütün benliğiyle ona yönel. (Muzzemmil, 73/8).

(8) Allah kuluna kâfi değil mi? (Zümer, 39/36). Kim Allah'a tevekkül ederse, artık ona o (Allah) kâfidir. (Talâk, 65/3). Resulüllah (sav.) buyurur ki; " Ölmeden önce ölünüz."

(9) İnsanoğlu (topraktan) yoğurulmuş bir varlıktır. İçinde melek ve hayvân hûyu barındırılmıştır. "Bunu meylederse bu daha iyisi, ona meylederse o daha iyisidir." derler.

(10) Ve Allah gani'dir (zengindir). Ve sizler fakirsiniz. (Muhammed, 47/38).

(11) Kul ve mülkü Mevlâsına aittir.

(12) Şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç değildir. (Ankebût, 29/6).

(13) Sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. (En'âm, 6/12).

(14) Rivâyet edildiği gibi; "Siz çıplak haşredilirsiniz. Peygamber Efendimiz o âyeti "Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, -üzerimize aldığımız bir vaat olarak- onu yine yapacağız". (Enbiyâ, 21/104). Biz bunu muhakkak yapacağız. Okudu. Ayişe (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: "Ey Resulüllah! Allah erkekler ve kadınları haşrederken birbirlerine bakarlar mı?" Peygamber; " Ey Ayişe bu olay o kadar büyük ki hiç kimse birbirine bakamaz" dedi. Başka bir hadîste; " Allah İsrâfil'e sûru üflemesini emreder sonra (İnsanlar) hızlıca koşa koşa kabirlerinden çıplak olarak çıkarlar."

(15) Muhammed Gazzâlî buyurur ki; " Büyük güne hazırlanın. Uzun bir gündür, saltanatı yakındır, o günde emanetler geri verilir. O gün gizlenenler ortaya çıkar. Zamirlerin ortaya çıkartıldığı, örtülerin kaldırıldığı gündür. (O gün) görme huşu eder. O gün terazi koyulduğu gündür. O gün dillerin susturulduğu gündür. O gün organların konuştuğu gündür. Ey miskin! İhsanı bol olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? Kapıyı kapattın, perdeleri kapattın ve insanlardan saklandın. Yaratan Allah'tan utanmadın fahişelerle kaldın. Neye yaradı ki? Şu an organların sana şahit oldu. Eyvah! Miskin, eyvah! Bize, Allah bize Peygamberlerin Efendisini gönderdi. Mübin olan kitap ona gönderilmiştir. Kıyamet gününün sıfatlarını bize anlatır. Gafletlarımızı bize tanıtır. Ve diyor ki; "İnsanların hesaba çekilecekleri gün yaklaştı. Hâl böyle iken onlar gaflet içinde yüz çevirdiler."

(Enbiyâ, 21/1). "Rabblarından kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse onlar bunu hep alaya alarak dinlerler kalpleri hep eğlencededir." (Enbiyâ, 21/2). Sonra kıyamet gününün geldiğini bildirir. " Diyor ki; "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." (Kamer, 54/1). "Doğrusu onlar o azabı uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görmekteyiz" (Meâric, 70/6-7). Sen ne bilirsin? Belki kıyamet yakın olabilir. En iyi hâllerimiz Kur'ân-ı Kerîmi okumaktır. Allah bizi o gafletten korusun. Biz Allah'ın lütfundan hidâyet ricâ ederiz. Ümmetin şefâatçisine hürmet ile.

(16) Haşir (Kıyamet) günü için armağanınız nerede? Kendinize gelin! Kıyamet günü için ne armağanınız var, ne getirdiniz? Sizi ilk yarattığımızda olduğu gibi, eli boş, azıksız olarak, tek başınıza muhtaç bir hâlde geldiniz. Kaldırdığımız ellerinizle ahiret gününün armağanı olarak neyi getirdiniz?

(17) Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefâatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz, sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır. (En'âm, 6/94).

(18) Allah katında bizim şefâatçılarımızdır, diyorlar. (Yunûs, 10/18).

(19) Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. (En'âm, 6/94).

(20) Size ne verseysek (neyin sahibi yaptıysak, ne lütfettiyseniz) arkanızda bıraktınız (terkettiniz). (En'âm, 6/94).

(21) Nefslerinizi için hayır olarak ne takdim ettiniz (sundunuz) ise, onu Allah'ın indinde bulursunuz. (Bakara, 2/110).

(22) Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefâatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? (En'âm, 6/94).

(23) Andolsun, sizinle aranızdaki bağları koparılmış. (Bakara, 2/110).

(24) And olsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz. (En'âm, 6/94).

(25) Ebû Hüreyre'den, Allah ondan razı olsun, rivâyete göre, Resulüllah (sav.) şöyle buyurdu; “İflas eden kimdir? Biliyor musunuz?” Ashab; “Ey Allah'ın Resülü! Bize göre, müflis parası ve malı olmayan kimsedir” dediler. Bunun üzerine Resulüllah şöyle buyurdu; “Ümmetimin müflisi o kimsedir ki kıyamet günü kıldığı namazıyla tuttuğu orucuyla ve verdiği zekatıyla getirilecek aynı zamanda işlediği günahlardan; sövdüğü zina isnadında bulunduğu, haksız yere mal yediği ve haksız yere kan akıttığı ve ona buna vurduğu şerlerde ortaya konacaktır. Ve böylece o kişi yaptıklarının hesabını vermeye oturacak ve yaptığı kötülüklerle karşılık iyilikleri takas edilecektir. İyilikleri bitince takas işlemi onun günahlarının buna verilmesi bunun sevaplarının da ona verilmesiyle devam edilecektir. Sonucunda da cezasını ateşle çekmek üzere Cehenneme atılacaktır. İşte müflis budur.”

(26) Ey aciz ve miskin umulur ki sen kendini hesaba çeksen, sen gündüz oruçlu geceleri de namazla geçersen bilirdin ki o senin dilinle yaptığın müslümanların gıybetine, bütün hasenatın yeterli olmaz. Geri kalan haram işlemekle şüpheli şeyler ve itâattaki noksanlıkla ilgili günahlarını sen düşün artık. Bir gün yakınlıklarda yapılan cimâ ilişki mezâliminin cezalandırılması nasıl olur bir düşün! Mücâhid, Allah ondan razı olsun, Davud (as.) münacatında; “Allah'ım hatalarımı hatırlayınca dünya bütün genişliğine rağmen bana dar geliyor. Senin rahmetini hatırlayınca canım tekrar bana dönüyor. Allahım senin kulların olan doktorlara tedavi olmak için gittiğimde onların hepsi bana senin rahmetinden umidini kesenlere yazıklar olsun (demeyi) işaret ediyor.”

Mücâhid, Allah ondan razı olsun, Resulüllah şöyle buyurmuştur; “Ey Allah'ım eğer hatamı zikredersem yeryüzü benim için dar olur. Rahmetini zikredersem ruhum bana geri gelir.”

(27) Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen. (Haşr, 59/8).

(28) Ve diğerleri (savaştan geri kalanların bir kısmı), günahlarını itiraf ettiler. (Tevbe, 9/102).

(29) Hayır! (Bu durumda) yalnız ona dua edersiniz. (En'âm, 6/41).

- (30) Yoksa darda kalan kişi, ona dua ettiği zaman icabet eden. (Neml, 27/62).
- (31) Ve ondan istediğiniz her şeyden size verdi. (İbrâhîm, 14/34).
- (32) Ve sizin üzerinizdeki görünen ve görünmeyen (açık ve gizli) ni'metlerini tamamladı. (Lokmân, 31/20).
- (33) Merhametim gazabımdan önce gelir.
- (34) Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53).
- (35) Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. (Alî İmrân, 3/160).
- (36) Allah, insanlar için ne rahmet açarsa, artık onu tutacak (engelleyecek) yoktur. (Fâtır, 35/2).
- (37) Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azâp sahibidir. (Fussilet, 41/43).
- (38) Sende olan sıfatlar insanoğlunda yoktur. Hayır da şer de senden gelir. Çoğu insan sana karşı hayır dediği hâlde, sonunda yine sana (Allah'a) yöneldiler.
- (39) Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. (En'âm, 6/94).
- (40) Kulun en yüksek makamı iflastır. Ve Allah'a boş gelmektir. Buyurmuşlar.
- (41) Ebû Hafs'a denilmiş ki; "Allah'a giderken ona ne vereceksin? Diyor ki; "Fakir zengine ne verebilir ki?" Allah buyurmuş ki; " Andolsun, bize teker teker geldiniz. (En'âm, 6/94). Biz amellerimizden, hâllerimizden ve itâatlerimizden ona gidip boş olacağız. Bize şahitler gibi geldiniz. Tıpkı yokluktan bize geldiğiniz gibi. Kendimi size tanıttığım zaman "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (A'râf, 7/172). dedim. Siz "Evet" (A'râf, 7/172) dediniz.
- (42) Kur'ân'ın sırtı ve karnı vardır. Onun karnında birle yedi arasında karın vardır. (Hadis)

(43) Onun tebessümünün yok öpücüğü ile canlıların yarası iyileşiyor (tamir ediliyor.) Onun cisminden yürekler sarhoş ve kendinden geçmiştir. Onun dudağıyla canlıların hepsi mutludur. (Farsça manzume)

(44) Tarikatin hâlleri mecâz değildir. Hakîkatin sırrlarını herkes bulmaz.

(45) Her putun altında can saklı olduğu gibi her küfrün altında imân saklıdır. (O bizim) nefsimize, batınımıza kâfirdir aslında. Bu görünüşteki İslâmına razı olma. Din ve dinsizlik varlıklara bağlıdır. Birisi tevhid diğeri putperestliktir. Git her an imanını tazeleştir (canlandır). Müslüman ol, Müslüman ol, Müslüman ol.

(46) Ve andolsun ki; sizi ilk defa yarattığımız gibi bize tek tek (tek başına) geldiniz. (En'âm, 6/94).

(47) Daha sonra da onu, başka bir yaratıyla inşa ettik (şekillendirdik). (Mü'minûn 23/14).

(48) Size ne verdiysek (neyin sahibi yaptığımız, ne lütfettiyseniz) arkanızda bıraktınız (terkettiniz). (En'âm, 6/94).

(49) Sizinle ortak olduğunu zannettiğiniz şefâatçilerinizi sizinle beraber görmüyoruz. (En'âm, 6/94).

(50) Andolsun, sizinle aranızdaki bağları koparılmış. (En'âm, 6/94).

(51) Haklarında zanda bulunmuş olduğunuz şeyler, sizden uzaklaşıp gitmiştir. (En'âm, 6/94).

(52) Ne din ne ışık ve ne idrak var. Toprağın üstüne sarhoş ve hayran düşmüş. Cennet hur ve edebîlik burada düşünülmez. Yabancı burada barınamaz (burada yabancı için yer yoktur).

(53) Dönüş ancak Rabbedir. (Alak, 96/8).

(54) (Melekler derler ki) “Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır.” (Sâffât, 37/164).

(55) Zevkten ortaya çıkmış bir mananın burda lafızla tabiri olmaz.

(56) İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. (Kâri'a, 101/6-9).

(57) O gün, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, nurları önlerinde ve sağlarında koşarken görürsün. (Hadîd, 57/12). Taberânî'den ihraçtır ki Ebü'd-Derdâ dedi ki; "Günde yüz defa Lâ ilâhe ille'llâh diyen kulun yüzü kıyamette dolunay gibi parlak. Allahû Teâlâ buyurur ki; "O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır." (Âli İmrân, 3/106). İbni Abbâs, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki; Bu âyette anlatılan "O gün Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in yüzü ağarır ve Ehlü'l-Bid'atin yüzü kararır."

(58) Kıyamet arz-ı ekber günüdür. Arz olunmayı kerr ü fer sahibi olan yani amel-i hasenesi olan kimse ister. Çirkin bir Hintli gibi ma'nen yüzü kara olanlar için rüsvâ olacakları bir gündür. Güneş gibi parlak yüzü olmayanlar, o yüzü örtüp göstermemek için geceden başka bir şey istemezler. Vücudu diken gibi olup da bir gül yaprağı bile değmeyen kimse için bahar mevsimi, onun esrârını ifşâ eden bir düşmandır. Baştan ayağa kadar gül gibi, susam çiçeği gibi güzel ve değerli olan kimse için de bahar, görür ve gösterir iki göz mesabesinde.

[XVII]

Der-Zikr-i Mevâkîf ve Suver-i Amâl ve Mîzân ve Sırât u Kevser

(1) Zulüm, kıyamet gününde zâlime zifiri karanlık olacaktır.

(2) İnsan kıyamet gününün felaketlerini görünce eşinden ve akrabalarından kaçar. Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiş ki Resulüllah şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde, anne çocuğuna 'Ey oğlum! Benim karnım senin korunağın olmadı mı? Göğsüm sana içecek değil miydi? Kucağımı sana ihtivâ etmedim mi?" der. O; 'Ey Annem! Ne istiyorsun?' Sorar. Anne; 'Bir günah benden al' Der. Oğul anasına 'Ben kendimle meşgulüm sana bir şey yapamam.' Der."

(3) (İnsanların) Bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir. (Şûrâ 42/7).

(4)Kısır gün. (Hacc, 22/55).

(5) Büyük gün. (Mutaffîn, 83/5).

(6) Zor gün. (Müddessir, 74/9).

(7)Bütün sırların yoklanacağı gün. (Târık, 86/9).

(8) Gözlerin ve kalplerin (dehşetten) döneceği gün. (Nûr, 24/37).

(9) Gözlerin dehşetten açılacağı gün. (İbrâhîm, 14/42).

(10)Şüphe olmayan o günde. (Âli İmrân, 3/9).

(11)Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; “Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden önce o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır, (hak sahibine verilir). Şâyet iyilikleri yoksa, kendisine zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.”

(12) Nu'mân bin Beşir söylemiştir ki Resulullah (as.) şöyle buyurdu; “Cehennem ehlinin kıyamet günü en az azâp görenin ayağında ateşten iki ayakkabı vardır, onların sıcaklığından beyinleri kaynar. Bu hâlde kendini en az azâp çeken zanneder.”

(13) Bu, sûra üfürüleceği gün gerçekleşir ve siz bölük bölük gelirsiniz. (Nebe, 78/18).

(14) Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki; “Ümmetim on sınıf olarak haşır olunur. Kimisi maymun sûretinde kimisi domuz sûretinde kimisi yüzü koyun kimisi kör kimisi sağır ve dilsiz, kimisi dilleri göğüslerine kadar sarkmış, ağızlarından kusmuk akan şekilde. İnsanlar onlardan kimisi elleri ayakları kemik, kimisi ateşten dallara gerilmiş, kimisi ciltlerine katrandan çorap giyinmiş. Sonra bunu yorumladı; Yalancılar, haram işleyenler, faiz yiyenler, zulümle

hükmedenler, kendilerini beğenenler, yaptıkları ile söyledikleri çelişen âlimler, komşularına eziyet edenler, insanları sultana gammazlayanlar, şehvetlerine uyanlar, Allah hakkına engel olanlar ve kibirlenenlerdir.” Taberânî Avf ibni Mâlik’ten rivâyet etti ki Resulü Allah (sav.) şöyle dedi; “Affolunmayan günah olan, kindarlıktan sakın. Kim kin beslerse kıyamette onunla gelir. Faizden sakın kim faiz yerse kıyamette çarpılmış deli olarak haşır olur. Sonra şu âyeti okudu; “Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.” (Bakara, 2/275). Resulü Allah buyurdu ki; “Bir adam Kur’ânı okur sonra unutursa Allahû Teâlâ’ya kıyamette cüzzamlı olarak kavuşurlar.” Resulü Allah (as.); “Kibirliler kıyamet günü tanecikler şeklinde olurlar.” Yine Resulü Allah; “İnsanlardan bir şey yiyebilmek için Kur’ân okuyanlar kıyamette yüzleri kemikten ibaret olarak gelir” buyurdu. Yine Resulü Allah (as.); “Dünyâda ikiyüzlü insanlar kıyamette ikiyüzlü ateşten olarak gelir” dedi. Yine (as.); “İki dilli insanlar kıyamet günü ateşten iki dilli olarak gelir.” Buyurdu. İbni Amr dedi ki, Resulü Allah buyurdu ki; “Kim kaş göz hareketi ile alay ederek veya lakap takarak ölürse kıyamet günü işareti dudakları yerine hortum olmasıdır.” Şeyhâyn (Buhâri ve Müslim) Hazreti Aişe, Allah ondan razı olsun, dedi ki; “Kim yeryüzünde bir karış (az bir miktar) zülmederse kıyamet günü yedi kat yeri Allah boynuna dolar.”

Bezzâz ve Beyhakî İbni Abbâs’tan rivâyetlerinde dedi ki; “Kim mahşerin Şam’da olduğundan şüphe ederse bu âyeti okusun “O, kitap ehlinden inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır.” (Haşır, 59/2). Resulü Allah (sav.) “Onlara çıkın” Dedi. “Nereye” dediler. Mahşer yerine dedi. Semüre ibni Cündeb’den sahih senetle rivâyet edildi; “Resulü Allah (sav.) bize diyordu ki siz Beyt-i Makdis’te hasredileceksiniz. Son kıyamet günü toplanacaksınız.” Vehb ibni Münebbih’ten dedi ki; “Beyt-i Makdis kayasına, arşımı senin üzerine koyacağım, o gün mahlukatımı sana haşredeceğim. Davud (as.) binekle sana gelecek.” Beyhakî, “Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler.” (Nâziât 79/14). Âyetiyle Beytül-Makdis kastediliyor dedi. İbni Mesûd; “O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür.” (İbrâhîm14/48) âyetiyle dedi ki; “Gümüş gibi üzerinde günah işlenmemiş, haram kan da dökülmemiş bir yerle değiştirilir.”

İbni Cerir ve Hakîm'in İbni Mesûd'dan rivâyetinde; "Sanki gümüş külçesi gibi beyaz bir yerdir." Ebû Eyyüb'den, Allah ondan razı olsun, Resulullah'a bir Yâhudi Haham geldi; "Allah yeri başka bir yerle o gün değiştiriliyor" diyor. "Görüşün nedir? O anda nereden halk edecek?" Sordu. Resulullah buyurdu ki; "Allah misâfirlerin yanında olanları aciz bırakmayacak." Müslim Ebû Hureyre'den rivâyetle der ki; "Resulullah (sav.) buyurdu ki; "Kıyamet gününde ben Ebû Bekir ile Ömer, Allah ondan razı olsun, arasında haşr olunacağım. Hatta Haremeyn arasında duracağım, Mekke ve Medine ehli gelirler."

(15) Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. (Ar'af, 7/26).

(16) Ölüler elbiseleri içinde gönderilir.

(17) Ne insana, ne cine günahı sorulmayacak. (Rahmân, 39/55).

(18) Artık onları tevkif edin (tutuklayın). Muhakkak ki onlar, mesuldürler (sorumludurlar). (Sâffât, 37/24).

(19) O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır. (Nahl, 16/111.) Artık onlar konuşamazlar. (Neml, 27/ 85.)

(20) Yaratıklar (insanlar) ahiret gününe kadar bilgilendirilirler. Hatta bazıları (o gün) kederden Âdem (as.) yanına gelip ondan şefâat isterler. Halk (insanlar) arasında hükm edileceği için o Nuh'a (as.) söyler. Nuh (as.) İbrahim'e ve İbrahim Musa'ya ve Musa İsâ'ya ve İsâ Peygamber efendimize (sav.) ve bütün enbiyâlara Resul (sav.) o zaman şefâat eder. Sahihîn de olan hadîs gibi. Ondan sonra halkın amel nâmeleri sağ ve sol eliyle dağıtılır. Saâdet sahibi olanlara sağ elinden verilir. Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der. İşte o vakit, kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: "Gelin, kitabımı okuyun!" (Hâkka, 69/19). Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: "Keşke kitabım bana verilmeseydi." "Fakat kime kitabı arkasından verilirse" (İnşikak, 84/10) söylenen başarılı ve bedbaht, (talihsiz, başarısız) insanların şahididir. Ravzatü'l-Ulemâ'da müfessir Ebû'l-Hasan'dan şöyle nakledilmiş ki; müminlerin sağ eline nâme verilir. İster isyan eden isterse itâat eden bir müslüman olsun. Ama kâfirlerin sol eline verilir.

Kâfirler iki çeşittir. Gönderilmeyi (kıyameti) inkâr edenler. Ümeyye bin Halef gibi. Gönderilmeyi (kıyameti) kabul edenler ama Hz. Muhammed (sav.) risâletini inkâr edenler. Yâhudiler gibi. Önce onların göğsüne vurulur sırtına kadar açılır. Ondan sonra sağ eli yakasına yapışır ve sol eli göğsünden çıkar ve arkadan sağ eline bağlanarak mektubu sol eline verilir. Amel kitabını oku diye verilen emrin hikmeti de halkın ömür boyunca yaptığı işlerin hatırlatmasıdır. O zaman doğru olan kimse iyilik yaptığına sevinir ve bu da bir çeşit sevâptir ve kötülük yapan üzülür. Kıyamet günü azabı ve korkusu ona musallat olur. Bu da bir tür azâptır. Bu mektuplar açıkgözle hissedilir ve bütün yaptıklarını (amellerini) onda gören kimse her şeye vakıf olduğu an olumlu görür.

“Kime kitabı sağından verilirse, hesabı çok kolay bir şekilde görülecek.” (İnşikâk, 84/7-8). Ve bu adları hissedilen değil, akılla idrak edilen olduğu söylenmiş. Hakikatten mecaza olan şubesi (kısmı) kıyamet gününde batıl mezhepten kâfirlerin cesetleridir. Ondan sonra amellerin tek tek hesaplanması başlar ve onun sebebi “Peygamberler ve şahitler getirilir.” (Zümer, 39/69). Amellerin yazarları olan melekleri ve peygamberleri bir araya getiriyorlar ve hepsi (insanların) amellerine şahit oluyorlar. “O gün onlara, onların dilleri, elleri ve ayakları (hayat filmleri) yapmış olduklarına şahitlik edecek.” (Nûr, 24/24). Ve bu durum meleklerin şehadetine ve mektubunu almış olduğuna rağmen günahını itiraf etmeyen kimsenin hakkında işlenecektir. (O kimse) kötü işlerde ısrarlı olduğu gibi onların inkâr etmekte de ısrarlı olur. Ve o gün insanların işlediği iyilik ve kötülükleri bildirdikten sonra hesap alınacaktır. En küçük tahlil tanesi kadar yaptığı bile bırakılmayacaktır. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. “Hesap görücü olarak biz yeteriz.” (Enbiyâ, 21/47). Ve Allahû Teâlâ kendisi hızlı bir şekilde kulların hesabını yapar. “O, hesap görenlerin en hızlısıdır.” (En'âm, 6/62). Mu'temed'de Türpuştî: “(Allah Teâlâ) Müslümanlardan kendisi hesap sorar. Ve kâfirleri meleklerle bırakır.” diye geçmiştir. Çünkü (Allah) Kur'ân'da dargın olduğu kimselerle konuşmaz memnun olduğu kimselerle konuşacak buyuruldu. O zaman hesap kesmek konusunda dikkat ederek Allah'ın ilmine bırakmamız gerek. “O en hızlı hesap sorandır.” Buyurulduğu da onun ilminde ilk ve son hesaplama ancak bir tek o yapar. Herkesle bir defa muhatap olur ve hepsinin hesaplamasını da aynı zamanda yapar.

Biri diğèrinin ardında değil. Yararılma ve diriliş hepsi onun gücünde olduğu gibi, yaratan ve diriltten de tek (O) dur. “(Ey insanlar!) Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra tekrar diriltmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokmân, 31/28). Hesap sorulmadan cennete giren kabiledede olur. Kolay bir hesaplaması olan bir kabiledede olur. Hesap sorulacak bir grupta olur ve o kabileyi şiddetlendirirler. Şiddetlendirilen bu bölükten bazıları müslümân ve bazıları da kâfirlerdir. Ama kâfirlerin şiddetlendirilmesi fazla olur. Rahmete yakın olan bazı müslümânlar hesapsızca cennete girerler ve dargınlığa yakın olan kâfirler hesapsızca cehenneme girerler. “Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir).” (Kasas, 28/78).

[XVIII]

Der-Vezn-i Amâl

(1) Hesap sorulduktan sonra amellerin ölçüsünün bulunması ve insanın gözü önünde iyilik ve kötülük arasındaki farkın bulunması için ölünür. Kabilelerin üçünün de amelleri ölçülecektir. İyiliği çok olan amel terazisinin iyilik kefesi ağır olan kabilenin kurtuluşu hayırlısıyla sabittir (bellidir). “Artık kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşta erenlerin ta kendileridir.” (Mü'minûn, 23/102). İyilik kefesi boş olan grubun cehennemde ebedi kalmasında şüphe yoktur. Ve kimin mizanı (sevap tartıları) hafif gelirse, işte onlar, neflerini hüsrana düşürenlerdir. “Onlar, cehennemde ebediyyen kalacak olanlardır.” (Mü'minûn, 23/103). Hafif (cezalandırılan) kabiledede onlara karışır çünkü aslında onlar da imanlıdır. Yaptığı kötü işler yüzünden azâp çekmeye layık olmuşlardır. Allah onların işlemleriyle ilgili buyurmuştur ki; “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” (Zilzâl, 99/7-8). Eğer bir kimse madem ki kâfir rahmetten yoksundur o zaman ona hesap sormanın ne faydası olur? Diye sorarsa cevap şudur ki; “Kâfirlerin bazıları iyi kalpli ve zavallılara yardımcı olmakla kurtulacağını zanneder. Birçok müslümânın bunu yaptığında kurtulacağı gibi. Kâfirin yaptığı o

iyilikleri terazinin bir kefesine (onun) dinsizliğini diğer kefesine koyulduğu zaman hepsi kaybolur.” “Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.” (Furkân, 25/23-24). Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardı ve o şudur ki bütün iyi ameller küfr ile hiçbir şey olmadığı gibi bütün kötü ameller imanla hesaplanırsa sonucu hiçbir şey olmaz. Rahmetin gazaba üstün olduğu hâlde. Kâfirlerin küfr işlemeleri de farklı olduğu için kâfirin nefsi de ölçülebilir. Mesela Allah’ı inkâr edenin Allah’ı isbat edenle hâli aynı olmaz. Halbuki bunun tespiti de küfrdür. Puta tapan bir insan tevhide iman eder ama Resulullah (sav.); “İnkâr edenle aynı ölçüde değildir.” Onlar küfrü görerek azabı ona göre ölçülür. Ve her birinin kalacakları yer belirlenir. Münâfiklar hakkında şöyle buyurulmuştur; “Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar.” (Nisâ, 4/145). Hadîslerde “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.” (Hicr, 15/44). Diye tespit edilmiştir. Aynı şekilde müminler de inançta birbirinden farklıdırlar. Onların amellerinin ölçülmesi inançlarına karşın kazandığı sevapların değerlerine göreler. Amellerin ölçülmesinin niteliği teraziyle gerçekleşir. Her terazinin bir kefesini karanlık bir kefesini aydınlık olur. Parlak olan kefe iyilikler için karanlık olan ise kötülükler için düzenlenir. Verilen iyilik mektubu iyiliklerle ağırlaşır ve kötülük mektubu da aynı şekilde kötülüklerle hesaplanır. Bu doksan dokuz Secl ve Betâke hadîse göreler. Ve bu inançların her birisi Bahrü’l Tefsirinde beyan etmişiz. Burada iman edilmesi gereken şeyden çok bahsetmedik. Burada anlaşılması gereken başka bir latife vardır. O da iyiliklere değer vermek Allahû Teâlâ’nın rızasını kazanmaktır. Kötülükler için önem vermek ise Allahû Teâlâ’nın dargınlığına dikkat çekmektir. Mesela itâat eden ve bundan maksadı Allah’ın rızasını kazanmak olan mümin Allahû Teâlâ’nın dostluğunu kazanır. Ve bunun şartı da itâatini sünnete göre yerine getirmesidir. Böyle bir kul yine de itâatinin kabul edilmemesinde korkmaktadır. Başka bir mümin aynısını yapar ama itâatin usul ve şartlarından kabul edilip edilmemesi korkusundan habersizdir. Bu iki kişi amelde aynıdır ama yaptığı amellerin niyetlerinde farklılık vardır. Böylece sevap kazanma durumları da farklıdır. Aynı şekilde günah işleyen bir insan işlediği günahıyla o kadar içli dışlı olur ki işlediği zaman onun akıbetini bile düşünmez ve onu yapmamaktan kendisini alamaz. Yaptığı zaman da mutlu olan kişinin durumu aynı günahı

işleyen ama işlerken korkudan vücudu titreyen ve akıbetini düşünerek sonunda onu işlemekten vazgeçer hâle gelir. İlk defa işlediği günahı telafi etmek isteyen ve bir daha işlememek niyetinde olan kimseyle aynı değildir. Günahı işleyen birinci tip insanın azabı ikinci tipteki insandan daha zor ve fazladır. Böylece salih amellerin ölçülmesinde ne kadar Allah'ın takdirinin kazanılması söz konusu olduğu anlaşılır. Kötü amellerin işlenmesi ve onlara özen göstermeme konusunu ise Allah bilir.

Ka'b, Allah ondan razı olsun, dedi ki; "Kıyamet günü olduğunda Cenab-ı Allah, evvelki ve sonraki ümmetleri aynı alanda toplar. Melekler inip sıra hâlinde dizilirler. "Ey Cibril! Cehennemi bana getir" denir. Cibril, yetmiş bin yulara bağlanmış olarak güdülen cehennemi getirir. Sonra yaratıkların üzerinden yüz yıl kadar bir zaman geçer. Cehennem bir daha kükrer; halkın (korkudan adeta) yüreği uçar. İkinci kez kükrer; gözde meleklerin ve mürsel peygamberlerin hepsi diz üstü çökerler. Üçüncü kez üfleyince yürekler ağızlara gelir; akıllar baştan gider. O zaman herkes kendi ameli nedeniyle paniğe kapılır. Öyle ki İbrahim Halil (as.) bile; "Seninle olan dostluğum hatırına senden ancak nefsimin bağışlanmasını diliyorum ya Rabb!" der. İsa (as.)'da; "Beni üstün ve şerefli kılan hürmetine senden beni doğuran Meryem'in değil, sadece nefsimin bağışlanmasını diliyorum." Der. Muhammed (sav.)'e gelince O, "Bu gün senden kendi nefsimin değil, ümmetimin bağışlanmasını diliyorum Ya Rabb!" der. Yüce Allah ona şöyle cevap verir; "Ümmetinden olan dostlarıma korku yoktur; onlar üzülmeceklerdir de. Onur ve üstünlüğüme yemin ederim ki; ümmetin konusunda senin gözünü aydınlatacağım." Bundan sonra melekler, Aziz ve Celil olan Allah'ın huzurunda durur, kendilerine verilecek olan emirleri beklerler.

Ebû Hureyre, Allah ondan razı olsun, Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurdu; "Evvela benden dünyadan ayrılacaksınız. Yerden çıkıp hızlı bir şekilde Allah'a yürüyeceksiniz ve Daî'ye itaât edeceksiniz. Kâfirler "bugün zor bir gündür" diyecekler. Çıplak olarak bir durakta yetmiş yıl boyunca yargılanmadan duracaksınız. Sürekli ağlayacaksınız sizin gözyaşlarınız bittiğinde kan ağlayacaksınız. Terleyeceksiniz, terleriniz sizi susturacak ve bu ter kalçanıza ulaşacak. Sonra bağırarak "Kim bizi Rabbimizle bir araya getirecek bizi

yargılayacak" diyeceksiniz. Diyorlar ki "En uygun ve hakk sahibi olan Adem babamız" Allah onu kendi elleriyle yaratmış ve ona kendi ruhundan üflemiş evvela onunla konuşmuştur. Adem'e gidip ondan şefâat istiyorlar ama o kabul etmeyerek "Ben yetkili değilim" diyecek. Sonra teker teker enbiyâya gidecekler ama enbiyâ kabul etmeyecek. Peygamberimiz şöyle buyurdu ki; "Sonra bana geliyorlar ve onlarla gideceğim. Fahsa gelinceye kadar Ebû Hureyre sordu ki "Ey Resulüllah Fahs nedir?" diye sordu. "Tahtın önüdür" diye cevap verdi. Sonra Allah melekleri gönderir ve melekler (tahtı) omuzlarına alırlar. Bana "Ey Muhammed" der. "Efendim Rabbim" diye cevap veririm. Allah bana sorar ki "İsteğin nedir?" derim ki "Ey Rabbim bana halkımın şefâati sözünü verdiniz onları yargılayın. Allah der ki; "Sizi yargılayıp şefâat verdim" Peygamberimiz şöyle dedi ki; "İnsanların arasına geri dönerim ve gökten bir ses duyarız. Alt göklerin ehli ins ve cin yerde yürürler. Yere yaklaşınca onların nurları ile yeryüzü parlar. Sıra sıra dizilirler ve onlara sorarız ki; Rabbimiz aranızda mı?" "Hayır" derler. Ancak o gelir. Bütün göklerin ehli yeryüzüne inerler. Cebbâr Tebareke ve Te'âlâ göklerin ve meleklerinin gölgeleri arasında iner. Sekiz kişi Rabbin tahtını taşırlar. Onların ayakları yeryüzünde olur. Gök ve yer kucaklarında olur. Taht omuzlarının üstünde olur. Görülen, görünmeyen, bilinen, bilinmeyen bütün mahlukatın sahibi olan (Rabbimiz) her türlü noksanlıktan uzaktır. İzzet ve ceberut sahibi Allahû Teâlâ Hazretleri'nin şânı çok yücedir, her türlü noksandan münezzehtir; onu tesbih ederiz. Ölmeyen, dâimâ hayat sahibi olan, Hayy olan Rabbimizi tesbih eyleriz. Kullarını öldüren ama, kendisi ebedî olan Rabbimizi tesbih eyleriz. Subbûh ve Kuddûs Allahû Teâlâ Hazretleri meleklerin ve ruhun rabbidir.

Allah kendi tahtını nereye isterse oraya koydurtur sonra seslenerek "Ey cin ve ins tayfaları! Yaratıldığınızdan beri sizi dinledim ve amellerinizi gördüm sayfalarınız size okunur beni bulan şükretsün ondan başkasını bulan sadece kendini azarlasın" Der. Sonra Allah cehenneme emir verir ordan karanlıkla dolu bir boy çıkar. Sonra Allah: "Ey Ademoğulları! Ey suçlular size şeytana ibadet etmeyin demedim mi?" Der. Sonra Allah "O gün her ümmeti diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır." (Câsiye, 45/28). "Her ümmet kitabına davet edilir. Allah halkları arasında hükmeder. İns ve cin olsa, vahşiler ve koyunlar olsa bile. Allah o işi bitirdikten sonra kimsenin kimsede hakkı kalmaz. Allah ona: "Toprak ol der."

O anda kâfir: "Toprak olsaydım." Der. Allah kullarının arasında hüküm eder. İlk hüküm edeceği kandır. Her Allah'ın yolunda öldürmüş olan getirilir. Allah her öldürülmüş olana emir verir. Onlar Allah'a "Ey Rabbim! Ona neden beni öldürdüğünü sor?" der. Allah bildiği hâlde "Neden öldürdün?" sorar. "Ey Rabbim! Sana izzet kılsın diye onu öldürdüm." Der. Allah ona "Doğru söyledin" der. Onun yüzünü güneş gibi edip melekleri onu cennete götürür. Sonra Allah her öldürülen kişileri çağırır. Başlarını taşıyıp Allah'a gider. Allah'a "Ey Rabbim! Ona sor neden öldürdü beni!" der. Allah "Onu neden öldürdün?" sorar. O "Allah'a İzzet bana kalsın diye öldürdüm onu" der. Allah ona "Yazıklar olsun sana!" der. Sonra o nefsinin hakkını alır. Sonra Allah istediği kadar affeder istediği kadar cezalandırır. Allah halklarının arasında hüküm eder. Sonra bir çağırın gökten seslenir bütün halklar duyar ve der ki; "Her ümmet ibadet ettiğine gitsin." Sonra bütün Allah'tan başkasına ibadet edenler Allah'ın elleri arasında durur. Allah bir meleği İsa İbni Meryem suretinde yapar. Biri Hıristiyanlara gider diğeri Yahudilere gider sonra onlar cehenneme götürülürler. Sadece müminler kalır. Onların arasında münafıklar olur. Der ki; "Ey insanlar ibadet ettiğinize gidin." Derler ki; "Allah'ımızdan başka kimsemiz yoktur. Ondan başka kimseye ibadet etmedik." Allah'a secde ederler münafıklar ise sırtını döner.

(2) Ve senin Rabbin geldi.

(3) Dün Allah taaccüp etti (ve güldü)!

(4) Allah mü'min kulunun tevbe ettiğine sevinir.

(5) Kıyamet gününde Allah inkâr edilenin aksine görünür. "Sizin Rabbinizim" der."Senden Allah'a sığınırız, biz Rabbimizi bekliyoruz" derler. "Size Rabbinizden alâmet mi var?" Diye sorar. Bu alâmeti söylerler ve Allah o alâmeti bilir. Onlara tanıdıkları sûrette görünür. Onlar Allah'ı tanıyıp secde ederler.

(6) Ebû Musa el-Eş'arî, Allah ondan razı olsun, Resulullah (sav.), duydum şöyle buyurdu; "Kıyamet günü gelme zamanında her halk dünyada ibadet ettikleriyle giderler. Sadece tevhid ehli kalırlar. Onlara "Neyi bekliyorsunuz herkes gitti" denir. Onlar: "Dünyada Rabbimiz vardı ona ibadet ediyorduk onu göremedik" derler. Onlara "Onu görürseniz tanıyacak mısınız?" denir. "Evet" derler. Onlara

"Nasıl onu görmeden tanıyorsunuz" denir. "Allah eşsizdir" derler. Onlar için örtü açılır. Allah'a bakıp hemen secde ederler.

(7) Şeyh Muhyiddîn Arabî Fusûsu'l-Hikem de buyurur ki; "Her kişi Rabbiyle inanışa dönüp Allah'tan istemelidir. Eğer onun için Hakk belli olursa onu tanırdı ve ona yaklaşırdı. Eğer ondan başkası onun için belli olursa ve ona sığınsa, aynı meselede terbiyesizlik yaparsa kendi inaçlarıyla inanır. Çünkü Allah inançlıların kendisine tanınır.

(8) O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır. (Rahmân, 55/29).

(9) Yanlış (olumsuz) şeyler yapan kimse ispat edilmez. Gören bir insan olduğu hâlde ayna sahibi değildir (kendi hatalarını görmüyor).(Farsça manzume)

(10) *Fütûhât-ı Mekkiyye* de Şeyh şöyle söyledi; "Mu'tezile cennete girse bile Allah'ı göremeyecek çünkü onlar Allah'ın görülebileceğine inanmadılar."

(11) Herkes senden bir bakış temeni eder. Ve bu beklenti hepsinin gören gözleriyle olur. (Açık ve uyanık gözler) gerçi senin gözlerin (Allah'ın) kemâl (yetenek, sanat) köşesine dalmış. Hayalinle çok düşünme o yanlızdır.

(12) Gel aynayı kirlilikten temizledim (yüreği hatalardan, günahlardan temizledim). Yüzünü onda görebilmen için, bütün sûratını onda görebilirsin. Çünkü (o temiz ayna) temizliğin, saflığın ve yumuşaklığın belirtisidir.

(13) Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; "Allahû Teâlâ Sırat, cehennem üzerinden uzatılmış olan kıldan ince ve kılıçtan keskin bir köprü kurar. Onun üzerinde çengeller vardır. (Cennetlikler) bu köprüden göz açıp kapayıncaya dek ya da atlarıyla geçtikleri gibi geçerler. Onlar oradan ya sağsalım ya da yaralı çıkarlar. Yine şöyle buyurdu: "Allah tüm insanları kıyamet günü bir araya toplar. Müminler kabirlerinden ayağa kalkarlar ve cennet kendilerine yaklaştırılır. Adem'e (as.) gelirler ve derler ki; "Ey babamız bizim için cennetin kapısının açılmasını iste. Adem der ki: "Sizi cennetten çıkaran babanızın hatasından başka bir şey değil ki, ben bu işin ehli değilim. Siz Allah'ın dostu olan oğlum İbrahim'e gidiniz. Derhal İbrahim (as.)'a giderler. İbrahim de ben buna ehil değilim ben bu işin çok ötesinde bir dost oldum. Siz vasıtasız olarak Allah'ın kendisiyle

konuştuğu Musa'ya gidiniz. Hemen Musa'ya giderler. Musa da ben bu işin ehli değilim, siz Allah'ın kelimesi ve ruhu olan İsa'ya gidiniz der. İsa (as.)'a geldiklerinde: Ben bu işin ehli değilim, der. Sonunda Muhammed (sav.)'a gelirler. O da hemen ayağa kalkar, kendisine şefaata için izin verilir. Nihâyet emanet ve sıla-i rahim akrabalık ve müslümanların birbirleriyle bağlantıları gönderilir. Sırat köprüsünün sağında ve solunda dururlar. Sonra sizin ilk grubunuz sıratın şimşek gibi geçer. Ben: "Anam babam feda olsun şimşek gibi geçmek nedir?" dedim. Resulullah (sav.): "Şimşegi görmediniz mi? Göz açıp yumacak kadar kısa bir zamanda geçip kaybolur. Sonrakiler rüzgâr gibi sonra kuşlar, sonra koşucular, gibi geçerler, onları amelleri böyle süratli geçirir. Peygamberiniz sırat üzerinde durup Rabbim selamete çıkar, Rabbim selamete çıkar diye dua eder. Sonunda kulların amelleri onları sıratın geçiremez olur. Nihâyet öyle adamlar gelir ki yürümeye gücü yetmez de emekliyerek gelir, sıratın iki tarafında takılmış bazı çengeller vardır ki bunların vazifeleri emredildikleri kimseleri yakalamaktır. Bundan dolayı kimileri yaralanmış vaziyette kurtulur kimileri de cehenneme yuvarlanır. Ebu Hüreyre; "Nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki cehennem dibi yetmiş yıllık mesafe kadar derindir." Resulullah Efendimiz diyordu ki; "Beni yaratan Allah'a yemin ederim ki; "Cennet ehlinin meskenlerini ve eşlerini sizden daha iyi bilir. Her erkek cennete girince atmış-yetmiş zevcesi bulunur. Ademoğulları iki zevce bulur. Allah onları dünyadaki amellerinden yeniden yaratmıştır. Birincisi yakuttan yapılmış bir odada altından yapılmış bir yatakta oturur gümüş işlemeli takılar takar. Sonra o elini o kadının omuzlarının arasına koyar. Sonra onun göğsünde eline bakar, elbiselerinin altından bacaklarına bakar. O kadının ciğeri adama bir aynadır. Ve o adamın ciğeri ona bir aynadır. Ve ondan sıkılmaz o hep bakiredir. Onlar diyorlar ki; "Cennette senden başka iyi bir şey göremem cennette senden başka sevdiğim bir şey bulamam." Ancak Cehennemdekiler ise onların kötü amelleri bazılarının bacağına kadar bazılarının dizlerine kadar bazılarının boynuna kadar ya da bütün cesedine kadar gelir. Resulullah şöyle buyurdu ki; "Ey Rabbim ümmetinden (cehennemde) kim var? Sorar. Allahû Teâlâ; "Tanıdıklarını çıkarın" der. Çıkarırlar bir tanesi bile cehennemde kalmaz. Sonra Allahû Teâlâ şefaata için izin verir. Allahû Teâlâ: "Kimin kalbinde dinar miktarı kadar iman varsa onu çıkartın" der. Onlar

çıkartırlar. Sonra Allahû Teâlâ “Kimin kalbinde yarım ya da üçte bir dinar miktarı iman varsa cehennemden çıkartın” der. Sonra “Kimin kalbinde hardal tanesi kadar iman varsa onu çıkartın” der. İblis bu olayı görünce Rabbinden şefaât ister. Sonra ona “Sadece sen kaldın ve ben Rahîmlerin en Rahîmiyim” der. Sonra cehenneme elini koyar taşlar çıkar. Sonra hayat nehri adıyla bir nehir koyar. Daha sonra onlar cehennemdekiler adıyla cennete giderler. Sonra derler ki; “Ey Rabbimiz bu günahları bizden sil.” İbni Arabî, Kurtubî doğrulamış, İbni Harîri *Tefsir*'inde Taberânî *Tivâlât*'ında, Ebû Ya'lâ *Müsned*'de, Beyhakî, diğer imamalar ve muhaddisler nakletmiştir.

[XIX]

Ve Fî Tertîbi Ahvâli'l-Kiyâmete Ale'l-İcmâl

(1) İbni Bircân *İrşâd* da demiştir ki; “(İnsanlar) mahşerde şefâat isterler onları rahatlatacak birini isterler. Onlar enbiyâ sahipleridir. Enbiyâlara giderler. Şefâat için Adem (as.) giderler. Onlar ümmetinden ateştekiileri çıkarmak isterler. Onlar yedi türdür. İlk dirilişte ateş onları yutar. Onlar inatla küfredenler ve cahillikle küfredenlerdir. Hepsine denir ki; “Her ümmet ibadet ettiğine gider. Allah'tan başka şeylere ibadet edenler cehenneme atılır.” Allahû Teâlâ buyurur ki; “Orada herkes daha önce yaptığı şeyleri yoklayacak (ve kendi akıbetini öğrenecek), hepsi de gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülecekler ve (ilâh diye) uydurdukları şeyler (onları yüzüstü bırakıp) kendilerinden kaybolup gidecektir.” (Yûnus, 10/30) ve buyurur ki; “Artık onlar ve o azgınlara ile İblis'in askerleri hepsi birden tepetakla oraya atılırlar.” (Şu'arâ, 26/ 94-95). Sonra Allah dördüncü dirilişi diriltir. Onlar Allah'a inanıp enbiyâyâ inanmayanlardır. Allah'ın sıfatlarını bilmeyenlerdir. Sonra Allah beşinci dirilişi diriltir. Onlar iki kitap sahipleridir. Allah'a susuz gelirler. Onlara “Ne istiyorsunuz” denir. “Susuzuz bize su ver.” Derler. Onlar o zaman cehenneme götürülürler. Sonra münafıklara ve müminlere sıkıntı gelir. Münafıklar gider müminler sabit kalırlar. Sonra cehennemin kenarında sırat kurulur. Bed'a ehli düşerler. Diğerleri ise farklı derecelere

düşerler. Onlar cennet ve cehennem arasında bir gemide tutuluyorlar. Dünyadaki meseleleri hakkında hüküm edilir. Temizlendiği zaman cennete giderler. O makamda A'râf ehli durur. Kurtubî bunu sırayla zikretmiştir. Ve bu güzel bir sıradır. Kurtubî bazı kimselerden alıntı yapıp söylemiş ki; “O sıradan önceki hesaptır.” Kelâi eserinde; “Hesâp sıratındaki gemi üzerinde olur.” Başka bir yerde Kurtubî diyor ki; “Ahirette iki sırat vardır birisi mahşer ehli için hafif ya da ağırdır. Ancak cennete hesap vermeden girenler bunun dışındadır. Sonra büyük sırata geçilir. Buradan sadece müminler kurtulur. Onlar başka bir sıratda tutulurlar. Onlardan cehenneme hiç kimse gitmez Çünkü onlar cehennemin kenarında kurulan sıratı geçmişlerdir. Nesefî *Bahrü'l-Kelâm*'da “Eğer terazi nerededir? Diye sorulursa, terazi sırat üstündedir deriz” dedi. Burada herkesin günahları ve iyiliklerinin ağırlığı kıyaslanır. Ağır mizanda olan cennete gider, günahkarlar cehenneme düşerler. Nurla ilgili olarak ise haberlerde bildirilmiştir ki; “O sıratı geçme isteğidir.” Kitapların okunması konusu ise terazi ve hesaptan önce olur. Allahû Teâlâ buyrur ki; “Kime kitabı sağından verilirse, hesabı çok kolay bir şekilde görülecek.” (İnşikak, 84/7). Bir hadîste buyrulur ki; “Yüzlerin ağarması ya da kararması sıratın önce olur.” Kurtubî demiştir ki; “Havz (Kevser) sıratın sonradır, diyenler hatalıdır. Çünkü insanlar kabirlerinde susuz kalırlar ve Havza'da ilerlemeleri daha uygundur.” Süyutî der ki; “Uzun sahih bir hadîste geçen “Havz sıratın sonra olurun manasını tespit eder. Müminlerden düşenler Sıratı oradan düşer. Yani müminler havuzdan içtikten sonra düşerler bu uzak bir ihtimaldir. Sıratı ilerleyip ondan sonra kurtulanlar onda içer daha uygun olur.” Dedi. Ve bunlar çeşitlidir. Denilir ki; “(Mümin) kurtulunca cennete girer (Kevserden) içmesine gerek kalmaz. Dedim ki “Hayır orada zulüm meseleleri için tutuldular (Kevserden) içmek kısas zamanı olur.” Ve cümle ihtimaller vardır. Bir grup (Kevserden) içmek sıratın öncedir der. Başka bir grup onların günahlarına göre sonra olur oradan sıratı giderler der. Belki bu daha güçlü bir ihtimaldir. Allah bilir.

Der- Zikr-i Havzu'l Kevser

(1) İbni Atâ der ki; "Kur'ân'daki Kevser, nübüvvettir."

(2) Havle Binti Kays el-Ensârî benî Neccâr'dan rivâyet edilir ki; Hamza'nın eşi şöyle dedi; "Bir gün Resulüllah (sav.) bize geldi. Dedim ki 'Ey Resulüllah ben duydum ki kıyamet gününde size şurdan şuraya bir havz (kevser) verilecek. Buyurdu ki; 'Evet ondan içecekler en sevdiğim insanlar senin kabilendendir. Ve (havz) İbni Hattâb'ın ailesi için yapılmıştır. Bir gün gelecek bazı kimseler havza ve şefâate inanmayacak.'" dedi.

(3) Neccârî Ayişe'nin, Allah ondan razı olsun, adına dedi ki; "Ayşe'ye Allah'ın kavli'nin (İnnâ a'taynâkel kevser) manası sorulmuş? O dedi ki: "O cennet de Peygamberimize verilmiş bir ırmaktır. Onun iki taraf sahili üzeri, içi boşaltılmış hâlis incidir. Bu ırmağın bardakları yıldızlar sayısındadır" dedi. Ahmed bunu çıkarmış Tirmizî düzeltmiştir. İbni Mâce, İbni Ömer adına dedi ki; "Kevser, cennette bir ırmaktır. Irmağın iki kenarı altındır. Yakut ve büyük inciler üzerinde akar. Suyu baldan tatlı ve süttten daha beyazdır." İki Şeyh İbni Ömer adına dedi ki, Peygamberimiz şöyle buyurdu; "Şüphesiz, benim havzım Aden ile Eyle arasındaki mesafe kadar (uzun)dur. Onun suyu süttten daha beyaz, kokusu miskten daha güzeldir. Bardakları gökteki yıldızlar sayısı gibi (çok)dur. Kim ondan bir yudum içerse artık ebediyen susamaz." Taberânî ve İbni Hayyât çıkarmış ki Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurdu; "Benden sonra ümera gelecek, onların yalanlarına inanmayın zulümlerine yardım etmeyin ettiğiniz hâlde havza gelemezsiniz"

(4) Denilebilir ki büyük günah işleyenler havzaya gelebilir ve içebilirler. Eğer cehenneme girerseler sususuzlukla cezalandırılmayacaklar.

(5) Ortaya çıkan hadîslerden anlaşılır ki; "Havz cennetin yanındadır. Çünkü cennetteki nehirlerden su gelir. Eğer sırat öncesinde olsaydı, cehennem ve Kevserdeki su ile arasına girerdi. Bazı hadîslerde olduğu gibi bazı insanlar Havzı

gördükten sonra ondan uzaklaştırılacak meselesinde ise bunun cevabı; “Havz sırat'ın gerisinde bitmeden önce yakınlaştırılırlar.”

(6) Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.

(7) O gün bütün insanları, (Allah'ın tayin ettiği) imamları ile çağırırız. (İsrâ, 17/71).

(8) Hanefî mezhebinden Ebû Hanefî'den rivâyet edilmiş en büyük şeyhler ve âlimler yaklaşık dört yüz yıldır nakl ediyorlar. Bir de onu örnek alanlar ve onun müridleri ve dönüştürenler çoktur Allah hepsinden razı olsun.

(9) Ey ruhumuzu yetiştiren saki! Senin dudağın bizim kevser suyumuzdur. Senin yüzün âlemin güneşidir. Senin sözlerin bizim bal ve şekerimizdir. Senin yüzüne kavuşmadıkça bizim kaldığımız yer ebedi ve nimetli olmaz. Ey can senin aşkının denizinde bizim vücudumuz yetiştirilmiştir. Senin sayende yüreğimiz altın oldu. Bizim vücudumuz altın gibi değerli oldu.

(10) Muhakkak Biz, sana Kevser'i verdik. (Kevser, 108/1).

(11) Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir. (İnsân, 76/21).

(12) Cîlî, mükemmel kitabında şöyle söylemiştir; “Allahû Teâlâ Muhammedî suretleri: Bedî, Kadir ismi nurundan yarattı. Mennân ve Kahir ismi ile de ona baktı. Bundan sonra: Latif, Gafir ismi ile ona tecelli etti. İşte bu tecelli anında; Sûret-i Muhammediyye o tecelli icabı ikiye bölündü. İki kısma ayrılır gibi bir hâl aldı. Allahû Teâlâ sağa düşen yarısından, cenneti yarattı. Burası, nimet sahiplerine saâdet evi oldu. Sola düşen yarısından ise cehennemi yarattı. Burayı dalâlet ehli şakilerin yuvası yaptı. Cennetleri yarattığı kısım; Mennân ismi ile bakılan kısımdır. O: Latif tecellinin sırrıdır. Bütün kerimlerin mahalli orasıdır. Allahû Teâlâ'nın ateşi yarattığı kısma gelince: Kahir ismi ile ona bakılmıştır. Ve bu: Gafir ismi tecellisinin sırrını saklar. Burası ehlinin, sonunda hayra kabulüne işaretler. Nitekim Resulüllah (sav.) cehennemden haber verirken şöyle buyurdu: “Cebbâr, ayağını cehennemin üzerine koyunca cehennem şöyle der; ‘Yetti yetti.’ Bundan sonra cehennemde kereviz otu biter.” Anlatılan hadîs-i şerifteki mananın sırrı şudur; “Allahu Taâlâ, cehennem ehli için azabı yaratınca onlar da, bu azaba

dayanacak gücü de yarattı. Böyle olmasaydı helâk olurlardı, yok olurlardı. Azâptan da kurtulamazlardı.” Durum böyle olunca: Kendilerine gelen azaba dayanmaları için, kuvvet yaratılması gerekli oldu. Böylece onun azâp cezasını tadarlar. Bu durumu, şu âyeti kerime ifade eder: “Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz.” (Nisâ, 4/56). Burada derilerin değiştirilmesi; onlarda olmayan yeni bir kuvvetin gelmesidir. Böyle olunca, onlar, içlerinden şöyle derler; “Belki de, bize şöyle bir azâp olunacak.” Bu durumu, azabı tatmaları için, kendilerine gelen yeni kuvvetten anlarlar. Allah bu duyguyu onlara verir, anlarlar. Sonra azâp gelir; azâp olunurlar. Onların içinde olan bu keşfi; kendilerine olan bir azâp müjdecisi gibidir. Böyle olması, onlara ihanet üzerine ihanet olur. Nitekim, aynı şekilde, cennet ehli de, nimet gelmeden önce, nimetin müjdesini alırlar. Sonra cehennem ehlinde bir azâp gidip, diğer azâp gelince, kendilerine verilen ilk kuvvetler ayrılıp gitmez. Çünkü o İhsan eliyle kendilerine verilen bir hibedir. Hakk Teâlâ hibesinden dönmez. Azaba gelince: Kahır eliyle gelmiştir. Onu değiştirmesi yerine yenisini getirmesi hakkıdır. Böylece onlar, her azâpta yeni bir kuvvet kazanırlar. Taa, kendilerinde hibe yollu bulunan kuvvetler, ilâhî bir kuvvet eseri zâhir oluncaya kadar. O kuvvet zâhir olunca, onları çeker götürür. İşte o zaman, Cebbâr olan Allah kademini ateşe basar. Hakk sıfatları bir kimsede zâhir olduktan sonra, ona şekavet artık gelmez. Bilesin ki Cebbârın onlara zuhuru, sözü edilen ilâhi kuvvet sayesinde olmuştur. Ki bu kuvveti onlara göstermiştir. Bu gösterme ise her şeyde vuslat sebebi olan bir münasebet icabıdır. İşte anlatılan mana icabı olarak, Yüce Hakk kademini ateş üzerine koyar. Ve o zaman, ateş zelil olur; boyun eğer. Nitekim bu mana; ateşin: “Yetti yetti” demesinden anlaşılır. Anlatıldığı gibi bir söz, Zillet hâlinde gelen bir sözdür. Ama izzet kahrı altındadır. Ve o zaman azap gider. Sübhân olan Allah şöyle buyurdu: “Rahmetim her şeyi kapladı.” (A’râf, 7/156). Gazabım her şeyi kapladı buyurmadı. Sonra Allahû Teâlâ ateşi Kakhâr isminden yarattı. Ve onu Celâl isminin zuhur yeri kıldı. Ve ona yedi tecelli eyledi. Bu tecellilerden bablar hâsıl oldu. Bu tecellilerin manaları var. Cehennem tabakalarından her tabakada bulunan, o tabaka çukurlarından her birine, ayrı ayrı girip dalmadıkça çıkamazlar. Ancak, onlardan bazılarının o çukurlara dalışı, Allah tarafından kolay olur. Bazısına da zor gelir. Orada olan, cehennem bütünü çukurlarına dalmayı

tamamladıktan sonra Cebbâr kademini oraya basar ki burada ince bir sır vardır. Cebbâr'ın kadem basması, herkes için ayrı ayrı olur. Sonra da, cehennem tabakaları için olur. Ancak, bu kadem basma işi, bütün sayılarına rağmen bir süre içinde ve bir günde olur. Böyle olmasına rağmen, bir zaman içindeki bu ayrılığı ve bu fark cehennem ehli için ilâhî kudret orada zuhura getirmiştir. Bu durum, akılları hayrete daldıracak bir durumdur. Ve ancak: İlâhî bir keşifle bilinir. Burada anlatılan, şaşırtıcı bir sırdır. Bunu akıl kabul edemez. Belki de, böyle bir şeye aklın gücü yetmez. Sebebine gelince akıl, hikmet bağları ile bağlıdır. Keşif ise kudrete bağlıdır. Durum böyle olunca anlatılanı ancak keşif sahibi olan anlar. Sonra Allahû Teâlâ, bu tabakanın kapısını, küfür ve şirkten yarattı. Bu manada gelen âyeti kerime şöyledir: “Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedi kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler.” (Beyyine, 98/6). Allahû Teâlâ buyurur ki; “O gün Cehenneme, “Doldun mu?” Deriz. O da, “Daha var mı?” der.” (Kaf, 50/31). Allahû Teâlâ cennetleri büyük bir incelikle sekiz tabakada yarattı. Bütün tabakaları fazladır. Onun içinde sayılamayacak kadar dereceler vardır.

[XXI]

Der-Zikr-i Afv u Mağfiret, Vüsat-ı Rahmet ve Duhûl-i Cennet

(1) Muhammed El-Gazzâlî *Esmâü'l-Hüsna* şerhinde şöyle söyler; "Kerim yapabildiği zaman effeder. O vaad ettiği zaman sözünü yerine getiren, verdiği zaman son derece çok veren, ne kadar verdiği ve kime verdiği aldırmandır. Yine o, başkasına muhtaç olduğunu söylediğinde razı olmaz. Başkasına boyun eğdiğinde hoşlanmaz. Kendisine sığınan ve gönül vereni boş çevirmez. Rahmetine gark eder. Vesilelere ve şefâatçilere muhtaç bırakmadan doğrudan doğruya kendisine iltica ettirir. İşte bu vasıflar kendisine cem eden ve mutlak Kerim olan Allah'tır. Bu huylarla kul bile süslenebilir ama biraz uğraşmak ve çalışmakla... Lakin Kerim-i Mutlaka nispetle o, hiç mesabesinde olur tabii.. Evet kul da bazı fedakarlık yaparak bu vasıfla vasıflanabilir Nitekim Allah Resulü (sav.) bir

hadîslerinde bunu bize şöyle izah etmişlerdir; "Üzüm ağacına kerem demeyin, çünkü kerem Müslüman adam sıfatıdır."

(2) Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidâyete ermiş olamazdık. (Ar'âf,7/43).

(3) Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Ar'âf,7/172).

(4) Onlara orada hiçbir yorgunluk dokunmaz, onlar oradan çıkarılacak da değillerdir. (Hicr, 15/48).

(5) Ne kadar insafliyım. Benim kuluma azab çektirmekten utanıyorum ve benim kulum bana isyan etmekten utanmıyor.

(6) Kerim olan Rabbine karşı seni aldatan (mağrur kılan) nedir? (İnfitâr, 82/6).

(7) Şüphesiz ki Allah'ın rahmeti muhsinlere yakındır. (Ar'âf,7/56).

(8) Muhakkak ki Allah'ın indinde en çok kerim olanınız (ikram olunanınız, en şerefli olanınız), (ırk ya da soy olarak değil) en çok takva sahibi olanınızdır. (Hucurât, 49/13). Peygamberimiz şöyle buyurdu; " Kerem takvadır. Takvasız kerem olmaz."

(9) Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. (Necm, 53/18).

(10) Bana dua ediniz. (Mü'min, 40/60).

(11) Size icabet edeyim. (Mü'min, 40/60).

(12) Bir kimse gelip Resullullah'ın boynuna bastı. O derece ki Hz. Peygamberin alını toprağa yapıştı. Hz Peygamber başını kaldırıp ona; "Allah seni affetmeyecek git" dedi. Allah ona vahyetmiş ki; "Hakkımda sen mi hükmedersin? Ben onu affettim." Hazreti Peygamber bir hafta boyunca onu her gördüğünde tevbe etti.

(13) K'ab'dan, Allah ondan razı olsun, rivâyet etmiştir ki; " Allah Davud'a (as.) dedi ki; "Ey Davud! Asi bir kulu benden uzaklaştırır mısın?" Davud (as.); "Neden sana asilik eder ki? Sordu. Allah "Bir kul hata yapıp ellerini indirdi. Allah beni affetmeyecek dedi. Sen o kula beni sevdirebilirsin varlığımın ve keremimin

büyükliğini hatataları affettiğimi anlattırısın. Çünkü en sevdiğim kul beni kullarıma sevdiren kulumdur. En nefret ettiğim kul kullarımın benden umudunu kestiren ve beni olmayan sıfatlarımla vasfeden kulumdur. Ben kendimi Rahmetle vasfettim kendimden başka hiç kimseyi bu sıfatla vasfetmedim." dedi.

(14) "Ey dünyanın Rahmânı ve âhiretin Rahîmi" denmiştir.

(15) Kim (Allah'ın huzuruna) bir hasene ile gelirse, artık onun on misli, onundur. (En'âm,6/160).

(16) O yüzden denir ki sadece fani yok olur. Denir ki kul Allah'a ihtiyaç duyarsa Allah onunla olur. Bunlar gerekli ahlaktır. Onu tanıyan umudunu kesmemelidir. Ondan başkasına vakit ayırmamalıdır. Sadece ona ibadet etmelidir. Çünkü o bilir ki Allah sadece hataları affeder. Ahmed Gazzâlî diyor ki; Her daim "lâ ilâhe ille'llâh" diyerek eğer kalbinde mâna meyvesi oluşmuşsa, Allah'tan başka birine sığınman, başkasından korkman ve yardım istemen gerekmez. Allahû Teâlâ şöyle buyurur: "Sen 'lâ ilâhe ille'llâh' der ve bizden başkasıyla ünsiyet peyda edersen, ne biz senin için oluruz, ne de sen bizim için... Kim Allah içinse, Allah da onun içindir. Kim ona karşı huşu duyarsa Allah o kimseyi korur. Kulum! Niçin benden başkasına sığınırısın! Halbuki her şeyin dizgini benim elimdedir. Ben mülkün gerçek sahibiyim ve mülkümde dilediğim gibi tasarruf ederim. Bu âlemde ancak benim dilediğim olur ve her şey ancak benim irademle vuku bulur. O hâlde benden başkasına sığınma! Benim rahmetimden ümidini kesme! Zira ancak kâfirler benim rahmetimden ümidini keser. Cezamdan sadece gönlü beni arzulayanlar kurtulabilir. Ali, Allah ondan razı olsun, "Allah'ın sana hakkı nedir?" sordu. Ali'ye "Allah'ın Resulullah'a verdiği emirdir" dedi. Ali ona; "Kulların Allah'a hakkı nedir?" sordu. O, Ali'ye "Ateşten kurtarması ve cennete götürmesidir." dedi. Ali ona; "Kim seni buraya getirdi?" sordu. Ali'ye "Allah" dedi. Ali ona; "Nasıl?" sordu. Ali'ye; "Allah istedi ve bana tevkif etti" dedi. Ali ona "O zaman ne diyorsun?" sordu. Ali'ye; "Biz iyi gördük onun fazlından aldık" dedi. Ali ona "Kur'ân'ı okuyor musun?" sordu. "Evet" dedi. Ali ona; "Kur'ân'dan çıkmış âyetleri biliyor musun?" sordu. Ali'ye; "Evet" dedi. Ali ona; Allah diyor ki; "Artık kim zerre kadar hayır işlerse onu görür."(Zilzâl, 9/7). Eğer tövbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir." (Bakara, 2/279). "Umulur ki Rabbiniz

size merhamet eder.” (İsrâ, 17/8) ve umulur ki Allah vacip kılar. “Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir.” (Nisâ, 4/93). Furkân suresinde buyrulur ki; Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. (Furkân, 25/70). Allahû Teâlâ buyurur ki; “Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.” (Müddessir, 74/38). Ya müminlerin emiri! De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53). Ebu Tâlib Mekkî *Kûtu’l-Kulûb*de Makâm-ı recâ şerhinde meşhur haberlerde peygamberimiz (sav.) okuyup; “Ey nefisleri üzerine israf yüklemiş kullarım!” (Zümer, 39/53). Bir kavrama kirden aldı. Sonra dedi ki onların cennete ait kötü amellerine umursamıyorum.”

(17) Allah, Resulüne dedi ki: De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü o, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Zümer, 39/53).

(18) Hz. Muhammed (sav.) ümmetini doğru yola çağırıyor. Bütün âlemi okumaya (ibadete, Kur’ân okumaya çağırıyor).

(19) Küntü (Ben gizli bir hazine idim; bilinip tanınmak istedim.)

(20) De, Ey kullarım! (Zümer, 39/53).

(21) Kur’ân, Hz. Muhammed ağzından söylenmiştir (onun dilidir). Hakk saymayan kâfirdir.

(22) Ben ve (salih) kullarım.

(23) Nebi olan Ahmed akıl onun toprağıdır. İki cihanda onun hasretindedir. Cihan onun mim harfini kulağına takmış. İki cihan da ona teslim olmuştur. İki cihan da ona bakıyor. (Beklediği için) başlarını secdeye koymuşlar.

(24) Nefislerinde haddi aştılar. (Zümer, 39/53).

(25) Müşriklerin hakkında denir ki: “Eğer büyük hata yapanlar onlar affedilmemekten korkuyorlarsa, bu âyetle inansınlar. Allah bu âyetle onları îmâna götürür, “Ey nefisleri üzerine israf yüklemiş kullarım.” (Zümer, 39/53). Demek.

(26) İbni Abbâs'tan rivâyet edilmiştir ki; "Peygamber Efendimizin amcası Hz. Hamza'yı öldüren, Vahşî Resulüllah'a şöyle bir mektup yazmıştı: "Ey Allah'ın Resülü! Ben müslüman olmak istiyorum! Fakat sana inen Kur'ân'daki şu âyet benim Müslüman olmama engel oluyor: "Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir tanrıya yalvarmazlar; Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı (nın cezasını) bulur." (Furkân 25/68). Ben ise bunların üçünü de yaptım. Acaba tövbem kabul olur mu?" Bunun üzerine şu âyet indi: "Ancak tövbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." (Furkân 25/70). Resulüllah (sav.) bu âyeti yazdırıp Vahşî'ye gönderdi. Vahşî kendisine gönderileni okuduktan sonra şöyle cevap yazdı. 'Mektubunda yazdığın âyette bir şart vardır ki, o da salih amellerdir. Fakat ben bu salih amelleri yapabilir miyim bilmiyorum!' Bunun üzerine şu âyet indi: 'Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar.' (Nisâ 4/48). Resulüllah (sav.) bu âyeti de yazdırıp Vahşî'ye gönderdi. Vahşî tekrar bir cevap yazdı. Şöyle diyordu: 'Bu âyette de bir şart var. O da Allah'ın dilediği kimseleri bağışlamasıdır. Ben ise bağışlanıp bağışlanmayacağımı bilemiyorum.' Bunun akabinde yine bir âyet indi. Âyet-i kerimede şöyle denilmektedir; "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki o, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Zümer 39/53). Bu âyet-i kerimede Allah'ın rahmet enginliği ifade edilmektedir. Rahmeti her şeyi kuşatmıştır, herkes bu rahmetten yararlanabilir. Ancak, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek, günah işlemeye devam etmek anlamına gelmez. Bundan maksat, günahlar ne kadar çok olursa olsun tövbelerinin mümkün olduğunu belirtmektir. Resulüllah (sav.) bu âyeti de yazdırıp gönderdi. Vahşî bu âyette bir şart bulamayınca Medine'ye gelip müslüman oldu."

(27) Onlar israf ettiler, haddi aştılar. (Zümer, 39/53).

(28) Nefslerine, kendilerine karşı. (En'âm, 6/24).

(29) Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53).

(30) Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. (Zümer, 39/53).

(31) Muhakkak ki o, Gafûr'dur, Rahîm'dir. (Zümer, 39/53).

(32) Bu âyette lütuflar var. Allah der ki: “Ey nefsleri üzerine israf eden kullarım!” (Zümer, 39/53). Ancak içki içenleri vs. demedi. Çünkü onlar içinde utandırma ve rezil etmeleri olacak. Lütfuna ve keremine bak. Bütün hataları israf eden (Zümer, 39/53). kelimesiyle arz etmiş. Seni dünyada rezil etmeyi ne zannedersin. Sen hataları yapmayı hala devam ediyorsun. Ahirette seni rezil edebilir ve sen hatalarından pişman olursun. Sonra Allah der ki: “Çünkü o, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”. (Zümer, 39/53). Onun rahmetinden umut kesmemeyi bütün büyük hataları yapsan bile tavsiye eder. Çünkü eğer su elbiseyi ıslattırsa, ateş yakarsa ya da misk kokarsa şaşırılmazdı. Bu yüzden Gafûr da affederse ve Rahîm rahmet ederse şaşırılmaz.”

(33) Allahû Teâlâ'nın kereminden buyururlar ki; “Sizin genelde çok suçunuz olsa da benim sizin işinizde kâdim yardımım vardır. Ben ezelde sizi bağışlamışım. Siz yokluğu saklıyorsunuz, ben ebediyyen merhametliyim. Hamd, âlemlerin Rabbine aittir. Salât ve selâm günahkârların şefatçisi efendimiz Muhammed (as.) ailesine ve arkadaşlarına olsun.

(34) Ruzbihan Baklî der ki; “Bu âyetteki Hakk'ın bastı (gönül açmanın sevindirmesi) bağışlanmanın verdiği bast (sevinç)'tir. Sanki rahmete susamışlara kerâmetler denizinden açılan yol gibidir. Ayrıca sırların tabakalarından gayret perdelerinin kalkmasıdır. Ey kullarım size ne oluyor ki benden korkuyorsunuz. Benim rahmetimden ümidinizi kesiyorsunuz. Korkmayın, üzülmeysin, ümidinizi kesmeyin. Ben sizi ezelde sevdim, sizin üzerinize günahları icraya hükmettim. Siz varılmadan önce ben ezelde sizin günahlarınızı biliyordum.

(35) Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. (Zümer, 39/53).

(36) Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. (Furkân 25/70).

(37) Bezzâz, Enes'ten ihraç Peygamber Efendimiz (sav.) şöyle buyurdu; “Kıyamet günü adem oğluna üç defter çıkarılır. Birinde sâlih amel, birinde Allah'ın insana nimetleri ve birinde de günahları var. Sonra Allah nimet

defterindeki en küçük nimete “salih amelinden hakkını al” der. O nimet, bütün sâlih amelini alıp der ki “İzzetinle yemin ederim ki bana yetmedi” der. Bütün sâlih ameller gider, sadece günahlar kalır. Allah kuluna rahmet etmek isterse, “Ey kulum, hasenatını kat kat artırdım, günahlarını affettim ve bütün nimetlerimi sana verdim” der.

(38) Bütün günahlarımdan “Estağfurullah” ve Allah’a tövbe ederim.

(39) Peygamberimizden (sav.) rivâyet edilmiş ki: “Eğer kul tövbe ederse, Allah bütün yerlere ve meleklerine o kulun günahlarını unutturur. Ve günahların yerine hasenat koyar. Yerler ve melekler “Ey Allah’a isyan etmeyen kulu, sana mutluluklar.” Der. Ve Peygamberimiz şöyle buyurdu ki: “Ey affetmeye yücel!” Sonra, Cebrail ona ; “Affetmeye cömert ne demek biliyor musun?” Sorar. Yani “O rahmeti ile günahları affetmiş sonra cömertliğiyle haseneleri günahları yerine koymuş demektir.” Der. Meşhur haberlerde Mu‘âz ibni Cebel der ki; “La İlahe İllallah diyenler cennete gider. Ve Son sözü “La İlahe İllallah” olanlar ateş onlara dokunmaz. Allah’a müşrik olmayanlara ateş haram kılınmıştır. Kalbinde zerre kadar iman varsa cennete gider. Kâfir Allah’ın rahmetinin ne kadar büyük olduğunu öğrenince Allah’ın rahmetinden umudunu kesmez. Allah kendi affıyla ilgili der ki; “Sonra kendilerine apaçık deliller gelmesinin ardından (tuttular) buzağıyı tanıdılar. Biz bunu da affettik.” (Nisâ, 4/153). İhyâda rivâyet edilmiş ki; “Kul günah işlediğinde sağ (omuzun) sahibi melek ve sol (omuzun) sahibi melek yedi saat bekler. Belki bir hasene yaparak günâhın silebilir diye. Eğer dört günah işler bir hasene yaparsa bu haseneye on kat (sevap) verilir. “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır.” (En’âm 6 /160). Allah dört haseneyi dört günahın önüne koyar. Sonra İblis bağırarak “Ademoğlu nasıl bana karşı kazanır? Gece gündüz onun hasenelerini iptal etmek için çalışıyorum. Her günahından ona karanlık her sevaptan onun kalbine ışık girer.” Der. Bu yüzden Resulullah (sav.); “Her günah işledikten sonra bir iyilik yap. Tövbe kalbini, sabunun elbiseyi temizlemesi gibi temizler.” Der. Rivâyet edilir ki; “İsrailoğulları’ndan bir adam günah işlemiş sonra tevbe etmiş. Sonra yeniden günah işlemiş, sonra yine tevbe etmiş. Dört kere böyle yapmış. O zamandaki (Nebi) onun tevbesinden geri dönmesiyle ilgili onunla konuşmuş. O adam ona “Ben zayıf bir kulum Rabbim

beni her defasında affetmekten nasıl vazgeçmez ki?” demiş. Allah o Nebi’ye vahyetmiş ki; “Benim kulum doğru söyledi. Ben onun günahını affettim. Gafûr benim.” Taberânî ve Beyhakî, Amr bin Hazm el-Ensârî’den çıkarmış ki; “Resulullah (sav.) üç gün bize görünmez oldu. Sadece farz namazları kılmak için mescide gelir, namazı kıldıktan sonra hemen evine dönerdi. Dördüncü gün de yanımıza geldi. Kendisine, “Ey Allah’ın Resulü! Bize görünmez oldun. Biz de bir olay meydana geldiğini sandık” dediğimizde şöyle buyurdu: “Sadece iyilik ve hayır oldu. Yüce Rabbim, ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesaba çekmeksizin cennete koyacağını bana vâdetti. Bu üç gün zarfında kendisinden bu sayıyı artırmasını diledim. Rabbimin bir, şerefli ve cömert olduğunu gördüm. O yetmiş bin kişiden her biriyle birlikte yetmişer bin kişiyi daha bana bağışladı. Ben: “Ya Rabb! Ümmetimin sayısı bu kadarı bulur mu?” diye sorduğumda, “Bu sayıyı sana Arabilerle tamamlarım” dedi.” Ebu Hureyre rivâyet eder ki; “Allah rahmeti yarattığında yüz parça yaratmış, doksan dokuzunu kendi nezdinde tutmuş, yeryüzüne bir parçasını indirmiştir. Eğer kâfir, Allah’ın katındaki rahmeti kavrayabilse, asla cennetten ümidini kesmezdi. Mümin Allah’taki azabı bilseydi cehennemden umudunu kesmezdi.” Câbir, hadîsinde; “Biriniz Allah’a hüsn ü zan etmeden ölürse bu âyeti okusun; “Ve işte Rabbiniz hakkındaki sizin bu zannınız, sizi helâka sürükledi.” (Fussilet, 41/23). İbni Mesûd; “Allah’a yemin ederim ki; “Kim Allah’ı iyi zannederse Allah ona bütün iyi şeyleri verir. Eğer iyi sanıyorsa Allah ona iyilik verir. Allah bir taifeye helak adını verdi. Çünkü onlar Allah’la ilgili kötü zan sahibiydiler.” Allahû Teâlâ buyurur ki; “İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır.” (Fussilet, 41/23). Ebu Nuaym, Müslim bin Seyyâr’dan ihraç eder ki; “Kıyamet gününde kul götürülür ve Allah’ın elleri arasında durdurulur. Allah meleklerine; “Hasenelerine bakın” der. Bir hasene bile bulamazlar. Sonra “Günahlarına bakın” der. Onun günahları çok çıkar. Onun hakkında cehennem emredilir. Sonra Allah “Geri getirin” der. Kul Allah’a; “Ey Rabbim bu benim senin için zannettiğim değildir” der. Allah ona “Doğru söyledin” Der. Sonra (onun hakkında) cennet emredilir. Beyhakî Ebû Hureyre’den rivâyet eder ki Resulullah şöyle buyurdu; “Allah bir kulun cehenneme gitmesini emr etmiş. (Kul) onun kenarında dururken; “Ey Rabbim senin hakkında iyi zan besliyordum.” Der. Allah; “Kulumun zannettiği gibiyim onu geri götürün” Der.

Riyâzü'l-Müzekkerin'in otuzuncu babında; “Bir kulun cehenneme götürülmesi emri verilir. Bu kul yolun üçte birini geçtiğinde yüzünü çevirip ağlar. Yolun üçte ikisini geçtiğinde yüzünü çevirip ağlar. Hatta cehennemin kenarında dururken yüzünü çevirip ağlar. Allahû Teâlâ “Getirin” der. Sonra ona neden yüzünü çeviriyorsun sorar. Kul ona “İlk seferinde merhametli ve gafûr olduğunu hatırladım. İkinci seferde senin Allah’tan başka kim günahları affedebilecek ki dediğini hatırladım, üçüncü seferde Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin dediğini hatırladım.” Der. Allah onu affedip cennete gitmesini emir verir. Sonra kul ağlar. Allah ona; “Neden ağlıyorsun? Sorar. Kul ona; “Senden rızanı istiyorum” der. Allah ona; “Senden razı oldum” der. Sonra ona iyi bir elbise giydirilir. rıdavân kitabı verilir. Sonra (o kul) cennete girer. Ömer bin Hattâb’dan rivâyet edilir ki; “Resulullah’la, ölürken Ensârdan bir adama gittik. Resulullah ona; “Allah’a tevbe et” dedi. Ancak o adamın dili dönmedi ve göğze gözleri ile işaret etti. Resulullah güldü ve ona; “Ey Resulullah neden gülümsedin?” soruldu. Resulullah; “Bu hasta diliyle tevbe edemedi ama kalbiyle pişman olup göğze baktı.” Dedi. Allah meleklerine; “Ey meleklerim! Benim kulum diliyle tevbe edemedi ama kalbiyle pişman oldu, onun pişmanlığını ve tevbesini boş çıkaramam şahit olun ki ben onu affettim. Ey meleklerim! Herhangi bir kul ölümünden bir saat önce kadar tevbe ederse onun günahları deniz köpüğü kadar olsa bile onu affederim” Dedi. Sâlih bin Keysân’dan rivâyet edilir ki Allah; kıyamet gününde Hazreti Muhammed’e (sav.) “Ey Muhammed” Der. Resulullah ona “Efendim Rabbim ve her şeyin Rabbi” der. Allah ona; “Bir şeye ihtiyacın var mı?” sorar. Resulullah “Allah’ın halklarına nasıl ihtiyacı olur ki?” sorar. Allah ona “Sana benim ihtiyacım (o ki) her zaman bana sormandır” der. Hitâp faslında haberde zikredilmiş ki; Kıyamet gününde Allah bir Şeyhi davet edip ona “Ne yaptın?” Sorar. Şeyh Allah’a “Yakınlardaydım Mâşâ’llâh” der. Allah onun yalancı olduğunu biliyor ancak cennete girmesini emir veriyor. Melekler Allah’a; “Ey Rabbimiz! Onun söyledikleri yalandır.” Derler. Hakk; “Biliyorum ama yaşlılığında ve yalan söylediğinden utandım” Der. Haritati’de Ka’b’dan rivâyet etmiştir ki; “İyilik yapan reis kıyamet günü ona götürülür. Ona “Rabbine cevap ver” denir. Rabbine götürülüp cennete girmesine emir verilir. Ona “Bu birinin menzelesi”denir. Allah onların cennette ne yaptığını görür. Ve daha iyi bir

mertebeyi verir. Allah ona cennetteki elbiselerden giydirebilir. Onun başına taç konulur. Yüzünü aydınlatır.

(40) Allah'a tevhid ile arif olan Hakk sancağının (Livâü'l Hamd) altına girsin.

(41) İyiliği emretmek kötülüğü yasaklamaktır. (Âl-i İmran, 3/104)

(42) O sabikûn el-evvelîn (evvelki hayırlarda yarışanlar). (Tevbe, 9/100).

(43) Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. (Yunûs, 10/62).

(44) Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rabb'leri katında mükâfatları vardır. (Bakara, 2/262).

(45) Ancak tövbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah'ın kitabına sarılanlar ve dinlerini Allah'a has kılanlar müstesnadır. (Nisâ, 4/146).

(46) Onlar ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. (Enfâl, 8/2).

(47) Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. (Mü'minûn, 23/2).

(48) Rahmân'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. (Furkân, 25/63).

(49) Yeryüzünde üstün olmak ve fesat çıkarmak istemeyenlere tahsis ederiz. (Kasas,28/83).

(50) Yanlarını yataktan uzaklaştırırlar (yan üstü yatarken kalkarlar). Rabblerine dua ederler. (Secde, 32/16).

(51) O kullar adaklarını yerine getirirler. (İnsân, 76/7).

(52) Fakat, kim Rabbinin makamından korkmuş ve nefsinin heveslerinden nehyetmiş ise (heveslerine uymamışsa). (Nâziât, 79/40).

(53) Eyvah! Kazananlar geçidi geçti. Onlardan sonra kaybolduk. Artık bize ne şafaatçiler ne de dostlar yok.

(54) İzzetimle ve Celâlimle yemin ederim ki! Dostsuzlar için tek samimi dost benim.

(55) Günahkâr bir ümmet ve Gafûr bir Rabbi var.

(56) Her kim bir defa “Lâ ilâhe ille’llâh” derse benim sancağım altına gelir.

(57) Allah'tan başka ibadet edilmeyi hak eden hiçbir ilah yoktur.

(58) Said İbni Mansûr ve Beyhakî Ömer ibni Hattâb’dan, Allah ondan razı olsun, rivâyet ediyor ki; “Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammed’in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır.” (Fâtır, 35/32) âyetini okuduğunda Hz. Ömer dedi ki” Dikkat öne geçeneğimiz geçmiş, orta yolu tutanımız, kurtulmuş, nefesine zulmedenimiz mağfiret olunmuştur. Beyhakî, bunu başka bir şekilde rivâyet etmiş, Fâryâbî, Berrâ bin Azib’den rivâyet eder ki; “Resulüllah bu âyeti okudu “Hepiniz kurtuldu.” Dedi. Beyhakî, Usâme ibni Zeyd’den, o da Peygamberimizden “Hepsi cennettedir.” Dediğini rivâyet eder. Bunun gibi Ka’b ve Ata’dan; “Bu üç sınıf cennettedir.” Dediği rivâyet edilir. Ve Berrâ ibni Azib’den “Ve o, nefesine zulmederek” (Kehf, 18/35). Âyetinde der ki; “Allah şahidim olsun o hepsini cennetine koyacaktır.” Müslim, ibni Mesûd’dan, Allah ondan razı olsun, rivâyet eder ki; Resulüllah (sav.) buyurdu ki; “Kimi yürüyerek kimi tökezleyerek cennete girer, ateş derisini yakmıştır. Onu geçince ona döner ve “Beni senden kurtaran (Rabbim’in) şanı yücedir ki bana benden hiçbirine vermediğini verdi.” Der. Onun için bir ağaç yükseltilir. “Rabbim onu bana yaklaştı. Gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim.” Der. Allah buyurur ki; “Ey ademoğlu onu sana verirsem başkasını isteyeceksin.” Der. “Hayır Ya Rabbi” der. Başka bir şey istemeyeceği konusunda sözleşirler. Rabbi onu mazur görür. Sabırsız olduğunu görür. Ağacı ona yaklaştırır. Gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra ondan daha güzel bir ağaç yükseltilir. Yine “Rabbim suyundan ve gölgesinden faydalanmam suyundan içmem için onu bana yaklaştı başkasını istemeyeceğim” der. Allah “Ey ademoğlu başka bir şey istemeyeceğine anlamamış mıydık.” Der. Onu ona yaklaştırır. Sonra cennetin kapısında o ikisinden daha güzeli yükseltilir. (Adam) der ki “Rabbim beni ona yaklaştı

başkasını istemeyeceğim” der. Onu ona yaklaştırır. Yaklaşınca cennetliklerin seslerini duyar. “Rabbim beni cennete koy” der. Allah der ki dünya ve bir mislini de versem razı olur musun? (Adam) der ki; “Ya Rabbi, âlemlerin Rabbi olduğun hâlde benimle alay mı ediyorsun?” Allah “Hayır alay etmiyorum ben dilediğime Kadirim” Der.

(59) Çocuğa bir tane verme. Senden ikinci kere istesin.

(60) Rabbim, bana (Kendini) göster, Sana bakayım. (A'râf, 7/143).

(61) Ya Rabbi, sen de benim hayretimi tezyid eyle (arttır)!(Hadis)

(62) Resulüllah gülerek dedi ki; “Cebrail Rabbinin tebessümüyle tebessüm ediyordu.” Rivâyet olunur ki ona dedi ki; “Âlemlerin Rabbisin, benimle dalga mı geçiyorsun?”

(63) Allah ne yücedir ki, beni senden kurtarmış.

(64) Ey Rabbim rahmetinle beni ateşten çıkarmıştın, rahmetinle duvara ulaştı.

(65) Sen Allah'a duvarın arkasına ne olduğunu sormamaya söz vermedin mi? Belki de ağacın arkasında ne var? Sorabilirsin.

(66) Cehennemden beni rahmetin ile çıkardın. Beni duvara kadar ulaştırdın.

(67) Ey kulum! Neden bana sormuyorsun (dua etmiyorsun).

(68) Ey Rabbim! Nasıl benimle dalga geçiyorsun ve sen bütün âlemin Rabbisin?

(69) Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir. (İnsân, 76/21).

(70) Ve onun (cennetin) bekçileri, onlara: "Selâmun aleykum, siz temize çıktınız (aklandınız) ve öyleyse ebedi olarak ona (cennete) girin" derler. (Zümer, 39/73).

(71) Cennet ehlinin vasfında İki Şeyh ve Ebû Hureyre'den, Allah Ondandır razı olsun, rivâyet edildiğine göre Resulüllah (sav.) şöyle buyurdu: “Cennete ilk girecek kimselerin yüzleri dolunay gibi parlak olacak, onların peşi sıra girecek olanlar, gökyüzündeki en parlak yıldız gibi aydınlık olacak, orada küçük ve büyük abdest bozmak yoktur. Onlarda tükürük ve sümük de bulunmayacaktır. Onların

tarakları altındandır. Terleri misk gibidir. Buhurdanlıklarındaki koku cennetin güzel kokulu ağacındandır. Eşleri hurilerdir. Cennetliklerin hepsi de babaları Adem'in şeklinde yaratılmış olup boyları altmış arşındır.”

Cennet ehlinin yemekleri ise, Müslim, Sevbân'dan rivâyet etmiş ki: “Yâhudilerden bir Haham Hz. Peygamberimize, “Yer ile göklerin başka bir kılığa değiştirileceği gün insanlar nerede olacak?” dedi. Resulü Allah (sav.): “Köprüünün yanında karanlık içinde olacaklar” buyurdu. Yâhudi: “O hâlde insanlardan köprüyü ilk geçen kim olacak?” diye sordu. Resulü Allah (sav.): “Muhacirlerin fakirleri” buyurdu. Yâhudi: “Öyleyse cennete girerken onların hediyesi ne olacak?” dedi. Resulü Allah (sav.): “Balık ciğerinin ziyâdesi!” buyurdu. Yâhudi: “Bunun arkasından onların yiyecekleri ne olacak?” diye sordu. Resulü Allah (sav.): “Onlara, cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek” buyurdu. Yâhudi: “Bunun üstüne ne içecekler?” dedi. Resulü Allah (sav.): “Orada “Selsebî” adı verilen bir kaynaktan (içecekler)” buyurdu.

Cennet ehlinin koltukları; Allahû Teâlâ buyurmuştur ki; “Ve yüksetilmiş döşeklerdedirler (tahtlardadırlar).” (Vâkıa,56/34). Buyurur ki; Onlar astarları kalın ipekten olan döşeklere yaslanırlar. (Rahmân, 55/54). Buyurur ki; “Orada tahtlar üzerinde yaslanırlar.” (İnsân, 76/13). Buyurur ki; “Onlar, karşılıklı yaslanmış vaziyette mücevheratla işlenmiş tahtlar üzerindedirler.” (Vâkıa, 56/15-16). Buyurur ki; “Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır.” (Gaşıye,88/13-16). Buyurur ki; “Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar, (nimetlenirler).” (Rahmân, 55/76). Buyurur ki; “Otağlarda (özel çadırlarda) huriler vardır.” (Rahmân, 55/76).

Cennetin ehlinin hizmetçileri hakkında; Allah Teâlâ buyurur ki: “Hizmetlerine verilmiş, kabuğunda saklı inci gibi gençler etraflarında dönüp dolaşırlar.” (Tûr, 52/24). İbni Mübârek ve Beyhaki ibni Ömer'den rivâyet etmişler ki: “Cennet ehlinin derecesi en düşük olanın seksen bin hizmetçisi olan bir ev vardır.” Sonra bu âyeti okumuş: “Sen onları gördüğün zaman saçılmış inciler sanırsın.” (İnsân, 76/9).

Cenneteki atların hakkında; Taberani ve Beyhaki iyi bir senetle Abdurrahman İbni Sa'id'den rivâyet etmiş ki: Ben atları seviyordum, “Ey Resulullah, Cennette at var mı?” sordum. Bana, “Eğer Cennet’e girersen sana yakuttan bir kanatlı at verilecek. Nereye istersen seni götürür.” Dedi.

Cennet’te uyku olmaması meselesinde ise; Bezzâz ve Tebarânî sahih senedle Cabir İbni Abdullah’tan rivâyet etmişler ki: “Ey Resulullah! Cennet ehli uyurlar mı?” sorulmuş. Şöyle cevap vermiş; “Uyku ölümün kardeşidir. Cennet ehli uyumazlar.”

Cennet ehlinin pazarı hakkında; “Müslim, Enes’ten, Allah ondan razı olsun, çıkarmış ki Resulullah şöyle buyurdu; “Cennette bir Pazar yeri vardır ki cennet sakinleri haftada bir oraya gelip toplanırlar. Orada yüzlerine ve elbiselerine cennet kokuları üfleyen bir kuzey rüzgârı eser ve böylece onların güzellikleri daha da artar. Önceki hâllerinden daha güzel ve yakışıklı olarak eşlerinin yanına döndüklerinde aileleri onlara: “Vallahi güzelliğinize güzellik katılmış.” Derler. Onlar da: “Vallahi yanınızdan ayrılalı beri siz de daha bir güzel olmuşsunuz.” Derler.

Cennet ehlinin duyması ve şarkı söylemesi ile ilgili; Tebarânî ve Beyhakî Ebû İmâma’dan çıkarmışlar ki: Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu; “Cennete giren her kulun başucuna ve ayakucuna ikişer huri oturarak insanoğlunun ve cinlerin dinlediği en güzel şarkıları söylerler. Fakat bunu şeytanın çalgılarıyla değil, Allah’a hamd ve onu takdis ederek yaparlar.”

Cennetteki ağaçlar; Allahû Teâlâ buyurmuş ki; “Onlar için ne mutlu” (Ra’d, 13/29). Buyurur ki; “Dikensiz sedir ağaçlarıyla.” (Vâkı’a, 56/28).

Ebû Nuaym Ebû Hureyre’den çıkarmıştır ki Resulullah (sav.) şöyle buyurdu; “Cennette kökü altından, dalları inci ve zebercedden olan bir ağaç vardır. O ağacın üzerine bir rüzgâr eser, dalları birbirine girer. Duyanlar ondan daha lezzet verici bir şey duymazlar.”

Cennetteki nehirler ve pınarlar; Allahû Te’âlâ buyurur ki; “Onun altında nehirler akar.” (Beyyine, 98/8). Allahû Teâlâ buyurur ki; “Orada bozulmayan su ırmakları,

tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır.” (Muhammed, 47/15). Allahu Te’âlâ buyurur ki; “Orada bir pınar ki ona “selsebil” adı verilir.” (İnsân, 76/18). Allahû Teâlâ “İçinde kâfur bulunan bir pınar ki Allah’ın kulları ondan içer, onu (istedikleri şekilde) fişkirtip akıtırlar.” (İnsân, 76/5-6). Allahû Te’âlâ buyurur ki; “O içeceğin katkısı tesnimdir. Bir pınar ki, Allah’a yakın olanlar ondan içerler.” (Mutaffifîn, 83/27-28).

(72) Güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır.(Tevbe, 9/100).

(73) Mertebede nurun da dereceleri vardır. (Mesnevî’den beyit.)

(74) Her perdenin arkasında bir kavmin makamı vardır, bu perdeler bölük bölüktür. Makamları imamlığa kadardır.

(75) Ve kim Allah’a iman eder ve salih amel (nefs tezkiyesi) yaparsa, onun seyyiatini (günahlarını) örter. Ve orada ebediyyen kalmak üzere, altından nehirler akan cennetlere koyar. (Teğâbun 64 /9).

[XXII]

Der-Zikr-i Aded-i Cinân ve Tabakâtuhâ

(1)Allahû Teâlâ buyurur ki; “Rabbinin makamından korkan kimseler için iki cennet vardır.” (Rahmân, 55/46). “Ve ikisinden başka iki cennet daha vardır.” (Rahmân, 55/62). “Kapıları onlara açılmış olan adn cennetleri vardır.” (Sâd, 38/509). “Onlar için makam olarak Firdevs Cennetleri vardır.” (Kehf, 18/107). “O taktirde, ferahlık, huzur, güzel kokulu bitkiler ve naim cenneti vardır.” (Vâkıa, 56/89). “Mevâ Cenneti onun (Sidre’nin) yanındadır.” (Necm, 53/15). “Orada onlar için ebedîlik yurdu vardır.” (Fussilet, 41/28). “Rabb’lerinin katında onlar için selâm yurdu (teslim yurdu) vardır.” (En’âm, 6/127). Nesâî, ibni Hibbân ve Hakîm, Ebû Hureyre ve Ebû Said’den Peygamber (sav.)’in şöyle buyurduğunu

ihraç etti: “Hangi müslüman beş vakit namazını kılar, ramazan orucunu tutar, zekâtını verir ve yedi büyük günahı sakınırsa onun için kıyamet günü cennetin sekiz kapısı açılır. Abdülkerim Cîlî, Allah sırrını kutsal temiz kılsın, İnsân-ı Kamîl kitabında; Bilesin ki Cennetler, umumiyetle sekiz tabakadır. Onların her tabakasında, çok cennetler vardır. Ve her cennetin de, nice dereceleri vardır ki; hadde hesaba gelmez. Şöyle ki:

“Birinci tabaka; Burası Selâm Cenneti ismini almıştır. Ayrıca: Mücâzât Cenneti adı da verilmiştir. Allahû Teâlâ, bu cennetin kapısını, salih amellerden yarattı. O cennette, oranın ehline: Hasib ismi ile tecelli eyledi. Böylece orası, sırf amellerin karşılığı oldu. Resulullah (sav.) Efendimiz: ‘Hiç kimse, ameli ile cennete giremez.’ Buyurması ile mevhibeler cennetini murâd etmiştir. Mücâzât Cenneti murad edilmemiştir. Nitekim bu cennet ehli için; Allahû Teâlâ şöyle buyurdu: ‘İnsanlar için, yalnız çalışması karşılığı vardır. Çalışmanın karşılığı yakında görülecektir. Sonra en bol tarafından mükafatı verilecektir.’ (Necm 53/39-41). Hülâsa: Bu cennete, ancak salih amellerle girilir başka yolu yoktur. Bir kimsenin, salih ameli yoksa, buraya girişi de yoktur. Ayrıca bu cennete: ‘Yüsrâ’ adı da verilir. Bu manayı da şu âyetten anlıyoruz: ‘Bir kimse, sadakasını verir, kendini korursa, ayrıca: Hüsnâyı doğrularsa Yüsrâ’yı ona nasib ederiz.’ (Leyl, 92/5-7). Hâli anlatıldığı gibi olan kimsenin, sözü edilen cennete girmesi pek az salih amele bağlıdır. Bu ise Allah’ın kolaylık nasib ettiği herkese nasib olur. İkinci tabaka: Birinci katın üstündedir. Bu cennetin adına; Huld, Mekâsib denir. Mücâzât cenneti ile, Mekâsib Cenneti arasındaki fark şudur: Mücâzât Cenneti ameller kadar olur ve amellere karşılık ihsan edilir. Mekâsib Cenneti ise sırf kazançtır. Zira o; akidelerin, Allah’a karşı beslenen güzel zanların bir sonucudur. Bu bedenle yapılan amellere karşılık verilen hiçbir mükâfat orada yoktur. Allahû Teâlâ, bu cennet ehline: Bedi ismi ile tecelli eder. Bu tecelli sonunda güzel akide sahiplerine umulmadık hâller zuhur eder. Hepsi orada ilâhî bedaat olarak meydana gelir. Bu cennetin kapısı: İtikadlar, Allah’a zanlar ve ümiden yaratılmıştır. Bu cennete anlatılan huylardan birine sahip olanlardan başkası giremez. Bir kimsede, bu huylardan bir huy yoksa oraya giremez. Bu cennetin adına: Makâsib Cenneti deniyor. Yâni, kazanç cenneti zira bunun zıddı, utulmaktır, hüsrandır. Bu hüsrân ise Allah’a karşı beslenen düşük vasıflı zannın bir sonucudur. Bu mânada, Allahû

Teâlâ şöyle buyurdu: ‘İşte bu sizin zannınızdır ki, Rabbinize karşı öyle zan beslediniz. O zan sizi düşürdü. Dolayısı ile hüsranda kalanlardan oldunuz.’ (Fussilet, 41/23). Hâsılı: Kötü zan sahipleri, bir hasaret ve bir ziyan hasretinde yanarlar. Allah’a karşı iyi zan sahiblerinin ise Mekâsib Cenneti yerleridir.

Üçüncü tabaka; Buranın adı şudur: Mevâhib Cenneti. Bu cennet katı, yukarıda anlatılan iki kattan daha yüksektir. Çünkü, Allahû Teâlâ’nın hibelerine bir nihâyet yoktur. Hatta, öylesine hibe eder ki: Ne ameli vardır; ne de akidesi. Bu kimseye yaptığı hibe: Amelleri, itikadı ve daha başka iyilikleri olana yaptığı hibeden daha fazla olur. Ben bu cennette; her millete mensup kavimler gördüm. Âdemoğlu cinsinden bazı tayfalar da gördüm. Hatta, Allahû Teâlâ’dan kendilerine bir hibe varsa itikad ehli ile, iyi ameller işleyen kimseler de buraya girebilir. Bunlar oraya gireceği zaman; Allahû Teâlâ onlara ‘Vehhâb’ ismi ile tecelli eder. Başka türlü de olmaz. Sebebine gelince: Ancak buraya Allah’ın hibesi, ihsanı ile girilir. Burası o cennettir ki; Resulullah (sav.) efendimiz şöyle buyurdu: ‘Oraya hiç kimse, ameli ile giremez.’ Sordular ki “Sen de mi giremezsin ya Resulullah?” Şöyle buyurdu: ‘Evet ben de ancak, Allahû Teâlâ beni rahmetine daldırmıştır.’ Bu tabaka, cennetin en çok olduğu yerdir. Hatta en genişidir. Ve burası: ‘Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır.’ (Mü’min, 40/7). Âyeti ile beliren mânanın sırrıdır. Hatta, aklî, vehmî imkân cihetinden; hakikatlerin verdiği yol odur ki: Buraya girmeyen hiçbir insan nev’i kalmayacak; amma nasibi varsa. Allah’ın günlerinden birinde, bu cennete girer. Vehmi imkân cihetinden gelen hakikatlerin gösterdiği yol budur. Bizim müşahedemiz ise bundan başkadır. Şöyle gördük: Her millet ve her ırktan bir taife bu cennette vardı. O milletlerin hepsi orada değildi. Yarıdan fazlası da değildi. Her milletten bir fırka vardı; o kadar. Haliyle mücâzât cenneti böyle değildir. Orası iyi ameller işleyen kimselere mahsustur. Oraya yalnız, ehli olanlar girer. Çünkü kâr: Mükâfat olmaya daha yakındır. Sonra kâr olması için, bir sermâye lâzımdır. İkinci tabakada da geçen, Mekâsib Cenneti ehlinin sermâyesi ise: İtikadları ile Allah’a güzel zanlarıdır. Ama bu cennete gelince Hevâhib Cenneti demek istiyorum. Burası: Cennetlerin tümünden geniştir. Hatta burası kendi fevkinde bulunan cennetlerin de tümünden geniştir. Sonra, Kur’ânda bu cennetin adı: Me’va olmuştur. Zira: Rahmet, her şeyin yuvasıdır. Nitekim Allahû Teâlâ şöyle buyurdu: ‘İman edip yarar iş tutanlara gelince. Bunlara: Meva

Cenneti vardır. Bu onların yaptıkları amelin karşılığı olarak, Nüzül diye verilir.’(Secde, 32/19). Burada Nüzül: İhsân, ikrâmdır. Dikkat edilirse burada: ‘Nüzül’ buyuruldu; ama: Ceza, yani: Amellerine karşılık buyurulmadı. Bununla anlatılmak istenen mana şudur: Onları Mevâhib Cenneti’ne koyacaktır; Mücâzât veya Mekâsib Cennetine değil.

Dördüncü cennet; Bu cennetin adına: İstihkâk Cenneti, naim cenneti, fitrat cenneti denir. Bu cennet: Bundan önce anlatılan cennetlerin en yükseğidir. Burası: Ne mücâzâtı; ne de mevhibe. Belki bu bir kavme mahsustur. Bunlar öyle bir kavimdir ki Allahû Teâlâ onları, o haklara göre yaratmıştır. Asli bir istihkak yolu ile bu cennete gireceklerdir. Bunlar, öyle kimselerdir ki dünyadan ayrılırken, ruhları asli fitrat üzerine kalmıştır. Bunlardan bazıları, dünya ömrünü; aslî fitratı şekil değiştirmeden geçirir.

Ancak bu zümrenin pek çoğu behlül meczuplar, mecnunlar ve çocuklardır. Bu cennet ehlinin bazıları da; salih amel, mücahede, riyazat, Allahû Teâlâ’ya karşı güzel muamele yolundan nefis teskiyesi yaparlar. Böyle olunca, onların ruhları, beşeriyet çukurundan çıkıp aslî fitrata döner. Aslî fitratı ise Allahû Teâlâ şöyle buyurdu: ‘Biz insanı, en güzel kıvamda yarattık.’ (Tîn, 95/4). Bundan sonra, onlara beşerî kirin bulaştığı şu âyetle anlatıldı: ‘Sonra onu aşağıların en aşağısına gönderdik.’ (Tîn, 95/5). Bu duruma düşenler ise. Şu âyetle tezkiye olmuş kimselerdir. ‘Onlar ki, iman edip ameli salih işlediler; bunlara minnetsiz ecir vardır.’ (Tîn, 95/6). Yani: İstihkâk Cenneti adı verilen bu cennete girerler. Bunun daha açık manası şudur: Bu cennet onların hakkıdır. Ama, minnetle verilen bir hibe değildir. Yapılan amel veya başka bir şeye karşılık mükâfat yollu bir mücâzât da değildir. Bu zümre yani: Tezkiye yolu ile aslî fitratı bulanı kastediyorum: Ebrâr ismi ile anlatıldı. ‘Ebrar Naim’dedir.’ (İnfitâr 82/13). Bunun böyle olması şu sırta dayanır: Allahû Teâlâ bu cennet ehline, Hakk ismi ile tecelli eyledi. Durum böyle olunca; oraya hak kazananlardan başkasını koymaktan imtina etti. Asalet yolu ve Allah’ın yarattığı fitrat bunu gerektiriyor. Bu cennete girenlerin bir kısmı da: Dünyadan çıkar çıkmaz hemen oraya girer. Bu cennete girenlerin bazıları da; cehennemde bir miktar azâp gördükten sonra bu cennete girer. Cehennemde kötülükleri yanar; aslî yaratılışına döner. Bundan sonra, bu cennete

girmeye hak kazanır. Ama, cehenneme girdikten sonra zikri geçen cennetlerin aksine; bu cennetin tavanı arştır. Çünkü onların üstte olanı, alttakinin tavanıdır. Selâm cennetinin tavanı, Huld Cennetidir. Huld cennetinin tavanı ise Me'va Cennetidir. Mevâ Cennetinin tavanı ise bu anlattığımız cennettir. Yâni: İstihkâk adı ile anılan cennet ayrıca bu cennete Fitrat ve Naim Cenneti adı dahi verilir. Bu cennetin, arştan başka tavanı yoktur.

Beşinci Tabaka; Buraya: Firdevs Cenneti adı verilir. Ayrıca buraya: Maarif Cenneti ismi dahi verilir. Bu cennetin tabanı son derece geniştir. İnsan orada yükseldikçe, tavanın daraldığını görür. Hatta o cennetin en üst tavanı, iğne deliğinden daha dardır. Orada ağaç, ırmak, köşk, huri, gözde bulunmaz. Ancak, oradan aşağılarına baktıkları zaman, alta kalan cennetleri görürler. Ve aralarda: Hurîleri, köşkleri, vildanı bulurlar. Ama Maârif Cenneti böyle şeylerin yeri değildir. Orada böyle şeyler bulunmaz. Hatta onun yukarısında da bulunmaz. Bu cennet arşın kapısındadır. Bu cennetin tavanı, arş kapısının tavanıdır. Bu cennet ehli, daimî müşahede içindedirler. Bunlar, şehidlerdir, yani ilâhî güzelliğin ve ilâhî cemâlin şehidleridir. Nefislerden fena bulma kılıcı ile Allah sevgisi içinde ölmüşlerdir. Böyle olunca, yalnız sevgililerini müşahede ederler. Bu cennetin bir adı da: Vesile sayılır. Çünkü marifet, bilenin bilinene vesilesidir.

Altıncı Tabaka; Buranın adına: Fazilet Cenneti denir. Buranın ehli sıdık kimselerdir. Allahû Teâlâ onları anlatırken: ‘Güçlü padişahın katındalar.’ (Kamer, 54/55). Âyeti ile övdü. Burası, isimlerin cennetidir. Bu cennet, arş dereceleri üzerine yaygındır. Bu cennet tabakasından her zümre arşın bir derecesi üzerine kurulmuştur. Buranın ehli, Maârif cenneti ehlinden, sayı itibarı ile daha azdır. Ancak, Allah katında bir makam üzere bulunurlar. Ve bu zümrenin adı şudur: İlâhi lezzet ehli.

Yedinci Tabaka; Buranın adı: Derece-i Rafia (yüksek derece) cennetidir. İsim yönüyle: Sıfatlar cenneti sayılır. Resim yönüyle: Zat cenneti sayılır. Bu cennetin tabanı, arşın içidir. Buranın ehline: ‘İlâhî hakikatlerle tahakkuk edenler’ denir. Burada bulunanların sayısı, zikri geçen cennet ehli sayısından daha azdır. Bu cennetin ehli: Mukarrebûn ve İlâhî hilâfete ehil kimselerdir. Bunlar ilâhî hakikatle, azim sahibi, temkin ehli kimselerdir. ‘Burada İbrahim’i (as.) gördüm.

Bu mahallin sağında ayakta durmuş, ortasına bakıyordu. Sol canibinde ise evliyadan ve peygamberlerden bir zümreyi gördüm. Onlar da gözlerini bu cennetin ortasına dikmiş bakıyorlardı. Resulü Allah (sav.) efendimizi de gördüm. Bu mahallin tam ortasında idi. Gözlerini arşa kaldırmıştı. Bu hâli ile o: Kendisine Allah'ın vaad ettiği Makam-ı Mahmud'u talep ediyordu.'

Sekizinci Tabaka; Bu cennetin adı şudur: Makam-ı Mahmud'dur. Burası zat cennetidir. Bu cennetin tabanı, arşın tavanıdır. Buraya hiç kimsenin yolu yoktur. Sıfat cennetleri ehlerinden her biri buraya varmak diler. Sanır ki: Başka şeyle değil, yalnız isimle oraya bağlıdır. Hatta herkes oradan hak talep eder. Lâkin orası: Resulü Allah (sav.) efendimize mahsustur. Bu durum şu hâdis-i şerifinde anlaşılır: "Makam-ı Mahmud cennette en âlâ mekândır. Orası yalnız bir kişi içindir. Umarım ki: O da ben olayım." Allahû Teâlâ ona salât ve selâm eylesin. Bundan sonra orayı, Allahû Teâlâ'nın kendisine vaad ettiğini haber verdi. Biz onun sözüne inanır, tasdik ederiz. Çünkü onu: 'Kendi havasından konuşmaz. Zira o: Ancak kendisine gelen bir vahiyden başka değildir.' (Necm, 53/3-4) meâlinde gelen âyet-i kerime güzel anlatır."

Beyhakî, ibni Ebi'd-Dünyâ ve Ebû Şeyh iyi senedle Enes'ten, Allah ondan razı olsun, rivâyet etmişler ki: Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Cennetin ehli cennete girdikten sonra kardeşlerine özlüyorlar. Onların yataklarını karşı karşıya getirilir. Biri, yatağını istinat eder. Diğerini de yatağını istinat eder. Dünyadaki olaylardan bahsederler. Birisi, arkadaşına, 'Affedildiğimiz günü hatırlıyor musun? O gün böyle bir yerdeydik ki Allah'a dua ettik bizi affetsin diye' der.

Taberânî ve İbni Ebi'd-Dünyâ Ebû Yakub'tan ihraç eder ki Resulü Allah (sav.) şöyle buyurdu; "Şüphesiz, deve ve kuşlardan başka hiçbir hayvanın bulunmayacağı cennette, cennet ehlileri birbirlerini yakut taşı gibi bembeyaz develerle ziyaret edecekler."

(3) Beyhaki, Ebû Hureyre'den rivâyet etmiş ki: "Onlar, Allah'ın yolunda babalarını isyan edip öldürülmüş bir tayfadır. Babalarını isyan ettiği için cennetten mahrum kalmışlardır. Allah'ın yolunda öldürülmedikleri için yasaklanmışlardır. İbni Merdevi Cabir ibni Abdullah'tan rivâyet etmiş ki: "Resulü Allah (sav.) birinin

haseneleri ve günahlarını işitmiş olanlarla ilgili sorulmuş. Demiş ki; “Onlar Arâf’tadırlar. Onlar cennete girmediler ama tamah ederler.” dedi. Beyhaki, İbni Mecaz’dan diyor ki: “Arâf yüksek bir yer. Orada cennetin ve cehennemin ehlini tanıyan melekler vardır.” Kurtubî tefsirinde Arâf sahiplerin on iki söylenişi var. Birincisi, haseneleri ve günahları işitmiş bir tayfadır. İkincisi, Cihat’a günahkâr ve babalarını isyan edip gidenlerdir. Üçüncüsü, haramzadelerdir. Dördüncüsü, kible ehlindekilerden büyük günahları yapanlardır. Beşincisi, dünyada belalarla ve acıyla affedilmediği basit günahları yapanlardır. Altıncısı, kıyamet adilleridir. Her ümmetten insanlara şahit olurlar. Yedincisi, âlim, salih bir tayfadır. Sekizincisi, şehitlerdir. Dokuzuncusu, kendi işlerini bırakıp insanların hâllerini takip etmeye meşgul en iyi müminler ve şehitler. Onuncusu, enbiyâlardandır. On birincisi, Abbâs, Hamza, Alî ve Cafer, Allah onlardan razı olsun; on ikincisi, o sûrdan sorumlu meleklerdir. Kâfirleri, müminleri temyiz ederler. Ve cennete ya da cehenneme girmelerini söylerlermiş. A’râf, cennet ve cehennemin arasında bir sûrdur denilmiş. Denilmiş ki; “A’râf Uhud” dağıdır.

(4) A’râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. (A’râf, 46/7).

(5) Allah’ın (cc.) dünyada öyle kulları var ki kalpleri melekût âleminde, ruhları ceberût âleminden uçar. Akılları sırlarla şereflenir, sırları nurlara ulaşır. Onlar arştan yere Allah’ın nuru ile bakarlar. Bütün mahlukatı, yüzlerinde görünen ve ancak Rabbânî âriflerin okuyabileceği sa’id ve şâkilik mühründeki yakınlık ve uzaklık sırrını çözerek tanırırlar. Bu sebeple Resulullah; “Müminin firâsetinden sakınınız. Çünkü o Allah’ın nuru ile bakar.” Buyurmuştur. İşte onlar A’râf’tadırlar. Bu kıyamet günü tecellilerin şerefteki zirvesidir ki bununla iki âleme vâkîf hâlinde olurlar. Kendilerine bakan cehennem ehli onları görünce azaplarının ağırlığı artar, cennet ehli onlara bakınca onlar sebebi ile cennetteki yaşama sevinçleri artar. Onlar noksanı olanlara şefaât eder, bolca nimetlenirler. Buna delil Allahû Teâlâ’nın şu âyetidir. “Cennetliklere, ‘Selâm olsun size!’ diye seslenirler.” (A’râf, 46/7).

[XXIII]

Fî Zikr-i Ziyâret-i Ehli'l-Cenneti Rabbihim ve Rüyetihi

(1) O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar. (Kıyâme, 75/22-23). Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli vardır. (Yunûs, 10/26). Katımızda daha fazlası da vardır. Katımızda daha fazlası da vardır. (Kaf, 50/35). Müslim, Tirmizî ve İbni Mâce, Süheyb'den ihraç eder ki Peygamber Efendimizden rivâyet etmişler ki; "Cennetlikler, cennet'e girdiği zaman Allah (cc.) şöyle buyuracak: "Size daha da vermemi istediğiniz bir şey var mı?" Cennetlikler de şöyle derler: "Yüzlerimizi ak çıkarmadın mı, bizi cennet'e koymadın mı, bizi Cehennem'den kurtarmadın mı? (O yeter)." Resulüllah sözlerine devam buyurarak: "Cenâb-ı Hakk perdeyi kaldırır, Cennetliklere artık Rablerine bakmaktan daha sevimli gelecek hiçbir şey verilmiş olmaz." Abdül Kadir Geylânî rivâyet eder ki: Cennette bir münâdi seslenir. Sesini en üstte ve en altta ve en uzakta olan işitir. Der ki; "Ey cennet ehli yerinizden memnun musunuz?" Hepsi "Evet" der. "Yemin olsun ki Rabbimiz cömertlik yerini bize indirdi. Bunun benzeri de yok. Biz Rabbimizden razıyız. Rabbimiz biz münadiyi duyduk. Onun doğru sözüne icabet ettik. Allah'ım, Rabbimiz, yüzünü görmek istiyoruz; bize göster. Zira senin katında bizim en kıymetli sevabımız budur." Bunun üzerine Allahû Teâlâ Darü's-selâm olan cennete emretti; "Tüm süsünü ve ziynetini takın. Kullarımın ziyareti için hazırlan." Cennet dinledi ve itâat etti. Kelamı bitmeden ziynetini takındı. Allah'ın ziyaretçilerine hazırlandı. Allahû Teâlâ meleklerden bir meleğe emretti ki "Kullarımı ziyaretime çağır." Melek, Allah (cc) huzurunda çıkar yüksek sesle nida eder. Tatlı bir sesle der ki; "Ey cennet ehli, ey dostlar Rabbinizi ziyaret edin!" En üstteki ve en alttaki sesini duyanlar develere, beygirlere binerler hepsi gölgede tellâlın yanına giderler. Beyaz miskli, sarı zaferanlı olarak kapıda selam veririler. Onların selamı "Selam bize Rabbimizdendir." Demeleridir. İzin isterler ve onlara izin verilir. Bundan sonra istekle içeri girerler. Daha sonra arşın altında bir yel eser. Bu yelin adı; "Mesîre" olarak bilinir. O yel estiği zaman oradaki miskten ve zafirândan tepeler her yana toz duman hâlinde dağıtır. Bu esintiden, oradakilerin cepleri üstleri başaları onların tozu ile dolar. İçeri girdikleri zaman, Rabblarının

arşına ve kürsüsüne bakarlar. Daha yüce Allah'ın tecellisi gelmeden onların nuru üzerlerinde parlamaya başlar. Orada şöyle derler; "Sübhansın Rabbimiz, pek mukaddesin. Meleklerin ve ruhun Rabbisin. Seni tenzih ve tesbih ederiz. Sen mübarek ve yücesin." Bize görün yüzünü görelim. Bunun üzerine Allahû Teâlâ nurdan perdelerle şu emri verdi; "Benden açılın." Bunun üzerine perdeler bir bir açılır. Sonunda yetmiş perde aralanır. Her yeni açılan perdenin nuru kendinden evvelkinden yetmiş icat fazladır. Ve Yüce Rabb onlara tecelli eder. Oradakilerin hemen hepsi bu tecelli karşısında hemen secdeye kapanır. Allah'ın dilediği kadar secdede kalırlar. Secde hâllerinde şöyle derler; "Sübhansın. Sonsuz tespih ve hamd sana mahsustur. Bizi ateşten kurtardın; cennetine koydun. Orası ne güzel yerdir. Biz, her hâlde senden razıyız. Sen de bizden ol." Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu; "Tam olarak sizden razıyım. Şu an amel işleme zamanı değildir. Lâkin şimdi, güzellik ve nimet zamanıdır. Onun için benden isteyin; size vereyim. Benden temenni edin; size ziyadesi ile vereyim." Cennet ehli, temennilerini bundan sonra, söze hacet kalmadan yaparlar. Kendilerine verilen nimetin devam etmesini dilerler. Ama hâl dili ile. Orada söze hacet kalmaz. Allahû Teâlâ onların bu gönülden gelen dileklerinin şöyle buyurur; "Sizin için nimetlerimi devam ettireceğim. Hatta bir misli ziyadesini de vereceğim." Yüce Allah'ın öyle buyurması üzerine, onlar tekbir alarak başlarını kaldırırlar. Ancak, izzet sahibi Yüce Rabbin nuru ziyadeliğinden ona bakmaya güçleri yetmez. Bu meclisin adı; "Âlemlerin Rabbi arşının doğusundaki toplantı" diye bilinir. İzzet sahibi yüce Rabb onlara şöyle buyurur; "Merhaba ey kullarım, komşularım, sevgililerim, dostlarım, mahlukatımın en hayırlıları ve itâat ehlim." Resulüllah şöyle devam etti; Tam bu sırada İzzet sahibi yüce Rabbin arşı önünde nurdan minberler meydana çıkar. Bu minderlerin yanında da nurdan birçok kürsüler ortaya çıkar. Kürsülerin yanında da sergiler meydana çıkar. Bu sergilerin yanında döşemeler. Bu döşemelerde yastıklar vardır. Bundan sonra İzzet Sahibi Yüce Rabb şöyle buyurur; "Geliniz size ikram edilen yerlere oturunuz." Önce Resûl Peygamberler gider, minberlere otururlar. Nebi Peygamberler de giderler; kürsülere otururlar. Daha sonra salih zatlar giderler sergiler üzerine otururlar, yastıklara da yaslanırlar. Sonra önlerine sofralar kururlur; hem de nurdan. Her sofraya inciden ve yakuttan yetmiş çeşit süsle işlenmişti. Bundan sonra Allahû Teâlâ emrindeki hizmetçilere

şöyle buyurur; “Bunları yedin” Bunun üzerine, inciden ve yakuttan bin tepsi, her sofraya konur. Her tepside, yetmiş çeşit yemek vardır. Sonra Allahû Teâlâ şöyle buyurur; “Ey kullarım yiyeceğiniz!” Ve Allah’ın dilediği kadar yerler. Bu arada kendi aralarında şöyle konuşurlar; “Bugün burada yediğimiz yemek karşısında, daha önce ailemizin yanında yediğimiz düş gibi kalır.” Daha sonra izzet sahibi yüce Allah hizmet edenlere şöyle buyurur; “Kullarıma içeceklerini verin.” Bu emir üzerine onlara öyle içecekler sunarlar ki; içenler, kendi kendi aralarında şöyle derler; “Bundan önce içtiklerimiz, bunun yanında rüya gibi kalır.” Daha sonra Yüce Allah emrindeki hizmetçilere şöyle buyurur; “Onları yedirdiniz, içirdiniz; şimdi onları giydirdiniz.” Bunun üzerine onlara elbiseler ve takılar getirirler. Bir güzel giydirebilirler. Bu arada, birbirlerine şöyle derler; “Öbür giydiklerimiz bunun yanında rüya gibi kaldı.” Resulüllah sonra şöyle buyurdu; “Onlar, anlatılan hâlleri ile kürsülerinde oturup dururken Allahû Teâlâ arş altından bir rüzgâr gönderir. Arşın altında kardan daha beyaz elbiselerini ve başlarını etkiler onları güzelleştirir. Bundan sonra üstlerindeki yemeklerle sofralar kaldırılır. Resulüllah bundan sonra Allahû Teâlâ’nın onlara şöyle buyurduğunu anlattı; Şimdi benden dileyin vereyim; temenniniz neyse söyleyin ziyadesi ile vereyim. Hep bir ağızdan şöyle derler; “Allah’ım, Rabbimiz, senden diliyoruz ki bizden razı olasın.” Cenabı Allah şöyle şöyle buyurur; “Ey kullarım ben sizden razıyım.” Allahû Teâlâ’nın böyle buyurması üzerine, secdeye kapanırlar. Tekbir getirir; tespih okurlar. Bunun üzerine Yüce Rabb şöyle buyurur; “Ey kullarım başınızı kaldırın; şimdi amel zamanı değil nimetlere bakma günüdür” der. Bundan sonra başlarını kaldırır; yüzleri, Rablerinden gelen nurla aydınlıktır. Rabbü’l-âlemin “Evlerinize dönünüz” buyurur. Bu emri aldıktan sonra Rablerinin huzurundan çıkarlar. Sonra onların hizmetçileri onları binekleri ile karşılarlar. Her biri deve veya beygirlerine biner ve yanında yetmiş bin hizmetçi ile dileyen evine gider, sonra onunla gidenler ona dilediği sarayını takdim eder. Sarayına gelince eşinin yanına girer. Kalkar ve mutlu bir şekilde onu karşılar ona “Sevgilim, sevgilim” der. Beni güzellik, nûr, cemalin, kokun, giysin ve süsünle mest ettin, senden ayrılamıyorum” der. Daha sonra Rahman Allah’ın katından, yüksek bir sesle bir melek şöyle seslenir; “Ey cennet ehli, bu hâlde siz sonsuzlara kadar kalacaksınız. Her an sizin için nimetleriniz tazeleneyecektir.” Melekler, onların yanına her

kapıdan girer ve; “Selamün Aleyküm. Rabbinizin size selamı var” derler. Yanlarında yiyecek, içecek, giyecek ve süsler getiriler.

(2) Bezzâz Huzeyfe'den rivâyet ettiği gibi; “Allah onların ölmediğini hükmetmeseydi, yanarlardı.”

(3) Sabah olduğu zamanda, lambadan vazgeçer.

(4) Allah, göklerin ve yerin nurudur. (Nûr,24/35).

(5) Her şeyde Allah'ı görürüm.

(6) Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. (Nûr, 24/35).

(7) Bütün varlıkta sadece Allah vardır.

(8) Şarapçının yaptığı şarabı bulmak için cihanı gezdim. Oturduğum gün uyduğum gece olmadı. Arpa ustasından şarabın vasfını duydum. O aradığım şarapçı (Cem) ben idim. (Farsça manzume)

(9) Cümle maşuktan ibarettir âşık perdedir. Diri olan ancak maşuktur, âşık ölüdür.

(10) Onu, ilim ile ihata edemezler (bilemezler). (Tâhâ, 20/110).

(11)Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. (Bakara, 2/225).

(12) Onun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas, 28/88).

(13) Hüküm yalnızca onundur. Kesinlikle ona döndürüleceksiniz. (Kasas, 28/70).

(14) Bir zamanlarda bir günlerde Rabblerinden mükafâtlar vardı onları arz edin.

(15) Ebrar benle görüşmeyi ne kadar özlerse ben de onla görüşmeyi o kadar özlerim.

(16) O en iyi bilen cevapladı.

(17) Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. (Mâide, 5/54).

(18) Muhakkak ki Bizden kendilerine hüsna (güzellikler) ulaşanlar. (Enbiyâ, 21/101).

(19) İşte onlar, ondan (cehennemden) uzaklaştırılanlardır. (Enbiyâ, 21/101).

(20) Rabblerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. (Zümer, 39/73).

(21) Allah için, saraysız, hurisiz, sütsüz, balsız bir cenneti var. Orada gülerek tecelli eder.

(22) Hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı, hiçbir insan yüreği kavramadı.

(23) Ey esrarlı saki yüreğim kanadı. Beni aşkınla kapat. Bana o ebedi kadehten ver. Sensin hem kadeh, hem can, hem saki. Ötekiler hep aynı yerde uzaktaki sensin. Şüphesiz ki seni görmeye içten gönüllüyüm. Cennet de sensin, huri de sensin, bir kere benim için örtünü yüzünden kaldı. Burada hazine bulmak kolay değildir. Bu değerli hazineyi bulmak için zahmet çek. Ey dertlilere derman olan (Allah) şifa ver. Beni bu sıkıntı hapisanesinden kurtar. Hayat suyundan bana şifâ ver. Bana o yüce zatını görebilme gücü ver. Yüceliğin, güzelliğin, aşkın hakikatini görür. Bütün gizli sırlarını da anlar. Rehberi aşk olan kimseyi aşk sarhoşluğu Rabbine kavuşturur. Bunca anlattıklarımızın hepsi aşktandır. Ancak aşk tarif edilemeyen anlatılamayan bir varlıktır. Aşkın gizlerini sana anlatsam bütün ısrarlar bellidir. İki âlemdekiler de aşkın diliyle konuşurlar. Tümü aşkın düşünce perdesindedirler. Sen bu aşkın zor olduğunu zannedersin O aşkın ışığı Kâf dağından inmiştir. Burada bana mahrem olan bir tek aşktır. Burada bana can yoldaşı olan aşktır. Aşk ve gönül iki anadır. İkisinde de baştan sona kadar sevgili (Allah) bulundu. Bu aynada sevgilinin yüzünü gör. Görmek istersen ancak bu aynada görürsün. Olan olmayan perdeyi ortadan kaldırırısın. İsteklerini kendi gözünle görürsün. Gönlü çalanın (sevgilinin) resmini ancak burada görürsün. Dünya yiğitleri gibi kendinde (içinde) yolculuğa çık. Gönüllü olanlar gibi bir kere de kendine göz at. Burada Peygamberler ve veliler var. Onlar Rabbin gerçek yiğitleridir. Onlar Allah'ın yüceliğini temsil ederler. (Onlar) Tüm gizlerin kapısını açmışlardır. Ne kadar arasan o kadar bulursun. Ben senin kendine bakmamandan korkarım.

(24) En doğrusunu Allah bilir. Dönüş ve sığınma onadır. Allah'ım senin isminle başlar ve bitiririm. Sana dayanır ve tutunurum. Evvel ve ahir, gizli ve zahir sensin. Tevhidde olduğu gibi senden başka ilah yoktur. Vechine celâline ve güzel sıfatlarına yaraştığı şekilde hamd ancak sana aittir. Sana sen kendini övdüğün gibi övgüde bulunansın zatının ehadiyeti, isimlerinin vahdaniyeti ve sıfatlarının ferdaniyeti ile senden rahmetinin ve selamının yağmurlarını meltem rüzgârının özelliklerini, bereket ve teslimtının esintisini göndermeni istiyorum. Nurunun, sırlarının güzel kokusunu, esrarının nurlarının misk gibi kokularını, malumatının, kelimelerinin mürekkebi sayısınca, mahlukâtının ağırlığınca, yerler dolusunca, senin en iyi yarattığına, tecelliyatının en zâhir olanına, isimlerinin ve sıfatlarının inceliklerinin en kâmil olanına, zatının müşahadesinin inceliklerinin tahakkuk ettiği insan türünün en şerefli, insan kaynaklarının pınarı, Adnan oğullarının özünün özü âyetlerin harikâları kendisine bahşedilmiş, bütün risâlete ve acayip mucizeler kendisine tahsis edilmiş furkân sırlarını toplayan, insân türünün yakınlık hediyeleri kendisine tahsis edilen, ezeli hakikatlerin kaynağı, mimberinin hatibinin bütün özelliklerini toplayan, kudsiyetinin bahçeleri kendisi için hazırladığı Beytü'l-Ma'mûr'un mürşidi hazır olduğunda ki onu kudsiyyetinin düzenleyicisi kılmış. Kâinâtın noktasının mürekkebi irfân ve hikmet kaynaklarının membâi, Peygamberlerin tamamlayıcısı asfiyanın ilminin vâizi, cemâlinin celâli için Sidretü'l-Müntehâ'da sakinlerinin gözlerini fırlatmışsa enbiyanın büyüklerinin ruhları onun kemâlini müşâhedede başlarını öne eğmiş Mele-i A'lâ'dakiler onun esintisinin güzellikleri ile akılları boyunlarını uzatıp gözünün parıltısı ile ilgilenmektedir. Allah (cc) onu Akdes seviyesine yükseltip onu nefislerin sırrına vâkıf kıldı da onun gönderilişinin kandili hakikatlerin müjdeleyicilerinin Burâk'ın (yolunu) aydınlattı.

1. NOTLAR

1.1. Tasavvufî İstılahlar

A

âlem-i mülk: Bu âleme Şuhut veya Nasut da denilmiştir. Maddi ve biyolojik âlemdir. Maddi gözle gördüğümüz varlıklar âlemidir. Bu âlem dünya, kainattır.

âlem-i şehâdet: Zât-ı Mutlak'ın parçalanma ve bölünme kabul eden cisimlerin şekilleri ile hariçte zuhûrudur. Onun için bu âleme "âlem-i kevn ü fesad" derler.

ârif: İrfan sahibi anlamındadır. Allah'ı gerçek yönüyle bilen kişi.

âşık: Çok fazla seveni ifade eder.

ağyâr: Tasavvufta hakikate yabancı olanlar, vâkıf olmayanlar makamında kullanılır.

âhir: Arapça, son demektir. Her şeyin evvel ve ahiri Allah'tır.

âlem-i kübrâ: Zahiren büyük âlem, kâinattır. Küçük âlem de insan. Gerçekte kâinat, insanda durulmuştur. Bu âlem, kâmil insan için yaratılmıştır. O hâlde insan "illeti gâiyye" olduğu için asıldır, mevcudât ise fer'dir. İnsan zahiren küçük, fakat hakikâta büyük bir âlemdir.

B

b'ud: Arapça uzaklık anlamına bir kelime. Kulun Allah'tan uzaklaşması ki bu, emir ve nehiylere uymamakla olur.

bahr: Allah'ın tecellilerinin, Rabbânî açılımların, ilâhî hakikatların bütün insanlara ma'rifetler şeklinde, sel gibi devamlı aktığını belirtmek üzere kullanılır.

bâtın: İç, öz, gizli gibi anlamları vardır. Dış anlamına gelen zahîr kelimesinin zıddıdır. el-Bâtın, Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Âlemin tümü Hakk'tır. Zuhûru da âlemden ibarettir.

berzah: Kur'an'da mevt ile haşr arasında geçen zaman.

bidâyet: Sülûkun başlangıcına bidâyet, bu durumda olana da mübtedi (yeni başlayan) denir.

bî-rengî: Arif renksizlik makamında her rengi görüp, bilip, değerlendirip, ona göre hareket eder. Zira o, fenâda, "Allah'ın rengi" olan renksizliğe kavuşmuş, yetmiş iki milletin veya meşrebin dilini anlar ve konuşur hâle gelmiştir.

C

câh: Makam hırsı, nefis hastalıklarının önemlilerindedir. Bazı anlatımlara göre, bir insanda en son çıkacak olan nefis hastalığı, makam ve mevki sevgisi yani riyaset sevgisidir.

câm-ı cem: Toplanma kadehi mânâsındadır. Gönül için kullanılan bir tâbirdir.

cân: Gönül, ruh gibi manalara gelir. Dervişler için kullanılan bir Mevlevî istilâhdır. Kabul olunmak üzere

gelen yeni dervişlere, Mevlevîler cân derler.

cemâl: Cemâl, Allah'ın müşâhede-i ilmiyye olarak, kendi Zât'ında ilk müşâhede ettiği ezelf bir sıfatıdır. O, müşâhede-i ayniyye olarak yarattıklarında bu sıfatı görmek diledi, bunun üzerine ayna gibi kendi cemâlinin aynını görmek üzere âlemi yarattı.

cezb: Kulun beşeri özelliklerden çekilip ilâhî özellikleri kazanarak, vahdet tecellilerini müşahede etmesi. Allah'ın kulunu kendi hazretine çekmesi.

çeşm: Tasavvufî bir terim olarak, A'yan dışında Hakk'ı müşâhede için kullanılır.

deryâ: Farsça deniz demektir. Varlık.

D

dîde: Hayır veya şer, Allah'ın her şeyi bilmesi.

dîde-i âgâh: Ermiş, gönül ehli, kalp gözü açık kişiyi anlatır.

dil-dâr: Genişlik hâlini ifade eder ki bu da, sevinç ve sevginin bileşimi ile olur.

E

ebnâ: Dünya için çalışanlara, ebnâü'd-dünya; âhiret için çalışanlara ebnaü'l-âhire denilir. Her ikisi için çalışanlara ebnâü'l-mecmû denir.

ebrâr: Allah'ın sevgili, iyi kulları için kullanılan bir tâbirdir.

ed'îye-i me'sûre: Hadîslerle sabit olan dualar için bu ifade kullanılır. Evrâd. Tasavvuf yolunun yolcuları, Hz. Peygamber (sav.)'den naklen intikâl etmiş dualara rağbet ederler ve bu duaları, her gün evrâd olarak okurlar.

efrâd: Rical olanlar için kullanılır. Kutbun nazarının dışında olanlara efrâd denilir. Bu gruba dahil olan ricalin sayısı iki, üç veya daha fazladır. Efrâd, Allah tarafından memur oldukları hizmetleri yerine getirir.

ehadiyyet: Arapça, birlik demektir. Bir şeye nisbeti olmayan, bir şeyin

de kendisine nisbeti bulunmadığı şeye denir. Ehadiyyet makamı, İlâhî sıfattan bir makamdır. Bu makam, akıl ve anlatmakla vasfa gelmez.

ekmel: Kendisinde ilâhî ilim ve sıfatların daha fazla toplandığı, ilâhî isim ve sıfatlara en fazla mazhar olan kişi ekmel'dir. En olgun insan Hz. Muhammed (sav.)'dir.

engüş: Kuşatma sıfatı, Allah'ın her şeyi kuşatma sıfatı.

F

fânî: Hakk ile bakî olmaktan dolayı, bir şeyi kalmayan kişidir. Bu durumda olan kişi, nefsinin hazlarını görmek ve onlar üzerinde kafa yormaktan uzaklaşmıştır.

fehm: Allah'ın sözünü ve hitâbını anlama ve bunun gereğini yerine getirme. Keşf ve zevk yolu ile elde edilen bilgi.

Fenâ: Arapça, fânî olmak, yok olmak mânâsına gelir. Nesnelere, suffinin gözünden silinmesine fena denir. Zıddı bekâ'dır. Hind Nirvana'sı farklı bir muhtevaya sahiptir. Hind

mistisizminde hiçlik, fenayı ifâde etmesine

rağmen, islam tasavvufunda kul hiç olmaz, hiçin yerine Allah'ın sıfatları geçer. Bu, şu mânâdadır: Kul, insan olarak taşıdığı sıfatları ve huylan terkeder, fenaya ererek, tam hale gelir, olgunlaşır.

fenâ ender fenâ ender fenâ:
Fenafillah Allah'ın varlığında fanî olmak demektir. Kul, Allah ile o kadar meşgul olur ki nihâyet "benlik" bilincini kaybeder. Fenanın en yukarı derecesi "fena ender-fena" yani fena hâline erme şuurundan da fanî olmaktır.

fevt: Sevgiliden beklenen şey, sevgilisi ile birleşen aşkın, ondan farklı olduğunu anlaması.

feyz: İlâhî tecelli, bu kelime ile anlatılır. Feyz her an tecelli etmektedir. Varlıklar, bu feyz vasıtasıyla meydana gelir.

firâk: Vahdet (birlik) makamından uzak kalmak.

G

galeyân: Arapça, kaynamak demektir. Coşmak, taşmak.

gark: Batma, boğulma mânâlarına gelir. Gelen varidin etkisi sebebiyle, kulun kendisinden habersiz hâle gelmesidir. Bu durumda sufî, üzerine gelen hâlin içinde tam anlamıyla boğulmuştur.

gayb: Senden Hakk'ın gizlediği her şeydir. Allah'ın pek çok âlemleri vardır. Allah'ın insan vasıtasıyla baktığı âleme, vücûdî şehâdet denir. Allah'ın, insan vasıtası olmaksızın baktığı âleme da gayb denir.

gevher: Farsça, cevher demektir. Mânâlar ve ilâhî sıfatlar.

H

havâs: Tasavvuf yoluna girmiş, Allah'a vasıl olmaya yönelmiş kişi.

havf: Allah'ın kahrından korkarak dinde sabit olmak. Diğer bir tarife göre havf, yasaklanan şeylerden ve günahlardan utanmak ve bu hususta üzüntü duymak demektir.

hevâ: Arapça, arzu istek gibi anlamları vardır. Nefsin, şeriâtı dikkate almaksızın arzuladığı şeylere yönelmesi.

hırka: Dervişler hırkayı, genellikle zikir sırasında giyerler. Mevlevîlerde resmî giysidir. Mürîd, şeyhinin huzuruna çıkarken, mescide, semahaneye girerken hırka giyer. Ancak Mevlevîler, kural olarak semaya başlamadan önce hırkayı çıkarırlar.

hub: Allah'ı sevmek, dünyayı sevmek, makam ve mevkiyi sevmek, hep bu kelime ile açıklanır.

hurşîd: Farsça, güneş demektir. Zât-ı Ehadiyyet. Güneş vahdete, ay kesrete işaret eder.

hümâ-yı lâ-mekân-ı âşiyân: Mekânsız hüma; Allah.

hüsn: Zâttaki kemaldır ki, sadece Hakk'da bulunur. Âlemdeki bütün güzellikler, Onun güzelliğindedir. Hüsn, ilâhî güzelliştir.

hüviyyet: Bütün varlıklara sirâyet eden mutlak varlık. Ağaç, kayıtsız

şartsız çekirdeğin içinde bulunduğu gibi, gayb alemindeki bütün hakikatleri ihtiva eden mutlak hakikat.

İ

ilm-i ledünnî: Allah tarafından öğretilen ilim. Şer'î ve zahirî ilimler, melek ve Resûl aracılığı ile gelir, ilhâm ise direkt Hakk'tan gelir. Bu sebeple, ilhama, ilm-i ledün denmiştir.

inâyet: Cenâb-ı Hakk'ın kulunu yardım ederek koruması.

îrfân: Arapça, bilmek demektir. Sezgi tecrübe ve manevî yolla elde edilen bilgi.

ihvân: Arapçada, kardeş mânâsına gelen "ah" kelimesinin çoğuludur. Aynı tasavvuf okuluna mensup olanların birbirleri hakkında kullandıkları bir ifadedir.

ihyâ': Arapça, diriltme ve canlandırma mânâsına bir kelime. Tecellînin nefse doğuşu ve ilâhî nurlarla onu aydınlatışına ihyâ denir.

irşâd: Mânen aydınlatma, gafletten uyandırma. Hakk yolu gösteren kişiye, mürşîd denir. Mürşîde, sahib-i irşâd da denir. Bu mânâsıyla irşâd, doğru yolu göstermek olarak değerlendirilir.

iştîyâk: Muhîbin içinin, lezzete ve onun devamına visalden dolayı vuslat hâlinde mahbûba doğru çekilmesi.

K

kâbil: Tasavvufi olarak, fail olan Hakk'tan vücûd feyzini ve onun fiili olan daimî tecellîyi kabul etmesi bakımından, a'yân-ı sâbite'ye "kâbil" denir.

kabz: Arapça, tutmayı ifâde eden bir kelimedir. Daralma, kapanma gibi manaları da vardır. Bu terim, bast ile birlikte kullanılır. Bu durumda kabz ve bast, sâlikte bulunan iki zıt hâli anlatır. Biri emin olunan şeyden korkmak, diğeri de korkulan şeyden feraha çıkmak ve ondan emin olmak anlamlarını ihtiva eder.

kadem: Sûfiler misafirlerini, uğurlarken "hoş geldiniz, kademler

getirdiniz, hayırlara karşı; Hakk erenler gözcünüz, bekçiniz olsun" diye uğurlarlar. Gelen misafir de kapıda şu sözlerle karşılanır: "Kademlerinize kurban olayım, hoş geldiniz, kademler getirdiniz".

kısr: Kabuk anlamına gelir, zahir anlamında da kullanılır, bâtın (öz, iç)'i fesâda uğramaktan korur. Şeriâtın zahîri gerçekleştirilemezse öz çürür. Özün sıhhati, zahîri şeriâtın sağlamca ve takva boyutunda yaşanmasına bağlıdır.

kurb: Kelime ezelde, yani ruhlar âleminde, Allah ile kul arasında geçen ahde uymayı ifade eden, bir tabirdir. Kulun Hakk'a yakın olması, müşahede ve mûkâşefe ile olur. Kurb hakkında, kalb yoluyla sevilene duyulan yakınlıktır, denmiştir.

kurbet: Velinin sıfatları konusunda, Hakk'ın yerleşmesine yakınlık makamına ermesidir. Hakk'ın zuhûrunun yaklaşmasıyla kulda sıfat ve isimlerin çeşitlenmesidir.

kevneyn: Arapça, iki âlem anlamında ikil bir kelime. Dünya ve ahiret.

kıyâm: Arapça, ayağa kalkmak anlamındadır. Fenâ'dan sonraki bekâ'da istikamet hâline, kıyâm denir. Kulun tedbirini Allah'a havale etmesi, şeriat ve tarikat hükümlerini yerine getirmek üzere harekete geçmesi.

L

lâ-mekânî: Yersiz, yurtsuz gibi anlamlara gelir. Gerçek varlık olan Allah, zaman ve mekânın üzerinde ve bunlardan münezzehtir.

likâ': Arapça, kavuşmak demektir. Maşûkun, aşîğa zahîr olması, yani görünmesi.

lûbb: Bir şeyin özüne, içine lûbb denir. Lübb, hayal ve vehim kabuklarından arınmış, kutsal nurla aydınlanmış akıldır.

M

ma'şûk: Sevgili demektir. Allah. O, her yönden sevilmeye lâyıktır.

mecmâ': Sevdanın mutlak toplanma yeri, mutlak cemâl hazretidir.

mekr: Allah'a isyan yolunda olmakla birlikte, nimetlerin devam etmesi. Veya su-i edeb üzere olmakla birlikte Allah'ın nimetlerinin kesilmemesi, yerli yersiz keramet gösterisine kalkışmak.

mürîd: Allah'a vuslatı arzu eden, bir başka deyişle, Allah'ın ahlakıyla ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir şeyhe veya mürşide bağlanan kişiye mürîd denir.

N

nefh: Arapça, üfleme demektir. Allah'ın Hz. Adem'e kendi ruhundan üfürmesi. Rahmanî nefes, ilim.

R

riyâ: Amel işlerken Allah'tan başkası düşünülerek, ihlâsı terk etmek.

riyâzet: Nefsi eğitmek üzere onu aç, susuz ve sevdiği şeylerden mahrum bırakmaya riyâzet denir.

S

sâlik: Manâ olgunluğunu elde etmek üzere, tasavvuf yoluna giren kişiye, sâlik denir.

sevâd-ı a'zam: Allahû Teâlâ'nın emirlerini yerine getiren, Resulullah'ın (sav.) sünnetine sıkı sıkı sarılan ve ondan sonra da Hulefa-i Raşidin'in yolundan gidenlerdir.

seyri 'ani'llâh: Hakk'dan halka terbiye ve irşâd için dönüşür. Bu yüzden, seyr-i 'ani'llâha "beka ba'de'l-fenâ", "sahv ba'de's-sekr" veya "fark ba'de'l-cem" de denir. Bu durumdaki kişi, vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür.

seyri ila'llâh: Sülûkun dört mertebesinden ilki. Sâlik zikrederek Allah'a urûc (yükselme) yoluyla hareket eder.

seyyid: Hz. Peygamber Efendimiz'in (sav.) torunu. Hz. Hüseyin (ra.)'in soyundan gelenlere seyid; Hz. Hasan (r.a)'in soyundan gelenlere de şerîf denir.

sıdk: Arapça, doğruluk demektir. Sıdk, iç ve dışta, Allah ile beraberliği, istikâmet yani şeriâta

bağlı olmak üzere muhafaza etmekle olur.

sülûk: Bir şeyhe bağlanan kişinin, belli bir metotla, Allah'a doğru, yani kemalâta doğru manevî planda yaptığı yolculuğa sülûk denir. Sülûk'un sonunda "Allah'ı sevmek" tefekkürü verilir.

Ş

şekk: Arapça, şüphe demektir. Tasavvuf olarak, sözünde, özünde gerçeklik olmayan kişiye "sekte kalmış" tâbiri kullanılır. Şüphesi kalmamış kişi "şekten, şüpheden arınmış" diye övülür.

şerî'at: Arapça, yol, su kanalı demektir. Dinin zahirî yönüne ait kâideleri veya dinin hukuk kuralları.

şühûd: Kaşanî şühûdu; Hakk'ı, Hakk vasıtasıyla görmektir, diye tanımlar.

T

tâ'at: Arapça, itaat, emre boyun eğme gibi anlamları ihtiva eden bir kelime. Seyyid Şerif tâ'atı, bir emre

isteyerek muvafakat etme, şeklinde tanımlar.

tâc: Bazı şeyh ve dervişlerin başlarına giydikleri çeşitli şekillerdeki külâh, tâc olarak adlandırılır. Bu tâca bakarak, giyen kişinin hangi tarikattan olduğu anlaşılırdı.

tahkîk: İlâhî isimlerin şekillerinde Hakk'ın zuhûr etmesine denir. Kulun gerçeği elde etmek üzere, bütün gücünü zorlaması.

tecellî: Gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlara tecellî denir.

teşne: Farsça, susamış demektir. Hakk'ın cemâlinin özlemiyle yanıp tutuşanlara, teşne denir.

tûl-ı emel: Arapça, uzun emel, açgözlülük demektir. İnsanın hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışması.

U

ucb: Cürcânî bu terimi, kişinin hak kazanmadığı bir rütbeyi hak kazanmış gibi düşünmesidir, diye

tanımlar. Tasavvufta hedefe varmaya giden yolda, ucb, çok önemli bir engeldir. Zira ucb, bir Hadîs-i şerifte, yetmiş yıllık amelin boşa gitmesine sebep olan kötü bir vasıf, şeklinde değerlendirilmiştir.

V

vahdet: Sûfiler, uykuya vahdet derler. Bu sebeple uyuyan için, "vahdette, vahdet ediyor, vahdete çekildi" gibi ifâdeler kullanılır.

vecd: Sâlikin zorlaması, istemesi olmadan kalbe gelen hâle vecd denir. Hakk'ın sırrına muttali olduğu zaman, ruhun ulaştığı huşûya denir.

vird: Her gün rutin olarak okunması görev hâline getirilen dua veya zikirler gibi çeşitli anlamları içeren bir kelime. Mürîdler, bunları durumuna göre günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak tekrar ederlerdi.

Y

ye's: Arapça, ümidi yitirmek anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın rahmetinden kâfirlerden

başkası ümidini yitirmez" (Yusuf/87)
buyrulur. Kabz (tutukluk) hâli.

Z

zâhir: Dış, dışa ait, zuhur eden, ortaya çıkan, görünen gibi anlamları olan Arapça bir kelime. ez-Zâhir, Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Allah bu isim gereği, hikmeti, kudreti, sıfatlarıyla görünür, zuhur eder. Zahir, görünen âleme de denir.

zehâb: Şarkavî, zehâbı, Allah'a duyulan temiz, katışıksız, hâlis sevgi olarak tarif eder. Kul onunla meşgul olması sonucu,

O'nda fâni olur. Zehâb, ilâhî aşkın meyvelerinden bir meyvedir.

zühd: Elin boş olduğu şeyden, kalbin de boş olması, yani elde olana kalbin razı olmasıdır. Süfyân-ı Sevrî, dünya ile ilgili isteği azaltmayı, zühd olarak tanımlar.

zülfi: Hiç kimsenin ulaşamadığı gaybî hüviyyet. Hakk'ın zâtı ve künhü

1.2. Şahsiyetler

Kâsım-ı Envâr (öl. 837/1433 [?]). Künyesi Muînüddîn Alî b. Nasîr b. Hârûn b. Ebi'l-Kâsım-ı Hüseyinî'dir. İranlı mutasavvıf-şairdir.

1355 yılında Tebriz civarında Serâb'da doğdu. Tebrizli bir seyyid ailesine mensuptur. Genç yaşta Tebriz'de, Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin oğlu Şeyh Sadreddîn-i Erdebîlî'nin müridi olmuştur. Duygularını ve tasavvufî hallerini sade bir ifade ile anlatan Kâsım-ı Envâr'ın gazellerinde büyük ölçüde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin etkisi görülür. *Dîvân*, *Enîsü'l-Âşıkîn*, *Enîsü'l-Ârifîn* adlı eserleri mevcuttur.

RûzbihânBaklî: (öl. 606/1209) Künyesi Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr el-Baklî'dir. İranlı meşhur sûfî, âlim ve şairdir. Fesâ'da doğdu. Kaynakların doğum tarihi hakkında verdiği bilgiler farklıdır. Asıl adı Rûzbihân, en meşhur lakabı ise Sadreddin'dir. Babasının sebzeçi olması ve kendisinin de gençliğinde bu işle uğraşmasından dolayı el-Baklî nisbesiyle tanınmıştır. Ayrıca şathiyeleriyle ünlü olduğundan Şeyh-i Şattâh diye de anılır. Kaynaklarda iki defa hacca gittiği, bir müddet Mekke civarında ikamet ettiği de bildirilmektedir. Hayatının büyük bir kısmını Şiraz'daki dergâhında ve camide vaazla ve eser yazmakla geçiren Baklî'nin tefsir, hadis, fıkıh ve özellikle tasavvuf sahasında değerli eserleri vardır.

Mahmûd eş-Şebüsteri: (öl. 720/1320) Künyesi Şeyh Sa'düddîn Mahmûd b. Emîniddîn Abdilkerîm b. Yahyâ Şebüsterî Tebrîzî'dir. İranlı mutasavvıf ve şairdir. Hayatı hakkında günümüze pek az bilgi ulaşması muhtemelen uzleti tercih eden kişiliği ve genç yaşta ölümünden kaynaklanmıştır. Tebriz'in yaklaşık 40 km. kuzeybatısında bulunan Şebüster'de (Şebister) dünyaya geldi. Eserlerinde çoğunlukla tasavvuf, kelâm ve felsefe konuları üzerinde duran Şebüsterî'nin

Doğu'daki tasavvufî şiirin öncüleri olan Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr, Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin aşk ve vecd yolu üzerinde olduğu görülmektedir. *Gülşen-i Râz*, *Sa'âdetnâme*, *Hakku'l-yakîn fî ma'rifeti Rabbi'l-âlemîn*, *Mir'âtü'l-Muhakkakîn* önemli eserleridir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî: (öl.672/1273) Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair'dir. Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Lakabı Celâleddin'dir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. "Sultan" mânasına gelen Farsça "hudâvendigâr" unvanı da kendisine babası tarafından verilmiştir. Öğrenim hayatı boyunca dönemin değişik ülke ve şehirlerinde yer alan eğitim kurumlarını hem bir öğrenci hem de bir bilim insanı olarak ziyaret etmiştir. *Meşnevî*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Fîhi mâ fih* ve *Mecâlis-i Seb'a* gibi önemli eserleridir.

Fahreddîn Râzî: (öl.606/1210) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî'dir. Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanındaki çalışmalarıyla tanınan Eş'arî âlimidir. İbnü'l-Hatîb veya İbn Hatîbü'r-Rey diye tanınmakla birlikte daha çok Fahreddin er-Râzî adıyla meşhur olmuştur. Şâfiî ve Eş'arî kaynaklarında ise "İmâm" unvanıyla anılır. Üstün zekâsı, güçlü hafızası, etkili hitabetiyle tanınan ve XII. yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Fahreddin er-Râzî kelâm, fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağının hemen bütün ilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir âlimdir. *el-Muhassal*, *el-Metâlibü'l-âliye*, *Kitâbu'l Erbaîn fî usûli'd-dîn* önemli eserleridir.

Muhyiddîn Arabî: (öl. 638/1240) Künyesi Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî'dir. Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî müellifdir. Endülüs'ün güneydoğusundaki (Tüdmîr)

bölgesinin baş şehri olan Mürsiye’de doğdu. İbnü’l-Arabî’nin görüşlerini takdir edenler onun tasavvufta otorite oluşunu kendisine “Şeyhü’l-Ekber”, dinî ilimlerde müceddid oluşunu da “Muhyiddin” lakaplarını vererek ifade etmek istemişlerdir. İbnü’l-Arabî, bütün eserlerinde mârifetullahı ilimler dairesinin merkezine almış ve bu noktadan hareketle hakikate dair ilimlerin (ilm-i hakâik) çeşitli konularına açıklamalar getirmiştir. Tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh, tarih, ilm-i havâs gibi çok geniş bir alanda yazmış olduğu yüzlerce eserinin hareket noktası hep “mârifetullah”tır. İbnü’l-Arabî’ye ait denilebilecek eser sayısı tahminen 550 civarındadır. *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, *Fusûsü’l-hikem*, *el-Cem ve’t-tafsîl fî esrâri’l-meânî ve’t-tenzîl* önemli eserleridir.

Ebû Tâlib Mekkî: (öl. 386/996) Künyesi Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî’dir. *Kutü’l-kulûb* adlı eseriyle tanınan mutasavvıftır. Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Aslen İran’ın batısındaki Cebel bölgesinden olup Mekke’de uzun süre kaldığı ve burada yetiştiği için Mekkî nisbesini almıştır. Acemî diye de tanındığına göre Arap olmadığı anlaşılmaktadır. Ebû Tâlib el-Mekkî’nin en önemli ve günümüze kadar gelen tek eseri, tasavvufun doğuş dönemi hakkında bilgiler veren, zühd ve ibadet konularını genişçe işleyen eseri *Kutü’l-Kulûb*’dur.

Alâüddevle-i Simnânî: (öl. 736/1336) Künyesi Ebü’l-Mekârim Rüknuddîn Ahmed b. Muhammed es-Simnânî Rükniyye tarikatının kurucusudur. İranlı âlim ve şairdir. Simnan’a bağlı Biyâbânek kasabasının Sûfiâbâd köyünde zengin ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. *Kur’ân*’ın yedi batında tefsiri ilk defa onun tarafından yapılmış, yedi tavır ve gaybetten ilk defa o bahsetmiştir. Simnânî’nin tasavvuf başta olmak üzere fıkıh, kelâm, hadis, tefsir ve ahlâk konusunda Arapça ve Farsça olarak yazdığı eserlerinin sayısının 300’ün üstünde olduğu söylenmektedir. *Menâzirü’l-muhâzır li’l-münâzirî’l-hâzır*, *Meşâriu ebvâbi’l-kuds*, *el-Urve li-ehli’l-halve ve’l-celve* önemli eserleridir.

Bişr el-Hâfi: (öl. 227 / 841) Künyesi Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfi el-Mervezi'dir. İlk devir sûfilerindedir. Merv'de doğmuş, Merv'in ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. İlk dinî bilgilerini aldıktan sonra hadis ilmine yönelmiş ve bu alanda devrin sayılı muhaddislerinden biri olmuştur. Bişr'e kaynaklarda *Kitâbü'z-Zühd (Kitâbü't-Tasavvuf)* adlı bir eser ile bazı manzumeler isnat edilmiştir.

Râbia el-Adeviyye: (öl. 185/801 [?]) Basralı kadın sûfidir. Basra'da doğdu. Fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için "Râbia" ismi verilmiştir. Kays b. Adî kabilesinin âzatlî kölesi olduğundan Adeviyye veya Kaysiyye nisbeleriyle anılmıştır.

Hüseyn b. Mansûr: (öl. 309/922) Künyesi Ebü'l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî'dir. Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan ünlü bir mutasavvıftır. 858'de İran'ın Fars eyaletinde bulunan Beyzâ'nın kuzeydoğusundaki Tûr'da doğmuştur. Tasavvufî görüşleri tasavvuf tarihi bakımından birinci derecede önemli büyük mutasavvıflardan olan Hallâc'ın sözleri ve menkıbeleri çağlar boyunca müslümanlar arasında yankılanmış ve İslâm toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. *Kitâbü't-Tavâsîn* ve *Dîvân*'ı önemli eserleridir.

Gazzâlî: (ö.505/1111) Künyesi Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'dir. Eş'arî kelâmcısı, Şafî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürüdür. 1058 yılında İran'ın Horasan bölgesinde, yetiştirdiği âlimler ve devlet adamlarıyla tanınan Tûs'ta (bugünkü Meşhed) dünyaya gelmiştir. Hüccetü'l-İslâm, Zeynüddin gibi lakaplarla anılır. Gazzâlî İslâm düşünürleri arasında en çok eser veren müelliflerden biridir.

Hâfız-ı Şîrâzî: (öl. 792/1390 [?]) Künyesi Hâce Şemseddin Muhammed'dir. İran'ın önde gelen lirik şairlerindedir. Şiraz'da dünyaya gelmiştir. Büyük şöhretine rağmen hayatı hakkında pek az bilgi vardır. İyi bir öğrenim gördüğüne ve "Hâce" unvanını kullandığına göre seçkin bir aileye mensup olmalıdır. Öğrenimi sırasında *Kur'ân-ı Kerîm*'i ezberlediği için "Hâfız" lakabını almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra başta Arap edebiyatı olmak üzere çok iyi bir edebiyat kültürü de aldığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında eserlerinde, döneminin mûsikisi ve çeşitli sanatları hakkında bilgi edindiğine ve iyi satranç oynadığına dair bilgilere de rastlanmaktadır. Kaside, rubâî ve kıtalar da yazmış olmasına rağmen Hâfız şöhrete gazelleriyle ulaşmıştır.

Ebû Bekir Verrâk: (öl. 280/893) Künyesi Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Fazl el-Verrâk el-Hakîm et-Tirmizî'dir. İlk sûfî müelliflerdendir. Aslen Tirmizli olup daha çok Belh'te ikamet etmiştir. Bir dönem hadis rivayetinde bulunmuş, fakat daha sonra müridliğe engel teşkil ettiği gerekçesiyle hadis rivayetini bırakmıştır. Semavî kitapların tamamını okuduğu, tasavvufa dair risâleler kaleme aldığı, aynı zamanda divan sahibi bir şair olduğu kaydedilen Verrâk'ın bir eseri *Risâle fi'l-hikme ve't-tasavvuf* adını taşımaktadır. Eski kaynaklarda zikredilmeyen *Kitâbü'l-Âlim ve'l-müteallim* adlı eserde ona nisbet edilmektedir.

Fâtıma tü'z-Zehrâ: Hz. Peygamber'in, soyunu devam ettiren kızıdır. Lakabı "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamında Zehrâ olmakla beraber "ıffetli ve namuslu kadın" anlamındaki "Betûl" lakabıyla anıldığı da görülmektedir. Kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dair pek az bilgi bulunmaktadır.

Ebû Zer Ğıfârî: (öl. 32/653) Künyesi Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Ğıfârî'dir. Servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahâbîdir. Künyesiyle meşhur olduğundan adı âdeta unutulmuştur. Bu

sebeple adının Berîr, Büreyr, Yezîd, Yüreyr, babasının adının Seken veya Abdullah olduğu da söylenmektedir. Cesur, doğru, açık kalpli bir kişi olması sebebiyle Hz. Peygamber onun hakkında, “Gökkubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebû Zer’den daha doğru sözlü kimse yoktur” demiştir

İmâm Hasan: (öl. 669) Künyesi Ebû Muhammed el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî’dir. Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali’nin büyük oğludur. “Müctebâ, takî, zekî” ve “sıbt” lakaplarıyla tanınan Hz. Hasan halim selim, cömert, sakin, vakarlı, siyaset ve fitneden kaçınan bir yaratılışa sahip olduğu rivayet edilir.

İmâm Hüseyin: (öl. 61/680) Künyesi Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî eş-Şehîd’dir. Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali’nin küçük oğlu, Kerbelâ şehididir. 10 Ocak 626 Medine’de doğmuştur. “Şehîd” lakabıyla meşhurdur. Göğsünden aşağısının dedesine çok benzediği rivayet edilir. Şîî dünyası, Şîîliğin hareket noktası ve temel şahsiyeti Hz. Ali olmakla birlikte, şehid edilmesinin arka planında varlığını sürdürebilen güçlü bir siyasî kuruluş bulunmadığından bu olayla fazla ilgilenmemiş, Hz. Hüseyin’in şehâdetini ise Şîîliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimaî ve siyasî hayatın parolası haline getirmiştir.

Abdullah b. Mes’ûd: (ö. 32/652-53) Künyesi Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes’ûd b. Gafil b. Habîb el-Hüzelî’dir. İlk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden birisidir. Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusudur. Hz. Hatice ve Ali’den sonra İslâmiyet’i kabul eden üçüncü kişi olduğu söyleniyorsa da bizzat kendisi, altıncı müslüman olmaktan şeref duyduğunu belirtmektedir. Müşriklerden korkmadan ve onlardan gelecek baskılara aldırmandan, Hz. Peygamber’den sonra Kâbe’de âşikâre *Kur’ân* okuyan ilk sahâbî olan Abdullah b. Mes’ûd, aynı zamanda Medine’ye ilk hicret edenler arasında yer aldı. İbn Mes’ûd, gerek ilk

dönemde Müslümanlığı kabul ediş, gerekse Hz. Peygamber'le olan yakın münasebeti sebebiyle ondan birçok hadis duymuş ve rivayet etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer, Osman, Ali ve diğler sahâbiler vasıtasıyla rivayet ettiğı hadisler de vardır.

Osman b. Affan: (öl. 35/656) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî'dir. İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür. Halifeliğı döneminde iftiraya maruz bırakılmış daha sonra *Kur'ân* okurken şehit edilmiştir.

Süfyân es-Sevrî: (ö. 161/778) Künyesi Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî'dir. Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve zâhiddir. Küçük yaşta babasının yanında hadis öğrenimine başlayan Süfyân, Kûfeli tâbiîn âlimlerinden Amr b. Mürre'ye yetişti ve öğrencileri arasında yer aldı. Güçlü hâfızası sayesinde kısa zamanda pek çok hadis ezberleyip rivayet etmeye başladı ve ilim çevrelerinde meşhur olmuştur. İlim yolculukları sayesinde Kûfe'nin yanı sıra Mekke, Medine, Basra ve Dımaşk'ın hadis ve sünnet birikimini şahsında toplayan Süfyân es-Sevrî VIII. yüzyılda bu birikimi konularına göre tasnif eden ilk muhaddislerdendir. Tefsir'i en önemli eseridir.

Yahyâ b. Muâz: (öl. 258/872) Künyesi Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca'fer er-Râzî'dir. Seyrüsülûk makamlarından bahseden ilk sûfîlerdendir. Kaynaklarda "vâiz" sıfatıyla anılan Yahyâ b. Muâz'ın amelî yönden Hanefî, itikadî yönden Mürchie'ye mensup olduğı belirtilmektedir. Onun takipçileriyle birlikte Mürchie'de Muâziyye diye bir kol meydana gelmiştir. Müridlerin uyması gereken kurallara dair *Kitâbü'l-Mürîdîn* adlı eseri vardır. Yahyâ, tasavvufî düşüncenin temel meselelerinden olan velâyet konusundaki ilk teorik açıklamaları yapan sûfîlerdendir. Ayrıca işârî tefsir hareketinin ortaya çıkıp gelişmesine öncülük etmiş, hadis ilmiyle de meşgul olmuştur.

Ebû Hafs: (öl. 260/874) Künyesi Ebû Hafs Amr b. Seleme el-Haddâd en-Nîsâbûrî'dir. Melâmet ve fütüvvete dair fikirleriyle tanınan Nîşâburlu sûfidir. Mesleği dolayısıyla "Haddâd" (demirci) diye tanınmıştır. Fütüvvet konusu üzerinde ısrarla duran Ebû Hafs'a göre fütüvvet fedakârlık, cömertlik, diğerkâmlık, nefse hâkimiyet, tahammül ve faaliyet gibi unsurları ihtiva eder.

Ebû Ali Dekkak: (öl. 405/1015) Künyesi Ebû Alî Hasen b. Alî b. Muhammed'dir. Nîşâbur sûfilerindendir. Zamânındaki birçok âlim ve evliyânın ders ve sohbetlerinde bulunmuş, fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde yükselmiştir.

İmâm Süyûtî: (öl. 911/1505) Künyesi Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî'dir. Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı alanlarında âlimdir. Künyesi Ebü'l-Fadl olup, lakabı Celâleddîn'dir. Genç yaşında tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, me'ânî, beyân, bedî', lügat ve başka ilimlerde vakıf olmuştur. *Ed-Dürr-ül-mensûr fit-tefsîril-me'sûr*, *Et-Terşîh alâ Câmi'is-sahîh*, *Şerh-ut-Tenbih*, *El-Müzhîr fî ulûm-il-lüga*, *Elfiye ukûd-ül-cemân fil-me'ânî vel-beyân*, *El-Büdûr-üs-Sâfıra an umûr-il-âhire* eserlerinden bazılarıdır.

Hazreti Ömer: (öl. 23/644) Künyesi Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzâ el-Kureşî el-Adevî'dir. Hulefâ-yi Râşidîn'in ikincisidir. Adaletli olmasıyla bilinir.

Selmân-ı Fârisî: (öl. 36/656 [?]) Künyesi Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî'dir. İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbîdir. Zâhid bir kişiliğe sahip olan Selmân-ı Fârisî, Resûl-i Ekrem'in övgüsünü kazanmıştır. İlim öğrenmeye

düşkünlüğü ve sünnete bağlılığı ile mensubu bulunduğu ashâb-ı Suffe arasında önemli bir yer edinmiştir.

Mesrûk b. Ecda: (öl. 63/683 [?]) Künyesi Ebû Âişe (Ebû Ümeyye) Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfi'dir. Kûfe ekolüne mensup muhaddis ve fakih tâbiîdir. Âbid ve zâhid bir kişi olup ayakları şişinceye kadar namaz kılan Mesrûk çeşitli fetih hareketlerinde de yer almıştır.

Hazreti Âişe: (öl. 58/678) Künyesi Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Siddîk el-Kureşîyye'dir. Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımıdır. Hz. Âişe Resûl-i Ekrem ile evlendikten sonra üstün bir mevkie ve haklı bir şöhrete ulaşmıştır. Hz. Peygamber'den sonra kırk yedi yıl daha yaşamış ve altmış beş yaşında iken Medine'de vefat etmiştir.

İmam Kurtubî: (ö. 671/1273) Künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî'dir. Tefsir, hadis ve fıkıh âlimidir. Kurtuba'da dünyaya gelmiştir. Tefsir, hadis, kıraat, fıkıh gibi alanlarda çok iyi yetişmiş olduğunu eserleriyle ortaya koyan Kurtubî "ilimde derya" olarak nitelendirilmiştir. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* Kurtubî'nin en önemli eseri olup geniş hacmine rağmen ilim çevrelerinde büyük ilgi görmüş ve çeşitli baskıları yapılmıştır.

Ebû Hüreyre: (öl. 58/678) Künyesi Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî'dir. Çok hadis rivayet etmesiyle tanınan sahâbîdir. Yemen'de yaşayan Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olup ne zaman doğduğu belli değildir. Künyesiyle ilgili en yaygın rivayet, koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını elbisesinin eteğine koyup onlarla oynadığı için kendisine "Ebû Hüreyre" denildiği

şeklindedir. Binden fazla hadis rivayet etmeleri sebebiyle “müksirûn” diye anılan yedi sahâbî arasında Ebû Hüreyre ilk sırayı almaktadır.

İbni Ata: (öl. 309/922) Evliyânın büyüklerindedir. Künyesi Ebü'l-Abbas olup, ismi, Ahmed bin Muhammed bin Sehl bin Atâ'dır. İlk devir sûfilerinden, muhaddis ve müfessirdir. Aslen Bağdadlıdır. İbn-i Atâ, zamanın büyük âlimlerinden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Vaktini, ilim öğrenmek ve öğretmekle, ibâdetle ve Kur'ân-ı kerîm okumakla geçiren İbn-i Atâ, 311 (m. 923) veya 931 yılında vefât etmiştir.

Ebû Said el-Hudrî: (öl. 74/693-94) Künyesi Ebû Saîd Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî'dir. Çok hadis rivayet eden yedi sahâbîden birisidir. Genç sahâbîlerin en fakihî olarak bilinen Ebû Saîd el-Hudrî “imam” ve “Medine müftüsü” lakaplarıyla anılmış, pek çok ictihadı ve fetvası kaynaklarda yer almıştır.

Kemal Hocendî: Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed'dir. Künyesi, Ebû Tâhir olup lakabı Celâlüddîn'dir. El-Ehâvî nisbetiyle bilinir. 719 (m. 1319) senesinde Türkistan'da bulunan Hocend'de doğmuş, 1400 senesinde Medîne-i Münevverede vefât etmiştir. Orada Uhûd şehîdlerinin bulunduğu yerde, kendi eliyle kazdığı kabre defn edilmiştir. *Şerhu Kasidet-ül-Bürde, Şerh-ül-Erba'in en-Nevevî, Risâletün fî ilm-il-keîâm* eserlerinden bazılarıdır.

Kâdî İyâz: (öl. 544/1149) Künyesi Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî'dir. Mâlikî kadısı, hadis, fıkıh ve dil âlimidir. *eş-Şifâ bi-Ta'rifî Hukûki, Tertîbü'l-medârik* eserleri mevcuttur.

Muâz b. Cebel: (ö. 17/638) Künyesi Ebû Abdірrahmân Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî'dir. Sahâbîdir. Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezbere bilen birkaç kişiden biri olan Muâz, Resûlullah'ın kendilerinden Kur'ân öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahâbî arasında yer almıştır. Muâz b. Cebel Resûl-i Ekrem'den 157 hadis rivayet etmiştir.

Übey bin Halef: (öl. 3/625) Künyesi Übey b. Halef b. Vehb el-Cumahî'dir. Hz. Peygamber'in en azılı düşmanlarından biri olan, Übeyy b. Halef, İslâmın ilk günlerinde Mekke'nin ileri gelenleri arasında yer alıyordu. Nüfûzunu güçsüz ve himayesiz kimselere karşı haksızlık yolunda kullanırdı. Ümeyye b. Halef'in kardeşidir. Kureyş'in kollarından biri olan Cumahoğulları kabilesine mensuptur. Uhud Savaşında Hz. Muhammed'e meydan okumuş ve boynundan yaralanınca cenk meydanından kaçmıştır. Daha sonra bu yaranın ilerlemesi ile ölmüştür.

Ebu Abdullah Reşidüddin: Ebû'l-Fazl Reşidüddin Ahmed b. Ebû Saîd el-Meybüdü el-Yezdî'nin hayatı hakkında İran'ın Yezd şehrinin Meybüd kasabasında yaşadığı dışında bilgi bulunmamaktadır. Babası Cemâlû'l-İslâm Ebû Saîd âlim bir kişi idi. Meybüdü tefsir, hadis, tasavvuf, şiir ve tarihe olan vukufundan dolayı fâhrû'l-İslâm, tâcü'l-eimme ve şeyhü'l-imâm gibi unvanlarla anılmış, tefsirini yazdığı 1126 yılından sonra vefat etmiştir. Farsça tasavvufî *Kur'ân* tefsiri eseri mevcuttur. Tam adı *Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr* olan bu eser, muhtemelen müellifin hayatına dair bilgi bulunmadığından bazı kaynaklarda Sa'deddin et-Teftâzânî'ye veya Hâce Abdullah Herevî'ye nisbet edilmiştir. Eser, döneminin Farsça'sı açısından olduğu kadar ilk tasavvufî tefsirlerden olması bakımından da önemlidir.

Hız. Ebu Bekir: (öl. 13/634) Künyesi Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî'dir. İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn'in

birincisidir. Ebû Bekir'in Mi'rac olayını hiç şüpheye düşmeden kabul etmesi üzerine Resûl-i Ekrem, kendisine Sıddîk lakabını vermiştir. Hz. Ebû Bekir, 13 yılı Cemâziyelâhir ayının başında hastalanmış, daha sonra vefat etmiştir.

Hz. Ali: Künyesi Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hz. Muhammed'in amcası, Ebu Talib'in oğludur. İslamiyet'e giren ilk on kişiden biridir. Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsüdür. Peygamber'in kızı Fatıma ile evlenmiş ve bu evlilikten Peygamberin beytini devam ettirecek olan, Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiştir.

Beyhakî: (öl. 458/1066) Künyesi Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhaî'dir. Muhaddis ve Şâfiî fakihidir. Şâban 384'te (Eylül 994) Nîşâbur'a bağlı Beyhak bölgesinin Hüsrevcird köyünde doğdu; bu sebeple Hüsrevcirdî nisbesiyle de anılır. Hadis ilmindeki sağlam bilgisi ve güçlü hâfızasıyla kendini kabul ettirdi. Hadislerde mevcut gizli kusurların tesbiti ile birbirine zıtmiş gibi görünen rivayetlerin uzlaştırılmasında ve hadislerin fikhını kavramada devrinin otoritesi olmuştur.

Birçok eseri mevcuttur bunlardan, hadisle ilgili olarak; *Es-Sünenü'l-kübrâ*, akaidle ilgili; *El-Esmâ' ve's-sıfât*, ahlâkla ilgili; *El-Âdâb*, Şâfiî Mezhebiyle ilgili olarak; *Menâkıbü's-Şâfi'î* Beyhakî'nin kitaplarını örnek verilebilir.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddin: (öl. 606/1210) Künyesi Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî'dir. Hadis ve tefsir âlimi, edebiyatçı ve biyografi yazarıdır. Kaynaklar ahlâkı, ilmi ve tevazuu ile tanınan İbnü'l-Esîr'den övgü ile söz etmiş, üslûbundaki sadeliğe, başarılı idareciliğine, özellikle Arap dili, *Kur'ân* ve hadis ilimlerindeki üstün mevkiine dikkat çekmiş, ayrıca matematik gibi bilimlerle de ilgilendiğini belirtmiştir.

Hafız bin Hacer: (öl. 852/1449) Künyesi Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî'dir. Ünlü hadis âlimi ve hâfızıdır. 22 Şâban 773'te (28 Şubat 1372) eski Mısır'da doğmuştur. Adı veya lakabı Hacer olan yedinci dedesine nisbetle İbn Hacer diye meşhur olmuştur. İbn Hacer fıkıh ve usulü, tefsir, lugat, edebiyat ve tarihle de meşgul olmuştur.

Enes bin Malik: (öl. 93/711-12) Künyesi Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî'dir. Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. Hazrec kabilesinin Neccâroğulları sülâlesinden olup topladığı ekşi bir bakla çeşidi sebebiyle kendisine "Ebû Hamza" künyesini Resûl-i Ekrem vermiştir. Künyesinin Ebû'n-Nadr olduğunu söyleyenler de vardır. Resûlullah'a on yıl hizmet ettiği için "Hâdimü'n-Nebr" lakabıyla anıldı. Enes b. Mâlik hadis rivayeti sırasında titiz davranır, hata yapmaktan korkardı. Hz. Peygamber'den duyduğunu aynen aktaramamış olabileceği düşüncesiyle hadisi rivayet ettikten sonra, "Veya Resûlullah böyle bir şey dedi" (ev kemâ kâle Resûlullah) ilâvesinde bulunurdu.

Bilal-i Habeş: (öl. 20/641) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Abdilkerîm veya Ebû Amr) Bilâl b. Rebâh'dır. Hz. Peygamber'in ilk müezzini olan sahâbîdir. Hicretten kırk yıl kadar önce (581 civarı) Habeş asıllı bir köle olarak Arabistan'ın batı tarafındaki Serât'ta veya Mekke'de Cumah kabilesi içinde dünyaya geldi. Bilâl-i Habeşî altmış küsur yaşında Dımaşk'ta (veya Halep yahut Dâreyyâ'da) vefat etti ve Bâbüsşagir'deki kabristana defnedildi. Bilâl-i Habeşî'nin nesli devam etmedi. Kaynaklarda hanımı ve çocukları hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Hamza bin Abdulmuttalib: (öl. 3/625) Künyesi Seyyidüşşühedâ Esedullâh Ebû Umâre (Ebû Ya'lâ) Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el Kureşî el-Hâşimî'dir. Hz. Peygamber'in amcası, Uhud şehidlerindedir. 569 veya 570 yılında Mekke'de doğmuştur. Annesi, Hz. Âmine'nin amcasının kızı olan Hâle bint Vüheyb'dir. Ebû Leheb'in câriyesi

Süveybe'den süt emdikleri için Hz. Peygamber ile sütkardeşi, aynı zamanda çocukluk ve gençlik yıllarında arkadaş ve dost oldukları bilinen Hamza'nın bi'setin 6. yılında (616) müslüman olduğu nakledilmektedir. Müslümanlar arasında kahramanlığın sembolü olan Hz. Hamza, Türk folklorunda güreşçilerin pîri sayıldığı gibi menkıbevî hayatı müslüman milletlerin edebiyatlarında kendi adıyla anılan eserlere konu olmuştur.

Ebü'd-Derdâ: (öl. 32/652 [?]) Künyesi Ebü'd-Derdâ' Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî'dir. Dımaşk kadılığı ve Kur'ân muallimliği yapan sahâbîdir. Ebü'd-Derdâ önceleri ticaretle meşgul olduğu, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra ticaretle ibadeti bir arada yürütemeyeceğini anlayınca ibadeti seçtiği rivayet edilir. Hz. Peygamber'in onun hakkında "ümmetimin en âbidi ve en müttakisi", "bu ümmetin hakîmi" gibi takdîrî ifadeler kullandığı rivayet edilmektedir. Ebü'd-Derdâ tefsir, fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında ashâbın ileri gelenlerindedir. Önemli bir yönü de Kur'ân muallimliği olan Ebü'd-Derdâ "Dımaşk mukrîi" diye anılırdı.

Şeyh Gülâbâdî: Evliyânın büyüklerindedir. İsmi, Muhammed bin İshâk Buhârî Gülâbâdî'dir. Künyesi, Ebû Bekr, lakabı, Tâc-ül-İslâm'dır. Buhârâ'nın Gülâbâd mahallesinden olduğu için oraya, nisbetle "Gülâbâdî" diye meşhûr olmuştur. Buhârâ'da vefât etti. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde âlimdir. Amelde Hanefî mezhebinden olup, çok kıymetli eserler yazmıştır. Yazdığı eserlerde Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatıp, tasavvufun mahiyeti ve istilâhları üzerinde durmuş, bu husûslarda kendinden önceki İslâm âlimlerinden nakiller yaparak, gayet net ve sağlam bilgiler nakletmiştir. *Et-Tearrûf fî mezheb-i ehl-it-tasavvuf*, *Bahr-ül-fevâid fî meân-il-âsâr*, *El-Eşfâ ve'l-evtâr*, *El-Emâli fî'l-hadîs* eserleri mevcuttur.

Kâzerûnî: (öl. 426/1035) Ebû İshâk İbrâhîm b. Şehriyâr Kâzerûnî'dir. Kâzerûniyye tarikatının kurucusu. Kâzerûnî'nin İshâkiyye, Mürşidiyye veya Kâzerûniyye isimleriyle anılan tarikatının tasavvuf anlayışı esas olarak dinî hayatın tam anlamıyla yaşanmasına, Allah'a tam tevekküle ve hayattan çekilmeyi gerektiren riyâzete dayanır. Müridlerini cihada teşvik etmesi sebebiyle ona Şeyh-i Gâzî lakabı verilmiştir. İncelediğimiz eserde *Müselselât* adlı bir eseri geçse de bakmış olduğumuz *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ve *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*'nde hakkında bilgi bulunamamıştır.

Kaffâl eş-Şâfi: (ö. 365/976) Künyesi Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâîl el-Kaffâl eş-Şâfi'dir. Şâfiî fakihidir. 15 Şâban 291'de (2 Temmuz 904) Şâş'ta (Türkistan) doğdu. Kaffâl lakabı kilitçilik mesleğinden kaynaklanmaktadır. Hadis öğrenimi için Horasan, Irak, Hicaz ve Suriye'ye gitti. İbn Huzeyme, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Ebû Arûbe, İbnü'l-Bâgandî, Hâkim en-Nisâbûrî, İbn Düreyd ve Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi âlimlerden hadis dinlemiştir. Çeşitli ilimleri tahsil ettikten sonra Şâş'a dönerek öğretim faaliyetinde bulunmuş ve Şâfiî fıkhnın Mâverâünnehir'de yayılmasını sağlamıştır. Tefsir, hadis, fıkıh, usul, kelâm, Arap dili ve şiirde devrinin otoriteleri arasında yer alan Kaffâl, cedel sahasında eser veren ilk fıkıh âlimidir. *Mehâsinü's-şerî'a fî fîrû'i's-Şâfi'iyye* adlı eseri mevcuttur.

Evhadüddîn-i Kirmânî: (öl. 635/1238) Künyesi Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmânî'dir. Mutasavvîf - şair. İran'ın Kirman bölgesinde doğmuştur. Asıl adı Hâmid, lakabı Evhadüddîn'dir. Evhadüddîn Kirmânî de talebesi Ahî Evren ile birlikte 602 (m. 1205) yıllarında Anadolu'ya gelmiştir. Muhyiddîn Arabî, Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi zamanın büyükleriyle görüşmüştür. Konya'ya yerleşmiştir. Kendisi için kurulan dergâhta dersler verip talebe yetiştirmiştir. Eserlerinden *Misbâh-ül-ervâh* ve *Menâkib*'ı meşhûrdur.

Cüneyd-i Bağdâdî: (öl. 297/909) Künyesi Ebü'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir. İlk devir sûfliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfidir. Bağdat'ta doğmuş ve orada yaşamıştır. Doğum tarihi belli değildir. Ailesi aslen Nihâvendli olup cam ticaretiyle uğraştıklarından Kavârîrî nisbesiyle tanınmaktadır. Cüneyd tasavvuf terimlerini, usul ve esaslarını tesbit ederek tasavvufun ortaya çıkışını sağlayan büyük sûfilerden biridir. Tasavvufî görüşleri hem kendi risâleleri hem de kaynak eserler yoluyla günümüze ulaşmıştır.

Mûsâ: İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrât indirilen peygamber. Hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrâiloğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir.

Firavun: Eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen addır. Mısır tarihinde pek çok hükümdar bu isimle beraber anıldığı gibi bazıları bu isim olmadan anılmıştır. Türk Arap, Fars edebiyatlarında görülen Firavun ise tanrılık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarıdır. Zalim, inatçı, kibirli ve gururlu gibi olumsuz sıfatlarla ön plana çıkar.

Âdem: Semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamberdir. İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşer, *Kur'ân-ı Kerîm*'de Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan safiyyullah unvanlarıyla da anılmaktadır.

İbn Abbâs: (öl. 68/687-88) Künyesi Ebü'l-Abbâs Abdullah b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî'dir. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbîdir. İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in vefatında on üç yaşında bir gençti. Çok hadis rivayet eden sahâbîlerden (müksirûn) biri olarak naklettiği 1660 hadisin bir kısmını bizzat Peygamber'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası

Abbas, Abdurrahman b. Avf, Ebû Süfyân, Ebû Zer, Übey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit ve diğer sahâbîlerden öğrenmiştir.

İbn Asâkir: (öl. 571/1176) Künyesi Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfî'dir. Hadis hâfızı ve *Târîpu medîneti Dımaşk* adlı eseriyle tanınan tarihçidir. İbn Asâkir keskin zekâsı, geniş hadis bilgisi, zühd ve takvâsı ile tanınırdı. Kültürlü ve yüksek seviyeli bir aileden gelmesinin sağladığı geniş imkânlar sebebiyle dönemin en seçkin hocalarının yanında çok iyi bir tahsil görmüş, dinî ilimlerin hemen hemen tamamına ilgi duymakla birlikte hadis ve tarih sahasında yazdıklarıyla meşhur olmuştur.

İbn Deylemi: Hadîs ve târih âlimidir. Künyesi Ebû Şücâ olup ismi, Şireveyh bin Şhredâr bin Şireveyh ed-Deylemî el-Hemedânî'dir. 445 (m. 1053) senesinde doğmuştur. 509 (m. 1115) senesinde vefât etmiştir. Hadîs öğrenmek ve dinlemek için; Hemedan, Bağdad, Kazvin ve İsfehân'a gitmiştir. Deylemi hazretleri birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: *Târîh-i Hemedan*, *Firdevs-ül-Ahyâr*, *Riyâd-ül-üns li ukalâ-il-üns fi ma'rifeti ahvâl-in-Nebî*, *Târîh-ül-hulefâ*, *Kitâb-ı Hilâyât-il-menâmât*.

Ebû Muhammed Sehl: (öl. 283/896) Künyesi Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî'dir. Sûfî ve müfessirdir. İran'ın güneybatısındaki Hûzistan eyaletinin Tüster (Şüster) şehrinde dünyaya gelmiştir. Hayatına dair bilgiler çoğunlukla menkıbe niteliğindedir. Sehl et-Tüsterî kelâm ve tefsir gibi ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte daha çok sûfî kimliğiyle şöhret bulmuştur. Kaynaklarda Sehl et-Tüsterî'ye Sehlîyye adıyla bir fırka nisbet edilir. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm* adlı eseri mevcuttur.

Abdullah b. Ömer b. Hattâb: (öl. 73/692) Künyesi Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî'dir. Hz. Ömer'in oğlu, en çok

hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sâhâbîden ve abâdileden birisidir. Rivayet ettiği 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahâbînin (el-müksirûn) ikincisi olmuştur. Ashabın fakihleri arasında da mümtaz bir yeri olan Abdullah, en çok fetva veren yedi sahâbîden (el-fukahâü's-seb'a) birisidir.

Lokmân Hekim: Kur'ân'da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğüdür. Lokman hekimliğin atası olarak da tanınmış, onun bütün bitkilerin özünü bildiği söylenmiş ve kendisinden dertlere şifa olacak reçeteler ve formüller nakledilmiştir.

Üsâme b. Zeyd: (öl. 54/674) Künyesi Ebû Muhammed (Ebû Zeyd, Ebû Abdillâh, Ebû Hârise) Üsâme b. Zeyd b. Hârise el-Kelbî'dir. Sahâbîdir. Üsâme b. Zeyd'den 128 hadis rivayet edilmiştir. Sahâbeden Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah; tâbîinden Ebû Osman en-Nehdî, Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, Küreyb, Amr b. Osman b. Affân, Âmir b. Sa'd, Urve b. Zübeyr, Atâ b. Yesâr, Şa'bî ondan hadis rivayetinde bulunmuştur.

Şakîk b. Seleme: (öl. 82/701) Künyesi Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî'dir. Kûfeli muhadram hadisçi ve sûfidir. *Kütüb-i Sitte*'de rivayetleri bulunan Şakîk b. Seleme aralarında Hz. Ömer, Osman, Ali, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Âişe ve Ebû Hüreyre'nin de bulunduğu elliye yakın sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Büyük imam ve Kûfe'nin muhaddisi olarak anılan Şakîk hadis münekkitlerince sika ve kesîrû'l-hadîs diye nitelendirilmiştir.

Hazreti İsâ: Kur'ân'da adı geçen ve kendisine kutsal kitap *İncil* verilen peygamberdir. Hz. İsâ *Kur'ân-ı Kerîm*'de İsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde

zikredilen, kendisine *İncil*'in verildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Hıristiyanlık'ta ise İsa Mesih Tanrı'nın oğlu, dolayısıyla tanrı kabul edilmektedir.

Hazreti Meryem: Hz. İsa'nın annesidir. İslâm'da üstün nitelikleri sebebiyle yüceltilen, iffet ve itaat simgesi bir şahsiyet olarak gösterilen Meryem, Hıristiyanlık'ta "tanrı doğuran" olarak nitelenmekte, Hıristiyanların ibadet hayatında önemli bir yer tutmakta, onun da Hz. İsa gibi aslî günahattan uzak olduğuna ve öldükten sonra semaya yükseldiğine inanılmaktadır.

Hazreti İbrahim: İbrahim, Abram veya Abraham, yaklaşık olarak MÖ 2. bin yılda yaşadığına inanılan İbranî inançsal kişilik. İbrahimi dinler sayılan dinlerden İslam'a göre bir peygamber, Musevilik ve Hıristiyanlığa göre ise din büyüğüdür.

Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî: Künyesi Ebû Süreyha'dır. Ebû Bekir'den rivayetlerde bulunmuştur. Hayatının sonuna doğru Küfe'ye yerleşmiştir.

Ömer b. Abdülazîz: (öl. 101/720) Künyesi Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî'dir Emevî halifesidir. Ömer b. Abdülazîz aynı zamanda çok hadis rivayet eden güvenilir bir hadis râvisi, seçkin bir fakih, dirayetli bir kelâm âlimidir. İlk dört halifeyi örnek alan davranışları sebebiyle Hulefâ-yi Râşidîn'in beşincisi sayılmıştır. Adaletiyle Hz. Ömer'e, zühd ve takvâsıyla Hasan-ı Basrî'ye, ilim bakımından Zührî'ye benzetilmektedir.

Ca'fer es-Sâdik: (ö. 148/765) Künyesi Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil'âbidîn'dir. Seyyid ve oniki imâmın altıncısıdır. Hazreti Ali'nin torununun torunu olup, Eshâb-ı kiramı görmekle şereflenen tabiîn devrinin yükseklerinden ve evliyânın büyüklerinden olup, silsile-i âliyyenin dördüncüsüdür. Tâhir, Fadıl gibi birçok lakabı vardır. En meşhûru "Sâdik"tır.

İmâm-ı Buhârî: (ö. 256/870) Künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî'dir. *Kur'ân-ı Kerîm*'den sonra en güvenilir kitap kabul edilen *el-Câmi'u's-sahîh* adlı eseriyle tanınmış büyük muhaddistir.

Müslim b. Haccâc:(öl. 261/875) Künyesi Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî'dir. *el-Câmi'u's-sahîh* adlı eseriyle tanınan muhaddistir On iki yaşında hadis öğrenmeye başlamıştır.

Zeyd b. Sâbit: (öl. 45/665 [?]) Künyesi Ebû Hârice (Ebû Saîd) Zeyd b. Sâbit b. Dahhâk el-Hazrecî en-Neccârî'dir. Sahâbilerdendir. Hz. Ebû Bekir döneminde de kâtiplik yapan Zeyd'in bu dönemde üstlendiği ilk önemli görev *Kur'ân-ı Kerîm*'in cem'idir. Yemâme Savaşı ile diğer bazı savaşlarda hâfız sahâbîlerden bir kısmının şehid olması üzerine Kur'ân'ın toplanması fikrini Halife Ebû Bekir'e açan Hz. Ömer bu hususta onu ikna etmiştir. Ebû Bekir'in emriyle Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında kurulan heyet *Kur'ân* âyetlerinin yazılı olduğu sayfaları bir araya getirip *Kur'ân*'ı cem etmekle görevlendirilmiştir.

Nûh: Nûh, İbrahimî dinlerde ve Mandaizmde kendisinden söz edilen Tufan peygamberidir. Tevrât'ta Nûh'un 950 yıl yaşadığı söylenir. *Kur'ân*'da ise kaç yıl yaşadığı bildirilmemiştir, yalnızca Nûh peygamberin 950 yıl kavmi içinde yaşam sürdüğü belirtilmiştir.

Ebü'l-Abbâs Seyyârî: (ö. 342/953-54) Künyesi Ebü'l-Abbâs Kâsım b. Kâsım (b. Abdillâh) b. Mehdî es-Seyyârî el-Mervezî'dir. İlk sûfîlerdendir. Tasavvufta seyrü sülûk esnasında yaşanan cem' ve tefrika hallerinden ilk defa Seyyârî söz etmiştir. Babasından kendisine çok mîrâs kalmıştır. Servetinin hepsini vererek, Resûlullah efendimizin iki tel mübârek Sakal-i şerîfini satın almıştır. Allahû Teâlâ, Sakal-i şeriflerin bereketi ile ona tövbeyi nasîb eylemiştir.

Taberânî: (öl. 360/971) Künyesi Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî'dir. Mu'cemleriyle tanınan hadis hâfızıdır. Akkâ'da doğmuştur. Erken yaşta öğrenim amacıyla Şam'daki Taberiye'ye gittiğinden Taberânî diye şöret bulmuştur. Taberânî zamanının hadis hâfızı diye nitelendirilmiş, hadis, ensâb ve tarih bilgisiyle döneminin en önde gelen âlimlerinden olmuştur.

Amr b. Âs: (öl. 43/664) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Amr b. el-Âs (el-Âsî) b. Vâil es-Sehmî el-Kureşî'dir. Meşhur sahâbîdir. Mısır fâtihî ve devlet adamıdır. Araplar'ın meşhur dört dâhisinden biri kabul edilen Amr b. Âs zeki, son derece cesur, iyi bir hatip ve şair, kabiliyetli bir idarecidir. Onun bu yönlerini takdir eden Hz. Ömer, "Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır" demiştir. Hz. Peygamber'den ve Âişe'den hadis rivayet etmiş olup rivayetlerinin tamamı, mükerrerleriyle birlikte kırk kadardır. Bunlardan üçü hem Buhârî hem de Müslim'de, ayrıca biri Buhârî'de, ikisi de Müslim'dedir.

Ebü Nuaym el-İsfahânî: Büyük hadîs âlimlerindendir. Künyesi, Ebû Nuaym İsfahânî'dir. 336 (m. 948)'de doğup, 430 (m. 1038)'de vefât etmiştir. Muhaddis ve Şafî mezhebindedir. Aklî ve naklî ilimlerde pek yükselmişti. Ehl-i tasavvuf olup, fıkıh ilmi ile tasavvufu birleştirdi. Yaşadığı asrın büyük

âlimlerinden icâzet almıştır. *Hilyetü'l-evliyâ*, *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserleri mevcuttur.

Abdullah b. Hanzala: Eshâb-ı kiramın fazîletlilerinden, meşhûrlarındandır. Babası da, Eshâbdan olup, Gasil-ül-melâike (öldüğünde meleklerin yıkadığı) lakabıyla tanınmıştır. Abdullah bin Hanzala Peygamberimiz'den, Hazreti Ömer'den, Abdullah bin Selâm'dan ve Ka'b-ül-Ahbâr'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ebu Üseyd: (öl. 40/660-61 [?]) Künyesi Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa b. el-Beden es-Sâidî'dir. Sahâbîlerdendir. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerden yirmi sekizi Bakı b. Mahled'in el-Müsned'inde, on dördü Ahmed b. Hanbel'in el-*Müsned*'inde bulunmaktadır.

Abdullah b. Selâm: (öl. 43/663-64) Künyesi Ebû Yûsuf Abdullah b. Selâm b. el-Hâris'tir. Yahudi âlimi iken daha sonra müslüman olan meşhur sahâbîdir. Hz. Peygamber hicret yolculuğunun sonunda Kubâ'ya varınca yanına gelmiş ve kendisine yönelttiği bazı soruların doğru cevaplarını aldıktan sonra, bunların ancak bir peygamber tarafından bilinebileceğini söyleyerek müslüman olmuştur.

Ebü's-Şeyh: (öl. 369/979) Künyesi Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî'dir. Hadis hâfızı ve tarihçidir. "Yaşlı kimse" anlamındaki Ebü's-Şeyh lakabı ona muhtemelen doksan yılı aşan ömrü sebebiyle verilmiştir. Ebü's-Şeyh tefsir, hadis, ahkâm ve tarih ilimlerinde irili ufaklı elli kadar eser kaleme almıştır. *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-*

İsbahân ve'l-vâridîne 'aleyhâ, Kitâbü'l-Emsâl fi'l-hadîsi'n-nebevî ve Kitâbü'l-'Azame adlı eserleri mevcuttur.

Said b. Müseyyeb:(öl. 94/713) Künyesi Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden birisidir. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisler Sahîhayn ve Ebû Dâvûd ile Nesâî'nin *es-Sünen*'lerinde yer almış, Suriye fetihlerine katılmış ve muhtemelen Hz. Osman devrinde vefat etmiştir. Saîd, Medine'nin meşhur yedi fakihinin (fukahâ-i seb'a) en önde gelenlerindedir.

Ya'lâ b. Ümeyye: (öl. 60/679-80 [?]) Ebû Hâlid Ya'lâ b. Ümeyye b. Ebî Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî el-Hanzâlî'dir. Yemen valisi ve sahâbîdir. Ya'lâ'nın Mekke'de fetvalar verdiği, Yemen'de valilik yaptığı dönemde mektuplara tarih atma uygulamasını başlattığı kaydedilir. Kendisinden rivayet edilen hadisler *Kütüb-i Sitte*'de ve diğer hadis kaynaklarında yer almaktadır. Hz. Peygamber'den, Ömer ve Anbese b. Ebû Süfyân'dan rivayetleri vardır.

Nu'mân b. Beşîr: (öl. 64/684) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) en-Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd el-Hazrecî'dir. Ensar arasında hicretten sonra doğan ilk çocuk, sahâbîdir. Rivayet ettiği 124 hadisin çoğunu dayısı Abdullah b. Revâha, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'den öğrenmiştir. Bu hadislerden beşi Sahîhayn'de, biri sadece *Sahîh-i Buhârî*'de, dördü sadece *Sahîh-i Müslim*'de yer almıştır.

Avf b. Mâlik: (öl. 73/692) Künyesi Ebû Abdirrahmân Avf b. Mâlik b. Ebî Avf el-Eşcaî'dir. Kahramanlığı ile meşhur sahâbîdir. Avf b. Mâlik'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerin sayısı altmış yedi olup bir kısmı *Kütüb-i Sitte*'de de yer almıştır.

Semüre b. Cündeb: (öl. 60/680) Künyesi Ebû Saîd Semüre b. Cündeb b. Hilâl el-Fezârî'dir. Sahâbîlerdendir. Semüre'nin Resûl-i Ekrem'den naklettiği hadis sayısı Bakî b. Mahled'e göre 123, Zehebî'ye göre 132'dir.

Vehb b. Münebbih: (öl. 114/732) Künyesi Ebû Abdillâh Vehb b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî'dir. Yemenli tâbî'dir. Peygamberler tarihi ve İsrâîlî haberler onun uzmanlık alanıdır. Kur'ân'a ve diğer ilâhî kitaplara vukufu, Kur'ân ve hadislerde geçmiş ümmetler hakkında verilen sınırlı bilgilerin ayrıntılarına dair rivayetleri elde etmesi, Yunan, Süryânî ve Himyerî dillerini iyi bilmesi kendisini öne çıkarmıştır. İsrâîliyat alanındaki bilgisinin Kâ'b el-Ahbâr ve Abdullah b. Selâm'dan ileride olduğunu söylediği nakledilmektedir.

Taberî, Muhammed b. Cerîr: (öl. 310/923) Künyesi Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî'dir. *Câmi'u'l-beyân ve Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eserleriyle tanınan müfessir, tarihçi, muhaddis ve fakihdir. Yazdığı tefsir dolayısıyla "imâmü'l-müfessirîn" diye anılan Taberî, sünnet ve hadis ilimleri sahasında Tirmizî ve Nesâî tabakasında veya altıncı tabaka ricâlinden bir muhaddis, fıkıh, ilm-i hilâf ve mukayeseli fıkıhta mezhep kurucusu bir müctehid-imam, tarih alanında "şeyhü'l-müverrihîn" kabul edilen, Arap dili ve edebiyatı, aruz ve beyan ilimlerine vâkıf, aynı zamanda bir şair, ahlâk ve terbiye sahaslarında kitap yazmış, felsefe, mantık, cedel, tıp, cebir ve riyâziyyât alanında zengin bir kültüre sahip büyük bir şahsiyet olup birçok talebe yetiştirmiştir.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: (öl. 42/662-63) Künyesi Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays b. Süleym el-Eş'arî'dir. Hakem Vak'ası'nda Hz. Ali'yi temsil eden fakih sahâbîdir. Ebû Mûsâ, Kur'ân-ı Kerîm'i bizzat Hz. Peygamber'den öğrenerek ezberleyen sayılı sahâbîlerden birisidir. Rivayet ettiği hadisleri Hz.

Peygamber'den, ayrıca dört halifeden, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Kâ'b ve Ammâr b. Yâsir gibi sahâbîlerden almıştır.

Neseî: (öl. 710/1310) Künyesi Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî'dir. Hanefî mezhebinin klasik sonrası döneminde çok etkili olan bir âlimdir. Neseî temel İslâm ilimlerinin hemen her dalında eser vermiş ve bunların bir kısmı Hanefî mezhebi çevrelerinde çok etkili olmuştur. *el-Menâr*, *Kenzü'd-Dekâ'ik* adlı eserleri mevcuttur.

Havle Binti Kays: Resûlullah'ın efendimizin evine sık uğradığı hanım bir sahâbidir. Medine'li olup Neccar oğullarına mensuptur. Resûlullah'ın amcası Hazreti Hamza Medine'ye hicret edince kendisiyle evlenmiştir.

Tirmizî: (öl. 279/892) Künyesi Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî'dir. *Kütüb-i Sitte*'den *el-Câmi'u's-sahîh*'in müellifi, muhaddistir. Özbekistan sınırları içinde bulunan Tirmiz'de (veya Tirmiz'e bağlı Buğ köyünde) doğdu. Tirmizî, uzun süre Buhârî'nin talebesi olmuş, ondan pek çok hadis rivayet etmiş ve fikhü'l-hadîsi öğrenmiştir.

Şeyhain: Buhârî ile Müslim'i ifade eden bir hadis terimi.

Halîfe b. Hayyât: (ö. 240/854-55) Künyesi Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî'dir. *Tabakâtü'r-ruvât* ve *et-Târîh* adlı eserleriyle tanınan hadis hâfızı, tarihçi ve ensâb âlimidir. İlim tahsili için seyahat etmemiş veya çok az seyahat etmiş olan Halîfe, ailesinden ve Basra şehrindeki âlimlerden başta kıraat olmak üzere Kur'ân ilimleri, hadis, ahbâr ve ensâb öğrenmiş ve hadis rivayet etmiştir.

Ebû Hanîfe: (öl. 150/767) Künyesi Ebû Hanîfe Nu‘mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh'tır. Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehiddir. İslâm'da hukukî düşüncenin ve icthad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı Âzam diye şöhret bulmuştur.

Abdülkerîm el-Cîlî: (öl. 832/1428) Künyesi Kutbüddîn Abdülkerîm b. İbrâhîm b. Abdilkerîm el-Cîlî'dir. *el-İnsânü'l-kâmil* adlı eseriyle tanınan âlim ve mutasavvıftır. 767'de (1365-66) Bağdat yakınlarındaki Cîl kasabasında doğmuştur. Tasavvufî ıstılahlarla yüklü *el-İnsânü'l-kâmil* adlı eserinde geniş şekilde işlediği küllî ve cüz'î bütün âlemleri, ilâhî ve kevnî kitapların tamamını kendinde toplayan, ruhu, kalbi, akli ve nefsi ile mükemmelleşip mutlak tasarruf sahibi olan, kusursuz bir ayna gibi maddî-mânevî her şeyin yanı sıra ilâhî vasıfları ve kudretleri de yansıtan insân-ı kâmil fikrini ve izah tarzını Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den almıştır.

Dâvûd: İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine *Zebur* verilen peygamberdir.

Vahşî b. Harb: (öl. 23/644'ten sonra) Künyesi Ebû Desme (Ebû Harb) Vahşî b. Harb el-Habeşî'dir. Uhud'da Hz. Hamza'yı şehid eden ve daha sonra müslüman olan Habeşli köle, sahâbîdir.

Amr b. Hazm: (öl. 53/673 [?]) Künyesi Ebü'd-Dahhâk Amr b. Hazm b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî'dir. Hz. Peygamber'in Necran'a muallim ve zekât memuru olarak gönderdiği sahâbîdir. Onun vasıtasıyla nakledilen hadisler Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünen*'leriyle İmam Mâlik'in *el-Muvattaf*'ında ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde yer almıştır.

Berâ b. Âzib: (öl. 71/690 [?]) Künyesi Ebû Umâre el-Berâ' b. Âzib b. el-Hâris el-Ensârî'dir. Hadis rivayetiyle meşhur sahâbîdir. Rivayet ettiği hadislerin toplamı 305 olup bunlardan yirmi ikisi Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'de müştereken, on beşi yalnızca Buhârî'de, altısı da yalnızca Müslim'de yer almaktadır. Bizzat Hz. Peygamber'le birlikte on dört (veya on sekiz) savaşa katılmıştır.

Nesâî: Büyük hadîs ve fıkıh âlimidir. Künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. İsmi ise, Ahmed bin Şuayb bin Ali bin Sinân bin Bahr bin Dinar'dır. İmâm-ı Nesâî diye meşhûrdur. Aslen Horasan'ın Nesâ şehrinde dir. 214 (m. 830) yılında orada doğdu. 303 (m. 915) yılında Filistin'de Remle şehrinde vefât etmiştir. Mekke'de vefât ettiği veya haricîler tarafından şehîd edildiği de bildirilmektedir. Hadîs ilminde imamdı. Ya'nî; üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilirdi. Yazdığı *Sünen-i sagîr'i*, *Kütüb-i sitte* adı verilen altı büyük hadîs kitabından biridir.

İbn Hibrân: (öl. 354/965) Künyesi Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî'dir. Hadis ve fıkıh âlimidir. 277'de (890) bugünkü Afganistan'ın Sicistan bölgesinde harabeleri bulunan Büst'te doğdu. Arap kabilelerinden Temîm'e mensup olduğu için Temîmî nisbesiyle de anılır. Yirmi üç yaşlarında iken tahsil maksadıyla Taşkent'teki İsbîcâb'dan başlayarak Horasan, Mâverâünnehir, Irak, Hicaz, Şam, Mısır ve İskenderiye'ye kadar uzanan bir seyahat gerçekleştirdi; başta hadis olmak üzere fıkıh, Arap dili, kelâm, felsefe, tıp ve ilm-i nücûm alanlarında birçok hocadan faydalandı ve âlî isnadla rivayet imkânı bulmuştur.

Said b. Mansûr: (ö. 227/842) Künyesi Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî'dir. Hadis âlimidir. *es-Sünen*, *Tefsîrü'l-Kur'ân* adlı eserleri mevcuttur.

Abdülkadir-i Geylânî: (öl. 561/1165-66) Künyesi Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkadir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî'dir. Kadiriyye tarikatının kurucusudur. Hazar denizinin güneybatısındaki Gîlân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğmuştur. *el-Gunye li-tâlibî tarîki'l-hak*, *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî* adlı eserleri mevcuttur.

Suheyb b. Sinân: (öl. 38/659) Künyesi Ebû Yahyâ Suheyb b. Sinân b. Mâlik er-Rûmî'dir. Sahâbîdir. Resûl-i Ekrem ile henüz peygamber olmadan önce arkadaşlık kurmuş zaman zaman onunla sohbet etmiştir. Gizli davet sürecinde İslâm'dan haberdar olunca Dârülerkam'a giderek İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hadis rivayet etmesini isteyenlere Hz. Peygamber'in savaşları konusunda, gördüğü ve yaşadığı olaylar hakkında bilgi verebileceğini, ancak Resûlullah'ın sözü olarak bir şey nakletmeyeceğini söylemiştir.

Türpuştî: Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerindedir. *El-Mu'temed fil-mu'tekad* adındaki akâid risalesi meşhurdur.

Zünnûn el-Mısırî: (öl. 245/859 [?]) Künyesi Zünnûn Ebû'l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî'dir. 155 (772) yılında Mısır'ın İhmîm (Ahmîm) şehrinde doğmuştur. Zünnûn el-Mısırî Suriye'ye, Mekke'ye ve Yemen'e seyahat etti; buralarda tanıştığı İmam Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd ve Fudayl b. İyâz gibi âlim ve sûfilerden hadis nakletmiştir.

Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî: (öl. 295/908) Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî en-Nûrî'dir. Nûriyye adıyla bilinen tasavvufî bir akımın öncüsüdür. Tasavvuf tarihinde "Allah sevgisi" yerine "Allah aşkı" tabirini ilk defa kullanan Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî'dir. Tasavvuf düşüncesine getirdiği yeni yorumlar sebebiyle "gönüller sultanı, sûflerin parlak ayı" gibi lakaplarla anılan Nûrî'yi, üstün bir ferâset sahibi olması dolayısıyla Cüneyd "kalplerin casusu" olarak nitelendirmiştir.

İbn Ebû Hâtim: (ö. 327/938)Künyesi Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî'dir. *el-Cerh ve't-ta'dîl* adlı eseriyle tanınan hadis hâfızı, müfessir ve fakihdir. Râvilerin ve rivayetlerin tenkidi anlamında "nakd" kelimesini eserlerinde ilk kullanan bilgin olan İbn Ebû Hâtim tefsir, hadis, fıkıh, usul, kelâm, menâkıb, zühd, özellikle de cerh ve ta'dîl ile ricâl alanlarında eserler vermiş, aynı zamanda Hz. Muhammed'in sünnetinin Rey'de yayılıp yerleşmesini sağlamıştır.

Zülkarneyn: Kur'ân'da kendisine büyük güç ve imkân verildiği bildirilen kişidir.

Ebü Üseyd (öl. 40/660-61 [?]) Künyesi Ebû Üseyd Mâlik b. Rebâa b. el-Beden es-Sâidî'dir. Sahabidir. Medineli olup Hazrec kabilesine mensuptur. Başta Bedir olmak üzere bütün gazvelere katılmıştır. Peygamberimizde yirmi sekiz adet hadis rivayet etmiştir.

Ebü Abdullah Subeyhî: Künyesi, Ebû Abdullah ve Ebü'l-Hasen olup, ismi ise, Hüseyin bin Abdullah bin Bekr'dir. Aslen Basralıdır. Tus'ta vefât etmiş ve oraya defn edilmiştir.

Nehhâs: (öl. 338/950) Künyesi Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî'dir. Arap dili ve tefsir âlimidir. Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-mensûh, İ'râbü'l-Kur'ân adlı eserleri mevcuttur.

Câbir b. Abdullah: (öl. 78/697) Künyesi Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî'dir. En çok hadis rivayet eden sahâbîlerden birisidir. Binden fazla hadis nakleden altı sahâbîden (müksirûn) biri olarak 1540 rivayeti hadis külliyyatında yer almıştır.

Mikdâd b. Esved: Eshâb-ı kirâmın meşhûrlarından ve ilk olarak îmân edenlerinden. Adı, Mikdâd bin Amr (Esved) bin Salebe bin Mâlik bin Rebî'a bin Sümâme bin Matrud en-Nehrânî el-Kindî'dir. Resulullah efendimize îmân edenlerin yedincisi olduğu bildirilmektedir.

Firyâbî, Ca'fer b. Muhammed: (öl.301/913) Künyesi Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen el-Firyâbî'dir. Muhaddis, fakih ve müfessirdir. Devrinin önde gelen hadis hâfızı ve âlimi olarak ün salmış Firyâbî'nin hadis rivayetinde sika olduğu ittifakla kabul edilmekte, cerh ve ta'dîl konusundaki görüşlerine güvenileceği belirtilmektedir. *Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân*, *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserleri mevcuttur.

Abdullah b. Mübârek: (öl. 181/797) Künyesi Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî'dir. Tebeü't-tâbîninin ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakihdir. Devrin kültür merkezlerinden biri olan Merv'de doğmuştur. Birçok büyük âlimin yetiştiği Horasan bölgesinde özellikle Merv'de hadisleri tedvîn eden ilk âlimdir. *Kitâbü'l-Cihâd*, *Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâ'ik* adlı eserleri mevcuttur.

Sevbân b. Bücdüd: (öl. 54/674) Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-Hâşimî el-Himyerî'dir. Hz. Peygamber'in âzatlısı ve sahâbîdir. Hz. Peygamber'den 127 hadis rivayet etmiştir.

İbn Hibbân: (öl. 354/965) Künyesi Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî'dir. Hadis ve fıkıh âlimidir. Kaynaklarda "hadis hâfızı, Horasan'ın hadis şeyhi" gibi ifadelerle anılır.

Eserde adı geçen fakat yaptığımız araştırmalarda hakkında bilgi bulamadığımız şahsiyetler: Abdurrahim; Eserde Basra'da vaaz ve öğüt veren şahsiyetler arasında olduğu bilgisi verilmiştir. Abd b. Hamîd, İncelediğimiz eserde hadis rivâyet etmiştir. Evs ibn Evs, eserde hadis rivayet etmiştir. Ebû İmâmet b. Abdul Münzir, eserde hadis rivâyet etmiştir. Hüseyin b. Fadl, eserde hadis rivâyet etmiştir. İbn Münye, eserde hadis rivâyet etmiştir. Kutbiddin b Muhyiddin Tebrizî incelemiş olduğumuz eserde vermiş olduğu Farsça vaazı yer almaktadır. Mürselü'l-Hasan, Müslim b. Seyyâr, Yezid-i Rakkâşî, Salih bin Keysân, eserde kendisinden hadis rivâyet edilir. Abdurrahman İbn Said, eserde hadis rivayet etmiştir. Abdurrahman Halebî incelemiş olduğumuz eserde geçen bilgiye göre Muhyiddîn Arabî'nin *Ankâ-i Muğrib* adlı eserini şerh etmiştir. Şeyh Rabbânî, incelediğimiz eserde hadis rivayet etmiştir. Mücâhid, eserde hadis rivâyet etmiştir. İbni Kays, eserde hadis rivayet etmiştir. Ebu'l-Hasan, eserde Ravzatü'l-Ulemâ'dan nakil yapan müfessir olarak geçer. Ebu Yakub, eserde hadis rivayet eder. İbn Merdevi, eserde hadis rivayet eder. Yezid bin Semure, eserde kabir azabı hakkında bilgi verir.

1.3. Eserler

Ankâ'-i Muğrib: Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arâbî'nin vefillerin sonuncusu olan Hâtemü'l-evliyâ ile ilgili çok ince ve derin sırlardan bahsetmiş olduğu müstakil eseridir.

Arâ'isü'l-beyân fî hakâiki'l-kur'ân: Ruzbihân Baklî'nin Kur'ân-ı Kerîm'in işârî tefsiri hakkında günümüze ulaşan iki eserinden biri olup Arapça yazılmıştır. Eserde Sülemî'nin *Hakâ'iku't-tefsîr*'i ve Kuşeyrî'nin *Letâ'ifü'l-işârât*'ından faydalanılmış ve tasavvufî terimlere geniş yer verilmiştir. İncelemiş olduğumuz eserde adı Ruzbihân Baklî tefsiri olarak geçer.

Bahrü'l-Kelâm: Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin akaide dair risâlesidir. Risâle “fasıl”lar şeklinde düzenlenmiş olup elli dokuz bölümden ibarettir.

Bahrü'l-ulûm: Alâeddin Ali b. Yahyâ es-Semerkindî'nin *Kur'ân* tefsiridir. Dört ciltten ibaret olan Bahrü'l-'ulûm'un başında ilmin önemi ve Kur'ân mûcizesi üzerinde durulmakta ve daha sonra sûrelerin tefsirine geçilmektedir. Eserin birinci cildi Fâtiha sûresinden Mâide sûresinin sonlarına, ikinci cildi Mâide sûresinin sonlarından İsrâ sûresinin baş tarafına, üçüncü cildi İsrâ sûresinden Lokmân sûresine, dördüncü cildi ise Lokmân sûresinden Mücâdile sûresinin ilk âyetlerine kadar devam etmektedir.

Budûrü's-sâfire: Süyûtî'nin âhîret hayatına dair eseri. Tam adı el-*Budûrü's-sâfire fî umûri'l-âhire*'dir. Kitap 162 bölüm (bab) halinde düzenlenmiştir.

Delâ'ilü'n-nübüvve: Beyhakî'ye ait Sahih rivayetlere dayanarak Hz. Muhammed'in herhangi bir insandan farklı taraflarını, peygamberliğini belirten yanlarını, mûcizelerini derlediği meşhur eseridir.

El-Yevâkit vel-cevâhir: Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin tasavvuf ileri gelenleriyle Ehl-i sünnet'in akaid anlayışını uzlaştırmayı amaçlayan eseridir. 1548

kaleme alınan eser kelâm konularının tamamını içerir ve dört bölümden oluşan bir mukaddime ile yetmiş bir bölümden meydana gelmektedir.

Envârü'l-Âsıkîn: Ahmed Bîcan'ın Anadolu'da müslüman - Türk kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuş dinî - didaktik eseridir. *Envârü'l-âşıkîn*, her biri belli bir konu etrafında gelişen beş ana babdan oluşmaktadır. Bablar fasıllara, bazı fasıllar da “meb‘as” adı verilen alt bölümlere ayrılmaktadır.

Erba‘în fî usûli'd-dîn: Gazzâlî'nin Cevâhirü'l-Şur'ân adlı eserinin bir bölümü olduğu, fakat müellifin onun başlı başına bir kitap olarak kabul edilebileceği görüşünden hareketle aynı ad altında bağımsız bir kitap haline getirmiştir. Eser dört kısım olarak incelenmiştir. Her kısım on ana maddeyi geniş bir şekilde izah ederek İslâmın kırk ana maddesini açıklamıştır.

Esmâü'l-Hüsna Şerhi: Gazzâlî'nin Allah'ın doksan dokuz isminin mânasını açıklamak üzere kaleme aldığı eseridir.

Fusûsü'l-Hikem: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bütün fikirlerinin özeti sayılan temel eseridir. Tasavvuf düşüncesinin temel kitaplarından biri olan eserin tam adı Fusûsü'l-hikem ve husûsü'l-kilem'dir. Fusûsü'l-hikem, yirmi yedi peygamberin her birinin hikmetlerine izafeten yirmi yedi bölüme ayrılmıştır. Eserin ana temasının insân-ı kâmil'dir.

Fütûhâtü'l-Mekkiyye: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseridir.

Gülşen-i Râz: Şebüsterî'nin tasavvufî mesnevisidir. Müellif, esere yazdığı yetmiş beyitlik önsözde vahdet-i vücûd görüşünü kısaca anlattıktan sonra eserin telif sebebi hakkında açıklamalarda bulunur.

İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn: Gazzâlî'nin başta tasavvuf ve ahlâk olmak üzere fıkıh, kelâm gibi ilimlere bilhassa amaçları bakımından yeni yaklaşımlar getiren önemli eseri. Dört ciltten oluşan eserin her cildinde “kitâb” başlığı altında on konu işlenmiştir.

İnsânü'l-Kâmil: Abdülkerîm el-Cîlî'nin eseridir. Tam adı *el-İnsânü'l-kâmil fî ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâ'il* olan eser, tasavvufta varlık hakikatlerinin tamamının karşılığı olarak kullanılan “insân-ı kâmil” konusunu ele almıştır. Eser altmış üç bölüme ayrılmıştır.

İrşâd: İncelemiş olduğumuz çalışmada İbni Bircân'a ait bir eser olarak geçse de hakkında bilgi bulunamamıştır

Keşfü'l-esrâr: Reşîdüddîn-i Meybüdü'nin Farsça tasavvufî Kur'ân tefsiri. Tam adı *Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr*'dir. Eser, döneminin Farsça'sı açısından olduğu kadar ilk tasavvufî tefsirlerden olması bakımından da önemlidir.

Kimyâ-yı Saâdet: Gazzâlî'nin İman, amel ve tasavvuftan (ahlak) konularını ihtiva eden eseridir.

Kitâbü'l-'Azame: Ebü's-Şeyh tarafında kaleme alınmış olup, Allah'ın azameti ve melekût âleminin akılları durduran hallerine dair hadis ve haberleri ihtiva eden eseridir.

Kûtü'l-Kulûb: Ebû Tâlib el-Mekkî'nin tasavvufa dair eseridir. Tam adı *Kûtü'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-mahbûb ve vasfî tarîki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd* olan eserin ne zaman yazıldığı kesin olarak belli değildir. Eser kırk sekiz bölümden meydana gelir. Eserde farz ve nâfile ibadetlere, evrâd ve dualara, nefis, kalp, ruh ve bunların çeşitli hallerine, muhâsebe, murâkabe, vesvese, gaflet ve müridlerin göz önünde bulundurmaları gereken hususlara ve tasavvufî makamlara geniş yer verilmiş, konular anlatılırken âyet ve hadislere, sahâbe ve tâbiîn sözlerine başvurulmuş, ayrıca sûflerin söz ve menkıbelerinden yararlanılmıştır.

Me'âni'l-ahbâr: Muhammed bin İshâk Buhârî Gülâbâdî tarafında kaleme alınmış olan eserde ibadet, tasavvuf, ahlâk ve edeple ilgili 222 hadis şerhedilmiştir. Bunlar şerhedilirken ayrıca 805 hadis kullanılmıştır.

Mesnevî: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tasavvuf anlayışını içeren İslâm kültürünün en önemli eserlerinden biridir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin altı cilt (defter) ve yaklaşık 25.700 beyitten meydana gelen Farsça eserine Meşnevî adını vermesi, onun öncelikle kitabın nazım şekline dayanarak bir isimlendirmede bulunduğunu göstermektedir. Meşnevî aruzun remel bahriyle (fâilâtün fâilâtün fâilün) yazılmıştır.

Mişkatü'l-Envâr: Eser Gazzâlî tarafından kaleme alınmış olup, konusu Nur Suresi otuz beşinci ayetinin açıklanmasıdır.

Mu'cemü'l-evsat: Taberânî'nin, "Bu kitap benim ruhumdur" dediği eseridir. Taberânî bu eserinde 2000 kadar hocasının adını sıralamış ve onların 12.000 rivayetine yer vermiştir.

Muhammediyye: Yazıcıoğlu Mehmed'in Osmanlı dinî-tasavvufî kültürünün oluşmasına katkıda bulunan manzum eseridir. Yaratılışla ilgili bölüm, Siyer-mevlid bölümü, kıyamet alâmetlerinin anlatıldığı bölüm olmak üzere üç bölümden oluşur.

Nihâye: Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in garîbü'l-hadîse dair eseridir. Tam adı *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* olup garîbü'l-hadîs alanında daha önce telif edilen kitapların muhtevasını içerdiği için müellif ona Nihâye adını vermiştir.

Ravzatü'l-Ulemâ: Çalışmamızda adı geçen bu eser hakkında bilgi bulunamamıştır fakat Süleymaniye Kütüphanesi Fatih, nr. 2635'te Ali b. Yahya e1-Buhâri ez-Zendevisti adına *Ravzatü'l-ulemâ*, adlı kayıtlı bir eser mevcuttur.

Riyâzi'l-Ebrâr: Yesevî halifesi şeyhi Hazînî'nin Yeseviyye ve Nakşibendiyye ağırlık olmak üzere çeşitli tarikatların usûlleri ve şeyhlerinin menkıbelerini ihtiva eden eseridir.⁴⁸

Riyazü'l-Müzekkir: İncelemiş olduğumuz çalışmada adı zikredilmiş fakat *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ve *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*'nde hakkında bilgi bulunamamıştır.

Şu'abü'l-îmân: Beyhakî tarafında kaleme alınmış olan eserde, imanın altmış veya yetmiş küsur şubesi bulunduğunu belirten hadisten hareketle bunların nelerden ibaret olduğu âyet ve hadislerin yardımıyla açıklanmıştır.

⁴⁸ Mahmudova, Samire, "Hazîni'nin 'Menba'u'l-Ebhar fî Riyazi'l-Ebrar' Adlı Eserinin Tahkik Neşir ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000)

Tarikü'l-Ezrâk: İncelediğimiz eserde Beyhakî'ye ait hadis kitabı olarak geçse de *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ve *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*'nde hakkında bilgi bulunamamıştır.

Tezkire-i Hamdûniyye: İncelemiş olduğumuz eserde adı geçmektedir fakat hakkında bilgi bulunamamıştır.

SEÇME SÖZLÜK

A

adâvet: düşmanlık
adl: doğruluk
afârit: ifritler
ağvâ: dalâlete en çok sapan
âkibet: nihâyet, son
akl-ı ma'âd: geleceği kavrayan akıl
alak-ı dem: kan pıhtısı
ale'l-husûs: hele, hususiyle, en çok
âlem-i ğayb: görünmez âlem
âlem-i kevn ü fesâd: dünya
aleka: kan pıhtısı, yapışkan balçık,
çamur
aleynâ: bizim üzerimize olsun
âmm: herkese ait
anâsır: elemanlar, öğeler
anâsır-ı erba'a: ateş, hava, su, toprak
anberîn: amberden, amber kokulu
anûd: inatçı, dik başlı
akâr: mülkten elde edilen gelir
âkib: bir diğerinin arkasından gelen
ârâz: alametler, belirtiler
arz-ı cemâl: yüz gösterme
arasât: mahşer yeri
asîr: zor, çetin
atebe: eşik, basamak
ayn: göz; aslı, kendisi
azîme: çok önemli mesele, iş
azîmet: gitme, gidiş
a'bâ: sorumluluklar, yükler

a'dâ': düşmanlar
a'dâd: sayılar
a'mâl-i salîha: dince makbul olan
işler
a'rec: topal, aksak
a'tâ: bağıslama, af
a'zâ: organlar, üyeler
âbâ: babalar, gök küreleri
âbâdân: şen, mâmur
âferîde: yaratılmış
âf-tâb: Güneş
âgâh: bilgili, uyanık
ağdıye: yenilip içilecek şeyler,
gıdalar
ağlâl: prangalar, bukağılar
ağleb: kuvvetli, en çok galip
ağniyâ: gözü ve gönlü tok olanlar,
zenginler
ağyâr: başkalar, yabancılar
ağziye: yenip içilecek şeyler
ahkâm: emirler, hükümler
ahlâf: sözleşmeler, yeminler, antlar
ahmer: kızıl, kırmızı
ahvâl: oluşlar, durumlar
ahyâr: iyi ve faziletli olanlar
ahz: alma, alış
akvâ: çok kuvvetli
akvâl: sözler
âlât: vasıtalar
âlûde: bulaşmış, bulaşan
ânen fe-ânen: devamlı, sürekli
ah: kardeş, dost

ahadiyyet: birlik
aher: başka, diğer
ahkâm-ı şer'iyye: İslam hukukuna ait hükümler
akmâr: aylar
ahrâr: hürler, esir ve köle olmayanlar
ahter: yıldız
ârâste: bezenmiş, süslenmiş
ârî: evet
âsâm: günahlar
âsâr: izler, alâmetler, hikâyeler
asfîyâ': içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler
âşîb: belâ, felâket
âsitân: eşik
âsmân: gök, semâ
âşiyân: mesken, ev
âştî: barış
at'ime: yemekler
âtiye: armağan, bahşiş, ihsan
âvân: vakit, zaman
âvâze: yüksek ses; şöhret
âzürde: kırılmış, gücenmiş

B

ba'd-ez-în: bundan sonra
ba's: yeniden dirilme, diriltme
bâdiye: çöl, sahra
baş: hücum, gazaplanma
bâgi: doğru ve hak olan yoldan ayrılan kimse

bâhir: güzel, parlak, açık
bâliġân-mâ-belaġ: fazlasıyla, bol bol
bâsıra: görme duyusu, görme gücü
batâlet: işi olmayıp hareketsiz oturma, işsizlik
bâzil: bol bol dağıtan
bedâyi': eşi ve benzeri olmayan güzel, mükemmel ve yeni şeyler
bedî'a: beġenilen ve takdîredilen pek yeni şey
bedr: dolunay
bedreka: doğru yolu gösteren kimse, rehber
bedidâr: görünür; açık, meydanda
behâ'im: dört ayaklı hayvan
behimiye: hayvanlık
behiş: cennet
behre: kısmet, nasip
belâġ: bildirme, tebliġ
bende: kul, köle
ben-i İsrail: İsrail oġulları, Yahudiler
ber vefk: göre, uygun olarak
ber: üzere
berbâd: perişan, harap
ber-dâr: asılmış
ber-hem: karışık, ters
berhûrdâr: mes'ut olan
berîd: haberci, ulak
betâlet: işi olmayıp hareketsiz oturma, işsizlik
bevâdi: çöller, kırlar
bevâtin: gizli şeyler, içtekiler

bevl: idrar
bey'at: bir hükümdârın, hüküm ve yetki sâhibi olduğunu tasdik edip ona tâbi olmayı kabul etme
beydâ: tehlikeli çöl, sahra
beyn: ara
beynûnet: anlaşmazlık
beyyinât: deliller, tanıklar
beyza: çok beyaz
bi-'aynihâ: olduğu gibi, tıpkı
bi'set: Allah tarafından bir peygamberin halkı dîne davet etmek için gönderilmesi
bi'l-tamâm: tamamıyla
bîdâr: uyanık
bidâyet: başlangıç
bi-emri'l-lâh: Allah'ın emriyle
bihbûd: iyi, sağlam
bi-hakk: gerçekten
bî-hem-tâ: benzersiz
bi-izni'l-lâh: Allah'ın izniyle
bilâ: -siz
bilâd: beldeler, şehirler
bilâ-tevakkuf: durmadan
bilâ-vâsîta: doğrudan doğruya
billâh: Allah için
bîm: korku
bihâr: denizler
bî-rengi: renksizlik
biregim: bir kimsem
bisyâr: çok
bî-zevâl: sonu olmayan

bu'd: uzaklık
bûd: varlık
bulûğ: erkeklik yaşına girme, erginlik
burûc: burçlar
burûdet: soğukluk
butû': gecikme, geç kalma
buṭûn: gizli olma, gizlilik
bükâ: ağlama, ağlayış
bünyâd: esas, temel
bürûz: meydana çıkma, belirme

C

ca'l: yapmak, meydana getirmek
câh: yüksek mevki, makam, rütbe
câme: elbise
cânib: taraf, yan
cahim: cehennem
cârî: geçerli
cârûb: süpürge
câvidânî: ebedi, dâimi olan
cây: yer
cebel: dağ
cehân: dünya
cehd: çalışma, çabalama
cehûl: pek cahil
celâ: gurbete gitme
celâbîb: başörtüleri, feraceler
celâl: büyüklük, ululuk
celîle: büyük, ulu
celis: sohbet arkadaşı

cem: hükümdar, şah
cemâd: cansız varlık
cenâh: kanat, kuş kanadı
cenân: kalp, gönül
cev: arpa
cevâd: cömert, ikram edici kimse
cevâhir: cevherler
cevâmi': camiler
cevâmid: cansız varlıklar
cevârih: insanın el, ayak gibi âzâsı
cevelân: gezinme, dolaşma
cezebât: kendinden geçme hâli
cibilliye: yaratılış, maya, fitrat
cîfe: ceset, leş
cihâniyân: dünya halkı
cilve-ger: cilve eden, cilveli
cinân: cennetler
cûd: cömertlik, elaçıklığı
cuhûd: Yahûdi
cûş: coşma, taşma, kaynama
cûşiş: coşkunluk, coşma
cünbân: sallayan, kımıldayan,
hareket eden
cünûd: askerler, ordular

Ç

çâh: kuyu, çukur
çâk: yırtma
çâre-sâz: çare bulan
çâr-pây: dört ayaklı hayvan
çehâr-şenbih: çarşamba

çemenzâr: çimenlik
çep-endâz: hilekâr
çeşme-sâr: çeşmesi, pınarı çok olan
yer

D

dâdâr: Allah
dâ'î: duâ eden kimse, duâcı
dalâlet: doğru yoldan sapma
dânâ: alim, bilgili
dânende: bilen, vâkıf olan kimse
dâniş: bilgi, ilim
dârü's-sevâb: cennet
dâye: sütüne, dadı
ded: et yiyen yırtıcı hayvanların
ortak adı
deh: iyi, güzel; on
dehân: ağız
dehrîyye: dehriyedoktrini
dekâ'ik: anlaşılması güç olan ve
dikkat isteyen ince şeyler
denâet: alçaklık, âdîk
denî: alçak, rezil
derc: bir araya getirme
derekât: aşağı dereceler
derrâk: anlayışlı
deryâ-veş: deniz gibi
devriyye: devir ile, devran ile ilgili
dıl': kaburga kemiği.
dîde: göz
dil-dâr: sevgili

dil-nüvâz: gönül okşayan
dimâğ: beyin; akıl, şuur
dirahşân: parlak, parlayan
diraht: ağaç
dirigâ: yazık, eyvahlar olsun
div: şeytan, dev
duhûl: içine girme
dûr: uzak
dû-şenbih: pazartesi
dûzah: cehennem
dücâ: gecenin karanlığı
dürrî: inci gibi parlayan, parlak,
parıltılı
düşvâr: zor, güç
düvvüm: ikinci

E

e‘azz: en aziz, pek muhterem
ebdân: bedenler, vücutlar
ebnâ: oğullar, çocuklar
ebrâr: hayır işleyen, takvâ sâhibi
kimseler
ebrû: kaş
ebvâb: kapılar
ebyât: manzum sözler, beyitler
ecil: işini sonraya, geriye bırakan,
geciktirilen şey
ecmel: pek güzel
ecrâm-ı ‘ulviyye: yıldızlar
ecrâm-ı semâviye: gök cisimleri,
yıldızlar

ecsâm: gövdeler, bedenler, cisimler
ed’iye-i me’şûre: rivâyet yoluyla Hz.
Muhammed’den gelen dualar
edyân: dinler
ezâ: eziyet, sıkıntı verme, üzüntü
ef’âl: yapılan işler, eylemler
effâk: çok iftira eden
efkâr: düşünceler
eflâk: felekler, gökler
efrâd: kişiler, kimseler
ehadiyyet: birlik, Allah’ın birliği
ehaff: çok hafif
ehass: en hususi; başlıca
ehyân: vakitler, zamanlar
ehvâl: korkular
ekall: en az, en aşağı
ekl ü şürb: yeme içme
ekmel: mükemmel, kusursuz
ekser: en çok
elfâz: kelimeler, sözler
elhân: nağmeler, ezgiler
eltaf: çok latif
elvan: renkler, çeşitler
emân: emin olma, güven
emârât: belirtiler, izler
emced: çok şerefli
emlâk: mülkler
emsâr: büyük şehirler
emvâc: dalgalar
emzice: huylar, meşrepler
enâniyyet: kendini beğenme,
bencillik

enâr: nar
ene: ben
encâm: nihâyet, son
encüm: yıldızlar
endâhte: atılmış
eneiyyet: benlik
enfüs: nefisler, yaşayanlar
engiz: koparan, karıştıran
enhâr: nehirler
enîn: inilti, inleme
enmûzec: örnek, numûne, misal
envâr: ışıklar, parlaklıklar
enver: daha nurlu, pek parlak, çok güzel
ehad: tek, bir, ilk sayı
erba'în: kırk, kırkıncı
erdâ: öldürmek, kesmek
erhâm: en merhametli
erîke-nişîn: tahtta oturan
ervâh: canlar
erzânî: lâıyk görülme, liyâkat
esbâb: vasıtalar, lâzımlar
esed: arslan
esfâ: çok saf, en temiz
esfel-i sâfilin: aşağıların en aşağısı,
cehennemın en aşağı tabakası
esmâr: meyveler
ešnâ': ara, vakit
esnâm: putlar, tapınılan şeyler
esra': daha çabuk
estâr: perde, örtü
eş'âr: şiirler, manzum sözler

eşbâh: şahıslar, benzeyenler
eşcâr: ağaçlar
eşcâr-ı müsmire: meyve veren ağaçlar
eşedd: daha şiddetli, sert
eşhâş: kişiler, şahıslar, kimseler
eşi'a: aydınlıklar, ışıklar
eşkâl: biçimler, sûretler
eşrât-ı sâ'at: kıyamet alâmetleri
eşrâr: kötülük edenler
etemm: eksiksiz, tam, çok kusursuz
etıbbâ': doktorlar
etkıyâ: Allah korkusuyla günah işlemekten çekinen kimseler
etvâr: hâl ve hareketler, işler
evâhir: son zamanlar
evân: vakit, zaman, çağ
evc: yüce, yüksek
eviddâ: dostlar, ahbablar
evkât: zamanlar, çağlar
evrâd: her vakit dilde dolaşan sözler
evzâ': hâller, vaziyetler
evzân: tartılar, ölçüler
eyser: sol taraf
ezkâr: söylemeler, zikirler

F

fart: haddinden fazla olma, aşırılık
fâsık: günahkâr kimse
fâside: kötü, fena
fazl: cömertlik, iyilik

fe-emmâ: kaldı ki; gelince
fehm: anlama, anlayış
fehvâ: mana, anlam, kavram
felâh: kurtuluş, selâmet
felekiyye: feleğe, gök bilgisine
mensup
fe-li-hazâ: şunun için
ferâmûş: unutma, hatırdan çıkarma
ferd: tek, eşi bulunmayan
ferdâ: yarın, ertesi gün
ferdâniyyet: birlik, teklik, eşsizlik
ferih: neşeli, sevinçli
fersûde: eskimiş, yıpranmış
fers: yeryüzü
ferzend: oğul, çocuk
feverân: kaynama
fevkâni: üstte olan, yukarıda bulunan
fevt: elden kaçırma
feyz: bolluk, çokluk; ilim
fezâ: ucu bucağı bulunmayan boşluk
firka: insan kalabalığı, grubu
fîsk: fenâlık, ahlâksızlık
fî'l: iş, amel
firâk: ayrılık
firâvân: çok, aşırı, bol
firîb: aldatan, aldatıcı
firîfte: aldatımış, kandırılmış
firiştegân: melekler
fiten: fitneler
fu'âd: kalp, gönül
füc'eten: birdenbire, ansızın
füccâr: günahkâr ve sefih kimseler

fürû-bürde: öne eğilmiş
füyûzât: ilim, bolluk

G

galat: yanlış, hata, kusur
galeyân: coşma
galîz: kaba, terbiye dışı
ganî: zengin, varlıklı
garîk-i baór-ı mevvâc: çok dalgalı
denize gark olmuş
gasl: yıkama, yıkanma
gâşiye: örtü, perde
gavâyet: azgınlık, hak yolundan
sapma
gavta: suya dalıp çıkma
gavvâs: dalgıç
gayb: gizli olan, bilinmeyen şeyler
gedâ: dilenci, yoksul
gevher: bir şeyin özü, cevher
gînâ: zenginlik
gışâve: örtü, perde, zar
gıtâ: örtü, perde
girîbân: elbise yakası
giriftâr: yakalanmış, esir, düşkün
giyâs: yardım, yardımcı
gubâr: toz, ince toprak
gufrân: affetme, merhamet etme
gumûz: anlaşılmaz hâlde olma
gûn-â gûn: çeşit çeşit, türlü türlü
gunûde: uyumuş
gussa: gam, keder, üzüntü

gûş-ı cân: can kulağı
guşt: et
güft: söz, lâf, lakırdı
güftâr: söz
gümân: şüphe, zan
güm-geşte: kaybolmuş
güncâyış: sığma, sığışma
güsiste: kopmuş, kırılmış, gevşemiş,
çözülmüş
güşâde: açık, ferah
güzer: geçme, geçiş, geçen

H

hâ'il: korkunç
hâbt: yanlış, hata
hâbis: kötü, alçak, pis, soysuz
hâdî: hidâyet eden, doğru yolu
gösteren
halâvet: tatlılık, şirinlik; zevk
hâlise: hilesiz, katkısız
hanîn: ağlama, inleme, feryat etme
harîk: yangın, ateş
harîs: hırslı
hark: yakma
hârr: sıcaklık
hâs: birini kandırıp ayartma
hasene: iyilik, hayırlı iş
hâsıl: çıkan, üreyen, türeyen, biten
hâşâk: çöp, süprüntü
havâss: keyfiyetler; saygın olanlar

hâviye: cehennemın en şiddetli olan
yedinci tabakası
hayfâ: haksızlık, ilenç, beddua; vah
hayy: diri, canlı
hayye: yılan
hayyiz: taraf, meydan, mekân, mevki
hazîz: en aşağı, en alçak yer
hecr: ayrılma, terketme
heft-aöter: yedi gezegen
heftüm: yedinci
hem-dem: sıkı fıkı, canciğer arkadaşı
hem-râh: yoldaş
hengâm: zaman, çağ, vakit, mevsim
hergiz: asla, hiçbir şekilde
hestî: var olma, varlık
hevâ: istek, arzu, heves
hevl: korku, korkma
hey'et: şekil, görünüş, kıyâfet
heyc: savaş, vuruşma başlama;
heyecan, telaş
heyhat: yazık, ne yazık; ne kadar
uzak
hezârân: binlerce, bin kere
hıfz: saklama, ezberleme
hırâset: bekleme; koruma
hicâb: perde; utanma
hiffet: hafiflik; hoppalık
hilâf: karşı zıt, yalan
himmet: gayret, çalışma
hirâmân: salına salına yürüyen
höd-bîn: kendini beğenmiş
hûb: güzel, hoş, iyi

hubût: bâtil olma, işe yaramaz olma
hukemâ': hakimler, alimler
humekâ: ahmak, sersem
hurûc: dışarı çıkma, çıkış
husemâ: hasımlar, düşmanlar
hûş: akıl, şuur
huşûnet: sertlik, kabalık, katılık
hübûb: üfleme, rüzgâr esmesi
hümâ-yı lâ-mekân: Allah
hüveydâ: açık, belli
hüviyyet: hakikat, asıl
hadrâ: yeşil
hâce: efendi
hâcet-revâ: ihtiyâcı gören, gideren
hafâ: gizli şey, sır
hafi: gizli
hâh-ı nâ-õâh: ister istemez
halâk: pay, hisse, nasîp
halâs: kurtulma, kurtuluş
hâlât: hâller, suretler, keyfiyetler
hamîde: eğrilmiş bükülmüş,
kamburlaşmış
hamîm: çok sıcak, çok kızgın nesne
haml: ana karnındaki çocuk, gebelik
handân: gülen, şen, neşeli
hannân: “çok merhametli, çok
acıyan” anlamında Allah'ın
sıfatlarından
hakâyık: hakîkatler, gerçekler
harekât u sekenât: kımıldamalar ve
duruşlar

harîm: yabancılara yasak olan,
yabancılardan korunan mukaddes yer
hâsıl: peydâ olan, çıkan
hâssiyyât: kuvvet, te'sir
hâtem: mühür
hatm: bitirme, tamamlama
havâlî: çevre, civar
havârik: hayret ve hayranlık
uyandırıcı olaylar ve durumlar
hayme: çadır
hays: itibar, saygı
haysü: itibaren, itibariyle
hıkd: gizli düşmanlık, kin
hırz-ı cân: canın sığındığı yer
hila': giydirilen kaftanlar
hilkıyyet: bir huyun yaratılıştan
olması
hîn: zaman, vakit
hod: kendi
hudûs: meydana gelme, ortaya çıkma
hullân: sâdık dostlar
hulûl: bir şeyin içine işleme, girme
husûf: ay tutulması
husûl: üreme, türeme
hüccet: delil, belge
hücüb: perdeler

I
'ızâm: kemikler
ısgâ: kulak verme, dinleme
ıstıbâr: sabır ve tahammül gösterme
ıstılâh: terim

itlâk: salıverme, koyuverme
iztirâr: mecbûrî

İ

‘ibâd: kullar, ibadet edenler
‘ilm-i ledünnî: Allah’ın sırlarına ait
manevi bilgi, gayb ilmi
‘inâyet: ihsan, iyilik, dikkat
‘iyâzen-billâhTe‘âla: Allah’a
sığınarak
i‘dâd: hazırlama
i‘lâm: bildirme, bildirilme
i‘mârat: hayır evleri, aşevleri
i‘tidâl: orta oluş, ortalama
i‘tilâ’: yükselme, yukarı rütbelere
erişme
i‘tikâd: inanma, kalben tasdik ederek
inanma
ibâ: kaçınma, râzı olmama
ibdâ’: yoktan ortaya koyma, yaratma
ibrâz: ortaya koyma, gösterme
ibtidâ: başlama, başlangıç
ibtihâl: yalvarıp yakarma, niyaz
icabet: kabul etme
icmâliye: kısa, toplu
ictimâ’: toplanma, bir araya gelme
ictinâb: kaçınma, sakınma
izâle: giderme, yok etme, ortadan
kaldırma
ifâza: bereketlendirme, taşıp yayılma
ifhâm: bildirme, anlatılma

ifnâ’: yoketme, tüketme
iftikâr: muhtaç olma
ihâta: etrafı çevrilme, kuşatılma
ihdâs: yeni bir şey ortaya koyma
ihfâ’: gizleme, saklama
ihrâk: yakma
ihtifâ’: saklanma, gizlenme
ihtilâc: çarpıntı, seğirme
ihtilâf: ayrılık, anlaşmazlık
ihtilâl: bozukluk, bozulma, karışıklık
ikâle: iki tarafın anlaşmasıyla bir
sözleşmeyi bozma
îkân: şüphe götürmeyecek şekilde
yakînen bilme
iksâr: çoğaltma, arttırma
iktifâ: yetinme
iktisâb: kazanma, edinme
iktizâ: ihtiyaç, gereklilik
illiyîn: cennetin ve gökyüzünün en
kutsal, en yüksek tabakası
ilsâk: kavuşturma, bitleştirme
ilticâ: sığınma
iltikâ: birleşme, kavuşma
imsâk: nefesine hâkim olup bir şeyden
el çekme
in‘âm: ihsanda bulunma, iyilik etme
in‘ikas: yansıma
inâbet: günahlardan ve her şeyden
yüz çevirip Hakk’a dönme
inâs: kızlar, kadınlar
inbâ: haber verme, bildirme
inbisât: yayılma, genişleme, açılma

inhimâk: bir şeyin üzerine büyük bir istekle düşme, fazla düşkünlük
inkitâ‘: tükenme, kesilme, son bulma
inkılâb: değişme
inhirâf: değişme, bozulma, sapma
intihâ: sona erme, tükenme
intihâb: seçme, seçilme
intikâl: birinden diğerine geçme, göçme
intimâ’: birine mensûbolma
îkân: sağlam bilme
ikdâm: bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma
ikrâr: kabul etme, tasdik etme
ihtizâr: can çekişme
iktidâ: tâbî olma, uyma
ihtilâfât: ayrılıklar, anlaşmazlıklar
ihvân: candan dostlar
îrâd: söyleme
irâdet: irade, gönül isteği
îrâs: sebep olma, meydana getirme
irşâd: doğru yolu gösterme, uyarma
irtikâ’: yukarı çıkma, yükselme
irtiyâb: şüphelenme, tereddüt etme
îsâl: ulaştırma, ulaştırılma, erişirme
iskât: sükût ettirme, susturma
isneyniyet: ikilik
isrâr: gizleme, sır tutma
isti‘dâdât: kabiliyet, akıllılık
istid‘â’: yalvararak isteme
istidlâl: delil ile anlama
istifâza: feyiz alma

istifsâr: açıklama isteme, sorma, araştırma
istihâl: bir şeye ehil olma
istihâlât: başkalaşmalar, değişmeler
istihâle: mümkün olmayış; başkalaşma
istihyâ’: utanma, hayâ etme
istîsâr: fikir sorma, danışma
istitâr: gizlenme, örtünme
istivâ’: birbirine eşit ve denk olma
istîzân: izin isteme, müsâade isteme
iş‘âl: tutuşturma, yakma
işrâk: ışıklandırma, parlatma
iştiğâl: uğraşma, meşgul olma
iştiyâk: büyük arzu duyma, özleme
itfâ: söndürme, söndürülme
itmâm: tamamlama, bitirme
ittihâd: bir olma, aynı fikirde olma
ittisâl: bitişme, kavuşma
ittisâlât: türlü istihkâmları birbirine bağlamak için yapılan yollar
ityân: bildirme, söyleme
izâfât: dünya ile olan bağlar
izdiyâd: artma, çoğalma
izhâr: açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme
idâ‘: emânet olarak verme

K

kâ’il: râzı olmuş, boyun eğmiş
kal‘: koparma, çıkarılma
kam‘: kırma, zaptetme

karîb: yakın olan	kurbet: yakınlık, Allah'a yakınlık
kâşâne: büyük, süslü, köşk, ev	kübrâ: en büyük, daha ulu
kâtana: yaşamak, oturmak	küdûrât: bulanıklıklar, kederler
katarât: katreler, damlalar	kühûlet: olgunluk çağı
kayyûm: Allah	külliyye: umûmi, bütün, çok
kazâ vü òader: alın yazısı	kümmel: kâmiller, olgunlar
kebâir: hakkında açık hüküm	kün feyekün: Allah "ol" der, olur
bulunan büyük günahlar	künh: bir şeyin aslı, hakikati
kebîr: büyük, ulu	küsûf: güneş tutulması
kezalike: kezâ, bu; bu da öyle	k'ûûd: namazın oturarak kılınan kısmı
keenne: sanki, gibi, gûyâ, benzer	kabâiô: kabahatler, uygunsuz ve kötü davranışlar
kef: köpük	habbezâ: ne sevimli, ne güzel
keff: el içi, avuç	kabîh: çirkin
kejdüm: akrep	kâbil: kabûl eden, olan, olabilir
kemâ: gibi; olduğu üzere	kable'l-mevt: ölüm öncesi
kemâl: olgunluk, yetkinlik, tamlık	kabz: Azrâil tarafından ruh teslim alınma, ölme; el ile tutma
kemiyyet: nicelik, miktar, adet	kâdih: kötöleyici
kerîme: âyet	kâdir: kudret sâhibi; kuvvetli
kesâlet: gevşeklik, tembellik	kâlbüd: kalıp, şekil, gövde
kesb: çalışıp kazanma	kalîl: çok olmayan, az
kesrât: çokluk, bolluk	karîb: yakın olan, yakın
keşîde: çekme, çekilme	karîn: yakın, bir şeye sahip olan
ketm: saklama, gizli tutma	kâtın: oturan, yerli
kevâkib: yıldızlar	katl-i nefs: intihar
kezzâb: çok yalan söyleyen kimse	kavâlib: kalıplar
kesâfet: bulanıklık; kir, pislik	kavi: kuvvetli, sağlam
kifâyet: yetişme, elverme; yeterlik; yararlık	kavl: söz
kilâb: köpekler	killet: azlık, nâdir olma
kirdâr: iş; tarz, yol	
kird-gâr: Allah	
kise: kese, küçük, büyük torba	

kırânât: yakınlıklar, biraraya
gelmeler
kışr: kabuk
kubûr: kabirler, mezarlar
kufî: kilit
kulûb: kalpler
kunût: ümitsizlik, ümit kesme
kurb: yakın olma, yakınlık
kusvâ: ulaşılabacak son nokta, son had
kutbiyyet: mânevî mertebelerin en
yükseği
kuvâ: kuvvetler

L

lâ-cerem: şüphesiz; besbelli, elbette
lağzân: kayan, sürçen
lâim: çekiştiren, kınayan
lâmise: dokunma duygusu
lahd: mezar
lahm: et
lâ-ya'kıl: dalgın, bihoş
lâ-yezâl: zevalsiz, bitimsiz
leben: süt
lede-: sırasında, yapıldığı zaman
lediğ: yılan veya akrep gibi
hayvanlar tarafından sokulmuş kimse
ledünnî: ilâhî sırlara, Tanrı ilmine âit
leme'ân: parlama, parıldama
lems: el ile tutma; dokunma ile
duyulan
lerzân: titreyen, titrek

levm: kınama, aşağılama
levn: sıfat, beniz; çeşit
levs: kir, pislik
li-: için, ötürü, dolayı, yüzünden
lîk: lâkin, fakat, ama, ancak
likâ': kavuşma, buluşma
livâ: sancak, bayrak
lûfî: Lut kavminin helâkine sebep
olan eşcinselliğe müptelâ kimse
lû'lü: inci
lû'lü-yı şeh-vâr: iri inci
lubb: iç, öz

M

mâ-'adâ: -den başka
ma'bûd: kendisine ibadet olunan,
Allah
ma'dûm: yok olan, mevcût olmayan
ma'nî: anlam, mânâ
ma'reke: savaş alanı, harp meydanı
ma'siyet: günah, isyan
ma'âsî: günahlar, isyanlar
mader: ana, anne
mâ-fi-hâ: ahiret
mağârib: güneşin battığı yerler
mağbûn: alışverişte aldatılmış, maddî
zarara uğramış, kandırılmış
mağfûr: günahlarının bağışlanması
için duâ edilen ölmüş kimse
mağşiyen: kendinden geçmiş bir
hâlde

mağşûs: saf olmayan, içine hîle karıştırılmış olan, hîleli
mahbûs: hapsolünmüş, bir yere kapatılmış
mahrec: dışarı çıkacak, çıkılacak kapı
mahzûl: terkedilmiş, hor, hakir, perişan
makâmât: makamlar, meclisler
makarr: durulan, oturlan yer, mesken
makâtil: katletme, öldürme işinin yapıldığı yerler
makdûrât: elden gelen işler
makhûr: kahrolmuş, yenilmiş; Allah'ın gazabına uğramış
mâlik: sâhip, bir şeyi olan
mânend: benzer, eş
makarr: karar edilen, durulan yer, karargâh
mahbes: cezaevi, hapis hâne
mahbûb: sevilmiş, sevgili
makdûrât: elden gelen işler
mahfî: saklı, gizli
mahmidet: şükür, şükran, teşekkür
mahşûr: toplanmış
mahtûm: mühürlü, kilitli
mahz: saf, asıl
mâr: yılan
masik: tutan, zapteden
maşrık: Güneş'in doğduğu taraf, doğu

mat'am: yemek yenilecek yer; yenilecek yemek
meci': gelme, geliş
matâli': doğacak, tulû edecek yerler
matlûb: istenilen, aranılan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey
matrûd: kovulmuş
ma'ûnet: yardım; azık
mazarrât: zarar, ziyan
mazbût: ele geçirilmiş, kaydedilmiş
mazhar: bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer; şereflenme
me'âd: ahiret
me'ânî: mânâlar
me'cûr: ecr ve sevabı verilmiş olan
me'nûs: alışılmış olan, alışılan
me'sûr: esîr edilmiş, tutsak, yolu kesilmiş
me'kel: yiyecek
me'vâ: yurt, mesken
me'yûs: ümitsizliğe düşmüş, karamsar
mebde': evvel, başlangıç, ilk unsur
mec'ûl: meydana çıkarılmış, yapılmış olan
mecâlî: aynalar
mecebûl: yaratılmış
medfûn: toprağa gömülmüş, defnedilmiş
medîd: uzayıp giden, çok süren, uzun
mezemmet: kınama, yerme
mefâtih: anahtarlar

mefhûm: anlaşılması, mânâ
meftûh: açılmış, açık
mehâlik: helâk olacak yerler,
tehlikeli yerler veya işler
mehâsin: mânevî güzellikler, iyi ve
güzel davranışlar
mehbit: inecek yer, iniş yeri
mehcûr: uzakta kalmış, ayrı düşmüş
mehîb: korkutacak kadar iri, cüsseli,
korkunç
mekâtîb: mektuplar
mekin: vakarlı, temkinli
mekkâr: hîlekâr, düzenbaz
mekmen: saklanacak, gizlenecek yer,
pusu
meknûn: saklanıp korunan, saklı,
gizli
mekr: hîle, aldatma
mekremet: cömertlik, el açıklığı,
ihسان
melâhat: güzellik, şirinlik
melâmet: azarlama, kınama, yeme
melekût: ruhların ve meleklerin
alemi
memdûh: övülmüş, methedilmiş
memerr: geçilecek yer, yol
menâhî: dinin yasakladığı şeyler
menba‘: herhangi bir şeyin ortaya
çıktığı, meydana geldiği yer, menşe
mengûş: küpe
menhî: yasak
menkûs: eksik olan

mennân: sınırsız iyilik ve ihsanda
bulunan; Allah
menûţ: olması başka bir şeyin
varlığına bağlı olan
mer‘: adam, kişi, erkek
mer‘î: gözle görülen
mer‘ûb: ürkmüş, korkmuş
merâret: acılık, tatsızlık
merâyâ: aynalar
merbûb: kul, köle
merbût: bağlanmış, eklenmiş
mercûm: uzaklaştırılmış, kovulmuş
merdûd: kovulmuş, defedilmiş
merğûb: istenilen, arzu edilen
merreten ba‘de-i uõrâ: birbiri
ardınca, birkaç kere
merrih: Dünyadan sonra Güneş’e en
yakın olan gezegen, Mars
mervî: ağızdan ağıza söylenip gelen,
rivâyet edilen
merzâ: hastalar
mesâbe: derece, rütbe; kadar
mesâbesinde: değerinde, hükmünde,
yerinde
mesâhat: bir yerin yüz ölçümü
mesâib: zor ve güç işler, zorluklar
mesâmi‘: kulaklar
mesdûd: önüne çekilen bir setle
kapanmış, kapalı
meserret: sevinç
mesmû‘: duyulmuş, haber alınmış

mestâne: mest olup kendinden geçmişçesine
mestî: sarhoşluk
mestûr: yazılmış, çizilmiş
meşâmm: burun, koku alacak yer
meşârik: güneşin doğuşunu gören yerler
meşâyah: şeyhler
meşhûd: gözle görülen
meşime: dölyatağı, son
meşiyet: irade
meşrûh: açıklanmış, şerhedilmiş
meşşâta: gelini süsleyen kadın
mevâ'ız: öğütler, nasihatlar, vaazlar
mevcgâh: dalgalı
mevcûdât: var olan şeyler, mahlûklar
mevhibe-i ilâhiyye: Allah'ın ihsânı
mevhûm: gerçekte olmadığı hâlde var gibi düşünülen şey
meks: durma, sükun
mevkıf: durak yeri, durak
mevsil: kavuşma yeri, kavşak
mevsûf: vasıflanmış
mevvâc: çok dalgalı
mevzi': bir şey konulacak yer
meyâdîn: meydanlar, alanlar
meyl: eğilme, eğiklik; akıntı
mezbûr: yukarıda adı geçen, sözü edilmiş olan, zikredilen
mezbûre: adı geçen, yukarıda söylenmiş olan
mezra'a: ekilecek tarla, yer

mısbâo: kandil, çıra, meşale
mısdâk: doğruyu, yanlış ayırt etmeye yarayan ölçüt
miftâh: anahtar
mihman-ôâne: misâfirhâne; dünya
miknet: güç, kuvvet
milel: milletler, uluslar
min: -den, denberi
misâk: sözleşme, yemin
miyâh: sular
miyân: orta, aralık
miz-bân: misâfir ağırlayan kimse, ev sâhibi
mu'âmelât: dâirelerde yapılan kayıt, takip gibi işler
mu'ammer: ömür süren, yaşayan
mu'âriz: karşı gelen
mu'âvenât: yardımlar
mu'ayyen: belirli, kararlaştırılan
mu'azzeb: azap çeken
mu'azzib: acı, eziyet ve sıkıntı veren
mu'teber: hatırı sayılır, güvenilir
mudîe: meydana çıkarıcı, açığa vuran
muanven: bir unvanla tanınmış, unvanlı
muarra: temizlenmiş, arınmış
mûcib: gereken, sebep
mudill: doğru yoldan çıkarıp eğri yola saptıran
muğnî: "zengin eden, kendinden başkasına muhtaç bırakmayan" Allah
muhâll: mümkün olmayan, imkansız

muhalled: sürekli, ebedî
muhdesât: sonradan var edilmiş,
sonradan yaratılan kimseler veya
şeyler
muhibb: seven, sevgi besleyen, dost
muhtelif: birbirine uymayan, zıt;
çeşit çeşit
muhtelit: karışık
muhtell: bozulmuş, bozuk
muka'ar: ortası çukur olan
mukâbele: bir işin, davranışın
gerektirdiği karşı davranış veya iş,
karşılık
mukarrer: karar verilmiş,
kararlaştırılmış
muktedâ: uyulan, tâbi olunan kimse
muktezâ: lazım gelmiş
muktezi: gereken, gerektiren
mumâsil: benzeyen, andıran
mumtezi: uyan, bağdaşmış
munâvebe: nöbetleşme
munfasıl: ayrılmış, ayrı
munkabiz: toplanmış, çekilmiş
munsabiğ: boyanan
munsarif: geri dönen, ayrılan
mukaddem: önden giden, ileride
bulunan
muhakkikîn: gerçeği ortaya koyan,
tahkik eden kimseler
mukârin: bir arada olan, yakın
mukayyed: bağlı, bir işe önem verme
muhtâr: beğenilmiş, seçilmiş

muhtefi: saklanan, gizli
murtezâ: beğenilmiş, seçilmiş
musaddak: gerçekliği resmî olarak
yazı ile bildirilmiş
musaffâ: duru ve saf duruma
getirilmiş, arıtılmış
musahharât: ele geçirilmiş
musavver: resimli, düşünülmüş
musavver: şekil ve sûret verilmiş
mustehil: mümkün ve kabil olmayan
şey
mûş: fare, sıçan
mutâbık: uyan, uygun
mutahhar: mübârek, kutsal, temiz
mute'ayyin: meydanda olan, belli
mutedharrik: hareket eden, oynayan
mutekâbile: tekabül eden
mutelevvin: renkten renge giren,
kararsız
mutesavver: zihinde tasarlanan,
tasavvur edilen
muttasıf: kendisinde bir sıfat, bir
vasıf bulunan
muttasıl: ulaşan, kavuşan, aralıksız
muti': boyun eğen, tâbi olan kimse
muvâfakat: uyma, uygun gelme,
uygunluk
muvâfik: uygun, yerinde
muvahhidîn: Allah'ın birliğine
inanenlar
muvâneset: karşılıklı yakınlaşma,
arkadaşlık

muvânis: arkadaşlık eden, ahbablık
Kur'ân
muvâzî: aynı nitelik ve özelliklere
sâhip olan, benzer
muvelledât: doğmakla meydana
gelmiş canlılar
muzâri': ortak, arkadaş
muzğa: bir parça et
muzîk: sikan, darlaştıran
muzlim: karanlık
muzmahill: çökmüş, darmadağın
olmuş, yok olmuş
mübâşeret: bir işe başlama
mübdi': yeni şeyler bulan, söyleyen
mübteğâ: arzu edilen, istenen
mübtehic: sevinen, memnun
mücâhede: mücâdele etme, cihat
mücâneset: bir cinsten olma, hemcins
olma
mücânis: aynı cinsten olan
mücâvirân: komşular
mücâz: câiz, uygun görülmüş
mücellâ: parlatılmış, parlak
mücerred: tecrîdedilmiş, yalnız,
soyut
mücerribîn: tecrübe eden, deneyen
mücessem: elle tutulur şekilde olan,
cisim hâlinde bulunan
müctemi': toplanmış, birleşmiş
müdâvemet: bir işi ara vermeden,
devamlı yapmak

müdebbir: tedbirli ve ihtiyatlı
davranan kimse
müdevver: döndürülmüş
müdiriye: idrak ve düşünme yeteneği
müznibîn: günahkârlar
müfâraoat: ayrılma, ayrılık
müfîz: feyiz veren
müflis: iflâs eden, züğürt
müfterî: iftira eden
mühlik: öldürücü, helak edici
mühtedî: hidâyete eren kimse
mühtelike: kendini tehlikeye
düşürecek kadar acele ile bir işe
koşan
müj: kirpik
mükerrer: tekrarlanmış
mükevvenat: mahlûkların hepsi
mükteseb: kazanılmış, elde edilmiş
mülâhaza: etraflıca ve iyice düşünme
mülâkî: buluşan, kavuşan
mülâsik: yapışık, bitişik
mülâzemet: bir kimseye, bir şeye hiç
ayrılmak istemeyecek şekilde
bağlanma
mülebbes: giyilmiş; iltibaslı, karışık
mülhem: içe doğmuş, ilham edilmiş
fikir, duygu vb.
mülhak: eklenmiş, ilâve edilmiş
mültehik: katılan, eklenen
mültesık: birbirine bağlanmış
mülûk: hükümdarlar, melikler
mümâsil: benzeyen, andıran, gibi

mümid: yardım eden
mümtâz: seçilmiş, seçkin
mümteni': çekinen, olamaz
mümteziç: uyuşan, uyan
münâfi: zıt, uymaz, aykırı
münevver: nurlu, aydınlık
münfekk: ayrılmış, kopmuş
mühemik: bir şeye aşırı derecede
düşkün olan, müptelâ
münkalib: değişen, dönmüş
münkeşif: meydana, açığa çıkmış
münkalib: dönüşmüş, değişmiş
münsedd: kapalı olan, kapanmış,
tıkanmış
müntehî: sona eren, biten
münzel: yukarıdan aşağıya indirilmiş
mürâca'at: geri dönme; başvurma,
danışma; yardım isteme
mürde: ölü, ölmüş
mürekkeb: birleşik
mürselîn: peygamberler
mürtefi': yükselmiş, yüce
mürtekb: kötülük yapan, günah
işleyen kimse
mürûr: geçme, geçip gitme
müsâdif: tesadüf eden, rastgelen
müsâra'at: acele etme, çabukluk
müseddes: altı kısımdan meydana
gelmiş
müselles: üçlü, üç
müsemmâ: bir ismi olan, adlanmış
müsta'idd: kabiliyetli, akıllı

müstağrak: batmış, dalmış, içine
gömülmüş
müstahsene: güzel sayılmış,
beğenilmiş
müstakîm: doğru, düz, dik
müste'âr: geçici olarak alınmış,
ödünç
müstedîr: daire şeklinde olan
müstemi': dinleyen, kulak veren
müstedâb: hoş giden, güzel
müstelezzât: lezzet alınan şeyler
müstevli: her tarafı kaplayan, yayılan
müşâhedât: gözle görülen şeyler
müşâhede: gözle görme
müşt: yumruk
müştâkân: özleyenler, can atanlar
müştâk: gönülden isteyen, özleyen
mütâba'at: birine uyup arkasından,
izinden gitme
müte'âl: yüce, Allah'ın sıfatlarından
müte'allik: bağlı, ilişkisi olan
mütebâyine: zıt, birbirine uymayan
mütebâyine: zıt, birbirine uymayan,
uyuşmaz
mütebeddil: değişen, başka hâle
giren
mütefâvit: birbirinden farklı, çeşitli
olan
müteğayyir: değişen, başkalaşan;
bozulmuş
mütelâşf: telaş eden, aceleci
mütemeyyiz: seçilen, seçkin

mütenâsib: birbirine uyan, uygun, uyumlu
mütena‘im: nimetler içinde
mütenâvil: alıp yiyen
mütenevvi‘: çeşit çeşit, değişik
mütereddid: tereddüdeden, kararsız
mütesâ‘id: yükselen
müteşekkil: şekillenmiş, meydana gelmiş
mütevahhiş: ürkek, korkak
müteveccih: bir tarafa dönen, yönelen
mütevellid: doğmuş, doğan
mütezâdde: birbirine zıt olan
mütezalzil: sarsılan, titreyen, sallanan
müttakî: günah ve haramdan sakınan
müttehid: birlik olmuş
müyesser: kolay gelen, kolaylıkla olan
müzâhir: zahir olan, yardım eden
müzahrefât: sahte, işe yaramaz şeyler
müzebzip: bir karar üzre durmayan, kararsız
müzekkî: temizleyen, aklayan

N

na‘îm: nîmet, bolluk, refah içinde yaşama
na‘mâ: nimet
nâ-bûd: yok olan, bulunmayan
nadâmet: pişman olma

nâ-dânî: cahillik, bilmezlik
nâfe: misk, koku
nağamât: ezgiler, güzel sesler
nâ-gehân: birdenbire, ansızın
nahs: uğursuzluk
nâle: inleme, inilti
nâmiyye: olma, yerden bitme
nâ-mülâyim: uygunsuz, sert
nâka: dişi deve
nakîr ü kıtmîr: büyük küçük, en küçük ayrıntısına kadar
nâ-peydâ: gizli, kaybolmuş
nâr: ateş, cehennem
nâs: insanlar, halk
nâsik: dinine bağlı olup ibâdet eden kimse
nâsût: insanlık, insanlığa âit şeyler
nâ-tüvân: güçsüz, zayıf
nâ-yâb: benzeri olmayan, ender, bulunmaz
necâh: dilediğini elde etme, kurtuluşa erme
necât: kurtulma, kurtuluş
nefehât: güzel kokular, esintiler
nefh: üfürme
nefsâniyye: canlılığın uyandırdığı arzularla ilgili
nefs-i külliyye: bütün nefis
nehâr: gündüz
neheng: timsah
nehy: birini bir şeyden alıkoyma, engelleme

nekâl: azap, şiddetli ceza
nemîme: dedikoduculuk, koğuculuk
nekâ'îş: eksiklikler, noksanlıklar
neseb: nesil, soy
nesemât: nefesler, soluk alıp
vermeler
nesîm: hafif rüzgar
nesh: hükümsüz bırakma, hükümsüz
kalma
neşee: doğmak, kaynaklanmak
neş'et: meydana gelme, çıkma
netâne: pis kokmak
nev': çeşit, türlü
nevâl: kısmet, nasip, ihsan
nez': can çekişme, ihtizar
nisf: yarım, yarı
ni'am: nimetler
nihâd: huy, yaratılış
nihân: gizli, saklı, gizlenmiş
nîk: iyi, hoş, güzel
nimr: kaplan
nikâb: örtü, peçe, perde
nirân: cehennem, ateş
nisâ: kadınlar
niseb: nisbetler
nistî: yokluk
nisyân: unutmama
nişân: iz, belirti, işaret
nukûş: nakışlar, resimler
nukaţ: noktalar
nuhûset: uğursuzluk
nush: nasîhat, öğüt

nussâr: yardımcıları, yardım edenler
nûş: tatlı; bal, içki
nuţfe: döl suyu
nutk: söz, konuşma, kelâm
nühüm: dokuzuncu
nümâyân: görünen, meydanda
nümûd: gösteren, benzeyen
nüzûl: aşağı inme

P

pâk: temiz
pâyân: son, nihâyet
pezîre: karşılama, karşılayış
pehlu: vücudun iki yanından biri, yan
pehnâ: geniş, enli
pelâs: kaba dokunmuş kilim
peleng: kaplan
perde-keş: perde çekici, örtücü
pertev-endâz: nurlandıran, ışık veren
perverd-gâr: "besleyici, terbiye edici,
rızklandırıcı": Allah
perveriş: ilerleme, besleme
perveriş-yafte: büyütülmüş, terbiyeli
pes: ard, arka, geri
pestî: alçaklık
peymân: yemin
peymûde: ölçülmüş
peyveste: ulaşmış, erişmiş
pîrâste: düzenlenmiş, süslü
pîş: ön, ön taraf
pîş-nihâd: temel; usul, kanun

pûşîde: örtülü, örtünmüş
püser: oğul, erkek çocuk

R

râbîta: bağ, münasebet
râbî'a: saatteki salisenin altmışta biri
râci': geri dönen, ilgisi olan
râh: yol, usul, meslek
rahîk: saf, duru ve kokulu şarap
rakra:k: şuleli ve ziyâlı, parlak, nurlu
rakîk: ince
rakamkeş: yazan çizen
râsih-i dem: sözünde duran
râsih: sağlam, kuvvetli
ratb: yumuşak, mülayim
ravza: bahçe
râyât: sancaklar, bayraklar
râyîha: koku, güzel koku
râz: sır, gizlenen şey
re'yü'l-ayn: kendi gözüyle
recâ': ümit, emel
ref':yüceltme, yükseltme
reh-i Rabbâniyye: Allah'ın yolu
rehnümâ: yol gösteren, kılavuz
res: ulaşan, yetişen
revâyih: güzel kokular
revzene: pencere
reyhân: fesleğen
rezânet: ağırbaşlılık, ağırlık,
temkinlilik

rihb: ticâretten elde edilen kâr,
kazanç

ric'at: geri dönme; gerileme, çekilme

ricl: ayak

rif'at: yücelik, yükseklik, büyük

rihlet: ölme, vefat, göç

risâlet: peygamberlik, Resûllük

riyâset: reislik, başkanlık

riyâzet: nefsi terbiye etme

ru'esâ': reisler, başkanlar

rucû': dönme, geri dönme; sözünden
dönme

Rûhü'l Kudüs: Cebrâil

ru-puş: yüz örtüsü

ruşen: parlak, aydınlık

ruvât: rivâyet edenler

rûy: taraf, yön; yüz

rûz: gün, gündüz

rû'yet: görme, bakma, görülme

rüfekâ: refikler, dostlar

S

s'ad: kutluluk, uğur

sâbık: geçmiş, evvelki, eski

sâbite: seyyar olmayan ve yerinde
durur gibi görünen yıldız

sâbit-kadem: değişmez, devamlı

sâfin: temiz, berrak

sadır: çıkan

sâfil: aşağı, alçak

sagîr: küçük, ufak

sahâ'if: sahifeler, yapraklar
sahbâ: şarap
sahîh: gerçek, doğru
sakîl: tartıda ağır gelen, ağır
sâkin-ân: sakinler, oturanlar
sâl: yıl, sene
sâlâr: baş, başkan, reis
salat: namaz
samed: ulu, ebedî; kimseye ve hiçbir
şeye muhtaç olmayan Allah
sâmi'a: işitme gücü, duyma melekesi
sâmin: sekizinci
sâmit: sessiz, susan
sâni': yaratan, Allah
sakam: hastalık, illet
sakf: çatı, tavan
sâra'a: acele ettirmek
sarâhat: belirli olma durumu, açıklık
sarîm: iyi kesen, keskin
sarih: açık, meydanda; belli
satevât: ezici, kahredici güçler
savm: oruç
sayha: yüksek sesle bağırma,
haykırma, çığlık
sayyâd: avcı
sâzec: süsü ve nakışı olmayan, sâde
seb'a: yedi
sebk: geçme, önceden olma
sekâvet: cömertlik, el açıklığı
sekerât-ı mevt: can çekişirken gelen
baygınlık, dalgınlık
selâmet: eminlik, kurtulma

selâsil: zincirler
selâtin: sultanlar, pâdişahlar
selef: bir yerde, bir işte başka
birinden önce bulunmuş olan kimse
sendân: demirci örsü
sehâb: bulut
sehânet: kalınlık, sıcaklık
sehhâr: büyücü, sihirbaz
sepîd: ak, beyaz
ser-bâz: yiğit, cesur
sereyân: yayılma, tesir ve sirâyet
etme
sermed: dâimî, sürekli
se-şenbih: salı
sevâd: karanlık, karalık
seyyi'e: kötülük, günah
seyyiât: kabahatler, günahlar
sıdk: doğruluk, gerçeklik
sıfâk: adaleleri örten ve koruyan ince
zarlar
sibâ': yırtıcı hayvanlar
sibâk: bir şeyin öncesi
sidre: Hz.Muhammed'in Mîraç
Gecesi'nde Cebrâil ile birlikte
yükseldiği yedinci kat semâda bir
makam
sîm: gümüş
sipâs: şükür ve övgü, hamd
sîret: bir kimsenin ahlâkı, davranışı
sirişk: gözyaşı
siyâb: giyilecek şeyler, elbiseler
siyyemâ: özellikle, husûsiyle

sû‘: kötülük, fenâlık
su‘edâ: kutlu, uğurlu kimseler
su‘ûbet: zorluk, güçlük, zahmet
subh: sabah vakti
sugrâ: çok küçük
sulb: döl
sulehâ: salih, günah işlemeyen
kimseler
sûhtegân: softalar, medrese talebeleri
sûver: sûretler
sûz: yanma, ateş
sübût: sâbit olma, gerçekleşme,
meydana çıkma
süfelâ: sefiller
süfliyyât: bayağılık
sülüs: üçte bir
sürâdikât: perdeler, örtüler
sütûde: övülmüş, övülmeye değer
bulunmuş
su‘bân: büyük yılan, ejderha

Ş

şâh-râh: doğru ve açık yol, selâmet
yolu
şamil: içine alan, kaplayan
şâmih: yüksek
şâri‘: şeriat koyan, Allah, Hz.
Muhammed
şe‘âmet: uğursuzluk
şeb: gece
şebâb: gençlik

şedâ‘id: zahmetli, sıkıntılı durumlar
şedîde: büyük sıkıntı, bela
şehka: hıçkırık
şehr: ay, otuz günlük zaman
şekâ‘vet: kötü yaratılışlı
şekil-pezir: şekil alan
şemm: koklama, koklanma, koku
alma
şenî‘a: kötü, yakışsız, ahlâk dışı iş
şer‘: din kaideleri
şerare: kıvılcım
şerm: utanma
şerm-sâr: utangaç, mahcup
şevâhid: şahitler, tanıklar
şeyhûhet: yaşlılık, ihtiyarlık
şifâhen: sözle, ağızdan, söyleyerek
şikem: karın
şinîd: işitme
şu‘â‘: ışın, Güneş’ten veya başka bir
ışık kaynağından uzanan tel tel
ışıklar
şu‘ûr: anlama, anlayış
şu‘ûn: işler, Hadîseler, vak’alar
şûrîde: perişan, aşık
şûriş: karışıklık, kargaşalık
şübühât: şüpheler
şüfea‘: şefâat edenler, şefâatçılar
şühûd: gözle görülecek şekilde var
olma
şühûr: aylar
şümâr: sayma, sayı
şümûl: içine alma, kaplama, kapsama

şürb: içme
şürût: şartlar

T

ta‘addüd: birden çok olma, çoğalma
ta‘alluk: ilgisi olma, sevme
ta‘ayyün: meydana çıkma, âşikâr olma, belirme
ta‘dâd: sayıp dökme, sayım
ta‘lik: geciktirme
tâ‘ûn: veba
ta‘vîk: oyalandırma, geciktirme
ta‘vikât: oyalamalar, geciktirmeler
ta‘zîm: hürmet etme
tâât: ibâdetler
-tâb: parlayan, aydınlatan
tabâyi‘: tabîatlar
tabh: pişirme, pişirilme
tâbi‘: boyun eğen, bağlı kalan
tâb-nâk: parlak, ışıklı
tafdîl: birini veya bir şeyi diğerlerine tercih etme
tafsîlât: uzun uzadıya anlatmalar
tagayyür: değişme, başkalaşma
tâhir: temiz, pak
tahkîkât: araştırmalar, soruşturmalar
tahrîr: yazı yazma
tahûr: çok temiz; temizleyici
tâife: cemaat, kavim
takviyet: kuvvetlendirme
takyîd: şart koşma, bağlama

tâmme-i kübrâ: kıyamet günü
tahavvül: değişme
tahcil: utandırma
tahzîr: sakındırma, çekindirme
tahkîk: doğru olup olmadığını araştırma
tahrîf: kalem oynatıp anlamını değiştirme
taksîm: bölme
tahyîr: iki şey arasından birini seçmek durumu
târîf: birdenbire ortaya çıkan, ansızın beliren
tarîk: yol
tâsi‘: dokuzuncu
tathîr: temizleme, paklama
tatvîl: uzatma
tavârik: tarîkatlar, kabîleler
taviil: uzun
tavsîf: vasıflarını, niteliklerini sayma
tayerân: uçma, uçuş
tayyibe: iyi, güzel, hoş
te‘ahhüd: yapılması için söz verme
te‘kîd: sağlamlaştırma
teâmî: görmüyormuş gibi durma
tebâdür: ansızın akla gelme
tebâyun: zıddiyet, aykırılık
tebcîl: saygı gösterip ikram etme, ağırlama
tebdîl: değiştirme, değiştirilme
tebeddül: başka şekle girme, değişme
teberrâ: uzak durma, yüz çevirme

tebşîr: müjde verme	tenâvül: yeme içme
tecâzüb: birbirini cezbetme, sempati	tenevvür: nurlanma, parlama
tecârib: denemeler, deneyişler	tenezzülât: kabul etme, kibirsizlik
tecdîd: yenileme, yenilenme	tengnâ: dar yer, geçit
tecemmülât: süsler	tenük: ince, zayıf
tecezzî': ayrılma, bölünme	teòâbül: karşılık olma
tezekkür: hatıra getirme, bir meseleyi konuşma	terâküm: yığılma, birikme
tefâvüt: farklılık	tereffu': yükselme, yukarı kalkma
tefhîm: bildirme, anlatma	terekküb: karışıp birleşme, meydana gelme
tefrîd: yalnız kalarak sadece Allah ile meşgul olma	tergîb: arzu ettirme, isteklendirme
tefrika: ayrılık, bozuşma	terhîb: çok korkutma, korkutulma
tehlîlât: "Lâ-İlâhe illa'l-lâh" sözlerini söylemeler	tersâ: Hristiyan
tehniyet: kutlama, tebrik etme	tertîb: düzene koyma, hazırlama
tekâtur: damla damla dökülme	teseffül: alçalma
tekellüf: gösteriş, özenme	tesmiye: ad koyma, adlandırma
tekevvün: var olma, oluş	tesviye: beraber etme, düz etme
tekmîl: bitirme, tamamlama	teşahhuş: kendini belli etme, ortaya çıkma
tekrîm: saygı gösterme, yüceltme	teşekkül: şekillenme, meydana geliş
teksîr: çoğaltma, çoğaltılma	teşeyyüh: ihtiyarlama; şeyhlik
telâki: birbirine ulaşma, birleşme	taslama
telâtum: dalgalanma	teşne: susamış
telbîs: oyun, hîle	teşyîd: sağlamaştırma
tele'lü': parıldama	tetâbu': birbirini tâkip etme
temevvüc: dalgalanma, çalkalanma	tetebbu: etraflıca inceleyip araştırma
temeyyüzât: belli olmalar	tevâb'i: bir kimsenin hizmetinde bulunanlar
temhîl: mühlet verme, erteleme	tevaggul: bir işle devamlı uğraşma, çok meşgul olma
temyîz: ayırma, ayrılma, seçme, seçilme	tevbîh: azarlama, paylama
tenâsuh: ruh göçümü, ruh sıçraması	

tevcîh: mana verme, yöneltme, çevirme
tevellâ: dost olma, bir kimseye severek yaklaşma
tevellüd: doğum, doğma
tevfîk: uydurma, uygunlaştırma
tevhîd: bir kılma, Allah'ın birliğine inanma
tezelzül: sarsılma, sallanma
tezkiye: kusurlardan aklama
tezyîn: süsleme, süslenme
tıynet: yaratılış, fitrat
tîb: güzel koku
tibyân: açıkça anlatma, bildirme
tilâl: tepeler
tilâvet: Kur'ân'ı güzel sesle ve kurallara göre okuma
timâr: yara bakımı
tufûlet: çocukluk
tuğyân: taşkınlık, azgınlık
tûl: uzunluk, boy
tûl-i emel: sonu gelmez arzu, tamah
tulû': doğma, doğuş
tuyûr: kuşlar
tüvânâ: güçlü, kuvvetli

U

'ubûr: bir başka tarafa geçme, geçilme
'ucb: kibir, kendini beğenme
'udûl: yoldan çıkma, vazgeçme

'ukûs: akisler, yankılar
'ulviyyât: yücelik, yükseklik, büyüklük
'ulyâ: çok yüksek, çok yüce
'ukbâ (Ar.): cezâ, âhiret
'urûc: yükselme
'urûk: ırklar, kökler, damarlar
'usât: isyan edenler, başkaldıranlar
'utârid: Merkür (Bunun altında doğanlar anlayışlı, zeki, kurnaz olurlar.)
'uyûb: ayıplar, kusurlar
'uyûn: gözler
uhde: söz verme, vazife, sorumluluk
uhrevîyye: âhiretle ilgili
ulûf: binler, bin
uhrâ: başka, diğer

Ü

üfûl: gözden kaybolma; ölme
ümmehât: esaslar, asıllar
üns: alışma, yakınlık
ünsa: kadın, kız
ünsi: erkek
üskutuss: cevher, asıl, unsur
üstühân: kemik
üstüvâr: sağlam, dayanıklı

V

vâcibe: yapılması lüzumlu şey

vahdâniyyet: birlik, Allah'ın bir oluşu

vâlâ: yüce, yüksek

vârid: ilhamlar, feyizler

vârid: vâsıl olan, gelen, erişen

vâveylâ: yazık, eyvah

vaz': koyma, konulma

vazi': alçak, bayağı

vech: yüz, çehre, üst

vedî'a: emanet

vefk: uygun, uyma

vehhâc: çok alevli

verese: mîrasçılar

verziş: çalışma, işletme

vesâtet: araya girme, aracılık etme

vesâyâ: vasiyetler

vesî': geniş, bol

vesîâ': geniş, bol

vesm: dağlama, damgalama

vezân: esen, esici

vildân: kullar, köleler

vika': çiftleşme

vird-i zebân: dilden düşmeyen

dualar, sözler

vücûh: tanınmış ve nüfuzlu kimseler,

eşraf

vülûc: dâhil olma

vüs'at: bolluk, genişlik

Y

yakazâ: uyanıklık

yakîn: sağlam bilgi, iyi olarak bilme

ye's: üzüntü, keder

Yehûd: Hz. Yâkub'un oğlu

Yahuda'nın soyundan gelenlere verilen isim

yek-rengî: doğruluk, sözünün eri olma

yek-şenbih: pazar günü

yektâ: tek, eşsiz

yesâr: sol taraf, sol

yevmi'l-òiyâm: kıyamet günü

yubûset: kuruluk

Z

zâika: tatma, tat alma

zâtiyye: kişilik, kendiyle ilgili

zemm: ayıplamak, yermek

zevâ: kurumak, solmak

zillet: aşağı olma, hakirlik

zahr: arka, sırt

zâil: sona eren, devamlı olmayan

zâkir: zikreden kimse

zalûm: çok zalim olan

zamâir: iç yüzler

zânî: zinâ eden kimse

zânû: diz

zahm: yara

zâtiyye: kendiyle ilgili, kişilik

zav: ışık, parlılık

ze: yedi	zîr: alt, aşağı
zebân: dil	ziyâde: artma, fazla kalan; çok bol
zehâb u iyâb: gidip gelme	ziyâ-güster: ışık yayan
zehârif: aldatıcı süsler	zu‘afâ’: zayıflar
zehre-çâk: çok korkmuş	zu‘m: zan, bâtil zan, boş inanç
zeker: erkek	zû’l-celâli ve’l-cemâl: Allah
zemâim: kötü ve beğenilmeyen durumlar	zulemât: karanlıklar
zemîme: kötü davranış, kötü hâl	zübde: bir şeyin en seçkin parçası; öz, sonuç
zen: kadın	zühd: her türlü zevke karşı koyarak kendini ibâdete verme
zenâdik: zındıklar	zükûr: erkekler
zerî‘a: bahâne, vesîle	zümre: cemaat, topluluk
zevâd: erzak, azık, yiyecek	zühal: Satürn gezegeni (Ahmaklık, cahillik, fenalık bu yıldızın altında doğanlarda olur.
zevât: kişiler, şahıslar	
zill-ı zâ’il: geçen gölge	
zilzâl: deprem, zelzele	

DİZİN

A

- Abbas Giffârî, 100
Abdullah bin es-Seyyid Muóammed
bin ‘Abdullâh, 307
Abdurrahman Halebî, 84
Adn, 298
Afv u Kerîm, 261
Alâüddevle-i Simnânî, 98
Alî 197, 202, 249
Ankâ-i Muğibî84
Arab, 208
Arabîyyi, 271
Arasât, 273, 274
Arsa-i ‘Araşât, 271
Arsa-i ‘Arasât, 273, 274
Attâr, 145
Ayışe, 202
Azrâ’il, 122
Azrâ’iliyyeden, 121
Azrâ’il, 100
Azrâil, 27, 92, 120, 121
A’râf, 346
A’râf, 331, 379, 397, 409, 418
A’râf., 331
Abbâs, 365, 418
Abbas, 451
Abd bin Hamîd, 352, 465
Abdî, 23
Abdullah b Hanzala, 456
Abdullah b. Abbas, 452
Abdullah b. Mes‘ûd, 440, 452, 459
Abdullah b. Mübârek, 464
Abdullah b. Ömer b. Hattâb, 451
Abdullah b. Selâm, 456, 458
Abdullah bin Hanzala, 456
Abdullah bin Mes‘ûd, 271
Abdullah bin Selâm, 375, 456
Abdullah Efendi, 10, 22, 23, 24
Abdullah İbni Gasil, 365
Abdullah ibni Hars, 359
Abdullah İbni Ömer, 323
Abdullah b. Revâha, 457
Abdurahman ibni’l-Hasan eş-Şafi el-
Halebî, 318
Abdurrahim, 319, 465
Abdurrahman b. Avf, 451
Abdurrahman Halebî, 465
Abdurrahman İbni Sa’id, 411, 465
Abdülbaki Gölpınarlı, 22
Abdülkadir-i Geylânî, 462,419
Abdükerîm el-Cîlî, 413, 460, 468
Âb-ı Hayât, 20
Acemî, 437
Âdem, 27, 78, 115, 121, 225, 270,
298, 315, 352, 384, 450
Adem, 46, 389, 391, 393, 410
Adem-i Safiyy, 270
Aden, 395
Afganistan, 461
Ahâd, 355
Ahî Evren, 449
Ahmed Bîcan, 467
Ahmed bin Muhammed bin
Muhammed bin Muhammed, 444
Ahmed bin Muhammed bin Sehl bin
Atâ, 444
Ahmed bin Şuayb bin Ali bin Sinân
bin Bahr bin Dinar, 461
Ahmed Fakih, 19
Ahmed Gazzâlî, 400
Ahmed I., 14
Ahmed ibni Davûd, 352
Ahmed b. Hanbel, 456
Ahmed, 375, 395, 401
Ahmed-i Dâî, 19
Ahmet Atillâ Şentürk, 14
Ahmet Kartal, 14

- Ahzâb, 315
 Aîşe, 326, 347, 359, 383, 452, 455
 Akhisarlı Vassâf Abdullah Efendi,
 21
 Akkâ, 455
 Al'â, 370
 Alâeddin Ali b. Yahyâ es-
 Semerkandî, 466
 Alak, 374, 380
 Alâüddevle-i Simnânî, 437
 Ali bin Ebû Talib, 348, 375
 Ali bin Ümeyye, 375
 Âli İmrân, 325, 333, 339, 344, 356,
 357, 372, 381
 Alî İmrân, 379
 Ali, 2, 6, 9, 10, 15, 107, 202, 327,
 328, 343, 348, 357, 375, 400, 441,
 442, 450, 452, 454, 461, 466, 470,
 529
 Alî, 319, 418
 Allah Teâlâ, 410
 Allâh, 116, 151, 221, 222, 229
 Allah, 26, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
 54, 55, 56, 57, 309, 310, 311, 312,
 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319,
 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326,
 327, 328, 329, 330, 331, 332, 335,
 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342,
 343, 344, 341, 345, 346, 347, 348,
 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355,
 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363,
 364, 365, 366, 367, 368, 369, 371,
 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378,
 379, 381, 382, 383, 384, 385, 386,
 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393,
 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401,
 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408,
 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415,
 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422,
 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429,
 430, 431, 432, 433, 434, 449, 450,
 453, 463, 468, 475, 476, 477, 478,
 481, 482, 484, 485, 486, 487, 488,
 489, 491, 493, 494, 495, 496, 498,
 499, 500, 501
 Allah, Azze ve Celle, 360
 Allahû Teâlâ, 48, 53, 316, 317, 318,
 319, 324, 332, 343, 344, 353, 354,
 355, 357, 359, 360, 366, 369, 381,
 383, 385, 387, 389, 391, 392, 393,
 394, 396, 397, 398, 400, 401, 403,
 405, 406, 410, 411, 412, 413, 414,
 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421,
 432, 455
 Amr b. Mürre, 441
 Âmir b. Sa'd, 452
 Ammâr b. Yâsir, 459
 Amr b. Âs, 455
 Amr b. Hazm, 460
 Amr bin Hazm el-Ensârî, 405
 Anadolu, 467
 Anbese b. Ebû Süfyân, 457
 Ankâ-i Muğrib, 465
 Ankâ-i Muğrib, 79, 318, 456
 Ankara, 17, 18, 19, 24, 31, 36, 38,
 529, 530
 Ankaralı İsmail Rüsûhî Efendi, 18
 Ankebût, 332, 364, 376
 Ahmed, 114, 290
 Ahmedî, 260
 Ahmediyye, 114
 Ar'af, 384, 399
 Arâ'isü'l-beyân fî hakâiki'l-kur'ân,
 466
 Arâb, 247, 351
 Arabistan, 447
 Arâf, 418
 Arap, 33, 35, 436, 437, 439, 442,
 446, 449, 450, 455, 458, 461, 464
 Arapça, 5, 9, 18, 23, 24, 25, 27, 37,
 43, 323, 325, 425, 427, 428, 429,
 430, 431, 432, 433, 434, 437, 466
 Askerî, 20

- Atâ b. Yesâr, 452
 Ata, 408
 Atabetü'l-Hakayık, 19
 Avf ibni Mâlik, 383
 Avf b. Mâlik, 457
 Avrupa, 14, 16
 Avusturya, 16
 Âyete'l-Kürsi, 342, 343
 Ayiçe, 202, 359, 371, 376, 395
 Azamet, 375
 Aziz Efendi, 20
 Aziz Mahmud Hüdâî, 22
 Azrâ'il, 121
 Azrail, 46, 335
- B**
- Bâbüssagır, 447
 Bağdad, 193, 444, 451
 Bağdât, 23, 25, 450, 460
 Bâğ-ı Behişt, 20
 Bahru'l Mescûr, 375
 Bahrü'l Tefsiri, 387
 Bahrü'l-Kelâm, 394, 466
 Bahrü'l-ulûm, 466
 Bahr-ül-fevâid fî meân-il-âsâr, 448
 Bahtî, 16
 Bakara, 192, 313, 314, 320, 321, 322, 323, 324, 332, 346, 361, 362, 377, 383, 400, 407, 422
 Bakı b. Mahled, 456, 468
 Basra, 319, 438, 441, 459, 463, 465
 Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, 18
 Bayrâmi, 22, 307
 Bayramîye, 25
 Bedr, 344
 Belh, 436, 439
 Beni Neccâr, 341, 395
 Berâ b. Âzib, 408, 461
 Berîr, 440
 Beyazıd II., 25
- Beyhak, 446
 Beyhakî, 228, 374, 375, 383, 405, 408, 411, 417, 418, 446, 466, 470, 471
 Beyt-i Makdis, 383
 Beytü'l-Ma'mûr, 424
 Beytü'l-Makdis, 383
 Beyyine, 398, 411
 Bezzâz, 359, 383, 403, 411, 422
 Bîçûn, 300
 Bidel, 313
 Bihiştî Ramazan Efendi, 20
 Bilal-i Habeş, 447
 Bilâl-i Habeşî, 272, 447
 Bilge Kağan, 19
 Bişr bin İbni Mansûr, 347
 Bişr el-Hâfî, 438
 Bişr Hâriş, 100
 Bişri Hâfî, 325
 Biyâbânek, 437
 Bostân, 19, 20
 Bostân-ı Nesâyih, 20
 Budûrû's-sâfire, 466
 Budurû's-Sâfire, 229
 Buhârâ, 448
 Buhârî, 341, 365, 383, 455, 459
 Buhârî, 383
 Burâk, 424
 Bursa M. Tahir, 22
 Bünyamin Ayçiçeği, 26
 Büreyr, 440
 Bürûru's-Sâfire fî Umûri'l-Âhire, 174
 Büst, 461
- C**
- Ca'fer es-Sâdık, 454
 Câbir, 405
 Câbir b. Abdullah, 452, 464
 Cabir ibni Abdullah, 411, 417
 Cafer, 418
 Cafer-i Sadık, 340

- Cahîm, 369
 Câmi‘u’l-beyân ve Târîhu’l-ümem
 ve’l-mülûk, 458
 Câsiye, 389
 Cebâbire, 249
 Cebbâr, 219, 354, 355, 389, 397, 398
 Ceberiyye, 249
 Cebrâ’il, 195,121, 222
 Cebrâil, 369, 370, 404, 409
 Celâl, 397
 Celâleddin, 436
 Celâlüddîn, 444
 Celveti,22, 307
 Cemâlî, 20
 Cemâlü’l-İslâm Ebû Saîd, 445
 Cenab-ı Allah, 388, 421
 Cenâb-ı Hakk,256, 298, 419, 429
 Cenâb-ı Mutlaò, 300
 Cenâb-ı Seyyidü’l-Mürselîn, 299
 Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, 18, 24
 Cevâhirü’l-Bidâye ve Dürretü’n-
 Nihâye, 25
 Cevâhirü’l-Kur’ân, 467
 Cevrî, 24, 25
 Cibrîl, 195, 197, 198, 201, 290,
 291,354, 388
 Cîl, 460
 Cîlî, 396
 Cuhûdân, 94
 Cum'a, 92, 320, 321, 324
 Cuma, 19, 325
 Cumah, 447
 Cüneyd, 310, 321, 356, 450, 463
 Cüneyd-i Bağdâdî, 450
 Cürcânî, 433
- Ç
- Çarhnâme, 19
 Çin, 50, 193, 332
- D
- Dâbbetü'l-Arz, 351
 Dâreyyâ, 447
 Dârimî, 460
 Darü's-selâm, 419
 Dârülerkam, 462
 Dâvud Halifetu'llâh, 270
 Dâvûd, 27, 46, 299,270, 356, 460
 Davud, 378, 383, 399
 Deccâl, 317, 351
 Dede Ömer Rûşenî, 20
 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 21
 Dehmurg, 20
 Dehrî, 188
 Dehriyye, 188
 Delâ'ilü'n-nübüvve, 456, 464, 466
 Delâil, 375
 Derviş Şemseddin, 20
 Deylemi, 347, 451
 Dımaşk, 441, 447, 448
 Dilgüşâ, 20
 Dinde Kırk Prensip, 342
 Divan Edebiyatında Manzum
 Nasihatname Yazan Şairler ve
 Eserleri, 18, 19
 Dîvân, 438
 Divân-ı Günahkâr, 20
 Divân-ı Hikmet, 19
 Dîvân-ı Kebîr, 436
 Diyarbakırlı Seyyid Ahmed Mürşidî
 Efendi, 21
 Dustûru'l-İnşâ, 25
 Düstûrü'l-Amel li-İslâhi'l-Halel, 21
- E
- Ebe'l-Kâsım, 290
 Eb Tâlib, 201
 Ebi'd-Dünyâ, 417
 Ebû 'Alî Dekâk, 172
 Ebû Abdillâh (Ebû Abdilkerîm veya
 Ebû Amr) Bilâl b. Rebâh, 447
 Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân)
 Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-
 Hâşimî el-Himyerî, 465

- Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyne Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî, 441
- Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Amr b. el-Âs (el-Âsî) b. Vâil es-Sehmî el-Kureşî, 455
- Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) en-Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd el-Hazrecî, 457
- Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyne er-Râzî et-Taberistânî, 436
- Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkir b. Alî Zeynîl'âbidîn, 454
- Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî, 464
- Ebû Abdillâh el-Hüseyne b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî eş-Şehîd, 440
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, 443
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, 454
- Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî, 442
- Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî, 441
- Ebû Abdillâh Vehb b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî, 458
- Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes'ûd b. Gafil b. Habîb el-Hüzelî, 440
- Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî, 464
- Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî, 451
- Ebû Abdirrahmân Avf b. Mâlik b. Ebî Avf el-Eşcaî, 457
- Ebû Abdirrahmân Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî, 445
- Ebu Abdullâh Reşidüddîn, 180
- Ebu Abdullah Reşidüddin, 445
- Ebû Abdullah Subeyhî, 463
- Ebû Abdullah ve Ebû'l-Hasen, 463
- Ebû Abdurrahmân, 461
- Ebû Âişe (Ebû Ümeyye) Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî, 443
- Ebû Ali Dekkak, 442
- Ebû Alî Hasen b. Alî b. Muhammed, 442
- Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî, 459
- Ebû Arûbe, 449
- Ebû Bekir Verrâk, 112
- Ebû Bekir Verrâk, 439
- Ebû Bekir, 356, 384, 453, 454
- Ebû Bekir'in Mî'rac, 446
- Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî, 445
- Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyne b. Alî el-Beyhakî, 446
- Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen el-Firyâbî, 464
- Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâîl el-Kaffâl eş-Şâşî, 449
- Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Fazl el-Verrâk el-Hakîm et-Tirmizî', 439
- Ebû Bekr, 197, 201, 271
- Ebû Bekr, 448
- Ebu Bekr-i Sıddık, 25
- Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Misrî, 464
- Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, 458
- Ebû Davûd, 352
- Ebû Dâvûd, 457, 460

- Ebû Desme (Ebû Harb) Vahşî b.
Harb el-Habeşî, 460
- Ebû Eyyüb, 384
- Ebû Hafs Amr b. Seleme el-Haddâd
en-Nîsâbûrî, 442
- Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc
Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b.
Hakem el-Ümevî, 453
- Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b.
Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-
Adevî, 442
- Ebû Hafs, 379, 442
- Ebû Hâlid Ya'îlâ b. Ümeyye b. Ebî
Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî el-
Hanzâlî, 457
- Ebû Hâmid Muhammed b.
Muhammed b. Muhammed b.
Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, 438
- Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr
el-Ensârî, 447
- Ebû Hamza, 447
- Ebû Hanefî, 396
- Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ
b. Mâh, 460
- Ebû Hanîfe, 460
- Ebû Hârîce (Ebû Saîd) Zeyd b. Sâbit
b. Dahhâk el-Hazrecî en-Neccârî,
454
- Ebû Hâtîm
Muhammed b. Hibbân b. Ahmed
el-Büstî, 461
- Ebû Hureyr, 317
- Ebû Hureyre, 241
- Ebû Hureyre, 309, 317, 348, 350,
352, 353, 358, 359, 381, 382, 384,
388, 389, 405, 409, 411, 412, 417
- Ebu Hureyre, 405
- Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr
ed-Devsî, 443
- Ebû Hüreyre, 378, 443, 452
- Ebu Hüreyre, 392
- Ebû İmâma, 411
- Ebû İmâmet b. Abdul Münzir, 465
- Ebû İmâmet bin Abdu'l-Münzir, 352
- Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre
(Yezîd) et-Tirmizî, 459
- Ebû İshâk İbrâhîm b. Şehriyâr
Kâzerûnî, 449
- Ebû Leheb, 447
- Ebû Muhammed (Ebû Zeyd, Ebû
Abdillâh, Ebû Hârîse) Üsâme b.
Zeyd b. Hârîse el-Kelbî, 452
- Ebû Muhammed Abdullah b.
Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân
el-Ensârî el-İsfahânî, 456
- Ebû Muhammed Abdurrahmân b.
Muhammed b. İdrîs er-Râzî, 463
- Ebû Muhammed el-Hasen b. Alî b.
Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî, 440
- Ebû Muhammed SadrüddînRûzbihân
b. Ebî Nasr el-Baklî, 435
- Ebû Muhammed Saîd b. el-
Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn
el-Kureşî el-Mahzûmî, 457
- Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b.
Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî'
et-Tüsterî, 451
- Ebû Muhammed Sehl, 319, 451
- Ebû Mûsâ
Abdullah b. Kays b. Süleym el-
Eş'arî, 458
- Ebû Mûsâ el-Eş'arî, 452, 458
- Ebû Musa el-Eş'arî, 390
- Ebû Musâ, 350
- Ebû Mûsâ, 458
- Ebû Müslim, 184
- Ebû Na'im, 411
- Ebu Na'im, 405
- Ebû Nasr Bişr b. Hâris b.
Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-
Hâfî el-Mervezî, 438
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, 455
- Ebû Nuaym İsfahânî, 455
- Ebû Nuaym, 365, 375

- Ebû Hafs, 170
Ebû Osman en-Nehdî, 452
Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî, 462
Ebû Osman, 356
Ebû Saîd el-Hudrî, 359, 444
Ebû Saïd el-Hudrî, 444
Ebû Saîd Sa' d b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî, 444
Ebû Saîd Semüre b. Cündeb b. Hilâl el-Fezârî, 458
Ebû Saïd, 359,370, 412
Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, 436
Ebû Süfyân, 451
Ebû Süreyha, 453
Ebû Şeyh, 375, 417
Ebû Şücâ olup ismi, Şireveyh bin Şehredâr bin Şireveyh ed-Deylemî el-Hemedânî, 451
Ebû Tâlib Mekkî, 86, 318, 319, 320, 357, 401, 437, 469
Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî, 437
Ebu Talib, 446
Ebû Umâre el-Berâ' b. Âzib b. el-Hâris el-Ensârî, 461
Ebû Useyd, 365
Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa b. el-Beden es-Sâidî, 456, 463
Ebû Üseyd, 456, 463
Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî, 452
Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, 452
Ebû Yahyâ Suheyb b. Sinân b. Mâlik er-Rûmî, 462
Ebû Yakub, 417, 465
Ebû Yûsuf Abdullah b. Selâm b. el-Hâris, 456
Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca'fer er-Râzî, 441
Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî, 439
Ebû Zer Gıfârî, 129, 272, 439
Ebû Zer, 325, 356, 451
Ebû'l-Abbâs Seyyârî, 347
Ebu'l-Hasan, 465
Ebû'd-Dünyâ, 350
Ebû'l-Hasan, 384
Ebû'd-Dahhâk Amr b. Hazm b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî, 460
Ebû'd-Derdâ, 272, 381, 448
Ebû'd-Derdâ' Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî, 448
Ebû'l-Abbâs Abdullah b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî, 450
Ebû'l-Abbâs Kâsım b. Kâsım (b. Abdillâh) b. Mehdî es-Seyyârî el-Mervezî, 455
Ebû'l-Abbâs Seyyârî, 455
Ebû'l-Abbâs, 444
Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, 459
Ebû'l-Fadl, 442
Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, 442
Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, 444
Ebû'l-Fazl Reşîdüddin Ahmed b. Ebû Saîd el-Meybüdü el-Yezdî, 445
Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, 447
Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî, 446
Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî, 463
Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî en-Nûrî, 463
Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, 454
Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, 451

- Ebü'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed
el-Hazzâz el-Kavârîrî, 450
- Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ
Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-
Taberânî, 455
- Ebü'l-Mekârim Rüknuddîn Ahmed
b. Muhammed es-Simnânî, 437
- Ebü'l-Mugis el-Hüseyn b. Mansûr
el-Beyzâvî, 438
- Ebü'l-Muîn en-Nesefî, 466
- Ebü'n-Nadr, 447
- Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek
b. Esrûddîn Muhammed b.
Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî,
446
- Ebü'ş-Şeyh, 456, 468
- Ed-Dürr-ül-mensûr fit-tefsîril-
me'sûr, 442
- El-Âdâb, 446
- el-Bârî, 336
- el-Budûrû's-sâfire fî umûri'l-âhire,
422, 466
- el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân, 443
- el-Câmi'u's-sahîh, 454, 459
- el-Cem ve't-tafsîl fî esrârî'l-meânî
ve't-tenzîl, 437
- el-Cerh ve't-ta'dîl, 463
- El-Ehâvî, 444
- El-Emâli fî'l-hadîs, 448
- El-Esmâ' ve's-sıfât, 446
- El-Eşfâ ve'l-evtâr, 448
- el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-
rahmânî, 462
- Elfiye ukûd-ül-cemân fil-me'ânî vel-
beyân, 442
- el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye, 437
- el-Gunye li-tâlibî tarîki'l-hak, 462
- el-Hâlık, 336
- el-İnsânü'l-kâmil fî ma'rifeti'l-evâhir
ve'l-evâ'il, 468
- el-İnsânü'l-kâmil, 460
- el-Menâr, 459
- el-Metâlibü'l-âliye, 436
- el-Muhassal, 436
- el-Muhyi, 336
- el-Musavvir, 336
- El-Mu'temed fil-mu'tekad, 462
- el-Muvattaf, 460
- el-Müsned, 456
- El-Nehhâs, 355
- el-Urve li-ehli'l-halve ve'l-celve, 437
- Emevî, 453
- En'âm, 28, 315, 321, 363, 376, 377,
378, 379, 380, 400, 402, 404, 412
- Enbiyâ, 376, 377, 385, 423
- Endülüs, 436
- Enes bin Mâlik, 270, 277
- Enes ibni Mâlik, 364
- Enes, 341, 352, 403, 411, 417
- Enfâl, 407
- en-Nihâye, 470
- Envâr'ül-Âşıkî, 229, 467
- Erba'in fî usûli'd-dîn, 467
- er-Rezzak, 336
- Erzurumlu Mehmed Şerîfî, 21
- Esfel-i Safilin, 346
- Eski Türk Edebiyatı Tarihi, 17
- Esmâü'l-Hüsna Şerhi, 467
- Esmâü'l-Hüsna, 344, 398
- es-Subeyhî, 319
- es-Sünen, 457, 462
- Es-Sünenü'l-kübrâ, 446
- eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki, 444
- Et-Tearrûf fî mezheb-i ehl-it-
tasavvuf, 448
- Et-Terşîh alâ Câmi'is-sahîh, 442
- Evhadüddîn-i Kirmânî, 302, 449
- Evs ibn Evs, 352, 465
- Evsât, 359
- Evzai, 317
- Eyle, 395
- Eyübb, 270
- Eyyüb-i Sabûr, 270

F

Fahredden er-Râzî, 436
Fahredden Râzi, 436
Farisî, 16
Fars, 438, 450
Farsça, 5, 9, 18, 19, 23, 27, 37, 325,
426, 428, 429, 433, 436, 437, 445,
465, 468, 469
Fâtıma tü'z-Zehrâ, 129, 197, 198,
249, 439
Fâtıma, 129, 197, 198, 201, 439, 446
Fâtır, 356, 357, 363, 374, 379, 408
Fâtih Sultan Mehmed, 19
Fâtiha, 466
Fâtihu'l-ebyât, 18
Fazıl Ahmed Paşa, 16
Fazıl, 356
Fazilet Cenneti, 416
Fecr, 314
Fehîm-i Kadîm, 17
Ferhengnâme-i Sa'dî, 19
Ferîdüddin Attâr, 436
Fesâ, 435
Fezâ'ilü'l-Kur'an, 464
Fîhi mâ fih, 436
Filistin, 461
Filiz Kılıç, 31
Fir'avn, 41, 73
Firavun, 314, 450
Firdevs Cenneti, 416
Firdevs, 367, 412
Firdevs-ül-Ahyâr, 451
Firyâbî, 464
Firyâbî, Ca'fer b. Muhammed, 464
Furkân, 320, 331, 387, 401, 402,
403, 407
Fussilet, 309, 364, 373, 379, 405,
412, 414
Fusûsü'l-hikem, 391, 437, 467
Füsûs 239
Fütûhât, 328, 366

Fütûhât-ı Mekkiyye, 25, 129, 194,
318, 335, 366, 391
Fütûhâtü'l-Mekkiyye, 84, 467

G

Gafûr, 405
Gaffâr, 219, 278
Gâffariyyet, 262
Gafûr, 200, 261, 278, 348, 403, 408
Ganî-zâde Nâdirî, 17
Gâşiye, 186, 410
Gazzâlî, 27, 214, 329, 342, 343, 398,
438, 467, 468
Gebrân, 94
Germiyanlı Yetîmî, 20
Geyveli Güvâhî, 20
Gîlân, 462
Girid savaşı, 16
Gülâbâd, 448
Gülâbâdî, 448
Gülşen-‘Âbâd, 20
Gülşen-i Ebrâr, 20
Gülşen-i Pend, 20
Gülşen-i Râz, 26, 71, 221, 436, 468
Gülşen-i Râz-ı Ârifân fî Beyân-ı
Usûl-i Râh-ı İrfân, 26
Gülşenî-i Saruhânî, 19

H

Hace-i ‘Âlem, 198
Hulefâ-i Râşidin, 80
Hüdâ, ‘Azze ve Celle, 278
Hâfız, 108
Havz-ı Kevser, 247, 248
Kayser, 168
Hayy, 185
Hayy u ‘Alim, 284
Kayyûm, 177, 179
Hazret-i Allâh, 166
Hazret-i Celîl ü Cebbâr, 184
Hazret-i İzîd-i Mûte‘âl, 279
Hazret-i Kâdir ü Perverd-gâr, 283

Hazret-i Hakk, 210, 240, 250, 261
 Hızır, 73
 Hâfız bin Hacer, 249
 Kahhâr, 184
 Hüseyîni Mansûr, 101
 Hüseyin, 129
 Halîl, 270
 Hallâk, 216
 Hamza, 261, 271
 Hannân, 200
 Hakk, 85, 89, 97, 105, 116, 118, 119,
 127, 129, 132, 135, 148, 150, 168,
 169, 177, 182, 184, 187, 188, 193,
 199, 203, 211, 212, 217, 220, 226,
 240, 248, 249, 255, 256, 257, 260,
 270, 272, 273, 276, 280, 290, 291,
 292, 300, 302, 303
 Hakk Celle ve ‘Alâ, 113, 182, 225,
 250, 260, 277, 303
 Hakk Sübhânehu, 93, 121, 147
 Hakk Sübhânehu ve Te‘âlâ 152, 186,
 169, 177, 184, 211, 223, 238,
 271, 277, 278, 280, 169
 Hakk Te‘âlâ, 80, 89, 94, 95, 108, 176,
 184, 187, 215, 239, 255, 257, 277,
 279
 Hakk, ‘Azze ve Celle, 195, 239
 Hakk, Celle ve ‘Alâ, 89, 95, 127,
 179, 189, 220
 Hâkka, 186
 Kâri‘a, 186
 Hasan, 129
 Hotan, 193
 Hatâ, 193
 Havâric, 249
 Havzu’l Kevser, 247
 Havvâ, 115
 Havz-ı Kevser, 248, 249
 Hakk, 240
 Habeş, 447
 Hâbnâme, 20
 Hacc, 354, 363, 372
 Hâce Abdullah Herevî, 445
 Hâce Şemseddin Muhammed, 439
 Hacı Beşir Ağa, 22
 Hadîd, 332
 Hâfız, 439
 Hafız bin Hacer, 447
 Hâfız-ı Şîrâzî, 439
 Haham, 384
 Hakâ’iku’t-tefsîr, 466
 Hakîm, 384, 412
 Hâkîm, 359
 Hâkim en-Nisâbûrî, 449
 Hakîm ü ‘Alîm, 45, 156
 Hakk, 311, 313, 315, 328, 331, 336,
 364, 368, 391, 403, 406, 407, 415,
 425, 427, 428, 429, 430, 432, 433
 Hakk Teâlâ, 397
 Hâle bint Vüheyb, 447
 Halep, 447
 Halîfe b. Hayyât, 459
 Halil Paşa, 22
 Hallâc, 438
 Haluk Gökâlp, 18
 Halvetîye, 25
 Hâmid, 449
 Hâmid b. Ebi’l-Fahr el-Kirmânî, 449
 Hamza, 418
 Hanefî, 441, 448, 462
 Haremeyn, 384
 Hârûn, 37, 74, 270
 Hasan, 446
 Hasan Kâfî Akhisârî, 20
 Hasan-ı Basrî, 453
 Hasib, 413
 Haşr, 378, 383
 Hatibü’l-Enbiyâ Şu‘ayb, 270
 Havîye, 369
 Havle Binti Kays, 459
 Havle Binti Kays el-Ensârî, 395
 Hayâl-i Behcet-Âbâd, 21
 Hayriyye, 21
 Hayy, 389

Hazîni, 470
 Hazrec, 463
 Hazreti Âişe, 443
 Hazreti Hamza, 459
 Hazreti İbrahim, 453
 Hazret-i Kâdir-i Vehhâb, 68
 Hazreti Muhammed, 5
 Hazreti Ömer, 442, 456
 Hemedan, 451
 Heşt Bihişt', 20
 Hevâhib Cenneti, 414
 Hezarfen Hüseyin Efendi, 21
 Hıristiyan, 320, 390, 450, 453
 Hızrî, 20
 Hicaz, 449, 461
 Hicr, 369, 387, 399
 Hilvetü'l-evliyâ, 456
 Himyerî, 458
 Hindistan, 17
 Hindû, 193
 Hint, 17, 381
 Hoca Ahmed Yesevi, 19
 Hoca Mes'ûd, 19
 Hoca Sadeddîn Efendi, 14
 Hocend, 444
 Horasan, 436, 438, 449, 461, 464, 465
 Hristiyan, 336, 369
 Hucurât, 399
 Hûd, 361, 372
 Hukama, 369
 Huld, 413
 Huld Cenneti, 416
 Hulefâ-yi Râşidîn, 441, 442, 445, 446, 453
 Huzeyfe, 422
 Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî, 453
 Huzeyfe bin Esîd el-Gıfârî, 350
 Hûzistan, 451
 Hûbel, 215
 Hümeze, 347
 Hüseyin, 446
 Hüseyin b. Fadl, 465
 Hüseyin bin Fadl, 317
 Hüseyin Dede, 24
 Hüseyin Vassaf, 22
 Hüseyin b. Mansûr, 438
 Hüseyin bin Abdullah bin Bekr, 463
 Hüsnâ, 413
 Hüsrev Paşa, 22
 Hüsrevcird, 446
 Hüsrevcirdî, 446
 Hz. Adem, 431
 Hz. Âdem, 25
 Hz. Âişe, 443, 457
 Hz. Ali, 26, 366, 440, 446, 458
 Hz. Âmine, 447
 Hz. Ebu Bekir, 445
 Hz. Ebû Bekir, 443, 446, 454
 Hz. Fâtıma, 440
 Hz. Hamza, 56, 448, 460
 Hz. Hasan, 432, 440
 Hz. Hatice, 440
 Hz. Hüseyin, 432, 440
 Hz. İbrahim, 336
 Hz. İsâ, 48, 452, 453
 Hz. Muhammed, 55, 332, 336, 385, 401, 427, 445, 446, 453, 463, 466, 477, 496
 Hz. Osman, 457
 Hz. Ömer, 408, 441, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 457
 Hz. Peygamber, 332, 427, 432
 I
 Irak, 449, 461
 İ
 İsâ, 82, 170, 298
 İsrâ, 91
 İ'râbü'l-Ḳur'ân, 464
 İblîs, 94, 393, 202
 İbni Bircân, 393
 İbni Mübârek, 358

İbn Asâkir, 318, 451
 İbn Deylemi, 451
 İbn Düreyd, 449
 İbn Ebû Hatim, 358, 463
 İbn Hacer, 447
 İbn Hibbân, 460
 İbn Hibrân, 461
 İbn Huzeyme, 449
 İbn Mâce, 460
 İbn Merdevi, 465
 İbn Mes'ûd, 276, 440
 İbn Münye, 465
 İbni 'Atâ, 247, 395, 444
 İbni Abbâs, 93, 94, 317, 319, 343,
 352, 358, 383, 402, 440
 İbni Amr, 359, 383
 İbni Arabî, 27, 393
 İbni Asâkir, 350
 İbni Bircân, 468
 İbni Cerir, 384
 İbni Deylemi, 318
 İbni Ebi'd-Dünyâ, 417
 İbni Esîr, 247
 İbni Evvâm, 374
 İbni Hacer, 359
 İbni Hattâb, 395
 İbni Hayyân, 352
 İbni Hayyât, 395
 İbni Hecerî, 355
 İbni Hibbân, 412
 İbni Kays, 374
 İbni Mâce, 352, 359, 395, 419
 İbni Mecaz, 418
 İbni Merdevi, 417
 İbni Mes'ûd, 48, 135, 351, 312, 347,
 355, 356
 İbn-i Mesrûd, 201
 İbni Mesûd, 353, 383, 384, 405
 İbni Mu'âz, 323
 İbni Mübârek, 374
 İbni Münye, 353
 İbni Ömer, 351
 İbni Ömer, 347, 365, 375, 395
 İbnü'l-Arabî, 437, 467
 İbnü'l-Bâgandî, 449
 İbnü'l-Esîr, 446
 İbnü'l-Esîr, Mecdüddin, 446
 İbrahim, 391, 416, 453
 İbrâhîm, 372, 379, 383
 İbrâhîm, 91, 298
 İbrâhîm Gülşenî, 20
 İbrahim Halil, 388
 İbrâhîm Ŗalîl, 299
 İbrahim Ŗalîlu'llâh, 270
 İbretnâme, 20
 İhmîm, 462
 İhyâ, 138, 173
 İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn, 468
 İhyâ-u el-'Ulûm, 229
 İki Şeyh, 409
 İkinci Viyana kuşatması, 16
 İlahî, 158, 172
 İlâhî, 366, 416, 428, 433
 İlâhî, 45, 85, 90, 115, 116, 144, 152,
 156, 169, 172, 193, 219, 220, 239,
 240, 253, 277, 278, 292
 İlahîyye, 132
 İlâhiyye, 311
 İlâhiyye, 122, 212, 216
 İlâhiyye, 166, 179, 211, 240, 261,
 262
 Kevşer, 249
 İlliyyin, 367
 İlliyyîn, 314, 346
 İlliyyîn, 208
 İmâm 'Ali, 107, 202, 271
 İmâm 'Alî, 129, 273, 279
 İmâm 'Ali Kerremullahu veche, 107
 İmâm Fahreddîn Râzi, 68
 İmâm Hasan, 440
 İmâm Hüseyin, 440
 İmâm Kurtubî, 443
 İmâm Mâlik, 460
 İmâm Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, 462

- İmâm Mehdi, 48
 İmâm Mehdî, 318
 İmâm Muóammed Ğazzālî, 106
 İmâm Hasan, 129
 İmâm Kurçubî, 209, 248
 İmâm Hüseyin, 271
 İmâm Suyûfî, 174
 İmâm Süyûtî, 442
 İmâm-ı Âzam, 460
 İmâm-ı Buhârî, 454
 İmâm-ı Nesâî, 461
 İmâm-ı Hasan, 271
 İmâm-ı Hüseyin, 129
 İncil, 299, 452, 453
 İnfitâr, 399, 415
 İnsân, 396, 409, 410, 412
 İnsân-ı Kamîl, 413
 İnsânü'l-Kâmil, 468
 İnşikak, 394
 İnşikâk, 385
 İran, 435, 437, 438, 439, 442, 445, 451
 İrşâd, 393, 468
 İsa, 390, 392
 İsâ, 317, 318, 336, 351, 384, 388, 81, 84, 170, 270, 299, 390, 392, 452, 453
 İsa Kocakaplan, 18
 İsâ Rūóu'llâh, 270
 İsbîcâb, 461
 İsfehân, 451
 İskender Pala, 19, 36
 İskenderiye, 461
 İslam, 318, 362
 İslâm, 18, 50, 350
 İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 449, 470, 471
 İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, 23
 İsmâ'il Êebîóu'llâh, 270
 İsmâ'il, 270
 İsmail Durmuş, 36
 İsmetî, 17
 İsrâ, 329, 330, 332, 345, 365, 366, 396, 401
 İsrâ'il, 256
 İsrâ'il, 250
 İsrâfi, 359
 İsrafil, 366
 İsrâfil, 353, 354, 355, 359, 360, 376
 İsrâfil, 158, 183, 193
 İsrail, 336
 İstanbul, 14, 16, 22, 23, 24, 25, 31, 529, 530, 531
 İstihkâk Cenneti, 415

 K
 Kâ'b el-Ahbâr, 458
 Ka'b, 319
 Ka'b, 359, 374, 375, 388, 406, 408
 Ka'b-ül-Ahbâr, 456
 Kâbe, 440
 Kadızâde Mehmed Efendi, 15
 Kadızâde, 15
 Kâdî İyâz, 249, 444
 Kâdir ü Kakhâr, 226
 Kâdir, 184, 210
 Kadiriyye, 25, 462
 Kâf, 33, 133, 375
 Kaf, 343, 366, 375, 398, 419
 Kaffâ, 449
 Kaffâl eş-Şâşî, 449
 Kaffâl Şâşî, 298
 Kâf-zâde Fâizî, 17
 Kakhâr, 355, 356, 397
 Kahir, 56, 396
 Kahtani, 317
 Kamer, 320, 377, 416
 Kanûnî Sultan Süleyman, 20
 Kânun-nâme-i Sultânî, 20
 Kara Mustafa Paşa, 16
 Karamanlı Şeyh Cemâlî, 20
 Kâri'a, 381, 333, 372
 Karlofça Antlaşması, 16
 Kasas, 355, 386, 407, 422

- Kâsım-ı Envâr, 61, 435
Kâsım, 310
Kâtib Çelebi, 20
Kâzerûnî, 449
Kâzerûniyye, 449
Kazvin, 451
Kehf, 314, 412
Kelâi, 394
Kemal Hocendî, 241, 444
Kenzü'd-Dekâ'ik, 459
Kerbelâ, 271, 440
Kerem, 254
Kerîm, 254, 255, 256, 264
Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ebrâr, 468
Keşfü'l-Esrâr, 180
Keşfü'l-esrâr, 445, 468
Kevser, 56, 247, 248, 249, 250, 251, 254, 394, 395, 396
Kiyâme, 333, 419
Kimyâ, 138
Kimyâ-yı Saâdet, 468
Kisrâ, 168
Kitâb-ı Hilâyât-il-menâmât, 451
Kitâbu'l Erbaîn fî usûli'd-dîn, 436
Kitâbü'l-'Azame, 457, 468
Kitâbü'l-Âlim ve'l-müteallim, 439
Kitâbü'l-Cihâd, 464
Kitâbü'l-Emsâl fî'l-hadîsi'n-nebevî, 457
Kitâbü'l-Mürîdîn, 441
Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh, 464
Kitâbü't-Tavâsîn, 438
Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâ'ik, 464
Kitâbü'z-Zühd, 438
Klasik Dönem Osmanlı Nesri, 44, 530
Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim, 31, 32, 35, 36, 531
Kocamustafapaşa Dergâhı, 23
Koçi Bey, 20
Konya, 449
Kostantînî, 307
Köprülü Mehmed Paşa, 16
Kubâ, 456
Kûfe, 440, 441, 443, 452
Kur'ân, 136, 271, 299
Kur'ân, 5, 18, 136, 271, 299, 309, 317, 318, 326, 345, 362, 385, 400, 401, 414, 426, 433, 437, 440, 441, 445, 446, 448, 452, 454, 458, 459, 463, 466, 468,
Kur'ân-ı Kerîm, 43, 318, 350, 370, 377, 445, 450, 452, 454, 458, 466
Kurâ'niyye, 97, 166
Kureyş, 271
Kurtuba, 443
Kurtubî, 355, 359, 374, 394, 418, 393, 443
Kurtubiyye, 373
Kuşeyrî, 466
Kutadgu Bilig, 19
Kutbiddin b Muhyiddin Tebrizî, 333, 465
Kutbüddîn Abdülkerîm b. İbrâhîm b. Abdilkerîm el-Cîlî, 460
Kûtu'l-Kulûb, 256, 318, 357, 401, 437, 469
Kuyucu Murad Paşa, 14
Kübrevî, 25
Kûfe, 369, 453
Küreyb, Amr b. Osman b. Affân, 452
Kütüb-i Sitte, 452, 457, 459, 461
L
La'li Şeyh Mehmet, 24
La'lizâde Abdülbâki Efendi, 24, 25
Lât, 215, 216
Lazâ, 369
Lehistan, 15
Letâ'ifü'l-işârât, 466
Leyl, 413
Leyla Karahan, 38
Leys b. Sa'd ve Fudayl b. İyâz, 462

- Livâ'ü'l-Hamd, 250, 270, 271, 273, 407
- Lokmân Hekim, 323, 452
- Lokmân Sûresi, 466
- Lokmân, 379, 386, 466
- Luğ, 250, 352
- Lütfiyye, 21
- M**
- Maarif Cenneti, 416
- Maârifnâme, 19
- Mağribî, 75, 120
- Mahmûd eş-Şebüsteri, 435
- Mahmûd eş-Şebüsteri, 65
- Mahmûd Şebüsterî Gülşen, 66
- Mahmûd Şebüsterî, 66, 222
- Mahmut Kaplan, 18
- Mâide, 315, 321, 422, 466
- Makam-ı Mahmud, 417
- Makâsib Cenneti, 413
- Mâlik bin Selleme, 201
- Mâlik, 199, 200, 291, 370
- Maltepe, 23
- Mansûr, 101
- Manzûme-i Tıbb'ı, 20
- Marmara Üniversitesi, 26
- Mâverâünnehir, 449
- Me'âni'l-ahbâr, 469
- Me'vâ, 298
- Meâric, 335, 377
- Mecâlis-i Seb'â, 436
- Mecdüddin İbnü'l-Esîr, 470
- Mecnûn u Leylî, 78
- Medine, 384, 402, 440, 441, 457, 459, 463
- Mehâsinü'ş-şerî'a fî fûrû'i'ş-Şâfi'yye, 449
- Mehdî, 48, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 317, 318
- Mehmed IV., 14, 15, 16, 21, 27
- Mehmet Aça, 18
- Mehmet III., 14
- Mekâsib Cenneti, 413, 414, 415
- Mekâsib, 413
- Mekke, 216, 366, 369, 384, 437, 441, 445, 447, 457, 461, 462
- Mekke-i Mükerrerme, 270
- Mekkî, 271, 437
- Melamilik ve Melamiler, 22
- Mele-i A'lâ, 424
- Menâkıb, 449
- Menâkıbü'ş-Şâfi, 446
- Menâzirü'l-muhâzır li'l-münâzirî'l-hâzır, 437
- Mennân, 56, 200, 219, 254, 396
- Merv, 438
- Meryem, 317, 332, 351, 367, 370, 371, 388, 390, 452, 453
- Mesih, 317, 336, 452, 453
- Mesîre, 419
- Meslekü'l-uşşâk, 24
- Meslekü'l-Uşşâk, 25
- Mesnevi Şerhi, 6
- Mesnevî, 6, 17, 18, 23, 24, 28, 30, 34, 70, 178, 185, 186, 214, 224, 260, 436, 469
- Mesnevi-i Şerîf, 214
- Mesrûk b. Ecda, 443
- Mesûd, 408
- Meşâriu ebvâbi'l-kuds, 437
- Mevâ Cenneti, 375, 412, 415, 416
- Mevâhib Cenneti, 414, 415
- Mevlâ, 310, 348, 349
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 70, 109, 146, 183, 214, 224, 260, 436, 449, 469
- Mevlânâ Rûmî, 334
- Mevlânâ, 18, 70, 109, 127, 178, 183, 185, 186, 302, 456
- Mevlevî Mehmed Paşa, 15
- Mevlevî Sarı Abdullah Efendi, 15
- Mevlevî, 15, 22, 426, 429
- Mevlevîyye, 25
- Meybûd, 445

Meybüdü, 445
 Mısır, 447, 450, 455, 461, 462
 Mikâil, 354
 Mikdâd b. Esved, 348, 464
 Mikdâd bin Amr (Esved) bin Salebe
 bin Mâlik bin Rebî'a bin Sümâme
 bin Matrud en-Nehrânî el-Kindî,
 464
 Mine Mengi, 17
 Mir'âtü'l-Ahlâk, 20
 Mir'âtü'l-asfîyâ fî Sıfât-ı
 Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ, 25
 Mir'âtü'l-Ebrâr, 20
 Mir'âtü'l-Muhakkıkîn, 436
 Misbâh-ül-ervâh, 449
 Mişkâtü'l-Envâr, 469
 Mişkâtü'l-Eşvâk, 20, 299
 Mu'âz bin Cebel, 271
 Mu'âz, 318, 450
 Mu'cemü'l-evsat, 469
 Mu'în, 281
 Mu'tezile, 55, 249, 391
 Muâz b. Cebel, 445, 452, 459
 Muaz ibni Cebel, 404
 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, 449
 Muhammed bin Abdullah, 271
 Muhammed bin İshâk Buhârî
 Gülâbâdî, 448, 469
 Muhammed Efendi, 22
 Muhammed Gâzzâlî, 138
 Muhammed Gazzâlî, 327, 376
 Muhammed Mustafâ, 215, 260, 271,
 280, 298
 Muhammed Mustafa, 326
 Muhammed Paşa, 22
 Muhammed, 78, 324, 336, 340, 360,
 369, 370, 376, 388, 389, 392, 403,
 406, 412
 Muhammed, 84, 145, 155, 195, 250,
 280, 290, 291
 Muhammedî, 114, 256
 Muhammedî, 396
 Muhammediyye, 396, 470
 Muhammediyye, 71, 78, 80, 81, 82,
 114, 115, 117, 145, 150, 152, 229,
 280, 290, 291, 299
 Muhammedü'l-Mustafâ, 149
 Muhtârü'l-Ahyâr, 20
 Muhyî, 20
 Muhyiddîn 'Arabî, 79
 Muhyiddîn Arabî, 25, 436, 449, 465
 Muhyiddîn Ebû Muhammed
 Abdülkadir b. Ebî Sâlih Mûsâ
 Zengîdost el-Geylânî, 462
 Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, 460, 467
 Muhyiddîn Muhammed b. Alî b.
 Muhammed el-Arabî et-Tâî el-
 Hâtimî, 436
 Muînüddîn Alî b. Nasîr b. Hârûn b.
 Ebi'l-Kâsım-ı Hüseyinî, 435
 Mukarrebûn, 416
 Murad III., 14
 Murad IV., 14, 15, 16, 20
 Mûsâ Kelîmu'llâh, 270
 Mûsâ, 27, 37, 41, 46, 73, 74, 81, 91,
 270, 276, 298, 299, 450
 Musa, 73, 314, 336, 384, 392
 Mustafa I., 14
 Mustafa Resmi Efendi, 24
 Mustafâ, 114, 129
 Mustafâ, 149, 182, 250, 280
 Mutaffifîn, 412
 Mu'temed Tûrpeştî, 385
 Muzzemmil, 375
 Mü'min, 320, 341, 372, 374, 399,
 414
 Mücâdile Sûresi, 466
 Mücâhid, 352, 378, 465
 Mücâzât Cenneti, 413
 Müddessir, 374, 401
 Mü'minûn, 312, 343, 345, 380, 386,
 407
 Münâfikûn, 325
 Münker, 340

Münve, 357, 375
Mürçie, 441
Mürîd ü Kadîr, 284
Mürsel Öztürk, 36
Mürselü'l-Hasan, 358, 465
Mürsiye, 437
Müselselât, 277, 449
Müslim b. Haccâc, 454
Müslim b. Seyyâr, 465
Müslim bin Seyyâr, 405
Müslim, 57, 276, 341, 351, 383, 384,
408, 410, 411, 419, 455, 459, 461

N

Nâ'ili-i Kadîm, 17,23
Nâbî, 16, 17, 21
Nahl, 372, 384
Naim Cenneti, 416
Naîmâ, 17
Nakşibendiyye, 25, 470
Nasîhat Yollu Manzume, 308
Nasîhat-i Günahkâr, 20
Nasîhatnâme, 20
Nasîhatnâme-i Emîrî, 21
Nasîhatü'l-Mülûk Terğîbün Li-
Hüsni's-Sülûk, 5, 9, 15, 21, 22, 28,
30, 31, 32, 33, 34, 46, 59, 308
Nasreddin Hoca, 20
Nâziât, 353, 383, 407
Nebe, 371, 382
Neccar, 459
Neccârî, 395
Necm, 346, 399, 412, 413, 417
Necmeddin Daye, 97
Necran, 460
Nedîm-i Kadîm, 17
Nef'î, 16, 17
Nehhâs:, 464
Nekîr, 340
Neml, 363, 379, 384
Nergisî, 18
Nesâ, 461

Nesâî, 352, 412, 457, 458, 460, 461
Nesâyihu'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ, 21
Nesâyihu's-Sûfiyye fi'l-Mevâizi'd-
Dîniyye'si, 20
Nesefî, 394, 459
Neşâtî, 17
Neşâti, 24
Nev'î-zâde Atâ'î, 16, 17
Neyf, 462
Nihat Azamat, 24
Nihat Sami Banarlı, 16
Nihâvend, 450
Nihâye,247, 347, 470
Nisâ, 316, 331, 332, 387, 397, 401,
402, 404, 407
Nîşâbur, 442, 446
Nu'mân b. Beşîr, 457
Nûh, 91, 166, 270, 345, 384, 454
Nu'mân bin Beşîr, 382
Nûo-ı Neciyy, 270
Nûr, 324, 385, 422
Nureddin eş-Şu'nî, 347
Nureddin, 348
Nussâra, 81
Nussârî, 92

O

Osman II., 14, 15, 16
Osmân, 271
Osmân bin Affân, 135, 201
Orhun yazıtları, 19
Osman, 441, 452
Osman b. Affan, 441
Osmanlı, 16, 470
Osmanlı Devleti, 16
Osmanlı Müellifleri, 22, 23, 25, 26,
27, 529
Osmânzâde Tâip, 27

Ö

Ömerü'l Fârûk, 197, 201, 271

- Ömer, 337, 338, 356, 384, 457
 Ömer b. Abdülaziz, 51, 337, 338, 453
 Ömer bin Hattâb, 406
 Ömer ibni Hattâb, 408
 Özbekistan, 459
- P
- Peçevi, 17
 Pend-i Gülistân-ı Şerîf, 21
 Pend-i Mürşidî, 21
 Pendnâme, 20
 Pendnâme-i Attâr, 20
 Pendnâme-i Şâhî, 20
 Pend-nâmesi, 21
 Perverd-gâr, 211, 277
 Polonya, 16
 Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU, 6
 Prof. Dr. Mehmet KANAR, 6
- R
- Ra‘d, 320
 Rabb, 57, 73, 80, 119, 199, 240, 256, 276, 277, 278, 285, 291, 299, 300, 313, 315, 322, 325, 333, 339, 345, 349, 351, 353, 354, 360, 363, 366, 368, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 399, 400, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 412, 414, 419, 420, 421, 422, 423
 Rabbânî, 74, 110, 115, 131, 152, 175, 184, 221, 254, 345, 418, 425
 Rabbâniyye, 151, 175, 183, 187, 216, 240,311
 Rabb-ı Gafûr, 285
 Râbia el-Adeviyye, 438
 Rabia‘-i Adeviye, 42, 100
 Rahîm, 348, 400, 403
 Rahîm ü Gaffâr, 195
 Rahmân, 331, 371, 384, 391, 400, 407, 410,419, 412
 Rahmân, 132
 Rahmâniyyet, 262
 Rahîm, 200, 219, 254, 255, 261, 264
 Rahîm ü Gâffar, 263
 Rahîm ü Rahmân, 291
 Rahmân, 45, 156, 200, 254, 255, 256
 Ravzatü'l Vâ‘izîn, 229
 Ravzatü'l Ulemâ, 229,384, 470
 Remle, 461
 Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 16
 Resûl, 129, 198, 201, 229, 290, 291, 324, 342, 353, 354, 362, 366, 378, 384, 398, 429
 Resûle’llâh, 197, 198, 202, 326
 Resûl-ı Seyyid-i Kevneyn, 154
 Resûlü’llâh, 113, 277, 291
 Resulullah, 48, 52,54, 55, 309, 310,312, 317,326, 327, 318, 320, 323, 325, 326, 331, 340, 341, 342,343, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 356, 358, 359, 365, 367, 369, 370, 371, 372, 375, 376, 378, 381, 382, 383, 384, 387, 389, 391, 390, 392, 395, 396, 399, 400, 402, 404, 405, 406, 408, 409, 410, 411,413, 414, 417, 418, 419,420, 421, 432
 Reşîdüddîn-i Meybüdü, 468
 Revâfiz, 249
 Rey, 463
 Rıdvân, 208, 211, 280, 292
 Rıza tezkiresi, 17
 Risâle-i Durûb-ı Emsâl, 20
 Risâletü'n-nushiyye, 19
 Risâletün fi ilm-il-keîâm, 444
 Riyâzi'l-Ebrâr, 270
 Riyâd-ül-üns li ukalâ-il-üns fi ma'rifeti ahvâl-in-Nebî, 451
 Riyâzi'l-Ebrâr, 470
 Riyâzü'l-Müzekkerin, 406

- Riyâzü'ş-Şu'arâ, 17
Ruhu'l Kuds, 332, 327
Rûm, 193
Rûmi, 336
Rusya, 16
Ruzbihân Baklî, 63, 64, 293, 403,
435, 466
Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis
Matbaası, 27
Rüstem, 168
- S
- Sa'âdetnâme, 436
Sa'd bin Mansûr, 352
Sa'deddin et-Teftâzânî, 445
Sa'dî-i Şîrâzî, 19
Sâbit, 16, 17
Sabrî, 17
Sâd, 329, 330, 331, 412
Sadreddin, 435
Safeviyye, 435
Sâffât, 373, 380, 384
Sâfi Mustafa Efendi, 20
Safiyüddîn-i Erdebîlî, 435
Sahîh, 460
Sahîhayn, 457
Sahîh-i Buhârî, 457, 461
Sahîh-i Müslim, 457, 461
Sahihîn, 384
Said b. Mansûr, 462
Said b. Müseyyeb, 457
Said bin Ebû Hasan, 375
Said İbni Mansûr, 408
Said ibni Museyyeb, 375
Sair, 369
Sâlih bin Keysân, 406, 465
Sahîh-i Müslim, 239
Sarı Abdullah Efendi, 5, 9, 10, 14,
18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 308,
529, 530
Sarı Abdullâh Efendi'nin Hayatı,
Eserleri ve Gülşen-i Râz Adlı
Mesnevîsinin Transkripsiyonlu
Metni, 26
Sebe, 342
Sebk-i Hindî, 17
Sebül Mesânî, 364
Secde, 366, 407, 415
Sefernâme-i Günahkâr, 20
Sefîne-i Evliyâ, 22
Sehl et-Tüsterî, 451
Sehl ibni Abdullah, 357
Sekar, 369
Seken, 440
Selâm Cenneti, 413
Selmân, 197
Selmân-ı Fârisî, 442
Selsebî, 410
Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebde'i ve'l-
Me'âd, 25
Semüre b. Cündeb, 458
Serâb, 435
Serât, 447
Sergüzeşt, 25
Settâr, 219
Sevbân b. Bücdüd, 465
Sevrî, 100, 135, 319
Seyyid Mehmed Emrullah Emîrî, 21
Seyyid Muhammed Efendi, 22
Seyyidül-Mürselîn, 280
Seyyidüşşühedâ Esedullâh Ebû
Umâre (Ebû Ya'lâ) Hamza b.
Abdilmuttalib b. Hâşim b.
Abdimenâf el Kureşî el-Hâşimî,
447
Sırat-ı Mustakîm, 361
Sicistan, 461
Sidre, 375
Sidretü'l-Müntehâ, 424
Simnan, 437
Simnânî, 437
Sin, 193
Sinan Paşa, 19
Sûfiâbâd, 437

- Suheyb b. Sinân, 462
Sultân Ahmed Câmîi, 14
Sultan I. Ahmed, 16, 22
Sultan III. Ahmed, 27
Sultan IV. Murad, 24, 25
Sultan İbrahim, 14, 15, 16
Sûre-i Kevser, 247, 248
Sûre-i Nebe, 226
Sûre-i Zümer, 259
Suriye, 449, 457, 462
Suyufiyye, 348
Sübhân, 45, 156, 219, 254, 397, 420
Sübhâniyye, 183
Süfyân, 356, 441
Süfyân es-Sevrî, 441
Süfyân-ı Sevrî, 135, 226, 434
Süheyb, 419
Sülemî, 466
Süleymân, 19, 334, 27, 32, 46, 103, 270
Süleymân Emînu'llâh, 270
Süleymaniye Hekimoğlu Kütüphanesi, 28
Süleymaniye Kütüphanesi, 470
Sünbülzâde Vehbî, 21
Sünen, 460
Sünen-i sagîr, 461
Süryânî, 458
Süveybe, 448
Süyûtî, 394, 466
- Ş
- Şa'bî, 452
Şah İsmâil, 20
Şakîk b. Seleme, 452
Şam, 193, 351, 383, 461
Şâş, 449
Şaubân, 410
Şebüster, 435
Şehrî, 17
Şemseddin Sivâsî, 20
Şems-i Tebrîzî, 449
- Şerhu Kasîdet-ül-Bürde, 444
Şerh-ut-Tenbîh, El-Müzhîr fî ulûm-il-lüga, 442
Şerh-ül-Erba'în en-Nevevî, 444
Şeyh, 51, 317, 318, 328, 348, 366, 367, 374, 391
Şeyh Abdulvehhâb Şa'rânî, 347
Şeyh Ali, 348
Şeyh Ekber, 328
Şeyh Eşref, 20
Şeyh Gülâbâdî, 448
Şeyh Nureddin, 348
Şeyh Rabbânî, 347, 465
Şeyh Sa'üddîn Mahmûd b. Emînidîn Abdilkerîm b. Yahyâ ŞebüsterîTebrîzî, 435
Şeyh Sadreddîn-i Erdebîlî, 435
Şeyhayn, 383, 459
Şeyhi Ekber, 335
Şeyh-i Şattâh, 435
Şeyhü'l-Ekber, 437
Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arâbî, 465
Şeyhülislâm Yahya, 17
Şeyhülislîm Bahâyî, 17
Şeyh Gülâbâdâ, 276
Şeyh Muhammed Şebüsterî, 221
Şeyh Muhyiddîn 'Arabî, 194, 239
Şeyh Sa'âd Kâzrûnî, 276
Şeyh-i 'Attâr, 145
Şeyh-i Ekber, 80
Şiraz, 435, 439
Şu'abu'l-İmân, 375
Şu'abü'l-îmân, 470
Şu'ayb, 270
Şu'arâ, 331
Şu'nî, 348
Şuarâ, 372
- T
- Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbahân ve'l-vâridîne 'aleyhâ, 457

- Tabakâtü'r-ruvât ve et-, 459
 Taberânî, 347, 350, 359, 381, 383,
 393, 395, 405, 417, 455, 469
 Taberî, Muhammed b. Cerîr, 458
 Tâhâ, 307, 350, 363, 422
 Tahirü'l-MEVLEVÎ, 6
 Talâk, 376
 Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm
 Naîmüddîn, 21
 Târîh-i Hemedan, 451
 Târîh-ül-hulefâ, 451
 Târîk, 333, 375
 Tarikü'l-Ezrâk, 374, 471
 Târîpu medîneti Dımaşk, 451
 Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri
 Sözlüğü, 6
 Taşkent, 461
 Teâsür, 343
 Tebarânî, 411
 Tebriz, 435
 Tedbirü'n-Neş'eteyn ve Islâhu'n-
 Nüşateyn, 26
 Tezkire-i Hamdûniyye, 270
 Tefsîr-i Bahru'l-Ulûm, 270
 Tefsîrü'l-Kur'ân, 462
 Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm, 451
 Teğâbun, 412
 Telhîsu'n-Nevâyih, 27
 Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîni Âli
 Osmân, 21
 Temîm, 461
 Tertîbü'l-medârik, 444
 Tevbe, 321, 378, 407, 412
 Tevkîât-ı Selâtin-i Osmâniye, 25
 Tevkîr, 359
 Tevrât, 93, 95, 299, 321, 322, 450,
 454
 Tezkire-i Hamdûniyye, 471
 Tezkire-i Rızâ, 17
 Tezkiretü'ş-Şu'arâ, 17
 Tîn, 415
 Tirmiz, 439, 459
 Tirmizî, 352, 395, 419, 458, 459
 Tokat, 22
 Topkapı, 23
 Tûr, 372, 410
 Tûs, 438, 463
 Türk, 450, 467
 Türkçe, 24, 25
 Türkçe Söz Dizimi, 38, 39, 40
 Türkistan, 444, 449
 Türkiye Diyanet Vakfı İslam
 Ansiklopedisi, 11, 19, 449, 470,
 471
 Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
 Ansiklopedisi, 24, 31, 36, 529, 530
 Türpuştî, 462
 Tüster, 451
 U
 Uhud, 418, 447, 460
 Uhûd, 444
 Uhud Savaşı, 445
 Urve b. Zübeyr, 452
 Usâme, 326
 Usâme ibni Zeyd, 408
 Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Âlem, 20
 Uyvar zaferi, 16
 'Uzzâ, 215, 216
 Ü
 Übey b. Halef b. Vehb el-Cumahî,
 445
 Übey b. Kâ'b, 451, 459
 Übey bin Halef, 176, 360, 445
 Ümeyye b. Halef, 445
 Ümeyye bin Halef, 385
 Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî
 Bekr es-Siddîk el-Kureşîyye, 443
 Üniversiteler İçin Eski Türk
 Edebiyatı Tarihi, 14, 17, 18
 Üniversiteler İçin Eski Türk
 Edebiyatı Tarihi,, 17

Üsâme b. Zeyd, 452
Üsküdar, 22
Üstüvânî Mehmed Efendi, 15

V

Vâdî-i Eymen, 251
Vahid, 355
Vâhid, 355
Vâhid,, 355
Vahşî b. Harb, 460
Vahşî, 261
Vahşî, 402
Vahşi, 56
Vâkî'a, 411
Vâkîa, 344, 363, 410, 412
Valide Sultan, 15
Vâmîo u 'Azrâ', 78
Vânî Mehmed Efendi, 15
Vâoî'a, 186
Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-
Puseres, 19
ve Ebü'l-Kâsım el-Begavî, 449
Vecdî, 17
Vehb ibni Münebbih, 383
Vehb b. Münebbih, 458
Vehhâb, 414
Venedik, 16
Verrâk, 439
Veysi, 18, 20, 308
Viyana Bozgunu, 16

Y

Ya'kûb, 270
Ya'lâ b. Ümeyye, 457
Yahûd, 94
Yahudi, 390, 450, 456
Yâhudi, 320, 321, 336, 369, 375,
384, 385, 410
Yahyâ, 441
Yahyâ b. Muâz, 441
Yahya e1-Buhârî ez-Zendevisti, 470
Yahyâ İbni Muâz, 356

Yâkub Bey, 20
Yahyâ, 170, 270
Yahyâ 'yî Ma'sûm, 270
Yahyâ bin Muâz, 170
Yahyâ-yî Mu'âz, 203
Yâsîn, 307, 321, 331, 349, 350, 352,
360, 366
Yavuz Sultan Selim, 20
Yazıcıoğlu Mehmed, 470
Ye'cûc ve Me'cûc, 351
Yehûd, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 109,
148
Yehûdî, 81, 94
Yemen, 351, 443, 457, 458, 462
Yeseviyye, 470
Yevâkit, 347
Yezd, 445
Yezîd, 440
Yezîd bin Semure, 226, 465
Yezid-i Rakkâşî, 465
Yezîd-i Rakkâşî, 195, 465
Yunan, 458
Yunus Emre, 19
Yunûs,, 358, 377, 407, 419
Yûsuf, 27, 46, 270
Yûsuf-ı Sıddık, 270
Yümnî Tezkiresi, 17
Yüsrâ, 413
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-
Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Dergisi, 18

Z

Zaîfî Pîr Mehmed, 20
Zebur, 460
Zehebî, 458
Zeyd b. Sâbit, 451, 454
Zeyd bin Sabit, 341
Zilhicce, 317
Zilzâl, 180, 182, 361, 363, 365, 371,
386, 400
Zitvatorok, 14

Zitvatorok antlaşması, 14
Zuhrûf, 374
Zübdetü'l-Eş'âr, 17
Zührî, 453
Zülkarneyn, 375, 463

Zümer, 339, 349, 355, 376, 379, 385,
401, 402, 403, 409, 423
Zünnûn Ebü'l-Feyz Sevbân b.
İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî, 462
Zünnûn el-Mısırî, 462

KAYNAKLAR

- Aça, Mehmet - Gökalp, Haluk - Kocakaplan, İsa. *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Kesit Yayınları, 2012.
- Ayçiçeği, Bünyamin. “Sarı Abdullâh Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Gülşen-i Râz Adlı Mesnevîsinin Transkripsiyonlu Metni”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2001.
- Azamat, Nihat. “Sarı Abdullah Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Bahadır, Şavaşkan Cem. “Nedîm’in Hikemî Yönü”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34 (2014): 19-28.
- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Bilkan, Ali Fuat. *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Bursalı, M. Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Ağaç Kitabevi Yayınları, 1951.
- Cîlî, Abdülkerîm. *İnsân-ı Kâmil*. Çev. Abdülaziz Mecdi Tolun. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Çiçekler, Mustafa. “Mesnevi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29-321. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Durmuş, İsmail – Öztürk, Mürsel – Pala, İskender. “Kafiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24-151. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Mekkî, Ebû Tâlip. *Kûtu’l-Kulûb (Klâplerin Azığı)*. Çev. Yakup Çiçek-Dilaver Selvi. Semerkand Yayınevi, 2004.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- İbni Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 18 cilt. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Literatür

- Yayıncılık, 2006.
- İmâm Buhari. *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*. Çev. Mehmed Sofuoğlu. Ötüken Yayınları. 2004.
- İmam Gazâlî. *Din 'de Kırk Esas Erbaîn Fî Usûlu 'd Dîn*. Çev. Hüseyin S. Erdoğan. İstanbul: Hisar Yayınevi.
- İmâm Gazâlî. *Kimyâ-yı Saâdet*. Çev. M. Faruk Gürtunca. Sağlam Yayınevi, 2004.
- İmâm Nevevî. *Riyâzü's Sâlihîn*. çev. Abdullah Feyzi Kocaer. Karma Kitaplar Yayınevi, 2015.
- İmâm-ı Gazâlî, *Esmâü-l Hüsnâ Şerhi*. Çev. M. Feriât. Feriât Yayıncılık, 2005.
- İpekten, Haluk. "Gazel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1-442. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Kanar, Mehmet. *Mesnevi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Kaplan, Mahmut. "Divan Edebiyatında Manzum Nasihatname Yazan Şairler ve Eserleri". Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi* 3/3 (1992): 23-68.
- Kılıç, Filiz. "Müstezad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32-149. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Karaman, Hayrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Mahmudova, Samire. "Hazini'nin 'Menba'u'l-Ebhar fi Riyazi'l-Ebrar' Adlı Eserinin Tahkik Neşir ve Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000.
- Mahmûd-ı Şebüsterî. *Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*. Çev. Abdülbâki Gölpinarlı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ, 2013.
- Okuyucu, Cihan – Kartal, Ahmet – Köksal, Fatih. *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.
- Pala, İskender. "Nasihatnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32-410. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- "Sarı Abdullah Efendi". *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*. 10: 189-190. İstanbul: İhlâs Gazetecilik.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2012.

Saraç, Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Şentürk, Ahmet Atillâ - Kartal, Ahmet. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

Vassaf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. 2: 522. Kitapevi, 2015.

Resim 1. Sarı Abdullah Efendi'nin Mezarı

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	FUNDA ÖZTÜRK		
Doğum Yeri ve Yılı	Şiran/Gümüşhane 02/06/1993		
Medeni Durumu	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi			
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2012	2016	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yüksek Lisans	2016	2018	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
İletişim (eposta)	fundaztrk309@gmail.com		